วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น

ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนเมษายน - มิถุนายน 2565

JGMCUKK

Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus

Vol.9 No.2 April - June 2022

TCI
ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai-Journal Citation Index Centre
Group 2

ISSN: 2539-6757

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น

ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนเมษายน – มิถุนายน 2565

ISSN: 2539-6757

วัตถุประสงค์

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น เป็นวารสารวิชาการราย 3 เดือน (ปีละ 4 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม, ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน, ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน และ ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่นำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการร่วมกับสาขาที่เกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ และสาขาวิชาด้านการศึกษา

บทความที่ได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน พิจารณาตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่นถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะของกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น วารสารไม่สงวนลิขสิทธิ์การคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 4 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม	(เผยแพร่ทางเว็บไซต์ 30 มีนาคม)
ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน	(เผยแพร่ทางเว็บไซต์ 30 มิถุนายน)
ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน	(เผยแพร่ทางเว็บไซต์ 30 กันยายน)
ฉบับที่ 4 ตุลาคม - ธันวาคม	(เผยแพร่ทางเว็บไซต์ 30 ธันวาคม)

เกณฑ์การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวน 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบข้อมูลของผู้เขียนบทความ เช่น ชื่อหรือประวัติการทำงาน และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาขอเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความของวารสาร และต้องให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนดไว้

ทรรศนะและความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือทรรศนะความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น

เจ้าของ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
อาคารบัณฑิตศึกษา ศูนย์วิจัยนวัตกรรมและการประกันคุณภาพการศึกษา
เลขที่ 30 หมู่ 1 บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000
โทรศัพท์ 084-636-9669
www.so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/index
E-mail: journalmcukk@gmail.com

ที่ปรึกษาวารสาร

พระเทพวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระเมธีธรรมาจารย์, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
พระเทพวัชราจารย์, รศ.ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์
พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์
พระศรีสิทธิมุนี	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
พระราชสุตาภรณ์, รศ,ดร.	คณบดีคณะครุศาสตร์
พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, รศ.ดร.	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บรรณาธิการ

พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระมหาพิสิฐ วิสิฏฐปญฺโญ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.ธีร์ดนัย กัปโก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ, ผศ.ดร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.ดร.ไพโรจน์ บัวสุข	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ.ดร.สำเร็จ ยุระชัย	มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รศ.ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รศ.ดร.กนกอร สมปราชญ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผศ.ดร.วิทยา ทองดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.อุทัย สติมั่น	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ.ดร.ณัฐพัชญ์ อนันต์ธีระกุล	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ.ดร.ประมุข ศรีชัยวงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ผศ.ดร.สมศักดิ์ มงคลขจรกิตติ	มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
ผศ.ดร.สุรพล พรมกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.นิเทศ สนั่นนารี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.นิรัช เรืองแสน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Dr.Jeffery Wilson	Independent Scholar
Mr.Frank Friedrich Solzer	Independent Scholar

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน

ผศ.ดร.ชาญชัย ฮวดศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ประยูร แสงใส	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.จรัส ลีกา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูปลัดบุญช่วย โชติวโส, ดร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.สมควร นามศรีฐาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

รศ.ดร.ภัทระ คมขำ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ดร.วิเชียร ชิวพิมาย	วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย
รศ.ดร.สัญญา สะสอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รศ.ดร.ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รศ.ดร.อนิรุทธ์ สติมั่น	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผศ.ดร.วินิจ ผาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผศ.ดร.ฆายนีย์ ช. บุญพันธ์	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผศ.ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ศิริเพ็ญ ดาบเพชร	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผศ.ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ.ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.นิติพล ธาระรูป	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ประชัน ชะชิกุล	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้จัดการวารสาร

นางสาวอนุธิดา บุญตะวัน

ออกแบบปก

นางสาวอนุธิดา บุญตะวัน

จัดพิมพ์ที่

เอมี่ ก๊อปปี้ เซนเตอร์

88/27 ถนนเหล่านาดี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000

โทร. 0-4330-6845, 085-010-1395

E-mail: emmy.emma.emem@gmail.com

บรรณาธิการแถลง

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนเมษายน - มิถุนายน 2565 ได้มีผู้สนใจเพื่อขอตีพิมพ์ในวารสารเป็นจำนวนมากทั้งจากภายในและภายนอก ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านวิจัย ด้านวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้องในปีที่ 9 ฉบับที่ 2 ประกอบด้วย บทความวิชาการ 10 บทความ บทความวิจัย 19 บทความ และบทวิจารณ์หนังสือ 3 บทความ

กองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น ขอขอบคุณท่านผู้เขียนบทความ และท่านผู้อ่านทุกท่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านพอสมควรอันจักเป็นประโยชน์ในการศึกษา การวิจัยและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการแถลง

บทความวิชาการ (Academic Article)

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับครู
The Morality and Ethical Development for Teachers

พระครูวินัยการโกวิท
Phrakhruvinaiyakankovit 1

บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองการปกครอง
The Role of Monks and the Governance

มนตรี รอดแก้ว
Montree Rodkaew 13

การปฏิบัติต่อผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักพุทธจริยศาสตร์
The Treatment of the Deceased From the Coronavirus Disease 2019 is Based on Buddhist Ethics

ประภาวดี เวชพันธ์
Prapawadee Wachapan 26

ผีบรรพบุรุษ : อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา
Ancestral Spirits: Influence on the Way of Life of the Thai Yuan-Lanna Ethnic Group

ไผทรัฐ มละสีวะ และ จรัส ลีกา
Phathairat Mulaseewa and Jaras Leeka 36

การพัฒนากลยุทธ์เพื่อการบริหารโรงเรียนเอกชนในสังคมไทยปัจจุบันโดยใช้ SOAR Analysis
Development of strategies for managing private schools in Thai society today by using SOAR analysis

วนิดา แสนอินต๊ะ
Wanida Saninta 51

การพัฒนาพฤฒพลังด้วยหลักธรรมานุภาพ
The Development of Active Ageing by Dharma Power

เดชาชัช สายเมธางกุร และ จรัส ลีกา
Dechachuch Saimetanggun and Jaras LeeKa 64

องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
Instructional Leadership Composition of Basic Education School Administrators

ภคพร เลิกนอก และ เอกราช โฆษิตพิมานเวช
Phakcapohn Loeknok and Ekkarach Kositpimanvach 76

ปฐมธาตุ : เอมพีโดเคลสและพุทธปรัชญา
The Primal Elements : Empedocles and Buddhist Philosophy

พระมหาปรเมศวร์ ปรมิสฺสโร (ประพิณ) และ จรัส ลีกา
PhramahaParamet Paramissaro (Prapin) and Jarasleeka 86

พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาปัญญา
Buddhist Ethics and Development Wisdom

พระภัทรโภคิน ฐิตสาโร (พรมโคตร) และ จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ
Phra Phattharaphokin Thitasaro (Phromkhot) and Chakkapan Wongpornpavan 99

มาตรการเชิงพุทธปรัชญาในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ
Measures According to Buddhist Philosophy to Prevent Corruption and Misconduct

ถาวร เศษมะพล และ จรัส ลีกา
Thaworn Sesmapol and Jaras Leeka 116

บทความวิจัย (Research Article)

การพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง
Development of Organic Tourism Activities Model by the Community Participatory Learning Process A Case Study of Mae Wa Subdistrict, Thoen District, Lampang Province

จิระชัย ยมเกิด และ วินิจ ผาเจริญ
Jirachai Yomkerd and Winit Pharcharuen 133

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
The Development of English Vocabulary Learning Achievement Using Blended Learning for Pratom Suksa 6

พงศ์ปณัฐ วัฒนากลาง และ สุรัตนา อดิพัฒน์
Pongpanat Watthanaklang and Surattana Adipat 146

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
Factors Affecting to Students' Participation in Activities of Program in Government Mahamakut Buddhist University Lanna Campus

วิราษ ภูมาศรี
Wirat Poomasree 158

การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินงานโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ จังหวัดเชียงใหม่
Implementation of the Sufficiency Economy Philosophy to the Pracharath Project Chiang Mai

โฆษิต ไชยประสิทธิ์
Khosit Chaiprasit 173

แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ : กรณีศึกษาวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน
The Guidelines of Monastery Management for Spiritual Tourism : A Case Study of Wat Pa Tam Wua Forest Monastery

เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนะพฤกษ์, พิสิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์, วิโรจน์ วิชัย และ สยาม ราชวัตร
Keatisak Chaipatanapruck, Phisit Kotsupho, Virot Vichai and Sayam Ratchawat 189

วัฒนธรรมกลองปู่จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
The Cultural of Pu-Cha Drums of Thai-Yong in Baan Don-Luang, Mae Rang Sub-District, Pa Sang District, Lamphun Province

ปรเมศวร์ สรรพศรี และ เกริกพงศ์ ใจคำ
Poramase Subphasri and Krerkpong Jaikum 202

Analyzing the Neo-Platonism of Hypatia of Alexandria

Soeurng Seam, Phrakhru bhavanabodhikun and Jaras Leeka 217

แนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษในจังหวัดขอนแก่น
A Guideline for Participatory Academic Administration in Accordance with the Three Puññakiriy-Vatthu of Educational Institutions Under the Office of Special Education Bureau in Khon Kaen

อภิชาติ จันทร์ศรี, พระครูปลัดบุญช่วย โชติวโส และ สุรศักดิ์ จันพลา
Apichat Junsee, PhrakhruPalad Boonchuay Chotivungso and Surasak Chanpla 227

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ
The Relationship Between Creative Leadership and The School Effectiveness in the Chaiyaphum Provincial Administrative Organization

เสรี ออไธสง, เพียงแข ภูผายาง
Seree Orthaisong, Piangkae Poophayang 237

ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

Efficiency in Good Governance Management of Wat Phrom Rangsee, Samae Dam Subdistrict, Bang Khun Thian District, Bangkok

พระบุญเม็ง เสง และ ราเชนทร์ นพณัฐวงศกร
PhraBunmeng Seng and Rachen Noppanatwongsakorn 248

การส่งเสริมและสนับสนุนการปกครองท้องถิ่น กรณีศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า
The Promote and Support of Local Governance, Case Studied, Public Participation in Developmental Planning Process of Lakha Subdistrict Municipality

พรชัย สุขอยู่ และ อัชกรณ์ วงศ์ปรีดี
Pornchai Sukyoo and Achakorn Wongpreedee 263

การพัฒนาแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง สำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 จังหวัดขอนแก่น
The Development of a Practice Set of Playing Pong Lang for Ceremonial Staff, The 10th Royal Funeral Administration Group, Khon Kaen Province

จิรกิตต์ อันพิมพ์, หิรัญ จักรเสน และ พรพรรณ แก่นอำพรพันธ์
Jirakit Unphim, Hirun Jaksen and Pornpan Kaenampornpan 289

ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1
Effectiveness of Academic Administration in the 21st century of Schools Under Chaiyaphum Primary Educational Service Area Office 1

พิมพ์พิศา เนืองหนองคู และ เพ็ญนภา สุขเสริม
Phimphisa Nueangnongkhu and Pannapa Sukserm 300

บทบาทและความสำเร็จของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทยชั้นปีที่ 5 ปีการศึกษา 2563 : กรณีศึกษาวิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร
The Role and Achievments of Studentss in Faculty of Education Major in Thai Language Teaching of 5th Year on 2020 : A Case Study of Yasothon Buddhist Collage

พระมหาจิรายุทธ ปโยโค
Phamaha Jirayuth Payoko 312

การศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1
Leadership education of School Administrators in Schools Under the Office of Chaiyaphum Primary Education Area 1

ฐิติพร แสงกล้า, เพ็ญนภา สุขเสริม
Thitipon Sangkla, Pannapa Sukserm 324

การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
The Management of Buddhist Agriculture in Khwaorai Subdistrict Kosumphisai District Mahasarakham Province

พระมหาประทักษ์ ภูริปญฺโญ (สีลากลาง), พระครู สุธีคัมภีรญาณ และ อดุลย์ หลานวงศ์
Phramahaprathak Phuripanyo (Seelaklang), Phrakru Suthikhampeeragan and Adul lanwong 337

การวิเคราะห์แนวคิดการใช้หลักคุณธรรมในการบริหารทีมกีฬาจักรยาน ให้มีประสิทธิภาพของตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

An Analysis of the Concept of Using Moral Principles in Efficient Cycling Team Management in Nai Mueang Sub-District, Mueang District, Nakhon Ratchasima Province

ทินกร ปรีชาดิเรก, สุวิน ทองปั้น และ จรัส ลีกา
Tinnakorn Prichadireak, Suwin Thongpan and Jaras Leeka 351

คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น
The Characteristics of Professional Administrators as Opinion by Teachers in the Large Secondary Schools in Mueang Khon Kaen District

พิมพ์กมล พลอ่อนสา
Pimkamon Pononsa 362

การศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิภาพของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาลพบุรี เขต 2
Guideline Development of Student Care and Support Operation System Effective of Schools Under Lopburi Primary Educational Service Area Office 2

ชาตรี สีพาเสน
Chatree Seephasen 373

บทวิจารณ์หนังสือ
Book Review

นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก
Hell heaven in Tipitaka

อภิสิทธิ์ ธมฺมวุฑฺโฒ และ พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ
Phrapalat Apisit Dhammavuddh and PhramahaMit Thitapanyo 386

สิ่งที่เรียกว่า “คน”
The So Called “The People”

ราตรี วาลีประโคน และ พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ
Ratree Waleeprakhon and PhramahaMit Thitapanyo 395

ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ

จิรานิตย์ อรรคนิตย์ และ จรัส ลีกา
Jiranit Arkanit and Jaras Leeka 407

ภาคผนวก *417*

กระบวนการพิจารณาบทความ *418*

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน *419*

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับครู

The Morality and Ethical Development for Teachers

พระครูวินัยการโกวิท
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
Phrakhruvinaiyakankovit
Mahamakut Buddhist University, Mahavajiralongkorn Rajavidyalaya Campus
E-mail: Doawtiam11@hotmail.com

****

บทคัดย่อ

คุณธรรม เป็นคุณลักษณะของคุณงามความดีในจิตใจอันจะนำไปสู่ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ในทางศีลธรรม ส่งผลกับการกระทำที่ดี ซึ่งพฤติกรรมที่ดีงามอันเป็นหลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต มีการปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่ดีงาม ที่เรียกว่า จริยธรรม เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียน ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม โดยจรรยาบรรณวิชาชีพครู (Teacher's ethics and integrity) หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพครู เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน และสังคม เพื่อสร้างความศรัทธาในวิชาชีพครู โดยคุณลักษณะของครูที่ดี ควรศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ หมายรวมไปถึงการพัฒนาห้องเรียนให้เป็นสถานที่ซึ่งมีบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และแนวทางในการฝึกฝนเพื่อก้าวสู่การเป็นครูมืออาชีพ ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม ประกอบด้วย 1) ผู้สอนควรปฏิบัติตนให้มีความเหมาะสมตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพ 2) ต้องทำความรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล สามารถวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้ 3) จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นทักษะการปฏิบัติ และ 4) หมั่นศึกษาและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ร่วมกิจกรรมการฝึกอบรมศีลและจริยธรรม

คำสำคัญ: คุณธรรม; จริยธรรม; ครู

---

* ได้รับบทความ: 8 ธันวาคม 2564; แก้ไขบทความ: 27 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มีนาคม 2565
Received: 8 December 2021; Revised: 27 March 2022; Accepted: 29 March 2022

Abstract

Morality is a characteristic of a merit in mind which leads to the feeling of responsibility that influences good deeds. Good behavior which is the principle of the behavior, the principle of living, the behavior in a good frame is collectively called 'Morality' such as no live killings, no interference, no theft, and no sexual misconduct. The Teacher's Ethics and Integrity refers to the right behavior in morality, ethnicity, and integrity of teachers which is a good example for their students and the society to build faith towards the teaching profession. The characteristics of good teachers are that teachers should study, learn, and improve themselves always, including managing the classroom to make it a supportive place for learning. This is for the students to develop themselves continuously in order for them to have guidelines in how to train and apply the principles that will help them become expert teachers who are equipped with morality, ethnicity, and integrity. The criteria consist of the following; 1) Teachers should behave suitably according to the profession with integrity, 2) Teachers should get to know each student individually and analyze each student, 3) Teachers should make sure that their lesson plans are student-centered and practical skills centered too, and 4) Teachers should always study and develop themselves, altogether with precepts and morality practices

Keywords: Morality; Ethnicity; Teachers

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นในโลกเพราะมนุษย์มีสติปัญญามนุษย์เกิดขึ้น และเจริญเติบโตในสังคมใด ก็ติดความเคยชินในวัฒนธรรมของสังคมนั้นและยังถือเอาเป็นวิถีชีวิตของตน ไม่ว่าจะเป็นความประพฤติ กริยาท่าทาง ภาษา ล้วนเป็นไปตามวัฒนธรรมของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี หรือในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "เวไนย" คือ เป็นผู้ที่ควรแนะนำ สั่งสอนผู้พึงดัดได้สอนได้ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงมีพัฒนาการทางด้านสังคมวัฒนธรรมที่ลึกล้ำ ละเอียดอ่อนและยาวนาน ซึ่งเรื่องมาตรฐานคุณงามความดี คุณธรรม จริยธรรมของคนในสังคมนั้น เป็นเรื่องหนึ่งที่มีการกล่าวถึงกันมากที่สุดตั้งแต่อดีตกาล ไม่ว่าจะชนชาติใด ภาษาใดต่างก็พยายามหมั่นฝึกอบรม ขัดเกลาจิตใจและความประพฤติของตนเองและเยาวชน ให้เจริญงอกงามอยู่ในระดับมาตรฐานที่สังคมยอมรับเพื่อจุดมุ่งหมาย คือ ความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก และไม่ต้องการความขัดแย้งนั่นเอง (มูลนิธิธารน้ำใจ. 2553 : 1-5)

ซึ่ง อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2552 : 5) ได้กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของทุกคน และทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดไม่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้ว ก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและวิชาชีพนั้น ๆ ที่ยิ่งกว่านั้นคือ การขาดคุณธรรม จริยธรรมทั้งในส่วนบุคคลและในวิชาชีพอาจมีผลร้ายต่อตนเอง สังคมและวงการวิชาชีพในอนาคตได้อีกด้วย ดังจะได้พบเห็นได้จากการเกิดวิกฤติศรัทธาในวิชาชีพหลายแขนง ในปัจจุบัน ในวงการวิชาชีพครูแพทย์ ตำรวจ ทหาร นักการเมืองการปกครอง ฯลฯ จึงมีคำกล่าวว่า “เราไม่สามารถสร้างครูดี ถ้าหากบุคคลเหล่านั้นมีพื้นฐานทางนิสัยและความประพฤติที่ไม่ดี” คุณธรรมเป็นปัจจัยที่จะส่งเสริมความสงบสุขและความเจริญให้แก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวมนั้นก็เพราะความสงบสุขของประเทศชาติจะมีได้ก็ต่อเมื่อคนในชาติมีคุณธรรม เช่นซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน และสมพร เทพสิทธา (2549 : 7-9) ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า ก่อนนี้นักจิตวิทยาได้ให้ความสำคัญแก่ไอคิว (Intelligences Quotient) ซึ่งหมายถึงความฉลาดทางเชาวน์ปัญญาว่าสำคัญที่สุด ต่อมาได้พบว่าคนที่มีไอคิวสูง อาจจะไม่ได้รับความสุขและความสำเร็จเสมอไป จึงได้ให้ความสำคัญแก่อีคิว (Emotional Quotient) ว่ามีความสำคัญยิ่งกว่าไอคิว ในปัจจุบันนี้นักจิตวิทยาได้ยอมรับว่าการมีไอคิวสูง อีคิวสูง ยังไม่เพียงพอจะต้องมี เอ็มคิว (Morality Quotient) สูงด้วย จึงจะสมบูรณ์ เอ็มคิว หมายถึง ความฉลาดทางศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม บุคคลบางคนอาจจะเป็นคนเก่งมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแต่อาจจะขาด หรือบกพร่องในด้านศีลธรรมคุณธรรมและจริยธรรมก็ได้

ดังนั้น ในความเป็นครู อาจารย์ คุณธรรมและจริยธรรมเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ เพื่อเป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษา เป็นต้นแบบแห่งการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ดังนั้นความเป็นครู อาจารย์ เป็นผู้ที่มีหน้าที่สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ศิษย์ทั้งความรู้ความสามารถ ควบคู่ไปกับคุณธรรม อบรมสั่งสอนให้ศิษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนากระบวนการ การจัดการเรียนรู้ให้เกิดในตัวผู้เรียนให้มีความรู้ มีความสามารถ มีทักษะชีวิตที่ดี อันจะนำไปสู่การเป็นบุคคลที่มีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี รวมทั้งการกล่อมเกลาเพื่อการดำรงตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ดังนั้นการจะพัฒนาเยาวชนให้มีคุณภาพ เป็นคนดี มีความรู้ คู่คุณธรรม ย่อมต้องพึ่งพาอาศัยครู อาจารย์ที่มีคุณภาพ มีจิตวิญญาณของความเป็นครูโดยแท้จริง เพื่อพัฒนาสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขต่อไป

ความหมายเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

“คุณธรรม” คือ ความดีงามในจิตใจที่ทำให้บุคคลประพฤติดี ผู้มีคุณธรรมเป็นผู้มีความเคยชินในการประพฤติดีด้วยความรู้สึกในทางดีงาม คุณธรรมเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับกิเลสซึ่งเป็นความไม่ดีในจิตใจ ผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ที่ไม่มากด้วยกิเลส ซึ่งจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552 : 5) โดย วศิน อินทสระ (2549 : 199) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม

คือ อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน โดยคุณธรรมส่งผลทางพฤติกรรมทางจริยธรรมซึ่งกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2552 : 5) ได้กล่าวอีกว่า “จริยธรรม” คือ กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หรือหลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ “จริยธรรม” เป็นสิ่งที่ควรประพฤติ มีที่มาจากบทบัญญัติหรือคำสั่งสอนของศาสนาหรือใครก็ได้ที่เป็นผู้มีจริยธรรมและได้รับความเคารพนับถือมาแล้ว และ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2541 : 591) ได้กล่าวอีกว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิต เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเพื่อเป็นคนดี เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมซึ่งมี 3 ลักษณะ คือ 1) โดยลักษณะทั่วไป ครอบคลุมธรรมทั้งหมด เป็นความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม ทำจิตให้มีความสุข 2) โดยเนื้อหา เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงามทั้งกาย วาจา ใจ คือมี ทั้งศีล สมาธิ ปัญญา และ 3) โดยจุดหมาย เพื่อบรรลุจุดหมายทุกระดับจนถึงระดับสูง คือ พระนิพพาน จริยธรรมในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2541 : 591)

1) ระดับพื้นฐาน ได้แก่ หลักเบญจศีล และเบญจธรรมที่ปฏิบัติคู่กัน เรียกว่า นิจศีล ศีลที่ควรรักษาประจำเรียกว่า มนุษยธรรม เพราะเป็นคุณธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ 5 ประการ คือ (1) เว้นการฆ่าการประทุษร้ายกัน (2) เว้นการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ (3) เว้นประพฤติผิดในกาม (4) เว้นจากการพูดเท็จ (5) เว้นการดื่มสุรา เมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท 5 คู่กับเบญจธรรมหรือ เบญจกัลยาณธรรม ธรรมอันดีงาม 5 ประการ คือ (1) เมตตา กรุณา (2) สัมมาอาชีวะ (3) กามสังวร (4) สัจจะ (5) สติสัมปชัญญะ

2) ระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ หรือทางแห่งความดี 10 ประการ คือ (1) กายกรรม การทำดีทางกาย ได้แก่ ศีลข้อที่ 1-3 (2) วจีกรรม การกระทำดีทางวาจา ได้แก่ ศีลข้อที่ 4 และ เพิ่มเว้นพูดส่อเสียด เว้นคำหยาบ เว้นพูดเพ้อเจ้อ (3) มโนกรรม การกระทำดีทางใจ ได้แก่ ไม่เพ่ง อยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดร้าย และมีความเห็นชอบ

3) ระดับสูง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 หรือทางสายกลาง ประกอบไปด้วย (1) สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ (2) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ (3) สัมมาวาจา เจรจาชอบ (4) สัมมากัมมันตะ ทำการชอบ (5) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ (6) สัมมาวายามะ เพียรชอบ (7) สัมมาสติ ระลึกชอบ (8) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ

สรุปได้ว่า จากแนวคิดนักวิชาการที่ได้ให้ความหมายของคุณธรรม ได้แก่ กรมการศาสนา (2552) , วศิน อินทสระ (2549) และ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2541) และได้นำมาสรุปความหมายได้ ดังนี้ คุณธรรม หมายถึง ความดีงามในจิตใจที่ทำให้บุคคลประพฤติดี เป็นคุณลักษณะของคุณงามความดีในจิตใจ อันจะนำไปสู่ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม ส่งผลกับการกระทำที่ดีย่อมมีผลผลิตของจิตใจที่ประกอบด้วยคุณงามความดี โดยการเป็นผู้มีคุณธรรมย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมที่ดีงามอันเป็นหลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิตที่ดี มีการปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่ดีงาม ที่เรียกว่า จริยธรรม ซึ่งจริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิต เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเพื่อเป็นคนดี เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

คุณลักษณะของครูที่ดี

คอชัคและเอกเกน (Kauchak & Eggen, 2007 : 127) กล่าวว่า ครูที่ดีควรมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ มีทัศนคติที่ดีในการสอน มีทักษะในสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและมีทักษะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ลักษณะดังกล่าวส่งผลต่อประสิทธิภาพของการเรียนการสอน ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นแนะนำบทเรียน ช่วงตอนกลางของบทเรียน และช่วงปิดท้ายบทเรียน ดังนั้นคุณลักษณะของครูจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในห้องเรียน ซึ่ง สมจิต จันทร์ฉาย (2557 : 294-296) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูที่ดี มีดังนี้

1. ทัศนคติของครู เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเป็นครูที่ดีเพราะทัศคติของครูมีอิทธิพลต่อการสอนและการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็ก ทัศนคติของครูประกอบด้วย ประสิทธิภาพทางการสอนของครู การเป็นแบบอย่างและความกระตือรือร้นของครู และความคาดหวังของครู ทั้งสามสิ่งนี้ส่งผลต่อทัศนคติในการสอนของครู

1.1) ประสิทธิภาพทางการสอนของครู ครูที่มีประสิทธิภาพทางการสอนสูงจะส่งผลดี ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็วและมีคุณภาพ ครูที่มีประสิทธิภาพทางการสอนสูงมักให้คำชมเด็กและให้กำลังใจมากกว่าการติหรือต่อว่าเมื่อเด็กทำผิด อีกทั้งยังมีความยืดหยุ่นในการใช้กลยุทธ์และอุปกรณ์การเรียนการสอนใหม่ ๆ อีกด้วย ตรงกันข้ามกับครูที่มีประสิทธิภาพทางการสอนต่ำ ครูเหล่านั้นมักตินักเรียนเมื่อทำผิดและยึดติดกับรูปแบบการสอนเดิม ๆ โดยไม่ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับเด็กหรือบรรยากาศการสอนใหม่ ๆ

1.2) การเป็นแบบอย่างและความกระตือรือร้นของครู ครูมีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิด และแนวทางการเรียนของเด็ก เด็กมักไม่เลียนแบบหรือปฏิบัติตามคำพูดของครู แต่เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมและการแสดงออกของครู เด็กจะรู้ว่าทัศนคติของครูเป็นอย่างไรโดยดูจากการแสดงออกทางการกระทำ เช่น หากครูบอกให้นักเรียนแสดงความเห็นอย่างอิสระต่อประเด็นหนึ่ง ๆ แต่ครูกลับไม่ยอมรับความคิดเห็นนั้น เด็กจะเริ่มสังเกตว่าครูชอบความคิดแบบใดและพยายามแสดงความเห็นที่ตรงกับความต้องการของครู ความกระตือรือร้นของครูเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเป็นแบบอย่างที่ดีของเด็กเพราะเด็กจะรู้สึกสนุกและอยากเรียนกับครูที่มีความกระตือรือร้นในการสอน ครูที่มีความกระตือรือร้นไม่จำเป็นต้องเล่าเรื่องตลกที่นอกเหนือจากบทเรียนแต่ครูจำเป็นต้องสื่อสารให้เด็กเข้าใจได้ว่าบทเรียนมีความน่าสนใจและจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างไร การใช้ภาษากายในการสื่อสารและใช้ภาษาพูดที่เข้าใจง่ายจะช่วยให้เด็กเกิดความสนใจในบทเรียนนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น

1.3) ความคาดหวังของครู ความคาดหวังของครูคือสิ่งที่เกี่ยวกับความสำเร็จทางวิชาการ พฤติกรรมและทัศนคติของนักเรียนในอนาคต ครูที่ดีมักจะมีความคาดหวังเชิงบวกต่อการเรียนของนักเรียน

และอธิบายให้นักเรียนเข้าใจถึงความสำคัญของบทเรียนต่าง ๆ ครูควรช่วยเด็กทุกคนอย่าง เท่าเทียมกัน ให้ประสบความสำเร็จในการเรียนและบรรลุเป้าหมายทางวิชาการที่ตนตั้งไว้ ความคาดหวังเชิงบวกของครูต่อนักเรียนส่งผลให้นักเรียนตั้งใจเรียนและทุ่มเทกับการเรียนมากขึ้น

2. ทักษะในการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การใช้ภาษาของครูมีผลต่อความสำเร็จในการเรียนของนักเรียนและความพึงพอใจในการเรียน การสื่อสารที่ชัดเจนมีองค์ประกอบ 5 อย่าง ได้แก่ 1) การใช้คำศัพท์ที่สื่อความหมายได้ชัดเจน โดยครูควรหลีกเลี่ยงการใช้คำที่คลุมเครือเวลาสื่อสารกับเด็กเนื่องจากคำเหล่านั้นทำให้ประสิทธิภาพทางการเรียนของเด็กลดลงและยังแสดงให้เห็นว่าครูเตรียมตัวมาไม่ดี 2) การใช้คำเชื่อมประโยคที่เหมาะสม การสื่อสารที่ดีต้องมีคำเชื่อมที่นำไปสู่ใจความสำคัญของประโยค คำเชื่อมที่ถูกต้องจะทำให้ลำดับเหตุการณ์ของประโยคเชื่อมโยงกันอย่างสมเหตุสมผล 3) การเชื่อมโยงความคิดในบทเรียน ครูต้องทำให้นักเรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดที่หนึ่งและความคิดที่สองโดยการอธิบายความเชื่อมต่อนั้น 4) การเน้นย้ำ ครูควรเน้นย้ำหัวข้อหรือเนื้อหาที่มีความสำคัญหรือโดดเด่นกว่าเนื้อหาอื่น ๆ เพื่อช่วยให้นักเรียนได้เห็นถึงระดับความสำคัญที่ต่างกันของเนื้อหาในบทเรียน 5) ความสอดคล้องของภาษาพูดและภาษากาย การใช้ภาษากายประกอบการพูดควรเป็นไปในแนวทางเดียวกับสิ่งที่ครูพูด ภาษากายมีความสำคัญเนื่องจากเด็กสามารถประเมินทัศนคติและความจริงใจของครูได้ผ่านทางการแสดงออกของครู ดังนั้นเมื่อครูต้องการจูงใจนักเรียน หรือบอกให้นักเรียนทำอะไร ครูต้องใช้ภาษาพูดและภาษากายที่สอดคล้องกัน

3. ทักษะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนที่ดีนั้นต้องเริ่มจากการตรงต่อเวลา ครูจำเป็นต้องแบ่งเวลาการทำกิจกรรมอย่างเหมาะสมเพื่อไม่ให้กระทบต่อกิจกรรมอื่นๆ การเตรียมอุปกรณ์การสอนล่วงหน้าก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง นอกจากนี้ครูยังต้องสร้างกิจวัตรที่ดีให้กับนักเรียน เช่น เมื่อเด็กเข้ามาในห้องเรียน เด็กต้องรู้ว่าสิ่งแรกที่ควรทำคืออะไร และเมื่อเลิกเรียนต้องทำอะไร การจัดการห้องเรียนที่มีระบบจะช่วยลดปัญหาต่างๆ ในห้องเรียน เช่น การสอนไม่ทันและความไม่เป็นระเบียบในห้องเรียน

ดังนั้นคุณลักษณะของครูที่ดี ควรศึกษา เรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ หมายรวมไปถึงการพัฒนาห้องเรียนให้เป็นสถานที่ซึ่งมีบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ กล่าวคือเป็นห้องเรียนที่มีสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านกายภาพและสังคมที่ส่งเสริมความกระตือรือร้นสนใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนประสบผลการเรียนรู้ที่พึงประสงค์จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งผลในการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งครูควรทำความเข้าใจพฤติกรรมของผู้เรียน ควรศึกษาพฤติกรรม แนวคิด ทฤษฎี ขั้นตอน วิธีการ และเทคนิคการจัดการเรียนการสอน มีลำดับขั้นตอนอย่างเหมาะสม

สมรรถนะของความเป็นครู

การกำหนดกรอบการประเมินสมรรถนะครู สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการกำหนดความต้องการการพัฒนาสมรรถนะของครูและการประชุมเชิงปฏิบัติการสร้างแบบทดสอบเพื่อประเมินสมรรถนะข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตามโครงการยกระดับคุณภาพครูทั้งระบบ กิจกรรมจัดระบบพัฒนาครูเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนาครูรายบุคคล ซึ่งคณะทำงานประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ศึกษานิเทศก์นักวิชาการศึกษา ผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันพิจารณาและกำหนดสมรรถนะครู สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ สมรรถนะครูประกอบด้วย เจตคติ ค่านิยม ความรู้ ความสามารถและทักษะที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานตามภารกิจงานในสถานศึกษา จากแบบประเมินสมรรถนะและมาตรฐานของครูผู้สอน ที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้จัดทำไว้ ได้แก่ แบบประเมินคุณภาพการปฏิบัติงาน (สมรรถนะ) เพื่อให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา มีและเลื่อนวิทยฐานะของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) มาตรฐานวิชาชีพครูของสำนักงานเลขาธิการ คุรุสภา รูปแบบสมรรถนะครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถาบันพัฒนาครูและบุคลากรทาง การศึกษา นอกจากนี้ยังศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานของครูผู้สอน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากการสังเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า สมรรถนะครู สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วยสมรรถนะหลัก และสมรรถนะประจำสายงาน ซึ่ง สำนักพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : 24 - 26) ได้กำหนดสมรรถนะหลัก (Core Competency) เป็นส่วนหนึ่งของการประเมินการปฏิบัติของครู มีดังนี้

สมรรถนะหลัก (Core Competency) ประกอบด้วย 5 สมรรถนะ คือ

1. การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน
2. การบริการที่ดี
3. การพัฒนาตนเอง
4. การทำงานเป็นทีม
5. จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู

สมรรถนะหลัก (Core Competency) คือ สมรรถนะร่วมที่ครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกคนต้องประกอบด้วย 5 สมรรถนะ คือ

สมรรถนะที่ 1 การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน (Working Achievement Motivation) หมายถึง ความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานในหน้าที่ให้มีคุณภาพ ถูกต้อง ครบถ้วนสมบูรณ์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยมีการวางแผน กำหนดเป้าหมาย ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน และปรับปรุงพัฒนาประสิทธิภาพและผลงานอย่างต่อเนื่อง

สมรรถนะที่ 2 การบริการที่ดี (Service Mind) หมายถึง ความตั้งใจและความเต็มใจในการให้บริการ และการปรับปรุงระบบบริการให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ

สมรรถนะที่ 3 การพัฒนาตนเอง (Self - Development) หมายถึง การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ติดตามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ใหม่ๆ ทางวิชาการและวิชาชีพมีการสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรม เพื่อพัฒนาตนเอง และพัฒนางาน

สมรรถนะที่ 4 การทำงานเป็นทีม (Team Work) หมายถึง การให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือสนับสนุน เสริมแรงให้กำลังใจแก่เพื่อนร่วมงาน การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นหรือทีมงาน แสดงบทบาทการเป็นผู้นำ หรือผู้ตามได้อย่างเหมาะสมในการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อสร้างและดำรงสัมพันธภาพของสมาชิก ตลอดจนเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

สมรรถนะที่ 5 จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู (Teacher's Ethics and Integrity) หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพครู เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน และสังคม เพื่อสร้างความศรัทธาในวิชาชีพครู

จริยธรรมในวิชาชีพครู

หลักจริยธรรมในวิชาชีพครู พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2545 : 63-65) ได้กล่าวถึงพุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงามของผู้ประพฤติวิชาชีพครูไว้ว่า ท่านจะเน้นเรื่องการจัดการเรียนรู้ ระหว่างครูกับศิษย์ โดยยกเอาลีลาการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง ดังนั้นผู้ทำหน้าที่ สั่งสอนให้การศึกษาแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะครู อาจารย์พึงประกอบด้วยคุณสมบัติ และประพฤติตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

ก. เป็นกัลยาณมิตร คือ ประกอบด้วยองค์คุณของกัลยาณมิตร หรือกัลยาณมิตร 8 ประการ ดังนี้

ปิโย น่ารัก คือ มีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขาเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

ครุ น่าเคารพ คือ เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ และมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝน ปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ่ยอ้าง และรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

วตฺตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้จุกจิกตลอดจน คำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

คมฺภีรญฺจ กถ กกฺตา แถลงเรื่องล้ำลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้ เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหล ไม่สมควร

ข. ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้โดยตั้งตนอยู่ในธรรมของผู้แสดงธรรม ที่เรียกว่า ธรรมเทศกธรรม 5 ประการ คือ 1. อนุบุพพิกถา สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีหลักเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ 2. ปริยายทัสสาวี จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล คือ ชี้แจง ยกเหตุผลมาแสดงให้ เข้าใจชัดแต่ละแง่ละประเด็น อธิบายยักเยื้องไปต่าง ๆ ให้มองเห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล 3. อนุทยตา ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน 4. อนามิสันดร ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อามิส คือ สอนเขาให้มุ่งที่ตนจะได้ลาภ สินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน 5. อนุปหัจจ์ วางจิตตรงไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขี่ผู้อื่น

ค. ลีลาครูครบทั้งสี่ครูที่สามารถมีลีลาของนักสอน ดังนี้ 1. สันทัสสนา ชี้ให้เห็นชัด จะสอนอะไรก็ชี้แจงเหตุผล แยกแยะอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา 2. สมาท ปนา ชวนให้ปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรทำก็บรรยายให้มองเห็นความสำคัญ และ ซาบซึ้งในคุณค่าเห็นสมจริง จนผู้ฟังยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ 3. สมุตเตชนา เร้าให้กล้า คือ ปลุกใจให้คึกคัก เกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อยหรือยากลำบาก 4. สัมปหังสนา ปลุกให้ร่าเริง คือ ทำบรรยากาศให้สนุกสดชื่น แจ่มใส เบิกบานใจ ให้ผู้ฟัง แช่มชื่น มีความหวัง มองเห็นผลดี และทางสำเร็จจำง่าย ๆ ว่า สอนให้แจ่มแจ้ง จูงใจ แกล้วกล้า ร่าเริง

ง. มีหลักตรวจสอบสาม เมื่อพูดอย่างรวบรัดที่สุด ครูอาจตรวจสอบตนเองด้วยลักษณะ การสอนของพระบรมครู 3 ประการ คือ 1. สอนด้วยความรู้ รู้จริง ทำได้จริงจึงสอนเขา 2. สอนอย่างมีเหตุผลให้เขาพิจารณาเข้าใจแจ้งด้วยปัญญาของเขาเอง 3. สอนให้ได้ผลจริง สำเร็จความมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้น ๆ เช่น ให้เข้าใจได้จริง เห็นความจริง ทำได้จริง นำไปปฏิบัติได้ผลจริง เป็นต้น

จ. ทำหน้าที่ครูต่อศิษย์ คือ ปฏิบัติต่อศิษย์ โดยอนุเคราะห์ตามหลักธรรมเสมือนเป็นทิศเบื้องขวา ดังนี้ 1. แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี 2. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 3. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง 4. ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ 5. สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ คือ สอนฝึกศิษย์ให้ใช้วิชาเลี้ยงชีพได้จริงและรู้จักดำรงตนด้วยดี เป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตที่ดีงามมีความสุขความเจริญ

สรุป หลักจริยธรรมในวิชาชีพครู หมายถึง เป็นความประพฤติเพื่อชีวิตที่ดีงามของผู้ประพฤติวิชาชีพครู โดยการจัดการเรียนรู้ระหว่างครูกับศิษย์ สั่งสอนให้การศึกษาให้ความรู้ และประพฤติตามหลักปฏิบัติดังนี้ เป็นกัลยาณมิตร คือ ประกอบด้วยองค์คุณของกัลยาณมิตร ได้แก่ ปิโย น่ารัก คือ มีเมตตา กรุณา ครุ น่าเคารพ ภาวนีโย น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง วตฺตา รู้จักพูดให้ได้ผล วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คมฺภีรญฺจ กถำ กตฺตา แถลงเรื่องล้ำลึกได้ โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้โดยตั้งตนอยู่ในธรรม และมีศักยภาพในการสอน เป็นต้น

สรุป

คุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู หมายถึง คุณลักษณะของคุณงามความดีของครู ครู อาจารย์ที่มีจิตมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม และมีการประพฤติปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพครู เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน และสังคม

คุณลักษณะของครูที่ดี ครูควรศึกษา เรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ความเป็นครู เอาใจใส่ผู้เรียนอย่างเหมาะสม มีการพัฒนาห้องเรียนในการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ให้เป็นห้องเรียนที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ทั้งทางด้านกายภาพ และสังคมที่ส่งเสริมความกระตือรือร้นสนใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนประสบผลการเรียนรู้ที่พึงประสงค์

ครูมืออาชีพ ได้แก่ครูมีวิญญาณของความเป็นครู และปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตวิญญาณ มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการให้การศึกษาอบรมศิษย์ให้เป็นคนที่มีความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรมความสามารถมีทักษะชีวิตที่ดี มีความประพฤติดี วางตัวดี เอาใจใส่ดูแลศิษย์ดีดังนั้นแนวทางในการฝึกฝนเพื่อก้าวสู่การเป็นครูมืออาชีพ ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม ครูควรปฏิบัติตนให้มีความเหมาะสมตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพ ต้องทำความรู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล สามารถวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้ จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นทักษะการปฏิบัติ และหมั่นศึกษาและพัฒนาตนเองอยู่เสมอร่วมกิจกรรมการฝึกอบรมศีล และจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีความสามรถช่วยเหลือตนเอง และสังคมในทางที่ดีงามต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

คุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู หมายถึง คุณลักษณะของคุณงามความดีของครู ครู อาจารย์ที่มีจิตมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม และมีการประพฤติปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพครูเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียนและสังคม ดังแสดงในแผนภาพที่ 1 มีดังนี้

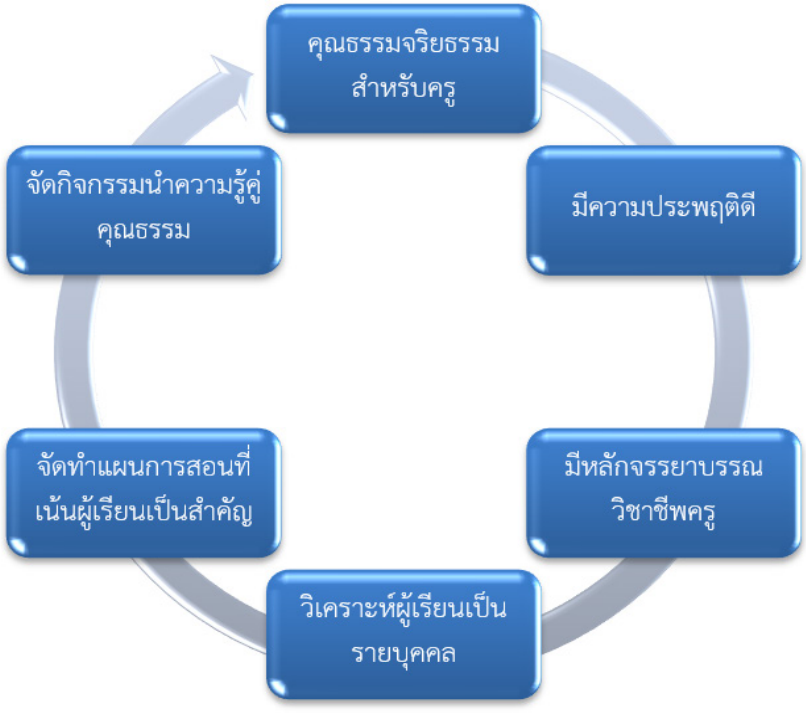

ภาพที่ 1 คุณลักษณะของคุณธรรม จริยธรรมสำหรับครู

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). คู่มือการดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

มูลนิธิธารน้ำใจ. (2553). ความดี. กรุงเทพฯ: พิมพลักษณ์.

วศิน อินทสระ. (2549). จริยาบถ : แบบอย่างการดำเนินชีวิตที่ดีงาม. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือโกสินทร์.

สมจิต จันทร์ฉาย. (2557). การออกแบบและการพัฒนาการสอน. นครปฐม: เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

สมพร เทพสิทธา. (2549). ดวงประทีปจากพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว : เพื่อถวายราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในมหามงคลสมัยทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.

สำนักพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). คู่มือประเมินสมรรถนะครู. (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

อมรา เล็กเริงสินธุ์. (2552). คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

_____. (2545). ธรรมนูญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

Kauchak, D.P. & Eggen, P.D. (2007). Learning and teaching: Research-based methods (5th ed.). New York: Pearson Education.

บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองการปกครอง
The Role of Monks and the Governance

มนตรี รอดแก้ว
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
Montree Rodkaew
Mahamakut Buddhist University, Mahavajiralongkornrajavidyalaya Campus
E-mail: domnum2531@gmail.com

****

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ บทบาทพระสงฆ์ไทยกับการเมืองการปกครองของสังคมไทย ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ หมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมในพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นแนวทางการประพฤติการปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณรตามหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่งมีบทบาทที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป โดยบทบาทและความสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะปัจเจก และองค์กรสามารถวิเคราะห์ได้จากความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักปกครอง และประชาชนทั่วไปตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา พระสงฆ์ทำหน้าที่สำคัญในฐานะเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ และบางครั้งสามารถนำเสนอทางเลือกของการตัดสินของกษัตริย์ต่อการบริหารกิจการบ้านเมืองดังจะเห็นได้จากพ่อขุนรามคำแหง พญาลิไทย และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งในปัจจุบัน “รัฐบาล และผู้นำทางการเมืองในประเทศไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะนำหลักธรรมทางศาสนามาสร้างความชอบธรรมทางการเมือง” และเป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งที่จะทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

คำสำคัญ: พระสงฆ์; บทบาท; การเมือง

---

* ได้รับบทความ: 8 ธันวาคม 2564; แก้ไขบทความ: 27 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มีนาคม 2565
Received: 8 December 2021; Revised: 27 March 2022; Accepted: 29 March 2022

Abstract

This academic article is aimed to present the role of the monks and the governance in Thai society. Hence, the role of monks refers to the guidelines of behaviors in Theravada Buddhist Disciplines that is different from laymen. The role and the significance of monks, which is in an individual status and organization, can be analyzed from the relationship between the monks and rulers as well as the population since the Sukhothai Period. The monks have played their roles in the duty of King's counselors. Sometimes, they could present their choices of decision to a King pertaining to a country's governance as it could be seen during the reign of King Ramkhamhaeng, King Phayalithai, and King Narai The Great. In the present times, the government and political leaders in Thailand who are Buddhists, have wholeheartedly attempted to adapt the Buddhist teachings to show fairness in politics. It is a condition for most of the people of the country to live together with harmony

Keywords: Monks; Roles; Governance

บทนำ

บทบาทและความสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะปัจเจก และองค์กรสามารถวิเคราะห์ได้จากความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักปกครอง และประชาชนทั่วไปตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา พระสงฆ์ทำหน้าที่สำคัญในฐานะเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ และบางครั้งสามารถนำเสนอทางเลือกในการตัดสินใจของพระมหากษัตริย์ต่อการบริหารกิจการบ้านเมืองดังจะเห็นได้จากพ่อขุนรามคำแหง พญาลิไทย และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือกรณีที่ชาวบ้านบางระจันที่กำลังเผชิญหน้ากับสงคราม พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพลังให้แก่นักการเมือง และประชาชน เพื่อให้บ้านเมืองสามารถผ่านวิกฤติการณ์ต่าง ๆ มาได้ จะเห็นว่า ประวัติศาสตร์ของการพัฒนาชาติบ้านเมืองตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมานั้น พระสงฆ์ได้เข้ามาช่วยเป็น "แกนกลาง" ในการเชื่อมทั้งผู้ปกครอง และประชาชนให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานของการนำเสนอหลักการทางพระพุทธศาสนาเมื่อถึงจุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย พระสงฆ์ที่นับถือพระพุทธศาสนา เถรวาทบางกลุ่มทั้งในประเทศศรีลังกา พม่า กัมพูชา รวมถึงประเทศไทย ไม่ได้ดำรงตนให้อยู่ในสถานะและบทบาทของตนเองในแง่มุมของการเป็น "ที่ปรึกษาของผู้ปกครอง" โดยการนำเสนอทศพิธราชธรรมเท่านั้น หากแต่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการการเมืองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ในประเทศศรีลังกาที่เข้าไปเลือกตั้งนักการเมือง

และเข้ารับสมัครเลือกตั้งเป็นนักการเมือง พระสงฆ์ในประเทศพม่าได้เดินขบวนคว่ำบาตรรัฐบาลทหารพม่า หรือเข้าไปร่วมสนับสนุนกลุ่มคนที่ตัวเองชื่นชอบให้เป็นนักการเมืองเพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายทางการเมืองให้สอดรับกับสิ่งที่ตัวเองประสงค์ (Jerrold Schecter, 1967 : XI)

ดังนั้นบทบาทพระสงฆ์เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของผู้นำโดยยึดหลักรัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักปกครอง และประชาชนทั่วไป ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา ซึ่งประชาชนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพลังให้แก่นักการเมือง และประชาชน เพื่อให้บ้านเมืองสามารถผ่านวิกฤติการณ์ต่าง ๆ มาได้

ความหมายเกี่ยวกับบทบาท

ปราชญา กล้าผจญ (2540 : 34) ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า คือ สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เหมาะสมสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น ซึ่งงามพิศ สัตย์สงวน (2538 : 96-97) ได้ให้ความหมายของบทบาท (Role) ว่า “เป็นการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาทมักเป็นของคู่กัน คือ เมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วยแต่ไม่เสมอไป ดังนั้นบทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถพยากรณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้ เช่น ผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อจะได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่าง ๆ ของพ่อ ซึ่งจะต้องเลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้เล่าเรียนอบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดูและอื่น ๆ อีกเป็นต้น ตำแหน่งอื่น ๆ เช่นกัน เช่น ครู อาจารย์ เสมียน ภารโรง ต่างก็มีบทบาทที่คาดหวังจะต้องทำในฐานะที่ครองตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้นั้นอยู่” และ ยนต์ ชุ่มจิต (2540 : 33) ได้กล่าวอีกว่า บทบาท หมายถึง ภาระที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น เป็นพ่อแม่ นอกจากจะเลี้ยงดูให้ลูกเติบโตแล้ว จะต้องมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ป้องกันมิให้ลูกทำความชั่วหรือดูแลทุกข์สุขอื่นๆ ส่วนครูจะต้องมีบทบาทอื่นๆนอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ เช่น ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนเสื้อผ้า อาหารส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนและดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของเด็ก ๆ

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งแบบแผนของพฤติกรรมซึ่งปฏิบัติตามตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพของบุคคลอันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้น ๆ โดยบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งนั้น ๆ

ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ จึงหมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมในพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นแนวทางการประพฤติการปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณรตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งแตกต่างจากบุคคลทั่วไป

พระสงฆ์

การปกครองของคณะสงฆ์ในช่วงต้นพุทธกาล มีลักษณะการปกครองแบบธรรมชาติเหมือนพ่อแม่ปกครองดูแลลูก เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง ด้วยความที่พระองค์ทรงเป็นพระบรมศาสดาผู้ทรงให้กำเนิดสาวกผู้เป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ แม้จะมีพระสงฆ์สาวกซึ่งเป็นพระอรหันต์จาริกออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่าง ๆ ในชมพูทวีปแล้ว แต่เมื่อมีกิจกรรมอันจำเป็นหรือมีปัญหาสำคัญใด ๆ เกิดขึ้นและอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม คณะสงฆ์หรือตัวพระสงฆ์สาวกเองในสถานที่ที่จาริกไปนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลเพียงใดก็ตามพระสงฆ์สาวกเหล่านั้นก็จะต้องเดินทางกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อกราบทูลให้ทรงทราบถึงปัญหาและให้ทรงตัดสินพระทัยเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แม้บางสถานที่จะมีพระสงฆ์สาวกผู้ใหญ่คอยดูแลตัดสินใจอยู่แล้ว แต่การตัดสินใจในเรื่องสำคัญก็ยังต้องขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้าอยู่นั่นเอง (เสถียร โพธินันทะ, 2541 : 25-26) ซึ่งพระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางการปกครองและมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนการชี้แนะแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างของคณะสงฆ์ อย่างไรก็ตาม ช่วงต้นพุทธกาล ในแง่ของการใช้อำนาจทางการปกครองพระพุทธเจ้าก็ยังมิได้วางระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ใด ๆ สำหรับคณะสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์สาวกในช่วงต้นพุทธกาลล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น จึงดำรงอยู่ร่วมกันเป็นสังคมด้วยสำนึกแห่งธรรมล้วน ๆ แต่ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าทรงให้กำเนิดสังคมสงฆ์ขึ้นมาแล้วในเบื้องต้นทรงใช้อำนาจทางการบริหารโดยการส่งออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่าง ๆ ตามสมควรเท่านั้น

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือคณะเจ้าปกครองดำเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่พระภิกษุได้ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกลบุตร หรือการจัดระบบการเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขเป็นหลักภายใต้วิธีการ 3 วิธี คือ 1. นิคคหวิธี คือ การข่มคนที่ควรข่มหรือตำหนิคนที่ควรตำหนิ 2. ปัคคหวิธี คือ การยกย่องคนที่ควรยกย่อง 3. ปวารณาวิธี คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนตนได้ คือ ให้ตักเตือนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยอาศัยเครื่องมือ 3 ประการ 3.1) พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้และบัญญัติไว้แล้ว 3.2) กฎหมายบ้านเมือง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้อำนาจทางรัฐสภาให้ตราขึ้นไว้ตามกระบวนการนิติบัญญัติเพื่อจัดระเบียบ และบังคับการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย 3.3) ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษบูรพาจารย์ยอมรับและนำปฏิบัติสืบๆ กันมา (พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539 : 76)

สรุป การปกครองของคณะสงฆ์ในช่วงต้นพุทธกาล มีลักษณะการปกครองแบบธรรมชาติ เหมือนพ่อแม่ปกครองดูแลลูก เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสดำเนินการสอดส่องดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคมหรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่พระภิกษุได้ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน)

การเมืองการปกครอง

ประเทศไทยเป็นรัฐเดี่ยวซึ่งมีการปกครองในกรอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภาภายใต้ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยที่พระมหากษัตริย์ ซึ่งปัจจุบันคือพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นประมุขแห่งรัฐ ส่วนนายกรัฐมนตรี ซึ่งปัจจุบันคือประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้ารัฐบาล รัฐบาลไทยเป็นผู้ใช้อำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติอยู่กับรัฐสภาไทย ซึ่งแบ่งเป็นสองสภา ได้แก่ สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ฝ่ายตุลาการเป็นอิสระจากฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ โดยมีประธานศาลฎีกา ประธานศาลปกครองสูงสุด และประธานศาลรัฐธรรมนูญเป็นประมุขในส่วนของตน

ระบบการเมืองของไทยส่วนใหญ่อยู่ในระบบหลายพรรคการเมือง ทำให้เกิดรัฐบาลผสมและรัฐบาลฝ่ายข้างน้อยซึ่งเป็นคุณลักษณะที่เกิดได้บางครั้งในการเมืองระบบรัฐสภา ระบบการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตคะแนนสูงสุดที่ใช้ในรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ทำให้เกิดระบบสองพรรคการเมือง ซึ่งพรรคไทยรักไทยและพรรคประชาธิปัตย์เป็นสองพรรคใหญ่ที่ครองที่นั่งในรัฐสภา อย่างไรก็ดี หลังรัฐธรรมนูญฉบับปี 2560 การเมืองไทยกลับเข้าสู่ระบบหลายพรรคการเมืองอีกครั้ง

พัฒนาการการเมืองไทยเต็มไปด้วยเหตุการณ์รัฐประหารและการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ ประเทศไทยมีรัฐประหารมากที่สุดในโลกในประวัติศาสตร์ร่วมสมัยพระมหากษัตริย์ยังคงมีพระราชอำนาจเหนือการเมืองในทางพฤตินัย และบทบาทดังกล่าวชัดเจนขึ้นหลังการมีส่วนและสนับสนุนรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ. 2549 อีโคโนมิสต์อินเทลลิเจนซ์ยูนิต จัดประเทศไทยเป็น "กึ่งอำนาจนิยม" ในปี 2561 (สารานุกรมเสรี, 2565)

หลักพระธรรมวินัย

พระธรรมวินัย คือ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ หรือข้อบัญญัติสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และใจ ของสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอย่างเดียวกันเพราะว่าการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ถ้าขาดระเบียบวินัย ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็มากเรื่อง ไม่มีความสงบสุข โดยเฉพาะสังคมของพระสงฆ์ที่มาจากพื้นฐาน วรรณะ และสังคมที่แตกต่างกัน พระสงฆ์จึงถือเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ เพราะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พึงสังวรอย่างยิ่งในฐานะเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณและเป็นที่คาดหวังเคารพของประชาชน เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะเดียวกันโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นสังฆบิดร

การบัญญัติพระธรรมวินัย หรือสิกขาบท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหลังจากที่มีพระภิกษุจำนวนมากขึ้น เพราะมีผู้ประพฤติไม่เหมาะสม ประพฤติผิดนอกรีตนอกทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณากำหนดขอบเขตข้อวัตรปฏิบัติสำหรับพระอริยสงฆ์และสมมุติสงฆ์ ได้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนหรือสั่นคลอนให้คนนอกศาสนาติเตียนได้ พระพุทธเจ้าอาศัยผลแห่งการกระทำของพระภิกษุผู้ประพฤติผิดนั้น แล้วนำมาเป็นข้อบัญญัติเพื่อป้องกันมิให้ใครต่อใครประพฤติผิดเช่นนั้นอีก ในการบัญญัติแต่ละครั้งล้วนเป็นมติคณะสงฆ์เห็นร่วมด้วยทุกครั้งไป และสิขาบทเหล่านั้น มีทั้งหนักและเบา ตามแต่โทษานุโทษนั้น ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์มิได้บัญญัติเป็นหมวด ๆ หมู่ ๆ หรือเรียงตามมาตราหรือข้อหนักเบา แต่เป็นการบัญญัติตามความผิดที่พระภิกษุประพฤติผิด และการบัญญัติพระธรรมวินัยหรือสิขาบทพระพุทธองค์มิได้ทรงทราบไว้ล่วงหน้า และพระธรรมวินัยหรือกฎข้อบังคับที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นมานั้นสามารถนำไปใช้ได้ตลอดกาล และไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้คล้อยตามโลกหรือตามสถานการณ์บ้านเมือง จึงนับได้ว่าพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้นเป็นธรรมนูญแห่งชีวิตของพระภิกษุสงฆ์อย่างแท้จริง (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541 : 9-10)

พระมหาบุญเลิศ ฐานทินฺโน และคณะ (2552 : 13) ได้รวบรวมจากพระไตรปิฎก มีใจความว่าวิถีชีวิตและวิธีดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ที่เรียกว่า พระวินัย ซึ่งเป็นพุทธบัญญัติแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ 1. อาทิพรหมจริยกาสิกขา หมายถึง หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายบทบัญญัติหรือข้อปฏิบัติอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณา เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายและวางโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดโดยปรับอาบัติหนักบ้าง เบาบ้าง พระสงฆ์สวดทุกกึ่งเดือนเรียกว่า พระปาติโมกข์ 2. อภิสมาจาริกาสิกขา หมายถึง หลักการศึกษาอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับมรรยาท และความเป็นอยู่ที่ดีงามสำหรับชักนำความประพฤติ ความเป็นอยู่ของสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า น่าเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไปพระวินัยนั้น พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติล่วงหน้าต่อเมื่อเกิดความประพฤติ ความเป็นอยู่ของสงฆ์ให้ดีงาม มีคุณค่า น่าเลื่อมใสศรัทธายิ่งขึ้นไป

สรุป หลักพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ไทย ในอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นการพัฒนาตนเองของพระสงฆ์ สรุปได้ 3 ประการ คือ 1. การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยทั้งที่เป็นภาคทฤษฎีทั้งที่เป็นสมถะและวิปัสสนา 2. การปฏิบัติธรรมวินัยเป็นภาคปฏิบัติ และ 3. การเผยแผ่ธรรมวินัย เป็นการนำไปประยุกต์ใช้ คือ การสอนผู้อื่นให้เล่าเรียนธรรมวินัยและปฏิบัติธรรมวินัยนั้น

บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองการปกครอง

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2558) ได้กล่าวว่า ตลอดระยะเวลา 2,600 กว่าปี ที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้เข้าไปสัมพันธ์กับการเมืองการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือระบอบราชาธิปไตย ตัวแปรที่ชี้ชัดคือพระพุทธเจ้าทรงมีฐานะก่อนออกผนวชเป็นพระมหากษัตริย์ พระสหายของพระองค์ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์ก่อนผนวชคือกษัตริย์เช่นกัน และเมื่อพระองค์ออกผนวชแล้ว พระองค์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมในหลากหลายมิติและสถานการณ์ในขณะเดียวกันสาวกบางกลุ่มที่เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในองค์กรพระพุทธศาสนามีสถานะของการเป็นกษัตริย์

จากตัวแปรในลักษณะดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการออกแบบหลักธรรม การวางท่าทีและพิธีกรรมที่สอดรับกับบริบทของการปกครองในระบอบราชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากการจัดวางธรรมะเพื่อเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระราชา เช่น หลักจักกวัตติสูตร หลักทศพิธราชธรรม และหลักราชสังคหวัตถุธรรม ในขณะที่การปรับพฤติกรรมและท่าทีของพระสงฆ์ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้สอดรับกับสังคมของพระราชานั้น พระองค์ได้ทรงออกแบบหลักการเสขิยวัตรเพื่อเป็นแนวในการวางท่าที หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ “คุณสมบัติผู้ดี” สำหรับพระสงฆ์ที่จะเข้าไปสู่สังคมชั้นสูง อันจะนำมาซึ่งความเคารพและศรัทธาในวัตรปฏิบัติ เพราะพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งมาจากกลุ่มคนที่เป็นชนชั้นทาส และจัณฑาล องค์ความรู้ใหม่

จะเห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับกษัตริย์ตามระบอบราชาธิปไตยนั้นมีความผสมกลมกลืนทั้งในหลักการดำเนินชีวิต การจัดวางสถานะ และการจัดวางพิธีกรรม แนวทางในลักษณะนี้ถือว่าเป็นการเข้าไปช่วยส่งเสริมบทบาทระหว่างกันและกันมากยิ่งขึ้น เพราะเมื่อศึกษาจากประวัติศาสตร์ในบางยุคจะพบว่า ความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนานั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระราชา ไม่ว่าจะเป็นพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ รวมไปถึงพระราชาในประเทศ ศรีลังกา ประเทศพม่า ประเทศกัมพูชา และประเทศลาว

ในขณะที่สังคมไทยนั้น ระบอบราชาธิปไตยนั้นเป็นตัวแปรสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา โดยเริ่มต้นตั้งแต่พ่อขุนรามคำแหงทิ่นิมนต์พระศรีลังกามาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชให้มาจำพรรษาที่สุโขทัย และประกาศพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ การพัฒนา ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ

ศาสนพิธี และศาสนบุคคล รวมไปถึงการยกย่องศาสดา นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ ในขณะเดียวกัน กษัตริย์ของประเทศไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัยได้ศึกษาพระพุทธศาสนาเข้าใจอย่างแจ่มชัดจนนำไปสู่การพระราชนิพนธ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่สำคัญดังจะเห็นได้จากไตรภูมิพระร่วง จนเป็นที่มาของการสร้างชุดความคิดแบบ “ไตรภูมิพระร่วง” ในการก่อสร้าง การออกแบบ ประติมากรรม และจิตรกรรมที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยจนมาเสื่อมลงในยุคที่วิทยาศาสตร์เฟื่องฟูในสมัยรัชกาลที่ 4

พระสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ไทยมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น เมื่อรัชกาลที่ 5 พยายามที่จะขับเคลื่อนแนวคิดเรื่อง “ชาตินิยม” เพื่อต่อสู่กับลัทธิคอมมิวนิสต์ และการล่าอาณานิคมจากประเทศมหาอำนาจ จึงเป็นที่มาของการรวมศูนย์การบริหารจัดการบ้านเมือง และพระสงฆ์ได้กลายเป็นตัวช่วยที่สำคัญในการสร้างฐานคิดดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์โปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส และกรมพระยาดำรงราชานุภาพรวมศูนย์การบริหารคณะสงฆ์โดยออกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ขึ้นมา เพื่อให้การจัดการศึกษา การบริหาร การปกครองในหัวเมืองเป็นไปอย่างมีเอกภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งหลักการดังกล่าวได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7

อย่างไรก็ตาม จุดเปลี่ยนที่สำคัญของโฉมหน้าทางประวัติศาสตร์ขององค์กรสงฆ์ คือ การเผชิญหน้ากับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในอีกมุมหนึ่ง พระสงฆ์ยังต้องรักษาความสัมพันธ์กับระบอบราชาธิปไตยทั้งในแง่ของการนำเสนอหลักการปฏิบัติ พิธีกรรม และความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง พระสงฆ์มีความจำเป็นที่จะต้องจัดวางสถานะขององค์กร และเชิงปัจเจกต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จะเห็นว่า ไม่จำเพาะองค์กรสงฆ์ หรือตัวพระสงฆ์เองที่พยายามตั้งหลักว่าจะวางสถานะต่อระบอบใหม่ และผู้ปกครองในระบอบใหม่อย่างไร แต่ผู้ปกครองในระบอบใหม่ คือ คณะราษฎร์ก็สับสนเช่นกันว่า จะจัดวางพระสงฆ์และองค์กรสงฆ์อย่างไร ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ “พระสงฆ์กับสิทธิในการเลือกตั้ง” ในขณะที่พระสงฆ์เป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย แต่รัฐได้กันพระสงฆ์ออกไปให้มีสิทธิในการเลือกตั้ง

ในขณะที่พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งเมื่อเริ่มปรับตัวได้ จึงพากันตั้งข้อสังเกตต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รศ. 121 ว่า “ไม่เป็นประชาธิปไตย” เพราะมีลักษณะรวมศูนย์ และไม่เน้นการกระจายอำนาจ (Decentralization) จึงรวมตัวกันไปปรึกษาหารือกับผู้บริหารบ้านเมือง เพื่อให้มีการออกพระราชบัญญัติฉบับใหม่ให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น และจึงเป็นที่มาของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ที่สอดรับกับการบริหารบ้านเมืองให้มีการแบ่งแยกอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการที่แยกออกจากกันตามการบริหารบ้านเมือง ปรากฏการณ์เช่นนี้ จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับตัวให้สอดรับกับวิถีประชาธิปไตยของพระสงฆ์ในยุคเริ่มต้นของระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ปี 2475

จะเห็นว่า ตั้งแต่ยุค 2475 เป็นต้นมาที่เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย พระสงฆ์ได้พยายามที่จะจัดวางสถานะของตัวเองให้สอดประสานและลงตัวมากที่สุด ทั้งในระบอบเดิม และระบอบใหม่ อย่างไรก็ตาม ในยุคฟื้นฟูของระบอบประชาธิปไตย พระสงฆ์มักจะได้รับการตั้งข้อสังเกตจากผู้บริหารในระบอบประชาธิปไตยอยู่เนือง ๆ เช่นกันว่า “สอนหลักการในพระพุทธศาสนาที่ไม่สอดรับกับการพัฒนาประเทศ” และจัดวางสถานะของตัวเองจนทำให้ผู้นำทางการเมืองเกิดความหวาดระแวงต่ออำนาจ และการใช้อำนาจจนทำให้พระสงฆ์ได้รับข้อการกล่าวหาในคดีอาญา และให้สึกขาลาเพศจากสมณะ

นอกจากนั้น ในวิถีประชาธิปไตยที่เปิดกว้าง จึงทำให้พระสงฆ์บางรูปได้เข้าร่วมกับรัฐและนำเสนอหลักการที่สนับสนุนรัฐดังวลีที่ว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” จึงทำให้รัฐได้ใช้หลักการดังกล่าวปราบปรามประชาชนที่มีอุดมการณ์และความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่าง จนเป็นที่มาของการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเป็นจำนวนมาก

ความต้องการของประชาชนที่มีต่อการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เพิ่มสูงขึ้น จึงเป็นที่มาของ “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” และคำว่า “ความเป็นพลเมือง” จึงเป็นคำที่เริ่มใช้มากขึ้นในช่วง 2 ทศวรรษของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่หลังจากประชาชนในสังคมได้รวมตัวกันเข้าร่วมขับเคลื่อน กดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และเป็นอำนาจทางการเมืองที่เป็นอิสระจากอำนาจรัฐ จนเกิดการเมืองของพลเมืองที่มีการขยายตัวและทำงานในรูปแบบต่าง ๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจจากรัฐ เช่น องค์กร สมาคม องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม สาธารณสุข สื่อสาธารณะ การศึกษา เป็นต้น (ทิพย์พาพร ตันติสุนท, 2555 : 37)

เกณฑ์การตัดสินพระสงฆ์กับการเมือง

มหาเถรสมาคมมีมติตั้งแต่ปี 2538 เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่มีมติที่ 579/2563 ให้พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาให้ประชาชนเกิดความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

มหาเถรสมาคมกับกษัตริย์มีความสัมพันธ์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และรับใช้อุดมการณ์รัฐแบบอนุรักษ์นิยม ทั้งยังมีความเชื่อว่าตนเองทำเพื่อ ‘บ้านเมือง’ ไม่ใช่ ‘การเมือง’ ที่เป็นเรื่องของนักการเมือง การชุมนุม การอภิปราย เป็นต้น

พุทธศาสนาเกิดขึ้นในบริบทที่มีความเป็นการเมือง พระพุทธเจ้ามีการพูดถึงการเมืองโดยอ้อม คือ มิได้กล่าวกับผู้ปกครองโดยตรง แต่คำสอนก็มีลักษณะแนะนำว่าควรปกครองอย่างไร ซึ่งจุดนี้เป็นปัญหาการนิยามคำว่า การเมือง ว่ามีความกว้างแค่ไหน

ปี 2538 มหาเถรสมาคม (มส.) ได้ออกคำสั่งเรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการเมือง โดยเนื้อหาตั้งแต่ข้อ 4-10 ระบุว่า ข้อ 4 ห้ามพระภิกษุสามเณรเข้าไปในที่ชุมนุมหรือในบริเวณสภาเทศบาล หรือสภาการเมืองอื่นใด หรือในที่ชุมนุมทางการเมืองไม่ว่ากรณีใด ๆ ข้อ 5 ห้ามพระภิกษุสามเณรทำการใด ๆ อันเป็นการสนับสนุนช่วยเหลือโดยตรงหรือโดยอ้อมแก่การหาเสียง เพื่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาเทศบาล หรือสภาการเมืองอื่นใดแก่บุคคลหรือคณะบุคคลใด ๆ ข้อ 6 ห้ามพระภิกษุสามเณรร่วมชุมนุมในการเรียกร้องสิทธิของบุคคลหรือคณะบุคคลใด ๆ ข้อ 7 ห้ามพระภิกษุสามเณรร่วมอภิปราย หรือบรรยายเรื่องเกี่ยงกับการเมืองซึ่งจัดตั้งขึ้นทั้งในวัดและนอกวัด ข้อ 8 ให้พระสังฆาธิการตั้งแต่ชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป ผู้มีอำนาจหน้ามีในทางการปกครอง ชี้แจงแนะนำผู้อยู่ในปกครองเขตของตนให้ทราบคำสั่งมหาเถรสมาคมนี้ และกวดขันอย่าให้มีการฝ่าฝืนละเมิด ข้อ 9 พระภิกษุสามเณรรูปใดฝ่าฝืนละเมิดคำสั่งมหาเถรสมาคมนี้ ให้พระสังฆาธิการปกครองใกล้ชิดดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ตน ถ้าความผิดเกิดขึ้นนอกเขตสังกัด ให้เจ้าคณะเจ้าของเขตที่ความผิดเกิดขึ้น ว่ากล่าวตักเตือนแล้วแจ้งพระสังฆาธิการผู้ปกครองใกล้ชิดดำเนินการ ข้อ 10 ให้พระสังฆาธิการผู้มีอำนาจหน้าที่ในทางปกครองทุกชั้น ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำสั่งมหาเถรสมาคมนี้โดยเคร่งครัด (ประชาไทย, 2564)

สรุป มหาเถรสมาคมมีมติห้ามพระภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่มีมติให้พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาให้ประชาชนเกิดความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ดังนั้นพระสงฆ์ออกมาร่วมชุมนุม หรือแสดงออกทางการเมืองเพื่อความสามัคคีของคนในสังคมไทย

สรุป

บทบาทเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งแบบแผนของพฤติกรรมจะต้องปฏิบัติตามตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้น ๆ โดยบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งนั้น ๆ ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์จึงหมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมในพระธรรมวินัย ซึ่งเป็น แนวทางการประพฤติการปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณรตามหลักพระพุทธสาสนา ซึ่งแตกต่างจากบุคคลทั่วไป

บทบาทและความสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะปัจเจก และองค์กรสามารถวิเคราะห์ได้จากความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักปกครอง และประชาชนทั่วไปตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา พระสงฆ์ทำหน้าที่สำคัญในฐานะเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ และบางครั้งสามารถนำเสนอทางเลือกของการตัดสินของกษัตริย์ต่อการบริการกิจการบ้านเมืองดังจะเห็นได้จากพ่อขุนรามคำแหง พญาลิไทย และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งในปัจจุบัน“รัฐบาล และผู้นำทางการเมืองในประเทศไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาพยายามอย่างยิ่งที่จะนำหลักการทางศาสนามาสร้างความชอบธรรมทางการเมือง”

บทบาทพระสงฆ์เกี่ยวกับการเมืองการปกครองของผู้นำโดยยึดหลักรัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักปกครอง และประชาชนทั่วไป ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา ซึ่งประชาชนส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพลังให้แก่นักการเมือง และประชาชน เพื่อให้บ้านเมืองสามารถผ่านวิกฤติการณ์ต่าง ๆ มาได้

บทบาทของพระสงฆ์ในลักษณะนี้เป็นการใช้พื้นที่ของวัดให้เป็น “เขตอภัยทาน” สำหรับชนชั้นผู้ปกครองให้สามารถ “ลี้ภัยทางการเมือง” โดยอาศัยสถานะของการเป็นพระสงฆ์เพื่อหลบภัยอันตรายของคู่ขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งในยุคหนึ่งได้มีชนชั้นผู้ปกครองที่เผชิญหน้ากับสถานการณ์ความขัดแย้งได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบท และบางครั้งได้ใช้พื้นที่นี้เป็นที่ประเมินกำลังของคู่กรณี และใช้โอกาสที่เหมาะสมเข้าไปแย่งชิงสถานะความได้เปรียบทางการเมืองต่อไป

การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักธรรมะที่จะใช้เป็นที่พึ่งแก่โลกในทางการเมืองได้นั้น สามารถนำมาจากหัวใจของทุก ๆ ศาสนา ทุกศาสนามีหัวใจเป็นสังคมนิยม ทุกศาสนาสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ทุกคน ๆ ไม่ใช่เพื่อคนเดียว หัวใจของศาสนาจึงเป็นลักษณะของสังคมนิยม ไม่ใช่ปัจเจกนิยม และสิ่งที่เรียกว่า การเมือง มีความหมายตามแนวทางของศาสนาว่า การเมือง คือ การจัดการอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อคนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก สิ่งที่เรียกว่าการเมือง คือ ระบบศีลธรรมอันเร้นลับ การดูอย่างนี้มีประโยชน์และเป็นสิ่งที่จำเป็น ถ้านำมาทำให้ถูกต้องก็จะมีประโยชน์ ถึงอย่างนั้นก็ยังจะต้องแยกออกให้ง่าย ให้เห็นได้ง่าย ให้ง่ายแก่การที่จะศึกษาหรือปฏิบัติศีลธรรมในรูปแห่งการเมือง และหากให้ดีกว่านั้นอีกก็ให้การเมืองมาอยู่ในรูปของศาสนาเสียเลย เพราะว่าคำว่า “ศาสนา” ก็คือ ภาวะสมบูรณ์ของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ความเต็มรูปของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมคือ ศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

บทบาทของพระสงฆ์ หมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมในพระธรรมวินัย ซึ่งเป็น แนวทางการประพฤติการปฏิบัติของพระภิกษุ สามเณรตามหลักพระพุทธสาสนา ซึ่งแตกต่างจากบุคคลทั่วไป ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ในประเทศไทยเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยจะต้องยึดถือพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด และยังต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย พรบ. คณะสงฆ์ไทย พระภิกษุที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจะต้องพระปริยัติให้เข้าใจถ่องแท้ถูกต้องแล้ว จึงนำไปปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งสมณะสารูป ปฏิเวธ ผลที่ดีก็จะตามมา ส่วนในเรื่องของการเมือง มหาเถรสมาคมมีมติตั้งแต่ปี 2538 เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่มีมติที่ 579/2563 ให้พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาให้ประชาชนเกิดความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ดังแสดงในภาพประกอบ ดังนี้

ภาพที่ 1 บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองการปกครอง

เอกสารอ้างอิง

งามพิศ สัตย์สงวน. (2538). หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2555). วิถีไทยกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ในความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ประชาไทย. (2564). พระสงฆ์ การเมือง มหาเถรสมาคม และสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อการไม่ยุ่งการเมืองคือการเมือง. สืบค้นเมื่อ 1 ธันวาคม 2564, จาก https://prachatai.com/journal/2020/11/90577

ปราชญา กล้าผจญ. (2540). พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิกจำกัด.

พระมหาบุญเลิศ ฐานทินฺโน และคณะ. (2552). อริยวินัย (รวบรวมจากพระไตรปิฎก). กรุงเทพฯ: บริษัทคิว พริ้นท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร). (2558). บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาพลเมืองของรัฐตามระบอบประชาธิปไตย. สืบค้นเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2564, จาก https://www.mcu.ac.th/article/detail/301.

ยนต์ ชุ่มจิต. (2540). ความเป็นครู. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2541). วินัยมุข เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สารานุกรมเสรี. (2565). การเมืองไทย. สืบค้นเมื่อ 23 พฤศจิกายน 2564, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/การเมืองไทย.

Jerrold Schecter. (1967). The new face of Buddha : Buddhism and Political power in Southeast Asia. London: Victor Gollancz LTD.

การปฏิบัติต่อผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

The Treatment of the Deceased from the Coronavirus Disease 2019 is Based on Buddhist Ethics

ประภาวดี เวชพันธ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Prapawadee Wachapan
Mahachulalongkornrajavidayala University Khon Kaen Campus
Email: pwachapan@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นกฎธรรมชาติตามหลักนิยาม 5 เมื่อเกิดการสูญเสียของคนในครอบครัวจากการเสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 การนำหลักปฏิบัติด้านพุทธจริยศาสาตร์หลักพรหมวิหาร 4 หรือ อัปปมัญญา 4 นั้นก็จะแผ่สม่ำเสมอโดยทั่วไปในมนุษย์สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขตพรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น เพื่อปลดเปลื้องความทุกข์ของญาติที่สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ส่วนผู้เสียชีวิตนั้นก็ได้รับการดูแลธาตุขันธ์และจิตสุดท้ายโดยความร่วมมือ บ้าน วัด โรงพยาบาลในการจัดการอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ตามหลักการณาปนกิจตามความเชื่อทางศาสนารวมไปถึงการลดการแพร่กระจายเชื้อเพื่อสร้างความปลอดภัยในสังคม

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสาตร์; พรหมวิหาร 4; ผู้ป่วยเสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

Abstract

Coronavirus 2019 infection is the five aspects of natural law when there is a loss of a family member due to the death of corona virus 2019, the implementation of the

---

* ได้รับบทความ: 17 พฤษภาคม 2565; แก้ไขบทความ: 24 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มีนาคม 2565
Received: 17 May 2022; Revised: 24 June 2022; Accepted: 29 June 2022

Buddhist Ethics Principles of Four Sublime States of Mind or unbounded states of mind are spread evenly among all beings, there is no limit, there is no limit to the extent of Four Sublime States of Mind. would cause that person to act in favor of others to alleviate the suffering of relatives who lost loved ones As for the deceased, they were given care to the last elemental Khan and mind. By cooperating with houses, temples, and hospitals in the complete management of cremation according to religious beliefs including reducing the spread the infection to create safety in society

Keywords: Buddhist Ethics; Four Sublime States of Mind; The deceased patients who infected with the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)

บทนำ

สถานการณ์การระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งเป็นไวรัสอุบัติใหม่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในหลายประเทศทั่วโลก องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern) เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2563 เร่งรัดให้ทุกประเทศเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรค สำหรับประเทศไทยประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้เป็นโรคติดต่ออันตรายตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2563 (กระทรวงสาธารณสุข, 2563 : 3-5)

กระทรวงสาธารณสุขดำเนินการด้านนโยบายในสถานการณ์การระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ควบคุมการระบาดในลักษณะการระบาดใหญ่ (Pandemic) โดยกรมควบคุมโรค ดำเนินการแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ควบคุมโรคไม่ให้แพร่กระจายเชื้อ ดูแลรักษาผู้ป่วยในห้องแยกโรคในโรงพยาบาล หากค้นหาและควบคุมผู้ติดเชื้อได้ทั้งหมด เมื่อคุมไม่อยู่จะขยายสู่ระยะที่ 2 มีการระบาดในวงจำกัด ใช้มาตรการตอบโต้ควบคุมและชะลอการระบาด หากควบคุมการแพร่เชื้อได้ไม่ดีพอ การระบาดก็จะขยายตัวสู่ระยะที่ 3 พบการระบาดเป็นวงกว้าง ต้องบรรเทาความเสียหายและผลกระทบ มาตรการตอบโต้หลัก คือ การดูแลรักษาผู้ป่วยเพื่อให้มีผู้เสียชีวิตน้อยที่สุด และสื่อสารแนะนำให้ประชาชนป้องกันตนเองให้กว้างขวางที่สุด (กรมควบคุมโรค, 2563 : 2-4) และเมื่อมีผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เสียชีวิต

จากการดำเนินงานด้านนโยบายการป้องกันควบคุมโรคของกระทรวงสาธารณสุขที่ผ่านมา พบว่าปีแรกของการแพร่ระบาดของ COVID -19 ใช้นโยบาย Zero Covid ส่วนปีที่ 2 เป็นการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับโควิด (Living with covid) ปีนี้เป็นปีที่ 3 ต้องพยายามทำให้เป็นโรคประจำถิ่น (Endemic) โดยเร็วที่สุด ข้อมูลผู้ป่วยติดเชื้อโคโรนา 2019 สะสม ณ วันที่ 1 เมษายน ถึง 15 พฤศจิกายน 2564 ประเทศไทย

มีผู้ป่วยสะสม จำนวน 2,024,753 ราย หายป่วยสะสม จำนวน 1,910,509 ราย เสียชีวิตสะสม จำนวน 20,081 ราย และในจังหวัดขอนแก่น มีผู้ติดเชื้อ 24,105 ราย เสียชีวิต 95 ราย จำแนกเป็นเสียชีวิตนอกเรือนจำ 85 ราย ในเรือนจำ 10 ราย อัตราป่วยตาย คิดเป็น ร้อยละ 0.4 (สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 7 ขอนแก่น, 2564) กระทรวงสาธารณสุขรายงานสถิติผู้เสียชีวิตจังหวัดขอนแก่น ตั้งแต่เริ่มมีการระบาดในช่วงวันที่ 1 เมษายน 2564, ในช่วงวันที่ 1 มกราคม 2565 และในช่วงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2565 พบอัตราการเสียชีวิต คือร้อยละ 0.25, 0.13 และ 0.09 ตามลำดับ การได้รับวัคซีน คิดเป็น ร้อยละ 61.70 (กระทรวงสาธารณสุข, 2565) ดังนั้น การได้รับวัคซีนทำให้อัตราผู้เสียชีวิตลดลง ประชาชนกำลังเผชิญอยู่กับสิ่งที่ก่อให้เกิดความทุกข์ และเป็นความทุกข์ของคนทั้งโลก เนื่องจากมีผลกระทบโดยตรงทั้งทางด้านร่างกาย คือ การเจ็บป่วยและเสียชีวิตของคนบางส่วน และจิตใจที่ทำให้เกิดความวิตกกังวล หวาดกลัวไวรัสโควิด 19 การเตรียมรับตามหลักปริยัติสัทธรรมก็คือ การเรียนรู้และการยอมรับความจริงอย่างมีสติสัมปชัญญะ รู้ตัว และตระหนักอยู่ตลอดเวลา ไม่ตระหนกตกใจจนเกินเหตุ กล้าที่จะเผชิญกับวิกฤตินี้อย่างมีสติรู้เท่าทันด้วยความไม่ประมาท มีความระมัดระวัง และหาทางป้องกันตัวด้วยองค์รู้ต่าง ๆ ที่ถูกต้อง (ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2563 : 65) เมื่อเข้าสู่สภาวะใกล้เสียชีวิตจนกระทั้งเสียชีวิตนั้น ผู้เกี่ยวข้องในภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ 1) บ้าน คือ ญาติและชุมชน 2) วัด คือ พระภิกษุ มัคทายก สัปเหร่อ และสำนักพุทธศาสนาประจำจังหวัด และ 3) โรงพยาบาล คือ แพทย์ พยาบาล ห้องเก็บศพ พนักงานยานยนต์ เป็นต้น จำเป็นต้องบูรณาการการปฏิบัติต่อผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตระหนักถึงการปฏิบัติให้เป็นตามแนวทางเพื่อป้องกันการแพร่กระจายเชื้อเพื่อสร้างความปลอดภัยของชุมชน และต้องมองเห็นคุณค่าตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ดังนั้น กัตตุกัมยตาฉันทะ คือความอยากจะทำให้ดีหรือความต้องการที่จะทำให้คน สัตว์ ทั้งหลายดีงามสมบูรณ์ ปราศจากพรหมวิหารทั้ง 4 นี้ การข่มระงับนิวรณ์ เกิดสภาวะจิตที่มั่นคงเรียบรื่นสงบสนิท ดีที่สุด การนำพุทธจริยศาสาตร์ด้วยหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อการดูแลผู้ป่วยเสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จึงเป็นแนวทางยึดเหนี่ยวปฏิบัติร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงพยาบาล ก่อให้เกิดความปลอดภัยด้านการแพร่กระจายเชื้อและผาสุกของสังคมต่อไป

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Disease 2019 : COVID-19)

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นโรคติดต่อระบบทางเดินหายใจ เกิดจากเชื้อไวรัส Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) ก่อโรคในคนได้ตั้งแต่โรคหวัดธรรมดา เป็นชนิดที่ก่อโรคหวัด แต่สามารถก่อโรคทางเดินหายใจรุนแรง แรกเริ่มนั้นพบว่าก่อโรคปอดอักเสบเป็นกลุ่มก้อนที่เมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีนตั้งแต่เดือนธันวาคม 2562 (ค.ศ. 2019) จึงเรียกเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (2019 novel coronavirus; 2019-nCoV) ต่อมาเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2563 องค์การอนามัยโลก ได้ตั้งชื่อโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาที่เกิดขึ้นใหม่นี้ว่า Coronavirus disease 2019

(COVID-19) โดยเชื้อไวรัสที่ก่อโรคให้ชื่อว่า Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) (WHO, 2564)

อาการและอาการแสดงหลังสัมผัสเชื้อ สามารถแบ่งระดับความรุนแรงของโรค ได้แก่ 1) กลุ่มอาการไม่รุนแรง มีไข้ ไอภาพถ่ายรังสีทรวงอกไม่พบความผิดปกติ 2) กลุ่มอาการปานกลาง มีไข้ร่วมกับมีอาการทางระบบทางเดินหายใจ ภาพถ่ายรังสีทรวงอกพบความผิดปกติ 3) กลุ่มอาการรุนแรงวิกฤต ความอิ่มตัวของออกซิเจนน้อยกว่าหรือเท่ากับ ร้อยละ 93 ในขณะพัก มีการหายใจล้มเหลว ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจ มีภาวะช็อค หรือมีอวัยวะอื่นล้มเหลว (WHO, 2564), (CDC, 2564), (CDC, 2564)

การตรวจวินิจฉัยด้วยวิธีการตรวจหาสารพันธุกรรมของเชื้อ SARS-CoV-2 ด้วยวิธี Real-Time RT-PCR การเก็บตัวอย่างส่งตรวจ กรณีผู้ป่วยไม่มีอาการปอดอักเสบ เก็บ nasopharyngeal swab หรือ oropharyngeal swab กรณีผู้ป่วยมีอาการปอดอักเสบและไม่ใส่ท่อช่วยหายใจ เก็บเสมหะ กรณีผู้ป่วยเด็กอายุ < 5 ปี หรือผู้ที่ไม่สามารถเก็บเสมหะได้ ให้เก็บ nasopharyngeal swab หรือ oropharyngeal swab หรือ suction และกรณีผู้ป่วยมีอาการปอดอักเสบและใส่ท่อช่วยหายใจเก็บ tracheal suction (กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์, 2564)

การรักษาผู้ป่วยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แบ่งตามอาการกลุ่ม 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มอาการไม่รุนแรง ไม่ให้ยาต้านไวรัส 2) กลุ่มอาการปานกลาง พิจารณาให้ยา 2 ชนิด นาน 5 วันคือ Chloroquine หรือ hydroxychloroquine ร่วมกับ Darunavir และ ritonavir หรือ Lopinavir/ritonavir หากอาการแย่ลงให้พิจารณาเพิ่ม Favipiravir เป็นเวลา 5-10 วัน 3) กลุ่มอาการปานกลางมีปัจจัยเสี่ยงและโรคร่วมสำคัญแนะนำให้ใช้ยา 2 ชนิด นาน 5 วัน พิจารณาเพิ่ม Favipiravir เป็นเวลา 5-10 วัน 4) กลุ่มอาการรุนแรงวิกฤตปอดอักเสบ อาการแสดง เข้าได้กับ pneumonia แนะนำให้ใช้ยา 3 ชนิด คือ Favipiravir เป็นเวลา 5-10 วัน ขึ้นกับอาการทางคลินิก ร่วมกับ Chloroquine หรือ hydroxychloroquine เป็นเวลา 5-10 วัน และร่วมกับ Darunavir และ ritonavir หรือ Lopinavir/ritonavir เป็นเวลา 5-10 วัน พิจารณาให้ Remdesivir แทน favipiravir กรณีที่ผู้ป่วยมีอาการปอดอักเสบอย่างรุนแรงหรือกรณีที่ต้องใช้อุปกรณ์ noninvasive หรือ invasive ventilation (กรมการแพทย์, 2564)

การป้องกันและควบคุมการแพร่กระจายเชื้อ ใช้มาตรการลดการแพร่กระจายเชื้อตามหลัก standard precautions การแยกผู้ป่วย (isolation precautions) ให้ใช้มาตรการป้องกันแบบ airborne precautions, droplet precautions และcontact precautions ตามระดับความเสี่ยงในการติดเชื้อกิจกรรมการรักษาพยาบาลผู้ป่วยโรคโควิด-19 ในภาวะวิกฤต (กรมควบคุมโรค, 2564), (กรมการแพทย์, 2564)

กรณีผู้เสียชีวิตด้วยโรค COVID–19 เป็นเรื่อสำคัญของหน่วยงานสาธารณสุขทั่วประเทศต้องพึงตระหนัก ในการปฏิบัติถูกต้องตามมาตรฐานความเสี่ยงต่อการแพร่กระจายเชื้อ 3 แนวทาง คือ 1) ยืนยันสาเหตุการตาย 2) การแจ้งตาย ต่อนายทะเบียนและออกใบมรณบัตรภายใน 24 ชั่วโมง เพื่อให้ญาติสามารถ

นำศพออกจากโรงพยาบาลไปฌาปนกิจได้ 3) การเคลื่อนย้ายศพผู้เสียชีวิต และการประกอบพิธีทางศาสนา กรณีญาติมีความพร้อม สามารถประสานวัดและมูลนิธิเพื่อขนศพ แต่หากญาติไม่มีความพร้อมหรือติดโควิดทั้งครอบครัว และศพไม่มีญาติให้แจ้งโรงพยาบาลเพื่อประสานกับทางวัดเพื่อดำเนินการเคลื่อนย้ายศพ (สุวรรณชัย วัฒนายิ่งเจริญชัย, 2564) การจัดการศพอย่างเคร่งครัดและรัดกุมทุกขั้นตอนเพื่อความปลอดภัย คือ 1) จัดเตรียมบุคลากรสำหรับจัดการศพผู้ป่วยเสียชีวิตด้วยโรคโควิด -19 2) จัดเตรียมอุปกรณ์ป้องกันการติดเชื้อ 3) จัดเตรียมอุปกรณ์ตัวอย่างเพื่อการตรวจวินิจฉัย 4) จัดเตรียมถุงบรรจุศพ ตามแบบมาตรฐาน OSHA ใช้จำนวน 1 ถุงต่อ 1 ศพ หรือถุงท้องตลาดทั่วไป ใช้จำนวน 2 ถุงต่อ 1 ศพ 5) บรรจุศพโดยทีมได้รับการฝึกอบรมมาโดยเฉพาะ 6) บรรจุศพใส่ถุงเฉพาะสำหรับศพติดเชื้อตามมาตรฐาน OSHA บรรจุ 2 ถุง และรูดซิปปิดให้เรียบร้อย เช็ดด้วยน้ำยาฆ่าเชื้อ ทำความสะอาดโดยรอบถุงบรรจุศพก่อนการเคลื่อนย้าย สำหรับญาติมีข้อแนะนำในการจัดการศพ คือ ญาติและผู้เกี่ยวข้องต้องสวมใส่อุปกรณ์ป้องกันตนเอง ได้แก่ หน้ากากอนามัยและถุงมือ งดขั้นตอนพิธีกรรมทางศาสนาที่ต้องเปิดถุงบรรจุศพหรือสัมผัสศพโดยตรง เช่น การอาบน้ำศพ รดน้ำศพ แต่งหน้าศพ ควรจัดการพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ให้เรียบร้อยภายใน 24 ชั่วโมง หรือกรณีจำเป็นควรบรรจุในโลงศพแบบตู้เย็นเพื่อชะลอการเน่าของศพ สามารถเผาหรือฝังศพได้ โดยห้ามเปิดถุงบรรจุศพในทุกกรณี (ภาณุวัฒน์ ชุติวงศ์, 2564)

หลักพุทธจริยศาสตร์ในการปฏิบัติต่อผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

พุทธจริยศาสตร์มีสาระครอบคลุมทั้งความเป็นธรรมและความเป็นศีล คุณธรรมเป็นคุณสมบัติส่วนตนเป็นหลักการดีงามที่อยู่ภายในจิตใจ ได้แก่ เบญจธรรม พรหมวิหาร ซึ่งเป็นฐานของการคิดเป็นมโนสุจริต กายสุจริตและวจีสุจริต ส่วนจริยธรรม เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อความดีงาม เป็นกรอบแสดงออกทางกายและวาจา โดยพุทธจริยศาสตร์ทั้ง 2 ส่วนนี้ มีโลกทัศน์และชีวทัศน์ที่ถูกต้องเป็นฐาน กล่าวคือมนุษย์จะมีแรงจูงใจใฝ่ดีในการอบรมตนและถือปฏิบัติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมเหล่านี้ ก็โดยอาศัยความเข้าใจโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง (พระเทพวัชรบัณฑิต, 2565)

ดังนั้น จึงนำหลักพุทธจริยศาสตร์ หลักธรรมหลักพรหมวิหาร 4 หรือ อัปปมัญญา ต่อการปฏิบัติต่อผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 คือ 1) เมตตา ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์ 2) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ 3) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป 4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา ผู้ดำรงในพรหมวิหารย่อมช่วยเหลือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559 : 161) รวมทั้งมุมมองจากหลายท่าน กล่าวถึงพรหมวิหาร 4 คือ พระบรมศาสดาทรงแสดงว่าเป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ

ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุฑิตา อุเบกขา 4 ประการนี้ และทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่า พรหมวิหารเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข (สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, 2539 : 195-204) และผู้ใหญ่ที่ดีย่อมดำรงตนมั่นคงในพรหมวิหาร 4 ประการเป็นประจำในตัวผู้น้อยเป็นนิจ กล่าวคือ มีเมตตา รักใคร่ปรารถนาให้ผู้น้อยได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน กรุณา สงสาร ช่วยเหลือผู้น้อยที่ทุกข์ยากจนเต็มความสามารถ มุทิตา พลอยยินดีต่อผู้น้อยที่มีความเจริญขึ้น แม้จะได้รับยกย่องดีกว่าตนไม่คิดริษยา และอุเบกขา วางตนเฉยๆ ในเวลาที่เห็นผู้น้อยต้องได้รับโทษ หรือรับความวิบัติที่ตนไม่สามารถที่จะช่วยได้ หรือตนช่วยแล้วไม่สำเร็จ (พระปัญญา นันทภิกขุ, 2561) หรือธรรมของหรพมของท่านผู้เป็นใหญ่ แต่ไม่ใช่ว่าหลักธรรมหมวดนี้จะเหมาะสำหรับผู้เป็นใหญ่เท่านั้น ทุกคนสามารถนำหลักธรรมนี้ไปใช้ได้ทุกคน เพราะเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐบริสุทธิ์ (พระมหาบุญมี มาลาวิโร, 2553 : 76-78) และธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรมจึงชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยรอบ (แก้ว ชิดตะขบ, 2547 : 93-94)

การปฏิบัติต่อผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักพุทธจริยศาสตร์โดยอาศัยหลักพรหมวิหาร 4 การมองชีวิตกับความตายเป็นเรื่องเดียวกัน คนที่เข้าใจความตายก็จะเข้าใจชีวิตและรู้จักใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ไม่มีปุถุชนคนใดที่ตายแบบ “ดับสูญ” ความรับรู้ที่ยังคงหลงเหลืออยู่นี้เองที่ทำให้ภาวะหลังตายอาจเป็นภาวะที่ทุกข์ทรมานได้ พร้อมที่จะทำให้ชีวิตทุกขณะมีคุณค่าและเปี่ยมด้วยความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต (พระไพศาล วิสาโล, 2558 : 11-12) พุทธจริยศาสาตร์ในการปฏิบัติต่อผู้ป่วยเสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019เครือข่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ 1) บ้าน คือ ญาติและชุมชน 2) วัด คือ พระภิกษุ มัคทายก สัปเหร่อ และสำนักพุทธศาสนาประจำจังหวัด และ 3) โรงพยาบาล คือ แพทย์ พยาบาล ห้องเก็บศพ พนักงานยานยนต์ ต้องแสดงออกซึ่งคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมในการควบคุมและป้องกันการแพร่กระจายเชื้อ การนำหลักพรหมวิหาร 4 หรือ อัปปมัญญา 4 หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบกล่าวคือ ต้องมีเมตตา ปรารถนาให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน ดวงจิตสุดท้ายก่อนดับธาตุขันธ์ของผู้ป่วยติดเชื้อ COVID-19 ญาติไม่สามารถเข้าเยี่ยมในการน้อมนำดวงจิตสุดท้ายผู้ป่วยได้เนื่องจากต้องแยกดูแลในห้องแยกโรค ซึ่งทีมแพทย์ พยาบาล สื่อสารผ่าน VDO CALL ให้ญาติได้สื่อสารทางจิตวิญญาณตามหลักความเชื่อของพุทธศาสนิกชน หรือแม้แต่ศาสนาอื่นก็เฉกเช่นกัน ในมิติความกรุณา เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ทุกข์ยากจนเต็มความสามารถ โดยพยาบาลควบคุมการติดเชื้อและทีมจัดการผู้ป่วยเสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ร่วมกันจัดระบบสนับสนุนต่าง ๆ เช่น 1) จัดเตรียมบุคลากรทั้งกำลังคนและสรรถนะด้านการจัดการศพผู้ป่วยเสียชีวิตด้วย COVID-19 เพื่อควบคุมและป้องกันการแพร่กระจายเชื้อ 2) จัดหาวัดที่มีความพร้อมช่วงแรกได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากท่านเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์

และค่อย ๆ ขยายวงกว้างไปในทุกวัด 3) จัดเตรียมอุปกรณ์ป้องกันร่างกายสนับสนุน 4) คัดกรองผู้เข้าร่วมศาสนพิธีเพื่อความปลอดภัย 5) การสื่อสารทำความเข้าใจชุมชนรอบวัด ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็พระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงพระปรารภการฌาปนกิจศพให้วัดช่วยดำเนินการไม่มีค่าใช้จ่า และในต่างจังหวัดนั้นให้แจ้งความประสงค์เบิกค่าใช้จ่ายผ่านสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำหรับมุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข โดยทางวัดเป็นสถานที่ในการประกอบการฌาปณกิจในผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 มีเป็นบทบาทของวัดที่มีความสำคัญที่จะปรับเปลี่ยนความทุกข์ของญาติผู้ป่วยจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักของครอบครัวเป็นความสุข ตามคติความเชื่อด้านพุทธศาสนาในการน้อมนำดวงจิตบริสุทธิ์สู่สัมปรายภพตราบนิรันดร สุดท้ายเกิดอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน บ้าน วัด และโรงพยาบาลแสดงออกในความวางใจเป็นกลางไม่ทุกข์ไม่สุข พิจารณาด้วองค์ประกอบของเหตุและปัจจัยที่ญาติผู้เสียชีวิตแสดงออกต่อความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักและให้ข้อมูลตามสภาพที่ปรากฏ

สรุป

การปฏิบัติต่อผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยนำหลักการดูแลรักษาและป้องกันการแพร่กระจายเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งเป็นการดูแลรักษาทั้งด้านกาย จิต อารมณ์และสังคมของผู้ติดเชื้อและเสียชีวิตพร้อมเติมเต็มหลักจริยศาสตร์หลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุฑิตา อุเบกขา หรือ อัปปมัญญา 4 ของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ 1) บ้าน คือ ญาติและชุมชน 2) วัด คือ พระภิกษุ มัคทายก สัปเหร่อ และสำนักพุทธศาสนาประจำจังหวัด และ 3) โรงพยาบาล คือ แพทย์ พยาบาล ห้องเก็บศพ พนักงานยานยนต์ ให้เห็นและเข้าใจถ่องแท้ว่าชีวิต คือ ขันธ์ 5 และขันธ์คือชีวิตและชีวิตนี้เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป เปรียบเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและเป็นกัมมัฏฐาน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัปปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าต่อสังคมโดยเฉพาะในสถานการณ์การระบาดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ยังคงมีผู้ป่วยเสียชีวิตและมีการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 แผ่เป็นวงกว้างเป็นหลักธรรมเพื่อลดความวิตกกังวล หรือความทุกข์ต่อความเสี่ยงในการติดเชื้อและปลดเปลื้องความทุกข์ของญาติที่สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ทั้งยังดูแลธาตุขันธ์ผู้เสียชีวิตครบถ้วนตามความเชื่อทางศาสนาอย่างสมบูรณ์

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติต่อผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ สะท้อนองค์ความรู้ในด้านปรัชญาหลายด้าน เช่น

ด้านจริยศาสตร์ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ บ้าน วัด และโรงพยาบาล ดำเนินการตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะพึงประพฤติ และดำเนินไปถึงได้ ด้วยสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด และเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วยติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่เสียชีวิตโดยไม่มีความรังเกียจเดียดฉันท์ และอาศัยหลักพรหมวิหาร 4 หรืออัปปมัญญา 4 ถ้ามีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น

ด้านสุนทรียศาสตร์ คือ การปฏิบัติต่อผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในด้านสุนทรียศาสตร์ผ่านมุมมองคุณค่าความสำคัญ ในการจัดพิธีกรรมด้านศาสนาในการฌาปณกิจศพผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยเฉพาะญาติก็มีส่วนร่วมในพิธีและดำเนินการครบขั้นตอนตามพิธีการฌาปณกิจโดยคณะสงฆ์และผู้เกี่ยวข้อง

ด้านญาณวิทยา คือ ความรู้ด้านเหตุและผลของผู้เกี่ยวข้องทั้ง บ้าน วัด และโรงพยาบาล ในการปฏิบัติต่อผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ด้วยรู้ถ่องแท้ถึงวิถีของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และแนวทางปฏิบัติในการควบคุมและป้องกันการแพร่การจายเชื้อ เพื่อความปลอดภัยต่อตัวเอง ชุมชน และสังคม

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2565). ข้อมูลผู้ติดเชื้อและผู้เสียชีวิตเชิงวิเคราะห์รายจังหวัด. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2565, จาก https:// ddc.moph.go.th/covid19-ashboard/?dasboard=analysis-provice

กรมควบคุมโรค. (2563). คู่มือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการตอบโต้ภาวะฉุกเฉิน กรณีการระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในประเทศไทย. นนทบุรี: บริษัท ทีเอส อินเตอร์พริ้น จำกัด.

กระทรวงสาธารณสุข. (2563). แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข เพื่อการจัดการภาวะระบาดของโรคโควิด-19 ในข้อกำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการ ในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1). นนทบุรี: บริษัท ทีเอส อินเตอร์พริ้น จำกัด.

แก้ว ชิดตะขบ. (2547). รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. 2546). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์. (2564). คู่มือการตรวจวินิจฉัยโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 COVID-19) ทางห้องปฏิบัติการ. สืบค้นเมื่อ 27 ธันวาคม 2564, จาก https://www3.dmsc.moph.go.th/post-view/680

กรมการแพทย์, แนวทางเวชปฏิบัติ การวินิจฉัย ดูแลรักษาและป้องกันการติดเชื้อในโรงพยาบาล กรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19). สืบค้นเมื่อ 27 ธันวาคม 2564, จาก http://covid19.dms.go.th/backend///Content//Content_File/Covid_Health/Attach/25631019115309AM_CPG_COVID_18%20Oct-2020-NS_formatted. Pdf

กรมควบคุมโรค. (2564). คำแนะนำการใช้อุปกรณ์ส่วนบุคคลป้องกันการติดเชื้อ. สืบค้นเมื่อ 27 ธันวาคม 2564, จาก https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/g_health_care/g07_ppe.pdf)

กรมการแพทย์, แนวทางปฏิบัติในการดูแลผู้ป่วยวิกฤตในสถานการณ์การระบาดของ COVID-19. สืบค้นเมื่อ 27 ธันวาคม 2564, จาก https://covid19.dms.go.th/backend/Content/Content_File/Covid_Health/Attach/25630526135005PM_%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A8%20ICU%20COVID19%20update(1).pdf

สุวรรณชัย วัฒนายิ่งเจริญชัย. (2564). กรมอนามัยแนะ 3 แนวทางจัดการศพติดเชื้อโควิด -19 อย่างปลอดภัย. สืบค้นเมื่อ 27 ธันวาคม 2564, จาก https://multimedia.anamai.moph.go.th/news/270764-2/

สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 7 ขอนแก่น. เอกสารประกอบการประชุม EOC เขตสุขภาพที่ 7 ครั้งที่ 41/2564. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2565, จาก http://www..net/wp-content/uploads/2021/11/สคร-7Covid-DPC7KK_เขต-16-Nov-021_edit.pdf

ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2563). การปรับตัวและการร่วมมือกันในสถานการณ์โควิด 19 ตามแนวพุทธศาสน์. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 16*(2), 59-78.

ภาณุวัฒน์ ชุติวงศ์. รู้และเข้าใจแนวทางจัดการศพผู้ป่วยโควิด -19 ตามมาตรฐานของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย. สืบค้นเมื่อ 29 ธันวาคม 2564, จาก https://www.kkpho.go.th/I2021/index.php/component/attachments/download/10087

พระเทพวัชรบัณฑิต. หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2565, จาก https://www.mcu.ac.th/ article/detail/35388

พระไพศาล วิสาโล. (2558). เหนือห้วงมหรรณพ คำสอนทิเบตเพื่อเตรียมตัวตายและช่วยเหลือผู้ใกล้ตาย. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. (2539). รวมธรรมะ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

พระปัญญา นันทภิกขุ. (2561). หน้าที่ผู้บังคับบัญชา หน้าที่ผู้ใต้บังคับบัญชา. สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2565, จาก https://ebook.lib.ku.ac.th/ebook27/eBook/2016RG0103/#p=30

พระมหาบุญมี มาลาวิโร. (2553). พุทธบริหาร. นนทบุรี: บริษัท อิงค์บียอนด์บุ๊คส์ จำกัด.

WHO, Naming the coronavirus disease (COVID-2019) and the virus that causes it. Retrieved on 27 December 2021, from: https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it

World Health Organization, Q&A on coronaviruses (COVID-19). Retrieved on December 2021, from: https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-de-tail/ q-a-coronaviruses

Centers for Disease Control and Prevention, Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). Retrieved on 27 December 2021, from: https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/symp-toms-testing/symptoms.html

Centers for Disease Control and Prevention, Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). Retrieved on 27 December 2021, from: https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/specific-groups/people-at-higher-risk.html

ผีบรรพบุรุษ : อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา

Ancestral Spirits: Influence on the Way of Life of the Thai Yuan-Lanna Ethnic Group

ไผทรัฐ มละสีวะ[1] และ จรัส ลีกา[2]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2]

Phathairat Mulaseewa[1] and Jaras Leeka[2]

Mahachulalongornrajavidyalaya University KhonKaen Campus[1,2]

Corresponding Author, E-mail: Police.phathairat@gmail.com

****

บทคัดย่อ

บทความทางวิชการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผีบรรพบุรุษที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา พบว่า ผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านปรัชญาและความเชื่อ เป็นลักษณะของแนวทางการดำเนินชีวิตที่เกิดจากคติความเชื่อที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและถือปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นกฎเกณฑ์และวิถีวัฒนธรรมของสังคม เช่น ความเชื่อเรื่องความกตัญญูกตเวทีที่ลูก หลานมีต่อพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย 2) ด้านศิลปะ ได้ถูกสะท้อนออกมาในภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถและวิหารต่าง ๆ รวมทั้งวรรณกรรม ตำนาน และนิทานพื้นบ้าน 3) ด้านวัฒนธรรม สะท้อนออกในรูปแบบของภาษา การแต่ง และการบริโภคอาหาร และ 4) ด้านประเพณี ทำให้เกิดประเพณีขอฝน ประเพณีส่งปู่แถนย่าแถน ประเพณีปอย และประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

คำสำคัญ: ผีบรรพบุรุษ; อิทธิพล; กลุ่มชาติพันธุ์; ไทยวน-ล้านนา

---

* ได้รับบทความ: 7 เมษายน 2565; แก้ไขบทความ: 14 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 21 มิถุนายน 2565

Received: 7 April 2022; Revised: 14 June 2022; Accepted: 21 June 2022

Abstract

This academic article aims to present the ancestral spirits that influence the way of life of the Thai Yuan-Lanna ethnic group. The result of this studies reveals that the ancestral spirits have influenced the way of life of the Thai Yuan-Lanna ethnic group in 4 aspects as follows. 1) Philosophy and Belief: it is a characteristic of a way of life that arises from beliefs that have been passed down from ancestors and practiced until becoming rules and cultural ways of society. For example, beliefs about gratitude children have for their parents and grandparents. 2) Art: it has been reflected in the murals of the Buddhist temples including literature, legends and folk tales. 3) Culture: it is reflected in the form of language, writing and food consumption and 4) Tradition: it causes the tradition to ask for rain, Song-Puthean-Yathean Tradition, Poi Tradition and Songkran Tradition etc.

Keywords: Ancestral Spirits; Influence; Ethic Group; Thai Yuan-Lanna

บทนำ

ชาวไทยวน-ล้านนามีความเชื่อพื้นฐานเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น ความเชื่อพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในศาสนาพุทธ ทั้งสามความเชื่อนี้ได้ถูกบูรณาการผสมผสานเป็นชุดความเชื่อในวัฒนธรรม ศาสนา และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวไทยวนในล้านนา อย่างไรก็ตาม ความเชื่อและจิตวิญญาณที่สำคัญของชาวไทยวนนั้น สามารถแยกความเชื่อหลักออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือความเชื่อเรื่องการนับถือผี และความเชื่อเรื่องการนับถือพุทธศาสนา (วิลเลียม คลิฟตัน ด็อดด์, 2562 : 226) กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนหรือล้านนาเป็นกลุ่มคนที่มีประวัติศาสตร์ทางการเมืองและวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือของไทยมาอย่างยาวนาน โดยมีรากเหง้าหรือต้นเค้าบรรพบุรุษมาจากเมืองเชียงแสนหรืออาณาจักรโยนก ชื่อโยนกจึงเพี้ยนมาเป็นชื่อชาติพันธุ์ “ยวนหรือโยน” กระทั่งอาณาจักรโยนกได้ล่มสลายจากภัยทางธรรมชาติ คนเหล่านี้จึงได้เคลื่อนย้ายมาสร้างเมืองใหม่ โดยตั้งชื่อว่า “เชียงใหม่” และเรียกขอบเขตของอำนาจแห่งนี้ว่า “อาณาจักรล้านนา (ลานนา)” หลังจากนั้นเชียงใหม่จึงเป็นอู่วัฒนธรรมของชาวไทยวนก่อเกิดของความเชื่อ กฎเกณฑ์ จารีต วิถีชีวิตและการผลิต การรักษาโรค ศิลปะ การศึกษา โดยมีลักษณะทางวัฒนธรรมภายใต้ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและศาสนาพุทธ การรวมกลุ่มภายใต้โครงสร้างเครือญาติ ศิลปวัฒนธรรมที่มีการผสมผสานจากกลุ่มวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ล้านนาเดิม และจากกลุ่มอำนาจที่เข้ามามีอิทธิพลต่อล้านนา ทำให้ประวัติศาสตร์ของชาวไทยวน

มีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลง ช่วงชิงในบางช่วงเวลา ก่อให้เกิดการนิยามตัวตนใหม่ เรียกว่า “คนเมือง” เพื่อสร้างความแตกต่างและคามสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มอื่น ๆ เหล่านั้น แต่เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงไปสู่รัฐชาติสมัยใหม่และการเข้ามาของแนวคิดใหม่ ๆ เช่น การสร้างความเป็นไทย การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ส่งผลให้เกิดวิถีชีวิตและการผลิตแบบใหม่ ค่านิยมและคุณค่าใหม่ ๆ ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ส่งผลให้วิถีชีวิตความเชื่อและระบบโครงสร้างเดิมของชาวไทยวนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามมีชาวไทยวนบางกลุ่มได้พยายามที่ชะลอความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความทันสมัยเหล่านั้นด้วยการหันกลับมาทบทวนการรวมกลุ่มฟื้นฟูวัฒนธรรมความเชื่อบางอย่างเพื่อดำรงอัตลักษณ์ของคนไทยวนในสังคมปัจจุบัน (วิลเลียม คลิฟตัน ด็อดด์ , 2562 : 227)

คนไทยวน จะเรียกตนเองว่า “ชาวยวน” ยังนิยามตนเองตามชื่อเมือง เช่น ชาวเชียงใหม่ ชาวลำพูน ชาวลำปาง เป็นการเรียกตนเองตามพื้นที่และขึ้นอยู่กับบริบทที่ต้องเผชิญว่าเขานิยามว่าเป็นใครมาจากไหน นอกจากนี้ ชาวไทใหญ่ ลัวะ พม่า กะเหรี่ยง เรียกคนไทยวน ว่า “ไตยวน” “ไตยน” “โยน” หรือ เรียกลาวโยน ลาวเฉียง อีกทั้งยังเรียกแบ่งแยกลาว ออกเป็น “ลาวพุงดำ” ลาวพุงขาว” โดยแยกตามการนิยมสักตามร่างกายของชาวลาวพุงดำ ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 5 มีการนิยาม คำว่า “ลาว” ใหม่ ซึ่งเรียกว่า “ลาวเฉียง” แต่อย่างไรก็ตาม คำว่า “ลาว” มีความหมายในเชิงลบเป็นการดูถูกหรือดูแคลนในเชิงชาติพันธุ์ที่ต่ำกว่าจากกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ (กลุ่มหลัก) (วิลเลียม คลิฟตัน ด็อดด์, 2562 : 228) แต่อย่างไรก็ตาม คนยวนนิยามตนเองว่าเป็น “คนเมือง” นั้น มีพัฒนาการทางบริบทสังคมและประวัติศาสตร์ ดังที่ สงวน โชติสุขรัตน์ (2561) อธิบายว่า เป็นคำนิยามตนเองเพื่อต้องการแบ่งแยกความแตกต่างไปจากชาวพม่าที่ปกครองล้านนา โดยนิยามคำว่า “คนเมือง” ที่ให้ความหมายถึง คนที่อยู่มาก่อน ตั้งรกรากปักถิ่นฐาน ทำไร่ทำนามาก่อนจะถูกชาวพม่าเข้ามายึดครอง ฉะนั้น จึงเกิดความแตกต่างระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง คือ ม่าน (พม่า) กับคนเมือง (คนยวน) คำว่า “คนเมือง” ยังให้นิยามที่แตกต่างไปจากคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ในพื้นที่อีกด้วย พร้อมกับความแตกต่างไปจากคนไทสยามที่มาจากทางใต้ แต่ชาวสยามจะเรียกคนล้านนาว่า เป็น “ลาว” ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับคนเมือง อย่างไรก็ตามปัจจุบันคำว่า “คนเมือง” เป็นคำเรียกที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของตนเองให้กับคนอื่น ดังที่มีคำว่า “หมู่เฮาคนเมือง” ดังที่ จิตร ภูมิศักดิ์ (2524) ได้อธิบายการเกิดขึ้นของคำว่า “คนเมือง” คำนี้มาจากการเลือกใช้คำเพื่อตอบโต้และปลดปล่อยตนเองจากการดูถูกเหยียดหยามทางชาติพันธุ์ทั้งในกลุ่มชาวไทยด้วยกันเองและกับชาวพม่า ฉะนั้นการประกาศใช้คำว่า “คนเมือง” เพื่อแสดงว่าตนเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมไม่ใช่คนป่าหรือชาวดอยหรือคนป่าเถื่อนแต่อย่างใด (สงวน โชติสุขรัตน์, 2561 : 13-14)

ชาวไทยวน-ล้านนา มีความเชื่อมาแต่โบราณตั้งแต่ก่อนตั้งอาณาจักรล้านนา อันเป็นความเชื่อในลัทธิบูชาผีบรรพบุรุษหรือการนับถือผี เช่น คนในสังคมบุพกาลทั่วไป ย้อนอดีตไปเมื่อพันกว่าปีที่แล้ว

ก่อนมีอาณาจักรโยนกนาคพันธุ์ ดินแดนภาคเหนือมีชาวลัวะ (ลาวะ) ซึ่งเป็นคนพื้นเมืองที่นับถือผี ผีที่สำคัญ คือ ผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า ผีแถน ผีน้ำ ผีป่าเขา ฯลฯ (สงวน โชติสุขรัตน์, 2561 : 15) แต่ด้วยการอยู่ภายใต้อำนาจทางสังคมและการเมืองของขอมโบราณที่ได้รับเอาศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู จากอินเดียอีกทอดหนึ่งทำให้อิทธิพลความเชื่อนี้เข้ามายังภาคเหนือด้วย จวบจนเริ่มรับเอาพุทธศาสนามาประดิษฐานในอาณาจักรโยนกนาคพันธุ์ เจริญต่อเนื่องมาจนอาณาจักรหิรัญนครเงินยาง อาณาจักรหริภุญชัย และเจริญขึ้นมากในอาณาจักรล้านนา (ลำจุล ฮวบเจริญ, 2554 : 14)

การนับถือผีของคนไทยวน - ล้านนา โบราณนั้นให้ความสำคัญกับทิศเบื้องบนหรือท้องฟ้าเป็นใหญ่ เชื่อว่าเป็นผีแถนหรือผีฟ้าผู้ให้กำเนิดมนุษย์มีพลังอำนาจสูงสุด รองลงมา ถือทิศเบื้องล่างหรือใต้ดินเป็นที่สถิตของปีศาจผีร้ายที่น่ากลัว บนโลกที่มนุษย์อยู่ทุกทิศมีผีประเภทต่าง ๆ ที่ให้คุณให้โทษได้เช่นกัน ดวงอาทิตย์และพระจันทร์ถือเป็นเครื่องมือในอำนาจของผีแถนมีทิศทางขึ้น - ลง หลัก คือ ทิศตะวันออกและตะวันตก ทิศตะวันออกเป็นตัวแทนทิศด้านดี ทิศตะวันตกเป็นทิศด้านร้าย ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวลัวะพื้นถิ่นและชาวไทยวนและไทกลุ่มต่าง ๆ เช่นกัน ความเชื่อเรื่องเทวดามาแทนที่ผีในตำแหน่งที่สูงขึ้น พระอินทร์อยู่บนสวรรค์ชั้นฟ้าเป็นหัวหน้าเหล่าเทวดาทั้งหลายมีเทวดาประจำทิศทั้งสี่ พระพรหมอยู่สูงเหนือระดับสวรรค์สูงขึ้นไปอีก สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้เป็นที่บูชาสักการะของชาวไทยวน - ล้านนาโบราณ (ลำจุล ฮวบเจริญ, 2554 : 15)

เหตุผลการเขียนบทความทางวิชาการเรื่องนี้ ผู้เขียนต้องการจะนำเสนอแนวคิด ความเป็นมาของผีบรรพบุรุษและกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณภาคเหนือของไทยในปัจจุบันนี้ ตลอดจนแนวคิดผีบรรพบุรุษนี้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนาในด้านปรัชญาและความเชื่อศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี อย่างไรบ้าง ซึ่งมีเนื้อหาที่จะนำเสนอดังต่อไปนี้

แนวคิดผีบรรพบุรุษ

1. แนวคิดผีบรรพบุรุษ

ชาวไทยวน - ล้านนา มีความเชื่อพื้นฐานเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น ความเชื่อพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในศาสนาพุทธ ทั้งสามความเชื่อนี้ได้ถูกบูรณาการผสมผสานเป็นชุดความเชื่อในวัฒนธรรม ศาสนา และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวไทยวนในล้านนา อย่างไรก็ตาม ความเชื่อและจิตวิญญาณที่สำคัญของชาวไทยวนนั้น สามารถแยกความเชื่อหลักออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ความเชื่อเรื่องการนับถือพุทธศาสนา

ผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่เคยเป็นปู่ย่า ตายาย รวมทั้งผีที่เคยเป็นญาติผู้ใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ที่เสียชีวิตไปแล้ว เช่น ผีปู่ย่า ผีตายาย ผีพ่อแม่ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนาเชื่อกันว่าผีบรรพบุรุษ เป็นผีที่เคยเป็นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ของตน (สุจิต วงษ์เทศ, 2560 : 40-41)

2. ความหมายผีบรรพบุรุษ

ในชีวิตประจำวันของชาวไทยวน - ล้านนา จะผูกโยงกับความเชื่อเรื่องผีและผิดผี ความเชื่อดังกล่าวได้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตและกรอบในการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยผีที่เป็นฐานสำคัญในชีวิตของชาวไทยวน คือ “ผีบรรพบุรุษ” ที่สืบทอดมาอย่างยาวนานและมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ทุกบ้านมีผีประจำตระกูลที่เรียกว่า “ผีปู่ย่า” หรือบางครั้งก็เรียกว่า “ปู่เยอ-ย่าเยอ” โดยพี่สาวคนโตของตระกูลนั้นจะต้องเป็นผู้สืบทอดและรับทำพิธีเซ่นไหว้เลี้ยงผี (สุจิต วงษ์เทศ, 2560 : 38-39)

ความเชื่อต่อผีบรรพบุรุษ จะพบได้ในบ้านเรือนไทยวน คือ มีการสร้างหิ้งผี “หิ้งผีย่า” และ “หิ้งผีปู่” บนหิ้งมีกระถางธูปและแจกันดอกไม้ โดยหิ้งผีย่านี้จะตั้งอยู่ในห้องเฉพาะในบ้าน และห้ามคนนอกตระกูลเข้ามาในห้องหิ้งผี ถ้ามีคนนอกเข้ามาจะถือว่าเป็นการผิดผี และจะต้องทำพิธีขอขมา สำหรับหิ้งผีปู่ จะสร้างขึ้นเป็นศาลให้อยู่ภายนอกบ้าน คล้ายกับศาลเจ้าที่ ภายในจะมีเพียงกระถางธูป ถาดรอง พวงมาลัยและขวดน้ำ (วิถี พานิชพันธ์, 2548 : 17)

การเซ่นไหว้บูชาผีประจำตระกูลหรือผีบรรพบุรุษ (ผีบรรพชน) จะเกิดขึ้นในช่วงโอกาสต่าง ๆ เช่น การจัดงานแต่งงาน เมื่อมีคนในตระกูลทำผิดผี หรือโอกาสการเลี้ยงผีประจำปี ในพิธีการเลี้ยงผีจะมีเครื่องเซ่นไหว้ เช่น ไก่หรือหัวหมู ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะหรือสถานภาพของแต่ละบ้าน นอกจากการนับถือต่อผีบรรพบุรุษแล้ว ชาวไทยวนในหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน ยังมีการนับถือผีประจำหมู่บ้านร่วมกัน ที่เรียกว่า “ปู่เสี้ยวบ้าน” การบูชาเซ่นไหว้ต่อผีประจำหมู่บ้านนี้จะเกิดขึ้นในโอกาสการจัดงานประจำปีในหมู่บ้าน เช่น งานวัด หรืองานบวช เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา

1. แนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์

การศึกษาทางชาติพันธุ์ มีรากฐานการศึกษามาจาก Max Weber (อ้างถึงใน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน, ม.ป.ป.) ที่ชี้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มสมาชิกที่เชื่อว่าสืบสายโลหิตมาร่วมกัน เนื่องมาจากความคล้ายคลึงกันของลักษณะทางกายภาพหรือขนบธรรมเนียมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างร่วมกัน หรืออาจเกิดขึ้นจากความทรงจำ ณ ช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่ง หรือช่วงเวลาของการอพยพ

สำหรับการนิยามความเป็นชาติพันธุ์ Keyes (อ้างถึงใน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน, ม.ป.ป.) ได้นำเสนอว่า ต้องมีเบ้าหลอมความรู้สึกทางสายเลือด เช่น ภาษาของกลุ่มสมาชิกที่ใช้สื่อสารกัน นิทานหรือเรื่องเล่าที่สมาชิกกลุ่มใหญ่มีความเชื่อร่วมกัน และบริบททางประวัติศาสตร์ที่สมาชิกในกลุ่มมีประสบการณ์ร่วมกัน นอกจากนี้บริบทความสัมพันธ์และการปรับเปลี่ยนความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ยังสัมพันธ์กับรัฐชาติ สมัยใหม่ ซึ่งเขาได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของความรู้สึกชาตินิยม

ที่เกิดขึ้น ระหว่างการสร้างรัฐชาติกับพัฒนาการของจิตสำนึกชาติพันธุ์ นอกจากนี้ การสืบทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ นอกจากจะ เป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่และยังเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติพันธุ์ การปฏิบัติหรือการแสดงออกที่เป็นมรดกของบรรพบุรุษ ได้แก่ ภาษา ประเพณี ความเชื่อและนิทาน ปรัมปรา ที่กล่าวถึงความเป็นมาของบรรพบุรุษในการสร้างกลุ่มและถิ่นที่อยู่ ซึ่งเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษ และต้องการรักษากลุ่มชาติพันธุ์ของกลุ่มตนเองไว้ และการนับถือเครือญาติหรือบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นการแสดงว่าเป็นพวกเดียวกัน หรือเป็นส่วนหนึ่งของตระกูล เป็นการสร้างความรู้สึกความเป็นพี่เป็นน้อง ทำให้เกิดพลังที่จะประพฤติตนตามแบบอย่างที่บุคคลในสังคมของตนปฏิบัติสืบต่อกันมา (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ม.ป.ป.)

2. ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์

คำว่า "ชาติพันธุ์" และ "ชาติพันธุ์วิทยา" เป็นคำใหม่ซึ่งได้บัญญัติไว้ในราชบัณฑิตยสถาน หมายถึงกลุ่มที่มีพันธะเกี่ยวข้องกันและที่แสดงเอกลักษณ์ออกมา โดยการผูกพันลักษณาการของเชื้อชาติและสัญชาติเข้าด้วยกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง การมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกันและเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น ไทย พม่า กะเหรี่ยง จีน ลาว เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมมีลักษณะเด่น คือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้ หมายถึงบรรพบุรุษทางสายเลือด ซึ่งมีลักษณะทางชีวภาพและรูปพรรณ (เชื้อชาติ) เหมือนกัน รวมทั้งบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมด้วยผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไปเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์และในขณะเดียวกันก็สามารถเร้าอารมณ์ ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นับถือศาสนาเดียวกันความรู้สึกผูกพันนี้อาจ เรียกว่า "สำนึก" ทางชาติพันธุ์ หรือชาติลักษณ์ (Ethnic Identity) การทำความเข้าใจเรื่องชาติพันธุ์ จำเป็นจะต้องพิจารณาเปรียบเทียบเชื้อชาติ สัญชาติ และชาติพันธุ์ได้ ดังนี้

1. เชื้อชาติ (Race) คือ ลักษณะทางชีวภาพของคน ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากลักษณะรูปพรรณ สีผิว เส้นผม และตา การแบ่งกลุ่ม เชื้อชาติ (Racial Group) ฯลฯ การแบ่งแยกกลุ่มคนตามลักษณะทางชีวภาพนี้ มีความสำคัญในสังคมที่สมาชิกในสังคมมาจากบรรพบุรุษที่ต่างกัน และมีสีผิว และรูปพรรณสัณฐาน ที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

2. สัญชาติ (Nationality) คือ การเป็นสมาชิกของประเทศใดประเทศหนึ่งตามกฎหมาย โดยที่ลักษณะทางชีวภาพและวัฒนธรรมอาจแตกต่างกันได้ การเป็นสมาชิกของประเทศย่อมหมายถึงการเป็นประชาชนของประเทศนั้น ผู้ที่อพยพมาจากที่อื่น เพื่อมาตั้งถิ่นฐานสามารถโอนสัญชาติมาได้ ผู้ที่เปลี่ยนสัญชาติ คือ ผู้ที่เปลี่ยนฐานะจากการเป็นประชาชนของประเทศหนึ่ง มาเป็นประชาชนของอีกประเทศหนึ่ง

3. ชาติพันธุ์ (Ethnicity หรือ Ethnos) คือ การมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น ไทย พม่า กะเหรี่ยง จีนลาว เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรมมีลักษณะเด่น คือ เป็นกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน บรรพบุรุษในที่นี้ หมายถึง บรรพบุรุษทางสายเลือด ซึ่งมีลักษณะทางชีวภาพและรูปพรรณ (เชื้อชาติ) เหมือนกัน รวมทั้งบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมด้วย ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไปเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ (นิติ ภวัครพันธุ์, 2558 : 28-29)

3. ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา

การจะกำหนดชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนหรือล้านนานั้น ในทางวิชาการไทยได้อาศัยการนิยามที่มาจากตำนาน พงศาวดาร บันทึกทางประวัติศาสตร์ที่ได้จากการรวมรวมและศึกษาวิจัย เช่น ตำนานชินกาลมาลีปกรณ์และสังคีตวงศ์ ได้ระบุชื่อถึงล้านนามีศูนย์กลางที่เชียงใหม่ โดยใช้ชื่อเรียกว่า “พิงครัฐ” และมีคำว่า “โยนรัฐและโยนประเทศ” ซึ่งหมายถึงแคว้นโยนก แต่ชาวล้านนาในสมัยดังกล่าวจะนิยามตนเองหลากหลายชื่อ เช่น ไตหรือไท ไทโยน ไทยวน ตำนานสุวรรณคำแดง ตำนานเจ้าอินทขีล ที่ใช้ชื่อเรียกชาวล้านนาว่า “ไทยวน” อย่างชัดเจน ซึ่งในตำนานได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยวนกับลัวะ หรือคำบวงสรวงในพิธีไหว้ปู่แสะย่าแสะที่กล่าวว่า “ลัวะเยียะไร่ อย่าหื้อตายคา ไทยเยียะนา อย่าหื้อตายแดดและเหี่ยวแห้ง” พิจารณาจากบันทึกของชาวอยุธยา ที่ระบุใน ลิลิตยวนพ่าย ที่เล่าถึงความพ่ายแพ้ของกษัตริย์เชียงใหม่ต่อกษัตริย์อยุธยา และในตำนานดังกล่าวยังเรียกชาวล้านนาว่า “ลาว” และตามเอกสารในสมัยรัตนโกสินทร์ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรียกชาวล้านนาว่า “ลาว” “ลาวโยน” ซึ่งการเรียกลักษณะนี้อาจจะเรียกตามอย่างพม่าที่เคยปกครองล้านนา โดยพม่าจะเรียกล้านนาว่า “โยน” (สงวน โชติสุขรัตน์, 2561 : 13-14)

ดังนั้น จากตำนาน พงศาวดาร และบันทึกเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทำให้ในทางวิชาการไทยได้นิยามชื่อเรียกว่าชาวไทยวน โดยอ้างอิงจากตำนานดังกล่าว อย่างไรก็ตาม คนล้านนาได้นิยามตนเองในชื่อที่รู้จักกันดี คือ คนเมือง ซึ่งชื่อนี้ได้ปรากฏในช่วงรอยต่อการปกครองของพม่าจนถึงปัจจุบัน

ชาวล้านนาจะเรียกชื่อตนเองว่า “คนเมือง” แต่ชาวล้านนาถูกเรียกชื่อจากคนนอกหรือคนอื่น ๆ แตกต่างกันไป เช่น ชาวพม่าเรียกชาวล้านนาว่า “โยน” และจะลงท้ายด้วยชื่อเมือง เช่น โยนเชียงใหม่ โยนลำปาง หรือแม้แต่การเรียกชื่อจำพวกผลิตภัณฑ์จากล้านนาอย่างเครื่องเขินแบบเชียงใหม่ว่า “โยนเถ่” และยังเรียกนิกายศาสนาจากเชียงใหม่ ว่า “เกิ้งโยน” (เกิ้ง แปลว่า นิกาย) (สงวน โชติสุขรัตน์, 2561 : 54-55)

เช่นเดียวกันนี้ ชาวอยุธยา เรียกชาวล้านนา ว่า “ยวน” ดังที่พบจากวรรณกรรมเรื่อง “ลิลิตยวนพ่าย” หมายถึง ล้านนาพ่ายแพ้ให้แก่อยุธยา ลิลิตยวนพ่ายเขียนขึ้นมา เพื่อสดุดีสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ที่ทรงมีชัยชนะในสงครามกับพญาติโลกราช กษัตริย์เชียงใหม่ ในราว พ.ศ.1990 จากลิลิตดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบว่า ชาวอยุธยาสมัยนั้นเรียกคนล้านนาว่า “ยวน” ทั้งนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์กลับนิยามคนล้านนาว่า “ลาว” ดังที่เอกสารในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกชาวล้านนาว่า “ลาว” “ลาวโยน” “ลาวเฉียง” และ”ลาวพุงดำ” “ลาวพุงขาว” ซึ่งจะพบว่าในสมัยดังกล่าวสยามเรียกเมืองประเทศราชทางเหนือว่า “ลาว” แต่ต่อมาในช่วงการเปลี่ยนแปลงหรือการปฏิรูปหัวเมืองในล้านนาโดยใช้ชื่อใหม่เป็น “มณฑลพายัพ” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ม.ป.ป.)

อย่างไรก็ตาม ล้านนาภายใต้สยาม ทำให้เจ้าเมืองล้านนาได้กลับมามีบทบาทในด้านการปกครองอีกครั้ง ทั้งเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง การกลับเข้ามาปกครองเมือง ส่งผลให้สามารถฟื้นฟู รื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีของไทยวนขึ้นมา เช่น ภาษาเขียน ภาษาพูด ความคิด ศิลปะจึงได้รับการสืบทอดอีกครั้ง จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการนิยามชื่ออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จากที่เรียกว่า “คนยวน” มาสู่นิยามใหม่ว่า “คนเมือง” ซึ่งกรณีการนิยามชื่อใหม่นี้ยังไม่แน่ชัดว่าเกิดขึ้นมาในช่วงใด (ธเนศ เจริญเมือง, 2554 : 12-14)

4. วิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา

ก่อนหน้า ทศวรรษ 2500 วิถีชีวิตประจำวันของชาวไทยวน-ล้านนาจะมีความเรียบง่าย เช่น เมื่อมีการพบปะกันจะมีคำทักทายว่า “ไปไหนมาเจ้า” และจะตอบกลับว่า “ไปแอ่วมา” ซึ่งหมายถึงไปเที่ยว หรือเมื่อมีการไปเยี่ยมบ้านไทยวน-ล้านนา เจ้าบ้านจะทักว่า “มาแอ่วกาเจ้า” ถ้าช่วงเวลามื้ออาหารจะมีการทักทายว่า “กินข้าวแล้วกาเจ้า” จึงจะชวนกินข้าวด้วยกัน ถ้าแขกปฏิเสธก็จะถือเป็นการรังเกียจเจ้าบ้าน สำหรับคนหนุ่มสาวในยามเย็นของหนุ่ม ๆ จะไปนั่งล้อมวงและแอ่วสาว (จีบสาว)

สำหรับวัฒนธรรมการเลือกคู่ครองของหญิงชายชาวไทยวน จะให้สิทธิเสรีในการเลือกคู่ครอง แต่อยู่ในขอบเขตภายใต้ผู้ปกครอง โดยจะเปิดโอกาสให้มีการ “อู้สาว” ภายในบ้านฝ่ายหญิงเพื่อพ่อแม่ได้สังเกตและควบคุมอยู่ห่าง ๆ เพราะว่าถ้ามี “การผิดผี” ที่มีการสัมผัสแตะเนื้อต้องตัวกัน จะต้องมีกระบวนการทำพิธีสู่การกินอยู่ตามประเพณี งานแต่งงานฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายจัดเลี้ยงและทำพิธีเลี้ยงผี และเรียกว่า “การเอาผัวเอาเมียหรือกินแขก” เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะต้องเข้ามาอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงประมาณหนึ่งปีเพื่อช่วยงานในไร่นาและรับคำแนะนำในการทำมาหากินหรือแนวทางการครองชีพ ดังที่คำกล่าวในภาษาคำเมืองว่า “หนุ่มสาวเอากันใหม่น้ำพริกน้ำเกลือยังบ่เข้าฮูดัง (รูจมูก) ยังบ่รู้จักทุกข์เทื่อ (ครั้ง)” (หมายถึง สาวแต่งงานใหม่ ยังไม่รู้รสของความทุกข์ลำบาก จึงต้องอบรมเสียก่อน) หลังจากนั้นเมื่อคู่บ่าวสาวจะต้องแยกไปตั้งครอบครัวสร้างเรือนใหม่ การแยกครัวใหม่นี้อาจจะมีการตั้งบ้านเรือนในละแหวกใกล้เคียง พ่อแม่จะคอยแนะนำอาชีพที่ส่วนใหญ่จะคล้อยตามวิธีการดำรงชีพของพ่อแม่ คือ ทำไร่ทำนา ฉะนั้นพ่อแม่จึงคล้ายกับเป็นพี่เลี้ยงจนกว่าลูก ๆ จะมีฐานะการครองชีวิตที่ดีขึ้น (ธเนศ เจริญเมือง, 2554 : 15-16)

เมื่อใช้ชีวิตแยกจากพ่อแม่ ผู้ชายและผู้หญิง จะมีการแบ่งหน้าที่กันตามจารีตประเพณี คือ ผู้ชายจะมีหน้าที่ดูแลสี่มุมบ้าน (มุมเมือง) เช่น การแผ้วกวาดบริเวณนอกบ้านและทำงานที่ติดกับนอกบ้าน ส่วนผู้หญิง จะทำหน้าที่ในการดูแลสี่มุมในเรือนหรือบ้าน จะเป็นการกวาดบ้าน ดูแลเรื่องอาหาร น้ำ เครื่องใช้และเสื้อผ้าให้สามีและลูก ๆ ในบ้านเมื่อถึงเวลามื้ออาหาร จะมีการเรียกมาทานข้าวร่วมกัน หลังจากเสร็จจากมื้ออาหารเย็นแล้ว ผู้ชายและผู้หญิงจะนั่งเคี้ยวเมี่ยงหรือสูบบุหรี่ที่ชานเรือนกัน

อิทธิพลผีบรรพบุรุษต่อกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา

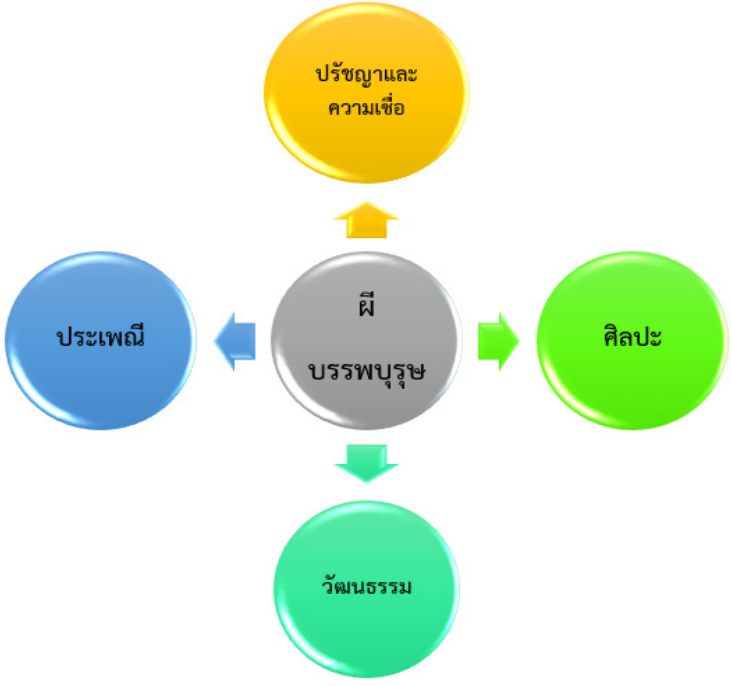

ภาพที่ 1 อิทธิพลของแนวคิดผีบรรพบุรุษต่อปรัชญาและความเชื่อ
ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา ใน 4 ด้าน

จากแผนภาพนี้แสดงอิทธิพลของแนวคิดผีบรรพบุรุษต่อปรัชญาและความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ใน 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านปรัชญาและความเชื่อ

ชาวไทยวน-ล้านนา มีความเชื่อพื้นฐานเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น ความเชื่อพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในศาสนาพุทธทั้ง 3 ความเชื่อนี้ได้ถูกบูรณาการผสมผสานเป็นชุดความเชื่อในวัฒนธรรม ศาสนา และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวไทยวนในล้านนา อย่างไรก็ตาม ความเชื่อและจิตวิญญาณที่สำคัญของชาวไทยวน-ล้านนานั้น สามารถแยกความเชื่อหลักออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ ความเชื่อเรื่องการนับถือผี และความเชื่อเรื่องการนับถือพุทธศาสนา (สงวน โชติสุขรัตน์, 2562 : 70-71)

ในชีวิตประจำวันของชาวไทยวน - ล้านนา จะผูกโยงกับความเชื่อเรื่องผีและผิดผี ความเชื่อดังกล่าวได้เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตและกรอบในการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยผีที่เป็นฐานสำคัญในชีวิตของชาวไทยวน-ล้านนา คือ “ผีบรรพบุรุษ” ที่สืบทอดมาอย่างยาวนานและมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ทุกบ้านมีผีประจำตระกูลที่เรียกว่า “ผีปู่ย่า” โดยพี่สาวคนโตของตระกูลนั้นจะต้องเป็นผู้สืบทอดและรับทำพิธีเซ่นไหว้เลี้ยงผี (วิถี พานิชพันธ์, 2548 : 19)

ความเชื่อต่อผีบรรพบุรุษ จะพบได้ในบ้านเรือนไทยวน คือ มีการสร้างหิ้งผี “หิ้งผีย่า” และ “หิ้ง ผีปู่” บนหิ้งมีกระถางธูปและแจกันดอกไม้ โดยหิ้งผีย่านี้จะตั้งอยู่ในห้องเฉพาะในบ้าน และห้ามคนนอกตระกูลเข้ามาในห้องหิ้งผี ถ้ามีคนนอกเข้ามาจะถือว่าเป็นการผิดผี และจะต้องทำพิธีขอขมา สำหรับหิ้งผีปู่ จะสร้างขึ้นเป็นศาลให้อยู่ภายนอกบ้าน คล้ายกับศาลเจ้าที่ ภายในจะมีเพียงกระถางธูป ถาดรอง พวงมาลัยและขวดน้ำ

การเซ่นไหว้บูชาผีประจำตระกูล จะเกิดขึ้นในช่วงโอกาสต่าง ๆ เช่น การจัดงานแต่งงาน เมื่อมีคนในตระกูลทำผิดผี หรือโอกาสการเลี้ยงผีประจำปี ในพิธีการเลี้ยงผีจะมีเครื่องเซ่นไหว้ เช่น ไก่ หรือหมู ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะหรือสถานภาพของแต่ละบ้าน นอกจากการนับถือต่อผีบรรพบุรุษแล้ว ชาวไทยวนในหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน ยังมีการนับถือผีประจำหมู่บ้านร่วมกัน ที่เรียกว่า “ปู่เสี้ยวบ้าน” การบูชาเซ่นไหว้ต่อผีประจำหมู่บ้านนี้จะเกิดขึ้นในโอกาสการจัดงานประจำปีในหมู่บ้าน เช่น งานวัด หรืองานบวช (สงวน โชติสุขรัตน์, 2562 : 80-83)

2. ด้านศิลปะ

วิถีชีวิตของชาวไทยวน-ล้านนา มีความเกี่ยวพันอยู่กับความเชื่อและประเพณีมากมายในพิธีกรรมเหล่านี้จะพบว่า ศิลปะการแสดง ดนตรีจะมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะในพิธีกรรมเกี่ยวกับแนวผีหรือพิธีเลี้ยงผี ที่เรียกว่า การฟ้อนผี (การฟ้อนรำ) การฟ้อนจึงเป็นวัฒนธรรมของชาวล้านนาเกือบทุกชาติพันธุ์ ทั้งไทยวน ไทยอง ไทเขิน ลักษณะของการฟ้อน แบ่งเป็น 2 แบบคือ แบบดั้งเดิมและแบบที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของลีลาท่ารำที่อ่อนช้อยรวมทั้งการแต่งกายตาม

ชุดวัฒนธรรมร่วมกับการบรรเลง ขับร้องด้วยวงเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนา เช่น วงซอ ซึง วงกลองแอว วงปูเจ่ ฯลฯ กิจกรรมการละเล่นเหล่านี้จะนิยมเล่นในงานประเพณีหรือต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

เครื่องดีด สี ตีและเป่า ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีสำคัญของการแสดงในวัฒนธรรมไทยวน - ล้านนา จะมีเครื่องดนตรีประเภทเป่า ประกอบด้วย ปี่ แคนและขลุ่ย ประเภทเครื่องดีดมีสองชนิด คือ เพียะ (อ่าน “เปี๊ยะ”) และ ซึง ส่วนประเภทเครื่องสี ใช้สายคันชักกับสายเส้นลวดทองเหลืองที่ขึงตึงอยู่ คือ ซอ จะเรียกว่า สะล้อ ที่นิยมบรรเลงคือซอ 2 สาย ส่วนซอ 3 สายไม่ค่อยมีผู้นิยมเล่น เพราะเล่นยากกว่า ประเภทเครื่องตีที่ทำด้วยไม้ เช่น เกราะพาทย์ (อ่าน “ป้าด”) คือ ระนาด เครื่องตีที่ทำด้วยโลหะ เช่น ฆ้อง กังสดาล ฉิ่ง ฉาบ และเครื่องตีที่ทำด้วยการขึงหนังสัตว์ให้ตึงเป็นแผ่น ได้แก่ กลอง เป็นต้น

3. ด้านวัฒนธรรม

พื้นฐานทางสังคมของวัฒนธรรมไทยวน-ล้านนาแตกต่างจากวัฒนธรรมสากลโดยทั่วไปที่นิยมการนับถือสายพ่อ (Patriarchal Society) เช่น อินเดีย จีน และตะวันตก ชาวไทยวน - ล้านนา มีโครงสร้างพื้นฐานเป็นสังคมสายแม่ (Matriarchal Society) ให้ความสำคัญกับเพศหญิง (ผู้หญิง/แม่หญิง) เป็นสำคัญ เนื่องจากผู้หญิงทำหน้าที่หลักในเรื่องดูแลการกินอยู่และความอยู่รอดของครอบครัว และผู้หญิงส่วนมากไม่ค่อยย้ายถิ่นฐาน ดังนั้น จึงเป็นผู้มีความรู้และความทรงจำเกี่ยวกับชุมชนตลอดจนความเป็นมาของตนเองได้ดี ผู้หญิงมักจะมีเรื่องเล่าและสืบสานภูมิปัญญาสู่ลูกหลาน ในสมัยที่ยังไม่มีการใช้นามสกุลย่าหรือยายหรือแม่ จะเป็นผู้สั่งสอนให้ลูกหลานรู้จักเรื่องราวและเครือญาติของตน โดยการลำดับญาติไล่เรียงเชื้อสายข้างแม่ก่อน และค่อยแนะนำข้างพ่อให้รู้จักในภายหลัง ดังนั้น ประเพณีต่าง ๆ จึงถูกถ่ายทอดจากผู้เป็นแม่ก่อนเสมอ เช่น การแต่งงานหรือที่เรียกว่า “กินดองหรือกินแขก” ตามประเพณีผู้ชายจะต้องย้ายไปอยู่กับฝ่ายหญิง และผู้หญิงจะเป็นฝ่ายดูแลบ้านเรือนทุกอย่าง รวมทั้งเป็นเจ้าของทรัพย์สินเงินทอง ที่อยู่อาศัยที่มีอยู่ ผู้หญิงจึงเป็นผู้กำหนดรูปแบบการดำรงชีวิต การอยู่ การกิน จารีตประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ในบ้านเรือนและครอบครัว (วิถี พานิชพันธ์, 2548 : 11)

ชาวไทยวน - ล้านนา นิยมกินข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก บางครั้งมีนักวิชาการเรียกชาวไทยวน-ล้านนาว่าเป็นสังคมแบบวัฒนธรรมข้าวเหนียว ซึ่งสืบวัฒนธรรมแม่นี้ และปัจจุบันนี้ก็ยังพบอยู่อย่างกว้างขวางในแถบรัฐฉานของเมียนมาร์ สิบสองปันนา เชียงรุ่ง เชียงตุง สิบสองจุไท ประเทศลาว ตลอดจนล้านนาและภาคอีสานตอนบนของไทย (วิถี พานิชพันธ์, 2548 : 12)

4. ด้านประเพณี

การกำหนดประเพณีปฏิบัติในชีวิตของชาวโทยวน-ล้านนา โดยมีจารีต (ฮีตเมือง) ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมในครอบครัวและชุมชน มีประเพณี (ปาเวณีเมือง) ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานและ

จะทำทุกปีเป็นเทศกาลหรือประเพณีประจำเดือน เช่น ประเพณีปีใหม่สงกรานต์ ประเพณีอินทขีล ประเพณีสืบชะตาคน-บ้าน-เมือง ประเพณีลอยโขมดหรือลอยกระทง ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา และยังมีประเพณีที่ทำกันเป็นครั้งคราว เช่น ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ หรือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในสังคมไทยวน - ล้านนา

วิถี พานิชพันธ์ (2548) ได้จำแนกฮิตสิบสองตามประเพณีของชาวไทยวน-ล้านนาไว้ ดังนี้

เดือนห้า (กุมภาพันธ์) งานศพพระสงฆ์ เจ้านาย ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ งานปอยหลวง งานตานตุง ประเพณีไหว้พระธาตุดอยตุง

เดือนหก (มีนาคม) งานปอยหลวง สมโภชวัดอาราม ปอยสังฆ์ ประเพณีผีมด ผีเม็ง ประเพณีไหว้พระธาตุหกเป็ง

เดือนเจ็ด (เมษายน) สงกรานต์ปีใหม่ การสรงน้ำ พระพุทธรูป ประเพณีดำหัว ก่อเจดีย์ทราย สืบชะตาวัย สะเดาะเคราะห์ บวชลูกแก้ว ขึ้นบ้านใหม่ เลี้ยงผีปู่ย่า

เดือนแปด (พฤษภาคม) สร้างบ้านเรือน งานบวชลูกแก้ว การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานแข่งขันบอกไฟหมื่นบอกไฟแสน ประเพณีไหว้พระธาตุแปดเป็ง (ดอยสุเทพ พระธาตุหริภุญชัย พระธาตุศรีจอมทอง)

เดือนเก้า (มิถุนายน) ประเพณีเลี้ยงผีเมือง ผีเจ้านาย เลี้ยงผีขุนน้ำ งานไหว้ครู การหว่านกล้า ซ่อมฝาย เลี้ยงผีฝาย

เดือนสิบและสิบเอ็ด (กรกฎาคม-สิงหาคม) ประเพณีเข้าพรรษา การดำนาปลูกข้าว แฮกนา

เดือนสิบสอง (กันยายน) งานตานก๋วยสลาก ประเพณีแข่งเรือ

เดือนเกี๋ยง (ตุลาคม) ออกพรรษา ประเพณีตานก๋วยสลาก ตานธรรม ตั้งธรรมหลวง ลอยสะเปา เกี่ยวข้าวดอ

เดือนยี่ (พฤศจิกายน) ลอยสะเปา ตั้งธรรมหลวง งานบูชาพระธาตุลำปางหลวง ประเพณียี่เป็ง

เดือนสาม (ธันวาคม) เกี่ยวข้าวปี ประเพณีสู่ขวัญควาย สู่ขวัญข้าว การเก็บข้าวใส่ยุ้ง

เดือนสี่ (มกราคม) กวนข้าวทิพย์ ตานข้าวใหม่ ตานหลัวหิงไฟพระเจ้า (วิถี พาณิชพันธ์, 2548 : 8)

สรุป

ผีบรรพบุรุษมีความเป็นมาจากการที่บรรพบุรุษของคนตระกูลไทยวน - ล้านนา ได้คิดค้นวิธีการควบคุมความประพฤติของพลเมืองให้อยู่ในกติกาหรือกฎเกณฑ์ที่กลุ่มตนกำหนดขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย ในส่วนความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา นั้น นักประวัติศาสตร์ได้ให้ความเห็นไว้ 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรก เชื่อว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา อยู่อาศัยในดินแดนล้านนา (ภาคเหนือตอนบนของไทย) มาตั้งแต่เดิม และแนวทางที่สอง เชื่อว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ได้อพยพมาจากดินแดนทางตอนใต้ของจีน (สิบสองปันนาหรือสิบสองพันนา ในมณฑลยูนนานของจีน) โดยถูกกลุ่มคนจีนขับไล่ จึงได้อพยพลงมาทางตอนใต้เรื่อยมาจนกระทั่งลงมาอยู่ในดินแดนบริเวณอาณาจักรล้านนาเดิม (อาณาจักรเชียงแสน) และในส่วนอิทธิพลของแนวคิดผีบรรพบุรุษต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ใน 4 ด้าน ดังนี้ ด้านปรัชญาและความเชื่อ แนวคิดผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิติด้านปรัชญาและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนา โดยสะท้อนจากการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธ์ไทยวน-ล้านนาที่อิงหลักพุทธศาสนาและจัดทำพิธีกรรมบวงสรวงหรือเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ รวมทั้งความเชื่อต่อบรรพบุรุษได้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นกติกาหรือกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมสังคมให้สงบเรียบร้อย ด้านศิลปะ แนวคิดผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตด้านศิลปะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา โดยถูกสะท้อนออกจากภาพเขียนประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ยวนตามหอศิลปะในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่น ๆ ด้านวัฒนธรรม แนวคิดผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวติด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาว โดยสะท้อนออกทางภาษาที่คนตระกูลไทยวน-ล้านนาใช้ในการสื่อสารระหว่างกัน เช่น ภาษาคำเมือง ภาษาลาว เป็นต้น การแต่งกายที่แตกต่างจากกลุ่มคนตระกูลอื่น ๆ ในภูมิภาคเดียวกัน เช่น การใส่เสื้อและผ้าซิ่นที่ทักทอด้วยใยไหม รวมทั้งการบริโภคอาหารที่แตกต่างจากกลุ่มคนตระกูลอื่น ๆ ในภูมิภาคเดียวกัน เช่น บริโภคข้าวเป็นเหนียวเป็นหลัก เป็นต้น และ ด้านประเพณี ผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตด้านประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน - ล้านนา ทำให้เกิดประเพณีหรือพิธีกรรมบวงสรวง เซ่นไหว้ หรือบูชาผีบรรพบุรุษ (ผีปู่ย่าตายาย) ประเพณีขอฝนหรือจุดบ้องไฟ (บั้งจิไฟ) ประเพณีส่งแถนหรือปู่แถน ย่าแถน ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ (สงกรานต์) ประเพณีบวชนาคหรืออุปสมบท ประเพณีอื่น ๆ ตามฮีตสิบสองคลองสิบสี่ เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างความสามัคคีและความเพลิดเพลินบันเทิงใจแก่กลุ่มคนตระกูลไทยวน-ล้านนาในภาคเหนือเป็นสำคัญ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาอิทธิพลของแนวคิดผีบรรพบุรุษต่อปรัชญาและความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน-ล้านนาแล้ว ผู้เขียนได้พบว่า มีองค์ความรู้จากการศึกษาเรื่องนี้ สามารถจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

เอกสารอ้างอิง

_____. (2562). ประเพณีไทยภาคเหนือ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา จำกัด.

_____. (ม.ป.ป.). งานวิจัยชาติพันธุ์ในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnicredb/more_information.php

_____. (ม.ป.ป.). ฐานข้อมูลท้องถิ่นในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnicredb/more_information.php

จิตร ภูมิศักดิ์. (2547). โองการแช่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน.

นิติ ภวัครพันธุ์. (2558). ชวนถก ชาติและชาติพันธุ์ ข้อถกเถียงว่า “ชาติ” และ “ชาติพันธุ์”. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2558). 30 ชาติในเชียงราย. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ จำกัด.

ลำจุล ฮวบเจริญ. (2554). เรื่องน่ารู้คู่ล้านนา. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์แสงศิลป์.

วิถี พาณิชพันธ์. (2548). วิถีล้านนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ซิลเวอร์ม.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (ม.ป.ป.). (2564). ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ : ความหมายและการเรียกชื่อ. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2564, จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnicredb/more_information.php

สงวน โชติสุขรัตน์. (2561). ไทยยวน คนเมือง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา จำกัด.

สำนักส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2562). ความเชื่อเรื่องทิศของคนล้านนา และลัทธิบูชาผี. ในมติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 1-7 กุมภาพันธ์ 2562 คอลัมน์ล้านนาคำเมือง, ชมรมฮักตั๋วเมือง (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2564 จากhttps://www.matichonweekly.com/column/article_170443

สุจิต วงษ์เทศ. (2560). วัฒนธรรมร่วมอุษาคเนย์ในอาเซียน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นาตาแฮก.

การพัฒนากลยุทธ์เพื่อการบริหารโรงเรียนเอกชน ในสังคมไทยปัจจุบันโดยใช้ SOAR Analysis

Development of Strategies for Managing Private Schools in Thai Society Today by Using SOAR Analysis

วนิดา แสนอินต๊ะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Wanida Saninta
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus
E-mail: wanidasaninta@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การพัฒนากลยุทธ์เพื่อการบริหารโรงเรียนเอกชนในสังคมไทยปัจจุบันควรมีกลยุทธ์ในการดำเนินการภายในขอบเขตซึ่งสามารถจะปฏิบัติงานให้สำเร็จเพื่อบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู และบุคลากรภายในโรงเรียนเอกชนและชุมชนภายนอกโรงเรียนเอกชน มีการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสภาพปัจจุบันในสังคมไทย เพื่อมากำหนดเป็นนโยบายการพัฒนางานของโรงเรียนเอกชน อีกทั้งยังเป็นเป็นการแก้ปัญหาและการกำหนดกลยุทธ์การบริหารของโรงเรียนเอกชน ซึ่งในอดีตที่ผ่านโรงเรียนเอกชนล้วนแล้วแต่ทำการวิเคราะห์ วางแผนกลยุทธ์ และพัฒนากลยุทธ์ในโรงเรียน โดยใช้ SWOT Analysis ซึ่งในศตวรรษที่ 21 การใช้ SWOT Analysis เพื่อทำการวิเคราะห์ การวางแผนกลยุทธ์และการพัฒนากลยุทธ์เพื่อการบริหารโรงเรียน ในสังคมไทยปัจจุบันยังถือว่าไม่เพียงพออีกต่อไปแล้ว เพราะว่าสภาพสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นโรงเรียนจึงควรปรับเปลี่ยนมาใช้ SOAR Analysis เพื่อทำการวิเคราะห์ การวางแผนกลยุทธ์และการพัฒนากลยุทธ์ จึงจะเหมาะสมกับโรงเรียนในสภาพสังคมปัจจุบันในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มีความเหมาะสมทันยุคทันเหตุการณ์และเหมาะสมกับการนำการเปลี่ยนแปลงที่ดีมาสู่โรงเรียน อีกทั้ง SOAR Analysis มีข้อดี คือ สามารถวิเคราะห์สภาพภายนอกและภายในโรงเรียนเพื่อพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียน เป็นการพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียนในเชิงบวก นั้นคือ

* ได้รับบทความ: 18 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 24 มีนาคม 2565
Received: 18 February 2022; Revised: 17 March 2022; Accepted: 24 March 2022

เป็นการพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียนโดยมุ่งไปที่จุดแข็ง สิ่งที่ประสบความสำเร็จที่ผ่านมาของโรงเรียน ค้นหาโอกาสแห่งความสำเร็จ สร้างแรงบันดาลใจ นำพาโรงเรียนไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันของผู้บริหาร ครู และบุคลากรภายในโรงเรียน และอีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นภายในโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยปัจจุบันในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ: การพัฒนากลยุทธ์; SOAR Analysis; การบริหาร; โรงเรียนเอกชน

Abstract

Developing strategies for managing private schools in Thai society today. There should be an action strategy within the scope that can be accomplished in order to achieve the set goals by participation of administrators, teachers and personnel within private schools and communities outside the private schools. he information obtained from the survey of current conditions in Thai society is used. To determine as a policy to develop the work of private schools. It is also a solution to the problem and setting the management strategies of private schools. In the past, private schools were all analyzed. plan a strategy and develop strategies in schools using SWOT analysis. In the 21st century, using SWOT analysis to analyze strategic planning and development of strategies for school administration In today's Thai society. it is not enough anymore because of various environmental conditions and Thai society has changed rapidly. Therefore, schools should modify to use SOAR analysis for analysis. Strategic Planning and Strategy Development. Therefore, it will be suitable for schools in the present society in the 21st century which is appropriate, up-to-date and suitable to bring good change to the school. In addition, SOAR analysis has the advantage of being able to analyze the conditions outside and inside the school to develop school strategies. It is a positive development of school strategies. That is to develop a school strategy that focuses on strengths, past achievements of the school find opportunities for success inspire. Lead the school towards the goals defined jointly by the management, teachers, and staff within the school and it can also link the vision, mission and goals that have been jointly established within the school to be in line with the current Thai society in the 21st century.

Keywords: Strategy Development; SOAR Analysis; Administration; Private School

บทนำ

จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในสังคมไทยในปัจจุบัน การกำหนดวิสัยทัศน์ หลักการและเป้าหมายของ มุ่งพัฒนาเด็กมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ดังนั้นโรงเรียนทุกแห่งจึงต้องพัฒนาโรงเรียนไปสู่โรงเรียนมาตรฐานสากล (World Class Standard School) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการพัฒนาโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างนักเรียนให้มีความเป็นพลโลกซึ่งประกอบด้วยความเป็นเลิศทางวิชาการ สื่อสารสองภาษา ล้ำหน้าทางความคิด ผลิตงานอย่างสร้างสรรค์และร่วมรับผิดชอบต่อสังคมโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) การที่โรงเรียนจะพัฒนาโรงเรียนไปสู่ความเป็นเลิศและนักเรียนมีความเป็นพลโลกจำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ การที่จะได้มาซึ่งกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องผ่านการวิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนโดยอาศัยข้อมูลและสารสนเทศจริง มีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลหลากหลายวิธี อีกทั้งมีนักการศึกษาได้นำเสนอวิธีเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับการนำไปสู่การปฏิบัติที่สำคัญเพื่อพัฒนากลยุทธ์ด้วยการวิเคราะห์ที่เรียกว่า SOAR Analysis

ในอดีตที่ผ่านโรงเรียนเอกชนเอกชนทำการวิเคราะห์ SWOT Analysis ซึ่งในสังคมไทยในปัจจุบันยังถือว่าไม่เพียงพออีกต่อไป เพราะว่าสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้การวางแผนโดยผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า SWOT Analysis ขาดการเชื่อมโยงกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์ในอนาคตของโรงเรียน ดังนั้น การวางแผนทางกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับองค์กรสมัยใหม่และเหมาะสมกับการนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่โรงเรียนต้องใช้ เครื่องมือที่เรียกว่า SOAR Analysis (ภิญโญ รัตนาพันธุ์, 2556) SOAR Analysis ถูกออกแบบมาเพื่อสร้างให้ผู้วิเคราะห์หรือนักกลยุทธ์มองเห็นไปถึงภาพสุดท้ายหรือผลลัพธ์ของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน มีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) S = Strength (จุดแข็ง) 2) O = Opportunity (โอกาส) 3) A = Aspiration (แรงบันดาลใจ) และ 4) R= Result (ผลลัพธ์)

ดังนั้นเพื่อให้การวิเคราะห์กลยุทธ์ของโรงเรียนเอกชนให้เกิดความเชื่อมโยงกับวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าประสงค์ ในอนาคตของโรงเรียน มีการวางแผนทางกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับองค์กรสมัยใหม่ และเหมาะสมกับการนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่โรงเรียน จึงต้องปรับเปลี่ยนมาใช้ SOAR Analysis เพื่อทำการวิเคราะห์ การวางแผนกลยุทธ์และการพัฒนากลยุทธ์ จึงจะเหมาะสมกับโรงเรียนในสภาพสังคมปัจจุบันในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มีความเหมาะสมทันยุคทันเหตุการณ์และการวิเคราะห์เพื่อสร้างและพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียนอย่างฉานฉลาด อีกทั้ง SOAR Analysis มีข้อดี คือ เป็นการพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียนในเชิงบวกนั้น คือ เป็นการพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียนโดยมุ่งไปที่จุดแข็ง สิ่งที่ประสบความสำเร็จที่ผ่านมาของโรงเรียน ค้นหาโอกาสแห่งความสำเร็จ สร้างแรงบันดาลใจ นำพาโรงเรียนไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันของผู้บริหาร ครู และบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยปัจจุบันในศตวรรษที่ 21

แนวทางการพัฒนากลยุทธ์เพื่อการบริหารโรงเรียนเอกชนในสังคมไทยปัจจุบันโดยใช้ SOAR Analysis เป็นวิเคราะห์ปัจจัยซึ่งเป็นในเชิงบวกทั้งหมด (Positive Factors) ซึ่งประกอบไปด้วย

1. Strengths (จุดแข็ง) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆที่เป็นจุดเด่นหรือข้อได้เปรียบของโรงเรียน เช่น ทีมงาน ต้นทุน การบริหารทรัพยากรบุคคล และเราจะเอาข้อมูลจุดแข็งที่มีเหล่านี้ไปต่อยอดในการทำให้โรงเรียนไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนในแบบใดได้บ้าง โดยการลองตั้งคำถาม ดังนี้ 1) อะไรคือความภาคภูมิใจของโรงเรียน 2) อะไรคือความแตกต่างอย่างชัดเจนในโรงเรียน 3) อะไรคือความสำเร็จของโรงเรียนในช่วงปีที่ผ่านๆมา 4) เราใช้จุดแข็งอย่างไรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของโรงเรียน 5) จุดแข็งที่มีไปเติมเต็มในสิ่งที่ขาดหายไปเพื่อนำสู่ความยั่งยืนของโรงเรียนได้อย่างไร 6) จะทำอย่างไรเพื่อตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้

2. Opportunities (โอกาส) คือ โอกาสในการดำเนินการบริหารโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จที่ส่งผลดีต่อการดำเนินงานของโรงเรียนอย่างยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างรายได้เพิ่มยอดเด็กให้กับโรงเรียนและการพัฒนาศักยภาพการทำงานของบุคลากรในโรงเรียนซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก เช่น นโยบายภาครัฐ สภาพการแข่งขันในปัจจุบัน โดยลองตั้งคำถาม ดังนี้ 1) จะนำโอกาสต่างๆมาใช้กับโรงเรียนได้อย่างไร 2) อะไรคือโอกาส ที่โรงเรียนควรนำมาพิจารณาในการขับเคลื่อนโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จ 3) จะนำโอกาสมาเชื่อมโยงกับความคาดหวังของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างไร 4) ใครคือกลุ่มนักเรียนและผู้ปกครองนักเรียนในอนาคต 5) จะทำให้โรงเรียนมีความโดดเด่น สร้างความเชื่อมั่น ศรัทธาในใจของนักเรียนผู้ปกครองและชุมชนได้อย่างไร 6) อะไรคือโอกาส ในการสร้างรากฐานที่มั่นคงยั่งยืนแบบใหม่ทันยุคทันสมัย ทันเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบัน การจัดการศึกษาใหม่ ๆ ที่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และนำไปสู่การการเป็นโรงเรียนเพื่อนบริการด้านการศึกษาในชุมชนใหม่ ๆ 7) โรงเรียนจะนำความท้าทายด้านต่าง ๆ เพื่อมาสร้างเป็นโอกาสได้อย่างไร 8) โรงเรียนจำเป็นต้องใช้ทักษะความสามารถใหม่ ๆ อะไรบ้างเพื่อการขับเคลื่อนโรงเรียนให้ไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน

3. Aspirations (แรงบันดาลใจ) คือเป้าหมายของโรงเรียนที่มีความจำเป็นต้องไปให้ถึงเป้าหมายจะต้องทำอย่างไรเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามตั้งเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ โดยลองตั้งคำถาม ดังนี้ 1) ความเป็นจริงแล้วโรงเรียนมีแรงบันดาลใจกับเรื่องอะไรมากที่สุด 2) โรงเรียนของเราทำอะไรบ้าง ต้องการอะไรบ้าง อยากจะไปอยู่จุดไหน อยากให้นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และชุมชนได้อะไร ซึ่งโรงเรียนต้องสะท้อนออกมาจากจุดแข็งของโรงเรียน 3) กลยุทธ์อะไรจึงจะเหมาะสมกับการขับเคลื่อนการบริหารโรงเรียนเพื่อให้แรงบันดาลใจของโรงเรียนประสบความสำเร็จ 4) โรงเรียนจำเป็นต้องใช้อะไรบ้างเพื่อใช้ในการขับเคลื่อนแรงบันดาลใจให้ประสบความสำเร็จ

4. Results (ผลลัพธ์) คือผลสำเร็จจากการตั้งเป้าหมายของโรงเรียน เพื่อนำมาวัดผลการดำเนินงานบริหารโรงเรียนด้านต่าง ๆ ซึ่งการวัดผลนั้นสามารถวัดได้จริงแค่ไหน จะใช้ตัวอะไรเป็นตัวชี้วัดผลที่เหมาะสม

โดยลองตั้งคำถาม ดังนี้ 1) SOAR Analysis โรงเรียนควรพิจารณาตัวชี้วัดอะไรบ้างที่มีความเหมาะสมที่สุด ตรงตามเป้าหมายที่สุด มีประสิทธิภาพที่สุด ตั้งตัวชี้วัด 3-5 อย่างหลัก ๆ ที่สามารถชี้วัดได้ครอบคลุม เช่น การใช้ตัวชี้วัด 3P คือ (1) ด้านกำไร (2) (Profit) (3) คน (People) และรวมโลก (Planet) และสิ่งแวดล้อม (Environment) 2) โรงเรียนต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้างเพื่อให้โครงการต่างๆในโรงเรียนสามารถขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ 3) โรงเรียนควรมีรางวัลหรือผลตอบแทนที่อย่างไรที่เหมาะสมกับครู บุคลากร หรือทีมงาน เพื่อทำให้โรงเรียนบริหารงานได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

กระบวนการการค้นหาจุดแข็ง

จุดแข็ง คือ เรื่องราวดี ๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน อาจเกิดขึ้นเมื่อไร กับใคร ที่ไหน ก็ได้ ซึ่งอาจอยู่ที่ความรู้ ทัศนคติ กระบวนการคิด ความสามารถ ที่มีอยู่ในตัวคนใดคนหนึ่ง ฝ่ายงานใดฝ่ายงานหนึ่งในโรงเรียนและในเวลาใดเวลาหนึ่งก็ได้ กระบวนการการค้นหาจุดแข็งจึงเป็นกระบวนการค้นหาเรื่องดี ๆ ความสำเร็จแม้เพียงแค่เล็กน้อยจากผู้มีส่วนได้เสียทุกคนในโรงเรียน กระบวนการการค้นหาจุดแข็งในโรงเรียนสามารถค้นหาด้านต่าง ๆ ในโรงเรียน ได้ดังนี้ 1) ด้านนวัตกรรม (Innovation) : โดยการตั้งคำถามว่าประสบการณ์ที่ภาคภูมิในที่สุดตั้งแต่ท่านบริหารโรงเรียนคืออะไร 2) ด้านผลผลิต (Productivity) : โดยการตั้งคำถามว่าให้ลองนึกถึงการบริหารงานโรงเรียนที่ท่านทำแล้วงานนั้นสำเร็จอย่างรวดเร็วแล้วได้งานดีด้วย คือ งานอะไร 3) ด้านการเรียนรู้ (Learning) : โดยการตั้งคำถามว่าให้นึกถึงเมื่อตอนที่บริหารโรงเรียนได้ดีขึ้นแบบไม่เคยทำได้ดีแบบนี้มาก่อน จุดเปลี่ยนเกิดจากอะไร 4) ด้านแรงจูงใจจากภายใน (Intrinsic Motivation) : โดยการตั้งคำถามว่าให้ลองนึกถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่เราเต็มใจบริหารงานโรงเรียนอย่างดีที่สุด โดยบริหารงานนั้นไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ การบริหารงานนั้นคืออะไร จุดเปลี่ยนที่ทำให้ไปบริหารงานนั้นเกิดขึ้นเมื่อไร 5) ด้านแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) : โดยการตั้งคำถามว่าให้ลองนึกถึงการบริหารงานโรงเรียนที่เราได้รับเงินเป็นค่าตอบแทนหรือเป็นผลกำไรจาการบริหารงานโรงเรียน ทำให้รู้สึกทำงานนี้แล้วมีความหมายกับตัวเรามาก การบริหารงานนั้นคืออะไร 6) บรรยากาศการทำงานเป็นทีม (Team-Working) : โดยการตั้งคำถามว่า ให้นึกถึงครั้งที่ได้ร่วมกันทำงานเป็นทีมในโรงเรียนแล้วรู้สึกมีความสุขกับการทำงานและผลงานที่เกิดขึ้นในการทำงานเป็นทีมครั้งนั้นไม่เหมือนกับครั้งอื่นตรงไหน 7) ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Development) : โดยการตั้งคำถามว่าลองนึกถึงผู้ร่วมงานที่ได้ทำงานร่วมกันนึกถึงทุกคน แต่ละคนมีจุดแข็งอะไรบ้าง คือ มีดีตรงไหนบ้าง 8) ด้านต้นทุน (Cost) : โดยการตั้งคำถามว่า ลองนึกถึงเหตุการณ์จากการบริหารงานในโรงเรียน ในกระบวนการใดก็ได้ที่เราสังเกตว่าใช้ทรัพยากรน้อยกว่าครั้งอื่น ๆ 9) ด้านรายได้ (Revenue) : โดยการตั้งคำถามว่า ให้นึกถึงครั้งที่โรงเรียนสามารถทำให้มียอดนักเรียนมากขึ้น จำนวนนักเรียนมาเข้าเรียนที่โรงเรียนสูงกว่าปรกติ โรงเรียนทำอย่างไร จุดเปลี่ยนเป็นอย่างไร 10) ด้านการบริหารความเสี่ยง

(Risk Management) : โดยการตั้งคำถามว่าให้นึกถึงเหตุการณ์ที่เสี่ยงต่อการที่จะทำให้โรงเรียนสูญเสีย เสียหาย หรือเสียภาพลักษณ์ที่ดี ไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตามแล้วผู้บริหารได้ทำอะไรบ้างเป็นการป้องกัน ทำให้เหตุการณ์ดังกล่าวไม่เกิดขึ้น 11) ด้านภาวะผู้นำ (Leadership) : โดยการตั้งคำถามว่า ครั้งไหนที่ท่านในฐานะผู้บริหารโรงเรียนรู้สึกว่าหัวหน้าฝ่ายต่างๆ ครู หรือบุคลากร ได้แสดงความมีภาวะผู้นำออกมาแล้วคุณประทับใจมาก ๆ เมื่อได้เรื่องเล่าดีๆจากผู้มีส่วนได้เสียทุกคนแล้ว ขั้นตอนต่อไปสามารถนำมาเป็นจุดแข็งทั้งหมดมาปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อค้นหาโอกาส (Opportunities) สร้างแรงบันดาลใจ (Aspiration) และการกำหนดเป้าหมายหรือผลลัพธ์ (Results) ต่อไป

กระบวนการการค้นหาโอกาส

โอกาส คือ ปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนให้โรงเรียนได้เปรียบหรือเรื่องดี ๆ ที่ได้จากผู้มีส่วนได้เสียแต่ละคน และการตีความจากเรื่องดี ๆ ที่เกิดขึ้นภายนอกโรงเรียน ตัวอย่างการพัฒนาจุดแข็งให้เป็นโอกาสมี ดังนี้ 1. โอกาสสร้างนวัตกรรม : โรงเรียนสามารถพัฒนานวัตกรรมได้ โดยการถามหาความรู้จากผู้มีประสบการณ์ในโรงเรียน ซึ่งในกรณีนี้สามารถได้คำตอบที่ดีกว่า ซึ่งผู้รู้ในโรงเรียนจะเป็นที่ปรึกษาที่ดี ดังนั้นถ้ายิ่งถามมากขึ้นก็มีโอกาสที่จะค้นพบนวัตกรรมใหม่ ๆ มากยิ่งขึ้น 2) โอกาสการสร้างผลงาน คือการที่ผู้บริหาร ครู หรือบุคลากรตั้งข้อสังเกตหาสิ่งผิดปรกติเชิงบวก เช่น ในกรณีที่พบว่า มีครู บุคคลากรในโรงเรียนท่านหนึ่งทำงานที่คนอื่นใช้เวลาทำงานใช้เวลานานช้า อีกคนหนึ่งใช้เวลามนการทำงานเร็ว จึงทำให้สามารถสร้างโอกาสการพัฒนาผลงานได้ดีขึ้น ดังนั้นหากมีการสังเกตมากยิ่งขึ้นย่อมสร้างโอกาสการพัฒนาผลงานได้เพิ่มมากยิ่งขึ้นไปอีก 3) โอกาสในการส่งเสริมการเรียนรู้ : การสอนงาน (Coaching) ทำให้ครู บุคลากรในโรงเรียนมีขีดความสามารถเพิ่มมากขึ้น และสามารถสร้างผลงานได้มากยิ่งขึ้น 4) โอกาสในการสร้างแรงจูงใจจากภายในโรงเรียน : ครูและบุคลากรภายในโรงเรียนได้ทำงานจิตอาสาแล้วมีความสุข เกิดความภูมิใจในโรงเรียน แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนสามารถใช้งานด้านจิตอาสา ซึ่งเป็นส่วนสร้างขวัญและกำลังใจให้กับครู บุคลากร อีกทั้งยังนี้ยังสามารถเชื่อมโยงไปในงานการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility = CSR) 5) โอกาสในการสร้างแรงจูงใจภายนอกโรงเรียน : การที่โรงเรียนค้นพบว่างานบางงานมีบุคคลในชุมชน บุคคลใดต้องการได้รับผลตอบแทน รู้สึกว่างานนั้นมีความหมายคุ้มค่ากับการลงแรง เป็นโอกาสที่โรงเรียนจะได้ทำการสำรวจค้นหาต่อไปว่ามีงานอะไรอีกบ้าง ที่ทำให้บุคคลภายนอกโรงเรียนและในชุมชนมีความสุขที่ได้ร่วมทำงานกับโรงเรียน โดยการได้รับผลตอบแทนที่พอเหมาะหรือเหมาะสมคุ้มค่าในการทำงานร่วมกับโรงเรียน โรงเรียนสามารถนำข้อมูลดังกล่าวที่พบนี้มาออกแบบระบบการบริหารงานของโรงเรียนที่ทำให้คนภายนอกโรงเรียนและในชุมชนมีความสุข 6) โอกาสการสร้างบรรยากาศการทำงานเป็นทีม พบว่าการที่ผู้บริหาร ครู และบุคลากรได้ร่วมมือกันค้นคว้าวิจัยสิ่งใหม่ ๆ ทำให้บรรยากาศการทำงานเป็นทีมดีขึ้น นอกจาก นี้ยังช่วยให้เพิ่มคุณภาพในการสร้างผลงานได้ด้วย 7) โอกาสการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

คือ การที่ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีน้ำใจเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมองเห็นความสามารถของครู และบุคลากรในอนาคตและการปลูกฝังวัฒนธรรมที่ดีในโรงเรียนความมีน้ำใจต่อกันจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาขีดความสามารถสูงสุดของครู บุคลากร และเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานภายในโรงเรียนได้ 8) โอกาสด้านต้นทุน คือ บริหารตั้งข้อสังเกตถึงความผิดปรกติในเชิงบวกของครู และบุคลากร นำไปสู่การค้นพบวิธีการประหยัดต้นทุน การสร้างสวัสดิการที่ดีให้ครู และบุคลากรโดยรวม 9) โอกาสการสร้างรายได้ คือ การที่โรงเรียนเปิดโอกาสให้ ผู้ปกครองนักเรียน คนในชุมชนซักถามข้อสงสัยอย่างเต็มที่ สามารถสร้างโอกาสการเพิ่มยอดจำนวนนักเรียนได้สูงมาก 10) โอกาสด้านการบริหารความเสี่ยง คือ การบริหารความเสี่ยงสามารถทำได้ด้วยการที่ผู้บริหาร ครู และบุคลากรปรึกษาผู้รู้ ที่อาจเป็นเครือข่ายเพื่อนของครู บุคลากรในโรงเรียนหรือคนในชุมชนก็ได้ 11) โอกาสด้านภาวะผู้นำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารมีกระบวนการการให้โอกาสครูและบุคลากรการได้มีโอกาสแสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีอิสระในการทำงาน ไม่กดดัน ไม่รู้สึกอึดอัดในการทำงาน ทั้งนี้ผู้บริหารโรงเรียนคือผู้นำที่ทำหน้าที่สนับสนุนทรัพยากรเพื่อส่งเสริมสนับสนุนครูและบุคลากร ซึ่งจะช่วยทำให้ครูและบุคลากรสามารถแสดงศักยภาพได้สูงสุด

กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ

แรงบันดาลใจ คือ พลังอำนาจในตนเองชนิดหนึ่งที่ใช้ในการขับเคลื่อนการคิดและการกระทำใด ๆ ที่พึงประสงค์โดยปรกติเมื่อมีการค้นหาและระบุจุดแข็งและโอกาส ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะค้นพบแรงบันดาลใจซึ่งสามารถขยายผลจุดแข็งและโอกาสนั้นขึ้นมาเองโดยธรรมชาติ เนื่องจากเป็นจุดแข็งและโอกาสที่มีฐานจากสิ่งที่เคยเกิดขึ้นจริง ผู้มีส่วนได้เสียจะรู้สึกถึงพลังอำนาจในตนเอง เนื่องจากที่ค้นพบเป็นเรื่องที่ประสบความสำเร็จที่เกิดขึ้นจริงมาก่อน สามารถทำซ้ำหรือขยายผลด้วยเงื่อนไขทรัพยากรที่มีอยู่ชัดเจน แต่หากผู้บริหาร ครู และบุคคลากรไม่เกิดแรงบันดาลใจขึ้นมาเอง ก็สามารถประเมินได้ว่าจุดแข็งและโอกาสดังกล่าวไม่มี อาจเกินขอบเขต ไม่มีความสามารถ เพื่อทำการสิเคราะห์โดยใช้ SOAR Analysis ในโรงเรียนไม่ได้หรือเป็นเรื่องไกลตัวเกินไป จึงต้องมีการทบทวนใหม่

แรงบันดาลใจสามารถจำแนกเป็นรายด้านได้ 11 ด้าน ดังนี้ 1) แรงบันดาลใจด้านการสร้างนวัตกรรม : โรงเรียนสามารถแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ โดยลดการพึ่งพิงจากที่ปรึกษาภายนอก ด้วยการอาศัยองค์ความรู้จากผู้รู้ภายในโรงเรียน เมื่อใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญของคนในองค์กรให้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้บริหาร ครู และบุคคลากรรู้สึกได้รับความสำคัญทำให้มีความผูกพันในโรงเรียนมากยิ่งขึ้น (Employee Engagement) 2) แรงบันดาลใจจากโอกาสการสร้างผลงาน : ครู และบุคลากรในโรงเรียนได้รับการพัฒนาทักษะ การตั้งข้อสังเกตสูงขึ้นจนชำนาญ ส่งผลให้ค้นพบโอกาสในการเสียเวลาในการสอนงานการพัฒนาครู และบุคลากร อีกทั้งยังการเพิ่มคุณภาพทางการศึกษาได้มากยิ่งขึ้น 3) แรงบันดาลใจจากการส่งเสริมการเรียนรู้ : ครูและบุคลากรในโรงเรียนมีขีดความสามารถสูงขึ้น มีทัศนคติเปลี่ยนไปในเชิงบวก

เนื่องจากผ่านกระบวนการการสอนงาน (Coaching) ให้กับครูและบุคคลากรทุกคน จนทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยรวมสูงขึ้น KPI ทุกด้าน ของทุกโรงเรียนสูงขึ้น 4) แรงบันดาลใจจากโอกาสในการสร้างแรงจูงใจจากภายในโรงเรียน: โรงเรียนกลายเป็นโรงเรียนที่มีโครงการจิตอาสามากขึ้นกว่าเดิม จนกลายเป็นที่กล่าวขวัญถึงในชุมชน ทำให้ครู และบุคลากรมีกำลังใจสูง มีความผูกพันกับโรงเรียนมากยิ่งขึ้น 5) แรงบันดาลใจจากโอกาสในการสร้างแรงจูงใจภายนอกโรงเรียน : เกิดการปรับปรุงกระบวนการการทำงานของครูและบุคลากรทุกคน อันส่งผลให้ครูและบุคลากรรู้สึกว่าการทำงานกับผลตอบแทนมีความยุติธรรม และงานที่ได้ทำก็มีความหมายกับชีวิต ทำให้เกิดการผูกพันกับโรงเรียนสูงมากยิ่งขึ้น 6) แรงบันดาลใจจากการสร้างบรรยากาศการทำงานเป็นทีม : องค์กรมีการนำสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาเพื่อยกระดับผลิตภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ครูและบุคลากรมีความกระตือรือร้น มีความรู้เพิ่มมากยิ่งขึ้น บรรยากาศในการทำงานเป็นทีมมีความแข็งแกร่งและมีเครือข่ายมากยิ่งขึ้นอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน 7) แรงบันดาลใจจากโอกาสการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: ครูและบุคลากร มีวัฒนธรรมในการทำงานที่มีความสามัคคี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนร่วมงาน และผู้ปกครองนักเรียน ประชาชนในชุมชนมีความศรัทธา เชื่อมั่นในโรงเรียน จนเป็นที่ยอมรับ กล่าวขวัญถึงในภาพลักษณ์ที่ดีในชุมชน อีกทั้งครูและบุคลากร มีทักษะการวิเคราะห์ เชื่อมโยงข้อมูลสูงมากยิ่งขึ้น จนสามารถปรับปรุงสร้างนวัตกรรมได้อย่างมีคุณภาพ 8) แรงบันดาลใจจากโอกาสด้านต้นทุน: ครูและบุคลากรทุกคนสามารถพัฒนาทักษะการสังเกตหาสิ่งผิดปรกติ หรือสิ่งที่ดีกว่าปรกติได้ อันนำไปสู่การค้นพบวิธีการลดต้นทุน จนทำให้สวัสดิการของครูและบุคคลากรสูงขึ้นอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน 9) แรงบันดาลใจจากโอกาสการสร้างรายได้ : มีการปรับโครงสร้าง กระบวนการทำงานของครูและบุคลากรในทุกระดับ ฝ่ายงาน ส่งผลให้คุณภาพการศึกษาสูงขึ้น ผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนในชุมชน มีความพึงพอใจมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังทำให้รายได้ของโรงเรียนสูงเพิ่มมากขึ้น 10) แรงบันดาลใจด้านการบริหารความเสี่ยง: ในทุกกระบวนการในการบริหารงานโรงเรียนมีแผนการบริหารความเสี่ยง ที่ผ่านการกลั่นกรองจากผู้บริหาร ผู้รู้ ส่งผลให้คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนสูงมากยิ่งขึ้น และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนทุกคนสูงมากยิ่งขึ้น เนื่องจากโรงเรียนไม่มีการหยุดด้านการจัดการเรียนการสอนโดยไม่จำเป็น 11) แรงบันดาลใจด้านภาวะผู้นำ: ครูและบุคคลากรในโรงเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ กล้าคิดสิ่งใหม่ ๆ ภายใต้การสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งทำให้เกิดกิจกรรมที่นำไปสู่การลดต้นทุน เพิ่มผลกำไร และทำให้ครูและบุคลากรรู้สึกผูกพันกับองค์กรมากยิ่งขึ้น

กระบวนการสร้างผลลัพธ์

ผลลัพธ์ที่ดีที่คาดว่าจะเกิดขึ้นหลังจากสามารถระบุโอกาสได้แล้ว ผู้มีส่วนได้เสียสามารถร่วมกันประเมินผลดีที่คาดว่าจะเกิดขึ้นโดยสามารถเชื่อมโยงเข้ากับ KPI (Key Performance Indicator) หรือดัชนีชี้วัดผลงานหรือความสำเร็จของงานหลักของโรงเรียนได้ หรือถ้าไม่มีสามารถพัฒนา KPI ขึ้นมาใหม่ได้

ดังนั้น ผู้บริหาร ครู และบุคลากรและผู้มีส่วนได้เสียควรตกลง เรื่อง KPI กันให้ชัดเจน ได้แก่ (1) KPI จากการสร้างนวัตกรรม : ต้นทุนลดลง อัตราการเติบโตของ รายได้สูงขึ้น (2) KPI ของโอกาสการสร้างคุณภาพ : ต้นทุนลดลงและคุณภาพภาพของทุกแผนก ฝ่ายงานเพิ่มสูงขึ้น (3) KPI ของการส่งเสริมการเรียนรู้ : KPI ของทุกแผนก ฝ่ายงาน สูงขึ้น (4) KPI แรงจูงใจจากภายในโรงเรียน : วัดจากอัตราการลาออกของครูหรือบุคลากร ซึ่งลดลง (5) KPI การสร้างแรงจูงใจภายนอกโรงเรียน : วัดจากความเชื่อหมั่น ศรัทธาขอ ผู้ปกครอง นักเรียน และคนในชุมชนลดลง (6) KPI จากการสร้างบรรยากาศการทำงานเป็นทีม : คุณภาพการจัดการศึกษาโดยรวมของโรงเรียนเจริญเติบโตขึ้นและอัตราการลาออกของครูและบุคลากรลดลง (7) KPI ของโอกาสการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : ครูและบุคลากร มีขวัญและกำลังใจสูงขึ้น วัดจากอัตราการลาออกของครูและบุคลากรลดลง ส่วนทักษะการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลดีขึ้นวัด จากความพึงพอใจของผู้ปกครอง นักเรียนและชุมชนที่ดีขึ้น (8) KPI ของโอกาสด้านต้นทุน: มีอัตราการลดลงของต้นทุน และลดเวลาในสอนงานและการไปพัฒนาครูและบุคลากร (9) KPI ด้านโอกาสการสร้างรายได้: ครูและบุคลากรมีคุณภาพสูงขึ้น มีอัตราการลดลงของต้นทุน และอัตราการเติบโตของรายได้ของโรงเรียนสูงขึ้น (10) KPI ด้านการบริหารความเสี่ยง : คุณภาพครู บุคลากรสูงขึ้นและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้น (11) KPI แรงบันดาลใจด้านภาวะผู้นำ : ครูและบุคลากรมีความคิดสร้างสรรค์ กล้าคิดกล้าทำสิ่งใหม่ ๆ ภายใต้การสนับสนุนจากผู้บริหารสามารถวัดได้จากอัตราการเติบโตของโครงการที่พัฒนาโดยครูและบุคลากร เปอร์เซ็นการเปลี่ยนแปลงของต้นทุน อัตราการเติบโตของรายได้โดยมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกสูงขึ้น ส่วนในกรณีที่ครูและบุคลากรรู้สึกผูกพันกับองค์กรมากขึ้น สามารถวัดได้จากอัตราการลาออกของครูและบุคลากรที่ลดลง โดยมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกสูงขึ้น

ข้อดีของการใช้ SOAR Analysis มี 4 ประการ ได้แก่ 1) ทุกคนใน องค์กรมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์วางแผนงาน และทำตามแผนงานนั้น ซึ่งจะทำให้เกิดการร่วมมือกันทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้ดีกว่า 2) เป็นการสร้างวัฒนธรรมภายในโรงเรียนเชิงบวก โดยมุ่งไปที่จุดแข็ง สิ่งที่ประสบความสำเร็จที่ผ่านมา ค้นหาโอกาสแห่ง ความสำเร็จ สร้างแรงบันดาลใจให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกันในโรงเรียน และสามารถกำหนดผลงานที่กำหนดไว้ในแต่ละช่วงได้ 3) SOAR Analysis เป็นตัวเชื่อมโยง วิสัยทัศน์ (Vision) พันธะกิจ (Mission) และ เป้าหมาย (Goals) ที่ทุกฝ่ายได้ร่วมกันกำหนดขึ้นให้เป็นรูปธรรมในเชิงแผนงานที่สอดคล้องกับสภาพการแข่งขันในสังคมไทยในปัจจุบันมากขึ้น 4) ทำให้ขวัญ กำลังใจ การมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นทีมของคนในองค์กรดีขึ้น (อัจฉริยะ อุปการกุล, 2555) การพัฒนากลยุทธ์เพื่อการบริหารโรงเรียนเอกชนในสังคมไทยปัจจุบันโดยใช้ SOAR Analysis ไม่ว่าโรงเรียนจะใช้แนวคิดใดก็ตามในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกโรงเรียน แต่ประการที่สำคัญที่สุดก็คือการมีและใช้ข้อมูลและสารสนเทศที่ถูกต้องเป็นปัจจุบัน ทันเวลา ทันต่อเหตุการณ์ เพราะถ้าเราใช้ข้อมูลและสารสนเทศที่ไม่ถูกต้องก็จะทำให้ผลการวิเคราะห์ การกำหนดกลยุทธ์ใน การพัฒนาคลาดเคลื่อนไปด้วยอีกทั้งจะทำให้ผู้บริหาร ครู

และบุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์วางแผนงานและทำตามแผนงานนั้น ดังนั้นการพัฒนากลยุทธ์เพื่อการบริหารโรงเรียนเอกชนในสังคมไทยปัจจุบันโดยใช้ SOAR Analysis ก่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงานให้บรรลุเป้าหมาย เป็นการสร้างวัฒนธรรมภายในองค์กรเชิงบวกโดยมุ่งไปที่จุดแข็งสิ่งที่ประสบความสำเร็จที่ผ่านมา ค้นหาโอกาสแห่งความสำเร็จ สร้างแรงบันดาลใจไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน โดยกำหนดกลยุทธ์ ดังนี้ 1) วิเคราะห์จุดแข็งของโรงเรียนเอกชน 2) วิเคราะห์แรงบันดาลใจที่จะเป็นโอกาสและเป็นประโยชน์กับโรงเรียนเอกชน 3) วิเคราะห์เป้าหมายในอนาคตที่โรงเรียนเอกชน ต้องการพัฒนาหรือสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคตกับโรงเรียนเอกชน และ 4) ผลลัพธ์ที่โรงเรียนเอกชนต้องการตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การพัฒนากลยุทธ์เพื่อการบริหารโรงเรียนเอกชนในสังคมไทยปัจจุบันโดยใช้ SOAR Analysis สามารถทำได้ตามลักษณะสภาพการบริหารงานของโรงเรียนเอกชน มี 4 ด้าน คือ 1. งานวิชาการ 2. บุคลากร 3. งบประมาณ 4. บริหารทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 ก)

บริหารงานโรงเรียนเอกชนทั้ง 4 ด้าน นำมากำหนดกำหนดกลยุทธ์ ได้ 4 กลยุทธ์ ดังนี้

1. กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ

ผู้อำนวยการมอบให้รองผู้อำนวยการหรือหัวหน้าฝ่ายวิชาการเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานวิชาการของโรงเรียน โดย 1) การจัดองค์กร แบ่งงานด้านวิชาการออกเป็นงานย่อย ๆ จัด บุคลากรรับผิดชอบในแต่ละงานย่อยตามปริมาณงานและความสำคัญจำเป็นของงานแต่ละงาน 2) การวางแผนกำหนดให้แต่ละหน่วยงานย่อยคิดกิจกรรม/โครงการที่จะพัฒนางานของตนเองและประชุมร่วมกันจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการด้านวิชาการโดยเฉพาะ หรือเป็นกิจกรรม/โครงการที่เป็นส่วนหนึ่งของแผนปฏิบัติการของโรงเรียน 3) การนำผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานแต่ละงานจะคอยกระตุ้นส่งเสริม ให้กำลังใจให้บุคลากรในแต่ละงานปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุผลสำเร็จตามแผนพัฒนาโรงเรียนและแผนประจำปีของโรงเรียน 4) การควบคุม เมื่อถึงกำหนดเวลาที่จะดำเนินการตามกิจกรรมหรือโครงการที่ระบุไว้ในแผนตามข้อ 2) ผู้รับผิดชอบจะดำเนินการและจัดพิมพ์รายงานผลการปฏิบัติงานเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับจนถึง คณะกรรมการบริหารโรงเรียน และใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาปรับปรุงกิจกรรมโครงการในปีต่อ ๆ ไป

2. กลยุทธ์การบริหารงานงบประมาณ

ผู้จัดการโรงเรียนมีหน้าที่รับผิดชอบการบริหารงบประมาณของโรงเรียนตามระเบียบ ซึ่งคณะกรรมการบริหารเป็นผู้กำหนด โดย 1) การจัดองค์กร แบ่งงานออกเป็นงานย่อย ๆ จัดบุคลากรรับผิดชอบแต่ละงานตามความสำคัญจำเป็น 2) การวางแผน กำหนดแนวทางการจัดหาแหล่งเงินทุน การใช้เงินอย่างมีประสิทธิภาพไว้ในแผนพัฒนาโรงเรียน 3) การนำผู้จัดการโรงเรียน เป็นผู้กระตุ้นส่งเสริมให้การบริหารงบประมาณซึ่งเป็นไปตามแผนพัฒนาโรงเรียน 4) การควบคุม ผู้บังคับบัญชากำกับติดตามตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามกฎระเบียบ

3. กลยุทธ์การบริหารงานบุคคล

ผู้อำนวยการโรงเรียนมอบให้รองผู้อำนวยการหรือหัวหน้างานบริหารงานบุคคล เป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานบริหารงานบุคคล โดย 1) การจัดองค์กร แบ่งงานออกเป็นงานย่อย ๆ จัด บุคคลากรรับผิดชอบในแต่ละงานตามความสำคัญจำเป็นและสภาพของโรงเรียน 2) การวางแผนผู้รับผิดชอบงานย่อยแต่ละงานจะวางแผนการรับบุคลากร การพัฒนาบุคลากร การให้ผลตอบแทนบุคลากรซึ่งกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน 3) การนำ ผู้บังคับบัญชาจะส่งเสริมกระตุ้น ให้บุคลากรปฏิบัติงานตามจรรยาบรรณวิชาชีพโดยใช้หลักธรรมตามศาสนาที่บุคลากรนับถือ 4) การควบคุมผู้บังคับบัญชาจะติดตาม กำกับปฏิบัติบิตงานของบุคลากรและมีการประเมินผลการปฏิบัติงานเป็นระยะๆ เพื่อทราบผลการปฏิบัติงานและเป็นข้อมูลในการกำหนดค่าตอบแทนที่เหมาะสม

4. กลยุทธ์การบริหารงานทั่วไป

ผู้จัดการโรงเรียนมีหน้าที่รับผิดชอบการบริหารงานทั่วไปของโรงเรียนตามระเบียบซึ่งคณะกรรมการบริหารโรงเรียนเป็นผู้กำหนด โดย 1) การจัดองค์กรแบ่งงานออกเป็นงานย่อย ๆ จัดบุคลากรรับผิดชอบในแต่ละงานตามความสำคัญจำเป็น 2) การวางแผน กำหนดแนวทางการพัฒนางานด้านการบริหารทั่วไปไว้ในแผนพัฒนาโรงเรียน 3) การนำ ผู้จัดการโรงเรียน เป็นผู้กระตุ้นส่งเสริม ให้การบริหารงานทั่วไปเป็นไปตามแผนพัฒนาโรงเรียน 4) การควบคุม ผู้จัดการกำกับติดตาม ดูแลการบริหารทั่วไปให้เป็นไปตามระเบียบซึ่งคณะกรรมการบริหารโรงเรียนเป็นผู้กำหนด

สรุป

การพัฒนากลยุทธ์เพื่อการบริหารโรงเรียนเอกชนในสังคมไทยปัจจุบันโดยใช้ SOAR Analysis ควรมีบริหารโรงเรียนภายในขอบเขตของโรงเรียนเอกชน เพื่อให้ปฏิบัติงานสำเร็จด้วยความร่วมมือของบุคลากรภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน ซึ่งสังเกตได้จากการดำเนินงานอย่างมีระบบ ลักษณะของการบริหารและการจัดการที่ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดี เริ่มจากการกำหนดนโยบายให้มีส่วนร่วม มีการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสภาพปัจจุบันมากำหนดเป็นนโยบาย ในการแก้ปัญหาและการพัฒนางานของโรงเรียน กำหนดกลยุทธ์การบริหารโรงเรียนเอกชนได้เป็น 4 กลยุทธ์ คือ 1. กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ 2. กลยุทธ์การบริหารงานงบประมาณ 3. กลยุทธ์การบริหารงานบุคคล 4. กลยุทธ์การบริหารงานทั่วไป

การพัฒนากลยุทธ์เพื่อการบริหารโรงเรียนเอกชนในสังคมไทยปัจจุบันโรงเรียนเอกชนควรต้องปรับเปลี่ยนมาใช้ SOAR Analysis เพื่อทำการวิเคราะห์ การวางแผนกลยุทธ์และการพัฒนากลยุทธ์จึงจะเหมาะสมกับโรงเรียนในสภาพสังคมปัจจุบันในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มีความเหมาะสมทันยุคทันเหตุการณ์กับการวิเคราะห์เพื่อสร้างและพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียน อีกทั้ง SOAR analysis มีข้อดี คือเป็นการพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียนในเชิงบวกนั้นคือเป็นการพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียนโดยมุ่งไปที่จุดแข็ง

สิ่งที่ประสบความสำเร็จที่ผ่านมาของโรงเรียน ค้นหาโอกาสแห่งความสำเร็จ สร้างแรงบันดาลใจ นำพาโรงเรียนไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันของผู้บริหาร ครูและบุคลากรภายในโรงเรียนและอีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นภายในโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมไทยปัจจุบันในศตวรรษที่ 21

องค์ความรู้ใหม่

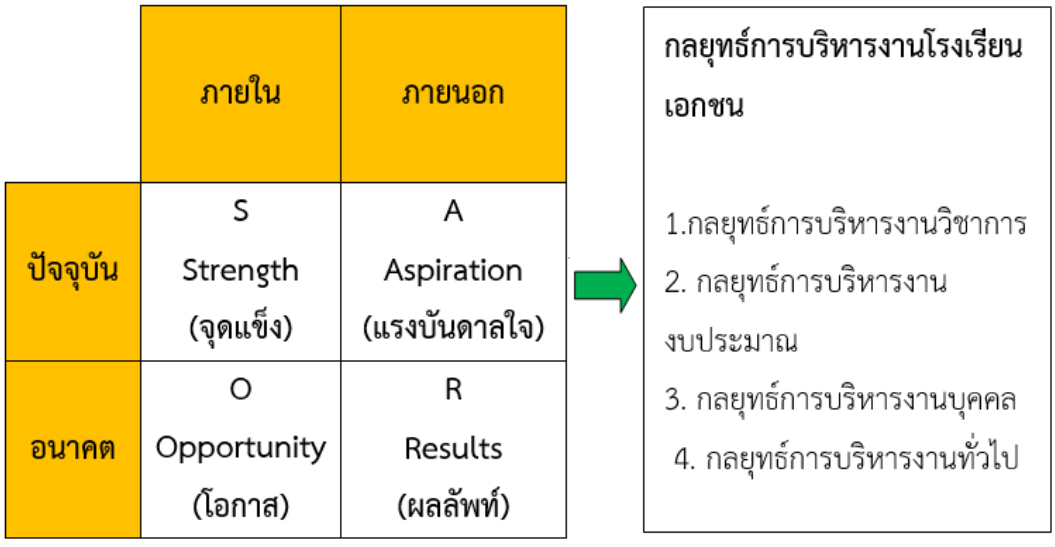

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์สถานการเบื้องต้นของโรงเรียนเอกชนด้วย SOAR ANALTSIS MATRIX

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

ภิญโญ รัตนาพันธุ์. (2556). SOAR Analysis : เครื่องมือที่นำมาใช้แทน SWOT Analysis. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 6*(2), 7-20.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2550). แนวทางการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้คณะกรรมการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจบริหารและจัดการศึกษา พ.ศ.2550. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

อัจฉริยะ อุปการกุล.(2555). เครื่องมือนำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำพลังบวก (Appreciative Leadership). สืบค้นเมือ 28 กันยายน 2564, จาก https://www.gotoknow.org/posts/443871

การพัฒนาพฤฒพลังด้วยหลักธรรมานุภาพ

The Development of Active Ageing by Dharma Power

เดชาชัช สายเมธางกุร[1] และ จรัส ลีกา[2]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2]

Dechachuch Saimetanggun[1] and Jaras LeeKa[2]

Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus[1,2]

Corresponding Author, E-mail: kaiau001@gmail.com

****

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอถึงการพัฒนาพฤฒพลังด้วยหลักธรรมานุภาพ พบว่า พฤฒพลังของผู้สูงอายุใน 3 ด้าน คือ การมีสุขภาพที่ดี การมีส่วนร่วมในสังคม และการมีหลักประกันในความมั่นคงของชีวิต พฤฒพลังของผู้สูงอายุทั้ง 3 ด้าน จะต้องได้รับการเสริมแรงด้วยพลังของธรรมสมาธิ 5 อย่าง คือ ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ จะเป็นพฤฒพลังที่มีดุลยภาพทั้ง 2 มิติ คือ มิติทางกาย และมิติทางจิตใจ

คำสำคัญ: การพัฒนา; พฤฒพลัง; ธรรมานุภาพ

Abstract

This academic article aims to present the development of active ageing by Dharma power. It was found that the active ageing of the elderly in 3 aspects were: good health participation and security, The active ageing of the elderly in all three aspects must be reinforced by the power of the 5 concentration of the Dharma (Dharma samathi). When there are reinforced by the power of the 5 concentration of the Dharma, namely cheerfulness (Pramote), rapture (Piti), relaxedness (Passatthi), happiness (Sukha) and

* ได้รับบทความ: 3 ธันวาคม 2564; แก้ไขบทความ: 18 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565

Received: 3 December 2024; Revised: 18 June 2022; Accepted: 29 June 2022

concentration (Samadhi), there will become a powerful force that has balance in both dimensions, namely the physical dimension. and mental.

Keywords: Development; Active Ageing; Dharma Power

บทนำ

องค์การสหประชาชาติได้ประเมินสถานการณ์ว่าปี พ.ศ. 2544 - 2643 เป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ คือ การมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่า ร้อยละ 10 ของประชากรรวมทั่วโลก ในปี พ.ศ. 2560 มีผู้สูงอายุจำนวน 962 ล้านคน ซึ่งเพิ่มขึ้นมากกว่าสองเท่าจากปี พ.ศ.2523 ที่มีผู้สูงอายุจำนวน 382 ล้านคน ทั่วโลก และคาดการณ์ว่าปี พ.ศ.2593 จะสูงถึง 2.1 พันล้านคน (สหประชาชาติ (UN), 2560) สำหรับประเทศไทย ปัจจุบันแนวคิดพฤฒพลังนี้สะท้อนอยู่ในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 - 2564) กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาในเชิงนโยบายระดับชาติ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ และยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีการกำหนดมาตรการเพื่อการพัฒนาที่สำคัญ ๆ เช่น มาตรการหลักประกันด้านรายได้เพื่อวัยสูงอายุมาตรการการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต มาตรการการปลุกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ มาตรการส่งเสริมความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพป้องกันดูแลตนเองเบื้องต้น สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ และสามารถเข้าถึงข่าวสาร และสื่อมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย มาตรการหลักประกันด้านสุขภาพ มาตรการด้านครอบครัว ผู้ดูแลและการคุ้มครองมาตรการระบบบริการ และเครือข่ายการเกื้อหนุน (ยมนา ชนะนิล และคณะ, 2563 : 86) นอกจากนี้ยังพบว่าประเทศไทยได้เริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 คือ มีสัดส่วนผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 10.3 ของประชากรทั้งประเทศ และมีแนวโน้มของผู้สูงอายุในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากสถานการณ์สังคมสูงวัยเริ่มกลายเป็นประเด็นที่สำคัญของสังคมไทย เนื่องจากประเทศไทยกำลังจะก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างเต็มที่ (Super Aged Society) คือ มีประชากรสูงอายุ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศภายในปี 2575 ดังนั้น เพื่อให้การก้าวสู่สังคมสูงอายุอย่างสง่างามและมีศักยภาพ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมการรองรับเพื่อให้ผู้สูงวัยสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี (Dignity) มีส่วนร่วม (Participation) และได้รับการดูแล (Care) อย่างเหมาะสมการจัดทำดัชนีพฤฒพลัง (Active Ageing Index: AAI) เป็นการศึกษาดัชนีที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร/รายงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อนำมากำหนดตัวชี้วัดและดัชนีที่เกี่ยวข้องกับการวัดภาวะพฤฒพลังหรือพลังของผู้สูงอายุในสังคมไทย โดยประมวลผลข้อมูลจากการสำรวจที่สำคัญของประเทศเพื่อนำไปใช้ในการศึกษาด้านผู้สูงอายุและวางแผนเพื่อเสริมสร้างสังคมพฤฒพลังได้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2560)

จากปัญหาเบื้องต้นมีผลจากวิจัยเกี่ยวกับระดับการมีพฤฒพลังของผู้สูงอายุไทยรวมทั้งศึกษาปัจจัยที่กำหนดคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่มีพฤฒพลัง โดยใช้ข้อมูลสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2545 และ พ.ศ.2550 ซึ่งพบว่า ดัชนีพฤฒพลังของผู้สูงอายุลดลงอย่างมากในช่วง 5 ปี เนื่องจากองค์ประกอบของดัชนีความมั่นคงโดยเฉพาะด้านรายได้และความเพียงพอของรายได้ลดลง ซึ่งในการสร้างดัชนีพฤฒพลังใช้ตัวชี้วัดทั้งหมด 15 ตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพ 6 ตัวชี้วัด (การประเมินสุขภาพกายของตนเอง สุขภาพจิต ความพิการ ความสามารถในการทำกิจกรรมประจำวัน ข้อจำกัดด้านการทำหน้าที่ของร่างกาย พฤติกรรมการออกกำลังกาย) ด้านการมีส่วนร่วม 3 ตัวชี้วัด (การมีส่วนร่วมในการทำงาน การมีส่วนร่วมในครอบครัว การทำกิจกรรมกลุ่ม/ชมรม) และด้านความมั่นคง 6 ตัวชี้วัด (รายได้ความเพียงพอของรายได้แหล่งรายได้ความเป็นเจ้าของบ้าน การอยู่อาศัย สภาพการอยู่อาศัยที่ปลอดภัย) (กุศล สุนทรธาดา และ กมลชนก ขำสุวรรณ, 2553 : 26-38) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเกี่ยวกับระดับพฤฒพลังของผู้สูงอายุไทย โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554 ซึ่งพบว่า ระดับพฤฒพลังของผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อควบคุมปัจจัยอื่น ๆ เช่น อายุ เขตที่อยู่อาศัย ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ต่อปีการทำงานการตรวจสุขภาพ การดูแลปรนนิบัติและการออกกำลังกาย โดยตัวแปรที่นำมาใช้ในการสร้างดัชนีพฤฒพลังประกอบด้วย ดัชนีด้านสุขภาพ 6 ตัวชี้วัด (สุขภาพกาย สุขภาพจิต การมองเห็น การได้ยิน ข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวันและข้อจำกัดด้านการทำหน้าที่ของร่างกาย) ดัชนีด้านการมีส่วนร่วม 2 ตัวชี้วัด (การเป็นสมาชิกกลุ่ม/ชมรมและการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม/ชมรม) ดัชนีด้านความมั่นคง 3 ตัวชี้วัด (ความเพียงพอของรายได้ความเป็นเจ้าของบ้าน และลักษณะการอยู่อาศัย) (สุภจักษ์ แสงประจักษ์สกุล, 2558 : 139-167)

จากนโยบายในการส่งเสริมพฤฒพลังของผู้สูงอายุไทยใน 3 คือ ด้านด้านสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วมและด้านความมั่นคง เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาพฤฒพลังให้ประสบความสำเร็จนอกจากแนวทางการส่งเสริมทั้ง 3 ด้านดังกล่าวแล้ว ผู้สูงอายุจะต้องได้รับการการพัฒนาศักยภาพด้านร่างกาย และจิตใจไปพร้อม ๆ กันเพื่อให้เกิดความสมดุล และความสมดุลนี้จะเกิดขึ้นด้วยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาร่วมในการเสริมสร้างเพื่อให้เกิดพลานุภาพที่มั่นคงในผู้สูงอายุ หลักธรรมจะเป็นแรงเสริมพฤฒพลังของผู้สูงอายุให้เกิดความสมดุลเพราะถ้าเน้นพฤฒพลังเฉพาะกาย เช่น การได้รับการส่งเสริมด้านสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วม และด้านความมั่นคงก็จะเป็นการพัฒนาที่ไม่ครอบคุมมิติด้านจิตใจ ดังที่พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทสั้น ๆ มีความตอนสำคัญว่า ถึงแม้กายของเราจะป่วยแต่ใจเราจะไม่ป่วยไปด้วยพุทธประสงค์ คือ ให้หมั่นเตือนสติตัวเองว่า “ถึงกายจะป่วย แต่ใจไม่ป่วย” เป็นการฝึกจิตพัฒนาใจของเราจนกลายเป็นจิตใจที่สบาย หรือจิตที่ไม่ป่วย ภาวะจิตที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะผลของการพัฒนาจิตใจด้วยพลังของธรรมานุภาพที่เรียกว่า ธรรมสมาธิ5 อย่าง คือ 1) ปราโมทย์ ความร่าเริง สดชื่นเบิกบานใจ 2) ปีติ ความปราบปลื้มอิ่มอกอิ่มใจ 3) ปัสสัทธิ ความผ่อนคลายสงบร่มเย็นทั้งกายและใจไม่มีความเครียด

4) สุข ความชื่นฉ่ำใจ เป็นภาวะที่ใจคล่องโล่งโปร่งสบาย ไม่มีอะไรกดดันบีบคั้นพอมีความสุขใจไม่ต้องดิ้นรน ไม่กระวนกระวายไม่ฟุ้งซ่าน เมื่อไม่กระวนกระวายก็เปิดโอกาสให้จิตเป็นสมาธิ และ 5) สมาธิ ภาวะที่จิตมั่น ไม่มีอะไรรบกวนได้จะคิด จะพิจารณา จะทำอะไร ใจก็อยู่กับเรื่องนั้น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก หวั่นไหว ใจสงบมีกำลังอยู่กับสิ่งที่ต้องการได้ตามต้องการ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562 : 8-9) ด้วยพฤฒพลังของผู้สูงอายุที่ได้เสริมแรงด้วยหลักธรรมสร้างสมาธิทั้ง 5 อย่าง ดังกล่าวมานี้ จะทำให้ผู้สูงอายุเป็นผู้สูงวัยอย่างมีคุณภาพด้วยการเข้าใจในสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับตนและสังคมเพราะพลังของธรรมานุภาพที่ถูกนำเป็นกระบวนเสริมสร้างพฤฒพลังจนกลายเป็นพฤฒพลานุภาพ

ดังนั้น เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งพฤฒพลังของผู้สูงอายุให้ครอบคลุมทั้ง 2 มิติ คือ ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ ให้เกิดความสมดุลแก่ความเป็นผู้สูงอายุเพราะความเป็นผู้สูงอายุต้องเป็นผู้ที่ถูกพัฒนาอย่างถูกต้องเพื่อให้เกิดความพร้อมทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ สามารถอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมด้วยการฝึกสมรรถนะด้านร่างกายด้วยหลักการส่งเสริมพฤฒพลังของผู้สูงอายุใน 3 คือ ด้านด้านสุขภาพ ด้านการมีส่วนร่วม และด้านความมั่นคงและนำหลักพลังของธรรมานุภาพที่เรียกว่า ธรรมสมาธิ 5 อย่าง คือ 1) ปราโมทย์ 2) ปีติ 3) ปัสสัทธิ 4) สุข และ 5) สมาธิ มาพัฒนาด้านจิตใจจะทำให้ผู้สูงอายุมีพฤฒพลังสมบูรณ์ทั้ง 2 มิติ สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ประสบการณ์ที่ทรงคุณค่าที่ตนได้สั่งสมมาตลอดชีวิตแก่อนุชนรุ่นหลังเพื่อการสืบทอดองค์ความรู้นั้นและนำไปพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

พฤฒพลังของผู้สูงอายุ (Active Ageing)

1. แนวคิดพฤฒพลังของผู้สูงอายุพบว่า องค์การอนามัยโลก (World Health Organization : WHO) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ Active Ageing ว่าเป็นแนวคิดที่แสดงถึงภาวะสุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุ และเป็นเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั่วโลก โดยคาดว่าภาวะพฤฒพลังจะเป็นหนทางที่จะยกระดับคุณภาพในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้นำเสนอแก่ประเทศต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาผู้สูงอายุให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตที่ดีมีความสุขในการดำเนินชีวิตตลอดจนมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองเท่าที่ผู้สูงอายุจะทำได้โดยภาวะพฤฒพลังจะประกอบไปด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ 1) การมีสุขภาพที่ดี (Health) 2) การมีส่วนร่วม(Participation) และ 3) การมีหลักประกันและความมั่นคง (Security) นอกจากนี้การมีภาวะพฤฒพลังตามแนวคิดขององค์การอนามัยโลก ยังเป็นผลมาจากปัจจัยกำหนด (Determinant) และปัจจัยตัดขวาง (Cross-cutting Determinants) ต่าง ๆ ทั้งจากตัวผู้สูงอายุและสภาวะแวดล้อมทางสังคม โดยปัจจัยกำหนดที่ส่งผลต่อภาวะพฤฒพลัง ประกอบด้วยปัจจัยกำหนดด้านสุขภาพและระบบบริการทางสังคม (Determinants Related to Health and Social Service Systems) เช่น การส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค การรักษาโรค การดูแลในระยะยาว

การให้บริการด้านสุขภาพจิต ปัจจัยกำหนดทางพฤติกรรม (Behavioral Determinants) เช่น พฤติกรรมการสูบบุหรี่และดื่มสุรา กิจกรรมทางกายการบริโภคอาหาร สุขภาพช่องปาก ปัจจัยกำหนดที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยส่วนบุคคล (Determinants Relateds) เช่น หลักประกันด้านรายได้ การมีหลักประกันทางสังคม การมีงานทำ เป็นต้น

ปัจจัยตัดขวาง (Cross-Cutting Determinants) ประกอบด้วย เพศ (Gender) และวัฒนธรรม (Culture) เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อปัจจัยอื่นๆ กล่าวคือ เพศเป็นตัวกำหนดสถานภาพทางสังคมที่สำคัญซึ่งความแตกต่างทางเพศมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ในบางสังคมผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่าผู้ชายส่งผลต่อการทำงาน การศึกษา การบริโภค และการเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ ในอีกด้านหนึ่งผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการดูแลครอบครัว แต่บางคนต้องละทิ้งงานเพื่อดูแลลูกและพ่อแม่ที่สูงอายุในครอบครัว ทำให้ขาดโอกาสในการสร้างรายได้ส่วนผู้ชายจะมีพฤติกรรมการใช้ชีวิตที่เสี่ยงต่อการได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตมากกว่าผู้หญิงหลายประการ เช่น การทำงานที่เสี่ยงอันตราย พฤติกรรมการสูบบุหรี่และดื่มสุรา ยาเสพติด ในขณะที่วัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดกว้างๆ ว่าสังคมมองและปฏิบัติต่อผู้สูงอายุอย่างไร เนื่องจากในแต่ละพื้นที่มีทัศนคติและวัฒนธรรมในการปฏิบัติที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่และสุขภาพของผู้สูงอายุแตกต่างกัน การศึกษาในครั้งนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าภูมิภาคเปรียบเสมือนตัวแทนของความแตกต่างด้านวัฒนธรรม ในขณะที่การศึกษาปัจจัยทางเพศจะใช้วิธีการเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับพฤฒพลังระหว่างเพศหญิงและชาย (สำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2560 : 3-4)

2. ความหมายพฤฒพลังของผู้สูงอายุ พบว่า คำว่า Active Ageing ยังไม่มีการบัญญัติคำแปลโดยราชบัณฑิตยสถาน แต่มีการใช้คำในภาษาไทยแตกต่างกัน เช่น นักวิชาการบางคนจะใช้คำว่าพฤฒพลังและคำว่า พฤฒิพลัง ซึ่งแปลมาจากคำภาษาอังกฤษคือ Active Ageing เช่นเดียวกัน ในบทความนี้ผู้เขียนจะใช้คำว่า พฤฒพลัง แม้ว่ายังไม่มีศัพท์บัญญัติที่ใช้อย่างถูกต้องแต่ก็มีนักวิชาการและนักวิจัยที่ได้ศึกษาในเรื่องนี้ ได้ให้ความหมายและคำนิยามศัพท์ที่ได้จากการศึกษาวิจัยไว้อย่างมีนัยสำคัญ สรุปได้ดังนี้

องค์การอนามัยโลก ได้ให้ความหมายภาวะพฤฒพลังไว้ว่าภาวะพฤฒพลังเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ และได้กำหนดกรอบนโยบายพฤฒพลังบนพื้นฐานหลัก 3 ประการ คือ 1) การมีสุขภาพที่ดี (Health) 2) การมีส่วนร่วม(Participation) และ 3) การมีหลักประกันและความมั่นคง (Security) (องค์การอนามัยโลก (WHO), 2545)

ระวี สัจจโสภณ ได้กล่าวถึงพฤฒพลังไว้ในบทความปริทัศน์เรื่อง แนวคิดทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพฤฒิพลังในผู้สูงอายุ สรุปได้ว่า พฤฒพลังเป็นแนวคิดที่แสดงถึงภาวะสุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุ และเป็นเป้าหมายของผู้สูงอายุ ทั่วโลกโดยคาดว่าภาวะพฤฒพลังเป็นหนทางหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหาของผลกระทบที่เกิดจากการเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุทั่วโลก (ระวี สัจจโสภณ, 2556 : 471-490)

กุศล สุนทรธาดา และ กมลชนก ขำสุวรรณ ได้กล่าวถึงพฤฒพลังไว้ในการทำวิจัยเรื่อง ระดับการมีพฤฒพลังของผู้สูงอายุไทยซึ่งพบว่า ดัชนีพฤฒพลังของผู้สูงอายุลดลงอย่างมากในช่วง 5 ปีเนื่องจากองค์ประกอบของดัชนีความมั่นคงโดยเฉพาะด้านรายได้และความเพียงพอของรายได้ลดลง ซึ่งในการสร้างดัชนีพฤฒพลังใช้ตัวชี้วัดทั้งหมด 15 ตัวชี้วัด แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพ 6 ตัวชี้วัด (การประเมินสุขภาพกายของตนเอง สุขภาพจิต ความพิการ ความสามารถในการทำกิจกรรมประจำวัน ข้อจำกัดด้านการทำหน้าที่ของร่างกาย พฤติกรรมการออกกำลังกาย) ด้านการมีส่วนร่วม 3 ตัวชี้วัด (การมีส่วนร่วมในการทำงาน การมีส่วนร่วมในครอบครัว การทำกิจกรรมกลุ่ม/ชมรม) และด้านความมั่นคง 6 ตัวชี้วัด (รายได้ความเพียงพอของรายได้แหล่งรายได้ความเป็นเจ้าของบ้าน การอยู่อาศัย สภาพการอยู่อาศัยที่ปลอดภัย) (กุศล สุนทรธาดา และ กมลชนก ขำสุวรรณ, 2553 : 26 - 38)

สุภจักษ์ แสงประจักษ์สกุล ได้กล่าวถึงระดับพฤฒพลังของผู้สูงอายุไทย สรุปได้ว่า ระดับพฤฒพลังของผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อควบคุมปัจจัยอื่น ๆ เช่น อายุ เขตที่อยู่อาศัย ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ต่อปีการทำงานการตรวจสุขภาพ การดูแลปรนนิบัติและการออกกำลังกาย โดยตัวแปรที่นำมาใช้ในการสร้างดัชนีพฤฒพลังประกอบด้วย ดัชนีด้านสุขภาพ 6 ตัวชี้วัด (สุขภาพกาย สุขภาพจิต การมองเห็น การได้ยิน ข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวัน และข้อจำกัดด้านการทำหน้าที่ของร่างกาย) ดัชนีด้านการมีส่วนร่วม 2 ตัวชี้วัด (การเป็นสมาชิกกลุ่ม/ชมรม และการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม /ชมรม) ดัชนีด้านความมั่นคง 3 ตัวชี้วัด (ความเพียงพอของรายได้ความเป็นเจ้าของบ้าน และลักษณะการอยู่อาศัย) (สุภจักษ์ แสงประจักษ์สกุล, 2558 : 139-167)

จากการศึกษาถึงความหมายของพฤฒพลังจากทัศนะของนักวิชาการและนักวิจัยสรุปได้ พฤฒพลัง (Active Aging) เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ โดยมีกรอบการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่จะทำให้เกิดพฤฒพลังบนพื้นฐานหลัก 3 ประการ คือ 1) การมีสุขภาพที่ดี (Health) 2) การมีส่วนร่วม(Participation) และ 3) การมีหลักประกันและความมั่นคง (Security) นอกจากนี้ พฤฒพลังยังหมายถึงศักยภาพของบุคคลที่จะเป็นผู้สูงอายุในอนาคตที่มีสุขภาพแข็งแรง อายุยืนยาว รู้วิธีจัดการกับชีวิตให้มีความสุข ที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การมีสุขภาพร่างกาย จิตใจ ที่แข็งแรงสมบูรณ์ มีอิสระพึ่งพาตนเองได้ และมีศักยภาพในการช่วยเหลือผู้อื่น มองโลกในแง่ดี มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อให้ตนเองมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักยภาพ การเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาวะที่ดี ความสามารถในการใช้สรีรวิทยา จิตใจ และสังคมตามกระบวนการชราที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเหมาะสมรวมถึงสามารถดำเนินชีวิตในสังคมตามสิทธิที่มีอยู่อย่างอิสระ

3. ความสำคัญพฤฒพลังของผู้สูงอายุ พบว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในสังคมเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพหรือมีภาวะพฤฒพลัง (Active ageing) จึงมีความสำคัญและจำเป็นในสภาวะสังคมปัจจุบัน ซึ่งสสามารถแบ่งความสำคัญออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1) ระดับบุคคล ภาวะพฤฒพลังเป็นกระบวนการที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุคงความสามารถในการทำหน้าที่ของตนในส่วนด้านร่างกาย สามารถดำรงชีวิตได้อย่างอิสระลดการพึ่งพาผู้อื่น และยังทำให้ลดการแยกตัวออกจากสังคม มีความพึงพอใจ และความผาสุกในชีวิตเพิ่มมากขึ้น 2) ระดับสังคม ภาวะพฤฒพลังจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งลดจำนวนผู้สูงอายุที่เจ็บป่วย ช่วยให้ผู้สูงอายุยังคงมีสุขภาพดี และมีความระฉับกระเฉง ลดภาระด้านค่าใช้จ่ายในด้านรักษาและการบริการสุขภาพ ในชุมชนผู้สูงอายุยังมีส่วนช่วยด้านแรงงานในชุมชนโดยใช้ประสบการณ์ทักษะและภูมิปัญญาที่สั่งสมมาทำงานเป็นอาสาสมัคร ทำงานต่อเนื่องหลังเกษียณอายุหรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เอื้อประโยชน์แก่ชุมชน (ยมนา ชนะนิล และคณะ, 2563 : 85) จากความสำคัญของพฤฒพลังดังกล่าวมานี้ทำให้พบว่าผู้สูงอายุเมื่อได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างถูกต้องและเหมาะสมแล้วจะเป็นส่วนพลังสำคัญในการช่วยพัฒนาสังคมได้อีกมากมายเพราะผู้สูงอายุจะมีวัยวุฒิคุณวุฒิรวมถึงประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่ตนได้สั่งสมมาตลอดชีวิต สามารถนำองค์ความรู้และประสบการณ์เหล่านั้นมาบอกต่อแก่คนในชุมชนในฐานะที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่ทรงคุณค่า ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพฤฒพลังของผู้สูงอายุให้ครบทั้ง 3 มิติ คือ 1) การมีสุขภาพที่ดี (Health) 2) การมีส่วนร่วม (Participation) และ 3) การมีหลักประกันและความมั่นคง (Security) และทั้ง 3 มิติ นี้จะมีพลังมากขึ้นเมื่อนำหลักธรรมานุภาพ มาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนา ซึ่งหลักธรรมานุภาพที่จะนำไปสู่พฤฒพลานุภาพที่มั่นคงและยั่งยืน คือ หลักธรรมสมาธิ 5 อย่าง ผู้เขียนจะนำเสนอในหัวข้อต่อไป

หลักธรรมสมาธิ

หลักธรรมสมาธิ เป็นธรรมที่ทำให้เกิดความมั่นสนิทในธรรม เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติธรรมถูกต้อง กำจัดความข้องใจสงสัยเสียได้ เมื่อเกิดธรรมสมาธิ คือ ความมั่นสนิทในธรรม ก็จะเกิดจิตตสมาธิ คือ ความตั้งมั่นของจิตเป็นพลังธรรมานุภาพที่จะช่วยเสริมให้กระบวนการพฤฒพลังของผู้สูงอายุให้มีความมั่นคง ซึ่งพระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทสั้นๆ มีความตอนสำคัญว่า ถึงแม้กายของเราจะป่วยแต่ใจเราจะไม่ป่วยไปด้วยพุทธประสงค์คือให้หมั่นเตือนสติตัวเองว่า “ถึงกายจะป่วย แต่ใจไม่ป่วย” เป็นการฝึกและพัฒนาจิตของเราให้เป็นผู้มีสุขภาวะจิตใจที่สบาย หรือจิตที่ไม่ป่วย ภาวะจิตที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะผลของการพัฒนาจิตใจด้วยพลังของธรรมานุภาพที่เรียกว่า ธรรมสมาธิ มี 5 ประการ ดังนี้

1. ปราโมทย์ หมายถึง ความร่าเริงเบิกบานใจหรือร่าเริงบันเทิงใจ เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของจิตใจซึ่งทุกคนควรจะมีตลอดเวลามีพุทธพจน์ในธรรมบทว่า “ปาโมชฺชพหุโลภิกฺขุ ปสนฺโน พุทฺธสาสเน อธิคจฺเฉ ปทมสนฺตๆ สงฺขารูปสมๆ สุขๆ แปลว่า ภิกษุผู้มากด้วยปราโมทย์เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าจะบรรลุถึงสันตบทที่สงบสังขารอันเป็นสุข” อีกแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงภิกษุผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมาแล้วว่า “ตโต ปาโมชฺชพหุโล ทุกฺขสฺสนฺตกริสฺสติ แปลว่า แต่นั้น ผู้มากด้วยปราโมทย์จักทำทุกข์ให้หมดสิ้นไป” (ขุ.ธ.25/35/66) ซึ่งหมายความว่า คุณสมบัติประจำใจอย่างแรกที่สำคัญที่แสดงว่ากำลังพัฒนาก้าวหน้าไป

และมีทางที่จะพัฒนาต่อไปได้ดีก็คือ “ปราโมทย์” ซึ่งปราโมทย์นี้เมื่อทำให้มากเจริญให้มากจะพัฒนาบุคคลนั้นบรรลุถึงนิพพานหรือเข้ากระแสแห่งนิพพาน

2. ปีติ หมายถึง ความปลาบปลื้มใจ ความอิ่มใจ ปีตินี้เมื่อเกิดขึ้นกับบุคคลใดก็จะทำให้บุคคลนั้นมีหน้าตาแช่มชื่น จิตใจแจ่มใส เป็นความอิ่มเอิบที่ซาบซ่านไปทั่วร่างกาย ปีติแบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) ขุททกาปีติ ปีติเล็กน้อย พอขนชูชันน้ำตาไหล 2) ขณิกาปีติ (ปีติชั่วขณะ ทำให้รู้สึกแปลบ ๆ เป็นขณะ ๆ ดุจฟ้าแลบ 3) โอกกันติกาปีติ ปีติเป็นระลอกหรือปีติเป็นพัก ๆ ให้รู้สึกซู่ลงมา ๆ ในกาย ดุจคลื่นซัดต้องฝั่ง 4) อุพเพตาปีติ หรือ อุพเพงคาปีติ ปีติโลดลอยเป็นอย่างแรงให้รู้สึกใจฟูแสดงอาการหรือทำการบางอย่างโดยมิได้ตั้งใจ เช่น เปล่งอุทาน เป็นต้น หรือให้รู้สึกตัวเบา ลอยขึ้นไปในอากาศ 5) ผรณาปีติ (ปีติซาบซ่านให้รู้สึกเย็นซ่านแผ่เอิบอาบไปทั่วสรรพางค์ ปีติที่ประกอบกับสมาธิ

3. ปัสสัทธิ หมายถึง ความสงบเย็น เรียบรื่นใจผ่อนคลายกายใจ ไม่เครียด แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ 1) กายปัสสัทธิ ความสงบเย็นทางกาย 2) จิตตปัสสัทธิ ความสงบเย็นทางจิตใจ และพึงสังเกตว่า ปัสสัทธิคือ ความผ่อนคลายนี้เป็นจุดเชื่อมถึงกันระหว่างกายกับใจ ถ้ากายเครียด ใจก็เครียด ถ้าใจเครียด กายก็เครียด พอมีปีติอิ่มใจแล้ว ปัสสัทธิก็มาก็จะสงบเย็นผ่อนคลาย ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

4. สุข หมายถึง ความฉ่ำชื่นรื่นใจ คล่องใจ ไม่มีอะไรกดดันบีบคั้น เมื่อปัสสัทธิเกิดขึ้นสุขก็จะเกิดแก่บุคคลนั้นตามมา สุข แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) สุข ในส่วนที่เป็นเหตุที่ทำให้เกิดสุข มี 2 อย่าง คือ (1) สามิสสุข คือ สุขอิงอามิส หมายถึง สุขที่เกิดขึ้นได้เพราะมีเหยื่อล่อ โดยอาศัยผลประโยชน์หรือความต้องการของตนเป็นตัวก่อ เป็นความสุขเพราะการยึดถือซึ่งสิ่งที่ตนชอบใจ มักมีทุกข์ก่อนเกิดสุข คือ เป็นทุกข์ในตอนอยาก เมื่อได้มาจึงจะสุข ในทางธรรมเรียกว่ากามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส โผฏฐัพพะ (2) นิรามิสสุข สุขไม่อิงอามิส หมายถึง สุขที่เกิดได้เพราะอาศัยความหลุดพ้นจากเหยื่อล่อ สุขด้วยใจที่ปลอดโปร่ง ไม่ยึดติดกับสิ่งที่เป็นสุขหรือทุกข์ที่ประสบ เพราะรู้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นโลกธรรม ทางธรรมเรียกว่าสุขที่เกิดขึ้นด้วยอาศัยเนกขัมมะ คือ ห้ามจิตไม่ให้เกี่ยวกับกามคุณและอาสวกิเลส 2) สุข ในส่วนที่เป็นผลของความสุข มี 2 อย่าง คือ (1) กายิกสุข คือ สุขทางกาย หมายถึง การมีสภาพร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ไม่พิกลพิการ การทำงานหาเลี้ยงชีพได้อย่างเป็นปกติสุข (2) เจตสิกสุข คือ สุขทางใจ หมายถึง ใจที่เป็นปกติสุขเพราะไม่ทุกข์ทางกาย เป็นใจที่เบิกบานด้วยอำนาจแห่งปีติสุขและโสมนัส อันเป็นผลจากการระงับกิเลส

5. สมาธิ หมายถึง ภาวะที่จิตตั้งมั่น อยู่ตัว ไม่มีอะไรกวน และจิตนั้นอยู่กับสิ่งที่ต่องการได้ตามต้องการ สุขมาแล้ว สมาธิก็เกิดได้ สมาธิ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ 1) ขณิกสมาธิ หมายถึง สมาธิชั่วขณะ สมาธิขั้นต้นพอสำหรับใช้ในการเล่าเรียนทำการงานให้ได้ผลดี ให้จิตใจสงบสบายได้พักชั่วคราว และใช้เริ่มปฏิบัติวิปัสสนาได้ 2) อุปจารสมาธิ หมายถึง สมาธิจวนจะแน่วแน่ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน จัดเป็นขั้นสูงสุดของกามาวจรสมาธิ มีที่กำหนดชัดเจน คือ ในอุปจารสมาธิ นิวรณ์ก็ถูกละได้ระดับหนึ่งแล้ว

และองค์ฌานก็เริ่มเกิดคล้ายกับอัปปนาสมาธิ มีข้อแตกต่างเพียงว่า องค์ฌานยังไม่มีกำลังดีพอ ได้นิมิตพักหนึ่ง ก็ตกภวังค์พักหนึ่ง ขึ้นตก ๆ เหมือนเด็กตั้งไข่ เขาพยุงลุก ก็คอยล้ม ส่วนในอัปปนาสมาธิ องค์ฌานทั้งหลายมีกำลังดีแล้ว จิตตัดภวังค์แล้วคราวเดียว ก็ตั้งอยู่ได้ทั้งคืนทั้งวัน เหมือนบุรุษผู้มีกำลัง ยืนขึ้นแล้วก็ยืนได้ตลอดวัน 3) อัปปนาสมาธิ หมายถึง สมาธิแน่วแน่ หรือ สมาธิที่แนบสนิท นิวรณ์ 5 สงบระงับไปด้วยกำลังของสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย (ฌานทุกลำดับจัดเป็นอัปปนาสมาธิ) ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ เกิดขึ้นได้ด้วยการรักษาอุปจารสมาธิที่เกิดขึ้นแล้วนั้นสม่ำเสมอไม่ให้เสื่อมหายไป จนในที่สุดก็เกิดเป็นอัปปนาสมาธิ บรรลุปฐมฌาน เป็นขั้นเริ่มแรกของรูปาวจรสมาธิ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562 : 1150-1151)

วิเคราะห์การพัฒนาพฤฒพลังด้วยหลักธรรมานุภาพ

การพัฒนาพฤฒพลัง (Active Aging) เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุโดยมีกรอบการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่จะทำให้เกิดพฤฒพลังบนพื้นฐานหลัก 3 ประการ คือ 1) การมีสุขภาพที่ดี (Health) 2) การมีส่วนร่วม (Participation) และ 3) การมีหลักประกันและความมั่นคง (Security) กระบวนการสร้างพฤฒพลังทั้ง 3 อย่างนี้ เป็นวัตถุประสงค์สำคัญขององค์การอนามัยโลกที่จะพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้แอย่างมีคุณภาพ คุณภาพของพฤฒพลังทั้ง 3 อย่างนี้จะเกิดขึ้นได้อย่างสมดุลต้องอาศัยหักธรรมานุภาพที่เรียกว่า หลักธรรมสมาธิ ที่จะต้องถูกนำมาบูรณาการเพื่อเสริมให้เป็นพฤฒพลังของผู้สูงอายุที่สมบูรณ์ ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ ดังนี้

1) การพัฒนาพฤฒพลังด้วยปราโมทย์ ผู้สูงอายุจะต้องฝึกใจตนเองให้มีความร่าเริงบันเทิงใจอยู่เป็นประจำฝึกตนเองในการมองโลกในแง่ดีสลัดทิ้งเสียซึ่งความวิตกกังวลต่าง ๆ เพราะจะบันทอนจิตใจให้เศร้าหมองเพราะจิตรำพึงถึงอดีต ปราโมทย์นี้เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของจิตใจ ความปราโมทย์นี้นอกจากเป็นคุณธรรมภายในตนแล้วยังส่งผลต่อสังคมด้วยเพราะความร่าเริงบันเทิงใจจะเกิดขึ้นด้วยอำนาจของเมตตาธรรมที่มีต่อผู้อื่นถ้าเรามีเมตตาด้วยจิตที่จะทำประโยชน์แก่คนอื่นโดยปราศจากอคติใด ๆ ในใจของเราก็จะเกิดความปราโมทย์ทันที และผลของปราโมทย์นี้จะส่งผลต่อสุขภาวะที่เป็นพฤฒพลังทางกายและใจแก่บุคคลนั้นด้วย

2) การพัฒนาพฤฒพลังด้วยปีติ พบว่า พฤฒพลังที่เกิดจากพลังของปราโมทย์ที่เกิดจากพลังแห่งเมตตาธรรมส่งผลต่อการมีสุขภาวะกายและจิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุ จะผลดีต่อการอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุขเพราะเมื่อใจมีเมตตาการมีส่วนร่วมในสังคมก็จะมีความสุขด้วย และถ้าเราได้เป็นส่วนหนึ่งในการไปช่วยคนที่เขามีความทุกข์ด้วยใจกรุณาด้วยการทำให้บุคคลอื่นมีสุขภาวะทางกายพ้นจากภาวะแห่งความเจ็บป่วยต่าง ๆ หรือเป็นส่วนหนึ่งในการได้ช่วยเหลือสังคมให้ดีงามด้วยกำลังสติปัญญาของเรา จิตของเราก็จะเกิดปีติอิ่มใจมีความปลาบปลื้มใจ ความอิ่มใจ จะทำให้บุคคลนั้นมีหน้าตาเอิบอิ่มที่ซาบซ่านไปทั่วร่างกายด้วยอานุภาพของปีติ

3) การพัฒนาพฤฒพลังด้วยปัสสัทธิ ผู้สูงอายุจะต้องฝึกตนให้มีความความสงบร่มเย็น เข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงในวัยผู้สูงอายุหมั่นฝึกตนไม่ให้ความเครียดครอบงำจิตใจ เพราะกายสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะของจิต เมื่อจิตเปลี่ยนแปลงจะส่งสัญญาณไปที่ระบบประสาทของร่างกายส่งผลให้ระบบประสาทต่าง ๆ เช่น เซลสมองมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปมีผลกระทบต่ออารมณ์ สมาธิ และความจำ ปัสสัทธิ แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ 1) กายปัสสัทธิ ความสงบเย็นทางกายด้วยการประพฤติตนเป็นผู้มีศีลด้วยกายภาวนาและสีลภาวนาเพราะศีลนี้จะพัฒนากายและวาจาให้เป็นปกติ 2) จิตตปัสสัทธิ ความสงบเย็นทางจิตใจที่เกิดจากพลังของสมาธิ (จิตตภาวนา) ความสัมพันธ์ระหว่างกายและจิตมีกระบวนการที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ถ้ากายเครียด ใจก็เครียด ถ้าใจเครียด กายก็เครียด เรียกง่าย ๆ ว่ากายป่วยแต่อย่าให้ใจป่วย เมื่อมีความสงบเย็นผ่อนคลายนี้จะนำไปสู่ความสุขทั้งทางกายและใจ

4) การพัฒนาพฤฒพลังด้วยสุข เมื่อจิตของผู้สูงอายุมีปราโมทย์แล้วธรรมอื่น ๆ มีปีติเป็นต้นก็จะเกิดขึ้นด้วยการที่เราไปช่วยคนที่เขามีความทุกข์ด้วยกรุณาพอเห็นเขามีร่างกายดีขึ้น หายเจ็บ หายไข้ หายป่วย สบายดีขึ้นจิตของเราก็เกิดมีปีติอิ่มใจแล้วใจเราก็จะมีความสุขและเมื่อเราเป็นคนมีปราโมทย์ร่าเริงเบิกบานอยู่เสมอ และมีปัสสัทธิไม่เครียดมีความรู้สึกผ่อนคลายตลอดเวลาอยู่ที่ไหนอยู่กับใครก็ทำให้บรรยากาศดีสังคมแวดล้อมก็จะเป็นสุขไปด้วยความสุขในฐานะที่เป็นพฤฒพลังเพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ มี 2 ลักษณะ คือ 1) เหตุที่ทำให้เกิดความสุข มี 2 ประการ คือ สามิสสุข และอนามิสสุข และ 2) ผลที่เกิดจากความสุข คือ กายิกสุข สุขที่เกิดจากการดูแลสุขภาพของตน และด้วยการบำเพ็ญประโยชน์สังคมส่วนรวม และเจตสิกสุข สุขทางจากที่เกิดผลของกุศลธรรมมี่ ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ ที่มีธรรมานุภาพ คือ พรหมวิหารธรรม

5) การพัฒนาพฤฒพลังด้วยสมาธิพฤฒพลังทั้ง 3 ประการ คือ 1) การมีสุขภาพที่ดี 2) การมีส่วนร่วม และ 3) การมีหลักประกันและความมั่นคง จะเกิดขึ้นไม่ได้หรือถ้าเกิดขึ้นก็จะไม่มั่นคงถ้าจิตใจของผู้อายุขาดสมาธิเพราะการมีจิตที่ตั้งมั่นด้วยพลังของสมาธิจะเชื่อมต่อให้เกิดปัญญาเนื่องจากสมาธิจะเป็นฐานในการทำงานของปัญญา และเมื่อปัญญาได้รับพัฒนาด้วยหลักมรรคมีองค์ 8 แล้ว เราพัฒนาพฤฒพลังทั้ง 3 ประการ ก็จะเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์

ดังนั้น การพัฒนาพฤฒพลังของผู้สูงอายุจะสมบูรณ์จะต้องฝึกจิตใจให้มีสมาธิแม้ว่าจะได้เพียงขณิกสมาธิเป็นสมาธิชั่วขณะก็ถือว่าเป็นสมาธิขั้นต้นเพียงพอสำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่ได้มีโอกาสทำให้จิตใจสงบสบายได้พักชั่วคราวแต่ถ้ามีการฝึกจิตอย่างสม่ำเสมอก็จะนำไปสู่อุปจารสมาธิ คือ สมาธิจวนจะแน่วแน่ในสมาธิขั้นนี้พฤฒพลังของผู้สูงอายุจะมีความกังวลที่เกิดจากนิวรณ์ เช่น ความกังวลเรื่องสุขภาพ การอยู่กับสังคม และความรู้สึกมั่นคงในการดำเนินชีวิตจะถูกทำให้น้อยลง และเมื่อจิตของผู้สูงอายุถูกพัฒนาจนทำให้เกิดอัปปนาสมาธิเป็นระดับสมาธิที่แน่วแน่ความกังวลต่างที่เกิดจากนิวรณ์ 5 จะสงบระงับไปด้วยกำลังของอัปปนาสมาธิซึ่งเป็นสมาธิระดับสูงสุด

ซึ่งพลังของอัปปนสมาธินี้จะทำให้ได้ปฐมฌาน เพราะการได้องค์ฌานนี้ถ้าพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนเข้าสู่วิปัสสนาด้วยการยกจิตขึ้นพิจารณากฎไตรลักษณ์ จะบรรลุธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไป หรือถ้าเสียชีวิตในขณะได้องค์ฌานก็จะทำให้บุคคลนั้นไปเกิดในชั้นพรหมโลก

สรุป

จากการเขียนบทความวิชาการเรื่อง การพัฒนาพฤฒพลังด้วยหลักธรรมานุภาพ สรุปได้ว่า พลังของธรรมานุภาพทั้ง 5 อย่าง คือ ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ รวมเรียกว่า ธรรมสมาธิ จะเป็นพลังธรรมานุภาพที่จะช่วยเสริมสร้างพลังพฤฒานุภาพเกิดดุลยภาพที่มั่นคงทั้ง 2 มิติ คือ มิติทางกาย กล่าวคือ มีการดูแลสุขภาพตัวเองอย่างถูกต้องตามหลักสุขอนามัยที่กำหนดไว้โดยองค์การอนามัยโลก คือ การมีสุขภาพที่ดี การมีส่วนร่วมในสังคม และการมีหลักประกันและความมั่นคงในชีวิต แต่สิ่งสำคัญนอกจากมิติทางกายดังกล่าววมานี้ยังต้องมีการพัฒนาพฤฒพลังในมิติของจิตใจด้วยการนำหลักธรรมสมาธิ ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมานุภาพที่สร้างดุลยภาพให้เป็นพฤฒพลังของผู้สูงอายุที่สมบูรณ์ พลังของธรรมานุภาพทั้ง 5 อย่าง คือ ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ ที่รวมเรียกว่า ธรรมสมาธิ จะเป็นหลักธรรมที่เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการในลักษณะของปัจจัยการ กล่าวคือ เมื่อความปราโมทย์คือความร่าเริงบันเทิงใจอยู่เป็นประจำด้วยฝึกตนเองในการมองโลกในแง่ดีสลัดทิ้งเสียซึ่งความวิตกกังวลต่าง ๆ เพราะจะบันทอนจิตใจให้เศร้าหมองก็จะทำให้เกิดปีติอิ่มใจมีความปลาบปลื้มใจมีหน้าตาเอิบอิ่มที่ซาบซ่านไปทั่วร่างกายด้วยอานุภาพของพลังแห่งเมตตา จะส่งผลให้เกิดปัสสัทธิ คือความสงบเย็นรู้สึกผ่อนคลายกายและใจซึ่งแบ่งเป็น 2 อย่าง คือ กายปัสสัทธิ ความสงบเย็นทางกาย และจิตตปัสสัทธิ ความสงบเย็นทางจิตใจ เมื่อปัสสัทธิเกิดขึ้นสุขก็จะเกิดแก่บุคคลนั้นตามมาซึ่งสุขนี้แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) สุขในส่วนที่เป็นเหตุที่ทำให้เกิดสุข ได้แก่ สามิสสุข คือ สุขอิงอามิส และนิรามิสสุข สุขไม่อิงอามิส 2) สุขในส่วนที่เป็นผลของความสุข ได้แก่ กายิกสุข คือ สุขทางกาย และเจตสิกสุข คือสุขทางใจ ใจที่เป็นสุขมีความเบิกบานด้วยอำนาจแห่งปีติสุขและโสมนัสด้วยการระงับกิเลสเครื่องเศร้าหมองต่าง ๆ ได้นี้จิตก็จะเกิดสมาธิ เพราะการมีจิตที่ตั้งมั่นด้วยพลังของสมาธินี้จะเชื่อมต่อให้เกิดปัญญา และเมื่อปัญญาได้รับพัฒนาอย่างถูกต้องตามมรรควิธีแล้วจะพัฒนาพฤฒพลังของผู้สูงอายุให้เกิดความสมบูรณ์ ดังนั้น พฤฒพลังของผู้สูงอายุจะมีความสมบูรณ์ก็เพราะธรรมานุภาพทั้ง 5 ประการ ดังกล่าวมาแล้วนั้น

องค์ความรู้ใหม่

จากการเขียนบทความวิชาการเรื่อง การพัฒนาพฤฒพลังด้วยหลักธรรมานุภาพ ทำให้ได้องค์ความรู้ที่สรุปได้ว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีประสบการณ์ชีวิตและได้สั่งสมองค์ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจนตกผลึกเป็นภูมิปัญญาที่มีอยู่ในตัวผู้สูงอายุและผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญานี้ก็จะถูกเรียกว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ความเป็นปราชญ์ชาวบ้านเมื่อได้รับการพัฒนาด้านพฤฒพลังอย่างถูกต้องด้วยการนำหลักธรรมานุภาพ คือ หลักธรรมสมาธิมาเสริมจะทำให้ผู้สูงอายุเป็นผู้มีคุณค่าควรแก่การเคารพในฐานะปราชญ์ชาวบ้านที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กุศล สุนทรธาดา และ กมลชก ขำสุวรรณ. (2553). ระดับและแนวโน้มความมีพฤฒิพลังของผู้สูงอายุไทย. การประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ยมนา ชนะนิล และคณะ. (2563). ภาวะพฤฒพลังของผู้สูงอายุในชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข, 30*(2), 83-92.

ระวี สัจจโสภณ. (2556). แนวคิดการศึกษาเพื่อพัฒนาการสูงวัยในผู้สูงอายุ. *วารสารวิทยาสารเกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์, 34*(3), 471-490.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2562). ถ้าสูงอายุเป็นก็น่าเป็นผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2562). พุทธธรรม ฉบับปรับขยายพิมพ์ครั้งที่ 53 (ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 22. คณะระดมธรรมและธรรมสถาน: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สหประชาชาติ (UN). (2560). ประชากรผู้สูงวัยของโลก. นิวยอร์ก: สหประชาชาติ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2560). ดัชนีพฤฒพลังผู้สูงอายุไทย (Active Ageing Index of Thai Elderly). กรุงเทพฯ: บริษัท เท็กซ์แอนด์เจอร์นัลพับลิเคชั่น จำกัด.

สุภจักษ์ แสงประจักษ์สกุล. (2558). ปัจจัยกำหนดระดับวุฒิวัยของผู้สูงอายุไทย. *วารสาร สงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 21*(1), 139-167.

องค์การอนามัยโลก (WHO). (2545). พฤฒพลัง (Active Ageing). กรอบนโยบายเจนีวา : องค์การอนามัยโลก.

องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

Instructional Leadership Composition of Basic Education School Administrators

ภคพร เลิกนอก[1] และ เอกราช โฆษิตพิมานเวช[2]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2]

Phakcapohn Loeknok[1] and Ekkarach Kositpimanvach[2]

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus[1,2]

Corresponding Author, E-mail: Tookatoon_za@hotmail.com

****

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีความเหมาะสมและสามารถพัฒนางานวิชาการของสถานศึกษาได้มากที่สุด ซึ่งภาวะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาสถานศึกษา เพราะภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษานั้นสามารถขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษาโดยเฉพาะงานวิชาการที่จะส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ โดยกระบวนการนำ โน้มน้าวของผู้บริหารสถานศึกษา ในการสร้างเป้าหมายความสำเร็จร่วมกันของสถานศึกษา โดยศึกษา สังเคราะห์องค์ประกอบจากนักวิชาการ นักการการศึกษาที่ได้ทำการศึกษาไว้แล้ว ทำให้ได้องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในครั้งนี้ ได้องค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 2)การพัฒนาบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ 3)การนิเทศ กำกับ ติดตาม วัดและประเมินผล 4) การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพบุคลากร และ 5) การมีวิสัยทัศน

คำสำคัญ: องค์ประกอบ, ภาวะผู้นำทางวิชาการ, ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

---

* ได้รับบทความ: 31 มกราคม 2565; แก้ไขบทความ: 23 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565

Received: 31 January 2022; Revised: 23 June 2022; Accepted: 29 June 2022

Abstract

This academic article aims to present about the composition of instructional leadership of basic education school administrators which are proper and can be effectively adopted to improve academic affairs in school. Instructional leadership is vastly important for school improvement because it plays important role in driving and persuading teachers to teach students effectively. According to the academic studies about school administrators' techniques to lead and persuade the personals to set achievement goal together, there are 5 elements of composition including 1) curriculum and educational management 2) developing learning environment and culture 3) supervision, monitoring, inspection, and evaluation 4) personal development and 5) vision

Keywords: Composition; Instructional Leadership; Basic Education School Administrators

บทนำ

ในสภาวะปันจุบัน โลกอยู่ในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงและแข่งขันกันอย่างสูง ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น สถานศึกษาเป็นองค์กรหนึ่งที่ได้รับผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับสูง เพราะสถานศึกษาเป็นสถานที่และมีบทบาทในการทำหน้าที่อบรมถ่ายทอดวิชาการแก่เด็กและเยาวชน สถานศึกษาจำเป็นต้องมีผู้บริหารที่มีภาวการณ์บริหารแบบผู้นำแบบมืออาชีพ เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาในสถานศึกษาจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นมากมายและสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดีด้วยการพูดนำ ปฏิบัตินำ และจัดระบบนำไปสู่การพัฒนาตนเอง คิดได้เอง ตัดสินใจได้เองของผู้ร่วมงาน ผู้บริหารสถานศึกษาในปัจจุบันนี้จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาวิชาชีพอยู่ตลอดเวลาและหากสถานศึกษามีผู้บริหารที่ดี มีความเป็นมืออาชีพ มีประสิทธิผล สามารถเชื่อมความสัมพันธ์กันกับสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จ

ผู้นำ เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพและสันติสุขของสังคมและประเทศชาติทั้งหมด นอกจากนี้ผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์การและการพัฒนาในทุกระดับทั้งในระดับโลก ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น ในระดับองค์กรมีการยอมรับกันว่าความสำเร็จขององค์การ ไม่ว่าจะเรียกว่า "การบริหารที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล" ในการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้นจำเป็นต้องอาศัยผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำทางด้านการศึกษา หรือผู้บริหารสถานศึกษานั้นการจัดการศึกษาของประเทศชาติก็เช่นกันมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยผู้บริหารจึงจะทำให้การบริหารการศึกษาประสบความสำเร็จและเป็นไปตามแนวทางที่พึงประสงค์ นอกจากนี้ ผู้บริหารการศึกษาต้องเป็นผู้นำทางวิชาการการศึกษาจึงจะเจริญก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จ

ความหมายของภาวะผู้นำ

เนตร์พัณณา ยาวิราช (2552 : 1) ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาบุคคลอื่นโดยได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลอื่นเป็นผู้ทำให้บุคคลอื่นไว้วางใจและให้ความร่วมมือ ความเป็นผู้นำเป็นผู้มีหน้าที่ในการอำนวยการ หรือสั่งการบังคับบัญชา ประสานงาน โดยอาศัยอำนาจหน้าที่เพื่อให้กิจการงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ ความเป็นผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการใช้ศิลปะในการจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จด้วยความเต็มใจ

ณัฏฐพันธ์ เขจรนันทน์ (2551 : 112) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถ ที่ผู้ใช้อำนาจที่มีในการชักจูงให้กลุ่มมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ

พรสวัสดิ์ ศิรศาตนันท์ (2555 : 4) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การแสดงออกทางภาวะ ผู้นำที่ไม่จำเป็นต้องคงตัวตลอดเวลา เพราะภาวะผู้นำจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กบภาวะผู้ตาม และสถานการณ์ในขณะนั้น ในสถานการณ์ที่แตกต่างกน ผู้ตามที่แตกต่างกัน ผู้นำอาจจะต้องแสดงภาวะผู้นำที่แตกต่างกัน หรือในสถานการณ์หนึ่งบุคคลหนึ่งอาจแสดงภาวะผู้นำ เมื่ออยู่ในอีกสถานการณ์หนึ่งบุคคลนั้น อาจอยู่ในฐานะผู้ตามก็ได้

ดาฟท์ (Daft) (2003 : 5) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่าง ผู้นำ (Leader) และผู้ใต้บังคับบัญชา (Followers) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Shared Purposes)

เฮอร์เซย์ และบลันชาร์ด (Hersey and Blanchard) (1993 : 94) ได้กล่าวว่าภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการที่ใช้อำนาจเหนือบุคคลอื่น หรือกลุ่มในการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการใช้อิทธิพล อำนาจ ในการจูงใจให้บุคคลหรือกลุ่มปฏิบัติตามความคิดเห็นและความต้องการของตนด้วยเพื่อจะนำไปสู่ความสำเร็จบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของกลุ่มหรือองค์การตามที่กำหนดไว้ด้วยความเต็มใจ

ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการ

ไกศิษฏ์ เปลรินทร์ (2552 : 60) ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่าหมายถึง พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียนที่มีอิทธิพลต่อการเพิ่มพูนการเรียนรู้ของนักเรียนโดยอาศัยกระบวนการเกี่ยวกับการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจการเรียนรู้ การบริหารจัดการหลักสูตรและการสอนการพัฒนานักเรียน การพัฒนาครู และการส่งเสริมบรรยากาศสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมการเรียนรู้

รุ่งนภา นุตราวงศ์ (2552 : 57) กล่าวถึงภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนต้องเป็นผู้นำทางวิชาการและมีความรู้ความเข้าใจเรื่องมาตรฐานและหลักสูตร ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนา

คุณภาพการศึกษา เพื่อให้สามารถช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการตัดสินใจในทิศทางที่ถูกต้อง เพื่อการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพและเหมาะสมกับบริบทความต้องการของโรงเรียน นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องระบบตรวจสอบและประกันคุณภาพเป็นข้อมูลในการตัดสินใจและปรับปรุงการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุผลตามที่คาดหวังไว้ต่อไป

อัศนีย์ สุกิจโจ (2552 : 39) กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านการบริหารงานวิชาการในเรื่องต่อไปนี้ การบริหารจัดการหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การวัดประเมินผลและวิจัย การนิเทศการศึกษา และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน

Coleman และAdams (1997 : 194-200) ให้ความหมายของภาวะผู้นำทางวิชาการประกอบด้วยหลักสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่มีความรู้ 2) มีความเข้าใจในภาระงาน และ 3) มีทักษะที่เหมาะสมกับการเป็นผู้ที่มีความรู้ ในที่นี้หมายถึง มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา กลวิธีการสอน การบริหารงานวิชาการและการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรรู้ คือ ความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและจุดอ่อนจุดแข็งของนักปรัชญาแต่ละคนการมีความเข้าใจภาระงานของผู้นำทางวิชาการประกอบด้วยการกำกับดูแล นิเทศ และประเมินผลการจัดการเรียนการสอนพัฒนาบุคลากร พัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมส่งเสริมการทางานเป็นหมู่คณะทำวิจัยส่งเสริมบรรยากาศ และเจตคติที่ดีในโรงเรียน และสัมพันธ์กับชุมชน การมีทักษะที่เหมาะสมทักษะที่จำเป็นสำหรับภาวะความเป็นผู้นำทางวิชาการที่ต้องมี คือการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลและเทคนิคในการทำงาน ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ประกอบไปด้วยการสื่อสารการโน้มน้าวสร้างแรงจูงใจการตัดสินใจแก้ปัญหา และการจัดการกับข้อขัดแย้งส่วนเทคนิคในการทำงานประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมาย การเตรียมการวางแผนการสังเกตกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล

Kaiser (2000 : 33) กล่าวถึงผู้นำทางวิชาการหมายถึง เป็นผู้ที่ 1) มีความรู้ความเข้าใจทฤษฎีปรัชญาของหลักสูตรต่าง ๆ ของสถานศึกษา 2) มีความรู้ความเข้าใจในวิธีสอนแบบต่างๆ 3) สนับสนุนให้ครูใช้นวัตกรรมการสอน 4) เป็นแบบอย่างที่ดีในเชิงวิชาการ 5) สนับสนุนและส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการของโรงเรียน 6) ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 7) นิเทศและกำกับให้การเรียนการสอนเป็นไปตามแผนการสอนที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความรู้ความสามารถในการนำทางการศึกษา กล้าตัดสินใจที่นำพาให้สถานศึกษาบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในด้านวิชาการที่กำหนดไว้ได้โดยคำนึงถึงบริบทของสถานศึกษา

ความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการ

เชลล์ (Chell, 2001 : 5) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ทำหน้าที่บริหารงานภายในสถานศึกษาและเป็นผู้ซึ่งมีอิทธิพลต่อคุณภาพการสอนของครู ตลอดจนมีอิทธิพลต่อความมีประสิทธิผลของการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษา การศึกษาถึงภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา จึงเป็นหนทางหนึ่งอันจะนำไปสู่การสร้างความมีประสิทธิภาพเป็นเลิศของสถานศึกษา

สถาบันพัฒนาความก้าวหน้า (2553 : 190) กล่าวถึง ความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญต่อการสร้างความตระหนักให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้าใจ และประสานสัมพันธ์เพื่อพัฒนางานวิชาการและวิชาชีพที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการส่งเสริม และพัฒนาการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย

รุ่งแก้วแดง (2543 : 278) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการของผุ้บริหารโรงเรียนว่าภาพลักษณ์ของผู้บริหารจะต้องเปลี่ยนไป ผู้บริหารยุคใหม่จะต้องมีความเป็นผู้นำทางวิชาการ (Instructional Leadership) ที่เข้มแข็งเพื่อปฏิวัติการบริหารโรงเรียนไปสู่ความมีประสิทธิภาพโดยการเสริมพลังผู้บริหารโรงเรียนให้มีโอกาสใช้ความเป็นผู้นำอย่างเต็มศักยภาพ และหันมาทุ่มเทให้กับงานบริหารโรงเรียน เป็นหลักความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับครูและนักเรียนก็จะมามากขึ้นด้วย

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาสถานศึกษา เพราะภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษานั้นสามารถขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษาโดยเฉพาะงานวิชาการที่จะส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ โดยกระบวนการนำ โน้มน้าวของผู้บริหารสถานศึกษาในการสร้างเป้าหมายความสำเร็จร่วมกันของสถานศึกษา

สถาบันพัฒนาความก้าวหน้า (2553) กล่าวถึงภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาหมายถึง พฤติกรรมการกระทำหน้าที่ตามบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์ในการชี้นำหรือโน้มน้าวจูงใจข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้เข้าใจและเกิดความตระหนักในการรวมพลังและประสานสัมพันธ์เพื่อพัฒนางานวิชาการและวิชาชีพที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษาประกอบด้วยพฤติกรรม 7 ด้าน ดังนี้ 1) การอำนวยความสะดวกในการพัฒนาวิสัยทัศน์ 2) การนิเทศและติดตามการนำหลักสูตรไปใช้ 3) การสร้างความมั่นใจในเกณฑ์การประเมินผล 4) การใช้เทคโนโลยีและข้อมูลที่หลากหลายในการพัฒนา 5) การสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพโดยใช้การวิจัยเป็นฐาน 6) การสร้างและพัฒนาศักยภาพการเป็นผู้นำของบุคลากร และ 7) การเสริมสร้างความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้อง

อับเบน และฮิวส์ (Ubben and Hughes) (1987 : 97-99) ได้กำหนดองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการไว้ 7 ด้าน ดังนี้ 1) การทำงานตามเวลาที่กำหนด 2) การจัดบรรยากาศที่ดีของโรงเรียน 3) การมุ่งเน้นทางวิชาการ 4) การคาดหวังต่อคณะครูและผลการปฏิบัติงานของครู 5) การทำงานด้านหลักสูตร 6) การเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ 7) การประเมินผลและการตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน

ฮอลลิงเจอร์และเมอร์ฟี (Hallinger and Murphy) (2009 : 221 - 224) ได้กำหนดองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนไว้ 3 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย 11 องค์ประกอบ มีรายละเอียดดังนี้

ด้านที่ 1 การกำหนดภารกิจ ของโรงเรียน (Defining the School Mission) ประกอบด้วย

องค์ประกอบ (1) การกำหนดเป้าหมายของ โรงเรียน (Framing School Goals) (2) การสื่อสารเป้าหมายของ โรงเรียน (Communicating School Goals)

ด้านที่ 2 การจัดการด้านการ เรียนการสอน (Managing Instructional Program) ประกอบด้วยองค์ประกอบ (1) การนิเทศและการ ประเมินผลด้านการสอน (Supervising and Evaluating Instruction) (2) การประสานงานด้านการใช้ หลักสูตร (Coordinating Curriculum) (3) การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน (Monitoring Student Progress)

ด้านที่ 3 การส่งเสริมบรรยากาศทาง วิชาการของโรงเรียน (Promote School Climate) (1) การคุ้มครองเวลาในการสอน (Protecting Instructional Time) (2) การเอาใจใส่ดูแลครูและนักเรียนอย่าง ใกล้ชิด (Maintaining High Visibility) (3) การจัดให้มีสิ่งจูงใจให้กับครู (Providing Incentives for Teachers) (4) การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ (Promoting Professional Development) (5) การพัฒนาและสร้างมาตรฐานด้าน วิชาการ (Enforcing Academic Standards) (6) การจัดให้มีสิ่งที่ส่งเสริมสภาพการ เรียนรู้ (Providing Incentives for Student)

ดวงกลมล เปียทอง (2556 : 167)ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคตะวันออก ได้ทำการวิเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญรวม 10 องค์ประกอบ คือ 1) การบริหารหลักสูตรและการสอน 2) ทักษะการบริหารของผู้นำ 3) ความสามารถในการบริหารของผู้นำ 4) บทบาทผู้นำของผู้บริหาร 5) การบริหารแบบมีส่วนร่วม 6) การสร้างความสัมพันธภาพของผู้นำ 7) การพัฒนาครู 8) การพัฒนานักเรียน 9) การสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ 10) และความสำเร็จของผู้บริหาร

ทัศนีย์ มณีวรรณ (2564 : 591) ได้ทำการศึกษา รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาของผู้บริหารถาศึกษาขั้นพื้นฐานยุคดิจิทัล พบว่าการภาวะผู้นำทางวิชาการ ประกอบไปด้วย 6 องค์ประกอบ คือ 1) การมีวิสัยทัศน์ผู้นำแบบดิจิทัล 2) การสร้างเครือข่ายดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ 3) การพัฒนาศักยภาพบุคลากร

4) การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ด้วยทคโนโลยี 5) การสื่อสารด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย 6) การนิเทศ กำกับ ติดตาม วัดและประเมินผลด้วยเทคโนโลยีและวิธีการพัฒนา

เพ็ญพักตร์ ภู่ศิลป์ (2560 : 21) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสาธิต ระดับประถมศึกษาในสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ จากการสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการ พบว่า มี 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การพัฒนาวิชาชีพครู 2) การกำหนดเป้าหมายและสร้างเป้าหมายร่วมกัน 3) การกำกับติดตามและสะท้อนผลการจัดการเรียนการสอน 4) การพัฒนาบรรยากาศและวัฒนธรรมของโรงเรียน 5) การรักษาความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่างครู นักเรียน ผู้ปกครอง

อัศนีย์ สุกิจโจ (2552 : 42) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงวิชาการตามหลักพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ ในจังหวัดนครสวรรค์ และสังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการ ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การบริหารจัดการหลักสูตร 2) การจัดการเรียนรู้ 3) การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ 4) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 5) การวัดประเมินผลและวิจัย 6) การนิเทศการศึกษา 7) การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน

วิเชียร ทองคลี่ (2562 : 242) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา และได้สังเคราะห์องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีวิสัยทัศน์ที่ทันสมัย 2) การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 3) การพัฒนาศักยภาพบุคลากร 3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือการทำงาน 3) การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้

กรรณิกา นาคคำ (2558 : 189) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มี 8 องค์ประกอบ คือ 1) การกำหนดวิสัยทัศน์เป้าหมายและพันธกิจการเรียนรู้ 2) การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 3) การส่งเสริมพัฒนาวิชาชีพครู 4) การส่งเสริมพัฒนานักเรียน 5) การบริหารจัดการสถานศึกษา 6) การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ 7) การบริหารตนเอง ทีมงาน และชุมชน 8) การจัดโปรแกรมสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

วันเผด็จ มีชัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องภาวะผู้นำทางวิชาการที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ทำการศึกษาตัวแปรภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย 2) ด้านการบริหารจัดการหลักสูตร 3) ด้านการบริหารจัดการการเรียนการสอน 4) ด้านการนิเทศการศึกษา 5) การพัฒนาครู 6) การส่งเสริมบรรยากาศ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่ เอื้อต่อการเรียนรู้

จากการศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของนักวิชาการและนักการศึกษา สามารถสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้ดังนี้

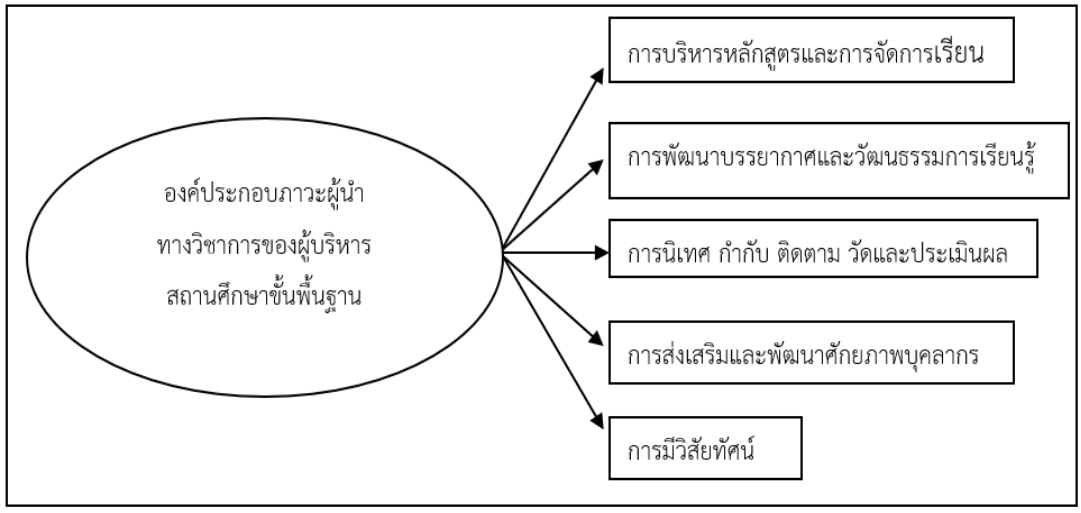

ภาพที่ 1 องค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากการสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้ทำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาผู้ศึกษาได้เลือกภาวะผู้นำนางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความถี่ตั้งแต่ 5 ขึ้นไป มากำหนดเป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งในครั้งนี้ ได้องค์ปรกอบใหม่ของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้ผู้บริหารสาถนศึกษาขั้นพื้นฐาน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 2) การพัฒนาบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ 3) การนิเทศ กำกับ ติดตาม วัดและประเมินผล 4) การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพบุคลากร 5) การมีวิสัยทัศน์

องค์ความรู้ใหม่

ภาวะผู้นำทางวิชาการ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความรู้ความสามารถ ในการนำทางการศึกษา กล้าตัดสินใจที่นำพาให้สถานศึกษาบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในด้านวิชาการที่กำหนดไว้ได้โดยคำนึงถึงบริบทของสถานศึกษา ภาวะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาสถานศึกษา เพราะภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษานั้นสามารถขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษาโดยเฉพาะงานวิชาการที่จะส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้โดยกระบวนการนำ โน้มน้าวของผู้บริหารสถานศึกษา ในการสร้างเป้าหมายความสำเร็จร่วมกันของสถานศึกษา โดยองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จะนำสถานศึกษาไปสู่ผลสำเร็จหรือเป้าหมายของสถานศึกษานั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 องคประกอบ

คือ 1) การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 2) การพัฒนาบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ 3) การนิเทศ กำกับ ติดตาม วัดและประเมินผล 4) การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพบุคลากร 5) การมีวิสัยทัศน์

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). หลักสูตรพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับการกระจายอำนาจสำหรับผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา. นครปฐม: สถาบันพัฒนาครูคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา.

กรรณิกา นาคคำ. (2558). รูปแบบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยชอนแก่น, 11*(1), 189-196.

ไกศิษฏ์ เปลรินทร์. (2552). การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำทางวิชาการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ดวงกมล เปียทอง. (2556). รูปแบบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคตะวันออก. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย, 3*(1), 164-172.

ทัศนีย์ มณีวรรณ.(2564).รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาของผู้บริหารถาศึกษาขั้นพื้นฐานยุคดิจิทัล. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 9*(2), 591-604.

เนตร์พัณณา ยาวิราช.(2552). ภาวะผู้นาและผู้นาเชิงกลยุทธ์. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ทริปเพิ้ล กรุ๊ป จำกัด.

ณัฏฐพันธ์ เขจรนันทน์. (2551). พฤติกรรมองค์การ. กรุงเทพฯ: บริษัท วี.พริ้นท์.

เพ็ญพักตร์ ภู่ศิลป์. (2560). รูปแบบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนสาธิต ระดับประถมศึกษาในสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ. *วารสาร มสด สาขามนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์, 13*(1), 19-37.

วันเผด็จ มีชัย. (2554). ภาวะผู้นำทางวิชาการที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น. *วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น 5*(2), 79-85.

วิเชียร ทองคลี่. (2562). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์, 13*(3), 231-248.

อัศนีย์ สุกิจโจ. (2552). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงวิชาการตามหลักพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธในจังหวัดนครสวรรค์. (ดุษฎีนิพนธ์สาขาพุทธบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Coleman, D. & Adam, R.C. (2000). Establishing construct validity and reliability for the NAESP professional development Inventory, Journal of Personal.

Daft, R.L. (2003). Management. New York: Thomson.

Hallinger and Murphy. (2009). Assessing the Instructional Management Behaviorof Principals.

Kaiser, S.M. (2000). Mapping the learning organization: Exploring a model of learning organization. Dissertation. Louisiana State University. U.S.A.

Larry W. Ubben, Gerald C., and Hughes. (1987). The Principal : Creative leadership for effective schools. Boston: Bacon.

ปฐมธาตุ : เอมพีโดเคลสและพุทธปรัชญา

The Primal Elements : Empedocles and Buddhist Philosophy

พระมหาปรเมศวร์ ปรมิสฺสโร (ประพิณ)[1] และ จรัส ลีกา[2]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2]

PhramahaParamet Paramissaro (Prapin)[1] and Jaras Leeka[2]

Mahachulalongkornrajavittaayalai University KhonKaen Campus[1,2]

Corresponding Author, E-mail: pramat2011@hotmail.com

****

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอถึงปฐมธาตุในทัศนะของเอมพีโดเคลสและพุทธปรัชญา พบว่า ปฐมธาตุในทัศนะเอมพีโดเคลส หมายถึง ธาตุ 4 มี ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสิ่งคงที่ไม่มีการแตกสลาย และเป็นแก่นแท้ของโลก โลกเกิดขึ้นจากการผสมของปฐมธาตุส่วนปฐมธาตุในทัศนะพุทธปรัชญา หมายถึง ขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่รวมตัวกันจึงทำให้เกิดสรรพสิ่ง ไม่คงที่ถาวร จะเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

คำสำคัญ: ปฐมธาตุ; เอมพีโดเคลส; พุทธปรัชญา

Abstract

This academic article aims to present the first elements in the viewpoint of Empedocles and Buddhist philosophy. It is found that the first elements in the view of the Empedocles refer to the 4 elements, which are soil, water, air, and fire, which are not constant. broken and the essence of the world The world arises from the merging of the first elemental element in the Buddhist philosophy, meaning the five aggregates, namely form, feeling, contraction, sankhara, and spirit. that come together to make things It is not permanently fixed, it follows the trilak law, i.e. Anacchan, Dukkha, Anatta

Keywords: Primal Elements; Empidocles; Buddhist Philosophy

* ได้รับบทความ: 18 ธันวาคม 2564; แก้ไขบทความ: 23 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 18 December 2021; Revised: 23 June 2022; Accepted: 29 June 2022

บทนำ

แนวความคิดเรื่องปฐมธาตุเป็นแนวคิดของปรัชญาตะวันตกเกิดขึ้นครั้งแรกที่ประเทศกรีกโบราณ เมื่อประมาณ 600 ปีก่อนคริสต์ศักราช หรือประมาณ 2,600 ปีที่แล้ว (อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์, 2525 : 36) ในยุคนั้นปรัชญาชาวกรีกไม่ได้นับถือศาสนาอะไร

การอธิบายปัญหาต่าง ๆ จึงไม่ได้อ้างเทพเจ้าเพื่อสนับสนุนให้เกิดความคิดทางปรัชญา แม้ปรัชญาบางท่านยังคงรักษาร่องรอยของตำนานเทพเจ้าอยู่บ้าง แต่ทว่าการพิจารณาปัญหาและสนับสนุนคำตอบนั้นใช้เหตุผลเป็นหลัก บางท่านจะเชื่อเรื่องประสารทสัมผัสหรือบางท่านจะสงสัยจนเกินขอบเขตของประสาทสัมผัส แต่ท่านเหล่านั้นก็ยังอ้างเหตุผลในการสนับสนุนความเห็นของตัวเอง นักปรัชญาสมัยนั้นพากันสนใจในปัญหาธรรมชาติว่า ธรรมชาตินั้นมีเนื้อแท้เป็นอย่างไร รวมไปถึงการตั้งคำถามปรากฏการณ์ของโลกว่าอะไรกันแน่เป็นปฐมธาตุ (First Element) ของโลก และพยายามหาคำอธิบายปรากฏการณ์ของโลกเหตุผลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่นักปรัชญาสมัยนี้ใช้ในการอธิบายแทนความเชื่อศาสนา เพื่อหาสาเหตุแห่งปฐมธาตุเหล่านั้น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2550 : 36) สมัยเริ่มต้น นับตั้งแต่ ธาเลส (Thales) สมัยรุ่งเรือง ตั้งแต่โสคราติส (Socrates) เป็นต้นไป สมัยเสื่อมตั้งแต่ อริสโตเติล (Aristotle) จนถึงการปิดสำนักปรัชญาที่ไม่นับถือศาสนาคริสต์ (อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์, 2525 : 37) บทความนี้ยกเอาแนวคิดทางอภิปรัชญาของเอมพีโดเคลสมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างปรัชญาของเฮราคลิตุสกับสำนักเอเลียจนเกิดเป็นปรัชญาแนวปรัชญาใหม่ที่ว่า สรรพสิ่งมีทั้งเปลี่ยนแปลงและคงที่ถาวร ในขณะเดียวกันเอมพีโดเคลสก็ให้ทัศนะว่า ปฐมธาตุของโลกประกอบด้วยรูปแบบของสสารรวมตัวกันของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ หรือธาตุ 4 ซึ่งปฐมธาตุแต่ละอย่างคงตัวกัน เปลี่ยนแปลงไปเป็นธาตุอื่นไม่ได้แต่แบ่งส่วนได้เพื่อไปผสมกับธาตุอื่น ๆ แล้วประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งต่าง ๆ และเมื่อปฐมธาตุเหล่านั้นเกิดการรวมตัวกันหรือแยกออกจากกันเราจึงเห็นการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งจึงเกิดจากการย้ายตำแหน่งของปฐมธาตุเหล่านั้นด้วย แต่ตัวปฐมธาตุที่แท้จริงนั้นไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด แต่การที่สรรพสิ่งจะรวมตัวกันหรือแยกจากกันได้นั้นต้องอาศัยพลังสองอย่างคือพลังความรัก ซึ่งเป็นตัวรวม และพลังความเกลียดเป็นตัวแยก พลังทั้งสองนี้จะทำหน้าที่ดึงและผลักสลับกันแบบวัฏจักรทำให้สรรพสิ่งเกิดขึ้นและสลายตัวสลับกันไปมาอยู่อย่างนี้ อย่างไรก็ตาม ที่เอมพีโดเคลสเชื่อว่าปฐมธาตุนั้นมี 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟนั้น (สุวัฒน์ จันทร์จำนง, 2540 : 43)

ส่วนพุทธปรัชญาได้ให้ทัศนะเกี่ยวเรื่องปฐมธาตุว่าขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่รวมตัวกันจึงทำให้เกิดสรรพสิ่งและเป็นปฐมธาตุของโลกขันธ์ 5 เมื่อสรุปตามแนวพระอภิธรรม สรุปได้เป็นรูปจิต เจตสิก แต่เมื่อสรุปตามนัยพระสูตร จะเหลือเพียงรูปและนาม เท่านั้น สรรพสิ่งในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ และมนุษย์ล้วนแต่ถูกเรียกว่า สิ่งมีชีวิต เป็นผลมาจากการรวมตัวของ ขันธ์ 5 ส่วนตัวตนแท้ ๆ ของสรรพสิ่งนั้นไม่มี เพราะเมื่อพิจารณาโดยการแยกส่วนต่าง ๆ ของสรรพสิ่งออกจากกันแล้วจะไม่เหลือตัวตนให้เห็นเลย

สิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นเพียงสิ่งสมมติขึ้นเท่านั้น เช่น รถยนต์เมื่อถูกแยกส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น ตัวถัง ล้อ และยาง เป็นต้น เมื่อแยกออกจากกันแล้วเราจะไม่เห็นสิ่งที่เรียกว่ารถยนต์ ชีวิตเช่นเดียวกันเป็นการประกอบด้วยผลรวมของขันธ์ทั้ง 5 นี้ เมื่อองค์ประกอบทั้ง 5 นี้รวมตัวเข้าด้วยกันจึงเรียกว่าชีวิต (จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ, 2563 : 542) มหาภูตรูป ได้แก่ ธาตุ 4 ประกอบ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ โดยมีคำอธิบายว่า ธาตุดินไม่ใช่ดินตามที่เราแลเห็นแต่หมายถึงกลุ่มธาตุที่มีลักษณะแข็งทุกชนิดที่ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างของชีวิตทำให้ร่างกายแข็งแรงทนทาน เช่น ธาตุเหล็ก สังกะสี เป็นต้น ลักษณะสำคัญของมหาภูตรูปมีจำนวนไม่จำกัดเป็นต้นกำเนิดสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตโดยมีพลังอยู่ในตัวมันเองไม่มีที่สิ้นสุด (สนิท ศรีสำแดง, 2544 : 155)

จากปัญหาที่ได้นำเสนอมานี้ ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่นำเสนอถึงแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของเอมพีโดเคลสและพุทธปรัชญาว่ามีการให้ความหมายการอธิบายที่เหมือนกันหรือแตกต่างกัน ถ้าเหมือนกันจะเหมือนกันในลักษณะใด และถ้าแตกต่างกันจะแตกต่างกันในลักษณะใดบ้าง เพราะสำนักปรัชญาทั้งสองนี้เกิดขึ้นในยุคที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนในเรื่องปฐมธาตุผู้เขียนจึงขอนำเสนอแนวคิดดังกล่าวเป็นบทความวิชาการเพื่อตอบข้อสงสัยต่าง ๆ เหล่านั้น ดังนี้

สำนักปรัชญาของเอมพีโดเคลส

เพื่อความเข้าใจในเรื่องปฐมธาตุของสำนักปรัชญาของเอมพีโดเคลสว่ามีลักษณะเป็นอย่างไรและเพราะเหตุอะไรที่สำนักปรัชญาของเอมพีโดเคลสจึงมีทัศนะเกี่ยวกับปฐมธาตุอย่างนี้ ดังนั้น เพื่อการการเข้าใจถึงแนวคิดดังกล่าวจึงขอนำเสนอเนื้อหาตามลำดับ ดังนี้

1. ประวัติสำนักปรัชญาของเอมพีโดเคลส

เอมพีโดเคลส (Empedocles) เป็นชาวเมืองอกรีเจนตุม (Agrigentum) ซึ่งอยู่ทางภาคใต้ของเกาะซิซิลี (Sisily) เกิดในตระกูลมั่งคั่ง บิดาเป็นนักการเมืองคนสำคัญ เอมพีโดเคลสมีความสามารถรอบด้านทั้งเป็นนักการเมือง นักพูด นักกวี แพทย์ นักสอนศาสนา และนักปรัชญา ในบั้นปลายชีวิตท่านถูกเนรเทศไปอยู่ที่เมืองเปโลโปนเนซุสและถึงแก่กรรมที่นั้น เล่ากันว่า เอมพีโดเคลสได้จบชีวิตด้วยการกระโดดลงไปในล่องภูเขาไฟเอตนา (Mt.Aetna) (Frank Thilly, 1993 : 31) นักปราชญ์สำนักนี้มีทัศนะเป็นกลางระหว่างปรัชญาของเฮราคลิตุสที่ถือว่าทุกสิ่งมีความเปลี่ยนแปลงกับปรัชญาของสำนักเอเลียที่ถือว่าไม่มีความเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งคงที่ นักปรัชญาสำนักนี้ถือว่าไม่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างสัมบูรณ์มีเฉพาะความเปลี่ยนแปลงสัมพัทธ์ นักปรัชญาที่สำคัญของสำนักนี้มี 2 ท่าน คือ เอมพีโดเคลส (Empedocles) และอแนกซากอรัส (Anaxagoras) (อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์, 2525 : 41) เพื่อพิสูจน์ว่าตัวท่านเป็นพระเจ้าท่านได้ทิ้งผลงานเป็นบทกวีไว้ 2 เรื่อง เรื่องแรกเกี่ยวกับจักวาลวิทยา มีชื่อเรียกว่า ธรรมชาติ (On Nature) ผลงานชิ้นที่สองเกี่ยวกับคำสอนศาสนาให้ชื่อเรื่องว่าชำระมลทิน (Purification)

(พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2550 : 89-90) แนวคิดเกี่ยวกับปฐมธาตุที่กล่าวรวมถึงธาตุ 4 นี้ ได้มีความสอดคล้องกันกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้

2. แนวความคิดปรัชญาของเอมพีโดเคลส

แนวความคิดของเอมพีโดเคลสที่เนื่องมาจากคำถามว่า อะไรคือปฐมธาตุของโลก แนวคิดทางอภิปรัชญาของเอมพีโดเคลสมีลักษณะประนีประนอมระหว่างความเปลี่ยนแปลงของเฮราคลิตุสกับการคงตัวของปรัชญาสำนักเอเลีย ซึ่งสองสำนักนี้มีความเห็นขัดแย้งกัน แต่เอมพีโดเคลสได้นำเอาหลักทางปรัชญาของสองสำนักนี้มาผสมผสานเข้าด้วยกันจนกลายเป็นองค์ความรู้ใหม่ทางปรัชญาที่ยอมรับความมีอยู่ของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งในความสำคัญของธาตุ 4 ตามทัศนะของเอมพีโดเคลสมีดังนี้ ปฐมธาตุของโลกประกอบด้วยรูปแบบของสสารรวมตัวกันของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ หรือธาตุ 4 ซึ่งปฐมธาตุแต่ละอย่างคงตัวกัน เปลี่ยนแปลงไปเป็นธาตุอื่นไม่ได้ (จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ, 2563 : 68) ซึ่งในยุคแรก ๆ ของปรัชญาที่ถูกบันทึกไว้คนแรกก็ คือ ธาเลส (Thales : 624-548 B.C.) เป็นนักปรัชญาคนแรกที่ให้คำตอบเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของจักรวาลในเชิงธรรมชาติโดยไม่อิงอาศัยการสร้างโลกแบบเทพนิยาย ท่านมีความเชื่อว่าโลกนั้นมีลักษณะกลมแบนและลอยอยู่บนน้ำที่กว้างใหญ่ไพศาลหาขอบเขตมิได้ ธาเลสได้พยายามค้นหาคำตอบให้กับตนเองจนในที่สุดก็ได้ผลสรุปว่า “น้ำ” (Water) เป็นปฐมธาตุของโลก (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2550 : 41) อแนกซิแมนเดอร์ (Anaximand : 610-545 B.C.) ได้ทำการแย้งความคิดของธาเลส ว่าน้ำมีรูปแบบตายตัว คือ มีคุณลักษณะเป็นของเหลวและมีความเย็นเป็นธรรมชาติ จึงเป็นการยากที่จะให้เชื่อตามธาเลส ว่าน้ำสามารถแปรรูปเป็นหินหรือเป็นไฟได้ น้ำคงเป็นเช่นนั้นไม่ได้แน่ ๆ สิ่งที่เป็นปฐมธาตุของโลกควรจะมีความเป็นกลาง คือยังไม่เป็นอะไรเลยไม่เป็นทั้งดิน น้ำ ลม ไฟ มันจะยังไม่สังกัดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ปฐมธาตุของโลกจึงควรเป็นสสารไร้รูป (Formless Material) คือ สิ่งที่ยังไม่มีรูปลักษณ์เหมือนสิ่งของใด ๆ และเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะมองเห็นด้วยตาเปล่า แต่มันเป็นสิ่งที่เป็นนิรันดรและแผ่ซ่านไปไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งที่ว่านี้ก็คือ อนันต์ (Infinite) (วิธาน สุชีวคุปต์, 2529 : 51-52) หลักการโต้แย้งหรือการให้เหตุผลทางปรัชญา คือ การสร้างข้อตกลงขึ้นมา ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า วิวาทะ ที่ไม่ได้หมายถึงการทะเลาะแต่เป็นการกล่าวโต้แย้งมีอยู่ 3 แบบ คือ 1) การกล่าวต่างจากที่เคยมีคนกล่าวไว้ 2) โต้แย้งเรื่องที่เขาเชื่อถือกัน 3) การกล่าวให้พิเศษขึ้นไปอีกโดยอธิบายเพิ่มเติมเชิงสนับสนุน จากแนวคิดดังกล่าวนี้ได้มีการนักปรัชญารุ่นต่อ ๆ มาได้ทัศนะที่แย้งกันมาเรื่อยๆจนถึงยุคของเอมพีโดเคลส

3. แนวความคิดเรื่องปฐมธาตุของเอมพีโดเคลส

เอมพีโดเคลสได้แย้งจากความคิดเดิมแล้วเสนอว่าโดยแก่นแท้แล้ว โลกนี้มีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะปฐมธาตุของโลกเป็นสิ่งคงที่ถาวรไม่มีการเกิดดับ โลกเกิดจากการผสมผสานของปฐมธาตุเหล่านั้น เมื่อปฐมธาตุเหล่านั้นเกิดการรวมตัวกันหรือแยกออกจากกัน เราจึงเห็นการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงเป็นเพราะการย้ายตำแหน่งของปฐมธาตุเหล่านั้น แต่ปฐมธาตุไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีการเกิดดับและ

ไม่มีใครทำลายได้ เอมพีโดเคลส เชื่อว่า ปฐมธาตุนั้นมี 4 อย่างด้วยกัน คือ ดิน น้ำ ลม และไฟ (Samual Enoch Stumpf, 1982 : 16) หรือธาตุทั้ง 4 นี้ หมายเอาดินก็คือดินจริง ๆ น้ำก็คือน้ำจริง ๆ ลมก็คือลมจริง ๆ ไฟก็คือไฟจริง ๆ ปฐมธาตุแต่ละอย่างคงตัวกัน แปลงเป็นธาตุอื่นไม่ได้ แต่แบ่งส่วนได้เพื่อไปผสมกับธาตุอื่น ๆ และประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งต่าง ๆ ธาตุทั้ง 4 นี้ เป็นความจริงสูงสุดเท่า ๆ กัน และต่างก็มีอยู่อย่างอิสระจากกันและกัน โลกและสรรพสิ่งเกิดมีขึ้นมาจากการรวมตัวของธาตุ 4 โลกและสรรพสิ่งเกิดมีขึ้นมาจากการรวมตัวของธาตุ 4 โลกและสรรพสิ่งแตกสลายก็เพราะการแยกกันของธาตุทั้ง 4 ทั้งนี้ ก็อาศัยพลังแห่งความรัก (Love) เป็นตัวรวม และมีพลังแห่งความเกลียด (Hate) เป็นตัวแยก ยกตัวอย่างของความรักและความเกลียด เมื่อมีความรักสรรพสิ่งก็เกิดขึ้น เมื่อมีความเกลียดสรรพสิ่งก็สลายหายไป พลังทั้งสองไม่ใช่กระแสจิตของพระเจ้า แต่เป็นพลังธรรมชาติที่มีลักษณะเดียวกันกับพลังแม่เหล็ก (สุวัฒน์ จันทร์จำนง, 2540 : 43) เช่น เราอยากจะปลูกดอกไม้เมื่อมีความรัก รักที่จะปลูกรักที่จะดูแลรักษาคอยลดน้ำพรวนดินอยู่เป็นประจำเนื่องด้วยความรักนี้ดอกไม้ก็เบ่งบาน มีความสวยงาม มีกลิ่นหอมเนื่องจากความรักนี้จึงทำให้ดอกไม้นั้นเติบโตขึ้น แต่ในคราวที่มีความเกลียดดอกไม้ที่เราปลูกไว้ เราไม่ไปดูแลไม่แยแสไม่สนใจ อาจจะถึงขั้นไปทำร้ายมันก็ได้เนื่องจากความเกลียดนี้ทำให้ดอกไม้นั้นใบไม้ล่วง ดอกไม่เกิด ต้นเหี่ยวเฉาและตายในที่สุด เปรียบตัวเราเหมือนกับธาตุ 4 ดอกไม้เปรียบเหมือนกับสรรพสิ่งในเรื่องนี้เปรียบเสมือนร่างกายของคนเช่นเดียวกัน เกิดจากการรวมตัวของกันของธาตุทั้ง 4 ก็เพราะเหตุที่ประกอบขึ้นจากธาตุเหล่านี้ คนจึงรู้จักธาตุทั้ง 4 ที่อยู่รอบตัว เพราะเรามีธาตุดินจึงเห็นดินเนื่องด้วยอนุภาคของธาตุดินในวัตถุทำปฏิกิริยากับดวงตาเกิดจนเป็นจินตภาพของดิน เพราะเรามีธาตุไฟ จึงเห็นไฟ โดยนัยนี้เพราะเรามีธาตุลม เราจึงสัมผัสลม รู้ถึงความมีอยู่ของลมได้ เพราะเรามีธาตุน้ำ เราจึงเห็นน้ำเป็นต้น ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าธรรมชาติสรรพสิ่งนั้น สิ่งไหนที่มีลักษณะเหมือนกัน คือ ธาตุเดียวกันก็ย่อมทำให้รู้กันและทำหน้าที่สอดคล้องกันเสมอ

4. สรุปแนวคิดเรื่องปฐมธาตุของเอมพีโดเคลส

แนวคิดเรื่องปฐมธาตุของเอมพีโดเคล สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องปฐมธาตุเป็นแนวคิดทางอภิปรัชญามีลักษณะผสมผสานกันระหว่างปรัชญาของเฮราคลิตุสกับสำนักเอเลีย จนเกิดเป็นปรัชญาแนวปรัชญาใหม่ที่ว่าสรรพสิ่งมีทั้งเปลี่ยนแปลงและคงที่ถาวร ในขณะเดียวกันเอมพีโดเคลสก็ให้ทัศนะว่า ปฐมธาตุของโลกประกอบด้วยรูปแบบของสสารรวมตัวกันของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ หรือธาตุ 4 ซึ่งปฐมธาตุแต่ละอย่างคงตัวกันเปลี่ยนแปลงไปเป็นธาตุอื่นไม่ได้แต่แบ่งส่วนได้เพื่อไปผสมกับธาตุอื่น ๆ แล้วประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งต่าง ๆ และเมื่อปฐมธาตุเหล่านั้นเกิดการรวมตัวกันหรือแยกออกจากกันเราจึงเห็นการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งจึงเกิดจากการย้ายตำแหน่งของปฐมธาตุเหล่านั้นด้วย แต่ตัวปฐมธาตุที่แท้จริงนั้นไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่ประการใด แต่การที่สรรพสิ่งจะรวมตัวกันหรือแยกจากกันได้นั้นต้องอาศัยพลังสองอย่าง คือ พลังความรักซึ่งเป็นตัวรวม และพลังความเกลียดเป็นตัวแยก พลังทั้งสองนี้จะทำหน้าที่ดึงและผลักสลับกัน

แบบวัฏจักรทำให้สรรพสิ่งเกิดขึ้นและสลายตัวสลับกันไปมาอยู่อย่างนี้ อย่างไรก็ตาม ที่เอมพีโดเคลสเชื่อว่า ปฐมธาตุนั้นมี 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ

สำนักพุทธปรัชญา

จากการนำเสนอเรื่องปฐมธาตุของสำนักปรัชญาเอมพีโดเคลส ซึ่งพบว่า ปฐมธาตุ คือ ธาตุ 4 มี ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสิ่งคงที่ไม่มีการแตกสลาย ซึ่งทัศนะดังกล่าวนี้มีความแตกต่างจากแนวคิดในเรื่องเดียวกันของสำนักพุทธปรัชญาที่มีทัศนะว่าปฐมธาตุล้วนตกอยู่ภายใต้ของกฎไตรลักษณ์ ดังนั้นเพื่อการการเข้าใจถึงแนวคิดดังกล่าวจึงขอนำเสนอเนื้อหาตามลำดับ ดังนี้

1. ประวัติ

พระมหาบุรุษเมื่อเสด็จจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ทรงถือปฏิสนธิในศากยราชสกุลประสูติที่สวนลุมพินีระหว่างเมืองกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทะหะและทรงเสด็จดำเนินได้ 7 ก้าว พร้อมทั้งเปล่งพระอาสภิวาจา ว่า “อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส เชฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส อยมนฺติมา ชาติ นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ” แปลว่า “เราเป็นผู้เลิศในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐในโลก เราเป็นเจริญที่สุดในโลก ความเกิดของเรานี้เป็นชาติสุดท้าย ภพใหม่ของเราไม่มีอีก” ในวันที่ 5 ได้ถูกขนานนามว่า สิทธัตถะ หลังจากประสูติได้ 7 วัน พระมารดาได้ทรงทิวงคตและในวันแรกนาขวัญทรงได้ปฐมฌานในขณะมีพระชนมพรรษาได้ 7 ปี เมื่อได้พระชนมายุ 16 พรรษา ทรงอภิเษกสมรสพระนางพิมพาหรือยโสธราหลังจากทรงอภิเษกสมรสได้พระโอรส 1 พระองค์ ทรงพระนามว่า ราหุล และทรงเปล่งพระวาจาว่า ราหุลำ ชาตำ แปลว่า บ่วงเกิดแล้ว และทรงเห็นเทวทูตทั้ง 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และ สมณะ แล้วมีพระทัยในการบรรพชาแล้วเสด็จเข้าไปห้องบรรทม พระองค์ทรงประทับนั่งบนพระแท่นบรรทมและทอดพระเนตรเห็นอาการอันแปลกของเหล่าหญิงฟ้อนที่นอนอย่างไร้สติ ทรงมีพระทัยเบื่อหน่าย จึงปลุกนายฉันนะให้ลุกขึ้นแล้วให้นำม้ากัณฐกะมาเสด็จขึ้นม้ากัณฐกะโดยมีนายฉันนะเป็นสหายแล้วจึงเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ ทรงบรรพชาที่ริมฝั่งแม่น้ำอโนมาเสด็จถึงกรุงราชคฤห์ โดยลำดับเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ นั้นประทับนั่งที่เงื้อมเขาปัณฑวะ พระเจ้าแผ่นดินเมืองมคธทรงเชื้อเชิญให้ครอบครองราชสมบัติแต่ทรงปฏิเสธคำเชื้อเชิญนั้น หลังนั้นพระองค์ทรงเข้าไปศึกษากับอาจารย์ทั้ง 2 คือ อาฬารดาบสและอุทกดาบส ไม่ทรงพอพระทัยคุณวิเศษที่ทรงได้บรรลุในสำนักของสองดาบสนั้นทรงตั้งความเพียรใหญ่ถึง 6 ปี และในวันวิสาขปุรณมีเช้าตรู่เสวยข้าวปายาสซึ่งนางสุชาดาถวายแล้ว ทรงลอยถาดทองคำในแม่น้ำเนรัญชรา ส่วนกลางวันบำเพ็ญจิตด้วยการเข้าสมาบัติริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราเวลาเย็นทรงรับหญ้าคาที่นายโสตถิยะถวายทรงทำเป็นอาสนะนั่งที่ควงต้นโพธิ์แล้วทำปฏิญญาว่า “เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้ ตลอดเวลาที่จิตของเราจักยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายด้วยการไม่เข้าไปถือมั่น” ประทับนั่งผินพระพักตร์ไปทางทิศบูรพาเมื่อพระอาทิตย์ยังไม่ทันอัสดงคตทรงกำจัดมารและเสนามารได้ทรงบรรลุปุพเพนิวาสญาณในปฐมยามบรรลุจุตูปปาตญาณ

ในมัชฌิมยามหยั่งพระญาณลงในปัจจยาการในที่สุดปัจฉิมยามในเวลาอรุณขึ้นทรงบรรลุสัพพัญญุตญาณ ซึ่งประดับด้วยพลญาณและจตุเวสารัชชญาณเป็นต้นเมื่อทรงบรรลุพระสัมพัญญุตญาณแล้วทรงเสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้โพธินั้น 7 สัปดาห์, ในสัปดาห์ที่ 8 ประทับนั่งที่โคนไม้อชปาลนิโครธ ทรงถึงความเป็นผู้ขวนขวายน้อยและทรงรำพึงด้วยพิจารณาเห็นว่าธรรมทรงพระองค์ทรงบรรลุนั้นเป็นธรรมที่มีสภาพลึกซึ้งยิ่งนัก (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายคาถาธรรมบท 1/2/140 : 118-120)

2. แนวความคิดพุทธปรัชญา

พุทธศาสนา ทรงแสดงทางสายกลาง หลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาที่โดดเด่น ประกอบด้วยไตรลักษณ์ ทรงแสดงว่า สรรพสิ่ง ย่อมมีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามหลักแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ ไม่เที่ยงเป็นทุกข์และมิใช่ตัวตนเสมอกัน ไม่มียกเว้นมีเนื้อความในพระไตรปิฎกว่า ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งกะพระปัญจวัคคีย์ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปนี้จักได้เป็นอัตตาแล้ว รูปนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ในรูปว่า รูปของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะรูปเป็นอนัตตา ฉะนั้น รูปจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลย่อมไม่ได้ในรูปว่ารูปของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย เป็นต้น (พระวินัยปิฎกมหาวรรค 4/1 : 52-56)

อริยสัจ 4 คือ 1. ทุกขอริยสัจ 2. ทุกขสมุทัยอริยสัจ 3. ทุกขนิโรธอริยสัจ 4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ (พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ 2/1 : 281-292) ทรงแสดงว่าปัญหาทุกข์ของชีวิตทุกอย่างเกิดจากสาเหตุ คือ ความอยาก (ตัณหา) ด้วยประการต่าง ๆ แล้วทรงแสดงว่า ความดับสนิทแห่งความทุกข์ทั้งมวล (นิโรธ) ต้องปฏิบัติตามแนวทางแห่งมรรคมีองค์ 8 ประการ

ปฏิจจสมุปบาทหรือทฤษฎีสาเหตุสัมพันธ์ ว่า การเกิดกับดับของสิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามหลักปัจจยาการ คือ เหตุปัจจัยอาศัยกันเกิดขึ้นแบบลูกโซ่ ในลักษณะเป็นวงจรหาเบื้องต้นและเบื้องปลายหรือที่สุดไม่พบ ผลที่เกิดจากสาเหตุอันหนึ่ง ย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดสิ่งอื่นอีกต่อไป เรื่อยไปไม่มีสิ้นสุด

ปฏิจจสมุปบาท อนุโลมเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารเพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูปเพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะเพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะเพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนาเพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหาเพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทานเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพเพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติเพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส.เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั่นย่อมเกิด ด้วยประการฉะนี้

ปฏิจจสมุปบาท ปฏิโลม อนึ่งเพราะอวิชชานั่นแหละดับโดยไม่เหลือด้วยมรรค คือ วิราคะสังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับนามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับสฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับ เพราะอุปทานดับภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับชรา

มรณะ โสกะ ปริเทวะทุกข์ โทมนัส อุปยาส จึงดับเป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั่นย่อมดับ ด้วยประการฉะนี้ (พระวินัยปิฎก มหาวรรค 4/1, 2539 : 1-2)

กฎแห่งกรรม ทรงแสดงว่ากรรมคือการกระทำของมนุษย์มีแรงผลักดันมาจากกิเลสเป็นเหตุแล้วให้เกิดผล (วิบาก) ของการกระทำนั้น แล้วผลก็จะกลายเป็นเหตุให้ทำกรรมต่อไปอีก จนกว่าจะตัดกิเลสอันเป็นเหตุแห่งการทำกรรมได้ วงจรแห่งกฎแห่งกรรมก็จะสิ้นสุดลง เข้าสู่ความสิ้นทุกข์ในวัฏสงสาร คือ พระนิพพาน หรือ เข้าสู่อรหันตภูมิ การกระทำจึงจะเป็นแต่เพียงกิริยาไม่มีผล (วิบาก) ที่เป็นทุกข์อีกต่อไป

3. แนวความคิดเรื่องปฐมธาตุ

พุทธธรรมมองเห็นสิ่งทั้งหลายเป็นธาตุ เป็นธรรม เป็นสภาวะ อันมีอยู่เป็นอยู่ตามภาวะของมันที่เป็นของมันอย่างนั้น เช่นนั้น ตามธรรมดาของมัน มิใช่มีเป็นสัตว์บุคคล อัตตา ตัวตน เราเขา ที่จะยึดถือเอาเป็นเจ้าของ ครอบครอง บังคับบัญชาให้เป็นไปตามปรารถนาอย่างไร ๆ ได้บรรดาสิ่งทั้งหลายที่รู้จักเข้าใจกันอยู่โดยทั่วไปนั้น มีอยู่เป็นอยู่เป็นไปในรูปของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มาประชุมกันเข้าตัวตนแท้ ๆ ของสิ่งทั้งหลายไม่มีเมื่อแยกส่วนต่างๆ ที่มาประกอบกันเข้านั้นออกไปให้หมด ก็จะไม่พบตัวตนของสิ่งนั้นเหลืออยู่ ตัวอย่างง่าย ๆ ที่ยกขึ้นอ่างกันบ่อย ๆ คือ “รถ” เมื่อนำส่วนประกอบต่าง ๆ มาประกอบเข้าด้วยกันตามแบบที่กำหนด ก็บัญญัติเรียกกันว่า “รถ”(สำ.ส.15/554/198) แต่ถ้าแยกส่วนประกอบทั้งหมดออกจากกันก็จะหาตัวตนของรถไม่ได้มีแต่ส่วนประกอบทั้งหลาย ซึ่งมีชื่อเรียกต่างๆ กันจำเพาะแต่ละอย่างอยู่แล้ว คือตัวตนของรถมิได้มีอยู่ต่างหากจากส่วนประกอบเหล่านั้น มีแต่เพียงคำบัญญัติว่า “รถ” สำหรับสภาพที่มารวมตัว กันเข้าของส่วนประกอบเหล่านั้น แม้ส่วนประกอบแต่ละอย่าง ๆ นั้นเอง ก็ปรากฏขึ้นโดยการรวมกันเข้าของส่วนประกอบย่อย ๆ ต่อๆ ไปอีก และหาตัวตนที่แท้ไม้พบเช่นเดียวกัน เมื่อจะพูดว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่ก็ต้องเข้าใจในความหมายว่า มีอยู่ในฐานะมีส่วนประกอบต่าง ๆ มาประชุมเข้าด้วยกัน เมื่อมองเห็นสภาพของสิ่งทั้งหลายในรูปของการประชุมส่วนประกอบเช่นนี้พุทธธรรมจึงต้องแสดงต่อไปว่าส่วนประกอบต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง อย่างน้อยก็พอเป็นตัวอย่างและโดยที่พุทธธรรมมีความเกี่ยวข้องเป็นพิเศษกับเรื่องชีวิต โดยเฉพาะในด้านจิตใจ การแสดงส่วนประกอบต่าง ๆ จึงต้องครอบคลุมทั้งวัตถุและจิตใจ หรือทั้งรูปธรรมและนามธรรม และมักแยกแยะเป็นพิเศษในด้านจิตใจ การแสดงส่วนประกอบต่าง ๆ นั้นย่อมทำได้หลายแบบ สุดแต่วัตถุประสงค์จำเพาะของการแสดงแบบนั้น ๆ แต่ในที่นี้จะแสดงแบบขันธ์ 5 ซึ่งเป็นแบบที่นิยมในพระสูตรโดยวิธีแบ่งแบบขันธ์ 5 (The Five Aggregates) พุทธธรรมแยกแยะชีวิตพร้อมทั้งองคาพยพทั้งหมดที่บัญญัติเรียกว่า “สัตว์” “บุคคล” เป็นต้น ออกเป็นส่วนประกอบต่าง ๆ 5 ประเภท หรือ 5 หมวด เรียกทางธรรมว่าเบญจขันธ์ คือ

1. รูป (Corporeality) ได้แก่ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกาย และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติการณ์ต่าง ๆ ของสสารพลังงานเหล่านั้น

2. เวทนา (Feeling หรือ Sensation) ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์หรือเฉย ๆ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง 5 และทางใจ

3. สัญญา (Perception) ได้แก่ ความกำหนดได้หรือหมายรู้ คือ กำหนดรู้อาการเครื่องหมายลักษณะต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์ (Object) นั้น ๆ ได้

4. สังขาร (Mental Formations หรือ Volitional Activities) ได้แก่ องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต มีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลาง ๆ ปรุงแปรการตริตรึกนึกคิดในใจและการแสดงออกทางกายวาจา ให้เป็นไปต่าง ๆ เป็นที่มาของกรรม เช่น ศรัทธา สติหิริโอตตัปปะ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ปัญญา โมหะ โลภะ โทสะ มานะ ทิฏฐิ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น เรียกรวมอย่างง่าย ๆ ว่า เครื่องปรุงของจิต เครื่องปรุงของความคิด หรือเครื่องปรุงของกรรม

5. วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ ขันธ์ 4 ข้อหลัง ซึ่งเป็นพวกนามขันธ์มีข้อควรทำความเข้าใจเพิ่มเติม เพื่อเห็นความหมายชัดเจนยิ่งขึ้นและเพื่อป้องกันความสับสน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542 : 24-25)

พระพุทธศาสนามีการสอนให้ดูกันหลายๆ ชั้น มีวิธีแนะให้ดูการจำแนกโลก ออกเป็นฝ่ายวัตถุ ซึ่งเรียกกันว่า รูปธรรมอย่างหนึ่ง ฝ่ายจิตใจเรียกว่า นามธรรมอย่างหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นท่านได้แบ่งส่วนที่เป็นนามธรรมหรือจิตใจนี้ ออกเป็น 4 ส่วน เมื่อเอารูปธรรม 1 ส่วน มารวมเข้ากับนามธรรม ก็ได้เป็น 5 ส่วน ท่านเลยเรียกว่า เบญจขันธ์หรือขันธ์ห้า แปลว่า ส่วน 5 ส่วน ประกอบกันขึ้นเป็นโลก คือ เป็นสัตว์เป็นคนเรานี้เอง การดูโลกก็หมายถึงการดูสัตวโลกซึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือคน เพราะปัญหาอยู่ที่เรื่องของคน แล้วเผอิญส่วน 5 ส่วนนี้ก็มีพร้อมอยู่ในตัวคน ร่างกายที่เป็นวัตถุเรียกว่า รูป หรือรูปขันธ์ ส่วนจิตใจแยกออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เรียกว่า เวทนา หมายถึง ความรู้สึก 3 ประการ คือ สุขหรือพอใจ ทุกข์หรือไม่พอใจ ไม่สุขไม่ทุกข์ คือเฉย ๆ ความรู้สึกนี้มีประจำอยู่ในเราเป็นปกติ วันหนึ่ง ๆ ย่อมเต็มไปด้วยความรู้สึก ท่านจึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ประกอบกันเป็นคน และเรียกส่วนนี้ว่า เวทนา หรือเวทนาขันธ์

ส่วนที่ 2 เรียกว่า สัญญา แปลว่า รู้ตัว เป็นความรู้สึกตัวอยู่ เหมือนว่าเรากำลังตื่นอยู่ คือ ไม่หลับ ไม่สลบ ไม่ตาย หรือเรียกว่า สติสมปฤดี โดยทั่วไปมักจะอธิบายกันว่าเป็นความจำได้หมายรู้ก็ถูกเหมือนกัน เพราะว่าเรายังไม่เมาไม่สลบไม่หลับไม่ตาย เมื่ออะไรมากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็รู้สึกหรือจำได้ว่าเป็นอะไร เช่นรู้ว่า เขียว แดง สั้น ยาว คน สัตว์ ฯลฯ ตามแต่จะจำได้ นั้นแหละเป็นความรู้สึกของสมปฤดีหรือสัญญาในที่นี้

ส่วนที่ 3 เรียกว่า สังขาร มีความหมายมากจนปนเปยุ่งไปหมด เราพูดถึงสังขารที่เป็นส่วนของนามธรรมนี้ก่อน สังขารแปลว่า ปรุง คือ กิริยาอาการของสิ่งที่เป็นอยู่ในแต่ละคน ได้แก่ การคิดหรือ

ความคิด เช่น คิดจะทำ คิดจะพูด คิดอย่างนั้น คิดอย่างนี้ คิดดี คิดเลว คิดในทางไหนก็จัดเป็นความคิดทั้งนั้น ความรู้สึกเป็นการคิดพลุ่งขึ้นมาจากการปรุงแต่งภายในใจนี้เรียกว่า สังขาร คำว่าสังขารในที่อื่น หมายถึง บุญกุศลปรุงแต่งจิตใจคนก็มี หมายถึง ร่างการหรือโครงร่างที่มีจิตใจครองก็มี มีความหมายหลายทาง แต่ตรงกันโดยเหตุที่มีความหมายไปในทางปรุงแต่งประกอบกันขึ้นมา

ส่วนที่ 4 เรียกว่า วิญญาณ หมายถึง ตัวจิตที่ทำหน้าที่รู้สึกที่ตา หู จมูก ลิ้น และกายทั่ว ๆ ไป ตลอดจนถึงใจของตัวเองด้วยขันธ์ 5 นี้เป็นที่เกาะ ที่ยึดของอุปาทานทั้ง 4 (พุทธทาสภิกขุ, 2521 : 81-83)

4. สรุป

ปฐมธาตุ เป็นธรรม เป็นสภาวะ อันมีอยู่เป็นอยู่ตามภาวะของมันที่เป็นของมันอย่างนั้น เช่นนั้น ตามธรรมดาของมัน มิใช่มีเป็นสัตว์บุคคล อัตตา ตัวตน เราเขา ทุกสรรพสิ่งได้เกิดขึ้นเนื่องจากมี จิต เจตสิก รูป ตามพระอภิธรรม หรือ รูป นาม ขันธ์ 5 ตามพระสูตร สัตว์ที่เกิดอาศัยขันธ์ 5 ก็มี คือ เกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็นสัตว์ในอบายภูมิ เกิดเป็นเทวดา เกิดเป็นรูปพรหมบุคคล (เว้นอสัญญสัตตาพรหม) สัตว์ที่เกิดอาศัยขันธ์ 4 ก็มี คือ อรูปพรหมบุคคล สัตว์ที่เกิดอาศัย ขันธ์ 1 ก็มี คือ อสัญญสัตตาพรหมเบญจขันธ์หรือขันธ์ 5 แปลว่า ส่วน 5 ส่วน ประกอบกันขึ้นเป็นโลก คือ เป็นสัตว์เป็นคนเรานี้เอง การดูโลกก็หมายถึงการดูสัตว์โลกซึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือคน เพราะปัญหาอยู่ที่เรื่องของคนแล้ว 5 ส่วนนี้ก็มีพร้อมอยู่ในตัวคน ร่างกายที่เป็นวัตถุเรียกว่า รูป หรือรูปขันธ์ ส่วนจิตใจ แยกออกเป็นเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ทั้งประกอบไปด้วย มหาภูตรูป 4 รูปที่เกิดจากสมุฏฐาน 4 เป็นต้น เป็นไปตามปฏิจจสมุปบาท หรือ อิทัปปัจจยตา และตามกฎของธรรมชาติ (นิยาม 5) หรือจะบอกอีกอย่างหนึ่งว่า อวิชชานั้นนั่งเองที่เป็นต้นเหตุของการเกิดเป็นวัฏสงสาร

เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องปฐมธาตุระหว่างเอมพีโดเคลสและพุทธปรัชญา

1. สิ่งที่เหมือนกัน

เอมพีโดเคลสและพุทธปรัชญามีแนวความคิดเรื่องธาตุที่เหมือนกัน ดังนี้

เอมพีโดเคลส เสนอว่า โดยแก่นแท้แล้ว โลกนี้มีการเปลี่ยนแปลงโลกเกิดจากการผสมผสานของปฐมธาตุเหล่านั้น เมื่อปฐมธาตุเหล่านั้นเกิดการรวมตัวกันหรือแยกออกจากกันปฐมธาตุนั้นมี 4 อย่าง ด้วยกันคือ ดิน น้ำ ลม และไฟ

ส่วนพุทธปรัชญา ได้แสดง เรื่องของ ดิน มีลักษณะอ่อนหรือแข็ง น้ำมีลักษณะไหลหรือเกาะกลุ่ม ลม มีลักษณะหย่อนหรือตึง ไฟ มีลักษณะร้อนหรือเย็นก็คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ เป็นเพียงส่วนของมหาภูตรูป

2. สิ่งที่ต่างกัน

เอมพีโดเคลสและพุทธปรัชญามีแนวความคิดเรื่องธาตุที่ต่างกัน ดังนี้

1) ความคิดเห็นของเอมพีโดเคลสนั้น มีแค่เพียง ดิน น้ำ ลม และไฟ เท่านั้นที่เป็นปฐมธาตุหรือเหตุให้เกิดสรรพสิ่ง และยังมีความเห็นอีกว่า ปฐมธาตุทั้ง 4 นี้ เป็นสิ่งที่คงทน ถาวร ไม่มีการเกิดดับเป็นอมตะ

2) พุทธปรัชญา แสดงถึงเรื่อง ธาตุ 4 นั้นเป็นเพียงแค่รูป คือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเกิดขึ้น และในรูปนั้นมีมากกว่า ธาตุ 4 เช่น ปสาทรูป 5 วิสยรูป 4 เป็นต้น รวมทั้งหมดแล้วรูป มี 28 ในรูป 28 นั้น จัดเป็น รูปขันธ์ ยังมีอีก 4 ขันธ์ก็คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ เป็นเหตุที่ทำให้เกิดสิ่งมีชีวิต เกิดมีสรรพสิ่งประกอบกันขึ้นเป็นโลก คือ เป็นสัตว์เป็นคนเรานี้เอง และทั้งหมดนี้ล้วนแต่ตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ ลักษณะสาม อาการที่เป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ถึงความจริงของสภาวธรรมทั้งหลายที่เป็นอย่างนั้น ๆ 3 ประการ ได้แก่ 1. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง 2. ทุกขตา ความเป็นทุกข์หรือความเป็นของคงทนอยู่มิได้ และ 3. อนัตตตา ความเป็นของมิใช่ตัวตน ลักษณะทั้ง 3 เหล่านี้มีแก่ธรรมที่เป็นสังขตะ คือ สังขารทั้งปวง เป็นสามัญเสมอเหมือนกัน จึงเรียกว่า สามัญญลักษณะ ลักษณะเหล่านี้เป็นของแน่นอน เป็นกฎธรรมชาติ มีอยู่ตลอดเวลา จึงเรียกว่า ธรรมนิยามพึงทราบว่า พระบาลีในพระไตรปิฎกเรียกว่า ธรรมนิยาม

สรุป

ปรัชญาของเอมพีโดเคลส เป็นปรัชญาแบบผสม จากหลักปรัชญายุคนั้นมาปรับปรุงรวมเป็นปรัชญาสูตรใหม่ ปัญหาเรื่องปฐมธาตุของโลกคืออะไรนักปรัชญายุคนั้น เช่น ธาเรสตอบว่า ปฐมธาตุ ได้แก่ น้ำ อานักซิเมเนส ตอบว่า ปฐมธาตุ คือ อากาศ เฮราคลีตุสตอบว่า ไฟ เซโนฟาเนสตอบว่า ดิน จนเข้ามาถึงยุคของเอมเปโดเคลส ท่านไม่เห็นด้วยทั้งหมด และท่านจึงกล่าวตามทัศนะของว่า ปฐมธาตุของโลกไม่ควรจะมีอย่างเดียว จึงเสนอว่า ปฐมธาตุ มีอยู่ 4 อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับมหาภูตรูป 4 ของพระพุทธศาสนาแต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมด เพราะในพุทธศาสนานั้นได้ลักษณะแต่ละธาตุไว้อย่างชัดเจน ธาตุทั้ง 4 นี้ รวมเข้าและแยกออกจากกันด้วยพลัง 2 อย่าง คือ 1. ความรัก 2. ความเกลียด โดยความรักจะทำหน้าที่รวมธาตุทั้ง 4 ไว้ด้วยกัน แต่ความเกลียดจะทำหน้าที่ผลักธาตุทั้ง 4 ออกจากกัน เอมพีโดเคลสเป็นนักพหุนิยม (Pluralist) ท่านหนึ่ง เนื่องจากท่านยอมรับความจริงสูงสุดมีมากมายหลายอย่างและเอมพี่โดเคลสยังกล่าวว่าเป็นจริงเท่า ๆ กัน โลกและสรรพสิ่งแตกสลายเพราะธาตุทั้งสี่แยกตัวออกจากกันเหตุเพราะความรัก ธาตุทั้ง 4 รวมตัวกันเหตุเพราะความเกลียด ดังนั้น โลกและสรรพสิ่งจะมีขึ้นหรือแยกตัวกันก็เพราะความรักและความเกลียด แต่พุทธปรัชญา มีมหาบุรุษผู้มีบารมีอันบริบูรณ์ อุบัติขึ้นในโลกแล้วได้แสวงหาหนทางแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ เมื่อทรงค้นพบแล้วทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ โปรดสัตว์โลกและยังคำสอนนี้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกและขันธ์ 5 นี้ก็เป็นส่วนหนึ่งในคำสอนนั้น

มหาภูตรูป (ธาตุ 4) นั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของรูป 28 เท่านั้น ยังไม่มีเหตุปัจจัยเพียงพอที่จะทำให้สัตว์นั้นเกิดขึ้นได้ สัตว์ที่เกิดอาศัยขันธ์ 5 ก็มี คือ เกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็นสัตว์ในอบายภูมิ เกิดเป็นเทวดา เกิดเป็นรูปพรหมบุคคล (เว้นอสัญญสัตตาพรหม) สัตว์ที่เกิดอาศัยขันธ์ 4 ก็มี คือ อรูปพรหมบุคคล สัตว์ที่เกิดอาศัยขันธ์ 1 ก็มี คือ อสัญญสัตตาพรหมฉันนั้นสัตว์ที่จะเกิดจึงต้องประกอบไปด้วย จิต เจตสิก รูป หรือ รูปนามขันธ์ 5 จึงจะมีการเกิดขึ้นของสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ คือ นิยาม 5 เป็นตามปฏิจจสมุปบาท และอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์

องค์ความรู้ใหม่

จากการเขียนบทความวิชาการเรื่อง ปฐมธาตุ : เอมพีโดเคลสและพุทธปรัชญาผู้เขียนได้ศึกษาแนวคิดดังกล่าวจากเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของบทความวิชาการที่ตั้งไว้ ทำให้ได้องค์ความรู้ว่า สรรพสิ่งในจักรวาลล้วนประกอบด้วยธาตุ 4 ที่ถือเป็นปฐมธาตุของจักรวาล และทำได้องค์ความรู้ว่าในทัศนะของเอมพีโดเคลสปฐมธาตุจะเป็นมีลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลงส่วนปฐมธาตุในพุทธปรัชญาจะตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์

เอกสารอ้างอิง

จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ. (2563). อภิปรัชญา Metaphysics. ขอนแก่น: สำนักพิมพ์เอมี่ ก็อปปี้ เซ็นเตอร์.

พุทธทาสภิกขุ. (2521). คู่มือมนุษย์. กรุงเทพ: โรงพิมพ์อักษรสมัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต 2550). ปรัชญากรีกบ่อเกิดภูมิปรัชญาตะวันตก. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). พุทธธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) (แปลและเรียบเรียง). (2554). คัมภีร์วิสุทธิมรรค. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุวัฒน์ จันทรจำนง. (2540). ปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

วิธาน สุชีวคุปต์.(2529). อภิปรัชญา. กรุงเทพฯ: แสงจันทร์การพิมพ์.

อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์. (2525). ปรัชญาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาลัยรามคำแหง.

Frank Thilly. (1993). A history of philosophy. New Delhi: Manish sabbarwal SBW publishers.

Samual Enoch Stumpf. (1982). Socrates to Sartre A History of Philosophy. New York: MC Graw-Hill Book Company.

พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาปัญญา

Buddhist Ethics and Development Wisdom

พระภัทรโภคิน ฐิตสาโร (พรมโคตร)[1] และ จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ[2]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2]

Phra Phattharaphokin Thitasaro (Phromkhot)[1] and Chakkapan Wongpornpavan[2]

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus[1,2]

Corresponding Author, Email: phrakhin@gmail.com

****

บทคัดย่อ

พุทธจริยศาสตร์ใช้หลักการในพัฒนาปัญญา 3 ด้าน คือ กายภาวนา คือ การพัฒนาอินทรีย์ภายในอันมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้สำหรับสัมพันธ์ หรือเป็นทางเชื่อมต่อกับโลกภายนอก อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ที่ใจรับรู้ เปิดช่องทางที่เข้าไปสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ และทางธรรมชาติทั้งหมด การพัฒนาทางกายจึงเป็นการพัฒนาอินทรีย์ คือการฝึกให้มีอินทรีย์สังวร เพื่อเป็นเครื่องมือให้เกิดความแข็งแกร่งของศีล เพื่อสนับสนุนจิตให้มีพลังงานที่มั่นคงและเป็นทางให้เจริญปัญญาไปสู่จุดหมายสูงสุด สีลภาวนา คือการฝึกฝนอบรมตนเรียกว่า อธิศีลหรือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง หรือการฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา ให้สงบเรียบร้อย ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายตนเองและผู้อื่น เป็นพื้นฐานแห่งการฝึกอบรมจิตใจและทำให้กิเลสอย่างหยาบเบาบางลง ด้วยการควบคุมสังวร เป็นพื้นฐานในการพัฒนาชีวิตของตนให้พร้อมที่จะเป็นที่รองรับกุศลธรรมทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรมทางจิตใจให้สูงขึ้น และจิตภาวนา คือการพัฒนาจิตหรืออธิจิตตสิกขาในไตรสิกขา เป็นการพัฒนาปัญญาโดยเน้นสมรรถภาพของจิต ได้แก่ การรวมเอาองค์มรรคข้อ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามาเพื่อฝึกฝนพัฒนาจิตหรือปัญญาให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวน หรือทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพเหมาะแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงกับความเป็นจริง

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์; การพัฒนาปัญญา

---

* ได้รับบทความ: 9 มีนาคม 2565; แก้ไขบทความ: 24 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565

Received: 9 March 2022; Revised: 24 June 2022; Accepted: 29 June 2022

Abstract

Buddhist ethics uses three principles to develop wisdom as 1. Physical development is an organic development within the body is the eye, ear, nose, tongue, body and mind, which is used for connection or is connected to the outside world, including a sound, smell, taste, touch, emotion, mind awareness open the channels associated with the physical environment, and all natural. Physical development, it is organic the practice is an organic wary, so it is the strength of the canon to support mental energy security and a way to grow towards the highest wisdom 2. Canon development is the Self-training which called for training or practice in the conduct highly, or training to conduct physical, verbal order to support not persecuted. Do not destroy themselves and others as the basis of training the mind and passion is light crude down. With control wary as a basis to develop their own lives to be ready to support a charity fair at all. Especially is the basis for the development of the mind to a higher morality. And 3. Mental development is the spiritual development or contemplative development in a threefold training by focusing on the development wisdom of mental dysfunction include incorporating mindfulness and right concentration. Access to trained mental or development wisdom, and strengthen their well-established firm control with a high concentration are encouraged to mental calm, cheerful, happy, innocent, free from interference, or sad In conditions suitable for most applications. In particular, the profound wisdom, and corresponded with reality

Keywords: Buddhist Ethics; Development Wisdom

บทนำ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ไร้ขีดจำกัด ไร้กรอบและวิถีทางแห่งความคิดที่ถูกต้องในยุคปัจจุบันนี้ เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารและโลกไร้พรมแดน เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกสบายทางวิทยาการสมัยใหม่ การอุปโภคบริโภคสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่หาได้ง่ายในสังคมยุคนี้ มีจำหน่ายหรือมีให้บริการอยู่ทั่วทุกแห่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าภาวะทางสังคม ซึ่งอยู่ในโลกแห่งการแข่งขันกัน มนุษย์จึงมีชีวิตอยู่ในโลกแห่งการเร่งรีบกับหน้าที่การงาน จึงมักจะตกเป็นเหยื่อต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นโดยไม่รู้ตัว นั่นคือพวกเขาได้กลายเป็นผู้บริโภคความสุขแบบสุกเอาเผากิน มีชีวิตที่คอยตอบสนอง

ความต้องการแห่งโลกทุนนิยม การเสพบริโภคนั้นก็เพียงเพื่อตอบสนองอารมณ์เพียงชั่วคราว ไม่ได้คิดถึงความสำคัญต่อการเสพบริโภคสักเท่าไหร่ ทั้งนี้ก็เพราะว่ามนุษย์ขาดสติสัมปชัญญะและการพิจารณาต่อสิ่งที่มาตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ซึ่งในทางพุทธจริยศาสตร์เรียกการตอบสนองแบบนี้ว่า เป็นการตอบสนองต่อกิเลสตัณหาที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ และไม่ก่อให้เกิดปัญญาในการเสพบริโภค ลักษณะการบริโภคอย่างนี้เรียกว่า การบริโภคคุณค่าเทียม เป็นการบริโภคที่ไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าแท้ที่ได้รับจากอารมณ์ที่มากระตุ้นให้เกิดการตอบสนองทางประสาทสัมผัสนั้น ๆ จึงสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมในการเสพบริโภคของคนในยุคนี้ขาดการพัฒนาปัญญาในการรับรู้ทางอายตนะ กล่าวคือขาดปัญญาในการคิดวิจารณญาณที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางปัญญาต่อการรับรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ หรือทางประสาทสัมผัสและประสาทสัมผัส ซึ่งในทางพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเป็นปัจจัยหลักในการเสพบริโภคหรือรับรู้ความเป็นไปของโลก อันมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นช่องทางในการรับรู้ของมนุษย์ที่เรียกว่า ทวาร หรืออายตนะ (อภิ.วิ. 35/154/112) ทวารหรืออายตนะ ตามหลักพุทธธรรมถือว่าเป็นช่องทางที่ชีวิตจะเกี่ยวข้องกับโลกได้ เป็นแดนเชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือทางรับรู้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552 : 33-34) อันเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ความเข้าใจต่อลักษณะความเป็นไปของโลกทั้งฝ่ายรูปธรรม คือสิ่งที่เป็นลักษณะทางกายภาพ ส่วนฝ่ายจิตภาพก็คืออารมณ์ ความรู้สึก นึกคิด รัก โลภ โกรธ หลง ต่าง ๆ เมื่อคนเราขาดการพัฒนาทักษะในการเสพบริโภคหรือขาดทักษะการรับรู้ทางอายตนะแล้วจึงสะท้อนให้ปัญหาของสังคมไทยในลักษณะต่างๆ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการรับรู้และเรียนรู้มาอย่างไม่ถูกต้องทั้งในอดีตและปัจจุบัน

จากปัญหาดังกล่าว จึงจำเป็นจะต้องพัฒนาจริยธรรมเพื่อเสริมสร้างภูมิป้องกันให้กับตนเอง และจากงานวิจัยของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม พบว่า อาชีพนักการเมือง กรรมกร นักเรียน และนักธุรกิจ เป็นกลุ่มที่จำเป็นต้องพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมอย่างเร่งด่วน รวมทั้งองค์กรที่มีภาระหน้าที่ดูแลคนกลุ่มนี้ควรทบทวนบทบาทและหาแนวทางพัฒนาสมาชิกในกลุ่มให้ดีขึ้น (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาแผ่นดินเชิงคุณธรรม, 2559 : 9) รวมไปถึงกลุ่มคนที่จะต้องได้รับการพัฒนาทางจริยธรรมเรียงตามลำดับจากสูงที่สุดลงไปคือ กลุ่มพระสงฆ์ นักบวช กลุ่มทหาร ตำรวจ กลุ่มแพทย์ เภสัชกร พยาบาล กลุ่มทนายความ อัยการ ผู้พิพากษา กลุ่มนักบัญชี กลุ่มครูและกลุ่มวิศวกรตามลำดับ ส่วนกลุ่มที่มีพัฒนาการด้านจริยธรรมค่อนข้างต่ำและถือว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงคือ นักเรียน นักศึกษา กรรมกร ลูกจ้าง เกษตรกรและคนว่างงาน (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2554 : 30-32) รวมไปถึงเยาวชนก็จัดอยู่ในกลุ่มที่จะต้องพัฒนาทั้งด้านสติปัญญาและคุณธรรม ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องแต่อยู่ในภาวะได้รับผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจะต้องหาวิธีการแก้ไขโดยเฉพาะกลุ่มที่มีการพัฒนาการด้านจริยธรรมค่อนข้างต่ำ และถือว่าเป็นกลุ่มเสี่ยง จึงจำเป็นจะต้องได้รับการการพัฒนาอย่างเร่งด่วน นั่นคือกลุ่มนักเรียน นักศึกษา กรรมกร ลูกจ้าง เกษตรกร คนว่างงาน นักการเมือง

และนักธุรกิจ รวมไปถึงกลุ่มคนในชนบทที่กำลังเปลี่ยนไปสู่สังคมเมือง องค์กรที่มีภาระหน้าที่ดูแลคนกลุ่มเหล่านี้ควรทบทวนบทบาทและหาแนวทางพัฒนาจริยธรรมให้ดีขึ้น

พุทธจริยศาสตร์เป็นรากฐานในการพัฒนาปัญญา

จากสภาพปัญหาพฤติกรรมของคนที่กล่าวมา ในทางพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิหรือขาดปัญญาในการพัฒนาชีวิตในทางที่ถูกที่ควรอันเป็นผลให้การปฏิบัติต่อการพัฒนาชีวิตที่ผิดพลาดล้มเหลว นั่นคือคนในสังคมยุคนี้ยังไม่มีความเข้าใจและปฏิบัติไม่ถูกต้องตามหลักจริยธรรม (Moral) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติให้ถูกต้องดีงาม (บุญมี แท่นแก้ว, 2532 : 8) และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คนในสังคมจะต้องคิดทบทวนพฤติกรรมของตนเองในการศึกษาเรียนรู้และฝึกฝนให้เข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริงในการพัฒนาชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์อันเป็นรากฐานในการพัฒนาปัญญาเพื่อที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิต่อไป

การพัฒนาในความหมายของพุทธจริยศาสตร์ใช้คำว่า “การฝึกฝน” ภาษาอังกฤษใช้ “Self-controlled” หมายถึง การควบคุมตนเอง ส่วนภาษาบาลีใช้ “ทนฺโต” (เธียรชัย เอี่ยมวรเมธ, 2540 : 420) เช่น ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ แปลว่า มนุษย์ผู้ฝึกตนได้ดีแล้ว เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐที่สุด คำว่า “มนุษย์” ภาษาอังกฤษ ใช้ “Human being” หมายถึง บุคคลมีชีวิตประกอบด้วยขันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ (Murray Thomas, 1990 : 148) นอกจากนี้การพัฒนามนุษย์ในทางพุทธจริยศาสตร์ยังใช้คำว่า “ไตรสิกขา” ตามสารานุกรมการพัฒนามนุษย์ฉบับภาษาอังกฤษ “The Encyclopedia of Human Development and Education Theory, Research, and Studies” ใช้คำว่า “The Goal of Proper Development” หมายถึง เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์ที่เหมาะสม และถูกต้องที่สุด (Murray Thomas, 1990 : 146) เป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตมนุษย์ใน 3 ด้าน คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548 : 121) ซึ่งก็คือหลักของการพัฒนาและการฝึกฝนตนเองสำหรับมนุษย์และถ้ามนุษย์ผู้ใดมีการฝึกฝนตนเองดีแล้ว ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐ และสามารถกำหนดทิศทางในการดำเนินชีวิตให้กับตนเองได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตนที่ฝึกดีแล้วคือที่พึ่งของมนุษย์ที่หาได้ยากและมนุษย์มีตนเป็นคติ” (ขุ.ธ. 25/380/151) การฝึกฝนตนจึงนับได้ว่าเป็นสิ่งที่สูงส่ง เพราะมนุษย์เท่านั้นที่สามารถพัฒนาตนเองให้ได้รับความสุขทั้งโลกปัจจุบันและโลกหน้า และบำเพ็ญบารมีเยี่ยงพระโพธิสัตว์จนตรัสรู้พระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าและบรรลุนิพพานได้ในโลกนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์เป็นการเปิดโอกาสที่ยิ่งใหญ่ในการพัฒนาตนเองหรือบำเพ็ญบารมี แต่ถ้ามนุษย์มองข้ามโอกาสในการพัฒนาตนตามหลักพุทธจริยศาสตร์แล้ว ก็จะทำให้โอกาสกลายเป็นวิกฤตด้วยการใช้โอกาสนี้ประกอบอกุศลกรรมต่าง ๆ แล้วสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง และสังคมดังที่ปรากฏให้เห็นในสังคมปัจจุบัน

อีกนัยหนึ่ง การพัฒนา ตรงกับศัพท์ทางพุทธศาสนาว่า “ภาวนา” แปลว่า “เจริญ” เช่น การเจริญเมตตา ก็เรียกว่า เมตตาภาวนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539 : 92) ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ได้แสดงการพัฒนาโดยแบ่งเป็น 4 หลักการใหญ่ ๆ คือ (องฺ.ปญฺจก. 22/79/121) (1) กายภาวนา หมายถึง การพัฒนาทางกาย คือ รู้จักควบคุมอินทรีย์ 5 และปฏิบัติต่อสิ่งที่มากระทบอย่างเหมาะสม ไม่ให้เกิดอกุศลธรรม อีกทั้งพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้วย (2) สีลภาวนา หมายถึง การพัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตนเองมีระเบียบวินัย มีกติกาสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข เกื้อกูลต่อกัน (3) จิตตภาวนา หมายถึง การพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งปวง เช่น การฝึกตนให้มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทุกชนิด ขยันหมั่นเพียร อดทน ทำงานมีสมาธิ และสดชื่นผ่องใส เป็นต้น และ (4) ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาด้านปัญญา เชาว์ ไหวพริบ ความฉลาด การเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากความอยาก กิเลส และปลดพ้นจากความทุกข์ที่ประสบอยู่นั้นและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา ไม่ใช้อารมณ์ตัดสินในเรื่องต่างๆ อย่าไม่เป็นธรรม

ส่วนการพัฒนาในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Development” ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เน้นในด้านวัตถุ ด้านเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาถนนหนทาง ประปา ไฟฟ้า เป็นต้น (พระไพศาล วิสาโล, 2533 : 6-7) อย่างไรก็ตามการพัฒนาตามหลักพุทธจริยศาสตร์นี้มีนัยครอบคลุมไปถึงการพัฒนาตน (บุคลิกภาพ) การพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอารมณ์ (จิตใจ) และการพัฒนาด้านสติปัญญา (เชาว์ความฉลาด กุศโลบาย) เพื่อให้สามารถปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมให้มีความประพฤติดี เป็นสุจริตชน เป็นบัณฑิต เป็นผู้มีความฉลาดในการทำความดีทุกอย่าง และรู้จักวิธีในการละเว้นความชั่วต่าง ๆ ที่เข้าผ่านเข้ามากระทบกับชีวิตตนเองได้ หลักพุทธจริยศาสตร์ที่สนับสนุนการพัฒนาดังกล่าวมี 3 ประการ คือ (1) ทมะ คือ การฝึกตน ขัดเกลา โดยผ่านกระกระบวนการฝึกควบคุม กำกับ เอาใจใส่ต่อกาย วาจา และใจ เพื่อไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์ทั้งฝ่ายดีและเสีย (อิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์) โดยใช้เครื่องมือ คือ อายตนะ 6 อันมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ (ที.ปา., 11/304/255) เป็นศูนย์ในการปฏิบัติงานภาคสนาม เพื่อพัฒนาให้สติรู้เท่ารู้ทันต่ออารมณ์ที่มากระทบทั้งภายในและภายนอก เช่น ตากระทบรูปแล้วเกิดอารมณ์รักใคร่ โกรธ หลง เป็นต้น วิธีการระงับอารมณ์เหล่านั้น จะต้องอาศัยการฝึกฝนตนเองทั้งสิ้น ไม่ใช่ปล่อยให้จิตใจวิ่งไปตามกระแสรูปอันน่าใคร่ น่าพอใจนั้นๆ การพัฒนาในข้อนี้ จึงมุ่งเป้าหมายในการควบคุมตนเอง และสำรวมอินทรีย์ 6 เพราะเป็นการพัฒนาขัดเกลากิเลสของตนให้เบาบางลงได้ (2) สิกขา คือ วิธีการฝึกหัดการพัฒนาจิตใจให้เกิดความสมบูรณ์ใน 3 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย ให้มีความงดงาม มีระเบียบเรียบร้อย และสุจริต การพัฒนาด้านพฤติกรรมทางวาจา ให้เป็นคนพูดสุภาพ พูดจาไพเราะ พูดแนะนำประโยชน์ ประสานความร่วมมือ พูดอย่างจริงใจไม่เสแสร้างหลอกลวง ถูกกาลเทศะเป็นคำจริง พูดประกอบด้วยความหวังดีปรารถนาดีต่อคนอื่น พูดรักษาน้ำใจคนอื่นไว้ได้ (อธิศีลสิกขา)

การพัฒนาด้านจิตใจ และเชาว์ปัญญา ความฉลาด อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดให้เป็นไปในทางกุศลกรรม ความเจริญต่อตนและหมู่คณะ สังคมส่วนรวม (อธิจิตสิกขาและอธิปัญญาสิกขา) (อง.ติก., 20/521/294) (3) ภาวนา คือ การฝึกหัดพัฒนาตนเอง เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีคุณภาพ และเข้าใจโลกอย่างแจ่มชัด หลักการฝึกฝนภาวนามี 2 ลักษณะ คือ (ที.ปา. 11/228/231) สมถภาวนา หมายถึง วิธีการฝึกจิตให้สงบระงับจากนิวรณ์ธรรม 5 ประการ มีพยาบาท เป็นต้น เพื่อทำให้จิตมั่นคง ไม่หวั่นไหว พร้อมต่อสู่ หรือเผชิญกับปัญหาได้ทุกรูปแบบ ไม่สะทกสะท้าน ไม่หวาดหวั่นต่อภัยอันตรายใด ๆ เพราะฝึกจิตใจเข้มแข็งอยู่เสมอ เรียกว่า การฝึกสมาธิภาวนา และวิปัสสนาภาวนา หมายถึง การฝึกปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง แต่ไม่ใช่ปัญญาที่เกิดจากตำรา หรือวิชาการที่เราเรียนรู้กันอยู่ แต่เป็นปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติต่อสิ่งที่เราพิจารณาอยู่นั้นด้วย เช่น การยกสังขารขึ้นพิจารณาว่าเป็นไตรลักษณ์ พึงรู้ทุกกระบวนการที่ทำให้เกิดปัญญา ไม่ใช่การจดจำว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเท่านั้น และปัญญานี้ไม่ใช่สัญญาความจำได้หมายรู้ จึงแตกต่างจากปัญญาที่ได้จากสุตมยปัญญาและจินตมยปัญญาโดยสิ้นเชิง ปัญญาชนิดนี้บางที่เรียกว่าภาวนามยปัญญา

การพัฒนาข้างต้นนี้ พุทธจริยศาสตร์ถือว่าเป็นการพัฒนาที่มีความสมบูรณ์ครอบคลุมครบถ้วนทุกด้านไม่แยกส่วน กล่าวคือการพัฒนาชีวิตจะต้องประกอบด้วย ปัญญา ศีล และสมาธิ ซึ่งมีอริยมรรค หรือที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ส่วนไตรสิกขาเป็นวิธีการปฏิบัติในเรื่องการใช้งานหรือรับเอาหลักการปฏิบัติจากอริยมรรคไปกระจายออกสู่วิธีปฏิบัติ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542 : 601) ซึ่งเป็นการศึกษาที่ไม่แปลกแยกออกจากธรรมชาติและโยงสังคมมนุษย์เอาไว้กับธรรมชาติ อย่างเช่น การศึกษาในเรื่องของชีวิต จะเห็นได้ว่าชีวิตมนุษย์นั้นจะมีส่วนประกอบต่าง ๆ มาประชุมเข้าด้วยกัน เรียกว่า เบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งการพัฒนาชีวิตจะต้องพัฒนาแบบองค์รวมให้ครบทุกด้านตามรูปแบบของเบญจขันธ์ ไม่เลือกหรือแยกเฉพาะส่วนพัฒนาเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น

ปัญญาตามหลักพุทธจริยศาสตร์

จุดมุ่งหมายสูงสุดของพุทธจริยศาสตร์ คือ การหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง บรรลุถึงความจริงสูงสุด คือ นิพพานและการที่จะไปสู่ความจริงสูงสุดนั้นได้จึงจำเป็นต้องใช้ปัญญา ซึ่งปัญญาในทางพุทธจริยศาสตร์ หมายถึง เครื่องกำจัด อันมีลักษณะเป็นความรู้ทั่ว กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัตรู ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ นี้ชื่อว่าปัญญา (ขุ.ม. 29/21/92) นอกจากนี้ ยังมีคำที่ใช้เรียกแทน

ปัญญา และมีความหมายในลักษณะเดียวกัน เช่นคำว่า “ธรรมวิจัย (ธัมมวิจยะ)” ซึ่งหมายถึง ความเฟ้นธรรม ความสอดส่องสืบค้นธรรม (Truth investigation) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543 : 239) เป็นการใช้ปัญญาสอบสวนพิจารณาสิ่งที่สติกำหนดไว้หรือธรรมที่สติระลึกรวมมานำเสนอนั้นตามสภาวะ เช่น ไตร่ตรองให้เข้าใจความหมาย จับสาระของสิ่งที่พิจารณานั้นได้ ตรวจตราเลือกเฟ้นเอาธรรมหรือสิ่งที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ หรือสิ่งที่ใช้ได้เหมาะดีที่สุดในกรณีนั้นๆ หรือมองเห็นอาการที่สิ่งพิจารณานั้นเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เข้าใจตามสภาวะที่เป็นไตรลักษณ์ ตลอดจนปัญญาที่มองเห็นอริยสัจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542 : 880)

พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อุปมาปัญญาหรือความรู้ทั้ง 3 นี้ เหมือนกับคน 3 คน คือ คนหนึ่งเป็นเด็กที่ยังไม่มีความรู้ (ในเรื่องการใช้จ่าย) คนหนึ่งเป็นชาวบ้าน (ธรรมดา) และอีกคนหนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ดูเงิน เมื่อเขาเห็นกองเหรียญกษาปณ์ที่เขาวางไว้บนแผ่นกระดานที่ดูเงิน เขาทั้งสามก็ย่อมมีความรู้สึกนึกคิดและเข้าใจแตกต่างกัน กล่าวคือเด็กที่ยังไม่มีความรู้ ก็ย่อมรู้แต่เพียงว่าเหรียญกษาปณ์ที่สวย งาม ยาว สั้น สี่เหลี่ยมหรือกลมเท่านั้น แต่ไม่รู้ว่าของชนิดนี้เขาสมมติว่า เป็นรัตน์ใช้แรกเปลี่ยนเครื่องอุปโภคบริโภคของมนุษย์ คนที่เป็นชาวบ้านย่อมรู้ว่า เหรียญกษาปณ์เป็นของสวยงามและรู้ว่าเป็นของที่เขาสมมติเป็นรัตน์ที่ใช้แลกเปลี่ยนเครื่องอุปโภคบริโภคของมวลมนุษย์ แต่ไม่รู้จักเลือกว่า เหรียญนี้แท้เหรียญนี้ปลอม เหรียญนี้มีราคาเพียงครึ่งหนึ่ง ฯลฯ ส่วนคนที่เป็นเจ้าหน้าที่ดูเงิน ย่อมรู้ประการเหล่านั้นทั้งหมด และรู้จริง ๆ แม้แลดูเหรียญกษาปณ์ก็รู้ได้ ได้ฟังเสียงเคาะ ได้ดมกลิ่น ได้ลิ้มรส ชั่งดูด้วยมือก็รู้ และรู้จนกระทั่งว่า ทำที่บ้าน ที่หมู่บ้าน ในเมือง หรือที่ภูเขา ที่ฝั่งแม่น้ำชื่อโน้น และรู้จนกระทั่งว่า อาจารย์คนโน้นทำฉันใด อุปไมยนี้ก็พึงทราบฉันนั้น ก็สัญญาย่อมเป็นเหมือนการเห็นเหรียญกษาปณ์ของเด็กที่ยังไม่มีความรู้ เพราะถือเอาสักว่าอาการ คือ ความปรากฏแห่งอารมณ์ด้วยอำนาจสีเขียว เป็นต้น วิญญาณย่อมเป็นเหมือนว่าการเห็นเหรียญกษาปณ์ของชาวบ้าน เพราะถือเอาอาการของอารมณ์ด้วยอำนาจสีเขียว เป็นต้น และให้ถึงการแทงตลอดลักษณ์ที่สูงขึ้นไป ส่วนปัญญาย่อมเป็นเหมือนการเห็นเหรียญกษาปณ์ของเจ้าหน้าที่ดูเงิน เพราะถือเอาอาการของอารมณ์ด้วยอำนาจสีเขียว เป็นต้น และให้ถึงการแทงตลอดด้วยปัญญาถึงลักษณะของเหรียญกษาปณ์และให้ถึงความปรากฏแห่งมรรคแม้ที่สูงขึ้นไปกว่านั้น เพราะปัญญานี้เป็นธรรมชาติที่ละเอียดเห็นได้ยาก เพราะมีความแตกต่างกันที่บุคคล แยกไม่ได้ว่าที่ใดมีสัญญาและวิญญาณ ที่นั้นไม่มีปัญญาโดยส่วนเดียว ก็ในกาลใดมีปัญญาในกาลนั้นปัญญาก็ยังแยกออกจากธรรมเหล่านั้นไม่ได้ว่า “นี้สัญญา นี้วิญญาณ นี้ปัญญา” (พระพุทธโฆษาจารย์, 2546 : 711-713)

พระอุปติสสเถระ ได้แสดงถึงปัญญาว่าเป็นคำที่ใช้อ้างอิง โดยท่านได้กล่าวไว้ว่า “การที่จิตรู้อารมณ์ตามความเป็นจริง” นี้เรียกว่า “ปัญญา” และท่านยังได้นิยามความหมายแห่งปัญญาไว้ว่า ปัญญา คือ ความรอบรู้ญาณ การวิจัยธรรม การจำแนก การกำหนดหมาย การวิจัยที่เป็นการศึกษาอันชำนาญ และชาญฉลาด ในการพิจารณาก็เป็นการเห็นชัดเจนและได้ความรู้ ปัญญาคือความฉลาด ปัญญินทรีย์

ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ปัญญาคือประทีป ปัญญาคือรัตนะ ความไม่หลง ธรรมวิจัย สัมมาทิฏฐิเหล่านี้ เรียกว่า ปัญญา (พระอุปติสสเถระ, 2541 : 210) และสรุปลงท้ายที่ว่า “ปัญญา หมายถึง ญาณ และหมายถึงการสลัดตนออกไปจากสังสารวัฏฏ์ (พระอุปติสสเถระ, 2541 : 211) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งการเข้าถึงปัญญาในทางพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “นิพพาน”

จากที่กล่าวมา เห็นได้ว่า ปัญญาในทางพุทธจริยศาสตร์นั้นสามารถนำมาใช้แทนกันได้หลายคำ โดยแต่ละคำจะมีความกว้างแคบทางความหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งในที่นี้จะกล่าวโดยสรุปเป็น 2 นัย คือ (1) โลกิยนัย เป็นความหมายของปัญญาที่รู้อยู่ภายใต้ประสบการณ์ หรืออยู่ในขอบเขตของประสาทสัมผัสปกติที่เข้าถึงได้ เป็นความหมายในระดับปุถุชนทั่วไปสามารถเข้าถึงปัญญาระดับนี้ได้ อาจเรียกได้ว่าเป็นปัญญาหรือการรับรู้ได้โดยทั่วไป เช่นคำว่า สัญญา วิญญาณ ทิฏฐิ เป็นต้น และ (2) โลกุตตรนัย เป็นความหมายของปัญญาที่อยู่เหนือประสบการณ์ หรืออยู่นอกขอบเขตของประสาทสัมผัสของเรา และเป็นไปเพื่อความรู้แจ้งแห่งสัจธรรม เช่นคำว่า ปัญญา ญาณ อภิญญา อัญญา และ โพธิ เป็นต้น ปัญญาในทางพุทธจริยศาสตร์จึงไม่ได้หมายถึงความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสเท่านั้น ยังมีขอบเขตกินความถึงปัญญาในขั้นเหนือประสาทสัมผัส ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงความจริงตามหลักไตรลักษณ์ รู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวธรรมด้วย แต่คำที่นิยมใช้แทนกันมากที่สุดก็คือคำว่า “ปัญญา”

พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาปัญญา

โดยความเป็นจริงแล้ว มนุษย์เราเกิดมาเพื่อการศึกษาและเรียนรู้ชีวิต ตั้งแต่ลืมตาขึ้นมาดูโลกก็เรียนรู้ที่จะพูด เรียนรู้ที่จะคิด เรียนรู้ที่จะทำ และเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตอยู่เสมอ ปัญญาหรือความรู้ที่ได้จากเรียนรู้ คือประสบการณ์ หลักการ และเหตุผล ซึ่งมนุษย์มักจะนำมาใช้เป็นปัจจัยในการพูด คิด ทำในสิ่งต่าง ๆ บางครั้งถูกบ้าง ผิดบ้างขึ้นอยู่กับการรับรู้และการเรียนรู้ของแต่ละคนว่าได้รับการปลูกฝัง การเลี้ยงดู การฝึกหัด และการขัดเกลาเพาะบ่มมาอย่างไร ซึ่งกระบวนการทางความเหล่านี้มีความต่างกันในระดับของปัญญา จึงทำให้ระดับของความรู้ในการพัฒนาปัญญาของแต่ละคนนั้นไม่เหมือนกัน การพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธจริยศาสตร์จึงได้มุ่งเน้นตั้งแต่เรื่องของการรับรู้ การเรียนรู้ การคิดพิจารณาและนำไปสู่ภาคการปฏิบัติ อันจะทำให้คนเรานั้นดำเนินชีวิตอย่างปกติ และหลุดพ้นจากความทุกข์ที่เกิดจากทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นหลักการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์อย่างแท้จริง

1. บ่อเกิดของปัญญา

ปัญญาในพุทธจริยศาสตร์มีบ่อเกิดหลายทาง เช่น เกิดจากการเรียนรู้ การฝึกหัด การปฏิบัติ ประสบการณ์หรือแม้แต่ผลแห่งกรรม ปัญญาเป็นสิ่งที่เกิดในขั้นแรกคือปัญญาที่สำเร็จด้วยอานุภาพแห่งกรรมเก่ามาแล้ว หรือที่เรียกว่า “สชาติปัญญา” (วิสุทธ. : 5/6) เป็นปัญญาที่มาพร้อมกับชาติกำเนิด เพราะการได้เกิดเป็นมนุษย์นี้มาด้วยอำนาจของกุศลกรรม

กรรมที่เป็นกุศล คือ เป็นกรรมที่กระทำด้วยความฉลาด เหตุนี้กรรมของคนมีปัญญานำให้เกิดมาเป็นมนุษย์ จึงได้เป็นปัญญาที่มีความฉลาด ปัญญาอีกส่วนหนึ่ง คือ ปัญญาที่ได้จากการฝึกฝน และพัฒนาตนเอง ซึ่งมีปัจจัยที่จะเป็นบ่อเกิดของปัญญา มีอยู่ 3 ทางคือ (ที.ปา.11/43/271) (1) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง เช่น การศึกษาเล่าเรียน ฟังเข้าใจให้แจ่มแจ้งตามวิชาการที่นำมาอบรมสั่งสอนนั้นจนจำได้ ปัญญาที่เกิดจากการฟัง รวมไปถึงจากการที่ศึกษาหาความรู้ในทางโลก ความรู้ที่เกิดจากการได้ยินได้ฟังนี้เอง ทำให้มนุษย์สร้างปัญญาหรือความรู้ใหม่ๆ ขึ้นมากมาย วิวัฒนาการจากความรู้เดิม และนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในส่วนของปัญญา และการดำเนินชีวิต (2) จินตามยปัญญา ปัญญาที่สำเร็จจากการใช้ความคิดหรือการคิดอย่างเป็นกระบวนการ หรือเป็นการคิดแบบมีเหตุผล แล้วน้อมนำสิ่งตนคิดนั้นไปพิจารณา ไตร่ตรอง ใคร่ครวญ หรือในทางพุทธศาสนาเรียกวิธีคิดแบบนี้ว่าโยนิโสมนสิการ คือลักษณะของผู้ที่คิดโดยแยบคายนั้น จะเป็นผู้ที่มีความตรึกตรอง เพ่งพินิจ เพราะผู้มีปัญญา เพ่งพินิจ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวประเสริฐกว่าผู้มีปัญญาทรามไม่มีจิตตั้งมั่นที่มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี (ขุ.ธ. 25/111/65) ซึ่งปัญญาที่เกิดขึ้นจากการคิดช่วยให้คนเรารู้จักที่จะยั้งคิดด้วยการใช้หลักการและเหตุผล ความใคร่ครวญจนนำมาซึ่งผลของความคิดสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องทางการแสดงออกทางพฤติกรรมของบุคคลได้ และ (3) ภาวนามยปัญญา ความรอบรู้ที่สำเร็จจากการเจริญภาวนาเป็นปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองอย่างแท้จริง โดยมีตนเองเป็นที่พึ่ง คนเราสามารถพัฒนาปัญญาให้เจริญขึ้นจากการภาวนานี้เอง จากการฝึกหัดปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากตนเอง และภาวนามยปัญญานี้สามารถพัฒนาไปสู่โลกุตตรปัญญาได้ ซึ่งโลกุตตรปัญญาถือว่าเป็นปัญญาที่เป็นแสงสว่างในโลก เพราะแสงสว่างทำให้มนุษย์มองเห็นสรรพสิ่งได้อย่างชัดเจน แสงสว่างที่เกิดจากปัญญานั้นเปรียบเสมือนแสงนำทางให้มนุษย์ได้เดินอย่างถูกต้อง ได้เรียนรู้และจดจำประสบการณ์ เช่น ความทุกข์ ไม่ว่าจะทุกข์ทางกายหรือทางใจ มนุษย์ทั้งหลายต่างเกลียดกลัวและไม่อยากให้เกิดขึ้นในชีวิตของตน และเนื่องจากมนุษย์ขาดปัญญานี้เอง จึงทำให้มนุษย์ต้องวนเวียนอยู่กับความทุกข์เดิมๆ โดยหาทางออกไม่ได้ ถ้ามนุษย์เข้าใจในเรื่องของความทุกข์และขวนขวายพากเพียรในการฝึกฝนตนเองเพื่อที่จะหลีกหนีให้พ้นจากความทุกข์ ปัญญาจะเป็นเครื่องนำทางสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ได้ซึ่งบ่อเกิดปัญญาทั้งสามทางนี้ ถ้ามนุษย์สั่งสมอบรมให้เจริญขึ้นในใจด้วยการฝึกฝนตามแนวปฏิบัติที่วางไว้ ก็จะเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ อันจะมีผลให้เกิดความสุข ความสงบ ความเจริญทั้งในทางโลก หรือแม้แต่ทางธรรมก็สามารถนำไปสู่จุดหมายสูงสุด คือ นิพพานได้

2. แนวทางให้เกิดปัญญา

ปัญญาในส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องคัดกรองพิจารณาอย่างรอบคอบด้วยสติและปัญญาอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นสิ่งที่คอยเกื้อหนุน เป็นเหตุปัจจัยเอื้อต่อความเจริญงอกงามของปัญญา หรือเรียกว่า ปัญญาวุฒิ อันเป็นสิ่งสามารถนำมาบูรณาการใช้ได้จริง

ในการดำเนินชีวิต เพราะในการพัฒนาหรือการขวนขวายแสวงหาปัญญานั้นต้องอาศัยเหตุและปัจจัยที่เกื้อหนุนคอยส่งเสริมในทางที่ถูกต้อง เหมาะสม ชักนำให้บุคคลนั้นรู้ที่จะพัฒนาชีวิต แสวงหาความรู้ และพัฒนาสติปัญญาในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ซึ่งมีข้อปฏิบัติ 4 ประการ คือ (องฺ.จตุกฺก.21/248/367-368) (1) สัปปุริสังเสวะ คือ การเสวนากับสัตบุรุษ คบหาท่านผู้รู้ทรงธรรมเป็นกัลยาณมิตร การมีกัลยาณมิตรเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะการที่เรามีบุคคลที่คอยดูแล เอาใจใส่ คอยบอกกล่าวตักเตือนแนะนำ สั่งสอน หรือชักจูงให้เรานั้นทำในสิ่งที่ดีที่มีประโยชน์ และสร้างสรรค์พัฒนาให้เจริญรุ่งเรืองและประสบความสำเร็จ ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญอย่างที่จะเป็นส่วนผลักดันให้การพัฒนาปัญญาประสบความสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายในการดำเนินชีวิต (2) สัทธัมมัสสวนะ คือการสดับสัทธรรมใส่ใจเล่าเรียนฟังอ่านหาความรู้ให้ได้ธรรมที่แท้จริง ซึ่งถือว่าเป็นข้อที่มนุษย์จะต้องเป็นผู้ที่ใส่ใจ ขวนขวาย แสวงหาด้วยตัวเองในการพัฒนาปัญญาของตน (3) โยนิโสมนสิการ คือ การทำไว้ในใจโดยแยบคาย รู้จักคิดพิจารณาหาเหตุผลโดยถูกวิธีและเป็นสัมมาทิฏฐิ และ (4) ธัมมานุธัมมปฏิบัติ คือ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติธรรมถูกหลักให้ธรรมย่อยคล้อยตามธรรมใหญ่ สอดคล้องต่อวัตถุประสงค์ของธรรมทั้งหลายที่สัมพันธ์กัน ดำเนินชีวิตถูกต้องตามธรรม

ปัญญาวุฒินี้ เป็นปัญญาที่เกิดจากการศึกษา สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง เพราะการที่ได้เสวนากับผู้ที่ทรงความดี ก็จะส่งผลให้ประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ ตั้งใจฟังคำสอนของท่านผู้ทรงภูมิธรรมเหล่านั้น เอาใจใส่เล่าเรียน จากนั้นก็นำสิ่งที่ได้เล่าเรียนตริตรองเห็นแล้วไปใช้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักและสอดคล้องกับความมุ่งหมายของเรื่องนั้น ๆ ภาวนามยปัญญา ปัญญาวุฒินี้ถือได้ว่าเป็นการนำสุตมยปัญญา และจินตมยปัญญามาบูรณาการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด จะเป็นปัญญาที่ควรแก่การงานสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างดีงาม

3. แนวทางในการพัฒนาปัญญา

ระดับปัญญาในพุทธจริยศาสตร์นั้นแบ่งออกเป็นปัญญาสำหรับการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไป มีอยู่ 2 ระดับ คือ ระดับโลกิยปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่เกี่ยวข้องกับทางโลก เป็นเรื่องของชาวโลกที่ยังข้องอยู่ในภพทั้ง 3 คือ กามภาพ รูปภพ อรูปภพ เป็นปัญญาที่ประกอบด้วยอาสวะกิเลส เป็นปัญญาที่ยังถูกร้อยรัดด้วยกิเลสมีสังโยชน์ เป็นต้น และปัญญาระดับโลกุตตระ ซึ่งเป็นปัญญาที่อยู่เหนือหรือพ้นวิสัยของโลก และไม่เนื่องด้วยภพทั้งสาม คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เป็นปัญญาที่ประกอบด้วยโลกุตตรมรรค คือ มรรค ผล นิพพาน ในการศึกษาและฝึกฝนนั้นต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน เปรียบเหมือนความมหัศจรรย์ของมหาสมุทร เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ มีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมวินัยมีการศึกษาไปโดยลำดับมีการบำเพ็ญไปโดยลำดับ มีการปฏิบัติไปโดยลำดับ ไม่ใช่มีการบรรลุอรหัตผลโดยทันทีเหมือนมหาสมุทรต่ำลงไปโดยลำดับ ลาดลงไปโดยลำดับ ลึกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกชันดิ่งไปทันที” (องฺ.อฏฐก., 23/19/248) ซึ่งหากพิจารณาตามคุณสมบัติของปัญญาในพุทธจริยศาสตร์แล้ว จะต้องพัฒนาไปตามแนวทางแห่งสัมมาทิฏฐิ เพราะเป็นปัญญาในขั้นแรกที่จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น และเป็นองค์ธรรมแรก

ในอริยมรรค ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การที่บุคคลจะพัฒนาตนหรือพัฒนาปัญญาได้นั้น จึงต้องเริ่มจากกระบวนการแห่งความคิดเห็นที่ถูกต้องเสียก่อน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้นเหมือนสัมมาทิฏฐินี้ เมื่อเป็นสัมมาทิฏฐิ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น” (ม.มู.,12/452/248)

ปัจจัยในสัมมาทิฏฐินี้มี 2 ประการ คือ (1) ปรโตโฆสะ หมายถึง เสียงจากผู้อื่นเป็นการชักจูงภายนอก ได้แก่ การได้ฟังสัทธรรมหรือคำสั่งสอนจากผู้อื่น ดังนั้น ปรโตโฆสะ จึงหมายถึง องค์ประกอบภายนอก เราไม่เห็นแม้องค์ประกอบอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เหมือนกับมีกัลยามิตรนี้ การมีกัลยามิตรย่อมเป็นไปเพื่อความมีประโยชน์มาก (อง.เอกก., 20/111/17) และ (2) โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดที่ถูกวิธี คือการทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาโดยต้นเค้า สาวหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น ๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย (ม.มู. 12/261/399) ซึ่งมีใจความสำคัญตอนหนึ่งเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการว่า “เราไม่เห็นแม้ธรรมอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้สัมมาทิฏฐิที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญยิ่งขึ้นเหมือนโยนิโสมนสิการ เมื่อมนสิการโดยแยบคาย สัมมาทิฏฐิที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญยิ่งขึ้น” (อง.อฏฐก. 20/303/39) หลักโยนิโสมนสิการนี้เป็นกระบวนการนำไปสู่วิธีการที่ต้องมีความแยบคายโดยการใช้ความคิดอย่างถูกต้องตามวิธีการและเป็นระบบ เมื่อมีการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีจึงเป็นเหตุให้คิดถูกต้อง กระทำถูก และการกระทำถูกจึงเป็นเหตุให้เกิดกุศล การมีโยนิโสมสิการจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์

4. การพัฒนาปัญญาตามหลักอริยมรรค

อริยมรรค (The Noble Eightfold Path) หรือมรรคมีองค์ 8 เป็นเนื้อหาหรือเครื่องมือพัฒนาปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งพุทธจริยศาสตร์ หมายถึง สัมมาทิฏฐิที่ตั้งไว้ถูก เป็นมัชฌิมาปฏิปทาที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ แล้วทำให้เห็นประจักษ์ ทำให้รู้ชัด เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน แล้วทรงตัดสินพระทัยประกาศธรรมจักรนี้เป็นปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี (ขุ.ป. 31/30/482-483) อริยมรรคนี้เป็นยาน (รถ เรือ เกวียน) นำไปสู่เส้นทางสายตรง ไม่มีภัย ไม่เศร้าโศก ปราศจากกิเลสธุลีที่เหล่าอริยชนได้พากันข้ามไปแล้ว (ขุ.เถรี. 26/344/613-614) เป็นธรรมที่มนุษย์ควรรู้เป็นอย่างยิ่งแล้วควรเจริญให้มาก เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บุคคลเจริญรุ่งเรืองและทำให้มาก เพื่อทำลายอวิชชา ให้วิชชาเกิดขึ้น เพื่อความเจริญงอกงาม เป็นใหญ่ไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย และทำนิพพานให้แจ้ง อริยมรรค 8 ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ (สำ.ม. 19/154/83) รวมเรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งไตรสิกขานี้ เป็นวิธีปฏิบัติในเรื่องการใช้งานหรือรับหลักปฏิบัติจากอริยมรรค

ไปกระจายออกสู่วิธีปฏิบัติเพื่อฝึกฝนพัฒนาปัญญาอย่างสมดุลโดยแบ่งออกเป็นองค์รวม 3 ด้าน คือ (1) หมวดแห่งปัญญา คือ การพัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ (2) หมวดแห่งศีล คือ การพัฒนาด้านพฤติกรรม ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวิวะ และ (3) หมวดแห่งสมาธิ คือ การพัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ดังมีเนื้อหา ดังนี้

4.1 หมวดแห่งปัญญา : เป็นการพัฒนาปัญญาด้วยการคิดด้วยโยนิโสมนสิการ ประกอบองค์อริยมรรค ดังนี้

1) สัมมาทิฏฐิ (มีปัญญาเห็นชอบ) หมายถึง บุคคลผู้รู้สิ่งที่มีโทษว่ามีโทษ และรู้สิ่งที่ไม่มีโทษว่าไม่มีโทษ ความรู้ทั่ว มีปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจแยกแยะเหตุผล ดีชั่ว ประโยชน์ไม่มีประโยชน์ รู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ดำเนินการทำให้ลุผล ล่วงพ้นปัญหา ความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามความเป็นจริง รู้โทษของกามตัณหา และอานิสงค์ของการออกจากกามตัณหา ผู้มีสัมมาทิฏฐิประกอบด้วยกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยเจ้าแล้วยึดถือการกระทำด้วยอำนาจแห่งสัมมาทิฏฐินั้น

2) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) หมายถึง การไตร่ตรองโดยพินิจใช้สมองคิดพิจารณาแต่ในทางกุศล หรือความดีงาม สัมมาสังกัปปะนับว่าเป็นขุมกำลังของบัณฑิต เป็นความนึกคิดในทางที่ถูกต้องมีด้วยกัน 3 อย่าง คือ (1) เนกขัมมสังกัปปะ คือ ความนึกคิดที่จะออกจากกามตัณหา ไม่หมกมุ่นพัวพันติดข้องในสิ่งที่สนองความอยากต่าง ๆ คิดที่จะออกจากกิเลส คิดที่จะไม่มีความเห็นแก่ตัว คิดเสียสละ และคิดที่เป็นคุณเป็นกุศลทุกอย่าง จัดเป็นความความนึกคิดที่ปราศจากกิเลส (2) อัพยาบาทสังกัปปะ คือ ความนึกคิดที่จะไม่พยาบาท ไม่เคียดแค้น ชิงชัง ขัดเคือง หรือเพ่งมองในแง่ร้ายต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นธรรมที่ตรงกันข้าม คือ ความเมตตา ซึ่งหมายถึง ความปรารถนาดี ความมีไมตรีจิต ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากกิเลส และ (3) อวิหิงสาสังกัปปะ คือ ความนึกคิดที่จะไม่เบียดเบียน ไม่คิดทำร้าย หรือทำลายโดยมุ่งเน้นธรรมที่ตรงกันข้าม คือ ความกรุณา ซึ่งหมายถึง การคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากกิเลส ซึ่งจะเห็นได้ว่า สัมมาสังกัปปะ หรือ กุศลวิตกทั้ง 3 ประการนี้ จะไม่กระทำความมืดมนให้แก่ดวงตา แต่จะชำระธรรมจักษุ ให้เป็นผู้มีตาดีจะได้เห็นรูปได้ทุกอย่างตามความเป็นจริงของสรรพสิ่ง นั่นคือ เป็นผู้มีความดำริชอบเป็นอารมณ์ มุ่งเห็นความถูกต้องเป็นสำคัญ รู้ความเกิดขึ้นและเสื่อมไปของเบญจขันธ์ ครอบงำจิตไม่ให้หดหู่เซื่องซึม รักษาจิตได้ทุกขณะจิต และเป็นผู้สามารถละทุคติได้ทั้งหมด

4.2 หมวดแห่งศีล : เป็นข้อควรประพฤติ (วินัย) ปฏิบัติที่มุ่งพัฒนาพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจให้สะอาด ให้เกียรติเคารพตนเองและผู้อื่น สามารถใช้ทักษะชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยเคารพต่อศักดิ์ศรี สิทธิ และความเท่าเทียมกันแห่งมนุษยชน นั่นคือการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ดังนี้

1) สัมมาวาจา (การเจรจาชอบ) หมายถึง ความสามารถในการสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจด้วยการใช้เสียงพูดออกมาเป็นภาษา สละสลวย ชัดเจน ไพเราะ สื่อถึงสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงามด้วยปัญญา ในหมู่มนุษย์บุคคลใดอดกลั้นคำพูดล่วงเกินได้ ชื่อว่าฝึกตนได้แล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุด บัณฑิตพึงรักษาวาจา เพราะวาจาเป็นเช่นเดียวกับใจ บัณฑิตจะทำการสิ่งใด พึงรู้สิ่งนั้น ควรเปล่งวาจาไพเราะที่มีประโยชน์ เรียกว่าวาจาสุภาษิต เพราะเป็นมงคลอย่างสูงสุดของชีวิต (ขุ.สุ.25/264/562) วาจาสุภาษิตประกอบด้วยองค์ 4 ประการ คือ (1) กล่าววาจาที่ไม่เป็นเหตุทำให้ตนเดือดร้อน และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ย่อมมีผลแก่ผู้ปฏิบัติตามด้วยดี เหมือนดอกไม้งาม มีสีสวยและมีกลิ่นหอม (2) กล่าววาจาที่เป็นธรรม คือ พระวาจาอันเกษมของพระพุทธเจ้าที่ยอดเยี่ยมกว่าวาจาทั้งหลาย เพื่อการบรรลุนิพพาน เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ (3) กล่าววาจาเป็นที่รัก เป็นที่ถูกใจผู้ฟัง พึงเว้นคำลามกทั้งหลาย และ (4) กล่าววาจาสัตย์จริง เป็นวาจาที่ไม่ตาย ชื่อว่าเป็นผู้สะอาด (ขุ.สุ.25/457/431) คำพูดร้อยคาถา แต่ไร้ประโยชน์ ย่อมประเสริฐสู้คำพูดที่เป็นธรรมเพียงบทเดียวแต่มีประโยชน์ที่คนฟังแล้วสงบระงับไม่ได้ (ขุ.ขุ.25/102/62) ผู้ใดสำรวมปาก พูดโดยใช้ปัญญาเสมอ แสดงแต่เนื้อความภาษิต และธรรมเทศนาเท่านั้น จึงเรียกว่า วาจาไพเราะ ผู้รู้เจรจาปราศรัย ชื่อว่าตั้งอยู่ในธรรมจะไม่กลัวปรโลก (สำ.ส.15/75/82) สัมมาวาจาจะแสดงให้เห็นความสำคัญของวาจา ด้วยการคิดใคร่ครวญด้วยโยนิโสมนสิการให้ดีก่อนตัดสินใจกล่าววาจาออกมาให้ผู้อื่นได้ยิน ตรงกับสำนวนไทยที่ว่า “จงคิดทุกคำที่พูด ไม่ใช่พูดทุกคำที่คิด” พูดดีเป็นศรีแก่ปาก” “อันอ้อยตาลหวานลิ้นให้สิ้นซาก แต่ลมปากหวานหูมิรู้หาย” ทั้งนี้เพื่อเป็นการสื่อความหมายในการสื่อสาร และความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ประสบความสำเร็จอย่างมีคุณภาพสูงนั่นเอง

2) สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) หมายถึง ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมด้วยความเคารพปราศจากการเบียดเบียน ให้ดำเนินไปด้วยดีราบรื่นและมีความสุขด้วยการควบคุมกิเลสตัณหาให้อยู่ในความพอดี พอเหมาะ พอควร และพอเพียงแก่ตนเอง โดยตัวเอง และผู้อื่น กล่าวคือ การประพฤติที่ดีงามทางกายโดยการเว้นจากทุจริต 3 อย่าง นั่นคือศีลข้อที่ 1-3 ได้แก่ (1) การเบียดเบียนผู้อื่น การทำลายผู้อื่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (ปาณาติบาต) (2) การลักขโมย วิ่งราว แย่งชิง ปล้นจี้ และการฉ้อฉลคดโกงด้วยอุบายต่าง ๆ เพื่อหวังเอาสิ่งของผู้อื่นที่เขาไม่ได้ยกให้ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (อทินนาทาน) (3) การประพฤติผิดในเรื่องทางเพศ ที่ไม่สมควรของคนที่มีคู่ครองแล้ว (กาเมสุมิจฉาจาร) การประพฤติพรหมจรรย์ หรือการรู้จักควบคุมตนเองในทางเพศนี้ คฤหัสถ์ให้ถือพรหมจรรย์ในบุคคลที่มิใช่คู่ครองว่าเป็นมงคลสำคัญสูงสุดของชีวิต (ขุ.ขุ.25/611/7-8) เป็นต้น

3) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีวิตชอบ) หมายถึง การประกอบสัมมาชีพ ทำมาหากินอย่างสุจริตชนไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ผิดประเพณี ไม่เบียดเบียนเอาเปรียบผู้อื่น ไม่ทำให้เกิดความเสียหายจนสังคมเดือดร้อนวุ่นวาย เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีความเท่าเทียมกันของมนุษย์ เว้นจากมิจฉาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพที่ไม่ชอบ ได้แก่ การแสวงหาปัจจัยมาบริโภคในทางที่มิชอบ การคดโกง ต้มตุ๋น

หลอกลวงผู้อื่นด้วยกลอุบายต่าง ๆ เช่น บีบบังคับขู่เข็ญ กดขี่ ทารุณ เบียดเบียน เอาเปรียบลูกจ้าง และทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายสังคม เพื่อให้ลงทุนน้อย แต่ได้กำไรมาก จัดเป็นมิจฉาชีพมี 5 ประเภท คือ (องฺ.ปญฺจก.22/177/295) (1) การค้าขายศัสตราวุธที่ร้ายแรงต่อชีวิตมนุษย์หรือสัตว์ ได้แก่ อาวุธปืน ระเบิดนิวเคลียร์ เป็นต้น อาวุธเหล่านี้หากมีเจตนาเพื่อทำลายล้างซึ่งกันและกัน โลกก็จะไม่เกิดสันติสุข (2) การค้าขายมนุษย์ ทำให้มนุษย์หมดอิสรภาพ ได้แก่ การค้าขายเด็ก การค้าทาส การใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณ รวมถึงการขายตัว หรือขายบริการทางเพศ (3) การค้าขายเนื้อ หมายถึง การเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อฆ่าขายเนื้อ (4) การค้าขายของมึนเมา ตลอดจนการค้าขายสารเสพติดทุกชนิด และ (5) การค้าขายยาพิษหรือสารเคมีที่มีพิษ และเป็นอันตรายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

4.3 หมวดแห่งปัญญา : เป็นการพัฒนาด้านการฝึกจิตของมนุษย์ให้จิตที่พัฒนาแล้ว มีความสงบเป็นไปในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เรียบร้อย ผ่องใส สะอาดบริสุทธิ์ปราศจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธศาสนา การพัฒนาจิตด้วยการฝึกจิต ควบคุมจิตที่มีธรรมชาติดิ้นรน กวัดแกว่ง ห้ามยากให้กลายเป็นจิตที่บริสุทธิ์อ่อนโยน และเรียบร้อยด้วยการใช้พุทธิปัญญา ซึ่งพุทธศาสนานิกายเซ็นได้ยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มาจากภาพเขียนโบราณที่แสดงถึงขั้นตอนการฝึกจิตของมนุษย์ ในชื่อภาพว่า “ภาพชุดการพัฒนาจิตของคนเลี้ยงวัว (The Ten Ox herding Pictures)” ที่เปรียบเทียบวัวว่าเสมือนเป็นจิตที่มนุษย์ คือ คนเลี้ยงวัวจำเป็นจะต้องคอยฝึก คอยกำกับรักษาดูแลให้วัว (จิต) ของตนเรียบร้อย เพราะทั้งสองจะต้องอยู่ด้วยกันตลอดเวลาโดยอาศัยองค์ธรรมแห่งมรรคเพื่อความสำเร็จผล (เพ็ญแข บัวภา, 2554 : 670-673) ได้แก่ วิริยะ เป็นต้น หมวดแห่งปัญญานี้มี 3 องค์ประกอบคือ

1) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) หมายถึง ความเพียรพยายาม ไม่เกียจคร้าน ไม่ท้อถอย ประกอบการอันเป็นกุศลในการละเว้นความชั่ว เพื่อพัฒนาจิตให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ ความเพียรนี้มีเป้าหมายเพื่อประกอบธรรม 4 ประการ คือ (1) เพียรระวัง ปิดกั้น ยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น (2) เพียรละ กำจัดบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดสิ้นไป (3) เพียรเจริญ กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดมีขึ้น และ (4) เพียรรักษา กุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนไพบูลย์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้มีความเพียรมั่นคง แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวยังประเสริฐกว่าผู้เกียจคร้าน ไม่มีความเพียรที่มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี” (ขุ.ขุ. 25/112/65)

2) สัมมาสติ (การระลึกชอบ) หมายถึง การมีสติระลึกรู้ตัวอยู่กับปัจจุบันเสมอว่ากำลังทำอะไรอยู่ ไม่เป็นคนประมาทพลั้งเผลอจนลืมสติ เมื่อมนุษย์มีสติก็จะอยู่ในปัจจุบัน และใส่ใจต่อสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น ณ ขณะนั้นทั้งภายในตัวมนุษย์เองและต่อสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว ด้วยกายที่ตั้งมั่น ด้วยจิตที่ตั้งมั่น ไม่ประมาท สงบเสงี่ยมสำรวม มีจริยวัตรสง่างามเรียบร้อย เคารพในตนเอง และผู้อื่น มีผิวพรรณผ่องใส นอนเป็นสุข อยู่เป็นสุข มีสุขภาพจิตดี แช่มชื่นเบิกบานร่าเริงด้วยธรรม ทั้งยังเป็นธรรมโอสถบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ตัดความวิตกกังกล สงบระงับลงโดยฉับพลันจนหายขาดได้ด้วยวิธีการกำหนดลมหายใจเข้าออกทุกขณะจิต นั่นก็คือ อานาปานสติ

3) สัมมาสมาธิ (การตั้งจิตมั่นชอบ) หมายถึง การเจริญสติ ความมีใจตั้งมั่น การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ภาวะที่จิตตั้งเรียบแน่วแน่อยู่ในอารมณ์หนึ่งเดียว ดังปรากฏในหลักพุทธจริยศาสตร์ว่า จิตที่ตั้งไว้ชอบ คือ จิตที่มุ่งมั่นประพฤติตามกุศลกรรมบถ 10 ประการ ได้แก่ กายกรรม 3 วจีกรรม 4 สองอย่างนี้ คือ ศีล หรือสัมมากัมมันตะ และสัมมาวาจา และมโนกรรม 3 ได้แก่ (1) ไม่คิดโลภมากอยากได้แต่ของคนอื่น (2) ไม่คิดร้ายเบียดเบียนทั้งตนเอง และผู้อื่น และ (3) มีสัมมาทิฏฐิที่ถูกต้อง ธรรมเหล่านี้ย่อมอำนวยให้ได้ผลที่ประเสริฐยิ่งที่มารดาบิดาก็ให้ไม่ได้ หรือแม้แต่ญาติเหล่าอื่นก็ให้ไม่ได้ (ขุ.ธ.25/43/39) เพราะผู้ที่น้อมนำไปปฏิบัติตามจะเห็นผลชัดได้ด้วยตนเอง ไม่จำกัดกาลเวลา และรู้ได้เฉพาะตนเท่านั้น

เมื่อศึกษาภาพรวมของอริยมรรคแล้ว จะเห็นได้ว่า การทำงานของอริยมรรคนั้น มีกระบวนการฝึกตนเพื่อพัฒนาปัญญา โดยเริ่มต้นกระบวนการที่ “ใจ” การเรียงลำดับในองค์มรรคจึงเป็นการค่อย ๆ พัฒนาหรือที่เรียกว่าเป็นองค์ธรรมที่คอยสนับสนุนซึ่งกันและกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ผู้มีสัมมาทิฏฐิ จึงมีสัมมาสังกัปปะ ผู้มีสัมมาสังกัปปะ จึงมีสัมมาวาจา ผู้มีสัมมาวาจา จึงมีสัมมากัมมันตะ ผู้มีสัมมาสังกัปปะ จึงมีสัมมาอาชีวะ ผู้มีสัมมาอาชีวะ จึงมีสัมมาวายามะ ผู้มีสัมมาวายามะ จึงมีสัมมาสติ ผู้มีสัมมาสติ จึงมีสัมมาสมาธิ ผู้มีสัมมาสมาธิ จึงมีสัมมาญาณะ ผู้มีสัมมาญาณะ จึงมีสัมมาวิมุตติ” (ที.ม.10/290/224) เมื่อบุคคลมีความเห็นถูกต้องและคิดถูกต้อง จึงพัฒนาออกมาเป็นพฤติกรรมแสดงออกภายใต้การควบคุมของการเห็นถูกต้องและคิดถูกต้องและก้าวพัฒนาต่อไปในองค์แห่งมรรค ได้แก่ การสร้างความเพียรเพื่อให้เกิดสติ และสมาธิ และพัฒนาไปจนถึงสัมมาวิมุตติซึ่งเป็นปัญญาชั้นสูงสุดในพุทธศาสนา นั่นคือ “โลกุตตรปัญญา” หรือ “นิพพาน”

สรุป

พุทธจริยศาสตร์ เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาด้านความรูสึก นึก คิด ต่อข้อมูลข่าวสาร เป็นการฝึกฝนความเชี่ยวชาญแห่งความคิด สติ และปัญญาให้รู้เท่าทันต่ออารมณ์ที่มากระทบจากการสัมผัส รับรู้ เรียนรู้ และการบริโภคปัจจัยต่างๆ เหล่านั้น โดยใช้เครื่องมือคือหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ในการปฏิบัติฝึกฝน เพื่อให้เข้าถึงปัญญาที่ถูกต้องตามกระบวนการของหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ ศีล เป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบวินัย ช่วยให้บุคคลนั้นมีระเบียบในการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดี ซึ่งแยกได้หลายระดับ เช่น ในระดับพื้นฐาน คือ ศีล 5 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการไม่เบียดเบียนกันในทางชีวิตร่างกาย ทางทรัพย์สิน ในทางคู่ครอง ทางวาจา ส่วนอีกระดับหนึ่ง คือ การควบคุมกายวาจา เป็นพื้นฐานในการฝึกจิตใจของตัวเอง และศีลในขั้นนี้จะเป็นการพัฒนาปัญญาทางด้านความคิด และจิตใจ ที่มีผลต่อการประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ หรือข้อกำหนดที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อฝึกฝนตนทางคุณธรรมต่าง ๆ ในทางจิตใจให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ซึ่งสัมพันธ์และมีความจำเป็นในการดำเนินชีวิตในสังคมแห่งการเรียนรู้ในโลกยุคปัจจุบัน สมาธิ เป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพในด้านคุณธรรม

จริยธรรมต่าง ๆ ทำให้จิตใจประณีตดีงาม เช่น มีความเมตตา มีศรัทธา มีความกตัญญู ซึ่งเมื่อนำหลักการพัฒนาปัญญามาช่วยไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 หรืออริยมรรค จิตจะทำหน้าที่เรียนรู้ และเข้าถึงความรู้สึก นึกคิด และพัฒนาสมรรถภาพจิต ซึ่งสมรรถภาพจิตนี้จะเน้นที่สมาธิ สติ มีวิริยะ คือ ความเพียรพยายาม ความกล้าสู้ ความเอาใจใส่ ความรับผิดชอบ ความเข้มแข็ง ความอดทน เป็นต้น การพัฒนาปัญญาด้านจิตใจนี้จะเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ และปัญญา เป็นการพัฒนาปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติ ทำให้เห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริงของธรรมชาติ หากมนุษย์มีการพัฒนาปัญญาในทางที่ถูกต้องแล้วก็จะทำให้การประพฤติตนเป็นไปในทางที่ดีงามเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยอคติ 4 และกิเลส รู้เท่าทันโลกและชีวิตตามความเป็นจริง และปฏิบัติต่อมันตามเหตุผลด้วยความรู้เท่าทันต่อเหตุปัจจัย ไม่มีความยึดติดถือมั่นที่จะมาบีบคั้นตัวเองที่ก่อให้เกิดโทษหรือทุกข์ เมื่อปัญญาเจริญอย่างถูกต้องก็จะส่งผลต่อจิตใจ ทำให้จิตใจดีงามมีความสุขเป็นอิสระและเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต นั่นคือ ภาวนามยปัญญา ซึ่งมีลักษณะปลอดโปร่ง โล่งสบาย ไร้ทุกข์ไร้ปัญหา ไม่หวั่นไหวกับสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มากระทบ

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาพุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาปัญญา พบว่า พุทธจริยศาสตร์มีการพัฒนาปัญญา 2 ระดับ คือ โลกิยปัญญาและโลกุตตรปัญญา การการพัฒนาปัญญาในระดับโลกิยปัญญา จะต้องสร้างสัมมาทิฏฐิ เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัญญาอันดับแรกที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นก่อน โดยอาศัยปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน คือ ปรโตโฆสะและโยนิโสมนกิการ สัมมาทิฏฐิ แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ โลกิยสัมมาทิฏฐิ คือ ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เชื่อว่าทานมีผล กรรมมีผล เชื่อในคุณบิดา มารดา เป็นต้น และผ่อนคลายจากความยึดมั่นในรูปนามในที่สุด โดยมีกัลยาณมิตรเป็นผู้โน้มน้าวชี้แนะและสั่งสอนเพื่อยังศรัทธาให้ตั้งมั่นประกอบกับปัญญาที่ติดตัวมาทำให้เกิดธรรม 4 ประการคือ ความพร้อมแห่งศรัทธา ศีล ทาน และโลกิยปัญญาในที่สุด ทำให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติ ทำให้การดำเนินชีวิตในส่วนที่ยังสัมพันธ์ต่อโลกมีความสุขขึ้น หรือกล่าวว่ามีความทุกข์น้อยลงและยังไม่สามารถละกิเลสได้เท่านั้น ส่วนการพัฒนาปัญญาในระดับโลกุตรปัญญานั้น เป็นการเตรียมพร้อมของโลกิยปัญญา นั่นคือต้องมีความมุ่งมั่นในการฝึกฝนตนเพื่อพัฒนาปัญญาไปสู่เป้าหมายสูงสุด โดยต้องพัฒนาไปตามแนวของอริยมรรค และไตรสิกขา มีวิธีการเช่นเดียวกับการพัฒนาในระดับโลกิยปัญญา แตกต่างที่ความเข้มงวดสำรวมระวังมากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องของศีลที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาปัญญา จะทำให้บุคคลนั้นเกิดความระมัดระวังในพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ไม่ล่วงละเมิดทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ไม่คิดเบียดเบียนทำร้ายทำลายทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้ไม่ร้อนใจ เป็นผู้มีความบันเทิงใจ จิตมีความสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิ การทำสมาธิมีทั้งการทำสมถภาวนา เพื่อให้จิตมีความสงบตั้งมั่น และวิปัสสนา เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง

ในขณะที่ดำเนินชีวิตอยู่นี้บุคคลต้องหมั่นประพฤติตน ทั้งในหลักของอริยมรรค และไตรสิกขาประกอบกัน เพื่อเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกันทั้งภายนอกและภายใน เพื่อทำความเจริญไปสู่การพัฒนาในระดับโลกุตรปัญญา พุทธจริยศาสตร์จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาปัญญามาเป็นอันดับแรก ดังจะเห็นได้จากที่พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเริ่มต้นจากการสละความสุขทางโลกบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา นั่นหมายความว่าชีวิตต้องเริ่มต้นที่ปัญญาก่อน ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์จึงแบ่งปัญญาออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับที่ให้ผู้ที่ยังไม่มีปัญญาหรือที่มีปัญญาน้อยมีจุดเริ่มต้น โดยเฉพาะอริยมรรค ฝ่ายปัญญาก็ได้จัดไว้เป็นอันดับแรกคือ สัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ ซึ่งมรรคทั้งสองข้อนี้จะถูกแยกไว้ชัดเจน นั่นคือบุคคลจะต้องมีความคิดที่ถูกต้องเสียก่อน คือต้องเพียรสร้างปัญญาในทางโลก (โลกียปัญญา) ให้เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงค่อยพัฒนาปัญญาในระดับสูงขึ้นคือโลกุตตรปัญญาไปตามลำดับ

เอกสารอ้างอิง

_____. (2533). พระอุปติสสเถระ. วิมุตติมรรค. กรุงเทพฯ: ศยาม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย.

เธียรชัย เอี่ยมวรเมธ. (2540). พจนานุกรมไทย ฉบับอธิบาย 2 ภาษา. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา.

นงลักษณ์ วิรัชชัย และ รุ่งนภา ตั้งจิตราเจริญกุล. (2554). การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงคุณธรรจริยธรรมของคนไทย. กรุงเทพฯ: หจก.ครีเอทิฟโทน.

บุญมี แท่นแก้ว และคณะ. (2532). จริยศาสตร์. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครูสมเด็จเจ้าพยา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2541). พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

เพ็ญแข บัวภา. (2554). พุทธิปัญญาในโกอานและภาพปริศนาธรรมเพื่อสังคมแห่งการตื่นรู้. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด.

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาแผ่นดินเชิงคุณธรรม. (2551). การวิจัยและพัฒนาตัวบ่งชี้คุณธรรมจริยธรรม. กรุงเทพฯ: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

Murray Thomas. (1990). The Encyclopedia of Human Development and Education Theory, Research, and Studies. United State of America: Bpcc Wheatons Ltd.

มาตรการเชิงพุทธปรัชญาในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ

Measures According to Buddhist Philosophy to Prevent Corruption and Misconduct

ถาวร เศษมะพล[1] และ จรัส ลีกา[2]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2]

Thaworn Sesmapol[1] and Jaras Leeka[2]

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus[1,2]

Corresponding Author, Email: jarasleeka1@gmail.com

****

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบถึงลักษณะและรูปแบบของการทุจริตและประพฤติมิชอบ ได้แก่ การทุจริตในการบริหารราชการแผ่นดิน การทุจริตทางเศรษฐกิจ และการทุจริตทางการเมือง เพื่อทราบถึงมาตรการต่าง ๆ ในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ ได้แก่ มาตรการทางการเมือง มาตรการทางการบริหาร มาตรการการควบคุมจากสาธารณะ และมาตรการทางด้านหน้าที่และเพื่อนำเสนอมาตรการเชิงพุทธปรัชญาในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ ได้แก่ หลักอัตถะ 3 หลักปหานปธาน หลักเบญจศีล หลักสุจริต 3 หลักหิริ-โอตตัปปะ ความสันโดษ สัมมาอาชีวะ และหลักฆราวาสธรรม 4

คำสำคัญ: มาตรการป้องกัน; การทุจริตและประพฤติมิชอบ; พุทธปรัชญา

Abstract

The objectives of this research are: to present patterns and types of corruption and misconduct: Administrative corruption, Economic corruption and Political corruption To present measures to preventing corruption and misconduct: Political Control, Administrative Control, Public Control and Functional Control to present measures according and to Buddhist philosophy to prevent corruption and misconduct : three

* ได้รับบทความ: 31 พฤษภาคม 2565; แก้ไขบทความ: 14 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 23 มิถุนายน 2565
Received: 31 May 2022; Revised: 14 June 2022; Accepted: 23 June 2022

benefit, foundation, five principles, three good faith, Hiriotappa, detached, right livelihood and four virtues for a good household life.

Keywords: Measures Prevent; Corruption and Misconduct; Buddhist Philosophy

บทนำ

การทุจริต หรือคอรัปชัน (Corruption) เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานานมากแล้ว เพียงแต่ว่าลักษณะการทุจริต นั้นไม่รุนแรง ซับซ้อน และกว้างขวางเหมือนปัจจุบันนี้นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าการทุจริตในประเทศไทย น่าจะเริ่มมาจาก “การจิ้มก้อง” ซึ่ง “การจิ้มก้อง” เป็นคำจากภาษาจีน “จิ้ม” แปลว่า ให้ “ก้อง” แปลว่า ของกำนัล การจิ้มก้องมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา (พ.ศ. 1894-2310) (พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, 2558) โดยพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยา มีเหตุผลในการจิ้มก้องว่าเพื่อการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างกันและเพื่อการอำนวยความสะดวกในการเข้าไปค้าขายในเมืองจีน กับเพื่อเป็นการสะท้อนว่าพระมหากษัตริย์ไทยเป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศ อันจะทำให้ประเทศที่มาคบค้าติดต่อมีความยำเกรงเพราะถือว่าได้รับการคุ้มครองจากจีน ต่อมาการจิ้มก้องได้กลายมาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวจีน โดยพ่อค้ามักจะนำของกำนัลไปให้ขุนนางข้าราชการชาวสยามเพื่อขอความสะดวกในการทำมาค้าขาย โดยในสมัยนั้นมองเพียงว่าเป็นของกำนัลหรือของฝากมิใช่เป็นการทุจริต จนกระทั่งเมื่อกิจการค้าเริ่มมีการขยายตัวเกิดการแข่งขันกันมากในหมู่พ่อค้าทั้งไทยและต่างประเทศ ทำให้การให้ของกำนัลได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นการให้สินบนในรูปแบบของเงินทองแทน การรับสินบนเพื่อแลกกับการอำนวยความสะดวกหรือเพื่อให้ได้ในสิ่งต่าง ๆ เช่น สิทธิสัมปทาน ตำแหน่งหน้าที่การงาน ฯลฯ เริ่มขยายวงกว้างมีการรับสินบนตั้งแต่ระดับล่างจนถึงขุนนางระดับบน โดยสังเกตจากบทกวีของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (พระบิดาแห่งกฎหมายไทย และทรงเป็นโอรสองค์ที่ 14 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงประพันธ์ไว้ว่า “เอ็งกินเหล้าเมายาไม่ว่าหรอก แต่อย่าออกนอกทางไปให้เสียผล จงอย่ากินสินบาทคาดสินบน เรามันชนชั้นปัญญาตุลาการ” จากบทประพันธ์แสดงให้เห็นว่าปัญหาการทุจริต ในสมัยนั้นคงเริ่มรุนแรงและลุกลามในทุกระดับชั้น ไม่เว้นแม้แต่ชนชั้นตุลาการที่พระองค์ทรงประพันธ์บทกวีเพื่อเตือนสติเชิงห้ามปรามมิให้กระทำ

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย การทุจริต ยังคงมีมาอย่างต่อเนื่องเพียงแต่จะเน้นไปในเรื่องของ “การฉ้อราษฎร์บังหลวง” หรือการนทุจริตในวงราชการมากกว่า ซึ่งปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่รัฐบาลพยายามหามาตรการป้องกันและแก้ไขมาโดยตลอด แต่ยิ่งนานวันปัญหาการทุจริตก็ยิ่งหยั่งรากลึกและขยายวงกว้างไปในสังคมไทยจากเดิมที่เป็นการทุจริตในวงราชการหรือภาครัฐ ได้ขยายไปสู่ภาคเอกชนในวงธุรกิจต่าง ๆ รวมไปถึงการทุจริตที่เกิดขึ้นจากการสมรู้ร่วมคิดระหว่างภาครัฐกับเอกชน

การหยั่งรากลึกและความซับซ้อนของการทุจริต ทำให้การหามาตรการป้องกันและแก้ไขการทุจริตนั้นยากขึ้นเป็นเท่าทวีคูณ

ปัญหาการทุจริต กลายเป็นปัญหาระดับโลกเมื่อสหประชาชาติ (United Nations : UN) ได้มีอนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการคอร์รัปชัน ค.ศ.2003 (United Nations Convention against Corruption 2003 : UNCAC) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. 2003 โดยแบ่งออกเป็น 8 หมวด โดยแต่ละหมวดมีสาระสำคัญ ดังนี้ หมวด 1 บทบัญญัติทั่วไป กล่าวถึง ความมุ่งประสงค์ของอนุสัญญา บทนิยามขอบเขตการใช้บังคับของอนุสัญญา และหลักการเคารพอธิปไตยแห่งรัฐ หมวด 2 มาตรการป้องกันการทุจริต กล่าวถึงพันธกรณีของรัฐภาคีที่จะต้องจัดทำนโยบายป้องกันการทุจริตที่มีประสิทธิภาพ หมวด 3 ความผิดทางอาญาและการบังคับใช้กฎหมาย หมวด 4 ความร่วมมือระหว่างประเทศกำหนดให้รัฐภาคีกำหนดรูปแบบความร่วมมือทางกฎหมายระหว่างกันในการรวบรวมและนำส่งพยานหลักฐาน การส่งผู้ร้ายข้ามแดน การติดตาม อายัด ยึดและริบทรัพย์สินที่ได้จากการทุจริต หมวด 5 การติดตามทรัพย์สินคืน หมวด 6 ความช่วยเหลือทางวิชาการและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หมวด 7 กลไกในการปฏิบัติตามอนุสัญญา หมวด 8 บทบัญญัติสุดท้าย กล่าวถึง การปฏิบัติตามอนุสัญญา อนุสัญญาฉบับนี้เป็นการกระตุ้นให้ประเทศต่าง ๆ ตื่นตัวและร่วมมือกันจัดการกับปัญหาการทุจริตอย่างจริงจัง นอกจากนี้เพื่อเป็นการตอกย้ำให้แต่ละประเทศได้เห็นถึงการทุจริตที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น จึงได้มีการจัดตั้งองค์กรโปร่งใสนานาชาติ (TI : Transparency International) ซึ่งเป็นองค์กรอิสระนานาชาติที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อรณรงค์การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชั่น จัดทำ CPI : Corruption Perception Index ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยค่าคะแนนตั้งแต่ 0 (คอร์รัปชันมากที่สุด) – 100 (คอร์รัปชันน้อยที่สุด) ยิ่งค่า CPI สูงแสดงว่าประเทศมีความโปร่งใสมาก คอร์รัปชันต่ำ ยิ่งที่ค่า CPI ต่ำ แสดงว่าประเทศมีความโปร่งใสน้อย คอร์รัปชันสูง ดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perceptions Index; CPI) เป็นดัชนีที่ตีพิมพ์ทุกปี โดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติตั้งแต่ ค.ศ.1995 ซึ่งจัดอันดับประเทศ "จากระดับความทุจริตในภาครัฐด้วยวิธีการประเมินผลโดยผู้เชี่ยวชาญและเขียนแบบสอบถามความคิดเห็นโดยทั่วไป CPI มักวัดระดับความทุจริตเป็น "การใช้อำนาจสาธารณะในทางที่ผิดเพื่อรายได้ส่วนตัว” การให้คะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) รวมถึงการจัดอันดับของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ทำให้ประเทศต่าง ๆ ได้รับรู้ถึงความรุนแรงของปัญหาการทุจริตที่เกิดขึ้นในประเทศของตน ในปี ค.ศ.2020 ประเทศไทยได้คะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต (CPI) 36 คะแนน จากคะแนน เต็ม 100 คะแนน เท่ากับปี 2019 (พ.ศ. 2562) จัดอยู่ในอันดับที่ 104 ของโลก และอยู่ในอันดับที่ 5 ของกลุ่มประเทศอาเซียน เท่ากับประเทศเวียดนาม ซึ่งประเทศสิงค์โปร์ได้คะแนนสูงสุด คือ 85 คะแนน จัดอยู่ในอันดับที่ 3 ของโลก (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) จากผลคะแนนดังกล่าวทำให้สำนักงาน ป.ป.ช. แนะรัฐบาลแก้ไขปัญหาการทุจริตและการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเรียกรับสินบนของเจ้าหน้าที่รัฐ

จากผลคะแนนการรับรู้การทุจริต ในปี 2020 เป็นเครื่องบ่งชี้สำคัญถึงสถานการณ์การทุจริตในประเทศไทย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลจำเป็นต้องมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาการทุจริตอย่างจริงจัง เพื่อนำไปสู่แนวทางปฏิบัติในการสร้างความโปร่งใสในการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคมและประชาชน จะต้องตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการทุจริต และไม่ยอมทนต่อการทุจริต ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่สุจริตส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ และส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของคะแนนดัชนีการรับรู้การทุจริต ต่อไป

ความหมายของการทุจริตและประพฤติมิชอบ

ความหมายของคำว่า “การทุจริต (Corruption)” นั้นมีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลายสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. กลุ่มที่มองว่าความหมายของการทุจริต เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและตามสถานที่ในบริบทของสังคมที่แตกต่างกันไป เช่น อริสโตเติล มองเตสกิเออร์ มองการทุจริตจากบริบททางการเมือง โดยมีความหมายในแง่ของ “ศีลธรรม” “จริยธรรม” หรือ “ความซื่อสัตย์” ของผู้ปกครอง นักวิชาการชื่อเดวิด เอ็ช. เบย์ลีย์ จีไมร์ดาล และ เจ.เอส.นีส์ ให้คำนิยามคำว่าทุจริตจากการให้หน่วยงานราชการสมัยใหม่เป็นศูนย์กลาง (Public – Office – Centered Definitions) นอกจากนี้แล้วยังมีการให้นิยามจากตลาดเป็นศูนย์กลาง (Market - Centered Definitions) โดย ฟาน คลาเวิร์น, เนธานเนียล เลฟ และโรส-แอคเคอร์แมน จนถึงการทุจริต ที่ใช้นิยามของผลประโยชน์สาธารณะเป็นศูนย์กลาง (Public-Interest-Centered Definitions) ของ คาร์ล ฟริดริค(รศ.ดร.สังศิต พิริยะรังสรรค์และคณะ, 2533)

2. กลุ่มนักวิชาการ อาทิ Heidenheimer (Heidenheimer, 1989) ได้ให้ความหมายการทุจริตออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกให้ความหมายของการทุจริตโดยโยงกับหน้าที่ของหน่วยงานราชการสมัยใหม่ (Public Office) กลุ่มที่สอง ให้ความหมายของการทุจริตเกี่ยวโยงกับเศรษฐศาสตร์ในเรื่องเกี่ยวกับอุปสงค์ (Demand) อุปทาน (Supply) และการแลกเปลี่ยน (Exchange) และกลุ่มที่สาม ให้ความหมายการทุจริตโดยโยงกับเรื่องผลประโยชน์ ของสาธารณะหรือผลประโยชน์ของประชาชน (Public interest) ในขณะที่ Khan & Jomo (Khan, 2000) ให้ความหมายการทุจริตว่าหมายถึง “การละเมิดกฎระเบียบทางการที่ควบคุมการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะ เพื่อตอบสนองต่อข้อเสนอที่มาในรูปตัวเงินหรือการสนับสนุนทางการเมือง”

3. กลุ่มผู้ที่ให้ความหมายการทุจริตตามฐานคติโดยมีการกำหนดความหมายของการทุจริตที่แตกต่างกันไป เช่น ทินพันธ์ นาคะตะ (ทินพันธ์, 2520) และ อรทัย ก๊กผล (อรทัย, 2531) ได้ให้ความหมายการทุจริตตาม Heidenheimer โดยแบ่งออกเป็น 4 แง่มุม คือ ด้านการใช้ตำแหน่งหน้าที่การงาน ด้านที่กระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของส่วนรวมด้านกฎหมายและด้านศีลธรรม ส่วน ผาสุก พงษ์ไพจิตร

และ นวลน้อย ตรีรัตน์ (2546) นักวิชาการที่มองว่านิยามของ Khan & Jomo มีความหมายค่อนข้างแคบ เพราะมองจากมุมของการประพฤติและปฏิบัติที่ผิดกฎเกณฑ์หรือกฎหมายเท่านั้น การทุจริตในความหมายของทั้งสอง คือ “การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนหรือให้กับพรรคพวกโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่หรืออำนาจที่ได้รับมอบหมายเป็นเครื่องมือ พฤติกรรมดังกล่าวอาจผิดหรืออาจไม่ผิดกฎหมาย แต่ขัดกับหลักจริยธรรมหรือขัดกับมาตรฐานความคาดหวังที่สาธรณะชนมีต่อบทบาทของบุคคลสาธารณะ ในขณะที่ สังศิต พิริยะรังสรรค์ (สังศิต, 2549) ได้นิยามว่า “การทุจริต หมายถึง กระบวนการที่บุคคลสาธารณะ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเอง ครอบครัว วงศาคณาญาติ พวกพ้องและคนใกล้ชิด โดยอาศัยตำแหน่ง หน้าที่กฎหมาย อำนาจที่ได้รับมอบหมายและสถานะในระบบราชการหรืออิทธิพลในทางส่วนตัวเป็นเครื่องมือ ไม่ว่าการกระทำดังกล่าวจะผิดกฎหมาย หรืออาจไม่ผิดกฎหมาย ไม่ว่าการกระทำดังกล่าวจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางด้านเงินทองหรือสิ่งตอบแทนหรือไม่ก็ตาม ถ้าหากการกระทำดังกล่าวขัดกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลสาธารณะ ขัดกับมาตรฐานความคาดหวังของสาธรณชนที่มีต่อบุคคลสาธารณะ ขัดกับผลประโยชน์ของประชาชนจำนวนมากและขัดกับหลักการแห่งการมีผลประโยชน์ทับซ้อน ก็ถือว่าเป็นการทุจริตทั้งสิ้น”

4. ความหมายทางด้านกฎหมาย

4.1 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (1) “ทุจริต”หมายถึง “เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น”

4.2 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2561 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ทุจริตต่อหน้าที่” หมายความว่า ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดในตำแหน่งหรือหน้าที่หรือปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดในพฤติการณ์ที่อาจทำให้ผู้อื่นเชื่อว่ามีตำแหน่งหรือหน้าที่ทั้งที่ตนมิได้มีตำแหน่งหรือหน้าที่นั้น หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหรือหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบสำหรับตนเองหรือผู้อื่น หรือกระทำการอันเป็นความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการหรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายอาญาหรือตามกฎหมายอื่น

4.3 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 มาตรา 3 “ทุจริตต่อหน้าที่” หมายความว่าทุจริตต่อหน้าที่ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตกฎหมายว่าด้วยมาตรการของฝ่ายบริหารในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตหรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอื่น และ “ประพฤติมิชอบ” หมายความว่าการกระทำที่ไม่ใช่ทุจริตต่อหน้าที่แต่เป็นการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดโดยอาศัยเหตุที่มีตำแหน่งหรือหน้าที่อันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายระเบียบข้อบังคับคำสั่งหรือมติของคณะรัฐมนตรีที่มุ่งหมายจะควบคุมดูแลการรับการเก็บรักษาหรือการใช้เงินหรือทรัพย์สินของแผ่นดิน

จากนิยามดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า “การทุจริต” นั้น มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. เป็นกระบวนการที่บุคคลสาธารณะ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเอง ครอบครัว วงศาคณาญาติ พวกพ้องและคนใกล้ชิด

2. เป็นกระบวนที่อาศัยตำแหน่ง หน้าที่ กฎหมาย อำนาจที่ได้รับมอบหมายและสถานะในระบบราชการหรืออิทธิพลในทางส่วนตัวเป็นเครื่องมือในการกระทำทุจริต

3. การกระทำทุจริตอาจจะผิดกฎหมาย หรืออาจไม่ผิดกฎหมายก็ได้

4. เป็นการกระทำที่ขัดกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลสาธารณะ ขัดกับมาตรฐานความคาดหวังของสาธรณชนที่มีต่อบุคคลสาธารณะ ขัดกับผลประโยชน์ของประชาชนจำนวนมากและขัดกับหลักการแห่งการมีผลประโยชน์ทับซ้อน

ส่วนคำว่า “ประพฤติชอบ” (Misconduct) เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นมาควบคู่กับการทุจริตในภายหลัง ทั้งนี้เพื่อให้ความหมายของการทุจริตมีความครอบคลุม สมบูรณ์ ชัดเจนและทันสมัย สอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการทุจริต โดยคำว่า “ประพฤติชอบ” หมายถึง การใช้อำนาจในตำแหน่งหรือหน้าที่อันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง หรือมติคณะรัฐมนตรีที่มุ่งหมายจะควบคุมการรับ การเก็บรักษา หรือการใช้เงินหรือทรัพย์สินของแผ่นดิน ทั้งนี้เนื่องจากการทุจริตได้มีการพัฒนาในลักษณะที่ซับซ้อนมากขึ้น จากการทุจริตที่เกิดจากการรับเงินหรือสิ่งของที่มีมูลค่า ได้เปลี่ยนเป็นการให้อาศัยหรือยอมให้ผู้อื่นอาศัยอำนาจหน้าที่ราชการของตน ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมหาประโยชน์ให้แก่ตนเองหรือผู้อื่นหรือการปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยมิชอบ เพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นได้ประโยชน์ที่มิควรได้เป็นการทุจริต ต่อหน้าที่ราชการ ซึ่งลักษณะการกระทำหรือยินยอมให้ผู้อื่นกระทำนี้ถือว่าเป็นการประพฤติมิชอบ

ลักษณะและรูปแบบของการทุจริตและประพฤติมิชอบ

ลักษณะและรูปแบบของการทุจริต (Corruption) และประพฤติมิชอบ (Misconduct) นั้นได้มีการแบ่งรูปแบบและลักษณะที่แตกต่างกันสามารถแยกออกได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มนักวิชาการต่างประเทศ นักวิชาการต่างประเทศในกลุ่มนี้ได้จัดลักษณะและรูปแบบของการทุจริตและประพฤติมิชอบโดยพิจารณาจาก ขนาด (Size) รูปแบบ (Form) มิติของการทุจริต (Dimension) และระดับความอดทนของชุมชน (Degree off Tolerrability) (สังศิต พิริยะรังสรรค์, 2549) ในการพิจารณาจากขนาดนั้น Susan-Akerman(1999) แบ่งการทุจริตออกเป็น 2 ขนาด คือ การทุจริตขนาดเล็ก (Petty Corruption) เป็นการติดสินบนที่กระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับล่างและการทุจริตขนาดใหญ่ (Grand corruption) ซึ่งกระทำโดยนักการเมืองและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ในแง่ของรูปแบบนั้น มาร์ค โรบินสัน (1998) ได้แบ่งการทุจริตออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การทุจริตเชิงบุคคล (Incidental)

การทุจริตเชิงสถาบัน (Institutional) และการทุจริตเชิงระบบหรือการทุจริตที่มีผลกระทบต่อสังคมวงกว้าง (Systematic) ในส่วนของรูปแบบนั้น Sangita และ Skidmore (1996) ได้ให้ความเห็นที่ต่างไปว่า การทุจริตไม่ได้มีรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นการเฉพาะ ขึ้นอยู่กับตัวแสดงที่เข้ามาเกี่ยวข้อง สิ่งแวดล้อม สถานการณ์ จำนวนเงิน กลวิธี ธรรมเนียมปฏิบัติ กฎหมาย และวัฒนธรรมของแต่ละสังคม นอกจากนี้ แม้กระทั่งในสังคมเดียวกันแต่คนต่างรุ่น (Generation) อาจให้ความหมายการทุจริตที่แตกต่างกันไป ในแง่มิติของการทุจริต สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 มิติ (Banfield : 1975; Werner : 1983) คือ 1. การทุจริตในการบริหารราชการแผ่นดิน (Administrative Corruption) ซึ่งเป็นการใช้อิทธิพลที่เกินกว่าอำนาจของกฎหมายเพื่อไปกำหนดนโยบายและทำให้เกิดผล 2. การทุจริตทางเศรษฐกิจ (Economic Corruption) เป็นการแสวงหากำไรส่วนเกินหรือที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่าค่าเช่าโดยนิยามแล้ว ค่าเช่าถูกสร้างขึ้นเมื่อรัฐเข้าไปจำกัดการทำงานของตลาด 3. การทุจริตทางการเมือง (Political Corruption) เป็นการใช้อำนาจของรัฐบาลโดยขาดคุณธรรมหรืออย่างผิดกฎหมายเพื่อผลประโยชน์ของตนเองหรือเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง ในแง่ของระดับความอดทนของชุมชนที่มีต่อการทุจริตนั้น Heidenheimer (Heidenheimer, 1989) ได้แบ่งออกเป็น 3 สีคือ สีดำ สีเทา และสีขาว การทุจริตสีดำ (Black Corruption) หมายถึง การเห็นพ้องต้องกันเป็นส่วนใหญ่ของชนชั้นนำและของมวลชน ที่เห็นว่าการกระทำหนึ่งสมควรจะถูกตำหนิ และเห็นควรว่าจะต้องถูกลงโทษ การทุจริตสีเทา (Gray Corruption) เป็นการกระทำที่ชนชั้นนำส่วนหนึ่งเห็นว่าสมควรถูกลงโทษ แต่ชนชั้นนำอีกส่วนหนึ่งเห็นแตกต่างออกไป ในขณะที่เสียงส่วนใหญ่มีความเห็นคลุมเครือ และการทุจริตสีขาว (White Corruption) เป็นเรื่องที่ชนชั้นนำยอมรับและเห็นว่าพอจะยอมรับได้ คือไม่เลวร้ายนัก เป็นเรื่องที่ชนชั้นนำและมวลชนส่วนใหญ่ไม่ได้มีความกระตือรือร้นที่จะให้มีการลงโทษ 2. กลุ่มที่จัดลักษณะและรูปแบบตามลักษณะของการกระทำความผิดหรือตามกฎหมาย อาทิ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (2558) ได้สรุปรูปแบบของการทุจริตไว้ดังนี้ 1. การทุจริตเชิงนโยบาย 2. การทุจริตในการบริหารราชการแผ่นดิน 3. การทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้าง 4. การทุจริตในการให้สัมปทาน 5. การทุจริตที่เกิดจากการขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน 6. การทุจริตโดยการทำลายระบบตรวจสอบอำนาจรัฐ 7. การมีผลประโยชน์ทับซ้อน 8. การทุจริตโดยการปกปิดการบริหารงานที่ไม่ถูกต้อง 9. การทุจริตโดยการใช้นโยบาย กฎหมาย กฎเกณฑ์ และข้อบังคับต่าง ๆ 10. การทุจริตโดยการใช้ทรัพยากรของรัฐไปในทางมิชอบ 11. การทุจริตโดยไม่กระทำการตามหน้าที่ และ 12. การทุจริตโดยการให้และการรับสินบน จากการศึกษาของจำทูล กองสาร์ และคณะ (2515) ได้สรุปรูปแบบของการทุจริตได้เป็น 6 รูปแบบ คือ 1. ฝ่าฝืน หลีกเลี่ยง หรือบิดเบือน ระเบียบแบบแผนหรือกฎข้อบังคับ 2. จูงใจ เรียกร้อง บังคับ ข่มขู่ หน่วงเหนี่ยว หรือกลั่นแกล้ง เพื่อหาประโยชน์ใส่ตนหรือพวกพ้อง 3. สมยอมรู้เห็นเป็นใจ เพิกเฉย หรือละเว้นการกระทำในการที่ต้องปฏิบัติหรือรับผิดชอบตามหน้าที่ 4. ยักยอก เบียดบังซึ่งทรัพย์สินของราชการ

5. ปลอมแปลงหรือกระทำใด ๆ อันเป็นเท็จ และ 6. มีผลประโยชน์ร่วมในกิจการบางประเภทที่สามารถใช้อำนาจหน้าที่ของตนบันดาลประโยชน์ได้ ส่วนวุฒิพงศ์ เพรียบจริยวัฒน์ (2542) ได้นำเสนอรูปแบบการทุจริตใน “คู่มือทรราช” ว่ามี 4 รูปแบบ คือ 1. การทุจริตจากการจัดซื้อจัดหา (Procurement Corruption) 2. การทุจริตที่เกิดจากสัมปทานและสิทธิพิเศษ (Concessionary Corruption) 3. การทุจริตจากการขายสาธารณะสมบัติ (Privatization Corruption) และ 4. การทุจริตจากการกำกับดูแล (Regulatory Corruption) จากการศึกษาของนิพนธ์ พัวพงศกรและคณะ (2543) พบว่าการทุจริตสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ 1. การทุจริตของเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการเงินและการบัญชี 2. การทุจริตเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้าง 3. การแสวงหาประโยชน์จากงานให้บริการประชาชน งานตรวจสอบหรือควบคุมงานที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรม และ 4. การจ่ายสินบนเพื่อให้ได้การผูกขาดกิจการบางประเภทที่ต้องไปรับสัมปทานจากรัฐบาลและจ่ายเพื่อให้คงสภาพการผูกขาดนั้นไว้

ลักษณะและรูปแบบการทุจริตตามกฎหมายซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ

1. รูปแบบการทุจริตที่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดอย่างชัดแจ้ง เช่น ประมวลกฎหมายอาญา : ความผิดฐานเจ้าพนักงานยักยอกทรัพย์, ความผิดฐานเจ้าพนักงานเรียกรับหรือยอมรับสินบน ฯลฯ พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ พ.ศ.2502 เป็นพนักงานผู้มีหน้าที่ซื้อ ทำ จัดการ หรือรักษาทรัพย์ใด กระทำการเบียดบังทรัพย์นั้นเป็นของตนหรือเป็นของผู้อื่นหรือโดยทุจริตยอมให้ผู้อื่นเอาทรัพย์นั้นไป, การเป็นพนักงานผู้มีหน้าที่จ่ายทรัพย์ จ่ายทรัพย์นั้นเกินกว่าที่ควรจ่ายเพื่อประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่นฯลฯ นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐ พ.ศ.2542 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2561 และ 2.รูปแบบการทุจริตที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดอย่างชัดแจ้ง อาทิ ความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ส่วนบุคคลและประโยชน์ส่วนรวม ดังเช่นกรณีการแต่งตั้งผู้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดหรือพวกพ้องเป็นกรรมการในองค์กรภาครัฐที่มุ่งเน้นการดำเนินการเชิงธุรกิจ นอกจากนี้การที่คณะกรรมการหรือผู้บริหารองค์กรภาครัฐที่มุ่งเน้นการดำเนินการในเชิงธุรกิจใช้ข้อมูลภายในที่เป็นความลับขององค์กรซึ่งได้มาจากการปฏิบัติหน้าที่เพื่อแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางการเงินหรือประโยชน์อื่น ก็จัดได้ว่าเป็นการทุจริตที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดอย่างชัดแจ้ง

กล่าวโดยสรุปรูปแบบและลักษณะของการทุจริตและประพฤติมิชอบนั้นมีความหลากหลายและแตกต่างกันแต่สามารถที่จำแนกได้ตามลักษณะที่ร่วมกันได้ ดังนี้ 1. การทุจริตมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เช่น การทุจริตเชิงนโยบายของผู้บริหารประเทศ การทุจริตโดยผู้อุปถัมภ์กับประชานิยม 2. การทุจริตเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่สมควรได้รับ ไม่ว่าจะเป็นเงินทองทรัพย์สิน ตำแหน่ง สิทธิการครอบครอง การบิดเบือน

สิ่งที่ถูกต้อง เช่น การให้และการรับสินบน การฉกฉวยและการแปรรูปทุนของรัฐ การแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ การใช้อิทธิพลทางการค้า 3. การทุจริตเป็นการกระทำที่ต้องอาศัยกลอุบาย การวางแผน มีความซับซ้อนและมักอาศัยช่องโหว่ของกฎหมายเป็นเครื่องมือ เช่น การฉกฉวยและการแปรรูปทุนของรัฐ (เครพโตเครซี) การใช้ทรัพยากรของรัฐไปในทางมิชอบ ในลักษณะของการปลอมแปลงเอกสาร การฉ้อฉล หรือการใช้กองทุนของรัฐไปในทางมิชอบ 4. การทุจริตเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง เช่น การไม่กระทำการตามหน้าที่การให้เงินบริจาคแก่พรรคการเมืองเพื่อให้กำหนดนโยบายและออกกฎหมายเพื่อธุรกิจและการค้าของตน 5. การทุจริตที่กฎหมายบัญญัติความผิดไว้อย่างชัดแจ้งและที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติความผิดไว้อย่างชัดแจ้ง

แนวคิดทฤษฎีและปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตและประพฤติมิชอบ

จากการตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาการทุจริตที่นับวันจะแก้ปัญหาได้ยากขึ้น ทำให้มีความพยายามของหลายฝ่ายที่นำเสนอแนวคิดทฤษฎีรวมถึงการหาสาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตขึ้น ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับการทุจริตที่สำคัญในปัจจุบันมี 3 ทฤษฎีหลัก คือ (สังศิต พิริยะรังสรรค์ และคณะ, 2553)

1. ทฤษฎีค่าเช่าและการแสวงหาค่าเช่า (Rents And Rents Seeking Theory) แนวคิดนี้เป็นของเดวิด ริคาโด, จอห์น สจ๊วต มิลล์ นักวิชาการสำนักคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง แนวคิดนี้ใช้คำว่า “การแสวงหาค่าเช่า” (Rent-seeking) เพื่อใช้อธิบายถึงการทุจริต “ค่าเช่า” เป็นคำย่อของ “ค่าเช่าทางเศรษฐกิจ” หมายถึง จำนวนเงินที่จ่ายเป็นพิเศษให้แก่บุคคลบางคนเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์บางประการ ค่าเช่าทางเศรษฐกิจเป็นอีกวิธีหนึ่งของการใช้อำนาจของระบบราชการไปในทางที่ผิดเพื่อผลประโยชน์ส่วนบุคคล ค่าเช่าเกิดขึ้นเมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้สถานะของพวกเขาไปในทางที่ผิดเพื่อรับสินบนหรือเงินที่ไม่สุจริตจากภาคเอกชนเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง 2. ทฤษฎีหัวหน้าตัวแทน (Principal-agent theory) ทฤษฎีนี้ได้รับการพัฒนาโดยนักเศรษฐศาสตร์ 2 ท่าน คือ Rose-Ackerman (1994) และ Klitgaard (1988) ทฤษฎีนี้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรธุรกิจกับองค์กรของรัฐบาล มีตัวแสดงอยู่สามตัวคือ หัวหน้า ตัวแทนและผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์ หัวหน้า (Principal) อาจจะหมายถึงตัวบุคคล องค์กรและประชาชน หรือบุคคลที่อยู่ในระดับสูงของรัฐบาลก็ได้ ส่วนตัวแทน (Agent) เป็นข้าราชการผู้ได้รับมอบหมายให้ดำเนินภารกิจที่แน่นอนในนามของหัวหน้าในการดำเนินการแทนหัวหน้า ตัวแทนต้องใช้อำนาจในการในการวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ยิ่งปัญหามีขอบเขตกว้างขวางมาก ตัวแทนก็จะต้องใช้อำนาจในการวินิจฉัยเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งอาจทำให้หัวหน้าไม่สามารถควบคุมการทำงานของตัวแทนไม่ได้ทั้งหมด ส่วนผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์ (Client) นั้นอาจเป็นได้ทั้งในรูปแบบของบุคคลและองค์กรที่เข้ามามีส่วนได้ส่วนเสียตามทฤษฎีนี้การทุจริตจะเกิดขึ้นเมื่อตัวแทนไม่ซื่อสัตย์ต่อผลประโยชน์ของหัวหน้าในกระบวนการดำเนินงาน

3. ทฤษฎีการขัดกันแห่งผลประโยชน์ (Conflict of interest theory) ทฤษฎีนี้ ซูมาส มิลเลอร์ และคณะ (2005) ให้นิยามของการขัดกันแห่งผลประโยชน์ว่าประกอบด้วย“ความสัมพันธ์” (Relationship) “การตัดสินใจ” (Judgement) “ผลประโยชน์” (Interest) และ “การดำเนินการอย่างเต็มที่” (Proper exercise) ในขณะที่ วิลเลี่ยม (1987) ให้ความหมายเรื่องการขัดกันแห่งผลประโยชน์ว่าเป็น “สถานการณ์ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีผลประโยชน์ส่วนตัวทางการเงินสูงพอที่จะกระทบต่อการใช้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเป็นสถานการณ์ที่ดูเสมือนว่าประโยชน์ทางการเงินอาจมีอิทธิพลต่อการใช้อำนาจหน้าที่” กล่าวโดยสรุป การขัดกันของผลประโยชน์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งมีสองระดับ คือ บุคคลในคณะรัฐบาลและข้าราชการประจำ ซึ่งอาจจะครอบคลุมไปถึงธุรกิจของครอบครัวนักการเมือง ธุรกิจเอกชน ธุรกิจข้ามชาติ นักการเมืองท้องถิ่น ผู้มีอิทธิพลและอื่นๆได้อีกด้วย การขัดกันแห่งผลประโยชน์สำหรับรัฐบาลอาจไม่ใช่เรื่องผลประโยชน์ทางด้านการเงินเสมอไปแต่อาจเป็นเรื่องผลประโยชน์ทางด้านการเมืองได้เช่นเดียวกัน รวมถึงการนโยบายสาธารณะของรัฐบาลที่อาจจะกลายเป็นเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนได้

นอกจากสามทฤษฎีหลักข้างต้นแล้ว จากการศึกษาของ ฐานันท์ วรรณโกวิท (2554) ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวการทุจริตไว้ 3 ทฤษฎี คือ 1. ทฤษฎีอุปถัมภ์ ที่กล่าวถึงการทุจริตจากการที่ต่างฝ่ายต่างมีผลประโยชน์ต่างตอบแทน 2. ทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ ซึ่งมีแนวคิดมาจากลำดับชั้นความต้องการของมาสโลว์ ที่อธิบายว่าการทุจริตเกิดจากความต้องการของมนุษย์ที่ไม่มีวันสิ้นสุด และสุดท้ายทฤษฎีปัจจัยสามประการ ซึ่งกล่าวว่าการทุจริตจะเกิดขึ้นเมื่อมีปัจจัยสามประการ คือ ความไม่ซื่อสัตย์ โอกาสที่เอื้ออำนวย และสิ่งที่เร้าหรือปัจจัยเร้า

จากทฤษฎีแนวคิดดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่การศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตขึ้น โดยในระยะแรก ๆ นั้น นักวิชาการส่วนใหญ่ อาทิ เอ็ม.แมคมุลแลน (1961) เอ็ช.เลฟ (1964) คอร์ลิน เลย์ (1965) และ J.S.Nye (1967) มองว่าการทุจริตมีสาเหตุมาจากปัจจัยทางด้านคุณธรรมของตัวผู้ปกครอง ซึ่งก็คือนักการเมืองและข้าราชการประจำที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากหน้าที่ที่รับผิดชอบอย่างเป็นทางการและเพื่อแสวงหาประโยชน์ส่วนตนของเจ้าหน้าที่รัฐ ต่อมานักวิชาการสำนักเสรีนิยมยุคใหม่ (Neo-liberal school) เห็นว่าการทุจริตเป็นผลสืบเนื่องมาจากตลาดมืด (Black market) เพราะมีการแทรกแซงของรัฐมากจนเกินไป ยีฟ เมนี่ (1996) และเอ็ดเวิร์ด ซี.แบนฟิลด์ (1975) นักวิชาการสำนักนี้ได้กล่าวถึงปัจจัย 3 ประการ ที่สนับสนุนให้เกิดการทุจริต คือ 1. การขาดแรงจูงใจที่จะดำเนินงานอย่างสุจริต เนื่องจากความไม่แน่นอนที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต 2. การที่อำนาจรัฐได้ขยายขอบเขตเข้าครอบคลุมการดำเนินกิจกรรมของระบบตลาดมากเกินไป และ 3. การที่หน่วยงานของรัฐมีอำนาจในการควบคุมกำกับดูแลการดำเนินกิจกรรมของภาคเอกชนมากเป็นพิเศษ ในขณะที่เวอร์เนอร์ (1983) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเกิดการทุจริตว่ามี 9 ประการ ดังนี้ 1. ระบบอุปถัมภ์ 2. ความไม่เท่าเทียมกันทางฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง 3. สังคมบริโภคนิยมที่มีช่องว่างระหว่างความต้องการกับความสามารถ

ในการตอบสนองในสินค้าและบริการ 4. การมีอำนาจในการควบคุมและแทรกแซงที่มากหรือน้อยเกินไปของรัฐ 5. การมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่มากหรือน้อยเกินไป 6. การขยายขอบเขตของบทบาทหน้าที่ของรัฐบาลและการขยายของเขตของโครงการสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น 7. ภาวการณ์ขาดแคลนทางเศรษฐกิจและเงินเฟ้อ 8. นักการเมืองที่ไม่ซื่อสัตย์สุจริต และ 9. การมีระบบการสืบสวนและการควบคุมการทุจริตที่ไม่เข้มแข็ง การไม่ให้ความสนใจปัญหาการทุจริตของผู้นำ และการมีความรู้ความเข้าใจที่จำกัดเกี่ยวกับการทุจริตของสาธารณชน

ซึ่งการศึกษาของเวอร์เนอร์มีส่วนที่คล้ายกับการศึกษาของประเทศไทย อาทิ ธานินทร์ กรัยวิเชียร (2520) ได้สรุปเกี่ยวกับสาเหตุการทุจริตไว้ 7 ประการ คือ 1. ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ 2. เกิดจากความบกพร่องของระบบข้าราชการ 3. การมีอภิสิทธิ์ของนักการเมืองและความอ่อนแอของระบบการเมือง 4. ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม 5. เกิดจากอิทธิพลของผู้หญิงโดยเฉพาะภรรยา 6. เกิดจากความจำเป็นบังคับให้เอาอย่าง และ 7. ผู้บังคับบัญชาไม่กวดขันหรือบกพร่องต่อหน้าที่ พิเชฐ ทั่งโต (2559) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการทุจริตว่ามี 4 ด้าน คือ 1. ด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ 2. ด้านระบบบริหารราชการ 3. ด้านสังคม วัฒนธรรมและศีลธรรม 4. ด้านกฎหมายและวิธีพิจารณาส่วน วราภรณ์ จันทนากูล (2560) ได้สรุปถึงปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดทุจริตไว้ 3 ประการ คือ 1. ทัศนคติของคนไทยกลุ่มอาชีพต่าง ๆ 2. ระบบราชการ และ 3. ประสิทธิภาพของตัวระบบราชการหรือการบริหารราชการแผ่นดิน

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปสาเหตุหรือปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการทุจริตได้ ดังนี้

1. จากระบบเศรษฐกิจและค่าครองชีพ 2. จากระบบและวิถีทางการเมืองที่ไม่อยู่ในระดับและมาตรฐานที่ถูกต้องสมบูรณ์ 3. เกิดจากระบบหรือระเบียบการบริหารทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติมีปัญหาและบกพร่อง 4. จากสังคม วัฒนธรรม และศีลธรรม ของประชาชนเสื่อม และ 5. จากตัวบทกฎหมายและวิธีการพิจารณาคดีไม่รัดกุมและขาดความยุติธรรม

มาตรการภาครัฐกับการป้องกันการทุจริตและประพฤติชอบ

จากคำปราศรัยของเลขาธิการสหประชาชาติที่ได้กล่าวต่อที่ประชุมองค์การสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2558 ว่า “การทุจริตเป็นหนึ่งในความท้าทายที่มีความสำคัญมากในศตวรรษที่ 21 ผู้นำโลกควรจะเพิ่มความพยายามขึ้นเป็นสองเท่าที่จะสร้างเครื่องมือที่มีความเข้มแข็งและเปลี่ยนแปลงวิธีคิด (Paradigm Shift) ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินงานด้านการต่อต้านการทุจริตในการรื้อระบบการทุจริตที่ซ่อนอยู่ออกให้หมดและนำทรัพย์สินกลับคืนให้กับประเทศต้นทางที่ถูกขโมยไป...” (สำนักงาน ป.ป.ช., 2560) ประกอบกับการตีพิมพ์ดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perceptions Index; CPI) ที่ตีพิมพ์ทุกปี

โดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติตั้งแต่ ค.ศ. 1995 ทำให้หลายประเทศตื่นตัวและจริงจังกับการหามาตรการเพื่อมาจัดการกับปัญหาการทุจริตอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพราะดัชนีการจัดอันดับการคอรัปชันดังกล่าวนอกจากจะมีผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศแล้วยังส่งผลต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุนชาวต่างประเทศที่จะตัดสินใจมาลงทุนในประเทศด้วย

จากความสำคัญดังกล่าวทำให้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตโดยกำหนดเป็น ระยะ ๆ ละ 5 ปี กล่าวคือ ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2551 - 2555 ระยะที่ 2 ปี พ.ศ. 2556-2560 และระยะที่ 3 ปี พ.ศ. 2560-2564 นอกจากนี้ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2560 รับทราบมติคณะกรรมการต่อต้านการทุจริตแห่งชาติ (คตช.) ที่เสนอให้รัฐบาลประกาศให้ “ปี พ.ศ. 2560 เป็นปีแห่งการอำนวยความสะดวกในการพิจารณาอนุมัติอนุญาตของทางราชการต่อต้านการรับสินบนทุกรูปแบบ” ตามที่สำนักคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ (สำนักงาน ป.ป.ท.) เสนอ โดยมอบหมายให้สำนักงาน ป.ป.ท. ในฐานะฝ่ายเลขานุการ คตช. เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนนโยบายและมาตรการต่อต้านการทุจริตคอรัปชั่นต่อต้านการรับสินบนทุกรูปแบบ ต่อมารัฐบาลได้จัดทำแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (21) ประเด็นเพื่อต่อต้านทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ. 2561-2580) มีเป้าหมายประเทศไทยปลอดการทุจริตและประพฤติมิชอบ และมีเป้าหมายที่จะทำให้ตัวชี้วัดคือดัชนีการรับรู้การทุจริตของประเทศไทยดีขึ้น โดยตั้งเป้าหมายดังนี้ ปี 2561-2565 อยู่ในอันดับ 1 ใน 54 และ/หรือ ได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 50 คะแนน ปี 2566-2570 อยู่ในอันดับ 1 ใน 43 และ/หรือได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 57 คะแนน ปี 2571-2575 อยู่ในอันดับ 1 ใน 32 และ/หรือได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 62 คะแนน ปี 2576-2580 อยู่ในอันดับ 1 ใน 20 และ/หรือได้คะแนนไม่ต่ำกว่า 73 คะแนน

จากการศึกษาของอรพินท์ สพโชคชัย และคณะ (2543) ได้แบ่งมาตรการในการแก้ไขปัญหาการทุจริตของไทยออกเป็นสองช่วงคือ ช่วงแรก : มาตรการก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 มาตรการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จนกระทั่งก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 นั้นมักจะเป็นการแก้ไขปัญหาการทุจริตในลักษณะการต่อต้านการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐในทางมิชอบ ช่วงที่สอง : มาตรการภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2540 มาตรการในช่วงนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อใช้ในการควบคุม และตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในทางมิชอบซึ่งจะนำไปสู่การทุจริต โดยมีการออกแบบกลไกไว้ 4 กลไก คือ 1. กลไกการกลั่นกรองเลือกสรรคนดีเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐ 2. กลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ 3. กลไกการปราบปรามและการกำหนดโทษผู้กระทำความผิด และ 4. กลไกกระบวนการร้องเรียน เมื่อพิจารณาถึงมาตรการต่าง ๆ ที่นำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาการทุจริตที่ผ่านมาสามารถสรุปได้ ดังนี้ 1. มาตรการทางการเมือง (Political Control) เป็นการขจัดเหตุแห่งการกระทำผิด โดยการควบคุมทั้งก่อนและหลังการกระทำ เพื่อมิให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองใช้ดุลพินิจโดยมิชอบ

หรือซ่อนเร้นเจตนาทุจริตได้ เช่นการกำหนดให้คณะรัฐมนตรีแถลงนโยบายต่อรัฐสภา การควบคุมทางด้านการเงินทั้งก่อนและหลังการใช้เงิน

2. มาตรการทางการบริหาร (Administrative Control) โดยใช้วิธีการปรับปรุงหน่วยงานบริหารให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งทำโดยการออกกฎหมายใหม่ ๆ ที่สอดรับกับการพัฒนารูปแบบและความซับซ้อนในการทุจริตมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ การอุดช่องโหว่ของกฎหมาย แก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งอาจรวมถึงการแก้ไขตัวบทกฎหมายและระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการนำเอาหลักการหรือมาตรการใหม่ ๆ มาใช้ปรับปรุงแก้ไขวิธีการ หรือมาตรการเกี่ยวกับการควบคุมหรือตรวจสอบการปฏิบัติงานให้รัดกุมยิ่งขึ้น เช่น การตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง การออกพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลอาญาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ. 2559 การออกระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุด ว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการตามกฎหมายว่าด้วยมาตการของฝ่ายบริหารในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2557 พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2561

3. มาตรการการควบคุมจากสาธารณะ (Public Control) เช่น ในเรื่องของการสร้างกระแสสังคมและสถาบัน ในการป้องกันและต่อต้านการทุจริตผ่านการสร้างองค์กรกลางหรือองค์กรอิสระ เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง คณะกรรมการการป้องกันและปราบปรามการทุจริต คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้ตรวจการแผ่นดิน ศาลปกครอง สื่อสารมวลชน NGOs

4. มาตรการทางด้านหน้าที่ (Functional Control) เป็นมาตรการที่ใช้กระบวนการขัดเกลาอบรมบ่มนิสัย ผ่านกลไกต่าง ๆ ในสังคม เช่น การสร้างให้ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองมีจิตสำนึกในอำนาจความรับผิดชอบของตน การจัดการฝึกอบรมเพื่อแก้ค่านิยมของข้าราชการและประชาชนทั่วไปผ่านสถาบันที่ใกล้ชิดประชาชน (ครอบครัว วัด สถาบันการศึกษาฯลฯ) นอกจากนี้ยังใช้มาตรการในการอบรมทางด้านจริยธรรม คุณธรรม หลักธรรมาภิบาลให้แก่ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ และบุคคลต่าง ๆ ในสังคม

การนำพุทธปรัชญามาใช้เป็นกลไกหนึ่งในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ

นอกจากการนำมาตรการต่าง ๆ 4 มาตรการ ที่นำเสนอมาแล้วนั้นได้มีการเสนอแนะให้นำมาตรการทางพุทธศาสนามาเป็นกลไกหนึ่งในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ ดังปรากฏในคำสั่งคณะกรรมการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตที่ 4/2563 สั่ง ณ วันที่ 27 สิงหาคม 2563 เรื่องแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจจัดทำรายละเอียดในการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต เพื่อสร้างสังคมที่ไม่ทนต่อการทุจริตโดยใช้กลไกทางพระพุทธศาสนา

เพื่อเป็นการดำเนินการตามภารกิจดังกล่าวคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้ร่วมกับ มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2563) โดยมหาเถรสมาคมมีมติให้องค์กรปกครองสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) มหาวิทยาลัยมหามงกฎราชวิทยาลัย (มมร.) และพระสงฆ์ ร่วมดำเนินการประยุกต์หลักธรรมคำสอนกับหลักสูตรต้านทุจริตศึกษา : Anti-Corruption Education ตามหลักการ “บวร” บ้าน วัด และโรงเรียน (ราชการ) เผยแผ่ให้แก่พุทธศาสนิกชนทุกช่วงวัยทั่วประเทศ (อนุบาล/ประถม/มัธยมต้น-ปลาย/อุดมศึกษา/วัยทำงาน/ผู้สูงอายุ) เพื่อประชาชน (บ้าน) และหน่วยงานของรัฐ (โรงเรียนหรือราชการ) เกิดความเกรงกลัว ละอายต่อการกระทำทุจริต ส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้ มีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ไม่ทนต่อการทุจริต หลักธรรมหรือหลักพุทธปรัชญาที่นำมาประยุกต์เพื่อป้องการการทุจริตในหลักสูตรต้านทุจริตศึกษา : Anti-Corruption Education สามารถสรุปได้ดังนี้ 1. หลักอัตถะ 3 หมายถึง ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมาย 3 ประการ ได้แก่ อัตตัตถะ หมายถึงประโยชน์ตน ปรัตถะ หมายถึง ประโยชน์ผู้อื่น และอุภยัตถะ หมายถึง ประโยชน์ส่วนรวม หลักอัตถะ 3 เน้นให้มีการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล ซึ่งจะเป็นแนวทางในการป้องกันการทุจริตในรูปแบบผลประโยชน์ทับซ้อนหรือการขัดกันของผลประโยชน์ (Conflict of interests)

2. หลักปหานปธาน คือ การช่วยแก้ปัญหาทุจริตเพื่อให้สังคมอยู่ได้ โดยช่วยกันเป็นหูเป็นตาคอยสอดส่องปัญหาการทุจริตต่าง ๆ ในบ้านเมืองและคอยแจ้งเหตุที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ นอกจากนี้แล้วยังต้องรู้จักป้องปรามและควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจไปกระทำการทุจริตและต้องรู้จักยกย่องและชื่นชมคนทำดี

3. หลักหิริและโอตตัปปะ คือ ความละอายและความไม่ทน โดย “หิริ” หมายถึง ความละอายใจต่อการทำความชั่ว ความละอายต่อความชั่วเกิดจากนึกถึงความเป็นคนดีและศักดิ์ศรีของวงศ์แล้วเกิดความละอายใจที่จะกระทำการทุจริตและประพฤติมิชอบ ส่วน “โอตตัปปะ” หมายถึง ความเกรงกลัวต่อความชั่ว ความกลัวบาปหรือกลัวในผลกรรมที่จะได้รับ

4. หลักสุจริต 3 ประการ คือ มโนสุจริต (คิดดี) วจีสุจริต (พูดดี) และกายสุจริต (ทำดี) โดยหลักสุจริตนั้นมโนสุจริตก็คือ คุณธรรม ส่วนวจีสุจริตและการสุจริต รวมกันคือจริยธรรม เป็นการควบคุมความประพฤติทำให้คนเป็นคนดี คนดีจะมองว่าการปฏิบัติหน้าที่คือการปฏิบัติธรรม โดยอาศัยหลักสุจริต 3 ในการปฏิบัติหน้าที่ ได้แก่ ไม่บกพร่องต่อหน้าที่ ไม่ละเว้นหน้าที่และไม่ทุจริตต่อหน้าที่

นอกจากนี้แล้ว พิเชฐ ทั่งโต (2559) ได้นำเสนอหลักธรรมเพื่อป้องกันการทุจริต ดังนี้

1. หลักปฏิบัติในเรื่องศีล 5 โดยเฉพาะข้ออทินนาทาน ที่ทำให้คนตระหนักถึงการไม่ละเมิดเบียดบังในทรัพย์สินของคนอื่น หรือของประเทศชาติ 2.หลักปฏิบัติเรื่อง “สัมมาอาชีวะ” กล่าวคือ

ต้องส่งเสริมให้เกิดการ “ยังชีพ-ประกอบอาชีพ” ที่สุจริตเป็นไปตามครรลองที่สุจริตชนพึงกระทำ ส่วนวราภรณ์ จันทนากูล (2560) มองว่า หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่ควรนำมาปรับใช้ในการป้องกันการทุจริต มี 2 อย่างคือ 1. หิริ-โอตตัปปะ คือ ความละอายแก่ใจในการทำบาป และความสะดุ้งกลัวต่อผลแห่งบาป 2. ธรรมะ มงคลชีวิต ข้อที่ 24 “มีความสันโดษ” คนที่ยึดมั่นในความสันโดษ คือ ยินดีกับของของตน ยินดีกับสิ่งที่ได้มา และรู้จักพอ รู้จักประมาณ บุคคลเหล่านี้จะไม่กระทำการทุจริต กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าหลักทางพุทธปรัชญาที่หลายฝ่ายเห็นว่าควรนำมาปรับใช้เพื่อเป็นมาตรการในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ คือ หลักอัตถะ 3 หลักปหานปธาน หลักหิริและโอตตัปปะ หลักสุจริต 3 ประการ หลักเบญจศีล หลักปฏิบัติเรื่อง “สัมมาอาชีวะ” นอกจากหลักดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าหลักธรรมในการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า“หลักฆราวาสธรรม 4” ก็สามารถนำมาปรับใช้เป็นมาตรการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบได้ โดย “หลักฆราวาสธรรม 4” คือ หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือนมีอยู่ 4 ประการคือ 1. สัจจะ คือ ซื่อสัตย์สุจริต,ซื่อตรงและจริงใจต่อหน้าที่การงานของตน 2. ทมะ คือ การฝึกฝนอบรมตนเอง และข่มใจตนเองไม่ให้ไปยึดติดกับอบายมุข คือ ความโลภอยากได้ในสิ่งที่ได้ใช่ของของตน, ความโกรธ, ความหลง เป็นต้น 3. ขันติ คือ ความอดทน ในที่นี้หมายถึง อดทนต่อกิเลส ต่อสิ่งยั่วยุ ต่อราคะที่จะเข้ามาครองงำจิตใจของตนไม่ให้หลงไปกระทำความผิดนั้น ๆ 4. จาคะ คือ การสละ ในที่นี้รวมถึงการสละกิเลส,สละอารมณ์ออกไปจากใจของตน ไม่ยึดมั่นถือมั่นต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามายั่วยุจิตใจของเรา

สรุป

ปัญหาการการทุจริตและประพฤติมิชอบเป็นปัญหาเรื้อรังที่หลายฝ่ายพยายามหามาตรการเพื่อนำมาใช้ในการป้องกันในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่าปัญหาที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาการทุจริต และประพฤติมิชอบ คือ การขาดความจริงจัง การขาดความต่อเนื่อง และการขาดระบบการติดตามผลอย่างมีประสิทธิภาพ ในเรื่องของการความจริงจังนั้นจะเห็นได้จากที่หน่วยงานหลายฝ่ายจัดทำคู่มือเกี่ยวกับการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบเพื่อสนองนโยบายตามแผนยุทธศาสตร์ของชาติของรัฐบาล แต่ไม่ได้นำไปปฏิบัติอย่างจริงจังและเต็มที่ดังที่เอกสารระบุไว้ รวมถึงหากมีการนำไปปฏิบัติก็เพียงทำเพื่อผ่าน ๆ มิได้มีความต่อเนื่อง อาทิการนำข้าราชการปฏิญาณตนว่า “จะเป็นข้าราชการที่ดีปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต” ในวันสำคัญ นำข้าราชการไปปฏิบัติธรรมที่วัดในวันสำคัญทางศาสนา เป็นการปฏิบัติเป็นครั้งคราวไม่ได้ทำเป็นประจำ ซึ่งทำให้ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ในส่วนของการติดตามผลนั้นควรมีการทำแบบประเมินก่อน-และหลัง การร่วมโครงการต่าง ๆ เพื่อจะได้รับทราบผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานและทราบถึงข้อที่ควรปรับปรุงเพื่อนำไปสู่การจัดทำโครงการใหม่ต่อไป

สำหรับหลักพุทธปรัชญาที่ควรนำมาปรับใช้เป็นมาตรการสำคัญในการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบนั้น ควรนำมาใช้เป็นมาตรการ “ต้นทาง” กล่าวคือ เริ่มปลูกฝังตั้งแต่เด็กโดยผ่านการจัดทำผ่านสื่อต่าง ๆ อาทิ การทำหนังสั้นที่มีเรื่องราวบอกถึงโทษของการกระทำทุจริต เช่น การขโมยของการลอกข้อสอบเพื่อน การจัดทำสื่อการเรียนการสอนเรื่อง หิริโอตตัปปะ การมอบหมายงานให้จัดนิทรรศการเกี่ยวกับศีลห้า รวมถึงการให้เขียนบทความเกี่ยวกับความสันโดษ เป็นต้น ในส่วนของการปลูกฝังพุทธปรัชญาให้กับข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่นั้น นอกจากจะจัดให้มีการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางศาสนาแล้ว ควรมีการจัดให้มีการฟังธรรมโดยเฉพาะหลักธรรมาภิบาลเพื่อเป็นการกระตุ้นและเตือนสติมิให้กระทำการทุจริต อย่างน้อยเดือนละครั้ง นอกจากนี้หากต้องการให้เกิดการจดจำว่าสิ่งใดคือการทุจริตไม่ควรกระทำ รวมถึงหากกระทำแล้วจะได้รับโทษเช่นไรนั้น ผู้เขียนเห็นว่าการนำทฤษฎีเข็มฉีดยา (Hypodermic Needle Theory) หรือ ทฤษฎีกระสุนปืน (Bullet Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีการสื่อสารมวลชนมาปรับใช้ก็จะสามารถทำให้จดจำได้หรืออย่างน้อยก็ทำให้เกิดความคุ้นชิน หลักของทฤษฎีนี้คือการที่เชื่อว่าหากนำสาร (เนื้อหาหรือสิ่งที่ต้องการให้จดจำ) ส่งไปถึงผู้รับสารโดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น การโฆษณา สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ บทเพลง ในลักษณะที่มีความถี่ ซ้ำ ๆ มีความบ่อยครั้งและสม่ำเสมอ จะทำให้ผู้รับสาร ซึ่งในกรณีนี้คือบุคลที่เราต้องการให้จดจำหลักพุทธปรัชญาต่าง ๆ ในปัจจุบันทฤษฎีนี้ถูกนำมาใช้กับวงการบันเทิง โดยเฉพาะในช่วงที่มีการโปรโมทเพลงซิงเกิ้ลใหม่ ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะประสบผลสำเร็จเพราะผู้ฟังจะจดจำจนติดหูและกลายเป็นเพลงฮิตในที่สุด เมื่อมองในภาพรวมผู้เขียนเชื่อว่าหากหลายฝ่ายมีความร่วมมือกันในการมีนโยบายและการดำเนินการเกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติชอบที่สอดคล้องกันอย่างจริงจัง เป็นระบบและต่อเนื่อง รวมถึงมีการติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งในการติดตามผลอาจเป็นในรูปแบบที่แต่ละองค์กรมาประชุมร่วมกันเพื่ออภิปรายถึงการดำเนินงานรวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเพื่อร่วมกันหาทางแก้ไข ก็จะทำให้การจัดการกับปัญหาการทุจริตและประพฤติมิชอบมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในส่วนของการนำเอาหลักทางพุทธปรัชญามาปรับใช้เป็นกลไกสำคัญของมาตรการต้นทางนั้น วัตถุประสงค์แรกก็เพื่อปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชนเพื่อให้เติบโตในลักษณะมีจิตสำนึกและเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่กระทำการทุจริตต่อไป วัตถุประสงค์ถัดมาเพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนทั่วไปได้ร่วมมือกันในการสอดส่องและแจ้งเจ้าหน้าที่เมื่อพบเห็นการทุจริตตามหลักหลักปหานปธาน วัตถุประสงค์สุดท้าย คือ ต้องการให้ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ ผู้บริหารตามหน่วยงานต่าง ๆ ได้มีหลักธรรมที่จะนำไปเตือนสติกระตุ้นจิตสำนึกเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่สามารถจะกระทำการทุจริตได้ เช่น หลักหิริ-โอตัปปะ หลักอัตถะ 3 และหลักฆราวาสธรรม 4 เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

จุรี วิจิตรวาทการ. (2558). ดัชนีชี้วัดภาพลักษณคอรรัปชันโลก ปี 2558 ไทยได้ที่ 76 จาก 168 ประเทศ. สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2559, จาก http://thaipublica.org/2016/01/corruption-perceptions-index-2015-thailand/

บงกช สุทัศน ณ อยุธยา. (2557). หลักธรรมการทางพระพุทธศาสนา : หลักการสำคัญเพื่อต่อต้านป้องกันการทุจริตคอรรัปชันในสังคมไทย. (การประชุมวิชาการ ระดับชาติ มจร : Books of Abstracts and MCU Congress Proceedings). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ผาสุก พงษไพจิตร และ สังศิต พิริยะรังสรรค. (2537). คอรรัปชันกับประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

พิเชษฐ ทั่งโต. (2559). พุทธธรรมกับการป้องกันปัญหาการทุจริตคอรัปชั่นในสังคมไทย. *จันทรเกษมสาร, 22*(43), 10-12.

มหาเถรสมาคม. (2564). หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนากับหลักสูตรต้านทุจริตศึกษา. (รายงานวิจัย). สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.

วราภรณ์ จันทนากูล. (2565). การแก้ไขปัญหาการทุจริตคอรัปชั่นแนวพุทธ. สำนักงานอัยการสูงสุด, หลักสูตร ว.ป.อ., รุ่นที่ 60. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2565, จาก https://shorturl.asia/fK1jM

สังศิต พิริยะรังสรรค์ และคณะ. (2553). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ. (รายงานวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ กระทรวงยุติธรรม.

สังศิต พิริยะรังสรรค์. (2549). ทฤษฎีคอร์รัปชั่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (21) ประเด็น การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ (พ.ศ.2561-2580). สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 12 มกราคม 2565, จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=7433&filename=anti_coruption.

การพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

Development of Organic Tourism Activities Model by the Community Participatory Learning Process A Case Study of Mae Wa Subdistrict, Thoen District, Lampang Province

จิระชัย ยมเกิด[1] และ วินิจ ผาเจริญ[2]
มหาวิทยาลัยแม่โจ้ [1,2]
Jirachai Yomkerd[1] and Winit Pharcharuen[2]
Maejo University [1,2]
Corresponding Author, E-mail: jirachaiyomkerd@gmail.com

****

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์สำรวจและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชนและการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 60 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำท้องที่ภาคเอกชน แกนนำชุมชน กลุ่มเกษตรและภาคเอกชน จำนวน 60 คน ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมค้นหาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ และการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสำรวจ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการประชุมระดมความเห็นคิด แล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นที่ศึกษา จากนั้นนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพพื้นที่ตำบลแม่วะมีลักษณะโครงสร้างที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว เพราะมีทุนทางสังคมที่หลากหลายทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น

---

* ได้รับบทความ: 27 เมษายน 2565; แก้ไขบทความ: 12 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 27 มิถุนายน 2565
Received: 27 April 2022; Revised: 12 June 2022; Accepted: 27 June 2022

และแหล่งการเรียนรู้ จึงนำมาสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับศักยภาพและบริบทของท้องถิ่นประกอบด้วยฐานกิจกรรม 12 กิจกรรม ได้แก่ ฐานที่ 1 กิจกรรมเรียนรู้เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน ฐานที่ 2 กิจกรรมเรียนรู้ผักหวานป่าราชาแห่งพื้นบ้าน ฐานที่ 3 กิจกรรมวิธีปลูกผักหวานอินทรีย์ ฐานที่ 4 กิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนจากผักหวานอินทรีย์ ฐานที่ 5 กิจกรรมอาหารพื้นบ้านจากพืชพื้นถิ่น ฐานที่ 6 กิจกรรมศิลปหัตกรรมผ้าทอกี่กระตุก ฐานที่ 7 กิจกรรมภูมิปัญญาด้านจักสาน ฐานที่ 8 กิจกรรมยานวดสมุนไพรเพื่อสุขภาพแบบแผนโบราณ ฐานที่ 9 กิจกรรมสานสัมพันธ์วัฒนธรรมและวิถีชุมชน ฐานที่ 10 กิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ฐานที่ 11 กิจกรรมการเรียนรู้แนวพระราชดำริ และฐานที่ 12 กิจกรรมตั้งแคมป์และโฮมสเตย์ โดยอาจเรียกรูปแบบนี้ว่า “MAE WA ORGANIC TOURISM MODEL” ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผู้ทรงคุณวุฒิและชุมชนได้ให้การประเมินและผ่านการรับรองโดยเวทีประชาคมแล้ว

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว; การท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์; กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

Abstract

The objectives of this research were to study, analyze, and survey the potential of community tourist attractions and the development of an organic tourism activity model by a participatory learning process of the community in Mae Wa sub-district, Thoen district, Lampang province. This research was carried out using a qualitative research method. The population used a specific sample selection of 60 people, consisting of 60 members of the Sub-District Administrative Organization, local leaders, the private sector, community leaders, agricultural groups, and the private sector. The research also emphasizes the use of participatory research as a tool to create a collaborative learning process, by jointly searching for organic farming attractions and collecting data from interviews, surveys, observations, group discussions and brainstorming meetings. The data were analysed and synthesised the content according to the topics studied and were then presented in a descriptive form

The result of the research found that: The potential of Mae Wa sub-district has a structure that is conducive to tourism management because there are various social

capitals in terms of natural resources, local culture, local wisdom, and learning resources, Therefore, led to community-based tourism activities and the development of organic tourism activities through a participatory learning process of the community that is appropriate to the local potential and context, which consist of 12 activities as follows: activity 1: Integrated organic farming learning activity. activity 2: Traditional Rajasthani wild sweet vegetable learning activity. Activity 3: Organic sweet vegetable planting method. activity 4: Community product processing activities from organic sweet vegetables activity 5: Local food activity from native plants activity 6: Arts and crafts activities of loom weaving activity 7: local wisdom on basketry activity, activity 8: herbal massage for traditional health activities, activity 9 cultural and community relations activities, activity 10: nature trail study activities, activity 11: Royal initiatives learning activities. Activity 12 camping and homestay activities, this pattern may be called "MAE WA ORGANIC TOURISM MODEL". This is a model that experts and communities have assessed and had been approved by the community forum.

Keywords: Development of Tourism Activity Models; Organic Tourism; The Participatory Learning Process

บทนำ

ปัจจุบันนโยบายการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มุ่งเน้นที่จะผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาค เน้นส่งเสริมการตลาดด้านคุณภาพมากกว่าด้านปริมาณ มุ่งให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว โดยผลักดัน ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เน้นนโยบาย ประสิทธิภาพ โปร่งใส เป็นธรรม ประสานงาน ประหยัด และปฏิบัติได้ อีกทั้งการท่องเที่ยวถือเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของโลก จากการศึกษาขององค์การการท่องเที่ยวโลกได้มีการพยากรณ์ว่าในปี พ.ศ. 2573 จะมีนักท่องเที่ยวนานาชาติทั่วโลกจำนวน 1,800 ล้านคน (กรมการท่องเที่ยว, 2556) ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นวาระชาติ จึงให้กรมการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวจัดทำแผนพัฒนาท่องเที่ยว ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560 – 2564) เป็นการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติ โดยเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวระยะ 20 ปี และแผนพัฒนาท่องเที่ยวประเทศไทย ภายใต้วิสัยทัศน์ว่า "การท่องเที่ยวไทยมุ่งพัฒนาประเทศไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพชั้นนำของโลก ซึ่งส่งเสริมการปฏิรูปเศรษฐกิจ สังคมและกระจายรายได้อย่างยั่งยืน" (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2561)

ยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของไทย จึงมีทิศทางพัฒนาการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความสมดุลของการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมและสิ่งแวดล้อม ให้สังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และชุมชนมีความเข้มแข็งทุกภาคส่วนมีจิตสำนึกในการพัฒนาโดยคำนึกถึงความสมดุลและยั่งยืน (แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ที่ทำให้เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นโดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ท่องเที่ยวชุมชนภาคเกษตรกรรม จากความหลากหลายของผลิตผลทางการเกษตรและความสวยงามตามธรรมชาติของเรือกสวนไร่นาจึงเป็นจุดแข็งในการที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในประเทศ รวมถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจซึ่งช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ (กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา, 2560) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) เป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่นำรายได้มาสู่ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรผู้เป็นเจ้าของกิจการสวนตัวเองและสามารถพัฒนาสวนของตัวเองให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้ (ณัฏฐพงษ์ ฉายแสง ประทีป, 2557) นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นกิจกรรมหนึ่งในการฟื้นฟูทรัพยากรเกษตรและการจัดสรรผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (Hron and Srnec, 2004)

ดังนั้น ปัจจุบันสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร รัฐบาลได้มีการขับเคลื่อนด้านเกษตรอินทรีย์เป็นหนึ่งในนโยบายของรัฐบาลในการปรับทิศทางการผลิตในภาคการเกษตรให้สอดรับกับสถานการณ์โลกซึ่งเกษตรอินทรีย์เป็นการทำเกษตรกรรมที่พึ่งพากลไกธรรมชาติปฏิเสธการใช้สารเคมีสังเคราะห์และฮอร์โมนทุกชนิด ผลผลิตที่ได้จึงมีความปลอดภัยจากสารพิษจึงเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ แต่ยังพบว่าผลผลิตเกษตรอินทรีย์ที่วางจำหน่ายมักมีราคาสูงกว่าผลผลิตเกษตรเคมีที่มีจำหน่ายอยู่ในตลาดทั่วไป ทั้งนี้เนื่องมาจากผลผลิตที่ได้จากการผลิตเกษตรอินทรีย์หรือปลอดสารพิษมีความเสี่ยงจากโรคและแมลง จึงต้องการการดูแลและการจัดการทำให้เกิดต้นสูง (คณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ, 2560) แม้ว่าในจังหวัดที่เป็นจังหวัดสำหรับท่องเที่ยวจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่ก็พบปัญหาว่าลักษณะการท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังไม่เป็นที่นิยมมากในคนส่วนมาก รวมถึงรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีในปัจจุบันมีประสิทธิภาพรองรับนักท่องเที่ยวยังไม่เพียงพอ และการท่องเที่ยวเหมาะกับนักท่องเที่ยวบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งยังขาดจุดเด่น จุดดึงดูดนักท่องเที่ยว รวมถึงยังไม่สามารถแข่งขันกับคู่แข่งได้

ด้วยเหตุนี้ความสำคัญการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่จะนำรายได้มาสู่ชุมชนโดยเฉพาะเกษตรกรผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นยังสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรได้อีกด้วย การท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับธรรมชาติ วิถีชีวิตของชาวชนบท ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพทางเกษตรที่หลากหลาย รวมถึงได้รับความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ พร้อมทั้งความสนุกสนาน เพลิดเพลินโดยมีความรับผิดชอบอย่างมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมในสถานที่นั้น ๆ เป็นพื้นฐาน และยังสามารถ

นำความรู้ที่ได้รับกลับไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพได้ รวมถึงเป็นการสร้างอาชีพเสริมให้แก่เกษตรกร นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรด้านเกษตรของเกษตรกรและผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้ครอบครัว ชุมชน สังคม มีความเข้มแข็งและความเจริญก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม (วารัชต์ มัธยมบุรุษ , 2552) ซึ่งการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดลำปางและสำนักงานเกษตรจังหวัดลำปาง ได้มีการตระหนักและเล็งเห็นถึงเกษตรเชิงท่องเที่ยวที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตการเกษตรที่จะนำมาสู่ความยั่งยืนทั้งมิติเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมครบคู่กันไป

จังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์โบราณสถานและสินค้าพื้นเมือง เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปางอีกพื้นที่หนึ่งที่มีทรัพยากรท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมชุมชน รวมถึงความโดดเด่นทางด้านภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์โดดเด่นกว่าท้องถิ่นอื่น แต่ปัจจุบันยังขาดการสนับสนุนในการจัดการให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ซึ่งทางจังหวัดลำปางได้มุ่งเน้นการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยการฟื้นฟูพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้านอัตลักษณ์วิถีชีวิตโดยเน้นพัฒนาแหล่งสถานที่ท่องเที่ยวหลายพื้นที่ แม้แต่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชุมชนและจังหวัดลำปางได้มากยิ่งขึ้น (สรุปการสัมภาษณ์ประธานเกษตรอินทรีย์แม่วะ, 2564) สำหรับชุมชนที่มีศักยภาพเช่นนี้ ผนวกกับความโดดเด่นของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างครบวงจร

ฉะนั้นด้วยเหตุผลข้างต้น จึงทำคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่สำรวจชุมชนว่ามีศักยภาพที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวอะไรบ้าง และร่วมกันการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนควรมีรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์อะไรบ้าง โดยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สำรวจและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

2. เพื่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่เกี่ยวข้องโดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาศักยภาพชุมชน ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 8 คน กลุ่มที่ 2 ผู้นำท้องที่ 8 คน กลุ่มที่ 3 ภาคเอกชน 5 คน กลุ่มที่ 4 แกนนำชุมชน 14 คน กลุ่มที่ 5 กลุ่มเกษตรและเอกชนที่สนใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ 25 คน จำนวน 60 คน เพื่อเข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่มในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือในการวิจัยในครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม (Focus Group) แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (Group Interview) เกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูลทุนชุมชนและองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ ศักยภาพของชุมชนและการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เป็นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ โดยผสมผสานการใช้เทคนิคในกระบวนการพัฒนาหลายวิธี ได้แก่ เทคนิคการการสนทนากลุ่มย่อย กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การจัดเวทีระดมความเห็นคิดร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน

วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลมี 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาวิเคราะห์สำรวจและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยเก็บข้อมูลทั้งจากการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นสำคัญ ๆ

จากนั้นนำข้อมูลและองค์ความรู้ที่ได้มากลั่นกรองผ่านเวทีชุมชนและผู้รู้ในชุมชนเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง จัดทำการวางแผนขั้นตอนไป

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างและการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยจะเน้นวิเคราะห์เพื่อค้นหารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ ด้วยการสัมภาษณ์สนทนากลุ่มย่อมและประชุมระดมความคิด จากผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำท้องที่ ภาคเอกชน แกนนำชุมชน กลุ่มผู้นำท้องถิ่นเกษตรกร แล้วนำเสนอต่อเวทีประชุมและสรุปลงมติร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ แล้วคืนข้อมูลสู่ชุมชนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา โดยใช้วิธีการวิเคราะห์จากเอกสารและข้อเท็จจริงที่ได้จากการสำรวจ สัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก และการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสำรวจ การสังเกต การสนทนากลุ่มย่อย และการประชุมระดมความเห็นคิด แล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นที่ศึกษา จากนั้นนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Approach)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 วิเคราะห์สำรวจและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ผลการสำรวจศักยภาพเชิงพื้นที่พบว่า ศักยภาพพื้นที่มีทรัพยากรที่หลากหลายที่จะพัฒนาไปสู่พัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนแบบเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับศักยภาพและบริบทของชุมชนนั้น และชุมชนมีความพร้อมและตื่นตัวในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้วิเคราะห์ศักยภาพและสำรวจทุนทรัพยากรในชุมชนซึ่งสามารถวิเคราะห์ภาพรวมได้ ดังนี้ 1) ชุมชนมีฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวยึดโยงกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน 2) ชุมชนมีฐานทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ชุมชนมีฐานเชิงประวัติศาสตร์ 4) ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติ 5) ชุมชนมีฐานแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย 6) ชุมชนมีฐานปัจเจกบุคคลและองค์กรหน่วยงาน และทุนทรัพยากรเหล่านี้มีลักษณะโดดเด่นกว่าพื้นที่อื่น ๆ สามารถพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในพื้นที่ได้

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง จากการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การสำรวจ การสังเกต การสนทนากลุ่มย่อย และการประชุมระดมความคิดเห็นของ

ผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่า พื้นที่ชุมชนบ้านแม่วะโดยรอบมีลักษณะโครงสร้างที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยว เพราะมีทุนทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงนำมาเชื่องโยงกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนและการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและทุกกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้นำมาเป็นโจทย์วิจัยในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมกับศักยภาพและบริบทของชุมชน ประกอบด้วยฐานกิจกรรม 12 กิจกรรม ได้แก่ ฐานที่ 1 กิจกรรมเรียนรู้เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน ฐานที่ 2 กิจกรรมเรียนรู้ผักหวานป่าราชาแห่งพื้นบ้าน ฐานที่ 3 กิจกรรมวิธีปลูกผักหวานอินทรีย์ ฐานที่ 4 กิจกรรมอาหารพื้นบ้านจากพืชพื้นถิ่น ฐานที่ 5 กิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนจากผักหวานอินทรีย์ ฐานที่ 6 กิจกรรมศิลปหัตกรรมผ้าทอกี่กระตุก ฐานที่ 7 กิจกรรมภูมิปัญญาด้านจักสาน ฐานที่ 8 กิจกรรมยานวดสมุนไพรเพื่อสุขภาพแบบแผนโบราณ ฐานที่ 9 กิจกรรมสานสัมพันธ์วัฒนธรรมและวิถีชุมชน ฐานที่ 10 กิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ฐานที่ 11 กิจกรรมการเรียนรู้แนวพระราชดำริ และ ฐานที่ 12 กิจกรรมตั้งแคมป์และโฮมสเตย์ โดยอาจเรียกรูปแบบนี้ว่า “MAE WA ORGANIC TOURISM MODEL” ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผู้ทรงคุณวุฒิและชุมชนได้ให้การประเมินและผ่านการรับรองโดยเวทีประชาคมแล้ว

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลประกอบด้วยดังนี้

การสำรวจพื้นที่ตำบลแม่วะมีศักยภาพด้านทรัพยากรที่หลากหลาย ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนปัจเจกบุคคล และสิ่งที่สำคัญและโดดเด่นคือภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ พื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ศักยภาพพื้นที่มีทรัพยากรที่หลากหลายเช่นนี้จึงนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนแบบเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับศักยภาพและบริบทของชุมชน และชุมชนมีความพร้อมและตื่นตัวในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นรินทร์ สังข์รักษา, สมบูรณ์ ยืนยงสุวรรณ และ ญัฐธยาน์ ตั้งถาวรสกุล (2560) เรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านดงเย็นในพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง พบว่าชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีสถานที่ท่องเที่ยวทั้งวิถีชีวิต สุขภาพ วัฒนธรรม และธรรมชาติที่โดดเด่นสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ และยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ มุขสุดา พูลสวัสดิ์ และ ประไพพิศ สวัสดิ์รัมย์ (2563) ศึกษาเรื่องศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เชื่อมโยงเป้าหมาย โดยมีศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นจุดศูนย์กลาง ผลการศึกษาพบว่า มีศักยภาพและสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เชื่อมโยงเป้าหมายและโดดเด่น ประกอบด้วย 1) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงด้านเกษตรผสมผสาน พืชสวนที่โดดเด่น คือ มะนาวสด น้ำมะนาวผสมน้ำผึ้ง กิ่งพันธุ์มะนาว การขยายพันธุ์มะนาวบนตอส้มโอ 2) สวนสิริวัฏ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ด้านแปรรูปสมุนไพร พืชสวนที่โดดเด่น คือ วอเตอร์เครส ถั่วดาวอินคา และผลิตภัณฑ์การเกษตรประเภทผักและผลไม้ รวมทั้งผลิตภัณฑ์แปรรูป 3) บ้านวิน ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงด้านการเกษตรผสมผสาน มีผลิตภัณฑ์แปรรูปที่โดดเด่น คือ ไข่เป็ดดองเค็มในน้ำใบเตยหอม น้ำส้มควันไม้ ผลผลิตที่สำคัญ คือ ผักสดปลอดสารพิษ ไข่เป็ด/ไก่สด มูลไส้เดือน และ 4) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงด้านการเกษตรผสมผสานและการเลี้ยงแพะนม มีผลิตภัณฑ์แปรรูปที่โดดเด่นคือ นมแพะสดพาสเจอร์ไรส์ และซอฟท์ ไวท์ ชีส แบบฝรั่งเศส

ดังนั้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีพื้นที่เชื่อมโยงเป้าหมายทั้ง 4 แห่ง เป็นพื้นที่เกษตรกรรมของเกษตรกรต้นแบบในการทำเกษตรอินทรีย์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และมีจุดเด่นของตัวเองที่เป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวมีความสุขและความประทับใจ

นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภาพร สิงห์นวล และ พรนภา เตียสุธิกุล (2564) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จึงชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สอดแทรกวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในท้องถิ่นได้ในอนาคต และศักยภาพด้านทรัพยากรบุคคลของชุมชน คือ ประชาชนในชุมชนมีความสามัคคี มีความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากมีผู้นำเข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์ ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนเข้มแข็ง นำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ผลการวิเคราะห์พบว่าชุมชนบ้านแม่วะมีลักษณะโครงสร้างที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์เพราะมีทุนทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงนำมาสู่การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ที่ชุมชนมีส่วนร่วมและเหมาะสมกับศักยภาพและบริบทของชุมชน โดยมีฐาน 12 กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ ฐานที่ 1 กิจกรรมเรียนรู้เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน ฐานที่ 2 กิจกรรมเรียนรู้ผักหวานป่าราชาแห่งพื้นบ้าน ฐานที่ 3 กิจกรรมวิธีปลูกผักหวานอินทรีย์ ฐานที่ 4 ฐานที่ 4 กิจกรรมอาหารพื้นบ้านจากพืชพื้นถิ่น ฐานที่ 5 กิจกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนจากผักหวานอินทรีย์ ฐานที่ 6 กิจกรรมศิลปหัตกรรมผ้าทอกี่กระตุก ฐานที่ 7 กิจกรรมภูมิปัญญาด้านจักสาน ฐานที่ 8 กิจกรรมยานวดสมุนไพรเพื่อสุขภาพแบบแผนโบราณ ฐานที่ 9 กิจกรรมสานสัมพันธ์วัฒนธรรมและ

วิถีชุมชน ฐานที่ 10 กิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ฐานที่ 11 กิจกรรมการเรียนรู้แนวพระราชดำริ และฐานที่ 12 กิจกรรมตั้งแคมป์และโฮมสเตย์

จากที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สุขุม คงดิษฐ์ และคณะ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบและกิจกรรมที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวนิเวศเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า รูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวนิเวศเกษตรของชุมชนสามเรือนขึ้นอยู่กับลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมี 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) การสาธิตให้ความรู้ กิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ สาธิตให้ความรู้ การผลิตเห็ดตับเต่า การแปรรูป การทำอาหารและของหวานจากเห็ดตับเต่า 2) การจำหน่ายสินค้าชุมชนและผลิตภัณฑ์เกษตร กิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ จำหน่ายสินค้าและแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร เช่น นำเชื้อเห็ดตับเต่า 3) การให้ลู่ทางด้านธุรกิจเกษตร กิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การให้ความรู้เชิงลึกด้านธุรกิจเกษตร และ 4) การท่องเที่ยวเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ร่วมประเพณีอาบนำคืนเพ็ญและงานเห็ดตับเต่างามที่สามเรือน ชมวิถีชีวิตและทัศนียภาพ และการพักแรมในชุมชน

นอกจากนั้นยังสอดคล้องผลงานวิจัยของ ธง คำเกิด และคณะ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนโดยองค์กรแบบพหุภาคี ชุมชนวังยาง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนแบบพหุภาคี เป็นการนำวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรเด่นของชุมชนในอำเภอศรีประจันต์ ที่มีการทำนาแห้วซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมมาแต่ครั้งอดีตจนปัจจุบันกลายมาเป็นอัตลักษณ์เด่นของอำเภอ คือ “แห้วดีศรีประจันต์” หรือ “สมหวังที่วังยาง” มาพัฒนาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของเส้นทางการท่องเที่ยวของอำเภอ มีการคัดเลือกการออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ที่คำนึงถึงประสบการณ์ที่มีคุณค่าและความรู้แก่นักท่องเที่ยว อาทิ กิจกรรมการเพาะแห้ว การดำนาแห้ว การปอกแห้ว และการแปรรูปแห้วเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาด้านที่พักแบบโฮมสเตย์สู่มาตรฐานสากล การพัฒนาสำรับอาหารเมนูพื้นถิ่น และการสื่อความหมายของมัคคุเทศก์ชุมชนเพื่อเป็นโปรแกรมมาตรฐานของชุมชน ผสมกับโปรแกรมตามความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจกิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชนเป็นพิเศษ เช่น การเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำอาหารเมนูแห้วเพิ่มเติม สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการอยู่ในชุมชนหลายวัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 จากการวิจัยนั้นควรมีการพัฒนาระบบกลไกการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนและภาคีเครือข่ายแบบพหุภาคีในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน โดยมีบทบาทของชุมชนเจ้าของพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

1.2 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรมีพัฒนาศักยภาพคนที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ ให้มีองค์ความรู้ ทักษะและความสามารถ และการดึงเยาวชนและคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์มากขึ้น ให้รู้คุณค่าวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น สืบทอดต่อไปในอนาคต

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการกำหนดนโยบายในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์แบบอย่างยั่งยืน โดยให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อการวางแผน และการดำเนินงาน สร้างภาพลักษณ์ของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์นำรอง พร้อมกำหนดแนวทางการสร้างจิตสำนึกแก่สมาชิกในชุมชนให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจและหวงแหนชุมชน

2.2 องค์การบริหารส่วนตำบลหรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ เป็นคณะกรรมการในการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีการจัดทำแผนบูรณาการ เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคม

2.3 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชนนั้น ยังขาดการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวระดับอำเภอ จังหวัด และสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐและท้องถิ่น ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ควรมีการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์และประชาสัมพันธ์เชิงรุก เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ทราบข้อมูลและมีทางเลือก วางแผนการนำเสนอวิถีชีวิตเกษตรอินทรีย์อย่างยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ระดับชุมชน ระดับท้องถิ่น ระดับอำเภอ อำเภอจังหวัด และระดับชาติ เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับชุมชนท้องถิ่นต่อไป

3.2 ควรมีการประเมินผลการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์ เมื่อมีการดำเนินไประยะหนึ่งแล้วเพื่อดูปัจจัยและความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัดของการจัดการท่องเที่ยวรวมทั้งความคิดเห็นและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและผู้มาศึกษาดูงาน เยี่ยมชม เพื่อนำผลมาปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาและการอภิปรายผลมาทั้งหมด จะเห็นว่าการพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรอินทรีย์โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลแม่วะ อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง สามารถสรุปเป็นความคิดรวบยอดให้เห็นถึงองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้

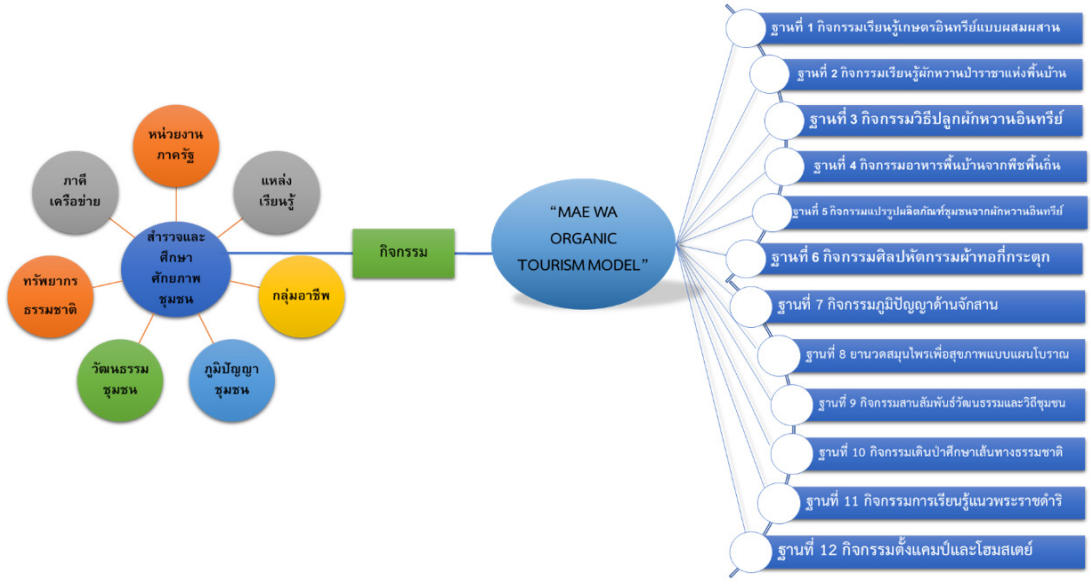

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2564, จาก https://www.mots.go.th/

การท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ พ.ศ.2560-2564. กรุงเทพฯ: พีดับบลิว ปริ้นติ้ง.

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2561). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564). กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (ม.ท.ป). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ.2564-2565). สืบค้นเมื่อ 7 มกราคม 2564, จาก https://anyflip.com/zzfck/gopk/

ณัฏฐพงษ์ ฉายแสงประทีป. (2557). รูปแบบและกระบวนการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 7*(3), 310-321.

ธง คำเกิด และคณะ. (2563). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนโดยองค์กรแบบพหุภาคี ชุมชนวังยาง จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 12*(6), 432-450.

นภาพร สิงห์นวล และ พรนภา เตียสุธิกุล. (2564). การศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 10*(3), 143-154.

นรินทร์ สังข์รักษา, สมบูรณ์ ยืนยงสุวรรณ และ ญัฐธยาน์ ตั้งถาวรสกุล. (2560). เรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรชุมชนบ้านดงเย็นในพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทอง. *วารสารวิชาการ Veridian E- Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 10*(2), 2161-2172.

มุขสุดา พูลสวัสดิ์ และ ประไพพิศ สวัสดิ์รัมย์. (2563). ศึกษาเรื่องศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เชื่อมโยงเป้าหมาย โดยมีศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นจุดศูนย์กลาง. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, 15*(3), 45-60.

วารัชต์ มัธยมบุรุษ. (2552). รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

สุขุม คงดิษฐ์ และคณะ. (2560). ศึกษาเรื่องรูปแบบและกิจกรรมที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวนิเวศเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 9*(4), 314-326.

Hron, J. and K. Srnec. (2004). Agrotourim in the context with the rural development. Czech University of lift Sciences Praque. from www.czu.cz.

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

The Development of English Vocabulary Learning Achievement Using Blended Learning for Pratom Suksa 6

พงศ์ปณัฐ วัฒนากลาง[1] และ สุรัตนา อดิพัฒน์[2]
มหาวิทยาลัยรามคำแหง[1,2]
Pongpanat Watthanaklang[1] and Surattana Adipat[2]
Ramkhamhaeng University[1,2]
Corresponding Author, Email: 6312590010@rumail.ru.ac.th

****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ด้านคำศัพท์ของนักเรียนหลังการเรียน และ 2) พัฒนาความพึงพอใจการเรียนรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ที่สอนโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรุงเทพมหานคร 3) แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) แบบ Dependent Samples และการเปรียบเทียบขนาดอิทธิพล ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคำศัพท์ภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ความพึงพอใจของนักเรียนอยู่ในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ย 4.51 การเปรียบเทียบขนาดอิทธิพล พบว่าค่าขนาดอิทธิพลของการทดลองเท่ากับ 2.110 (Cohen's d = 2.110) แสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอยู่ในระดับมาก (Large effect size)

คำสำคัญ: วิธีสอนแบบผสมผสาน; การเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ; ภาษาอังกฤษ

---

* ได้รับบทความ: 21 มกราคม 2565; แก้ไขบทความ: 25 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มีนาคม 2565
Received: 21 January 2022; Revised: 25 March 2022; Accepted: 29 March 2022

Abstract

The purposes of the research were to 1) develop Prathom Suksa 6 students' vocabulary learning achievement in school under Bangkok metropolis authority before and after using blended learning and 2) develop the students 'satisfaction towards blended learning. The instruments used for gathering data consisted of 1) lesson plans using blended learning 2) An English vocabulary achievement test; and 3) a questionnaire on satisfaction towards blended learning. The data were analyzed by mean, standard deviation, t-test of Dependent Sample and Effect Size Calculator. The results of the study were 1) The students' vocabulary learning achievement after studying through blended learning was higher than that before students' studying at the 0.05 level. 2) The students 'satisfaction towards the blended learning were at a highest level (average scores = 4.51). The effect size was found that effect size of the experiment was 2.110 (Cohen's d = 2.110), indicating that the learning achievement after studying was higher than before (Large effect size)

Keywords: Blended Learning; Vocabulary learning Achievement; English language

บทนำ

ในสังคมยุคศตวรรษที่ 21 การเรียนรู้ภาษาอังกฤษควบคู่กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน เนื่องจากภาษาและเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในการติดต่อสื่อสาร การศึกษา การแสวงหาความรู้ การประกอบอาชีพ การตระหนักถึงความแตกต่าง ความหลากหลายทางความคิดและการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ภาษาและเทคโนโลยียังเชื่อมโยงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมุมมองของสังคมโลกเข้าด้วยกัน นำมาซึ่งสัมพันธภาพที่ดีต่อประเทศต่าง ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเองและเห็นใจผู้อื่น รวมทั้งเรียนรู้และเข้าใจความแตกต่างของภาษาและวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี การคิด สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองได้ดีขึ้น ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนสามารถสื่อสารและเข้าถึงองค์ความรู้ต่าง ๆ ได้ง่าย กว้างขึ้น และมีวิสัยทัศน์ในการดำเนินชีวิต (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) กระทรวงศึกษาธิการเล็งเห็นความสำคัญของภาษาอังกฤษและได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการสอนภาษาอังกฤษมีอยู่ว่า เมื่อผู้เรียนได้ศึกษา และฝึกฝนภาษาอังกฤษอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษา ผู้เรียนจะเกิดเจตคติที่ดีต่อภาษา สามารถใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน รวมไปถึงการแสวงหาความรู้ ประกอบอาชีพและสามารถศึกษาในระดับที่สูงขึ้น (กรมวิชาการ, 2560)

เนื่องจากประเทศไทยตั้งแต่ ปี 2563 จนถึงปัจจุบันมีการแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 และยังติดเชื้อไปทุกที่ การระบาดของไวรัสเกิดขึ้นทั่วโลกทำให้แต่ละประเทศต้องปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตเป็นแบบวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) ทั่วโลกโดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งได้รับผลกระทบอย่างมากได้มีการปรับการเรียนการสอนเป็นรูปแบบออนไลน์ มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อความปลอดภัยของผู้สอนและผู้เรียนเนื่องจากสถานการณ์โรคระบาดในปัจจุบันจึงได้นำเทคโนโลยีสาระสนเทศเข้ามาเพื่อช่วยลดช่องว่างและเพิ่มช่องทางในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนำมาซึ่งการสอนแบบออนไลน์และรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย เทคโนโลยีสามารถให้นำนวัตกรรมใหม่ๆ ในการพัฒนารูปแบบการสอนที่ดึงดูด และเหมาะกับรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของนักเรียน รูปแบบการสอนแบบใหม่กลายเป็นวิธีแก้ปัญหาทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาและลดอุปสรรคต่าง ๆ ในวิธีการเรียนรู้แบบดั้งเดิมและช่วยเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (Atmowardoyo, H., Weda, S., & Sakkir, G. (2020)

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการศึกษาอย่างหนึ่ง ตามที่ซากีร์ได้กล่าวไว้ คือ รูปแบบการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้แบบผสมผสาน เนื่องจากให้ความยืดหยุ่นแก่นักเรียนและเพิ่มเวลาในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน (Sakkir, 2016) การเรียนแบบออนไลน์และการเรียนในห้องเรียนซึ่งเรียกว่า การเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) ได้ถูกหยิบยกมาใช้ในแวดวงการศึกษาในหลายประเทศ (Lyst, 2020) การเรียนรู้แบบผสมผสานกับการเรียนการสอนแบบออนไลน์เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นมาก ตัวอย่างเช่น นักเรียนที่ขาดเรียนเนื่องจากภาระงานหรือเจ็บป่วย ยังสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้บางอย่างได้ กิจกรรมออนไลน์ยังสามารถใช้เพื่อฝึกฝนและทบทวนเนื้อหาในห้องเรียนเพื่อให้แน่ใจว่าผู้เรียนมีเวลามากพอในการทำความเข้าใจในเนื้อหา ตามที่ไวท์ ได้ทำการศึกษาวิธีการแบบผสมผสานยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนเนื้อหาและโต้ตอบกับผู้สอน (White, 2019) แอพพลิเคชั่นเครือข่ายสังคมออนไลน์สามารถใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการสอนรูปแบบออนไลน์ และเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Lim, Morris, & Kupritz, 2007)

จากการศึกษาปัญหาและความสำคัญของคำศัพท์ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ค้นคว้าหาวิธีแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการนำการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์คำศัพท์ โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนเพิ่มพูนความรู้ด้านคำศัพท์ผ่านวิธีการสอนแบบผสมผสาน และใช้แอพพลิเคชั่นไลน์ (Line) เป็นสื่อการในการติดต่อสื่อสาร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ด้านคำศัพท์ของนักเรียนหลังการเรียนโดยใช้การสอนแบบผสมผสาน

2. เพื่อพัฒนาความพึงพอใจการเรียนรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่องการพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นการวิจัยกึ่งการทดลอง ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 2 ห้อง จำนวนทั้งสิ้น 50 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/1 จำนวน 25 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีการสุ่มแบบกลุ่มโดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยการสุ่ม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานในการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 6 แผน โดยใช้ระยะเวลาในการทดลองเป็นเวลา 2 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 6 ชั่วโมง การทดสอบก่อนเรียน 1 ชั่วโมง และทดสอบหลังเรียนครั้งที่สอง 1 ชั่วโมง รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 8 ชั่วโมง

2.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นข้อสอบแบบปรนัย ด้วยการวัดความรู้ความหมายของคำศัพท์ จำนวน 30 ข้อ เป็นแบบเลือกตอบ (Multiple Choice) 4 ตัวเลือก มีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว

2.3 แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ วิธีการประเมินผลการเรียนและทำความเข้าใจการจัดการเรียนรู้โดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานวิธีการสอนแบบผสมผสานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

3.2 ผู้วิจัยประเมินก่อนเรียน (Pre-test) ด้วยแบบประเมินความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ จำนวน 1 ชั่วโมง

3.3 ดำเนินการสอนด้วยการใช้แผนการจัดการเรียนรู้โดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน จำนวน 1 หน่วยการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 Love Our Environment จำนวน 6 ชั่วโมง ระหว่างนักเรียนดำเนินกิจกรรมในแต่ละช่วงของแผนการจัดการเรียนรู้ผู้วิจัยสังเกตนักเรียนและจดบันทึก

3.4 เมื่อนักเรียนได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีสอนแบบผสมผสาน แล้วผู้วิจัยประเมินความสามารถด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษหลังเรียน (Post-test)

3.5 ผู้วิจัยดำเนินการสอบถามความพึงพอใจหลังจากที่นักเรียนได้เรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจ

3.6 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น มีขั้นตอนการเตรียมข้อมูลก่อนการประมวลผลคือเมื่อตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของแบบสอบถามทุกฉบับแล้ว มีการลงรหัสตามคู่มือลงรหัสที่จัดทำไว้ จากนั้นจึงนำไปบันทึกและใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์เพื่อทำการประมวลผลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ และแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการหาค่าสถิติ โดยอาศัยแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนข้อมูลในการวิเคราะห์ สรุปสาระประเด็นสำคัญเป็นภาพรวม

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดกรุงเทพมหานคร

ตาราง 1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยผลคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน

คะแนนสอบ	n	M	SD	t	Sig.
ก่อนเรียน (pre-test)	25	11.48	3.88	13.251*	.000
หลังเรียน (post-test)	25	21.44	5.43		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 พบว่าค่าเฉลี่ยคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนเท่ากับ 11.48 คะแนน หลังเรียนเท่ากับ 21.44 คะแนน ค่า t เท่ากับ 13.251 ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (Sig. = .000)

แสดงว่า คะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนที่เรียนโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน ข้อที่ 1

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลความหมายตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดของความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน

ข้อ	รายการประเมิน	M	S.D.	แปลความหมาย
ด้านที่ 1 ด้านเนื้อหา				
1	มีจุดประสงค์ในการเรียนรู้ที่ชัดเจน	4.52	0.50	มากที่สุด
2	เนื้อหาเข้าใจง่ายและอธิบายชัดเจน	4.44	0.64	มาก
3	เนื้อหามีความน่าสนใจ	4.12	0.71	มาก
4	คำศัพท์ที่เรียนไม่ยากเกินไป	4.24	0.71	มาก
5	เนื้อหามีความเหมาะสมกับระดับของผู้เรียน	4.24	0.59	มาก
รวม		4.31	0.63	มาก
ด้านที่ 2 ด้านกิจกรรม				
1	กิจกรรมมีความน่าสนใจ	4.40	0.57	มาก
2	กิจกรรมช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้คำศัพท์กระตุ้นให้คิด	4.76	0.43	มากที่สุด
3	คำศัพท์มีภาพประกอบช่วยให้น่าสนใจ	4.48	0.57	มาก
4	การจัดลำดับกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.32	0.55	มาก
5	รูปแบบของการสอน มีความหลากหลายน่าสนใจในการเรียนรู้	4.68	0.47	มากที่สุด
6	นักเรียนมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในห้องเรียนมากขึ้น	4.44	0.57	มาก
7	กิจกรรมมีความชัดเจน เข้าใจง่าย	4.56	0.50	มากที่สุด
8	กิจกรรมมีปริมาณเหมาะสมกับเวลาเรียน	4.52	0.57	มากที่สุด
รวม		4.52	0.53	มากที่สุด

ด้านที่ 3 ด้านประโยชน์จากการเรียนรู้				
1	นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในความหมายของคำศัพท์เพิ่มมากขึ้น	4.60	0.49	มากที่สุด
2	การเรียนคำศัพท์ผ่านการเรียนการสอนแบบผสมผสานช่วยทำให้จำคำศัพท์ได้ดีขึ้น	4.80	0.40	มากที่สุด
3	นักเรียนสามารถใช้คำศัพท์ได้ถูกต้องตรงตามความหมาย	4.48	0.64	มาก
4	การจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานทำให้นักเรียนสนุกกับการเรียนมากขึ้น	4.64	0.48	มากที่สุด
5	การเรียนคำศัพท์โดยการเรียนรู้แบบผสมผสานช่วยให้ตั้งใจเรียนภาษาอังกฤษมากขึ้น	4.80	0.49	มากที่สุด
6	การเรียนคำศัพท์สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับทักษะอื่น ๆ ได้ เช่น ทักษะการพูด ฟัง อ่าน และเขียน	4.56	0.57	มากที่สุด
7	นักเรียนสามารถนำความรู้ ความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.60	0.57	มากที่สุด
รวม			**0.52**	**มากที่สุด**
รวมทั้งหมด		**4.51**	**0.55**	**มากที่สุด**

จากตาราง 2 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.51, S.D. = 0.55)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจด้านด้านเนื้อหา อยู่ในระดับมาก (M = 4.31, S.D. = 0.63) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ มีจุดประสงค์ในการเรียนรู้ที่ชัดเจน (M = 4.52, S.D. = 0.50) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ เนื้อหามีความน่าสนใจ (M = 4.12, S.D. = 0.71) ด้านกิจกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.52, S.D. = 0.53) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ กิจกรรมช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้คำศัพท์ กระตุ้นให้คิด (M = 4.76, S.D. = 0.43 และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ การจัดลำดับกิจกรรมมีความเหมาะสม (M = 4.32, S.D. = 0.55) และด้านประโยชน์จากการเรียนรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.64, S.D. = 0.52) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ การเรียนคำศัพท์โดยการเรียนรู้แบบผสมผสาน

ช่วยให้ตั้งใจเรียนภาษาอังกฤษมากขึ้น (M = 4.80, S.D. = 0.49) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือนักเรียนสามารถใช้คำศัพท์ได้ถูกต้องตรงตามความหมาย (M = 4.48, S.D. = 0.64) สรุปภาพรวมทั้งหมดพบว่าค่าความพึงพอใจของนักเรียนต่อการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดย มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.51, S.D. = 0.55) จึงแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจของนักเรียนต่อการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยใช้การจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานมีผลทางบวก

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบขนาดอิทธิพลของการทดลอง (effect size) พบว่าค่าขนาดอิทธิพลของการทดลองที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานของนักเรียน เท่ากับ 2.110 (Cohen's d = 2.110) แสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ใช้การจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอยู่ในระดับมาก (Large effect size)

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผู้วิจัยอภิปรายผลของการวิจัย ดังนี้

1. ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยคะแนนก่อนเรียนและคะแนนหลังเรียนมีความแตกต่างกัน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านแอปพลิเคชันไลน์โดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน ส่งผลให้นักเรียนมีเวลาทำกิจกรรมการเรียนรู้ในคาบเรียนมากขึ้น สามารถสอบถามข้อคำถามที่นักเรียนสงสัยกับผู้สอนได้ตลอดเวลาทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนผ่านกลุ่มไลน์ และร่วมกันอภิปรายกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนในคาบเรียนได้อย่างเต็มที่ นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอน และผู้เรียนคนอื่นในห้องเรียน อีกทั้งการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานยังสามารถเปิดโอกาสการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมและทบทวนบทเรียนด้วยตัวเองได้ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พัฒนะ พิพัฒน์ศรี (2563) ที่พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักเรียนหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปริยาภรณ์ บุญมีรอด และเอกนฤน บางท่าไม้ (2561) ที่พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนที่เรียนด้วยบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์แบบผสมผสานหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Amaal Al Masri (2020) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักเรียนหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้การเรียนรู้แบบผสมผสาน แตกต่างที่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ที่ระดับ .01

2. ความพึงพอใจของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.51 ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน นอกจากนี้การเรียนรู้ผ่านแอปพลิเคชันไลน์ยังช่วยสนับสนุนช่องทางการเรียนให้แก่ผู้เรียนเพื่อใช้ตรวจสอบความรู้และฝึกฝนเนื้อหานอกห้องเรียนอย่างได้ต่อเนื่อง ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ซึ่งส่งผลให้ความพึงพอใจของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ บุญญาธิดา ท้วมจันทร (2564) ที่พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบผสมผสานเชิงรุกโดยใช้บริบททท้องถิ่นเป็นฐานอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.64) และสอดคล้องกับ พัฒนะ พิพัฒน์ศรี (2563) ที่พบว่าความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เรื่อง การเขียนโปรแกรม KidBright สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (M = 4.04, S.D. = 0.56) ความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) ในการประเมินผลจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรติดตามการส่งผลงาน ชิ้นงาน และการบ้านของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการกระตุ้นนักเรียนในการเรียนให้ดีขึ้นส่งผลเป็นคุณลักษะที่ดีในระยะยาว

2) ผู้สอนควรกำหนดเวลา และเพิ่มเวลาในการทำกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการเรียนรู้อีกทั้งยังตอบสนองความต้องการที่ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนในห้องเรียน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาความคงทนในการเรียนรู้ของนักเรียนที่เรียนโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน

2) งานวิจัยนี้มีกลุ่มตัวอย่างเพียงกลุ่มเดียวจำนวนนักเรียน 25 คน ดังนั้นการทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการเปรียบเทียบนักเรียน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลอง เพื่อเปรียบเทียบว่าวิธีการสอนที่ใช้สอนมีประสิทธิภาพ

3) งานวิจัยนี้เน้นการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ผู้วิจัยสอนเพียงระดับเดียว ดังนั้นในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานในระดับชั้นอื่น ๆ

องค์ความรู้ใหม่

การจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน (Blended learning) ผ่านแอปพลิเคชันไลน์สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ และส่งผลต่อความพึงพอใจการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของผู้เรียนในทางบวก

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมวิชาการ. (2544). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551. (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

บุญญาธิดา ท้วมจันทร์. (2564). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบผสมผสานเชิงรุกโดยใช้บริบทท้องถิ่นเป็นฐานวิชาภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เน้นการสื่อสารเพื่อเตรียมความพร้อมสู่เขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงราย. *วารสารครุรุสภาวิทยาจารย์, 2*(1), 27-37.

ปริยาภรณ์ บุญมีรอด, และเอกนฤน บางท่าไม้. (2561). การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนแบบผสมผสานร่วมกับการเรียนแบบแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาผลงานการถ่ายภาพเชิงสร้างสรรค์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พัฒนะ พิพัฒน์ศรี. (2563). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน เรื่อง การเขียนโปรแกรม KidBright สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

Alan Robert, White. (2019). A Social Media Based Learning System: An Investigation on the Use of the Line Application for Teaching and Learning English Vocabulary and Grammar at a Thai Public University. *Journal of Social Science and Humanities Research in Asia, Assumption University, 25*(3). 3-4.

Amaal Al, Masri. (2020). The effectiveness of using blended learning for teaching English language vocabulary for 1st grade students at Al Tafila Directorate of Education. *International Scholars Journals, 8*(8), 001-006.

Atmowardoyo, H., Weda, S., & Sakkir, G. (2020). Information Technology used by Millennial Good English Language Learners in an Indonesian University to Improve their English Skills. *Solid State Technology, 63*(5), 9532-9547.

Lim, D. H., Morris, L. M., & Kupritz, W. V. (2007). Online vs Blended Learning: Difference in Instructional Outcomes and Learner Satisfaction. *Journal of Asynchronous Learning Networks, 11*(2), 38-50.

Sakkir, G. (2016). Interest and Writing Skill of the University Students on Using Social Media-Facebook in Writing Class (STKIP Muhammadiyah Rappang, Indonesia). *In Asian EFL Journal (Second Language Acquisition-Academic Research) TESOL Indonesia International Conference Edition, 2,* 178-188.

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Factors Affecting to Students' Participation in Activities of Program in Government Mahamakut Buddhist University Lanna Campus

วิราษ ภูมาศรี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
Wirat Poomasree
Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus
Email: asksak@hotmail.com

****

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา 3) เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง ชั้นปีที่ 1-4 ปีการศึกษา 2562 จำนวน 109 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า 1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านตัวนักศึกษา อยู่ในระดับมาก และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก กิจกรรมที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ กิจกรรมบำรุงศิลปวัฒนธรรม อยู่ในระดับมาก 2) ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ 3) ข้อเสนอแนะ มหาวิทยาลัยควรให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านอาคารสถานที่และงบประมาณ ควรมีกิจกรรมศึกษานอกสถานที่ ควรมีห้องประชุมมีพื้นที่กว้าง และสถานที่จอดรถของนักศึกษาควรมีหลังคา

---

* ได้รับบทความ: 3 เมษายน 2565; แก้ไขบทความ: 26 พฤษภาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 14 มิถุนายน 2565
Received: 3 April 2022; Revised: 26 May 2022; Accepted: 14 June 2022

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า 1) กิจกรรมที่รู้สึกประทับใจ คือ กิจกรรมกีฬาที่จัดขึ้นทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรม คือ การชักจูงของเพื่อน และแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม 3) มหาวิทยาลัยช่วยกระตุ้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรม คือ มีพื้นที่ที่อำนวยความสะดวก มีอาจารย์ที่ปรึกษาดี และกิจกรรมที่สร้างสรรค์มีความน่าสนใจ

คำสำคัญ: ปัจจัยที่มีอิทธิพล; การมีส่วนร่วม; กิจกรรมนักศึกษา

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the factors influencing student participation in activities, 2) to study relationship between student and participation in activities, and 3) to suggest guidelines for promoting student participation in activities. This was a quantitative and qualitative research. The sample group consisted of 109 of 1st - 4th year students of program in government, in 2019 academic year. The research tools were questionnaires and interview forms. The statistics used to analyze the data were frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's Product Moment Correlation Coefficient.

The results of the quantitative research are as follows. The results of the quantitative research found that 1) the factors affecting to students' participation in activities were at a high level in overall. The student factor got the highest average. Participation in activities of students also was at high level. And participation in activities for arts and culture maintenance were found with the highest average. 2) The student relationship between participation in activities was a statistically significant in the same direction, and 3) The suggestions were that the university should support activities both in terms of buildings and budgets. There should be outside educational activities. There should be a meeting room in a wide area and parking place for students should have a roof.

The results of the qualitative research are as follows. 1) The impressive activities were sports held both inside and outside the university. 2) The factors affecting participation in activities were the persuasion and motivation with friends in activities. 3) The university had stimulated participation in activities by providing convenient area, a good advised teacher and creative and impressive in activities.

Keywords: Factors affecting; Participation; Student Activities

บทนำ

สถาบันอุดมศึกษาเป็นสถาบันการศึกษา มีภารกิจที่สำคัญ 4 ประการ คือ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ภารกิจที่สำคัญที่สุด คือ การผลิตบัณฑิต ซึ่งนอกจากจะทำให้บัณฑิตเป็นผู้ที่มีความรู้ทางวิชาการแล้วยังผลิตบัณฑิตที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) “หลักการที่ 2. หลักคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีคุณธรรมจริยธรรม” ซึ่งให้ความสำคัญในการพัฒนาคนเพื่อให้มีคุณภาพ สอดคล้องกับแผนอุดมศึกษาระยะยาว 20 ปี พ.ศ. 2561-2580 ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาศักยภาพและคุณภาพนักศึกษา เสริมสร้างความรู้และทักษะทางอาชีพ ให้พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต นอกจากนั้น การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)) พัฒนาบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจสติปัญญา ความรู้ และทักษะที่จำเป็น เป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ เข้าใจสังคมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อรองรับสังคมโลกที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ร่วมกันแก้ปัญหาสังคมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562) แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และเสริมสร้างทักษะ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ

กิจกรรมนักศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งในการเพิ่มพูนประสบการณ์และก่อให้เกิดการพัฒนาบุคลิกภาพและค่านิยมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มีนโยบายมุ่งส่งเสริมนักศึกษาให้มีการเข้าร่วมกิจกรรมนักศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ฝึกประสบการณ์การบริหารงาน การรับผิดชอบตนเองและการทำงานร่วมกันแบบประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยจึงสนับสนุนให้มีการส่งเสริมในรูปแบบของชมรม ซึ่งมีอาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำในการจัดกิจกรรม ส่งเสริมให้นักศึกษาได้เข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กร หน่วยงาน และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมทางวิชาการ นันทนาการ กีฬา และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีทักษะในการทำงานร่วมกับคนอื่น เป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ และตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2559) ว่า “ทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ (Domains of Learning)

นอกจากนี้แล้ว ครอบคลุมการเสนอแนะในการปรับปรุงยุทธวิธีการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมการเสริมหลักสูตร” นอกจากนั้นได้กำหนดไว้ในเกณฑ์การสำเร็จการศึกษา ข้อ 2 ว่า “เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการครบตามเกณฑ์ที่กำหนด ตามประกาศของมหาวิทยาลัย”

การเข้าร่วมกิจกรรมนักศึกษา เป็นข้อบังคับที่นักศึกษาต้องเข้าร่วมกิจจกรรม เพราะหากนักศึกษาไม่ผ่านกิจกรรมจะส่งผลต่อการสำเร็จการศึกษาด้วย จากการรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ที่ผ่านมาไม่ว่ากิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยและกิจกรรมภายนอกมหาวิทยาลัย แต่ก็ยังมีนักศึกษาอีกบางส่วนไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมอาจเป็นเพราะ กฎ เกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัย จึงเป็นประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยต้องการทราบ การที่นักศึกษาเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพราะสาเหตุอะไร มีปัจจัยอะไรที่มีอิทธิพลทำให้นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของมหาวิทยาลัย และนักศึกษามีความต้องการให้มหาวิทยาลัยปรับปรุงพัฒนาในด้านใดบ้างหรือให้มีการปรับปรุงกิจกรรม ข้อบังคับ กฎ เกณฑ์ ระเบียบ หรือแม้แต่งบประมาณที่ทางมหาวิทยาลัยจัดสรรให้

จากที่กล่าวมาข้างต้น ปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมุ่งค้นหาคำตอบมี 3 ประการ คือ ประการแรก มีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา ประการที่สอง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษามีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ อย่างไร และประการสุดท้ายจะมีแนวทางส่งเสริมให้นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมให้สูงขึ้นในอนาคตได้อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา สาขาวิชาการปกครองมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา สาขาวิชาการปกครองมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา สาขาวิชาการปกครองมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครองมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ประชากร ในการวิจัย คือ นักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง ที่ลงทะเบียนในปีการศึกษา 2562 จำนวน 149 คน ประกอบไปด้วยนักศึกษาชั้นปี 1 จำนวน 37 คน นักศึกษาชั้นปี 2 จำนวน 37 คน นักศึกษาชั้นปี 3 จำนวน 34 คน และนักศึกษาชั้นปี 4 จำนวน 41 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง ที่ลงทะเบียนในปีการศึกษา 2562 รวมจำนวน 149 คน ใช้วิธีการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane เพื่อให้ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนด ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) โดยแบ่งออกเป็น 4 ชั้นภูมิ จำแนกตามชั้นปีที่ คือ ชั้นปีที่ 1 - 4 โดยการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชั้นปี ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 109 คน

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักศึกษาคฤหัสถ์สาขาวิชาการปกครองที่ลงทะเบียนในปีการศึกษา 2562 ชั้นปีที่ 1 - 4 ชั้นปีละ 2 คน จำนวน 8 คน

4. เครื่องมือการวิจัย เครื่องมือการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์

5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลปฐมภูมิ สำหรับข้อมูลปฐมภูมินั้น ผู้วิจัยได้มาจากแบบสอบถามมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) ส่งแบบสอบถามไปหากลุ่มตัวอย่าง 2) รวบรวมแบบสอบถามที่ตอบกลับมา ตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของแบบสอบถาม และกรณีที่พบว่าแบบสอบถามตอบกลับมาน้อย ผู้วิจัยจะแจกแบบสอบถามเพิ่มเติมเข้าไป และ 3) ประมวลผลข้อมูลที่ได้มาจากแบบสอบถาม ทั้งข้อมูลปลายปิดและข้อมูลปลายเปิด

ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ คือ หนังสือทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลทางอินเตอร์เน็ต

6. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1) ในการวิเคราะห์แบบสอบถามปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา วิเคราะห์โดยใช้ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แปลข้อมูลนำเสนอในรูปแบบของตารางและคำบรรยาย

2) ในการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง สถิติที่ใช้ คือ การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

3) ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เมื่อผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา แล้วตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยสรุปสาระสำคัญเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

นักศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนทั้งสิ้น 109 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 58.70 อายุระหว่าง 21–23 ปี จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 68.80 กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 4 จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 27.50

2. การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครองมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครองทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสถานศึกษา ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านอาจารย์ผู้สอน ด้านตัวนักศึกษา และด้านสภาพแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านตัวนักศึกษา อยู่ในระดับมาก รองลงมา ได้แก่ ด้านอาจารย์ผู้สอน อยู่ในระดับมาก และด้านที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน มีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านสถานศึกษา พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา ด้านสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรม อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ นโยบายของสถานศึกษาสนับสนุนกิจกรรม อยู่ในระดับมาก และข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การให้ข้อมูลข่าวสารของกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก

2) การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านกระบวนการเรียนการสอน พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา ด้านกระบวนการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ร่วมแสดงความคิดเห็น

อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ กระบวนการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก และข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ กิจกรรมการเรียนการสอนกับต่างสถาบัน อยู่ในระดับมาก

3) การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านอาจารย์ผู้สอน พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา ด้านอาจารย์ผู้สอน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ อาจารย์สนับสนุนให้นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรม อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ สอนโดยเน้นการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับมาก และข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ สอนเน้นการให้นักศึกษาฝึกการติดตามประเมินผล อยู่ในระดับมาก

4) การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านตัวนักศึกษา พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา ด้านตัวนักศึกษา อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ กิจกรรมทำให้มีโอกาสได้ช่วยเหลือสังคม อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ กิจกรรมช่วยสร้างความกล้าแสดงออก อยู่ในระดับมาก และข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ กิจกรรมช่วยพัฒนาความสามารถ และความเป็นผู้นำ อยู่ในระดับมาก

5) การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา ด้านสภาพแวดล้อม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความเหมาะสมของเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ การชักชวนจากเพื่อน ๆ ให้เข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับมากและข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความเหมาะสมของอาคารเรียนอยู่ในระดับมาก

3. การวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

การวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาโดยรวมทั้ง 4 กิจกรรม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายกิจกรรม กิจกรรมที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ กิจกรรมบำรุงศิลปวัฒนธรรม อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ กิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์อยู่ในระดับมากและกิจกรรมที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ กิจกรรมทางวิชาการอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละกิจกรรมมีผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางวิชาการ พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดกิจกรรม นิทรรศการ/ผลงานทางวิชาการ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมงานสัปดาห์ล้านนาวิชาการ อยู่ในระดับมาก และข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมวิชาการภายนอกมหาวิทยาลัย อยู่ในระดับมาก

2) การวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมกิจกรรมด้านกีฬา พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ท่านมีความสนใจในกิจกรรมกีฬาตามความสนใจและสมัครใจในเวลาว่าง อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ท่านมีส่วนร่วมในกีฬา/นันทนาการและออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ ผ่อนคลายความตรึงเครียด และพัฒนาบุคลิกภาพ อยู่ในระดับมาก และข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ท่านได้รับประโยชน์จากอุปกรณ์การกีฬาที่ทางมหาวิทยาลัยจัดให้ อยู่ในระดับมาก

3) การวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมกิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่น/ชุมชน และท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับการซ่อมแซม/พัฒนา อาคารเรียน ห้องสมุด ฯลฯ อยู่ในระดับมาก และข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมงานวันเด็ก อยู่ในระดับมาก

4) การวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมกิจกรรมบำรุงศิลปวัฒนธรรม พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมพิธีรดน้ำดำหัวคณาจารย์อาวุโสอยู่ในระดับมาก และข้อที่ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดนิทรรศการ/ผลงานต่าง ๆ ทางด้านศิลปวัฒนธรรม อยู่ในระดับมาก

4. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนาปัจจัย 5 ด้าน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษากับปัจจัยทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสถานศึกษา ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านอาจารย์ผู้สอน ด้านตัวนักศึกษา และด้านสภาพแวดล้อม โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของ เพียร์สัน (Pearson’s Product Moment Correlation Coefficient) ในการวิเคราะห์ มีรายละเอียด ดังนี้

ค่าประสิทธิ์สัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสถานศึกษา ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านตัวอาจารย์ผู้สอน ด้านตัวนักศึกษา และด้านสภาพแวดล้อม กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง 0.694 ถึง 0.846 ทุกปัจจัย มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมมีค่าสูงสุด ส่วนปัจจัยด้านสถานศึกษามีค่าต่ำสุด

ตารางที่ 1 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนากับปัจจัย 5 ด้าน

ปัจจัย	ระดับความสัมพันธ์	r	ผลการทดสอบสมมติฐาน
1) ด้านสถานศึกษา	มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันในระดับสูง	0.721	ยอมรับสมมติฐาน
2) ด้านกระบวนการเรียนการสอน	มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันในระดับสูง	0.802	ยอมรับสมมติฐาน
3) ด้านอาจารย์ผู้สอน	มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันในระดับสูง	0.737	ยอมรับสมมติฐาน
4) ด้านตัวนักศึกษา	มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันในระดับสูง	0.766	ยอมรับสมมติฐาน
5) ด้านสภาพแวดล้อม	มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันในระดับสูง	0.846	ยอมรับสมมติฐาน

5. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง

คำถามที่ 1 ตั้งแต่เข้าศึกษาใน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มีกิจกรรมไหนที่รู้สึกประทับใจที่สุด และให้คำอธิบายความเป็นมาของความประทับใจนั้น พบว่า กิจกรรมกีฬาทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย เนื่องจากทุกคนจะมีส่วนร่วมกับงานกีฬาแล้วยังมีการแสดงออกของความสามารถของแต่ละคน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ และทำให้รู้สึกผ่อนคลาย สนุกสนาน ร่าเริง กิจกรรมการรับน้อง เพราะได้รู้จักผู้คนใหม่ๆ มีความรู้สึกถึงความเป็นเพื่อน พี่ น้องกัน และสร้างความคุ้นเคยกันของรุ่นพี่รุ่นน้อง กิจกรรมปฏิบัติธรรม และที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งทำให้นักศึกษาได้ฝึกสงบจิตสงบใจ กิจกรรมไหว้ครู ได้เป็นตัวแทนของห้องและตัวแทนของชั้นปี มีโอกาสได้แสดงออก และกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม

คำถามที่ 2 ปัจจัยที่ท่านคิดว่า มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา พบว่า การชักจูงของเพื่อน และแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม คือ สิ่งที่ดึงดูดความสนใจ เช่น การให้คะแนนเพิ่มในรายวิชาเพื่อเป็นแรงจูงใจให้แก่นักศึกษา การประชาสัมพันธ์ กิจกรรมที่เป็นวิชาการก็เป็นสิ่งที่นักศึกษานำมาเป็นเหตุผลที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วยเช่นกัน การเปิดใจเรียนรู้ ความร่วมมือกัน เวลา และหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันออกไป การได้ทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ปัจจัยด้านการเรียนการสอน อาจารย์สั่งงานมากเกินไป ทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม ถึงเข้าร่วมกิจกรรมก็ไม่มีความสุขเพราะว่ารู้สึกกังวลเรื่องผลการเรียน

คำถามที่ 3 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มีส่วนในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาอย่างไรบ้าง พบว่า พื้นที่ที่อำนวยความสะดวกและมีอาจารย์ที่ปรึกษาดี กิจกรรมที่สร้างสรรค์ มีความน่าสนใจ การมีส่วนร่วม สร้างความสามัคคี ส่งเสริมให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรม สร้างความสัมพันธ์ต่อกันที่ดีขึ้น การเรียนการสอน การปลูกจิตสำนึก การพัฒนาความรู้และสามารถต่อนักศึกษา การกระตุ้นการพัฒนาความกล้า จิตอาสา จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมต่อจิตอาสาของนักศึกษา

สรุป กิจกรรมที่นักศึกษารู้สึกประทับใจที่สุด คือ กิจกรรมกีฬาที่จัดขึ้นทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย กิจกรรมการรับน้อง กิจกรรมปฏิบัติธรรม กิจกรรมไหว้ครู และกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรม คือ การชักจูงของเพื่อน แรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ กิจกรรมที่สร้างสรรค์ ระยะเวลา และการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยมีส่วนในการกระตุ้นให้เข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยมีพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก มีอาจารย์ที่ปรึกษาดี ซึ่งเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนาความรู้ความสามารถของนักศึกษา การกระตุ้นการพัฒนาความกล้า จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมต่อจิตอาสาของนักศึกษา

6. ข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

นักศึกษาได้เสนอแนะว่า มหาวิทยาลัยควรให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านอาคารสถานที่และงบประมาณ ควรมีกิจกรรมให้นักศึกษาได้ออกศึกษานอกสถานที่เพื่อให้นักศึกษาได้รับความรู้ใหม่ ๆ และสัมผัสกับสถานที่ที่แตกต่างจากที่เรียนภาคทฤษฎีภายในห้องเรียน นอกเหนือจากการนั่งเรียนในชั้นเรียนเพียงอย่างเดียว ให้นักศึกษาได้สัมผัสกับประสบการณ์ใหม่ ๆ นอกจากนั้น ควรมีห้องประชุมมีพื้นที่เหมาะสมและสถานที่จอดรถของนักศึกษาควรมีหลังคามุงเพื่อป้องกันแดดและฝน

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา สามารถนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

พบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านตัวนักศึกษาอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล แซ่ก่อง (2561) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาในกิจกรรมที่ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย” พบว่า ปัจจัยเพศ ปัจจัยสังกัดคณะ ปัจจัยผลการศึกษาของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ปัจจัยการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยของนักศึกษา ปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในมหาวิทยาลัย และปัจจัยการเรียนในวิชาที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยส่งผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย แสดงให้เห็นว่าถ้านักศึกษาเห็นว่า กิจกรรมที่จัดขึ้นช่วยเพิ่มพูนความรู้ มีความน่าสนใจ คิดว่าช่วยเสริมทักษะการทำงานในอนาคต ทำให้มีโอกาสได้ช่วยเหลือสังคม ช่วยสร้างความกล้าแสดงออก พัฒนาความสามารถ และความเป็นผู้นำของนักศึกษา ส่งผลให้นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม อันจะส่งเสริมให้นักศึกษาเพิ่มพูนความรู้และมีประสบการณ์ในการทำงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จักเรศ เมตตะธำรงค์ และคณะ (2561) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลในการมีส่วนร่วมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนครต่อการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม” พบว่า การศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 6 ปัจจัย ได้แก่ การคิดริเริ่ม การร่วมปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทัศนคติ การรับรู้ และความรับผิดชอบ

อธิบายได้ว่า การที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา สร้างบรรยากาศในการทำกิจกรรม มีกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการทำกิจกรรม ช่วยให้นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรรมมากขึ้น นอกจากนั้นอาจารย์ผู้สอนและกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นให้นักศึกษาได้แสดงออก เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น และมีการร่วมกิจกรรมกับต่างสถาบัน ส่งผลให้นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

การวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในด้านวิชาการ ด้านกีฬา ด้านการบำเพ็ญประโยชน์ และด้านศิลปวัฒนธรรม พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาโดยร่วม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.85 เมื่อพิจารณากิจกรรมที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ กิจกรรมบำรุงศิลปวัฒนธรรม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.96 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาวิชาญ กนฺตสีโล และคณะ (2562) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในกิจกรรมนักศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช ศูนย์ประสานงานจังหวัดสงขลา ปีการศึกษา 2561” พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมนักศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช ศูนย์ประสานงานจังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตเจริญ ศรขวัญ (2561) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยพบว่าภาพรวมประชาชนในเขตเทศบาลเมืองอโยธยามีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

อธิบายได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้น ไม่ว่ากิจกรรมวิชาการ กิจกรรมด้านกีฬา กิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ และกิจกรรมบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีผลต่อนักศึกษา เพราะกิจกรรมเป็นการเสริมสร้างและเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ทางด้านวิชาการให้แก่นักศึกษา ทำให้นักศึกษามีประสบการณ์สามารถพัฒนาตนเองในด้านสังคม และด้านวิชาการ นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยต้องสามารถประเมินได้ว่า ผลของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ บรรลุวัตถุประสงค์ได้มากน้อยเพียงใด นักศึกษามีมีส่วนร่วมอภิปรายและระดมความคิดเห็น มีส่วนร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ สภาพปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหากิจกรรมที่จัดขึ้น โดยมหาวิทยาลัยต้องบูรณาการความต้องการ ความเพลิดเพลิน ความตื่นตัว และการเรียนรู้เพื่อให้มีความเหมาะสมในแต่ละกิจกรรม ซึ่งจะนำไปสู่การตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนากับปัจจัย 5 ด้าน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษากับปัจจัยทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสถานศึกษา ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านอาจารย์ผู้สอน ด้านตัวนักศึกษา และด้านสภาพแวดล้อม โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson’s Product Moment Correlation Coefficient) ในการวิเคราะห์ มีรายละเอียด ดังนี้

1) ปัจจัยด้านสถานศึกษา มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อธิบายได้ว่า ถ้ามหาวิทยาลัยให้การสนับสนุน เจ้าหน้าที่มีความกระตือรือร้นสนับสนุน ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญ เปิดโอกาสให้มีชมรมหรือกิจกรรมที่เหมาะสม กฎ ข้อบังคับ ของสถานศึกษาที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรม จะส่งผลให้นักศึกษามีความสนใจเข้าไปมีส่วนร่วมในการกิจกรรม

2) ปัจจัยด้านกระบวนการเรียนการสอน มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อธิบายได้ว่า การจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการกิจกรรมกลุ่ม นำเสนอโดยใช้กรณีศึกษา

หรือการศึกษาจากสถานการณ์จริง การเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ส่งผลให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย นอกจากนั้นการนำนักศึกษาร่วมกิจกรรมกับต่างสถาบันก็จะช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม

3) ปัจจัยด้านอาจารย์ผู้สอน มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อธิบายได้ว่า การสอนของอาจารย์ที่เน้นให้นักศึกษาทำกิจกรรมกลุ่มและมีส่วนร่วมในรายวิชาของอาจารย์ผู้สอน ส่งผลให้นักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของมหาวิทยาลัย อาจารย์ที่เน้นให้นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นอยู่ตลอดเวลา ทำให้นักศึกษากล้าคิดกล้าทำนำไปสู่การกล้าที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

4) ปัจจัยด้านตัวนักศึกษา มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อธิบายได้ว่า นักศึกษาเห็นว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นช่วยเพิ่มพูนความรู้ มีความน่าสนใจ คิดว่าช่วยเสริมทักษะการทำงานในอนาคต ทำให้มีโอกาสได้ช่วยเหลือสังคม ช่วยสร้างความกล้าแสดงออก พัฒนาความสามารถ และความเป็นผู้นำของนักศึกษา

5) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อธิบายได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมด้านอาคารเรียน ห้องประชุมที่ใช้ในการจัดกิจกรรมหรือสถานที่ทำกิจกรรม ระยะเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมที่เหมาะสม การชักชวนจากเพื่อน ๆ และการสนับสนุนของครอบครัว ส่งผลให้นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

1. ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนาสภาพแวดล้อมด้านต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยให้เกิดความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมและกระตุ้นให้นักศึกษามีความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โดยสัมภาษณ์นักศึกษาแบบเจาะลึก เพื่อจะได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างชัดเจน เพื่อนำปัญหามาปรับปรุงแก้ไข และพัฒนามหาวิทยาลัยสามารถจัดกิจกรรมอย่างมีคุณภาพและช่วยสนับสนุนนักศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของมหาวิทยาลัยต่อไป

3. ควรมีการศึกษาบทบาทของหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยว่าเข้ามามีส่วนช่วยอย่างไร จึงจะทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของนักศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักศึกษา สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้องค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

การจัดกิจกรรมนักศึกษานั้น ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญ เปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งชมรมที่หลากหลาย อาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำดี เจ้าหน้าที่มีความกระตือรือร้นให้การสนับสนุนอย่างดี กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของมหาวิทยาลัยต้องเอื้อต่อการจัดกิจกรรม กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของมหาวิทยาลัย การจัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรม เพื่อน ๆ และครอบครัว ก็มีส่วนทำให้นักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม อันนำไปสู่การพัฒนาตนเองในด้านสังคม ด้านวิชาการ และภาวะความเป็นผู้นำ นอกจากนั้น กิจกรรมที่จัดขึ้นต้องเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ มีระยะเวลาในการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม มีกิจกรรมศึกษานอกสถานที่ และมีห้องประชุมมีพื้นที่กว้างขวางสะดวกในการจัดกิจกรรม

เอกสารอ้างอิง

_____. พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2563, จากhttp://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/A/057/T_0054. PDF

จักเรศ เมตตะธำรงค์, วรรณิดา สารีคำ และ สมชาติ ดีอุดม. (2561). ปัจจัยที่มีอิทธิพลในการมีส่วนร่วมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนครต่อการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม. *วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 18*(2), 7-17.

จิตเจริญ ศรขวัญ. (2561). รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองอโยธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 13*(1), 153-163.

พระมหาวิชาญ กนฺตสีโล และคณะ. (2562). การมีส่วนร่วมในกิจกรรมนักศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช ศูนย์ประสานงานจังหวัดสงขลา ปีการศึกษา 2561. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6*(4), 1913-1932.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2559). หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2559). นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุวิมล แซ่ก่อง. (2561). การมีส่วนร่วมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาในกิจกรรมที่ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 13*(1), 61-71.

การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินงานโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ จังหวัดเชียงใหม่

Implementation of the Sufficiency Economy Philosophy to the Pracharath Project Chiang Mai

โฆษิต ไชยประสิทธิ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Khosit Chaiprasit
Chiang Mai Rajabhat University
Email: gotkhosit@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทการดำเนินโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ จังหวัดเชียงใหม่ 2) ศึกษาการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินงานโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชาชารัฐ และ 3) เสนอแนะแนวทางในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ดำเนินโครงการเพิ่มความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ โดยใช้วิธีการศึกษาแบบผสานวิธี (Mixed Method Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 250 โครงการ เครื่องมือที่ใช้คือมาตรประมาณค่า (Rating Scale) ใช้หลักสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโครงการที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงาน 3 โครงการ ผลการดำเนินงาน พบว่า 1. การประกอบธุรกิจโดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินงานทำให้เศรษฐกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็งอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.28) 2. ดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.51)

---

* ได้รับบทความ: 19 พฤษภาคม 2565; แก้ไขบทความ: 23 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 19 May 2022; Revised: 23 June 2022; Accepted: 29 June 2022

3. การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในรายประเด็น คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน มาปฏิบัติ ทำให้เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น และชุมชนมีความสุข ในระดับมากทุกข้อ โครงการจะประสบความสำเร็จได้ ต้องนำทุนทางสังคมของแต่ละชุมชนมาใช้ในการดำเนิน ได้แก่ 1) วัฒนธรรมชุมชน 2) บุคคล 3) องค์กร และกลุ่มที่มีอยู่ในชุมชน 4) เครือข่ายชุมชน 5) ภูมิปัญญา อันจะก่อให้เกิดรายได้เพิ่ม เศรษฐกิจมีความเข้มแข็ง มีความสุขเพื่อที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม

คำสำคัญ: โครงการเพิ่มเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ; ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง; จังหวัดเชียงใหม่

Abstract

The research purposes were 1) to study the context of the Pracharath project in Chiang Mai, 2) to study the philosophy of sufficiency economy concept to strengthen basic economics of the Pracharath Project and 3) to propose ways to implement the philosophy of sufficiency economy project to strengthen basic economics of Pracharath project guidelines. The study was a mixed method research. The sample group included 250 projects. The data were analyzed using rating scale, descriptive statistics, percentage, mean, and standard deviation. In-depth interview was also included for 3 successful projects. This research found that

1. Conducting business by applying the Sufficiency Economy Philosophy to strengthen the community economy at a moderate level ($\bar{x}$ =3.28). 2. The strength of the basic economy according to the Pracharat Project approach was at a high level ($\bar{x}$ = 3.51). 3. Applying the Sufficiency Economy Philosophy in each issue, namely moderation, rationality, and immunity make the community economy strong the community earns more. and the community is happy at a high level in all

The research was also found that the achievement of the project was related to the social capital of the community including 1) community culture 2) humans 3) several organizations as well as different groups in the communities. 4) community networks and 5) local wisdom. These would increase community income, strengthen community

economy, and build up the happiness to develop the quality of life of the people in the communities. These would also reduce both social and economic inequalities.

Keywords: Pracharath Project; Sufficiency Economy Philosophy; Chiang Mai

บทนำ

ปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาเรื้อรังต่อการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วนที่ผ่านมาการพัฒนาประเทศมุ่งเน้นแต่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดช่องว่างความยากจนมากขึ้น เป็นต้นเหตุปัญหาต่าง ๆ มากมาย รัฐบาลจึงได้ดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียน เพื่อการลงทุนในการสร้างอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ให้กับประชาชน (สำนักงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ, 2559) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2559) กล่าวว่า โครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “โครงการประชารัฐ” เป็นโครงการที่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ ได้มีมติสนับสนุนการดำเนินงานตามมติคณะรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2559 ที่ได้เห็นชอบหลักการโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ และอนุมัติหลักการงบประมาณในการดำเนินโครงการฯ ในวงเงิน 35,000 ล้านบาท เพื่อสนับสนุนให้กับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเพื่อใช้ในการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน และความเป็นอยู่ในชุมชนที่ดีขึ้น สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (2560) ได้กล่าวว่า โครงการฯ นี้จะช่วยสร้างโอกาสในการแก้ไขปัญหาความต้องการของหมู่บ้านและชุมชน ตลอดจนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในการส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ ในหมู่บ้านและชุมชนที่มุ่งเน้นทั้งภาคการผลิต การแปรรูป และการตลาดอย่างครบวงจร การเพิ่มศักยภาพในการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนให้ดีขึ้นได้ตามความต้องการอย่างแท้จริง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ , 2560) ได้กำหนดวิสัยทัศน์และแนวทางการพัฒนาประเทศไทย 20 ปี (พ.ศ.2560-2580) มีสาระสำคัญ คือ การกลับเข้าสู่ทิศทางการพัฒนาบนรากฐานของสังคมไทยที่อยู่ในกรอบแนวคิดของการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศที่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อลดความเสี่ยง สร้างภูมิคุ้มกัน นำไปสู่การพึ่งตนเองได้ทั้งในระดับปัจเจกชน ระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับภูมิภาคและระดับประเทศ ด้วยการพัฒนาที่ในทุกมิติจะต้องอยู่ภายใต้หลักการของความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คน ชุมชน สังคม ต้องมีความรู้ (รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง) และมีคุณธรรม (ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน สติปัญญา แบ่งปัน)

ดังนั้น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมสร้างความมั่นคง ขจัดความยากจน และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน การพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานรากด้วยโครงการประชารัฐขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต ขจัดความยากจน และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนตามเจตนารมณ์ของรัฐบาล (Ploywan, 2010)

เชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และถูกกำหนดให้เป็นจังหวัดที่ถูกดำเนินการระยะที่หนึ่งตามโครงการประชารัฐรักสามัคคี ซึ่งจะต้องดำเนินการตามเป้าหมาย คือ การสร้างรายได้ให้ชุมชนและประชาชนมีความสุข มีกลุ่มงานสำคัญ คือ การเกษตร การแปรรูป (SME, OTOP) การท่องเที่ยวชุมชน โดยกระบวนการดำเนินงาน ได้แก่ การเข้าถึงปัจจัยการผลิต การสร้างองค์ความรู้ การตลาด การสื่อสารสร้างการรับรู้เพื่อความยั่งยืน และการบริหารจัดการ โดยการขับเคลื่อนให้ยึดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้วนำไปสู่แนวทางปฏิบัติ (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สาขา 1, 2561) จึงเป็นที่มาโครงการวิจัยเรื่อง “การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินงานโครงการเพิ่มเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ จังหวัดเชียงใหม่” อันจะเป็นการสร้างศักยภาพของชุมชนและสมาชิกชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการดำเนินโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินงานโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชาชารัฐ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ดำเนินโครงการเพิ่มความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed method Research) เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง วิธีการที่ได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนทั้งสิ้น 2,993 โครงการ (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สาขา 1, 2561) โดยผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

คือ เลือกศึกษาเฉพาะโครงการที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินงาน ผู้วิจัยได้ประสานไปยังคณะอนุกรรมการดำเนินโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐระดับอำเภอ (อปค. อำเภอ) โดย อปค.อำเภอ มีบทบาทหน้าที่สนับสนุนโครงการตัวอย่างที่นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปดำเนินการตามนโยบายภาครัฐ เป้าหมายคือ 10 โครงการ/อำเภอ โดยจังหวัดเชียงใหม่มีจำนวน 25 อำเภอ ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ 250 ตัวอย่าง จากนั้นนักวิจัยได้ขอรายชื่อ ที่อยู่และเบอร์โทรศัพท์ของประธานผู้รับผิดชอบโครงการที่นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปดำเนินโครงการจาก อปค. เพื่อทำการติดต่อต่อไป

การสร้างเครื่องมือ และตรวจสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการศึกษาครั้งนี้คือแบบสอบถาม โดยมีการตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถามดังนี้ 1) การตรวจสอบหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญพิจารณาหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) มีค่าการประเมินที่ 0.50 ในทุกข้อ 2) การตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบัค (Cronbach) ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.80

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังประธานโครงการในแต่ละอำเภอเพื่อดำเนินการเก็บข้อมูล จำนวน 250 ชุด โดยได้รับการตอบกลับมาจำนวน 250 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบเฉพาะเจาะจง โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกไปยังประธานโครงการที่ประสบผลสำเร็จจำนวน 3 โครงการ (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สาขา 1, 2562) ได้แก่

(1) โครงการที่พัฒนาและเสริมสร้างทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ ศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชน ตำบลข่วงเปา อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2

(2) โครงการที่มีการบูรณาการกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนมีอยู่ด้วยกัน 2 โครงการ ได้แก่

(2.1) พิพิธภัณฑ์ไทเขินเพื่อการท่องเที่ยว ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัดเชียงใหม่)

(2.2) โครงการเพาะต้นกล้ากาแฟบ้านปางไฮ ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของโครงการประกอบด้วย ประเภทโครงการ จำนวนสมาชิก การก่อตั้ง งบประมาณสนับสนุน รายได้จากการดำเนินโครงการ เป็นคำถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ 2 ระดับภาพรวมการประกอบธุรกิจโครงการ เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

ตอนที่ 3 ความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์โครงการ เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

ตอนที่ 4 การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติในโครงการ เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้านเนื้อหา (Content Analysis) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มเป้าหมายแล้วจึงสรุป (Kispredarborisuthi, 1997)

ผลการวิจัย

1. บริบทการดำเนินโครงการเพิ่มเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐโดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมศักยภาพของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) มีจำนวนสาขา 13 สาขา กระจายตามภูมิภาคต่าง ๆ โดย สทบ. สาขา 1 มีที่ตั้งสำนักงานที่จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่รับผิดชอบด้วยกัน 6 จังหวัด คือ เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน โครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ จังหวัดเชียงใหม่นั้น ได้ดำเนินงานตามโครงการประชารัฐตามนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของรัฐบาลมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 จนถึง พ.ศ. 2563 ซึ่งเป็นในระยะที่ 3 และมีการปรับชื่อโครงการเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในแต่ละระยะ กล่าวโดยสรุปภาพรวมการดำเนินโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2559–2563 มีจำนวนโครงการที่ได้รับการสนับสนุนทั้งสิ้น 2,993 โครงการ และมีงบประมาณสนับสนุนจำนวนทั้งสิ้น 913,736,600 บาท (สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2559)

2. การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ดำเนินงานโครงการเพิ่มเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐโดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมศักยภาพของชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยมีดังนี้

ตาราง 1 การประกอบธุรกิจโดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินงาน

สภาวะการประกอบธุรกิจโครงการ	ระดับผลการประกอบุรกิจโครงการ (ร้อยละ)					$\bar{X}$	S.D.	แปลความหมาย
	5	4	3	2	1			
1. การได้ผลกำไร	2 (1.1%)	26 (13.8%)	129 (68.6%)	22 (11.7%)	9 (4.8%)	2.95	0.69	ปานกลาง
2. ลดภาวะหนี้สิน	7 (3.7%)	43 (22.9%)	102 (54.3%)	27 (14.4%)	9 (4.8%)	3.06	0.84	ปานกลาง
3. ลดภาระค่าใช้จ่าย	10 (5.3%)	72 (38.3%)	91 (48.4%)	14 (7.4%)	1 (0.5%)	3.40	0.72	ปานกลาง
4. เสริมสร้างสภาพคล่องเงินทุน	6 (3.2%)	95 (50.5%)	76 (40.4%)	9 (4.8%)	2 (1.1%)	3.50	0.69	ปานกลาง
5. การบริการจัดการต้นทุน - รายจ่าย - ผลกำไรมีประสิทธิภาพ	11 (5.9%)	85 (45.2%)	82 (43.6%)	10 (5.3%)	-	3.52	0.69	มาก
รวม						**3.28**	**0.54**	**ปานกลาง**

จากตารางที่ 1 พบว่า การประกอบธุรกิจโครงการโดยนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นว่าสภาวะการประกอบธุรกิจโครงการ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.28) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าภาพรวมการประกอบธุรกิจอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ส่วนการบริหารจัดการต้นทุน–รายจ่าย–ผลกำไรให้มีประสิทธิภาพ ดำเนินการอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 2 ดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ

เป้าหมายและวัตถุประสงค์	ระดับความสอดคล้อง (ร้อยละ)					$\bar{X}$	S.D.	แปลความหมาย
	5	4	3	2	1			
1. ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อคุณภาพชีวิต	6 (3.2%)	109 (58.0%)	62 (33.0%)	11 (5.9%)	-	3.59	0.65	มาก
2. เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต	19 (10.1%)	113 (60.1%)	55 (29.3%)	1 (0.5%)	-	3.80	0.61	มาก

3. ขจัดความยากจน	10 (5.3%)	70 (37.2%)	96 (51.1%)	11 (5.9%)	1	3.41	0.70	ปานกลาง
4. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน	22 (11.7%)	98 (52.1%)	61 (32.4%)	7 (3.7%)	-	3.72	0.71	มาก
5. ต่อยอดภูมิปัญญาให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะ	8 (4.3%)	104 (55.3%)	60 (31.9%)	16 (8.5%)	-	3.55	0.71	มาก
6. การจัดการงานและอาชีพในสังคมไทย	6 (3.2%)	80 (42.6%)	89 (47.3%)	12 (6.4%)	1	3.41	0.68	ปานกลาง
7. พัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและการบริโภคอย่างพออยู่พอกิน	11 (5.9%)	88 (46.8%)	73 (38.8%)	14 (7.4%)	2	3.49	0.76	ปานกลาง
8. การแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพ และทักษะ วิชาการ	9 (4.8%)	60 (31.9%)	84 (44.7%)	26 (13.8%)	9	3.18	0.90	ปานกลาง
รวม						**3.51**	**0.52**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า การดำเนินการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐอยู่ในระดับมาก โดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นว่าการดำเนินโครงการมีความสอดคล้องเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการฯ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.51) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีความสอดคล้องในระดับมากทุกข้อ ส่วนการขจัดความยากจน การจัดการงานและอาชีพในสังคมไทย การพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและการบริโภคอย่างพออยู่พอกิน และการแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพ และทักษะวิชาการ อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 3 การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติด้านเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง

ประเด็น	$\bar{x}$	**S.D.**	**แปลความหมาย**
1. ความพอประมาณ	3.57	0.53	มาก
2. ความมีเหตุผล	3.64	0.54	มาก
3. มีภูมิคุ้มกัน	3.76	0.52	มาก
รวม	**3.66**	**0.48**	**มาก**

จากตารางที่ 3 พบว่า การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ ทำให้ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉลี่ยโครงการปฏิบัติในประเด็น ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.66) และเมื่อพิจารณาในรายข้อ พบว่ามีการปฏิบัติระดับมากในทุกข้อ

ตารางที่ 4 การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติด้านรายได้ชุมชนเพิ่มขึ้น

ประเด็น	$\bar{x}$	S.D.	แปลความหมาย
1. ความพอประมาณ	3.41	0.59	มาก
2. ความมีเหตุผล	3.61	0.51	มาก
3. มีภูมิคุ้มกัน	3.77	0.47	มาก
รวม	**3.60**	**0.45**	**มาก**

จากตารางที่ 4 พบว่า การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ ทำให้ภาพรวมรายได้ชุมชนเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมาก โดยเฉลี่ยโครงการปฏิบัติในประเด็น ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.60) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีการปฏิบัติระดับมากในทุกข้อ

ตารางที่ 5 การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติด้านชุมชนมีความสุข

ประเด็น	$\bar{x}$	S.D.	แปลความหมาย
1. ความพอประมาณ	3.72	0.54	มาก
2. ความมีเหตุผล	3.74	0.48	มาก
3. มีภูมิคุ้มกัน	3.78	0.51	มาก
รวม	**3.75**	**0.46**	**มาก**

จากตารางที่ 5 พบว่า การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ ทำให้ชุมชนมีความสุขอยู่ในระดับมาก โดยเฉลี่ยโครงการปฏิบัติในประเด็น ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.75) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีการปฏิบัติระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ 6 การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติในโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ

ประเด็น	$\bar{x}$	S.D.	แปลความหมาย
1. ความพอประมาณ	3.66	0.48	มาก
2. ความมีเหตุผล	3.60	0.45	มาก
3. มีภูมิคุ้มกัน	3.75	0.46	มาก
รวม	**3.67**	**0.42**	**มาก**

จากตารางที่ 6 พบว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มความเข้มแข็งของโครงการ ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน รายได้เพิ่มขึ้น ชุมชนมีความสุข อยู่ในระดับมาก โดยเฉลี่ยโครงการปฏิบัติในประเด็น ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.67) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีการปฏิบัติในระดับมากทุกข้อ

การศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพจากการถอดบทเรียนตัวอย่างโครงการที่ประสบผลสำเร็จ แต่ละกลุ่มจะมีวิธีการบริหารจัดการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับบริบทและต้นทุนที่มีอยู่ของชุมชนนั้น ๆ ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชน ตำบลข่วงเปา อำเภอจอมทอง กลุ่มมีการบริหารงานโดยกลุ่มผู้อาวุโสที่มีความสามารถ มีประสบการณ์และมีความเสียสละในการทำงานเพื่อชุมชนและสังคม ถือได้ว่าการดำเนินงานของศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชน ได้ใช้หลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดความคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนา ส่วนกลุ่มเพาะต้นกล้ากาแฟชุมชนเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด ที่นำเอาพืชเศรษฐกิจในท้องถิ่นมาดำเนินการในรูปแบบของการรวมกลุ่มอย่างครบวงจรห่วงโซ่ทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจชุมชนเกิดการหมุนเวียนและสร้างอาชีพ สร้างรายได้อย่างครบวงจร ตั้งแต่ในระดับต้นน้ำ (การเพาะพันธุ์, เพาะต้นกล้า) กลางน้ำ (การปลูก) ปลายน้ำ (การแปรรูป) หรือการนำเอาอัตลักษณ์ของชุมชนไทเขินบ้านต้นกอก อำเภอสันป่าตอง มาสร้างจิตสำนึกร่วมเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกเหนือจากนั้นยังเป็นการเพิ่มรายได้ของชุมชนจากการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

โครงการประชารัฐ มีวัตถุประสงค์ให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเอง สร้างความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เกิดการพัฒนาด้านต่างๆ ในพื้นที่ สังคม ผู้คน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาและการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดการสร้างทุน กองทุนที่เข้มแข็ง การผลิตพื้นฐาน การแปรรูป การบริการ การตลาด ความจำเป็นพื้นฐานต่าง ๆ ผลการศึกษา พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559-2563 จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนโครงการที่ได้รับการสนับสนุนทั้งสิ้น 2,993 โครงการ และมีงบประมาณสนับสนุนจำนวนทั้งสิ้น 913,736,600 บาท โครงการสามารถลดภาระหนี้สิน การลดภาระค่าใช้จ่าย การเสริมสร้างสภาพคล่องเงินทุนประกอบอาชีพ เกิดการสร้างกลุ่มและต่อยอดวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์โครงการที่เน้นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานรากที่กระจายอยู่ในเขตชนบททั่วประเทศ

การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินโครงการ ในประเด็น ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน อยู่ในระดับมาก แสดงถึงความเข้าใจของผู้ดำเนินโครงการเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่จะนำมาประยุกต์ใช้บริหารจัดการโครงการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินโครงการ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Patitangkho (2015) ที่ว่าความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลายระดับ ในระดับบุคคลและครอบครัวคือการลดรายจ่าย ประหยัดอดออม

การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การลดการใช้จ่ายในครัวเรือน ลดปริมาณการซื้อจากภายนอก เน้นการผลิตใช้ด้วยตนเอง และนำไปจำหน่ายถือว่าเป็นการพึ่งตนเองสอดคล้องกับประภาพร Supunya (2007) ที่กล่าวว่าการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติโดยการพึ่งตนเอง ต้องมีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มอาชีพต่างๆ อย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินกิจการด้วยตนเอง นอกจากนั้นปัจจัยสำคัญในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติให้เกิดผล ดังที่ Wutthiviy (2008) กล่าวไว้คือ ผู้นำชุมชน มีผลต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติในระดับชุมชน ผู้นำชุมชนต้องสร้างแรงจูงใจและการให้ความรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่ลูกบ้านอยู่ตลอดเวลา

ด้านข้อเสนอแนะการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ดำเนินโครงการ ดังที่ Patitangkho (2015) กล่าวว่า จะต้องมีรูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เหมาะสม โดยต้องเริ่มจากคนในชุมชนต้องมีความรู้มีแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และได้รับการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับ Sombhat (2006) ที่กล่าวว่าการเสริมศักยภาพของชุมชนเป็นการสร้างตัวตนของคนในชุมชน สร้างพลังปัญญา เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ จะสามารถเชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม มีความพร้อมที่จะนำไปสู่การพัฒนากลุ่มหรือองค์กร ชุมชนให้เกิดขบวนการขับเคลื่อนต่อไป ตามแนวคิดบันได 9 ขั้นสู่ความพอเพียงสอดคล้องกับแนวคิดของภมรรัตน์ Sutham (2003) ที่กล่าวว่า ความเข้มแข็งของกลุ่มเกิดจากปัจจัย 2 ประการ กล่าวคือ

1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน เช่นความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของของในชุมชนเนื่องจากความเป็นชนชาติพันธุ์เดียวกัน สมาชิกภายในชุมชนมีความสัมพันธ์เกี่ยวดองกันเป็นเครือญาติ รักพวกพ้อง มีความซื่อสัตย์ เสียสละ มีคุณธรรม ดำเนินตามวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด

การมีผู้นำที่เสียสละ มีความตั้งใจจริง มุ่งมั่นที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ มีลักษณะความเป็นผู้นำ เสียสละ มีการแบ่งงานกันอย่างชัดเจน ทุกคนทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างจริงจัง และมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนคณะกรรมการเข้ามาทำหน้าที่ตามวาระ ทำให้ทุกคนได้มีโอกาสเรียนรู้งานและพัฒนาศักยภาพของตนเองไปด้วย

การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกภายในองค์กร คณะกรรมการให้ความสำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกอย่างต่อเนื่อง โดยถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของการเติบโตและการพัฒนาองค์กรชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของสมาชิก วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของกองทุนหมู่บ้าน คือ การพัฒนาจิตใจให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน โดยใช้เงินเป็นสื่อในการสร้างคน ดังนั้น ในการดำเนินงานทุกขั้นตอนจึงเป็นการดำเนินงานโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและชุมชน

2) ปัจจัยส่งเสริมที่มาจากภายนอก ที่เข้ามาส่งเสริมให้องค์กรชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณและด้านวิชาการ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (สทบ.1) องค์การบริหารส่วนตำบล มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นต้นนอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงานสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการเปิดให้หน่วยงานอื่น ๆ ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ด้านธุรกิจการเงินของสหกรณ์ฯ อีกด้วย ปัจจัยภายนอกดังกล่าวจึงทำให้เกิดองค์ความรู้ เกิดการแลกเปลี่ยน แนวทางการทำงานรวมถึงการบริหารงานของสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน ซึ่งถือเป็นปัจจัยหนุนเสริมความเข้มแข็งของสหกรณ์ฯ ให้ยั่งยืนอย่างมั่นคง

การเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐโดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมศักยภาพของชุมชนเป็นการสร้างตัวตนของคนในชุมชน สร้างพลังปัญญา เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ สามารถเชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม มีความพร้อมที่จะนำไปสู่การพัฒนากลุ่มหรือองค์กรชุมชนให้เกิดขบวนการขับเคลื่อนต่อไป (Sombhat, 2006) โครงการประชารัฐฯ ของจังหวัดเชียงใหม่เกิดความมั่นคงได้เนื่องจากความเข้มแข็งของกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของภมรรัตน์ Sutham (2003) ที่กล่าวว่า ความเข้มแข็งของกลุ่มเกิดจากปัจจัย 2 ประการ กล่าวคือ

1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของคนในชุมชนเนื่องจากความเป็นชนชาติพันธุ์เดียวกัน สมาชิกภายในชุมชนมีความสัมพันธ์เกี่ยวดองกันเป็นเครือญาติ รักพวกพ้อง มีความซื่อสัตย์ เสียสละ มีคุณธรรม ดำเนินตามวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด

การมีผู้นำที่เสียสละ มีความตั้งใจจริง มุ่งมั่นที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ มีลักษณะความเป็นผู้นำ เสียสละ มีการแบ่งงานกันอย่างชัดเจน ทุกคนทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างจริงจังและมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนคณะกรรมการเข้ามาทำหน้าที่ตามวาระ ทำให้ทุกคนได้มีโอกาสเรียนรู้งานและพัฒนาศักยภาพของตนเองไปด้วย

การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกภายในองค์กร คณะกรรมการให้ความสำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้กับสมาชิกอย่างต่อเนื่อง โดยถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของการเติบโตและการพัฒนาองค์กรชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของสมาชิก วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของกองทุนหมู่บ้าน คือ การพัฒนาจิตใจให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน โดยใช้เงินเป็นสื่อในการสร้างคน ดังนั้น ในการดำเนินงานทุกขั้นตอนจึงเป็นการดำเนินงานโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและชุมชน

2) ปัจจัยส่งเสริมที่มาจากภายนอก ที่เข้ามาส่งเสริมให้องค์กรชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณและด้านวิชาการ ได้แก่

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (สทบ.1) องค์การบริหารส่วนตำบล มหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นต้นนอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงานสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการเปิดให้หน่วยงานอื่น ๆ ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ด้านธุรกิจการเงินของสหกรณ์ฯ อีกด้วย ปัจจัยภายนอกดังกล่าวจึงทำให้เกิดองค์ความรู้ เกิดการแลกเปลี่ยน แนวทางการทำงาน รวมถึงการบริหารงานของสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน ซึ่งถือเป็นปัจจัยหนุนเสริมความเข้มแข็งของสหกรณ์ฯ ให้ยั่งยืนอย่างมั่นคง

การดำเนินโครงการประชารัฐเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง สิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาและปฏิบัติคือการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินการเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันแก่ตนเองในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การสร้างความพอดี ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และชุมชน การไม่ฟุ่มเฟือย การสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน มาดำเนินงานก็จะทำให้โครงการฯ สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชุมชน เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ โดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมศักยภาพของชุมชนในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบควรมีการประเมินผลโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐทุกโครงการทั่วทั้งประเทศ

1.2 ส่งเสริมและสนับสนุนการเพิ่มประสิทธิภาพโครงการฯ ที่มีผลการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ และเป็นการกระตุ้นให้โครงการอื่น ๆ ได้เกิดการพัฒนา

1.3 การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลอย่างจริงจัง เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่สังคม เศรษฐกิจ การเมือง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เพิ่มประสิทธิภาพและความเข้มแข็งการบริหารจัดการโครงการฯ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

2.2 ขยายผลการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปดำเนินการพัฒนาโครงการฯ ต่าง ๆ ต่อไป

2.3 สร้างพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ให้มีบาทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริมการบริการวิชาการด้านต่าง ๆ แก่โครงการฯ อย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

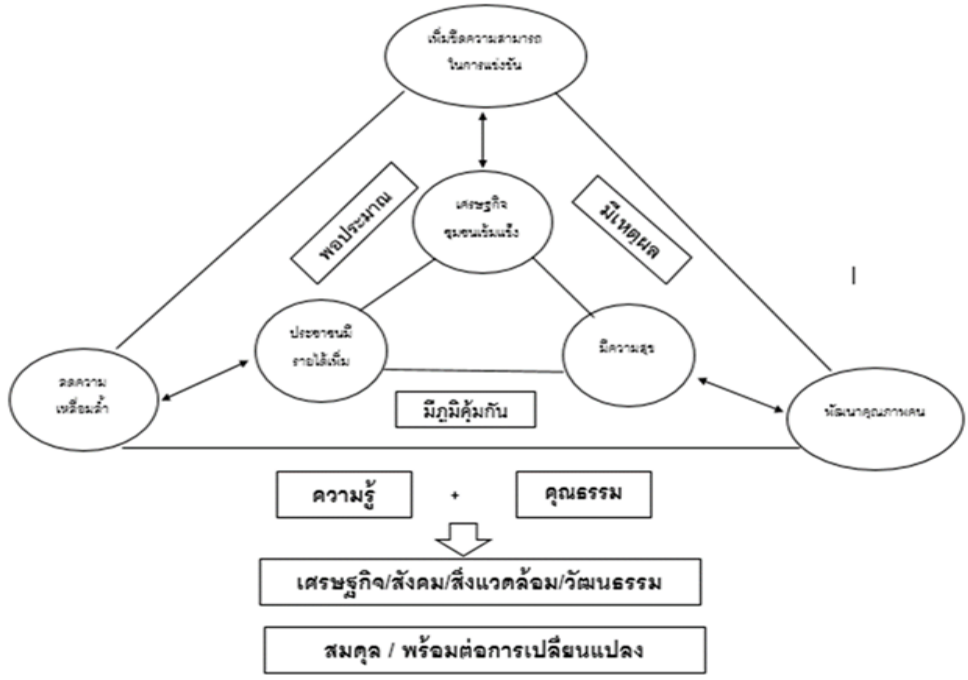

ภาพที่ 1 การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต

จากรูปแบบดังกล่าวหลักเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต การปฏิบัติตนทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน รัฐ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หลักความพอเพียงยิ่งต้องมีบทบาทและความสำคัญมากขึ้นเท่านั้น เพื่อให้เกิดภาวะ “ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีระบบภูมิคุ้มกัน” ในสังคม

เอกสารอ้างอิง

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). คู่มือการส่งเสริมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนขบวนการองค์กรชุมชนและสำนักสื่อสารการพัฒนา.

สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2560). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560-2580. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ.

สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สาขา 1. (2560). รายงานประจำปี กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติสาขา 1 พ.ศ. 2561. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สาขา 1.

สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สาขา 1. (2561). เป้าหมายการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2565, จาก http://www.villagefund1. or.th/missionfund

สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สาขา 1. (2561). ศูนย์ข้อมูลกองทุนหมู่บ้าน. สืบค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2565, จาก http://www.villagefund1.or.th/informationcenter

สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2559). คู่มือการดำเนินงานโครงการเพิ่มความเข้มแข็งของเศษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ. นนทบุรี: สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและและชุมชนเมืองแห่งชาติ.

สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2560). คู่มือการดำเนินงานเพิ่มความเข้มแข็งของเศษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ สำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง. นนทบุรี: สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและและชุมชนเมืองแห่งชาติ.

สำนักงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ. (2559). สานพลังประชารัฐ คณะทำงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ: บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

Kispredarborisuthi, B. (1997). Social sciences research methodology. Bangkok: Jaroenpol Press.

Patitangkho, S. (2015, January- June). A Study of Integrative Models for Solving the Poverty Problem in Community Using the Sufficiency Economy Philosophy : A Case Study of Tradtoun Village, Chumhed Sub-district, Muang District, Buriram Province. *Research and Development Journal, 10*(1), 20-30.

Ploywan P. (2010). The process of driving the Sufficiency Economy Philosophy in the private sector. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Sombhat, U. (2006). Community organization management. Bangkok: The Thailand Research Fund.

Supunya, P. (2007). The application of sufficient economic philosophy into real practice of village leaders who project of sufficient economic villages, Khon Kaen. Master of Education Thesis in Social Studies, Graduate School, Khon Kaen University.

Sutham, P. (2003). Community dynamics and self-sufficiency in the West. Bangkok : Vithithat Institute.

Wutthiviy, W. (2008). The factors affecting on the application of sufficiency economy philosophy into real practice in Thasobchai Municipal, Maetha District, Lamphun Province. Master of Public Administration in Local Government, College of Local Administration, Khon Kaen University.

แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ : กรณีศึกษาวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน

The Guidelines of Monastery Management for Spiritual Tourism : A Case Study of Wat Pa Tam Wua Forest Monastery

เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนะพฤกษ์[1], พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์[2], วิโรจน์ วิชัย[3] และ สยาม ราชวัตร[4]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่[1,2,3]

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่[4]

Keatisak Chaipatanapruck[1], Phisit Kotsupho[2], Virot Vichai[3] and Sayam Ratchawat[4]

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus[1,2,3]

Chiang Mai University[4]

Corresponding Author, E-mail: chaipatanapruck@gmail.com

****

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาวิเคราะห์หลักการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน 3) นำเสนอแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางปฐมภูมิและทุติยภูมิเอกสารและลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า “การปฏิบัติธรรมที่วัด” ในประเทศไทยตามแนวพระพุทธศาสนา คือ “ไตรสิกขา” นำมาใช้เป็นสิ่งดึงดูดใจในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของประเทศไทย โดยการนำ “สัปปายะ 7” มาใช้ในการจัดการองค์ประกอบของวัดจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ

* ได้รับบทความ: 18 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 24 มีนาคม 2565

Received: 18 February 2022; Revised: 17 March 2022; Accepted: 24 March 2022

แก่นักท่องเที่ยวใช้หลัก “เมตตาธรรม” ที่มอบให้กับคนทุกคน ไม่มีการแบ่งแยกด้านเชื้อชาติ และมีการนำหลักธรรม “สังคหวัตถุ 4” มาช่วยสร้างบรรยากาศในการทำงานและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รวมถึงมีการจัดการที่เหมาะสม มีสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติซึ่งมีแนวทางปฏิบัติในการจัดการวัด แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ 1) การปฏิบัติงานภายในวัด ได้แก่ สถานที่บุคลากรของวัด การจัดกิจกรรมและการจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัด และ 2) การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกวัด ได้แก่ การประชาสัมพันธ์การประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยวและสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในวัด

คำสำคัญ: การจัดการวัด; การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ; วัดป่าถ้ำวัว

Abstract

The objects of this research were: 1) to study the concepts and theories of monastery management for spiritual tourism in Buddhism, 2) to study and analyze the practical principles of monastery management for spiritual tourism of Wat Pa Tam Wua forest monastery, Mae Hong Son, 3) to propose guidelines of monastery management for spiritual tourism in Thailand. This research was conducted by the qualitative research method. The researcher has studied primary and secondary and conducted the fieldwork to collect the data by in-depth interviews and participant observations. Then the obtained data were analyzed and the findings were presented by the descriptive approach.

The research results were as follow: “Meditation at Monastery” in Thailand followed Buddhist principle “Trisikkha” is an attraction for spiritual tourism. By applying “the seven principles of Sappaya” in monastery managementto support meditators. Also,“Loving Kindness” that has been given to everyone, no racial discrimination. The tourists who came for spiritual practice, will have this impressive experience and learn about loving kindness. “Sangaha-Vatthu 4”principle applying in the monastery management to develop an effective management with warm and friendly environment. The guidelines for operation are divided; 1) The operation in monasteries: the place, the people, the organizing of activities within the monastery, the plan of monastery for spiritual tourism 2) The coordination with agencies outside the monastery : the public

relations of the monastery, the tourism development coordination, to create the community's involvement in monastery management for spiritual tourism.

Keywords: Monastery Management; Spiritual Management; Wat Pa Tam Wua

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณได้รับความนิยมและมีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่สนใจการเดินทางที่เน้นการรับรู้ความสัมพันธ์ของกาย (Body) ใจ (Mind) และจิตวิญญาณ (Spirit) สร้างความสมดุลจากการประกอบกิจกรรมในสถานที่ที่เดินทางไปโดยประเทศไทยมีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่นในเอเชียด้านส่งเสริมจิตวิญญาณ เช่น การปฏิบัติธรรม (วิภาวดี ลี้มิ่งสวัสดิ์ และคณะ, 2560) และในฐานะเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีทรัพยากรที่สามารถนำมาพัฒนาและต่อยอดการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณได้มีความพร้อมทั้งในด้านสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาอันเก่าแก่และงดงาม มีหลักธรรมคำสอนธำรงอยู่มาอย่างยาวนานและมีบูรพาจารย์ผู้ศึกษาธรรมะเป็นจำนวนมาก สิ่งนี้ถือเป็นโอกาสที่ดีต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบเชิงจิตวิญญาณกอรปกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจำนวนมากให้ความสนใจรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเน้นการศึกษาถึงหลักธรรมการเจริญสมาธิวิปัสสนาตามหลักการพระพุทธศาสนา และมีความสนใจในเรื่องพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตชาวพุทธ ซึ่งเป็นเครื่องดึงดูดใจในการมาท่องเที่ยว (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และคณะ, 2554)

ในด้านการเพิ่มโอกาสและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของประเทศไทยนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของภาครัฐและเอกชนร่วมสร้างรูปธรรมของการท่องเที่ยวให้ชัดเจนพร้อมกับดูแลให้ทิศทางของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ไม่ไปกระทบวัดและชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว มีการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสม มีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์มีคุณค่าและเป็นคุณประโยชน์กับประเทศเป็นอย่างมาก (สรัญพร สุรวิชัย, 2561) และจะทำให้ประเทศไทยสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลกแต่การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของไทยในปัจจุบัน ยังอยู่ในวงจำกัดขาดแรงบันดาลใจใหม่ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวและแรงจูงใจในการเดินทางอีกทั้งการที่ไม่มีนิยามและรูปแบบที่ชัดเจน ทำให้การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณไม่สามารถมีทิศทางในการพัฒนาได้อย่างชัดเจนและมั่นคง

วัดเป็นสถาบันและสถานที่ที่สำคัญในพระพุทธศาสนาของประเทศไทยสะท้อนถึงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมไทย อันแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาดำรงคู่กับสังคมมายาวนาน แม้ว่า บทบาทของวัดต่อสังคมจะมีเพิ่มขึ้น แต่หน้าที่สำคัญ คือ การรักษาความสงบ ความดีงามของสังคม และกล่อมเกลาจิตใจคน ส่งเสริมการพัฒนาจิตใจ สนับสนุนกิจกรรมเพื่อความเจริญงอกงามด้านปัญญาและจิตวิญญาณ

โดยใช้แนวทางจากคำสอนและหลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้นยังคงอยู่ แต่เนื่องด้วยการจัดการทรัพยากรและศักยภาพของวัดมีความแตกต่างกัน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณได้ ดังนั้น การจัดการวัดที่เหมาะสม จะช่วยลดอุปสรรคในการศึกษาและปฏิบัติที่เป็นส่วนสำคัญในวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ และช่วยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ โดยเพิ่มความหลายหลากของรูปแบบการท่องเที่ยวที่วัดและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ

วัดแห่งหนึ่งในประเทศไทยที่มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียงด้านการสอนและพัฒนาด้านจิตวิญญาณตามหลักพระพุทธศาสนาแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาจาก 140 กว่าประเทศ จากทุกเชื้อชาติทุกศาสนา เดินทางมาปฏิบัติธรรมที่วัดปีละไม่ต่ำกว่า 4,000 คน คือ วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งวัดแห่งนี้ มีลักษณะสถานที่เป็นธรรมชาติ สงบ ร่มรื่นสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่สัปปายะ (วิ.ม.5/350/222) เหมาะกับการปฏิบัติธรรม

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ศึกษาสำรวจหลักการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีนักท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณจำนวนมากเดินทางมาศึกษาพัฒนาตนด้านจิตวิญญาณ ด้วยการฝึกปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่วัดป่าถ้ำวัวแห่งนี้และนำผลการศึกษามาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณเพื่อเป็นประโยชน์แก่วัดในประเทศไทยและหน่วยงานต่าง ๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาและเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ได้อย่างหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อวิเคราะห์หลักการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ: กรณีศึกษา วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ได้แก่ เอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539 และเอกสารชั้นทุติยภูมิ หนังสือ วารสาร และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) บุคลากรที่วัดป่าถ้ำวัว จำนวน 6 รูป/คน 2) นักท่องเที่ยวที่วัดป่าถ้ำวัว (ข้อมูลจากทางวัด) 3) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป/คน 4) นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว จำนวน 3 คน

3. การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ : กรณีศึกษา วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ 2) นำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นประเด็นคำถามสัมภาษณ์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาและขอข้อเสนอแนะ 3) ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา 4) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาความเหมาะสมและความถูกต้องของเนื้อหา ภาษาคำถามมีความสอดคล้องกับประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และ 5) ปรับปรุง แก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาก่อนนำไปเก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอน ดังนี้ 1) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา 2) รวบรวมข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์เชิงลึก นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว 3) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากสำรวจภาคสนามโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคลากรของวัดแห่งนี้

5. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเป็นแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย ตามแนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา และการถอดรูปแบบองค์ความรู้จากแนวทางการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ : กรณีศึกษา วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีผลสรุปการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า วัดในสมัยพุทธกาลมีรูปแบบที่เรียบง่ายเน้นความพอเพียง มีสิ่งปลูกสร้างเพื่อความสะดวกในการใช้สอยที่จำเป็นโดยจัดสภาพแวดล้อมที่น่ารื่นรมย์เป็นธรรมชาติ ซึ่งองค์ประกอบและสิ่งปลูกสร้างที่เหมาะสมภายในวัด รวมถึงความใกล้ชิดกับธรรมชาติ ล้วนมีความสัมพันธ์กับประโยชน์ที่เอื้อต่อการศึกษาและเผยแผ่

พระพุทธศาสนาและเป็นสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกและเอื้อต่อการเจริญภาวนา อันมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่ส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตวิญญาณเช่นกัน ส่วนหลักธรรมในการจัดการวัดนั้น จะยึดหลักของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกัน แต่เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวสนใจในการศึกษาปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ มีจำนวนเพิ่มขึ้น ดังนั้น หลักธรรมที่วัดนำมาใช้ได้ คือ “สัปปายะ 7” (ม.อุ.14/69/75) ในการจัดการองค์ประกอบของวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาที่วัด ร่วมกับทฤษฎี “5 A” องค์ประกอบของการท่องเที่ยว ได้แก่ 1) สิ่งที่ดึงดูดใจ (Attraction) 2) ความสะดวกในการเดินทาง (Access) 3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) 4) การบริการที่พัก (Accommodation) และ 5) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) โดย “สิ่งดึงดูดใจ” นั้น ถือเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่าง (อรชร มณีสงฆ์และพัชรา ตันติประภา, 2561 : 63) นำมาใช้ในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนาเป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวเพื่อรับการฝึกปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเกิดความเข้าใจองค์รวมของทุกสรรพสิ่ง ทั้งรูปธรรมและนามธรรม

2. หลักการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่วัดได้นำมาใช้ คือ “หลักเมตตาธรรม” (ที.ปา.11/71/49) โดยบุคลากรในวัดแห่งนี้มอบความเมตตาให้กับคนทุกคน ไม่มีการแบ่งแยกด้านเชื้อชาติ นักท่องเที่ยวสัมผัสถึงความเมตตาและเรียนรู้ ส่งมอบความเมตตาให้แก่ผู้อื่น และมีการนำหลักธรรม “สังคหวัตถุ 4” (องฺ.จตุกฺก.21/32/50) มาใช้ในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ คือ 1) ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน 2) ปิยวาจา พูดจาน่ารักน่านิยมนับถือ 3) อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ 4) สมานัตตตา ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน มีความมุ่งมั่นในการทำงานที่ดูแลรับผิดชอบ มีความเป็นกัลยาณมิตร สร้างความประทับใจต่อผู้มาปฏิบัติธรรมและนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นอย่างมาก และช่วยสร้างบรรยากาศในการทำงานและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รวมถึงมีการจัดการที่เหมาะสม มีสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ จัดเป็นความโดดเด่นของวัดแห่งนี้

3. แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย พบว่า “การปฏิบัติธรรมที่วัด” ในประเทศไทยตามแนวพระพุทธศาสนา คือ “ไตรสิกขา” (ขุ.อป.33/87/308) นั้น สามารถนำมาใช้เป็นสิ่งดึงดูดใจในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของประเทศไทย การนำ “สัปปายะ 7” มาใช้ในการจัดการองค์ประกอบของวัด คือ 1) อาวาสสัปปายะ 2) โคจรสัปปายะ 3) ภัสสสัปปายะ 4) ปุคคลสัปปายะ 5) โภชนสัปปายะ 6) อุตุสัปปายะ 7) อิริยาปถสัปปายะ จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาด้านจิตวิญญาณแก่นักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางปฏิบัติในการจัดการวัด แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ 1) การปฏิบัติงานภายในวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ได้แก่ ด้านสถานที่ของวัด ด้านบุคลากรของวัด ด้านการจัดกิจกรรมภายในวัด ด้านการจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัด และ 2) การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ

ภายนอกวัด ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ของวัดด้านการประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในวัด

อภิปรายผลการวิจัย

การนำเสนอ “การปฏิบัติธรรมที่วัด” ตามหลัก “ไตรสิกขา” มาใช้เป็นสิ่งดึงดูดใจเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศ ซึ่งในทฤษฎี 5 A นั้น สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) จัดเป็นองค์ประกอบในการจัดการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น (อรชร มณีสงฆ์ และ พัชรา ตันติประภา, 2561 : 63) โดยพระครูวิมลภาวนานุศาสน์ (สายหยุด ปญฺญาธโร) เจ้าอาวาสวัดป่าถ้ำวัว ยังได้นำหลักธรรมนี้มาใช้ในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวกล่าวคือ วัดจะต้องมีความสะอาด ซึ่งการดูแลรักษาความสะอาดเปรียบกับการรักษาศีล การมี “ศีล” ถือเป็นจุดเริ่มต้นของไตรสิกขา การดูแลพื้นที่บริเวณวัดที่เป็นระเบียบ เรียบร้อย มีจัดแบ่งพื้นที่การใช้สอยที่ชัดเจน วัดมีพื้นที่ร่มรื่นและสงบ ย่อมเป็นสถานที่ก่อให้เกิด “สมาธิ” อีกทั้งพื้นที่ของวัดมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ สว่าง ปลอดโปร่ง ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้รู้และเข้าใจธรรมชาติที่เกิดขึ้นจริง อันนำไปสู่ “ปัญญา” ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของสถานที่ที่จะดำรงความเป็นวัดได้อย่างถูกต้องและรักษาความเป็นวัดอยู่ได้ (กรมการศาสนา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและมูลนิธิซีเมนต์ไทย, 2539 : 164) ในด้านการเตรียมความพร้อมของวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณนั้น การนำหลัก “สัปปายะ 7” มาใช้เป็นแนวทางการจัดการองค์ประกอบของวัดอย่างเหมาะสม ซึ่งจำเป็นจะต้องดูแลบำรุงรักษาในทุก ๆ องค์ประกอบโดยให้อยู่ในสภาพและลักษณะที่ดี ไม่สามารถละเลยส่วนใดส่วนหนึ่งได้ (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2547) เพื่อสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาด้านจิตวิญญาณจากการปฏิบัติธรรมที่วัดในประเทศไทย อีกทั้งแนวทางปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณนั้นช่วยสนับสนุนและส่งเสริมการส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรักษาความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีไทยที่ดี ตลอดจนมีความพร้อมในด้านสถานที่ บุคคลากรและกิจกรรมทางศาสนา ที่จะสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของศาสนาวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตในภูมิภาคกับบุคคลภายนอก (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557) แนวทางปฏิบัติในการจัดการวัด แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ 1) การปฏิบัติงานภายในวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ได้แก่ การจัดการด้านสถานที่ บุคลากร การจัดกิจกรรมและการจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัด 2) การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกวัด ได้แก่ การจัดการประชาสัมพันธ์ของวัด การประสานงานพัฒนาการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

ในการวิจัยครั้งนี้ พบว่า เมตตาธรรมที่ปรากฏในวัดป่าถ้ำวัว ถือเป็นความโดดเด่นและสำคัญที่สุด สามารถนำมาใช้ในแนวคิดการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณและนำมาใช้ได้ในทุกมิติ การมีเมตตาต่อคนทุกคน ดุจคนในครอบครัว ไม่มีการแบ่งแยกด้านเชื้อชาติ ผู้มาปฏิบัติธรรมสัมผัสถึงความเมตตาที่มีต่อกัน เรียนรู้และส่งมอบความเมตตาให้แก่ผู้อื่น

มีการนำหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการจัดการวัดได้อย่างน่าสนใจและครบถ้วน เจ้าอาวาสที่เป็นผู้นำและต้นแบบที่ดีเยี่ยม และวิปัสสนาจารย์ ประชาสัมพันธ์ จิตอาสา ที่มีความมุ่งมั่นในการทำงานที่ดูแลรับผิดชอบ มีความเป็นกัลยาณมิตร สร้างความประทับใจแก่ผู้มาปฏิบัติธรรมและนักท่องเที่ยว

แต่เนื่องด้วยลักษณะของวัดในประเทศไทยนั้น มีความแตกต่างกัน ทรัพยากรของแต่ละวัดที่มีไม่เท่ากัน ดังนั้น แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย เป็นการสังเคราะห์และนำเสนอนวัตกรรมด้านแนวคิดการจัดการให้กับวัดต่าง ๆ และหน่วยงานที่สนใจด้านการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้น สามารถนำไปศึกษาประยุกต์ใช้และเป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ ซึ่งจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าวัดที่มีการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณที่ดี จะช่วยพัฒนาคน สังคม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ และนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) กำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาของวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณทั้งในระดับประเทศและระดับพื้นที่ ดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นบูรณาการระหว่างวัด องค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในพื้นที่พร้อมกับมีดำเนินงานที่เป็นระบบชัดเจนและการตรวจสอบได้

2) กำหนดนโยบายตามความโดดเด่นของวัดและชุมชนในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีไทยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกับกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน ประสานแนวคิดทั้งการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางศาสนา

3) กำหนดกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศที่มีแนวโน้มให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณให้ชัดเจน พัฒนากลยุทธ์การตลาดที่นำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและความเชื่อความศรัทธาที่ได้รับการยอมรับในรูปแบบและช่องทางต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

2. ข้อเสนอแนะในการนำงานวิจัยไปใช้

1) ผลการวิจัยนี้จัดเป็นนวัตกรรมที่นำไปใช้ในการสร้างรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ และส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เข้ามาท่องเที่ยว ชื่นชมสัมผัสและมีประสบการณ์ด้านจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา โดยจุดสำคัญ คือ ความเข้มแข็งของวัดและชุมชนซึ่งมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความรักในท้องถิ่น และพร้อมให้การสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งจากงานวิจัยนี้สามารถต่อยอดไปสู่ทุกพื้นที่ สู่การสร้างนโยบายในระดับประเทศได้

2) นำการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณมาเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนในระดับการศึกษาต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงเรื่องความสมดุลเกื้อกูลกันระหว่างสังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและพระพุทธศาสนาที่ยั่งยืน ซึ่งนอกจากกิจกรรมทางด้านการพัฒนาด้านจิตวิญญาณตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาแล้ว วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณจะช่วยส่งเสริมมนุษย์ให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาตนเองอยากจะดูแลสังคมและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น นับเป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SGDs) ลดปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) อีกด้วย

3. ข้อเสนอในการวิจัยครั้งต่อไป

1) แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยวัดกับชุมชน เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

2) การบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัดในประเทศไทยกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมแบบผสมผสาน

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “การจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ : กรณีศึกษา วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน” พบว่า สิ่งดึงดูดใจของวัดในประเทศไทย ที่นักท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณให้ความสนใจ คือ “การปฏิบัติธรรม วิปัสสนากรรมฐานที่วัด” ซึ่งการปฏิบัติธรรมในวัด จะเน้นการพัฒนาเรื่อง “ไตรสิกขา” คือ ฝึกปฏิบัติในการรักษาศีล สมาธิ ปัญญา (อง.ติก.20/82/308) อันสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ที่เน้นการพัฒนาเรื่องการรับรู้ตามความเป็นจริงที่สมดุล โดยสัมพันธ์กับการมีสุขภาพกาย ใจ จิตวิญญาณที่ดี ซึ่งอาจมีการร่วมทำกิจกรรมทางความเชื่อ ศาสนา โดยมีหลักสัปปายะ 7 (ม.อุ.14/69/75) ในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการจัดการองค์ประกอบของวัดเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ สามารถแสดงออกมาเป็นแผนภาพทัศนมิติ ลักษณะมุมมองระดับนก (Bird’s Eye view) ดังภาพต่อไปนี้

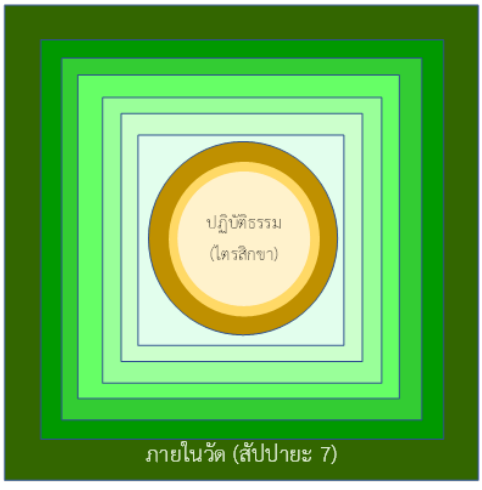

ภาพที่ 1 สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย ;
การปฏิบัติธรรมที่วัด (ไตรสิกขา-สัปปายะ 7)

แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศเทศไทย ควรเป็นรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนทั้ง 3 ด้าน คือ สังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม รวมถึงเศรษฐกิจด้วย โดยเริ่มจากการจัดการวัดที่มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาและใช้แนวคิดทฤษฎีการท่องท่องเที่ยวเพื่อช่วยในการจัดการวัดในการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ซึ่งทางวัดจะต้องมีการประสานงานและการจัดการร่วมกับชุมชน ส่วนชุมชนก็ต้องมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน บุคลากรของวัดและคนในชุมชนต้องมีการพัฒนาตนเอง เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นโดยรักษามรดกทางวัฒนธรรมเดิม มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีผู้นำที่ดี มีการจัดการที่เป็นระบบ จะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณของวัด ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด กิจกรรมทางศาสนา ประเพณีหรือวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้และสร้างความบันเทิงให้กับนักท่องเที่ยวที่ผสมผสานกันอย่างลงตัวและเหมาะสม อันจะส่งผลให้การจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณได้ช่วยพัฒนาประเทศ เกิดความยั่งยืนตลอดไป เมื่อมาประกอบกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ สามารถอธิบายได้จากแผนภาพในลักษณะภาพตัดขวาง (Cross Section) ของภาพที่ 1 สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย; การปฏิบัติธรรมที่วัด (หลักไตรสิกขา-สัปปายะ 7) โดยใช้ลักษณะมุมมองในระดับสายตา (Human's Eye View) ดังภาพต่อไปนี้

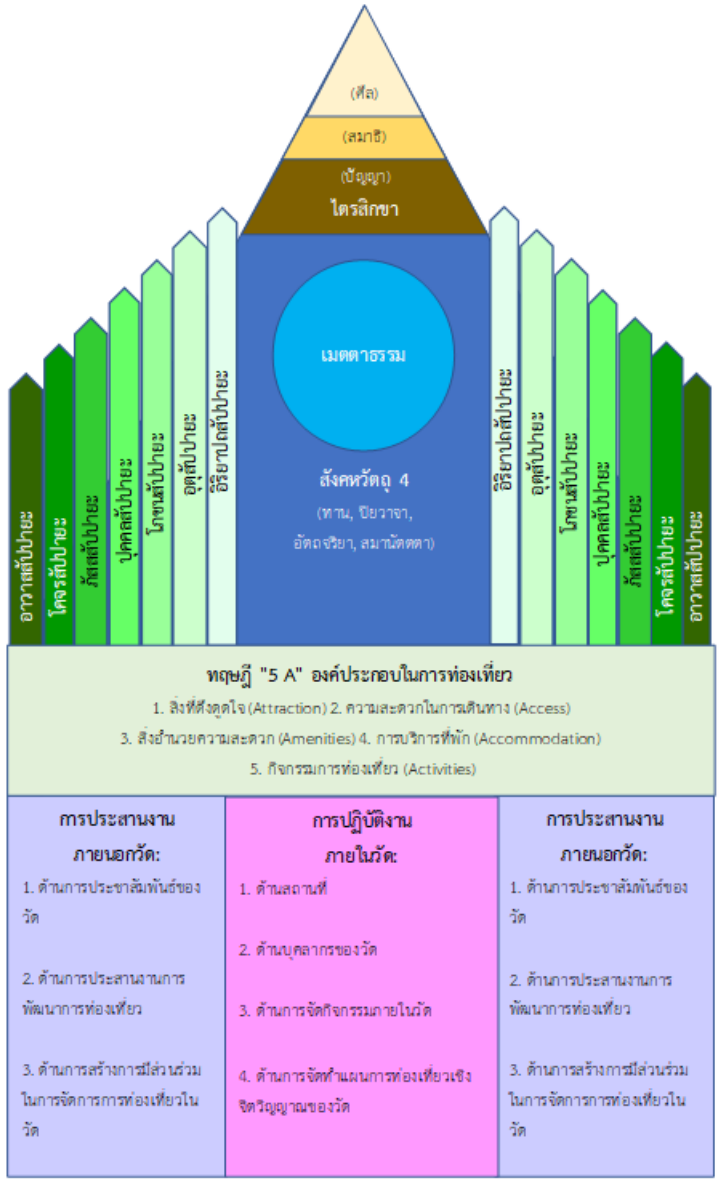

ภาพที่ 2 แนวทางจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย

แนวทางจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย ประกอบด้วย

“ไตรสิกขา” การฝึกปฏิบัติในการรักษาศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นแนวการสอนหลักของวัดในประเทศไทย

“สังคหวัตถุ 4” การสงเคราะห์กัน ช่วยเหลือกัน ช่วยยึดเหนี่ยวใจกันไว้ ได้แก่ 1) ทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน 2) ปิยวาจา พูดจาน่ารักน่านิยมนับถือ 3) อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ 4) สมานัตตตา ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

“เมตตาธรรม” การกระทำต่อกันด้วยอำนาจคุณธรรม คือ เมตตา มิใช่เพียงเพื่อเป็นการตอบแทนคุณแก่กัน เมตตาธรรมเป็นสำนึกภายในตัวมนุษย์ที่เริ่มจากตัวบุคคลแผ่ขยายไปสู่จิตสำนึกรวมของเหล่าสมาชิกในสังคม

“สัปปายะ 7” จะส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในธรรมชาติที่เกิดขึ้นตามจริงโดยความเหมาะสมที่เกิดจากหลักธรรมนี้ จะส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตวิญญาณของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1) อาวาสสัปปายะ สถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม ไม่มีสิ่งรบกวน 2) โคจรสัปปายะ สภาพเส้นทางดี ง่ายต่อเดินทางการจัดหาปัจจัยที่จำเป็น 3) ภัสสสัปปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม 4) ปุคคลสัปปายะ ได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมมีความเหมาะสม 5) โภชนสัปปายะ อาหารที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติ 6) อุตุสัปปายะ สภาพอากาศที่เหมาะกับการปฏิบัติธรรม 7) อิริยาปถสัปปายะ ได้แก่ กิจกรรม อิริยาบถที่เหมาะสมกับบุคคล

นำมาประยุกต์ในทฤษฎี “5 A องค์ประกอบในการท่องเที่ยว” คือ 1) สิ่งที่ดึงดูดใจ (Attraction) 2) ความสะดวกในการเดินทาง (Access) 3) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) 4) การบริการที่พัก (Accommodation)5) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities)

แนวทางการปฏิบัติในการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณในประเทศไทย สามารถจัดได้เป็น 2 ส่วน คือ

“การปฏิบัติงานภายในวัด” ได้แก่ 1) ด้านสถานที่ 2) ด้านบุคลากรของวัด 3) ด้านการจัดกิจกรรมภายในวัด 4) ด้านการจัดทำแผนการท่องเที่ยวการจัดการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ

“การประสานงานภายนอกวัด” ได้แก่ 1) ด้านการประชาสัมพันธ์ 2) ด้านการประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยว 3) ด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในวัด

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.

กรมการศาสนา, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏและมูลนิธิซีเมนต์ไทย. (2539). หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: เอ.พี.กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และคณะ. (2554). รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิภาวดี ลี้มิ่งสวัสดิ์ และคณะ. (2560). ศักยภาพและจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยและกลุ่มประเทศที่มีความโดดเด่นในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในเอเชีย. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (2547). คัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสเถระ. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด.

สรัญพร สุรวิชัย. (2561). ศักยภาพของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์การจัดการมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อรชร มณีสงฆ์ และ พัชรา ตันติประภา. (2561). ความพึงพอใจต่อบรรยากาศการตลาดกับความตั้งใจในการมาซ้ำของผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, 14*(1), 59-76.

วัฒนธรรมกลองปู่จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

The Cultural of Pu-Cha Drums of Thai-Yong in Baan Don-Luang, Mae Rang Sub-District, Pa Sang District, Lamphun Province

ปรเมศวร์ สรรพศรี[1] และ เกริกพงศ์ ใจคำ[2]
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่[1]
นักวิชาการอิสระ[2]
Poramase Subphasri[1] and Krerkpong Jaikum[2]
Chiang Mai Rajabhat University[1]
Independent Scholar[2]
Corresponding Author, E-mail: poramase_sub@cmru.ac.th

****

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมกลองปู่จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาคุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน (2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของกลองปู่จากับวัฒนธรรมของชุมชนชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการดำเนินการวิจัย มีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง จากการศึกษาพบว่า กลองปู่จาของชาวไทยองบ้านดอนหลวงเป็นวัฒนธรรมดนตรีที่มีความเป็นมาที่ยาวนาน ได้รับการสืบทอดมาหลายชั่วอายุคนและเป็นสมบัติของชุมชน เครื่องดนตรีที่เกี่ยวข้องกับกลองปู่จาบ้านดอนหลวงปรากฏเครื่องดนตรีล้านนาหลายชนิด ได้แก่ กลองปู่จา กลองตะโล้ดโป๊ด แน ฉาบ และฆ้อง โดยการประสมวงมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของเครื่องดนตรีคือเครื่องดนตรีนำวง คือ กลองปู่จา ส่วนเครื่องดนตรีประกอบ ได้แก่ ฆ้อง ฉาบ และกลองตะโล้ดโป๊ด

---

* ได้รับบทความ: 21 พฤษภาคม 2565; แก้ไขบทความ: 8 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 21 May 2022; Revised: 8 June 2022; Accepted: 29 June 2022

ลีลาจังหวะในการตีกลองปู่จาได้แก่ ทำนองเสือขบตุ๊ ทำนองสาวหลับเต๊อะ ทำนองล่องน่าน ทำนองฟาดแส้ และมีการเพิ่มทำนองกลองตึ่งโนงเข้ามาในปัจจุบัน นักดนตรีวงกลองปู่จามี จำนวน 9 คน เป็นบุคคลภายในชุมชนบ้านดอนหลวงและชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียง กลองปู่จาบ้านดอนหลวงปรากฏความเชื่อและพิธีกรรม นอกจากนั้นกลองปู่จามีบทบาทต่อสังคมวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ บทบาทในการสื่อสารภายในชุมชน การเคารพนับถือในพระอริยสงฆ์ และบทบาทในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนอื่น ๆ

คำสำคัญ: คุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จา; วัฒนธรรมชุมชนชาวไทยอง; บ้านดอนหลวง

Abstract

The objectives of the research on the cultural of Pu-Cha drums of the Thai Yong people at Baan Don Luang, Mae Rang Sub-district, Pa Sang District, Lamphun Province, were as follows: (1) To study the musical characteristics of Pu-Cha drums, Baan Don Luang, Mae Rang Sub-district, Pa Sang District, Lamphun Province. (2) To study the relationship of Pu-Cha drums to the culture of the Thai-Yong community in Baan Don Luang, as well as other relevant community cultures. The methodological approach used in this research was qualitative; data was collected through both structured and unstructured interviews. The study found that the Pu-Cha drums of Thai-Yong in Baan Don Luang are an ancient musical culture that is the legacy of generations, and the treasure of the community. The instruments accompanying with Phu-Cha drums are several types of Lanna instruments, such as Pu-Cha drums, Ta lod pode drum, Nae, cymbals, and gong. When mixing the band, the role and function of each instrument is assigned, Phu-Cha drums play as the leading instrument while the accompanying musical instruments are gongs, cymbals, and Ta lod pode drums. The rhythm of Pu-cha drumming includes the melody of Seur Kop Tu, Sao Lap Ter melody, Lhong Nan melody, and Fad Sae melody, and the melody of the Tung Nong drum has been added to the present. There are 9 musicians in Pu-Cha drums band, who are members of the Baan Don Luang community and villagers in nearby communities. Pu-Cha drums in Baan Don Luang represent beliefs and rituals. In addition to that, Pu-Cha drums play a role in cultural society in various areas, including the role of communication within the community,

respect for Buddhist monks, and the role of preserving the local cultures of other communities.

Keywords: Musical characteristics of Pu-Cha Drum; Thai-Yong Community Culture; Baan Don Luang

บทนำ

กลองเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมจากคนล้านนามาตั้งแต่อดีต จนทำให้เกิดการสร้างกลองจำนวนมากมายหลายชนิด โดยมีกลวิธีการบรรเลงที่เป็นแบบแผนเฉพาะตัวและใช้ในโอกาสที่แตกต่างกันออกไป (ศิริ อเนกสิทธิสิน และ ภัทระ คมขำ, 2560 : 119) หนึ่งในกลองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมล้านนา คือ กลองปู่จาที่มีต้นกำเนิดมาจากเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า และเมืองสิบสองปันนาที่อยู่ทางใต้สุดของมณฑลยูนนานของประเทศจีน (อาทิตย์ วงศ์สว่าง, 2557 : 10) ซึ่งกลองปู่จาสามารถพบในพื้นที่ทั้ง 7 จังหวัด ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน (พิพัฒน์พงศ์ มาศิริ, 2559 : 63) กลองปู่จาเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสมัครสมานสามัคคี เพราะการสร้างกลองปู่จาถวายวัดต้องร่วมกันบริจาคทรัพย์ ด้วยความเชื่อว่าการถวายกลองนั้นต้องอาศัยแรงบุญจากหลายคน (พรสวรรค์ จันทะวงศ์, 2558 : 27)

สังคมชาวล้านนาในอดีตมีความผูกพันกับกลองปู่จาทั้งชนชั้นปกครองจนถึงชาวบ้านทั่วไป โดยกลองปู่จาที่มีบทบาทหลากหลายต่อชุมชนแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน (วรวุฒิ สุภาพ, 2546 : 63) รวมถึงแสดงถึงวิถีทางวัฒนธรรมด้านการเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงทำให้ชาวล้านนาตีกลองปู่จาในวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา (ธนพงศ์ เด็ดแก้ว, 2557 : 2) เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระรัตนตรัยอันประกอบด้วยองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ นอกจากนั้นยังใช้ตีเพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่วัดและชุมชนด้วย (พระธนาเทพ สกฺกวโส, 2560 : 4) กลองปู่จายังมีบทบาททั้งเชิงสัญญาณในการแจ้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชุมชน และบทบาทเชิงวัฒนธรรมในมิติทางความเชื่อ เช่น การบอกกล่าวเทพยดาต่าง ๆ เป็นต้น (รัตนะ ตาแปง, 2563 : 79) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ พบว่ากลองปู่จาเป็นวิถีวัฒนธรรมของชาวล้านนามาเป็นเวลากว่า 1,300 ปี (ณัฐพงศ์ ปันดอนตอง, 2563 : 17) ซึ่งนอกจากกลองปู่จาจะเป็นเครื่องดนตรีทางวัฒนธรรมแล้ว ชาวล้านนายังถือว่ากลองชนิดนี้เป็นกลองที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องให้ความเคารพ โดยจะไม่เหยียบหรือข้ามกลองรวมถึงไม่ใช้อวัยวะเบื้องต่ำสัมผัสกลอง (วันชัยยุทธ วงษ์เทพ, 2558 : 62)

จากต้นกำเนิดของกลองปู่จาที่มาจากเมืองเชียงตุงและเมืองสิบสองปันนา ถิ่นวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ ซึ่งเมื่อย้ายมาตั้งรกรากในจังหวัดลำพูนมาเกือบ 220 ปี ชาวไทลื้อเหล่านั้นก็ได้เรียกขาน

ตัวเองว่า “คนยอง” (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2562) จึงทำให้วัฒนธรรมกลองปู่จาของชาวไทยองมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แสดงถึงอัตลักษณ์ทางมานุษยดนตรีวิทยาได้อย่างโดดเด่น สำหรับบ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ถูกก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. 2352 ซึ่งชาวไทยองที่อาศัยอยู่ ณ บ้านดอนหลวง เป็นผู้ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองยอง ประเทศพม่า ในสมัยพระเจ้ากาวิละ เจ้านครเชียงใหม่พระองค์แรกและผู้ปกครองดินแดนล้านนาในสมัยนั้น ที่บ้านดอนหลวงนอกจากจะมีชื่อเสียงเกี่ยวกับผ้าฝ้ายแล้ว ยังมีประเพณีวัฒนธรรมการตีกลองปู่จา (ปิยมาศ มาวงศ์ และอดิสรณ์ ประทุมถิ่น, 2561 : 27) ซึ่งมีความโดดเด่นอย่างยิ่ง เพราะนักดนตรีในวงกลองปู่จาที่แสดงในงานต่าง ๆ ล้วนเป็นผู้สูงอายุแทบทั้งสิ้น ประกอบกับการที่คนในชุมชนต่างก็ให้ความสำคัญต่อศิลปะที่แสดงถึงภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ทางสังคมมาจนถึงปัจจุบัน

จากความสำคัญและความเป็นมาของหัวข้อวิจัยในข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจในการศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมกลองปู่จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษาคุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จาและความสัมพันธ์ของกลองปู่จากับวัฒนธรรมของชาวไทยองในพื้นที่ข้อมูล ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านการสืบสานอัตลักษณ์กลองปู่จา การขับเคลื่อนพลวัตทางสังคมของชาวไทยอง การเผยแพร่ศิลปะวัฒนธรรมล้านนา และการพัฒนาวงวิชาการดนตรีในประเทศไทยสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของกลองปู่จากับวัฒนธรรมของชุมชนชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Approach) โดยวิธีการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประสบการณ์ของบุคคลข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการเบื้องต้น

ผู้วิจัยได้กำหนดเค้าโครง ประเด็นสำคัญที่จะทำการศึกษา นำเสนอแนวคิด และปรับปรุงเค้าโครงร่างงานวิจัยให้สมบูรณ์ จากนั้นทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทบทวนวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องและนำข้อมูลมากำหนดกรอบในการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยได้กำหนดกรอบ

เพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์ รวมถึงประเด็นการศึกษา ข้อคำถามสำหรับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก วิธีวิจัย และการเลือกบุคคลข้อมูล ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแนวปรากฏการณ์วิทยา เพื่อศึกษาปรากฏการณ์และประสบการณ์ของบุคคลข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างซึ่งเป็นข้อคำถามที่มีลักษณะกว้าง ๆ ในประเด็นของคุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จาและความสัมพันธ์ระหว่างกลองปู่จากับวัฒนธรรมของชาวไทยอง

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเป็นทางการผสมกับแบบไม่เป็นทางการด้วยปากเปล่ากับบุคคลข้อมูลที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญทั้งด้านการบรรเลงในวงกลองปู่จา รวมถึงกลุ่มบุคคลข้อมูลอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประเด็นการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกโดยยึดจุดมุ่งหมายด้านการขับเคลื่อนวัฒนธรรมกลองปู่จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นหลัก จึงกำหนดกลุ่มบุคคลข้อมูลในขั้นการสัมภาษณ์เชิงลึกชั้นต้นเป็น 4 กลุ่ม ก่อนการใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบสโนว์บอล (Snow Sampling) ในลักษณะเครือข่ายข้อมูลจากบุคคลข้อมูลกลุ่มแรกดังนี้ กลุ่มนักดนตรีวงกลองปู่จา กลุ่มชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และพระสงฆ์

ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสำรวจและการสอบถามจนข้อมูลอิ่มตัว โดยผู้วิจัยได้จัดให้มีผู้เก็บข้อมูลภาคสนามและร่วมตรวจสอบข้อมูล รวม 3 คน เพื่อเป็นการตรวจสอบสามเส้าด้านนักวิจัย (Investigator Triangulation) ในระหว่างการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยใช้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ เพื่อบันทึกข้อมูลสัมภาษณ์ทั้งในรูปแบบของเสียงการสนทนาและการจดบันทึกข้อมูลที่มีความสำคัญ เพื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เหล่านั้นมาทำการถอดความตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและนำไปวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อทำการสรุปผลการวิจัยในลำดับต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากทุกส่วนงาน ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจำแนกหมวดหมู่ตามกรอบและประเด็นที่กำหนดไว้ ในระหว่างการจัดกระทำข้อมูลหากข้อมูลมีความคลาดเคลื่อน ผู้วิจัยใช้วิธีการซ่อมข้อมูลด้วยการศึกษาและสัมภาษณ์เพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ สำหรับใช้ในการวิเคราะห์ตามขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบ และการตีความผลของข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากขั้นการจัดกระทำข้อมูล มาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามคำถามวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีที่อยู่ในบททบทวนวรรณกรรม ได้แก่ (1) แนวคิดด้านดนตรีในพิธีกรรม (2) ทฤษฎีมานุษยวัฒนธรรมสัมพันธ์ จานั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลเนื้อหาในทุกส่วนที่ถูกกำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัยมาตรวจสอบ วินิจฉัย ตีความ และประมวลผลคำตอบ ให้สอดคล้องกับคำถามวิจัย และกรอบแนวคิดในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 การสังเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากขั้นการตรวจสอบและตีความผลของข้อมูลไปสังเคราะห์เป็นวัฒนธรรมกลองปู่จาของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ใน 2 ประเด็น คือ (1) คุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และ (2) ความสัมพันธ์ของกลองปู่จากับวัฒนธรรมของชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 คุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

1.1 ความเป็นมาและความหมายของกลองปู่จา

การศึกษาความเป็นมาของกลองปู่จาของชาวไทยองบ้านดอนหลวงพบว่า กลองปู่จาเป็นดนตรีที่มีความเป็นมาที่ยาวนานได้รับการสืบทอดมาหลายชั่วอายุคนและเป็นสมบัติของชุมชน ชาวบ้านดอนหลวงในอดีตได้ร่วมกันสร้างกลองปู่จาขึ้น โดยเก็บไว้บนหอกลองซึ่งมีลักษณะเป็นอาคารสูงตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของวัดดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ทั้งนี้เพื่อใช้เสียงการตีกลองเป็นสัญญาณเพื่อสื่อสารให้กับชาวบ้านในชุมชนได้รับทราบในโอกาสต่าง ๆ ได้แก่ การตีกลองปู่จา เพื่อแจ้งให้ชาวบ้านทราบว่าวันพรุ่งนี้จะเป็นวันพระ (วันศีล) หรือวันโกน การตีกลองเพื่อเรียกประชุมชาวบ้าน การแจ้งเหตุว่ามีไฟไหม้เกิดขึ้น หรือแม้แต่การแจ้งข่าวการมรณภาพของพระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น ในอดีตการตีกลองปู่จาบนหอกลองวัดดอนหลวง ทำให้ได้ยินเสียงกลองดังไปไกลถึงตัวเมืองลำพูนซึ่งมีระยะทางห่างถึง 17 กิโลเมตร จนกระทั่งเจ้าหลวงลำพูนได้มีคำสั่งให้คนมานำเอากลองใบดังกล่าวไปไว้ในเมืองลำพูนแทน เมื่อชาวบ้านดอนหลวงได้ทราบข่าวจึงได้ทำการตัดแบ่งกลองหลวงออกเป็น 2 ส่วน เพื่อให้เสียงของกลองปู่จาเบาลง สำหรับกลองปู่จาดังกล่าวนั้นได้ผุพังลงไปตามกาลเวลา ต่อมาชาวบ้านดอนหลวงได้ร่วมใจกันสร้างกลองปู่จาขึ้นใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2506 โดยใช้รูปแบบของกลองปู่จาใบแรก สำหรับกลองปู่จาที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ทำมาจากไม้ยมหอม ที่ได้ผ่านการคัดเลือกและนำมาจากป่าในตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งไม้ท่อนนี้ได้ถูกนำมาสร้างเป็นกลองปู่จาถึงสองใบ คือ กลองปู่จาที่อยู่ในวัดดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และกลองปู่จาที่อยู่ในวัดพระบาทตากผ้า ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ในปัจจุบัน

ความเป็นมาและความหมายของกลองปู่จาดังกล่าว แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลองปู่จา และชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนหลวงเป็นอย่างมาก โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมและการเชื่อมโยงกลองปู่จาเข้ากับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทยองบ้านดอนหลวง

ดังปรากฏว่าในอดีตผู้ที่มีความรู้ในการตีกลองปู่จาส่วนใหญ่มักเป็นพระสงฆ์ หรือผู้ที่ผ่านการบวชเป็นเณรและพระมาก่อน ซึ่งนิยมเรียกกันในภาษาท้องถิ่นทางเหนือว่า “น้อย” หรือ “หนาน”

ดังนั้น รูปแบบในการตีกลองปู่จานอกจากเป็นอาณัติสัญญาณต่าง ๆ แล้ว ยังถูกใช้เพื่อเจริญสมาธิให้ระลึกถึงพระธรรมขันธ์ โดยปรากฏว่าผู้ตีกลองปู่จาจะต้องท่องคาถาธรรมไปพร้อมกับการตีกลอง ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับกลองปู่จาเหล่านี้ชาวบ้านต่างเรียกกันว่า “ครูบาอาจารย์” ซึ่งมีความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาเกี่ยวกับกลองปู่จาให้กับบุคคลในชุมชน ได้แก่ พระ เณร เด็กวัด และชาวบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศชายภูมิปัญญาเกี่ยวกับกลองปู่จาของชุมชนบ้านดอนหลวงนี้ได้รับการสืบทอดโดยกลุ่มชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆของอำเภอป่าซาง โดยเฉพาะชุมชนบ้านดอนหลวงที่มีกลองปู่จาที่ได้รับการยอมรับว่ามีลักษณะของกลองที่มีความเป็นมงคลและมีลักษณะเสียงที่ดีจูงใจผู้ชม จนกระทั่งมีการนำเอากลองปู่จาบ้านดอนหลวงไปเป็นต้นแบบในการทำกลองปู่จาในชุมชนอื่น ๆ ซึ่งนายไชยวัฒน์ บุญสม หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า“สล่าสม” ผู้นำในการสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงได้กล่าวถึงความสำคัญของกลองปู่จาที่บ้านดอนหลวงว่าเป็นกลองปู่จาที่เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในด้านลักษณะของกลองรวมถึงด้านลีลาจังหวะในการตีกลองที่ประกอบไปด้วยทำนองต่าง ๆ ได้แก่ เสือขบตุ๊ สาวหลับเต๊อะ ล่องน่าน และฟาดแส้ในขณะที่การตีกลองปู่จาในท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และจังหวัดลำปาง ส่วนใหญ่เป็นการตีกลองปู่จาที่เน้นลีลาในการตีกลองมากกว่า

ปัจจุบันกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงได้ถูกนำลงมาจากหอกลองที่ตั้งอยู่ในศาลาข้างหลังวิหารเพื่อความสะดวกในการนำเอากลองปู่จาไปประโคมในงานประเพณี เทศกาลต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ซึ่งกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงยังคงได้รับการดูแลเป็นอย่างดีจากกลุ่มชาวบ้านที่เป็นนักดนตรีพื้นบ้านล้านนาในชุมชน ซึ่งมีจำนวนประมาณ 10 คน ที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมกลองปู่จา ดังปรากฏการนำเอากลองปู่จามาใช้ประโคมแห่ในงาน “แต่งสี อวดลาย ผ้าฝ้ายดอนหลวง” ซึ่งเป็นกิจกรรมในเชิงท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ได้จัดขึ้นเป็นประจำในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุก ๆ ปี โดยกลุ่มนักดนตรีกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงได้นำกลองดังกล่าวมาแห่ประโคมร่วมกับการแสดงต่าง ๆ เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาร่วมงานภายในชุมชน

1.2 เครื่องดนตรีที่เกี่ยวข้องกับกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง

การศึกษาคุณลักษณะของกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน พบว่า กลองปู่จาเป็นเครื่องดนตรีที่มีขนาดใหญ่ สร้างมาจากไม้ยมหอม ลักษณะคล้ายถัง ด้านในถูกเจาะเป็นโพรงขนาดใหญ่ทะลุถึงกันทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ในอดีตใช้เหล็กที่มีลักษณะปลายงองุ้ม เรียกว่า “กว๋าน” หรือ “กว๋านยนต์” เพื่อทำการเจาะและคว้านเอาเนื้อไม้บริเวณตรงกลางออก การเจาะเนื้อไม้โดยใช้กว๋านเพื่อทำกลองปู่จานี้ในอดีตใช้เวลานับเดือนจึงจะเสร็จสิ้น โดยกลองปู่จาประกอบไปด้วยกลองใบใหญ่ 1 ใบ เรียกว่า “กลองแม่” และกลองใบเล็ก จำนวน 3 ใบ เรียกว่า “กลองลูก” วางเรียงซ้อนกัน

ทางด้านซ้ายของกลองแม่ ซึ่งการวางกลองลูกนี้ไม่มีแบบแผนที่ตายตัว บางที่อาจตั้งเรียงกันในแนวนอน หรือวางซ้อนกันในลักษณะของสามเหลี่ยม แต่สำหรับบ้านดอนหลวงนี้ได้วางกลองลูกทั้งสามใบซ้อนทับกันในแนวดิ่ง ทั้งนี้เพื่อความถนัดในการตีกลองในทำนองต่าง ๆ ขนาดของกลองแม่และกลองลูกไม่มีการกำหนดสัดส่วนของกลองที่แน่นอนตายตัว เพียงแต่มีขนาดที่แตกต่างกันระหว่างกลองแม่และกลองลูก

สำหรับส่วนประกอบที่เรียกว่าหน้ากลองซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญมาก กลองปู่จาของบ้านดอนหลวงนี้ใช้หนังวัวทำหนังหน้ากลอง โดยปรากฏว่ากลองแม่หุ้มด้วยหนังวัวทั้งสองด้าน ทั้งนี้เนื่องจากเพื่อให้สามารถกลับหน้ากลองแม่ได้ เมื่อหนังกลองด้านใดด้านหนึ่งมีลักษณะที่ยานลงทำให้เสียงไม่ค่อยดัง ก็จะกลับหน้ากลองอีกด้านมาทำการตีแทน ในส่วนตรงกลางของกลองแม่มีการเจาะรูเล็ก ๆ จำนวน 4 รู เพื่อให้ลมสามารถออกมาได้เมื่อมีการตีกลอง ส่งผลให้กลองมีเสียงดังกังวานในส่วนของกลองลูกพบว่ามีการหุ้มหน้ากลองด้วยหนังวัวเพียงด้านเดียว ซึ่งมีความแตกต่างจากกลองปู่จาที่อื่น ๆ ที่มีการหุ้มหนังหน้ากลองทั้งสองด้าน การหุ้มหนังหน้ากลองปู่จาในอดีตใช้เวลานานถึง 7 วัน ในระหว่างที่มีการดึงหนังหน้ากลองให้มีความตึงจะใช้ต้นข่า ต้นกล้วย ฟาดลงไปที่หนังเพื่อให้หนังที่หุ้มหน้ากลองมีการยืดขยายจนเข้าที่และมีความนุ่มนวล สำหรับการยึดหนังหน้ากลองแต่เดิมใช้หวายรัดเพื่อให้หนังหน้ากลองติดอยู่กับหน้ากลอง ปัจจุบันใช้ไม้เนื้อแข็งกลึงให้กลมและมีลวดลาย ตอกลงไปเพื่อเป็นหลักยึดหนังกลองให้ติดอยู่กับหน้ากลอง

กลองปู่จาของบ้านดอนหลวงโดยเฉพาะกลองแม่มีความสำคัญมากที่สุดดังปรากฏตามความเชื่อว่าภายในกลองแม่มีการเขียนอักขระเลขยันต์เป็นภาษาล้านนา โดยผู้ที่เป็นน้อยเป็นหนาน (ทิด) ที่มีความรู้ได้จารึกอักขระลงภายในตัวกลองซึ่งส่วนใหญ่มีความหมายในทางเมตตามหานิยม และมีการนำวัตถุมงคลต่าง ๆ ได้แก่ เงินเหรียญ เงินแดง น้ำเต้า รวมถึงวัตถุที่มีมูลค่าต่าง ๆ เข้าไปไว้ข้างในตัวกลองแม่เรียกว่าหัวใจกลอง ซึ่งการเขียนอักขระเลขยันต์และการประดิษฐานหัวใจกลองในลักษณะดังกล่าวนี้เนื่องจากความเชื่อที่ว่าเป็นการสร้างกลองปู่จาที่ถูกต้องตามชัยเภรี (ออกเสียงในภาษาคำเมืองว่า จัยยะ-เมรี) หมายถึง กลองที่มีเสียงจูงใจคนฟัง ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้กลองปู่จา บ้านดอนหลวง ถูกนำไปใช้เป็นตัวอย่างของการประดิษฐ์กลองปู่จาในชุมชนอื่น ๆ เช่น การประดิษฐ์กลองปู่จาของ สล่าปี๋ สิทธิมา ช่างประดิษฐ์กลองล้านนาฝีมือดีจากชุมชนบ้านน้ำเพอะพะ ตำบลบ้านโฮ่ง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน โดยกลองปู่จาที่มีต้นแบบมาจากบ้านดอนหลวงนี้ได้มีการกระจายไปให้กับชุมชนในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา และจังหวัดแพร่ เป็นต้น

1.3 การประสมวงกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง

การเก็บข้อมูลวิจัยเกี่ยวกับกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ในภาคสนามพบว่า ในการแห่ประโคมกลองปู่จามีการนำเอาเครื่องดนตรีพื้นบ้านต่าง ๆ เข้ามาบรรเลงร่วมทำให้เกิดรูปแบบการประสมวงของกลองปู่จาประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีพื้นบ้านต่าง ๆ ที่ใช้บรรเลงพร้อมกันจำนวน 10 ถึง 11 ชิ้น (บางครั้งไม่ใช้แน่) ได้แก่

(1) กลองปู่จา จำนวน 1 ชุด ซึ่งประกอบด้วยกลองแม่หรือกลองหลวง จำนวน 1 ใบ และกลองลูก จำนวน 3 ใบ โดยกลองปู่จาทั้งชุดได้ใช้หนังวัวขึงเป็นหน้ากลอง (2) กลองตะโล้ดโป๊ด จำนวน 1 ใบ (3) ปี่แน จำนวน 1 เลา (4) ฉาบ จำนวน 1 ใบ (5) ฆ้อง จำนวน 7 ใบ

ในการบรรเลงกลองปู่จาของชุมชนบ้านดอนหลวงยังคงบทบาทหน้าที่ของกลองปู่จาเป็นเครื่องดนตรีนำวง ซึ่งบทบาทหน้าที่ของกลองปู่จาเกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การตีกลองปู่จาในลักษณะของการรัวกลอง เพื่อแสดงถึงการเริ่มต้นแห่ประโคมกลองปู่จาในทำนองต่าง ๆ อีกทั้งบทบาทหน้าที่ของกลองปู่จาในการเปลี่ยนทำนองในการแห่ประโคมโดยการตีกลองในจังหวะที่เร็วขึ้น และบทบาทของกลองปู่จาในการจบการแห่ประโคมโดยการตีย้ำจังหวะเพื่อ ให้ผู้บรรเลงเครื่องดนตรีประกอบอื่น ๆ ได้ทราบ ส่วนเครื่องดนตรีประกอบในการแห่ประโคมกลองปู่จามีเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่ประกอบจังหวะ ได้แก่ ฆ้อง ฉาบ และกลองตะโล้ดโป๊ด

ภาพที่ 1 การการประสมวงกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง

1.4 ลีลาจังหวะในการตีกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง

การศึกษาลีลาจังหวะในการตีกลองปู่จาของชุมชนบ้านดอนหลวง ปรากฏลีลาจังหวะที่เรียกว่าทำนองต่าง ๆ แต่เดิมมี 4 ทำนอง ได้แก่ ทำนองเสือขบตุ๊ ทำนองสาวหลับเต๊อะ ทำนองล่องน่าน และทำนองฟาดแส้ ในปัจจุบันได้มีการเพิ่มทำนองการตีกลองติ่งโนงเพื่อใช้ประกอบการแสดงการฟ้อนเมือง เป็นทำนองที่ 5 ซึ่งการตีกลองปู่จาในทำนองต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ มีความแตกต่างกันทั้งในด้านอัตราความเร็วและความยาวของกระสวนจังหวะ โดยการตีกลองในสองทำนองแรก คือ ทำนองเสือขบตุ๊ และสาวหลับเต๊อะ เป็นการตีกลองปู่จาในจังหวะที่ค่อนข้างช้า ส่วนการตีกลองปู่จาในทำนองล่องน่านและทำนองฟาดแส้ เป็นการตีกลองในจังหวะที่ค่อนข้างเร็ว เร้าใจ ขนบในการตีกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงพบว่า สามารถตีกลองในทำนองต่าง ๆ ได้ หรือเป็นการตีกลองเป็นชุด โดยเริ่มต้นตั้งแต่การรัวกลอง แล้วเริ่มตีกลอง

ในทำนองเสือขบตุ๊ ต่อด้วยทำนองสาวหลับเต๊อะ ทำนองล่องน่าน และทำนองฟาดแส้ โดยการตีกลองเป็นชุดนี้จะมีการขึ้นและลง เมื่อมีการเปลี่ยนทำนองในการตีกลองปู่จาในแต่ละทำนอง

1.5 นักดนตรีในวงกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง

การศึกษาพบว่าปัจจุบันวงกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงยังคงมีนักดนตรีพื้นบ้านจำนวน 9 คน ซึ่งเป็นคนในชุมชนบ้านดอนหลวงและในชุมชนใกล้เคียง ส่วนใหญ่เป็นผู้ชายที่มีสถานภาพเป็นผู้สูงวัย และมีกลุ่มบุคคลที่เป็นวัยรุ่นมาทำการสืบทอดวิธีการตีกลองปู่จาบ้าง แต่เนื่องจากภาระทางการศึกษาและการทำงานหาเลี้ยงชีพจึงทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่ไม่มีเวลามาร่วมแห่ประโคมกลองปู่จา ดังนั้นนักดนตรีวงกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงในปัจจุบันจึงปรากฏชาวบ้านที่เป็นคนเก่าคนแก่ที่ยังคงรักษาประเพณีการตีกลองปู่จาอยู่

ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ของกลองปู่จากับวัฒนธรรมของชุมชนชาวไทยอง บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

2.1 บทบาทในการสื่อสารภายในชุมชน

เนื่องจากชุมชนบ้านดอนหลวงเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยองมานานแล้วในอดีต ทำให้มีประชากรที่ตั้งถิ่นฐานภายในชุมชนจำนวนมาก ในปัจจุบันข้อมูลที่ปรากฏจากการสำรวจสำมะโนประชากรของเทศบาลตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน แสดงถึงพื้นที่ของตำบลแม่แรงว่าประกอบไปด้วย 11 หมู่บ้าน เนื้อที่ 16.191 ตารางกิโลเมตร จำนวนประชากรในตำบลแม่แรง ว่ามีทั้งสิ้น 2,809 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 7,272 คน สำหรับในส่วนของบ้านดอนหลวงนั้นมีประชากรทั้งสิ้น 740 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 778 คน ซึ่งหากพิจารณาลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรพบว่า ลักษณะการตั้งถิ่นฐานค่อนข้างห่างกันมีการกระจายตัวของการตั้งบ้านเรือนของประชากรค่อนข้างมาก ดังนั้นการสื่อสารภายในชุมชนจึงเป็นสื่อที่มีสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอดีตที่บ้านดอนหลวงซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมืองลำพูนมากถึง 17 กิโลเมตร ลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่กระจายตัวของชาวบ้านทำให้กลองปู่จาจึงได้รับบทบาทที่สำคัญในการเป็น “วัฒนธรรมสื่อสาร” เพื่อแจ้งข่าวสารให้แก่ชาวบ้านในชุมชนบ้านดอนหลวง

จากข้อมูลการสัมภาษณ์บุคคลข้อมูลยังพบว่ากลองปู่จาบ้านดอนหลวงในอดีตกลองปู่จามีบทบาทสำคัญในการแจ้งข้อมูลข่าวสารในความหมายต่าง ๆ ได้แก่ การตีกลองปู่จาเพื่อเรียกประชุมชาวบ้าน การตีกลองปู่จาเพื่อแจ้งให้ชาวบ้านทราบว่าวันนี้เป็นโกน พรุ่งนี้จะเป็นวันพระ ซึ่งตรงกับวัน 7 ค่ำ หรือ 14 ค่ำ ตามปฏิทินจันทรคติเพื่อให้ชาวบ้านได้เตรียมตัวมาทำบุญที่วัด การตีกลองปู่จาก่อนการเทศน์ของพระภิกษุในประเพณีต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา โดยมีพระภิกษุและเด็กวัดเป็นผู้ตีกลองปู่จา เพื่อให้ชาวบ้านอยู่ในอาการสำรวมหรือมีสมาธิเพื่อฟังพระเทศน์ และการตีกลองปู่จาเพื่อแจ้งเหตุการณ์ เช่น แจ้งเหตุการณ์ไฟไหม้ น้ำท่วม แจ้งเหตุการณ์เสียชีวิตของชาวบ้านในชุมชน รวมไปถึงการมรณภาพของพระภิกษุสงฆ์

การตีกลองปู่จาเพื่อบอกเหตุที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านดอนหลวงทำให้ชาวบ้านได้รับรู้และมารวมตัวกันในบริเวณวัด ซึ่งบทบาทการสื่อสารโดยใช้กลองปู่จาที่ชุมชนบ้านดอนหลวงในปัจจุบันได้ถูกลดบทบาทลงไป เนื่องจากมีเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาทดแทน เช่น เครื่องกระจายเสียงภายในหมู่บ้าน โทรทัศน์ วิทยุ ตลอดจนโทรศัพท์ที่มีเทคโนโลยีทันสมัยสามารถส่งข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ทำให้บทบาทในด้านการสื่อสารภายในชุมชนของกลองปู่จาบ้านดอนหลวงหายไปในปัจจุบัน

2.2 การเคารพนับถือในพระอริยสงฆ์

ชาวไทยองซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง โดยเฉพาะในชุมชนบ้านดอนหลวง ที่ผู้คนใช้คำไทยองเป็นภาษาในการสื่อสารกัน ชาวไทยองมีความเชื่อในการนับถือพระอริยะสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเรียกกันในภาษาท้องถิ่นว่า “ครูบา” พระอริยสงฆ์รูปหนึ่งที่ชาวบ้านในชุมชนดอนหลวงให้การนับถือและมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับกลองปู่จา คือ “พระครูเวฬุวันพิทักษ์” มีนามเดิมว่า “เขื่อนคำ น้อยสะปุ๋ง” เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2472 บิดาชื่อ นายเปียง มารดาชื่อ นางกุย น้อยสะปุ๋ง อยู่บ้านเลขที่ 74 หมู่ที่ 4 บ้านฉางข้าวน้อยใต้ ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และมีพี่น้อง 4 คน ซึ่งถึงแก่กรรมหมดแล้ว คือ (1) พ่อจันทร์ น้อยสะปุ๋ง (2) พ่อเขียว น้อยสะปุ๋ง (3) พระครูเวฬุวันพิทักษ์ (4) แม่มุก น้อยสะปุ๋ง

ครูบาเขื่อนคำได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดฉางข้าวน้อยเหนือ ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2487 โดยมีพระครูพิศาลพุทธิธร วัดป่าซางงาม ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นพระอุปัชฌาย์ จากนั้นจึงอุปสมบทเป็นภิกษุ เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2492 ณ วัดพระพุทธบาทตากผ้า ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยมีพระครูพิทักษ์พลธรรม วัดป่าเหียง เป็นพระอุปัชฌาย์ พระศรีนวล อินฺทนนฺโท วัดช้างคำ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระมหาเป็ง รตนรังสี เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ครูบาเขื่อนคำได้สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สอบได้นักธรรมชั้นเอกจากสำนักศาสนศึกษาวัดพระพุทธบาทตากผ้าในปี พ.ศ. 2496 สอบได้เปรียญธรรม 4 ประโยค จากสำนักศาสนศึกษาวัดพระพุทธบาทตากผ้าในปี พ.ศ. 2501 และมรณภาพ เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2548

นักดนตรีกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงยังได้กล่าวถึงครูบาเขื่อนคำว่าเป็นพระอริยสงฆ์ที่ชาวบ้านในอำเภอป่าซางให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นพระผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อีกทั้งครูบาเขื่อนคำยังมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และรื้อฟื้น ประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยองในอำเภอป่าซาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลองปู่จา ซึ่งครูบาเขื่อนคำเป็นผู้ที่มีความสามารถและมีความรู้เกี่ยวกับกลองปู่จา ท่านได้เป็นผู้นำชาวบ้านในการสร้างกลองปู่จาให้กับวัดต่าง ๆ ในอำเภอป่าซาง ด้วยเหตุดังกล่าวชาวบ้านซึ่งเป็นชาวไทยองต่างเคารพนับถือครูบาเขื่อนคำ ว่าเป็นพระอริยสงฆ์

2.3 บทบาทในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนอื่น

การตีกลองปู่จาของชุมชนบ้านดอนหลวง เป็นที่ประจักษ์ต่อหน้าสาธารณชนมาโดยตลอด เนื่องจากมีการนำเอากลองปู่จาไปแสดงในงานต่าง ๆ มากมาย ทั้งในจังหวัดลำพูนและจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ เช่น พิธีอัญเชิญน้ำสรงพระราชทาน งานสรงน้ำพระธาตุหริภุญชัย งานแห่พระสิงห์เมืองปาย (ขบวนแห่สรงน้ำพระพุทธสิหิงค์ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน) ประเพณีสลากย้อมซึ่งเป็นส่วนสำคัญของงานประเพณีทานสลากภัตร ขบวนแห่ฉลองสัญญาบัตรพัดยศของพระสงฆ์องค์เจ้า งานผ้าฝ้ายดอนหลวง รวมถึงงานบุญประเพณีและการแข่งขันต่าง ๆ แม้กระทั่งการแห่ขันหมาก เป็นต้น

อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้วงกลองปู่จาของบ้านดอนหลวง ได้รับความนิยมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน คือการจัดทำโครงการถนนสายหัตถกรรมพื้นบ้าน ตามโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายใต้โครงการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ซึ่งได้ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีศักยภาพพร้อมสำหรับโครงการนำร่อง โดยเลือกบ้านดอนหลวงเป็นศูนย์กลางเนื่องจากเป็นแหล่งรวมผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย โดยชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือน

มีอาชีพเกี่ยวกับการทอผ้าฝ้ายและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย จึงได้จัดทำโครงการถนนสายหัตถกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นที่บ้านดอนหลวง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอป่าซางในรูปแบบของการท่องเที่ยงเชิงอนุรักษ์เป็นต้นแบบแก่แหล่งท่องเที่ยวอื่นในอำเภอป่าซาง เพื่อนำเสนอการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมพร้อมเผยแพร่งานหัตถกรรมอันเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านอำเภอป่าซางออกไปสู่ชาวไทยและต่างประเทศ (เชียงใหม่นิวส์, 2560) โดยตลอดการจัดโครงการดังกล่าวต่างมีการแสดงศิลปะการตีกลองปู่จาอย่างต่อเนื่องและถือเป็นไฮไลท์ของการจัดงานดังกล่าวอีกด้วย

นอกจากนั้นกลวิธีการตีกลองปู่จายังถูกถ่ายทอดให้แก่เยาวชนของบ้านดอนหลวง รวมถึงกลุ่มแม่บ้านซึ่งในอดีตผู้หญิงจะไม่ได้รับอนุญาตให้ตีกลองปู่จาเพราะถือเป็นกลองที่มีความศักดิ์สิทธิ์ แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไปจึงสามารถพบเห็นผู้คนมากมายที่เข้ามาศึกษาการตีกลองปู่จามากขึ้น นอกจากนั้นกลวิธีการตีกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงยังถูกสอนให้แก่เยาวชนในชุมชนอื่น ๆ เช่น ตำบลสันริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 10 หมู่บ้าน และตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จำนวน 12 หมู่บ้าน จนปัจจุบันสามารถพบเห็นกลองปู่จาได้เกือบทุกวัดในจังหวัดลำพูน

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะทางดนตรีของกลองปู่จาในชุมชนบ้านดอนหลวง พบว่า กลองปู่จาที่ชุมชนดังกล่าวปรากฏลักษณะของความเป็นกลองปู่จาในรูปแบบดั้งเดิมที่สะท้อนออกมาในลักษณะของกลองปู่จาที่ประกอบไปด้วยกลองแม่ จำนวน 1 ใบ และกลองลูก จำนวน 3 ใบ ด้านการประโคมแห่กลองปู่จาในทำนองดั้งเดิม ได้แก่ ทำนองเสือขบตุ๊ ทำนองสาวหลับเต๊อะ ทำนองล่องน่าน และทำนองฟาดแส้ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลองปู่จาแบบดั้งเดิม และคงความเป็นดนตรีศักดิ์สิทธิที่เป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาในล้านนาปรากฏจากการสร้างหอกลองสำหรับเก็บกลองปู่จาไว้ภายในวัด การใส่คาถาเลขยันต์มหานิยมภายในตัวกลอง เพื่อให้กลองมีลักษณะของ ชัยเภรี ซึ่งเป็นกลองที่มีเสียงไพเราะดึงดูดผู้ที่ได้พบเห็นหรือได้ยินเสียงกลอง การใส่คาถาเลขยันต์ภายในกลองทำโดยกลุ่มบุคคลที่เคยบวชเป็นพระภิกษุเรียกว่า “น้อย” หรือ “หนาน” ด้วยคุณลักษณะของกลอง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับกลองปู่จาที่ปรากฏนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของกลองปู่จาที่เป็นวัฒนธรรมดนตรีของชาวล้านนา อย่างไรก็ตามข้อมูลจากการศึกษาส่วนหนึ่งก็ปรากฏการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงที่มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม ได้แก่ การนำกลองปู่จาลงจากหอกลองเพื่อใช้แห่ประโคมในงานประเพณีต่าง ๆ ตามที่ชุมชน รวมถึงหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้ร้องขอการประสมเครื่องดนตรีพื้นบ้านอื่น ๆ กับการแห่ประโคมกลองปู่จาเพื่อให้เกิดบทบาทหน้าที่ใหม่ ๆ ในสังคม เช่น การประโคมแห่กลองปู่จาประกอบการฟ้อนพื้นเมืองของกลุ่มแม่บ้านในชุมชน การเข้าร่วมการประกวดดนตรีพื้นบ้าน การประโคมแห่ดนตรีเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางวัฒนธรรม และส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่น ซึ่งการปรับเปลี่ยนกลองปู่จาในลักษณะนี้ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ทางดนตรีที่เป็นแบบฉบับของชุมชนบ้านดอนหลวง ทำให้กลองปู่จา บ้านดอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

กลองปู่จายังเป็นกลองที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในพื้นที่ทางตอนบนของไทยในปัจจุบัน ซึ่งเป็นกลองที่แสดงถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ชาวไทยองเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งที่มีความเป็นมาอย่างยาวนานคู่กับประวัติศาสตร์ของชาวล้านนาในภูมิภาคนี้ กลองปู่จาเป็นวัฒนธรรมดนตรีประเภทหนึ่งที่สะท้อนอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ไทยอง ดังปรากฏว่ามีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของกลองปู่จาที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยองบ้านดอนหลวง ดังปรากฏข้อมูลจากการวิจัยพบว่ากลองปู่จาได้มีบทบาทสำคัญในฐานะเครื่องมือในการสื่อสารให้กับผู้คนในชุมชนให้รับข่าวสารต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของกลองปู่จากับพิธีกรรมและความเชื่อความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างกลองปู่จากับพุทธศาสนาที่ชาวไทยองนับถือ ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏนี้ทำให้คุณลักษณะทางดนตรีกลายเป็นสิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมและมีบทบาทหน้าที่ในทางวัฒนธรรมตามที่ แรดคลิฟ บราวน์ และโรเบิร์ต เมอร์ตัน ได้กล่าวถึง (ยศ สันตสมบัติ, 2544)

ซึ่งลักษณะของโครงสร้างทางสังคมของมนุษย์และบทบาทหน้าที่ของกลองปู่จาในทางวัฒนธรรมการอนุรักษ์และสืบสานกลองปู่จาบ้านดอนหลวงแสดงถึงบทบาทหน้าที่ของกลองปู่จาในการรักษาสมดุลภายในสังคมของชุมชนชาวบ้านดอนหลวงที่มีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และมีบทบาทที่ส่งเสริมให้วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนบ้านดอนหลวง ด้วยข้อมูลที่ปรากฏดังกล่าวจึงกล่าวได้ว่ากลองปู่จายังคงมีบทบาทและหน้าที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยองในชุมชนบ้านดอนหลวงในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกลองปู่จาบ้านดอนหลวง ผู้วิจัยได้พบข้อมูลที่เป็นเบาะแสสำหรับผู้ที่สนใจในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกลองปู่จาต่อเนื่องจากการวิจัยนี้ ได้แก่ แนวทางการสืบทอดกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงในอนาคต เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาพบว่า การสืบทอดกลองปู่จา บ้านดอนหลวง ปัจจุบันเกิดขึ้นในกลุ่มนักดนตรีในบ้านที่เป็นผู้สูงวัย แม้ว่าจะมีกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สนใจเข้ามาศึกษาวิธีการตีกลองปู่จาบ้านดอนหลวงอยู่บ้างแต่ก็มีขีดจำกัดในด้านต่าง ๆ ที่ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่สามารถเข้ามามีบทบาทในการสืบทอดกลองปู่จาบ้านดอนหลวง ด้วยสถานการณ์ดังกล่าวจึงมองเห็นถึงความจำเป็นในการเสาะแสวงหาแนวทางเพื่อทำการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมกลองปู่จาของบ้านดอนหลวงให้สามารถดำรงอยู่ได้สืบต่อไปในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาพบว่า กลองปู่จามีความเชื่อมโยงกับความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต ของผู้คนในสังคมล้านนามาอย่างช้านาน ซึ่งในปัจจุบันกลองปู่จาที่ถูกใช้งานตามแหล่งชุมชนต่าง ๆ ได้ลดน้อยลงอย่างมาก ซึ่งอาจจะหายสาบสูญไปในอีกไม่ช้า เพราะการขาดแคลนผู้รู้ในด้านการตีกลองปู่จา รวมถึงคนรุ่นใหม่จำนวนมากไม่รู้จักและไม่เคยพบเห็นกลองชนิดนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงเป็นการนำเสนอแนวทางการสืบสานอัตลักษณ์กลองปู่จา ท่ามกลางกระแสสังคมยุคใหม่ เนื่องจากพื้นที่ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้เป็นชุมชนที่ทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และพระสงฆ์ ต่างก็ให้ความสำคัญต่อกลองปู่จาจนมีการเผยแพร่ศิลปะการตีกลองปู่จาสู่สาธารณะชนเป็นวงกว้าง ผลการศึกษาครั้งนี้จะนำมาซึ่งการเป็นต้นแบบในด้านการสืบสานอัตลักษณ์กลองปู่จาให้คงอยู่คู่สังคมชาวล้านนาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เชียงใหม่นิวส์. (2560). “แต่งสี อวดลาย ผ้าฝ้ายดอนหลวง” งานหัตถกรรมผ้าฝ้าย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. สืบค้นเมื่อ 7 มีนาคม 2565, จาก https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/584095/

ณัฐพงศ์ ปันดอนตอง. (2564). กลองปู่จาในประวัติศาสตร์ล้านนา พิธีกรรม ความเชื่อในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, 8*(1), 15-28.

ธนพงศ์ เด็ดแก้ว. (2557). กลองปู่จาในวัฒนธรรมไทยลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ปิยมาศ มาวงศ์. (2561). ไตยอง ประวัติศาสตร์เอกลักษณ์อาหารที่ยาวนานของบ้านดอนหลวง. *วารสารมังรายสาร, 6*(2), 27-35.

พรสวรรค์ จันทะวงศ์. (2558). กลองบูชาในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่. *วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, 16*(2), 17-28.

พระธนาเทพ สกฺกวโส. (2560). ศึกษาการอนุรักษ์ก๋องปู่จาของชาวพุทธ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. (วิทยานิพนธ์พระพุทธศาสนามหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิพัฒน์พงศ์ มาศิริ. (2559). การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของดนตรีล้านนา. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2562). ทำไมคนยองเมืองลำพูน จึงไม่เรียกตัวเองว่า “ไทลื้อ”. สืบค้นเมื่อ 12 ตุลาคม 2564, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article _257167

ยศ สันตสมบัติ. (2544). มนุษย์กับวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.

รัตนะ ตาแปง. (2563). การส่งเสริมศิลปะการแสดงกลองปู่จาของชุมชนรอบกว๊านพะเยาอย่างมีส่วนร่วม. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 12*(1), 77-86.

วรวุฒิ สุภาพ. (2546). กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปู่จา กรณีศึกษาจังหวัดลำปาง. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วันชัยยุทธ วงษ์เทพ. (2558). ศิลปะกลองชัยมงคลภูมิปัญญาล้านนา สู่การออกแบบตกแต่งภายในศูนย์ศิลปะการแสดง. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 14(2), 61-73.

ศิริ อเนอกสิทธิสิน และ ภัทระ คมขำ. (2560). กรรมวิธีการสร้างกลองปู่จาของครูญาณสองเมืองแก่น. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 3*(2), 118-131.

อาทิตย์ วงศ์สว่าง. (2557). การอนุรักษ์และฟื้นฟูการตีกลองปู่จาล้านนาของกลุ่มลายคำในจังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Analyzing the Neo-Platonism of Hypatia of Alexandria

Soeurng Seam[1]
Phrakhrubhavanabodhikun[2] **and Jaras Leeka**[3]
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus
Corresponding Author; Email: jerrynewlife2022@gmail.com

****

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study the concept of Platonism; 2) to study the Neo-Platonism of Hypatia of Alexandria; 3) to analyze the Neo-Platonism of Hypatia of Alexandria. It is documentary research. The data were collected from the relevant sources: primary, secondary, and related documents. The collected data were interpreted by the descriptive analysis based on the inductive method.

The research results were as follows: Platonism is the term that called referring to the believers and followers of Plato. Even though Plato's teachings were interpreted, commented on, or criticized, the base teachings were conserved. 1) Metaphysics: the Ideas or Forms which are universal, plentifully, perceived reasoning, objective truth, spaceless, and timeless. 2) Ethics: the four virtues, Wisdom, Courage, Temperance, and Justice. 3) Epistemology: the four levels, image, belief, reasoning, and perfect intelligence.

Neo-Platonism was introduced in the nineteenth century to distinguish it from Platonism. Plotinus was known to be the founder. He criticized Plato and believed some ideas could have been better expressed. He made his interpretations and commentaries on the original works of Aristotle on the sensible world' world' and Plato's spiritual ideas. 1) Metaphysics: three emanations from the One: Nous, World-Soul, and Material World.

---

* Received: 31 May 2022; Revised: 24 June 2022; Accepted: 29 June 2022

2) Ethics: practicing the four virtues, wisdom, courage, temperance, and justice, ignoring the sensibility and focusing on learning philosophy and science, and uniting with the one. 3) Epistemology: through philosophical reflection, spirituality, meditation, and virtue to reach the divine intellect and contemplate the beauty of the noetic archetype.

Analyzing the Neo-Platonism of Hypatia

Hypatia was influential in philosophy, politics, and society and treated as a celebrity and beyond human beings. As a Neo-Platonist, Hypatia was considered as a Pagan. Her death was a martyr which later became the symbol for feminism and the Egyptian woman philosopher. Hypatia must teach Neo-Platonic philosophy to her students due to she was a Neo-Platonist. The main teaching of Neo-Platonism was based on Plotinus's teachings. 1) Metaphysics: her belief must be more closely to the former Neo-Platonists' reinterpretation based on the one and the emanations. 2) Ethics: to ignore the sensibility and focusing on learning philosophy and science, and to unite with the one. 3) Epistemology: Beside focusing on higher education, Hypatia taught oracles and rituals to her students and also taught secret rites and mysteries.

Keywords: Platonism; Neo-Platonism; Hypatia

Introduction

Hypatia is one of the most essential figure women philosophers of all time. From the past up to now, her personal story, as well as her philosophy, has been interested by many writers from many fields, including mathematicians, historians and, of course, philosophers. However, women philosophers seemed to be excluded from the history of philosophy. The philosophy world was dominated by men for thousands of years. Even though Plato stated that women and men were capable of leading the ideal city-state, he was thinking far ahead of his time. Through the voice of Socrates, Plato argued that talented and intelligent women should be chosen to work alongside men as Guardians (Rebecca Buxton, Lisa Whiting, 2020: 7). By many reasons, women themselves, societal pressures, religion, inequality education, and men's domination,

women cannot fulfill Plato's prediction. Another main reason is the historians who seemed biased in including women philosophers in the history of philosophy. To see this, you only have to look at some of the recent books published on the topic. In Philosophy : 100 Essential Thinkers, only two women feature, with Mary Wollstonecraft and Simone de Beauvoir taking the seats of honor. In The Great Philosophers: From Socrates to Turing, no women made the cut. Each chapter in that particular book was written by a contemporary philosopher, all of whom are also men. At the time of writing, a newly published book by A. C. Grayling, boldly titled The History of Philosophy, includes no sections on women philosophers. The book does include a three-and-a-half-page review of ‘'Feminist Philosophy' in which only one woman philosopher – Martha Nussbaum is mentioned by name (Rebecca Buxton, Lisa Whiting, 2020 : 7)

A similar thing happened here in my philosophy class. While we, our lecturer and students, were seriously discussing female monks' situation in Thailand, the idea popped up in my mind: how about female philosophers. Then I started asking my lecturers, one by one, about women philosophers, ; the answers were that no women philosophers they known. This bothers me to do more research about it. After a little research on YouTube and Google, I found plenty of women philosophers from the past to the present. This reason makes me try to do something about it. I found that many of them have a very amazing philosophy and very interesting life story. They argued with their contemporary men philosophers equally and were respected by those men philosophers as one of them as well. However, I choose Hypatia. She is a good one to start for me because she is well-known in her philosophy, character, and tragic death.

Hypatia's life was very remarkable. She devoted her life to all kinds of knowledge passed to her directly by her father, Theon. She had a rare beauty of face, features and bodily grace, combined with superior strength and vitality, Hypatia took up her father's work. Her voice was flute-like, and always used well within its compass, so as never rasp or tire the organs (Elbert Hubbard, 2015 : 7). The knowledge from her father alone is not enough that was the reason she made her decision to start her journey to Athen, which in that time was the hub of the universe. It was the meeting place of the East and the

West. Travel, public speaking, and meeting people of note form a strong trinity of good things. The active mind is the young mind, and it is more than the dream of a poet which declares that Hypatia was always young and always beautiful, and that even Father Time was so in love with her that he refused to take a toll from her, as he passed with his hourglass and scythe(Elbert Hubbard, 2015 : 12). Because of her intelligence and her power of knowledge, she was always invited to council with the governor closely. This made some groups of Christian mobs who was disadvantaged from her advice very unhappy. Later she was murdered by them. Her death was a tragedy. A religious mob set upon Hypatia as she was going in her carriage from her lecture-hall to her home. She was dragged to a near-by church with the intent of making her publicly recant, but the embers became a blaze, and the blaze became a conflagration, and the leaders lost control. The woman's clothes were torn from her back, her hair torn from her head, her body beaten to a pulp, dismembered, and then to hide all traces of the crime and distribute the guilt so no one person could be blamed, a funeral- pyre quickly consumed the remains of what but an hour before had been a human being. Daylight came, and the sun's rays could not locate the guilty ones (Elbert Hubbard, 2015 : 31)

Hypatia was considered as the first unique and outstanding women philosophers in the history of philosophy. She was the first woman to be qualified to lecture in public since, by that time, men only were qualified by educational and social status. However, Hypatia proved that she also can do what those men did. Her teachings, influenced by Neo-Platonism, were very compromise and allowed all kinds of students from different backgrounds of beliefs to study together. She had learned from her father and their Neo-platonic predecessors. In a culture such as ours, which values innovation for its own sake, this can be considered a failing, but her goal was to teach her students to live well, not to change doctrine for the sake of novelty. We know some of the philosophy of Hypatia's most prominent disciple, Synesius of Cyrene, who later converted to Christianity and became Bishop of Ptolemais (Bruce J. MacLennan, 2013 : 46). Like most ancient philosophers, Hypatia taught a way of life, not an academic subject to be studied but not practiced. This does not mean that they did not investigate and debate abstruse topics, but these intellectual pursuits were a means to an end :

living well. This is the approach to Hypatia's philosophy that I take in this book : a way of life. Therefore, its focus is on spiritual practices and exercises directed toward your spiritual transformation and well-being (Bruce J. MacLennan, 2013 : 20)

Hypatia's life and philosophy are really interesting to me. Her life style, intelligence, and teaching in philosophy are as good as men. Since a lot of research about men philosophers was already done, this time, I decided to do this research about "Analyzing the Neo-Platonism of Hypatia of Alexandria" to give some space and credit to women philosophers.

The objective of the study

1) To study the concept of Platonism.

2) To study the Neo-Platonism of Hypatia of Alexandria.

3) To analyze the Neo-Platonism of Hypatia of Alexandria.

Scope of the Study

This research aims to analytically study of the concept of Platonism and Neo-Platonism of Hypatia of Alexandria. This research is documentary research which is divided into two scopes of the study as follows:

1) Scope of Text:

a) Primary sources: Neoplatonism by Paulina Remes, A History of Women Philosophers by Mary Ellen Waithe, The Wisdom of Hypatia by Bruce J. MacLennan, and “Greek Philosophy : The Sources of Western Wisdom” by Phra Brahmapundit (Prayoon Dhammacitto)

b) Secondary sources: thesis, dissertations, texts and academic papers, and websites.

2) Scope of subject-matter/Contents

This research is to study these three contents as follows:

1) The concept of Platonism.

2) The Neo-Platonism of Hypatia of Alexandria.

3) The analyzing the Neo-Platonism of Hypatia of Alexandria.

Research Methodology

This is documentary research in line with the qualitative one emphasizing documents. Its methodology can be divided into three stages as the follows:

1) The data collected from relevant sources: A History of Women Philosophers by Mary Ellen Waithe, The Wisdom of Hypatia by Bruce J. MacLennan , and "Greek Philosophy: The Sources of Western Wisdom" by Phra Brahmapundit (Prayoon Dhammacitto) texts, books, research works, dissertations, academic papers, and other sources and related documents.

2) The data analysis: the collected data were analyzed in favor of a descriptive analysis based on the inductive method.

3) The research finds in the form of a final copy are reported to the concerned agencies with the conclusions and suggestions.

The research result

The concept of Platonism

Platonism is the term that called referring to the believers and followers of Plato. Even though Plato's teachings were interpreted, commented on, or criticized, the base teachings were conserved. It is the combination of negativities, especially: anti-materialism, anti-mechanism, anti-nominalism, anti-relativism, and anti-skepticism. By this definition, Plato himself was considered as a Platonist

Metaphysics of Platonism was undoubtedly based on the core philosophical teaching of Plato. That is the Ideas or Form. According to Plato, the Ideas are universal, plentifully, perceived reasoning, objective truth, spaceless, and timeless. Everything is the copies of the Ideas.

All of Plato's philosophy is based on the theory of Ideas. Ethic of Platonism relying on this core teaching. The goodness should be conducted by reason and knowledge. In Plato's philosophy, the highest goodness is the Idea of the Good. He stated that good people should follow the four virtues, Wisdom, Courage, Temperance, and Justice. Justice is the result of the above three virtues. It is considered as the most important of all. Perfect intelligence is the true knowledge because it can reach the highest truth.

True learning is not about learning new things but the process of recovery of the universal things or the Ideas.

Platonist do not believe that knowledge derives from sensibility. The reasoning is the way to get to the highest knowledge. He proposed how the mind works to recognize things by the four levels, image, belief, reasoning, and perfect intelligence.

Neo-Platonism

The term Neo-Platonism was not introduced until the nineteenth century, and philosophers at that time likely considered their beliefs to be simply an interpretation of the teachings of Plato, making them by all accounts Platonists. However, Plotinus was known to criticize Plato and believed some of the ideas could have been better expressed. He attempted his own interpretations and commentaries on the original works. The combination of Aristotle's work on the sensible world' and Plato's spiritual ideas formed a whole new movement, now commonly known as Neo-Platonism.

Neo-Platonism was initiated in Alexandria. The exchange of culture between Greek and eastern happened here. Neo-Platonism is the last Greek philosophy school that existed after the two big schools, Stoicism and Epicureanism, not least than 500 years ago. During this five centuries, Skepticism damaged the trust of in the real way philosophers find the truth. Neo-Platonism existed during the lowest point of Greek Metaphysic and Epistemology because Skepticism taught that it is impossible to only seek out the truth by reason. Neo-Platonism solved this problem by proposing new ways to find the truth. That is the way applying the mysterious experience in religion, Gnosticism.

The main teaching of Neo-Platonism is based on the teaching of Plotinus. Metaphysics of Neo-Platonism deriving from the Idea of Plato, but was called the One or the Good by Plotinus. His important theory is the Emanation. There are three emanations from the One: Nous, World-Soul and Material World.

In Ethic, Plotinus claimed that body is the prison of human soul. The higher soul needs freedom from the body to be with the one. There are three levels of soul upgrading: to purify itself by practicing the four virtues, wisdom, courage, temperance, and justice, to ignore the sensibility and focus on learning philosophy and science, and on uniting with the one.

Plotinus's epistemology is through philosophical reflection, spirituality, meditation, and virtue to reach the divine intellect and contemplate the beauty of the noetic archetype. The supreme goal of human life is to be united to the God who is above all things. To achieve this salvation is to follow the process of mysticism.

Neo-Platonism of Hypatia

Hypatia is a Neo-Platonist philosopher. Her family was wealthy enough to provide her the best education, especially her father, Theon. She was a prominent philosopher due to there were a lot students from the west and the east come to learn from her in Alexandria. The very important city in Egypt consisting of the biggest library in the world and the hup of western and eastern cultures.

Hypatia was influential in philosophy, politics, and society. Philosophers in that time were treated as celebrities and beyond human beings. Philosophers became famous within the political circle due to their reasoned, political advices. As a Neo-Platonist, Hypatia was considered as a Pagan. Since Christianity was the main religion in that time, what she taught and advised was a risk for Christianity. Even though what she taught was not anti-Christian and there was no discrimination between Pagan and Christianity. Her students were from both pagan and Christian backgrounds. Never the less it led to her terrible death by Christian mob at last. Her death was a martyr which later became the symbol for feminist. Her name was symbolized in many projects to memorize her as "the Egyptian woman philosopher".

Hypatia did not proposed any of her own philosophy which is normal for philosophers in that time to rather teach and comment on the former theories. All her texts were not survived, too. What we can refer to her teaching was by her students' letters, and the records of her daily life and belief. This means that Hypatia must teach Neo-Platonic philosophy to her students due to she was a Neo-Platonist. The main teaching of Neo-Platonism was based on Plotinus's teachings which already mentioned above. However, I will try to analyze how she taught Neo-Platonist to her students by her own intellect.

According to the quotes from her students referring to the main teaching of Plato and his followers, this can conclude that Hypatia's metaphysical philosophy was never be far from the core teaching of Plato. Since Neo-Platonism originated and became popular in Alexandria, her belief must be more closely to the reinterpretation by former Neo-Platonists based on the one and the emanations.

In ethics, we can also analyze her daily life. Hypatia was still single until her death. She lived her life according to the way of life of a Platonist. A Platonist lives life by reason. Hypatia look beyond her matter body which is not according to her sex. She would follow Plotinus, who claimed that the body is the prison of the human soul. The higher soul needs freedom from the body so it can be with the one. The ways to practice are to ignore the sensibility and focusing on learning philosophy and science, and to unite with the one. The goal of a follower of Plato was to live in assimilation to god in so far as possible.

We seem to have more information about her epistemology because we have more records about how she taught. As we know that Neo-Platonist added a mystic way to seek the truth besides reasoning. Beside focusing on higher education, Hypatia also taught oracles and rituals to her students, too. Hypatia also taught secret rites and mysteries.

Suggestion

As I stated in the significance of this research that women philosophers were forgotten by philosophical society. They were treated significantly less important even though there were actually women philosophers in the history of philosophy. There is only one woman philosopher was list in the book of 100 famous philosophers. Hundreds of women philosophers, according to Mary Ellen Waithe, tried so hard to collect all their information. She has proved that a lot of women philosophers worthy of study. This research is just a small to bring women philosophers alive again in philosophy course. I do not ask for the equality to man philosophers, but they should be in at least one content in philosophy class because there are no contents at all above them in my two years classes of Philosophy here.

Next Research Suggestion

There are plenty of women philosophers to study more, especially in this region where women are treated as less important. More researches about them are needed badly because woman plays an important role in developing society as well as philosophical fields. Here are my suggestions for the next research:

1) The reasons women philosophers were forgotten.

2) The ideas of women philosophers on the soul.

3) The philosophy of Anne Conway

Bibliography

Rebecca Buxton, Lisa Whiting, Philosophy Queen: (Unbound (2020)

Elbert Hubbard, Hypatia: (CreateSpace Independent Publishing Platform 2015)

Bruce J. MacLennan, Wisdom of Hypatia (Llewellyn Publications 2013)

แนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น

A Guideline for Participatory Academic Administration in Accordance with the Three Puññakiriyā-Vatthu of Educational Institutions Under the Office of Special Education Bureau in Khon Kaen

อภิชาติ จันทร์ศรี[1]
พระครูปลัดบุญช่วย โชติวโส[2] **และ สุรศักดิ์ จันพลา**[3]
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2,3]
Apichat Junsee[1]
PhrakhruPalad Boonchuay Chotivungso[2] **and Surasak chanpla**[3]
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus[1,2,3]
Corresponding Author, E-mail: 6305205045@mcu.ac.th

****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อเสนอแนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 194 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจากการสัมภาษณ์ 3 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.97 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

---

* ได้รับบทความ: 24 มีนาคม 2565; แก้ไขบทความ: 24 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 24 March 2022; Revised: 24 June 2022; Accepted: 29 June 2022

ผลการวิจัยพบว่า

1) การบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติเฉลี่ยอยู่ในระดับมากและเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการจัดการเรียนการสอน รองลงมา คือ ด้านการนิเทศภายในสถานศึกษา มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และด้านการวัดและประเมินผลการศึกษา มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

2) แนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น ผู้บริหาร ครูและบุคลากร ควรมีส่วนร่วมในการปรึกษา วางแผน ติดตาม ประเมินผล ปรับปรุง และพัฒนา โดยอาศัยหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประกอบด้วย 1) ทานมัย คือ การให้ทาน ผู้บริหาร ครูและบุคลากร ควรเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมในการทำงาน แสดงความยินดี ยอมรับเห็นชอบในการทำงานซึ่งกันและกัน 2) ศีลมัย คือ การรักษาศีล ผู้บริหาร ครู และบุคลากร ควรมีการช่วยเหลือ เพื่อพัฒนางานให้ประสบความสำเร็จ และ 3) ภาวนามัย คือ การอบรมจิตใจ ผู้บริหาร ครูและบุคลากร ควรมีการฝึกอบรมพัฒนา มีการรับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน การให้คำแนะนำ ให้ความรู้แก่ผู้ร่วมปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของงาน

คำสำคัญ: การบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วม; การบริหารวิชาการ; บุญกิริยาวัตถุ 3

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study participatory academic administration in accordance with the Three Puññakiriyā-Vatthu of educational institutions under the Office of Special Education Bureau in Khon Kaen Province; 2) to propose a guideline for participatory academic administration in accordance with the Three Puññakiriyā-Vatthu of educational institutions under the Office of Special Education Bureau in Khon Kaen Province. The researcher defined a total sample of 194 people and three key informants for the interview. The research instruments were: questionnaires and interview forms with a reliability value of 0.97. The statistics used in the data analysis were: Frequency, Percentage, and Standard Deviation.

The research results were as follows:

1) The overall mean of the participatory academic administration in accordance with the Three Puññakiriyā-Vatthu of educational institutions under the Office of Special Education Bureau in Khon Kaen Province was at a high level of practice. The aspect with the highest mean was teaching management, followed by supervision within educational institutions and the development of educational institutions. The lowest mean was seen in the aspect of educational measurement and evaluation.

2) The guideline for participatory academic administration in accordance with the Three Puññakiriyā-Vatthu of educational institutions under the Office of Special Education Bureau in Khon Kaen Province was that the administrators, teachers, and personnel should participate in consulting, planning, monitoring, evaluating, improving, and developing based on the Three Puññakiriyā-Vatthu as follows. 1) Dānamaya (giving): the administrators, teachers, and personnel should allow others to participate in the work, congratulate and accept or agree to work with each other. 2) Sīlamaya (precept observation) : the administrators, teachers, and personnel should help develop the work to be successful. 3) Bhāvanāmaya (mental development): the administrators, teachers, and personnel should participate in development training to obtain helpful information in work that can be used to advise or educate the colleagues to achieve the work objectives.

Keywords: Participatory Academic Administration; Academic Administration;
Three Puññakiriyā-Vatthu

บทนำ

การบริหารเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์กร เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จขององค์กร การบริหารการศึกษาถือเป็นเรื่องสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะการศึกษามีส่วนช่วยในการที่ช่วยพัฒนาคนในชาติทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคม เพื่อให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การวางแผนการศึกษาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงงานและบทบาทของการศึกษาให้ครอบคลุมทุกด้าน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ระบุให้มีการทำงานแบบมีส่วนร่วม คือ มาตรา 9 (2) ด้านการจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาให้มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา 9

(6) สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน สถาบันสังคมอื่น (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 4)

การบริหารงานแบบมีส่วนร่วมถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษา ควรใช้เป็นแนวทางในการบริหาร การทำงานต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย การมีส่วนร่วมในการทำงานไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ลงมือกระทำงานโดยตรงยังสามารถเป็นผู้ที่ให้ข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็น สอดคล้องกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นการจูงใจให้ผู้มีส่วนร่วมปฏิบัติงานในองค์การได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมรับผิดชอบและร่วมมือในการพัฒนาองค์การที่ปฏิบัติอยู่ด้วยความเต็มใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานขององค์การทำให้เกิดผลดีกับสถานศึกษา (จันทรานี สงวนนาม, 2553 : 116) การบริหารวิชาการถือเป็นงานที่มีความสำคัญเป็นงานหลักเรียกได้ว่าเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาซึ่งทั้งผู้บริหาร ครูและบุคลากรต้องมีความรู้ความเข้าใจให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดแนวทางปฏิบัติการประเมินผลและการปรับปรุงแก้ไขอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง แนวทางความสำเร็จของการปฏิรูปการเรียนรู้ต้องเริ่มที่ชั้นเรียนเป็นหลักสำคัญ โดยผู้บริหารอาจนำความคิดเห็นของตนเองของครู ผู้ปกครอง หรือข้อมูลทางวิชาการ แล้วหากลุ่มครูช่วยคิดและดำเนินการพร้อมทำความเข้าใจในเรื่องการเรียนรู้ใหม่ แล้วสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน หลังจากนั้นจึงวางแผนการดำเนินงานจัดทำคู่มือที่ปฏิบัติได้แล้วเข้าใจตรงกัน (ไพฑูร สินลารัตน์, 2558 : 39) การบริหารงานวิชาการจึงต้องมีความรู้ ความเข้าใจ จัดระบบงานให้มีความรัดกุมและให้มีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

สถานศึกษาสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษในจังหวัดขอนแก่น เป็นสถานศึกษาที่เปิดการเรียนการสอนให้บริการด้านการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษความต้องการจำเป็นของคนพิการและผู้ด้อยโอกาส ในส่วนการบริหารวิชาการมีปัญหาในด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอนการวัดและประเมินผลการศึกษา การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการนิเทศภายในสถานศึกษาเนื่องด้วยจำนวนครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีน้อยแต่มีภาระงานที่ได้รับมอบหมายมีจำนวนมาก และการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอน งานวิชาการที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของผู้บริหารสถานศึกษา ครูการศึกษาพิเศษ ครูและบุคลากรเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของคนพิการและผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น และรองรับผู้รับบริการที่มีความต้องการและความจำเป็นในการจัดการศึกษาพิเศษทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากปัญหาและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะของครูผู้สอนในสถานศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษาสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น โดยใช้เหตุอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ เหตุแห่งการทำความดีมาเป็นกรอบแนวทางในการบริหารสถานศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ สถานศึกษามีการปฏิบัติอย่างไร มีลักษณะการบริหารและการจัดการศึกษา อย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา จะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญ

เป็นแนวทางในการปรับปรุงการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำข้อมูลสารสนเทศที่ได้จากการวิจัยนำไปใช้เพื่อพัฒนาปรับปรุง พัฒนาทางด้านการบริหารวิชาการของสถาบันการศึกษาของตนเกิดการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร เกิดประสิทธิผลกับผู้เรียน และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อเสนอแนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น โดยมีผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมทั้งสิ้น 354 คน (ข้อมูลปีการศึกษา 2564)

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 4 โรงเรียน โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบง่ายจากตารางสำเร็จรูปของเครจซีและมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่างในแต่ละโรงเรียนตามขนาดของโรงเรียนและสัดส่วนของประชากร โดยมีผู้บริหาร จำนวน 13 คน ครูและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 181 คน กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 194 คน

2. เครื่องมือการวิจัย

2.1 ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2 กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ และสร้างเครื่องมือ เสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

2.3 นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา นำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ (IOC)

2.4 นำเครื่องมือที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากร ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด เพื่อหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีของครอนบาค (Cronbach)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การรวบรวมข้อมูล โดยการแจกแบบสอบถามจำนวน 194 ชุด โดยกระจายกลุ่มตัวอย่างและนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผล

3.2 เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Content Analysis)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ โดยการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

4.2 ทำการวิเคราะห์ข้อมูล 1) ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) และ 2) ระดับความคิดเห็นที่มีต่อแนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทั้งโดยรวมและรายด้านตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Liker)

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Content Analysis) เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงปัญหาและข้อเสนอแนะต่อแนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น โดยภาพรวม ดังนี้

ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น	**ระดับการมีส่วนร่วม**			
	$\bar{X}$	**S.D.**	**แปลผล**	**ลำดับ**
1. ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	4.27	0.42	มาก	4
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน	4.37	0.48	มาก	1
3. ด้านการวัดและประเมินผลการศึกษา	4.27	0.42	มาก	4
4. ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา	4.32	0.44	มาก	3
5. ด้านการนิเทศภายในสถานศึกษา	4.34	0.46	มาก	2
รวมเฉลี่ย	**4.31**	**0.44**	**มาก**	**-**

จากตารางที่ 1 พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.31) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ลำดับที่ 1 คือ ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยมีค่าเฉลี่ย 4.37 เมื่อพิจารณาในรายละเอียด ลำดับแรก คือ การจัดระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ ส่วนลำดับสุดท้าย คือ การวิเคราะห์ผลการประเมินเพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ลำดับที่ 2 คือ ด้านการนิเทศภายในสถานศึกษา โดยมีค่าเฉลี่ย 4.34 เมื่อพิจารณาในรายละเอียด ลำดับแรก คือ วางแผนจัดระบบการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนภายในสถานศึกษา ส่วนลำดับสุดท้าย คือ การติดตามประสานงานกับหน่วยงานทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการนิเทศงานวิชาการ และการจัดเรียนการสอนของสถานศึกษา ลำดับที่ 3 คือ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยมีค่าเฉลี่ย 4.32 เมื่อพิจารณาในรายละเอียด ลำดับแรก คือ การวิเคราะห์วิจัยการบริหารการจัดการและการพัฒนาคุณภาพงานวิชาการในภาพรวมของสถานศึกษา ส่วนลำดับสุดท้าย คือ การประสานความร่วมมือ แลกเปลี่ยนรู้ และเผยแพร่ผลงานการวิจัยกับองค์กรภายนอก และลำดับสุดท้าย คือ ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และด้านการวัดและประเมินผลการศึกษา โดยมีค่าเฉลี่ย 4.27 ซึ่งการแปลผลอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. ผลการสัมภาษณ์ แนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น พบว่า ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ในการปฏิบัติงาน และทำกิจกรรมร่วมกัน คือ มีส่วนร่วมในการปรึกษา วางแผน ตัดสินใจ ปฏิบัติ ติดตาม ประเมินผล ปรับปรุง และพัฒนา ซึ่งต้องอาศัยการให้ การเสียสละ การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมในการทำงาน การพลอยชื่นชมหรือแสดงความยินดี ยอมรับเห็นชอบในการทำงานของกันและกัน (ทานมัย) การประพฤติสุจริต มีความสัมพันธ์ที่ดี ไม่เบียดเบียนกัน มีการช่วยเหลือ บริการ ขวนขวายในกิจกรรมการทำงาน เพื่อพัฒนางานให้ประสบความสำเร็จ (ศีลมัย) รวมทั้งต้องมีการฝึกอบรมพัฒนา มีการรับข่าวสารข้อมูลเรื่องราวที่ดีงามและเป็นประโยชน์ต่อการทำงาน การให้คำแนะนำ ให้ความรู้แก่ผู้ร่วมปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของงาน (ภาวนามัย)

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจเกี่ยวกับแนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

จากการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น

ในภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกด้าน (4.31) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ในจังหวัดขอนแก่น ต้องอาศัยหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประกอบด้วย ทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย มาใช้ในการบริหารวิชาการ โดยการมีส่วนร่วมในการปรึกษา วางแผน ตัดสินใจ ปฏิบัติ ติดตาม ประเมินผล ปรับปรุง และพัฒนา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับการบริหารวิชาการ ในด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความคิดเห็นต่อการนำหลักสูตรไปบริหารจัดการในการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การศึกษาการสร้างบารมีตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของชาวบ้านหนองแวงตอตั้ง ตำบลคึมชาด อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัย พบว่า การสร้างบารมีตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประกอบด้วย 1) ทานมัย คือ ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ มีเป้าหมายระดับต้น คือ สิ่งที่พึงได้ในปัจจุบัน เป้าหมายระดับกลาง เป็นประโยชน์เมื่อละโลกนี้ไปแล้ว และเป้าหมายขั้นสูงสุด คือ การอยู่จบพรหมจรรย์ ไม่มีกิจที่จะต้องทำอีก ทานมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ ผู้รับทาน ผู้ให้ทานและวัตถุทาน 2) สีลมัย คือ ทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือ ประพฤติดีมีระเบียบวินัยการรักษาศีล 5 เป็นการมีเจตนางดเว้นจากการทำชั่ว 5 ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูด และ3) ภาวนามัย คือ ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา ฝึกอบรมจิตใจเจริญปัญญา (พระหนูกัน กตคุโณ (ฤๅวิเศษ), 2558 : 163) กล่าวคือ ด้านทานมัย (การให้ทาน) มีการให้ การเสียสละ การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมในการทำงาน การพลอยชื่นชมหรือแสดงความยินดี ยอมรับเห็นชอบในการทำงานของกันและกัน ในด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความคิดเห็นต่อการจัดระบบช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การปฏิบัติตนตามหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ 3 ของข้าราชการครูในโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านทานมัย ที่เป็นเช่นนี้สามารถอธิบายได้ว่า ข้าราชการครูโรงเรียนเทศบาล ได้ให้ความสำคัญกับการให้ทาน ว่าเป็นสิ่งแสดงน้ำใจของมนุษย์ผู้มีจิตใจสูง มีเมตตาจิตต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ด้วยการให้ การเสียสละแบ่งปันมากน้อยตามกำลังของวัตถุ ผู้มีทานย่อมเป็นผู้อบอุ่น หนุนโลกให้ชุ่มชื่น การเสียสละจึงเป็นเครื่องค้ำจุนหนุนโลก (ประพิศ โบราณมูล, 2554 : 56) เมื่อพิจารณาในด้านศีลมัย (การรักษาศีล) มีความประพฤติสุจริต มีความสัมพันธ์ที่ดี ไม่เบียดเบียนกัน มีการช่วยเหลือ บริการ ขวนขวายในกิจกรรมการทำงาน เพื่อพัฒนางานให้ประสบความสำเร็จ และด้านภาวนามัย (การอบรมจิตใจ) มีการฝึกอบรมพัฒนา มีการรับข่าวสารข้อมูลเรื่องราวที่ดีงามและเป็นประโยชน์ต่อการทำงาน การให้คำแนะนำ ให้ความรู้แก่ผู้ร่วมปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของงาน ในด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความคิดเห็นต่อการวิเคราะห์วิจัยการบริหารการจัดการและการพัฒนาคุณภาพงานวิชาการในภาพรวม

ของสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก และด้านการนิเทศภายในสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความคิดเห็นต่อการวางแผนจัดระบบการนิเทศงานวิชาการ และการเรียนการสอนภายในสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การใช้หลักศาสนธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาตน: กรณีศึกษานักศึกษาที่เข้าเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเบื้องต้น มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผลการวิจัยพบว่า หลัก “บุญกิริยาวัตถุ” สามารถตอบโจทย์นี้ได้ โดย “ศีล” อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อการไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นนั้น ช่วยพัฒนาความเป็นผู้มีระเบียบวินัยในการดำรงชีวิตอยู่ในกรอบของกฎหมายและศีลธรรม และพัฒนาความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น ในขณะที่ “ทาน” การให้ เสียสละ แบ่งปัน ก็ช่วยในการพัฒนาคุณธรรม 2 ประการ คือ ความพอประมาณหรือความพอเพียงและการมีจิตสาธารณะ และท้ายสุด “ภาวนา” ก็เป็นการพัฒนาจิตและคุณสมบัติของจิตทั้ง 3 ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาวะของจิต พร้อมๆ ไปกับการพัฒนา “ปัญญา” ให้มีความเข้าใจในธรรมชาติที่แท้จริง ของชีวิตและสรรพสิ่ง ซึ่งจะทำให้สามารถปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง และดำรงชีวิตดูอยู่ได้โดยไม่ทุกข์ (ลักษณวัต ปาละรัตน์, 2563 : 33)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ผู้บริหาร ครูและบุคลากร ควรร่วมกันปรับใช้ และพัฒนาในด้านการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรและกำหนดแผนการจัดการเรียนรู้ ให้เกิดความสำเร็จด้านวิชาการ

1.2 ผู้บริหาร ครูและบุคลากร ควรมีการติดตามประสานงานกับหน่วยงานทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการนิเทศงานวิชาการ และการจัดเรียนการสอนของสถานศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเรื่องการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ด้านหลักธรรมอื่น ๆ เช่น ไตรสิกขา อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4

2.2 ควรศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษา เช่น ภาวะผู้นำทางการบริหารวิชาการ การพัฒนาการบริหารวิชาการ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ

องค์ความรู้ใหม่

แนวทางการบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประกอบด้วย

1. การบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมด้านทานมัย คือ การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการต่าง ๆ โดยการให้ทาน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน การให้ทานด้วยจิตใจที่ดีงาม การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมในการทำงาน พลอยชื่นชมหรือแสดงความยินดี ยอมรับเห็นชอบในการทำงานของผู้อื่น การให้ทาน มีวัตถุประสงค์สำคัญในการละลายความโลภในจิตใจมนุษย์ ส่งผลให้เกิดความใสสว่าง สะอาดของจิตใจขึ้นมา

2. การบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมด้านศีลมัย คือ การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการต่าง ๆ โดยการประพฤติสุจริต การรักษาศีล มีความสัมพันธ์ที่ดี เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนกัน การมีความอ่อนโยน สุภาพอ่อนน้อม ให้เกียรติกัน เคารพยกย่องท่านผู้มีความเป็นผู้ใหญ่ ผู้สูงด้วยคุณธรรมความดี การมีกิริยามารยาทงดงาม การช่วยเหลือ รับใช้ บริการ ขวนขวายในกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อพัฒนางานให้ประสบความสำเร็จ

3. การบริหารวิชาการแบบมีส่วนร่วมด้านภาวนามัย คือ การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการต่าง ๆ โดยการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา การฟัง การอ่าน การรับข่าวสารข้อมูลเรื่องราวที่ดีงาม และเป็นประโยชน์ต่อการทำงาน การให้คำแนะนำ ให้ความรู้แก่ผู้ร่วมปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของงาน

เอกสารอ้างอิง

จันทรานี สงวนนาม. (2553). ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: สำนักพิมพ์ บุ๊ค พอยท์.

ประพิศ โบราณมูล. (2554). การปฏิบัติตนตามหลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ 3 ของข้าราชการครูในโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2*(1), 50-59.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2553). การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). 2550. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 119 ตอนที่ 123 ก, 19 ธันวาคม 2545.

พระหนูกัน กตคุโณ (ฤาวิเศษ). (2558). การศึกษาการสร้างบารมีตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ของชาวบ้านหนองแวงตอตั้ง ตำบลคึมชาด อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 14*(3), 163-173.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2558). ปฏิรูปการเรียนรู้ : ปฏิรูปการศึกษากลับทางจากล่างขึ้นบน. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.

ลักษณวัต ปาละรัตน์. (2563). การใช้หลักศาสนธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาตน : กรณีศึกษานักศึกษาที่เข้าเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเบื้องต้น มหาวิทยาลัยรามคำแหง. *วารสารวิจัยรามคำแหง (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 23*(2), 33-44.

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ

The Relationship Between Creative Leadership and The School Effectiveness in the Chaiyaphum Provincial Administrative Organization

เสรี ออไธสง[1] และ เพียงแข ภูผายาง[2]
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ[1,2]
Seree Orthaisong[1] and Piangkae Poophayang[2]
Chaiyaphum Rajabhat University[1,2]
Corresponding Author, E-mail: seasereeorthaisong@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ระดับประสิทธิผลของสถานศึกษา และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Study) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan แล้วทำการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (multi stage random sampling) จำนวน 278 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามความคิดเห็นแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับความคิดเห็นของครูผู้สอนเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการมีวิสัยทัศน์ ด้านการมีความยืดหยุ่นและด้านการมีจินตนาการ 2) ระดับความคิดเห็นของครูผู้สอน

---

* ได้รับบทความ: 18 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 24 มีนาคม 2565
Received: 18 February 2022; Revised: 17 March 2022; Accepted: 24 March 2022

เกี่ยวกับประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความสามารถในการแก้ปัญหาในสถานศึกษา ด้านความสามารถในการปรับเปลี่ยนและพัฒนาสถานศึกษา ความสามารถในการผลิตนักเรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และด้านความสามารถในการพัฒนานักเรียนให้มีทัศนคติทางบวก และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาและประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ในระดับมาก (r = 0.735) และเป็นไปในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านที่มีความสัมพันธ์สูงสุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ รองลงมา คือ ด้านการมีความยืดหยุ่น และด้านที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุด คือ ด้านการมีจินตนาการ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์; ประสิทธิผลของสถานศึกษา; การบริหารสถานศึกษาศึกษา

Abstract

The objectives of this research were to study 1) the level of creative leadership of school administrators, 2) the school effectiveness, and 3) the relationship between creative leadership of school administrators and the school effectiveness in Chaiyaphum Provincial Administrative Organization according to the teachers' opinions. This is a survey study by using a quantitative research methodology. The sample group used in this research was 278 teachers who work in school in the Chaiyaphum Provincial Administrative Organization from using the ready-made tables of Krejcie and Morgan then multi stage random sampling. The research instrument was a 5-rating scale questionnaire. The statistics used in the data analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation and Pearson's product moment correlation coefficient.

The results of the research found that 1) the level of teachers' opinion about creative leadership of school administrators for overall and every aspect was at a high level, sorted in descending order: vision, flexibility, and imagination, 2) the level of teachers' opinion about the school effectiveness for overall and every aspect was at a high level, sorted from highest to lowest: the ability to solve problems in school, the ability to modify and develop school, the ability to produce students with high academic

achievement, and the ability to develop students to have a positive attitude, 3) the relationship between creative leadership of school administrators and school effectiveness in the Chaiyaphum Provincial Administrative Organization according to the opinions of teachers for overall, there was a high correlation (r = 0.735) and a statistically significant positive correlation at the .01 level. The creative leadership of the school administrators with the highest correlation was vision, followed by flexibility and the lowest correlation was imagination.

Keywords: Creative Leadership; The School Effectiveness; School Administration

บทนำ

การศึกษา คือ ส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคน สร้างสังคม และสร้างชาติ และทำให้ผู้คนดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 ซึ่งความสำคัญของการศึกษา คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ควบคู่กับการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของประเทศ พร้อมทั้งให้ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและแหล่งเรียนรู้ที่ไร้ขีดจำกัด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560 : 1-5) โดยส่วนสำคัญที่จะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้นคือ ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำที่ดี (รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2556 : 36) ซึ่งผู้นำที่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีทักษะเชิงสร้างสรรค์เพื่อการตัดสินใจที่ดี นำความคิดสู่การปฏิบัติ จูงใจบุคลากรให้เห็นคุณค่าและมั่นใจว่าความคิดนั้นตอบสนองต่อเป้าหมายของส่วนรวม ไม่ได้เป็นไปเพื่อผู้นำหรือผู้ตาม

การบริหารสถานศึกษาในปัจจุบันจำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องใช้ภาวะผู้นำในรูปแบบใหม่มาใช้ในการบริหารสถานศึกษา แต่อย่างไรก็ตามยังมีสถานศึกษาจำนวนมากที่เกิดปัญหาด้านการบริหารซึ่งส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาโดยรวมทั้งระบบ (ซาลีฮะห์ ดะเซ็ง, 2555 : 4) สาเหตุหนึ่งของปัญหา คือ การที่ผู้บริหารใช้เทคนิคที่ล้าสมัยมาใช้ในการบริหารสถานศึกษาโดยไม่คำนึงถึงสถานการณ์ปัจจุบันและความสมเหตุสมผล ฉะนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงจะต้องมีวิสัยทัศน์ที่สามารถมองอนาคตว่าต่อไปองค์กรจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีอะไรใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นบ้าง (ธนาภรณ์ นีลพัทธนันท์, 2562 : 2) ทั้งนี้ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่กล้านำเสนอแนวคิดใหม่ๆ เพื่อพัฒนางานและมีการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้บุคลากรได้คิดหาวิธีการที่แปลกใหม่มาใช้ในการปฏิบัติงาน (สุภาพร สืบเทพ, 2562 : 59-72) เพื่อให้การบริหารสถานศึกษาประสบผลสำเร็จ มีคุณภาพ และเกิดประสิทธิผล โดยมีตัวบ่งชี้ที่สำคัญ คือ คุณภาพของการบริหาร (Thomas, 1991 : 76) ซึ่งบทบาทของผู้บริหารมีผลต่อการสร้างคุณภาพของสถานศึกษา

(Baskett & Miklos, 1992 : 76) ซึ่งการบริหารโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์นั้นมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับประสิทธิผลของสถานศึกษา (มยุรี สนิทกุล, 2557 : 17)

สำหรับการจัดการศึกษาที่ผ่านมาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า สถานศึกษาบางแห่งในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดได้รับผลกระทบจากการถ่ายโอน ส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (มยุรี สมใจ, 2553 : 3) ในส่วนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาในสถานศึกษา 26 แห่ง จากผลการทดสอบทางการศึกษาจากหลายระดับในปีการศึกษาที่ผ่านมา เมื่อเปรียบเทียบจากทุกระดับแล้วนั้น พบว่า ควรมีการพัฒนาเพื่อเพิ่มจำนวนนักเรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดให้มีปริมาณมากขึ้น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ, 2563 : 49-50)

จากปัญหาการบริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะด้านผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนซึ่งเป็นตัวบ่งชี้สำคัญของประสิทธิผลของสถานศึกษา ส่งผลให้ผู้วิจัยซึ่งเป็นครูในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ที่อาจจะมีโอกาสทำหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาในอนาคต มีความสนใจในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน โดยข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารสถานศึกษาเป็นแนวทางให้ผู้บริหารวางแผนปรับปรุงและพัฒนาการบริหารสถานศึกษาตลอดจนเป็นแนวทางให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องนำไปพิจารณา ปรับปรุงและกำหนดนโยบาย เพื่อให้การบริหารสถานศึกษาในสังกัดดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน

2. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Study) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ ครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ

ปีการศึกษา 2564 จำนวน 26 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น จำนวน 629 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ปีการศึกษา 2564 ซึ่งได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น จำนวน 278 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามความคิดเห็นของครูผู้สอนที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์และประสิทธิผลของสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามวิธีการของ Likert มีค่าอำนาจจำแนกรายข้อ ในส่วนของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ มีค่าตั้งแต่ .696 - .935 และในส่วนของประสิทธิผลของสถานศึกษา มีค่าอำนาจจำแนกรายข้อ ตั้งแต่ .390 - .843 พร้อมทั้งมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีหาการค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (α - Coefficient) ตามวิธีของ Cronbach มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับในส่วนของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา เท่ากับ .991 และในส่วนของประสิทธิผลของสถานศึกษา เท่ากับ .969

4. การเก็บข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ เป็นการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

4.1 ขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิถึงนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ เพื่อขออนุญาตใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากครูผู้สอนในสังกัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

4.2 ผู้วิจัยขอหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลไปยังผู้อำนวยการสถานศึกษา เพื่อใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากครูผู้สอนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

4.3 นำส่งแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลไปยังสถานศึกษากลุ่มตัวอย่างทางไปรษณีย์แล้วให้สถานศึกษาส่งแบบสอบถามกลับคืนทางไปรษณีย์ตามที่ผู้วิจัยได้ติดแสตมป์และจ่าหน้าซองไว้เรียบร้อยแล้ว

5. เมื่อผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามกลับมาแล้ว จึงทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ โดยคัดเลือกเฉพาะฉบับที่มีความสมบูรณ์ และนำมาจัดระเบียบข้อมูลเพื่อลงรหัสในแบบสอบถาม จากนั้นนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ดังนี้

5.1 วิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์และประสิทธิผลของสถานศึกษา ซึ่งเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ

5.2 วิเคราะห์ข้อมูลระดับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์และประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยการหาเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแล้วนำผลการวิเคราะห์ทางสถิติจากนั้นมาแปลผลตามเกณฑ์

5.3 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของครูผู้สอนเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการมีวิสัยทัศน์ ด้านการมีความยืดหยุ่น และด้านการมีจินตนาการ

2. การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของครูผู้สอนเกี่ยวกับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความสามารถในการแก้ปัญหาในสถานศึกษา ด้านความสามารถในการปรับเปลี่ยนและพัฒนาสถานศึกษา ความสามารถในการผลิตนักเรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และด้านความสามารถในการพัฒนานักเรียนให้มีทัศนคติทางบวก

3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ในระดับมาก ($r = 0.735$) และเป็นไปในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านที่มีความสัมพันธ์สูงสุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ รองลงมา คือ ด้านการมีความยืดหยุ่น และด้านที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุด คือ ด้านการมีจินตนาการ

อภิปรายผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของครูผู้สอนเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการมีวิสัยทัศน์ ด้านการมีความยืดหยุ่น และด้านการมีจินตนาการ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่ผู้บริหารสถานศึกษา ได้นำความรู้ทักษะและประสบการณ์ในการวิเคราะห์บริบทของสถานศึกษา เพื่อกำหนดเป้าหมายของสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ จึงทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำจะต้องตระหนักถึง ความก้าวหน้าทันสมัย มีความสร้างสรรค์เพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคมพร้อมทั้งผลักดันให้บุคลากรในองค์กรร่วมมือกันทำงาน จึงมีความจำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในการมองภาพอนาคตในการกำหนดจุดหมายปลายทางขององค์กรที่เชื่อมโยงกับนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด มุ่งเน้นนำพาองค์กรสู่ความเป็นเลิศ ซึ่งวิสัยทัศน์เหล่านั้นจะต้องมีจุดหมายปลายทางที่ชัดเจน ท้าทาย มีพลัง

และมีความเป็นไปได้ โดยเป็นไปเพื่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งเป็นการลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นด้วยวิธีการแนวทางใหม่ๆ อย่างสร้างสรรค์ เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ด้วยประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นส่งผลให้ครูผู้สอน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ มีความคิดเห็นต่อระดับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ด้านการมีวิสัยทัศน์ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขวัญฤทัย ภู่สาระ (2562 : 51-59) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ นอกจากนั้น กันยากร จินสีดา (2561 : 229-240) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ และ นิภาพร จันทรจิตร (2564 : 153-166) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตดินแดง - ห้วยขวาง สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

2. การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของครูผู้สอนเกี่ยวกับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความสามารถในการแก้ปัญหาในสถานศึกษา ด้านความสามารถในการปรับเปลี่ยนและพัฒนาสถานศึกษา ความสามารถในการผลิตนักเรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และด้านความสามารถในการพัฒนานักเรียนให้มีทัศนคติทางบวก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ มีการมอบหมายงานให้บุคลากรได้เหมาะสมกับศักยภาพ มีการตัดสินใจในเรื่องนโยบายการจัดการศึกษาที่ชัดเจน ใช้ความรู้ด้านการบริหารและด้านวิชาการประกอบการปฏิบัติงานในเรื่องต่าง ๆ ใช้หลักการมีส่วนร่วมในการบริหาร เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีบทบาทในการช่วยคิด ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จตุรภัทร ประทุม (2559 : 119-130) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27 ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลของสถานศึกษาโดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก นอกจากนั้น อมรา ไชยดำ (2559 : 209-224) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27 ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก พร้อมด้วย สุทิน สุขกาย (2562 : 69-77) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ศรีสะเกษ เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยภาพรวม พบว่า มีความสัมพันธ์ในระดับมากและเป็นไปในทิศทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านที่มีความสัมพันธ์สูงสุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ รองลงมา คือ ด้านการมีความยืดหยุ่น และด้านที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุด คือ ด้านการมีจินตนาการ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ มีความสามารถในการจูงใจ ประสานงานกับบุคลากรในสถานศึกษาอย่างมีวิสัยทัศน์ กระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการกระทำใหม่ ๆ ภายในองค์กร เพื่อให้บุคลากรสามารถคิดนอกกรอบ กล้าคิด กล้าตัดสินใจ หาแนวทางใหม่ ๆ ในการบริหารและสื่อสารภายในองค์กร มีความสามารถในการปรับตัวและกระบวนการทำงานต่าง ๆ ในองค์กรให้มีความง่าย คล่องตัว และยืดหยุ่น เผชิญกับสถานศึกษที่ซับซ้อนและแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้สถานศึกษามีระบบในการบริหารจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ส่งผลให้สถานศึกษาบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ โดยประสิทธิผลของสถานศึกษานั้น สิ่งที่เป็นตัวชี้วัด คือ ความสำเร็จของสถานศึกษาที่สามารถปฏิบัติหน้าที่จนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์โดยตรงกับประสิทธิผลของสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ เตชินณ์ อินทบำรุง (2562 : 178-187) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนตามการรับรู้ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนตามการรับรู้ของครูในภาพรวม มีความสัมพันธ์ในระดับมากและเป็นไปในทิศทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 พร้อมทั้ง สุภาพร สืบเทพ (2562 : 59-72) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 เนื่องจากผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ดังนั้นหน่วยงานต้นสังกัดควรมีการจัดทำยุทธศาสตร์การอบรม เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของตัวแปรภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ทั้ง 3 ด้าน

โดยเฉพาะด้านการมีจินตนาการอันจะส่งผลไปสู่ความมีประสิทธิผลของสถานศึกษาให้อยู่ในระดับมากขึ้นไปอีก

1.2 เนื่องจากผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่าประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ดังนั้นหน่วยงานต้นสังกัดควรจัดทำแนวทางปฏิบัติสู่ประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยเฉพาะในด้านการพัฒนานักเรียนให้มีทัศนคติทางบวก เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานอย่างเต็มกำลังความรู้ ความสามารถส่งผลให้สถานศึกษามีประสิทธิผลในระดับมากขึ้นไปอีก

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาตัวแปรภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในด้านอื่น ๆ ที่ไม่ได้นำมาพิจารณา เช่น การทำงานเป็นทีม การบริหารเวลา การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์มีความสมบูรณ์และมีความหลากหลายมากขึ้น

2.2 ควรศึกษาภาวะผู้นำด้านอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ

องค์ความรู้ใหม่

1. ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษามีองค์ประกอบเด่นชัดที่ครูผู้สอนสามารถรับรู้ได้ คือ ด้านการมีจินตนาการ ด้านการมีความยืดหยุ่น และด้านการมีวิสัยทัศน์ โดยด้านที่ครูผู้สอนสามารถรับรู้ได้เด่นชัดที่สุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์

2. ประสิทธิผลของสถานศึกษามีองค์ประกอบเด่นชัดที่ครูผู้สอนสามารถรับรู้ได้ คือ ด้านความสามารถในการปรับเปลี่ยนและพัฒนาสถานศึกษา ด้านความสามารถในการผลิตนักเรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ด้านความสามารถในการพัฒนานักเรียนให้มีทัศนคติทางบวก และด้านความสามารถในการแก้ไขปัญหาในสถานศึกษา โดยด้านที่ครูผู้สอนสามารถรับรู้ได้จากพฤติกรรมของบุคลากรส่วนใหญ่ในสถานศึกษาที่เด่นชัดที่สุด คือ ด้าน ความสามารถในการแก้ไขปัญหาในสถานศึกษา

3. ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา มีความสัมพันธ์กันในระดับมาก ซึ่งหากสถานศึกษาใดผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในระดับมาก ก็จะส่งผลทำให้ประสิทธิผลของสถานศึกษาอยู่ในระดับมากและหากสถานศึกษาใดมีประสิทธิผลอยู่ในระดับมาก ก็สามารถกล่าวได้ว่าผู้บริหารของสถานศึกษานั้นมีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในระดับมากเช่นเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

กันยากร จินสีดา. (2561). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 8*(2), 229-240.

ขวัญฤทัย ภู่สาระ. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 1. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 21*(2), 51-59.

จตุรภัทร ประทุม. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27. *วารสารวิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 27*(2), 119-130.

ซาลีฮะห์ ดะเซ็ง. (2555). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเข ตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

เตชินณ์ อินทบำรุง. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของโรงเรียนตามการรับรู้ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 11*(1), 178-187.

ธนาภรณ์ นีลพันธนันท์. (2562). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 32.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

นิภาพร จันทรจิตร. (2564). ความคิดเห็นของครูที่มีต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตดินแดงขห้วยขวาง สังกัดกรุงเทพมหานคร. *Journal of Roi Kaensarn Academi, 6*(2), 153-166.

มยุรี สมใจ. (2553). การบริหารงานวิชาการสู่เกณฑ์มาตรฐานการศึกษาของชาติกลุ่มโรงเรียนปง 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพะเยา เขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

มยุรี สนิทกุล. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 4. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2550). มนุษยสัมพันธ์ : พฤติกรรมมนุษย์ในองค์การ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

สุทิน สุขกาย. (2562). การศึกษาประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย, 1*(1), 69-77.

สุภาพร สืบเทพ. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารสถานศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ. *วารสารวิชาการศิลปะศาสตร์และวิทยาศาสตร์, 6*(1), 59-72.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ. (2563). แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2561-2565) ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ. ชัยภูมิ: กองแผนและงบประมาณ.

อมรา ไชยดำ. (2559). ประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 13*(61), 209-224.

Baskett, S. and Miklos, E. (1992). Perspectives of Effective Principals. Saskatchewan. Canada: The Canadian Administrator.

Thomas, J. S. (1991). The Principalship: A reflective practice perspective. (2nd ed.). Needham Heights. MA: Allyn and Bacon.

ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

Efficiency in Good Governance Management of Wat Phrom Rangsee, Samae Dam Subdistrict, Bang Khun Thian District, Bangkok

พระบุญเม็ง เสง[1] และ ราเชนทร์ นพณัฐวงศกร[2]
มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์[1,2]
Phra Bunmeng Seng[1] and Rachen Noppanatwongsakorn[2]
Southeast Asia University[1,2]
Corresponding Author, E-mail: bunmengllb@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร 2) ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร และ 3) เสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนชาย-หญิงแขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร จำนวน 120 คน เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และทดสอบสมมติฐาน ด้วย Independent Sample t-test และเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวอย่างที่มากกว่า 2 กลุ่มด้วย One-Way ANOVA

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก

---

* ได้รับบทความ: 18 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 24 มีนาคม 2565
Received: 18 February 2022; Revised: 17 March 2022; Accepted: 24 March 2022

($\bar{X}$ = 4.13, S.D = 0.74) คือ การบริหารจัดการตามหลักความรับผิดชอบ ($\bar{X}$ = 4.23, S.D = 0.82) การบริหารจัดการตามหลักความคุ้มค่า ($\bar{X}$ = 4.21, S.D = 0.66) การบริหารจัดการตามหลักนิติธรรม ($\bar{X}$ = 4.14, S.D = 0.64) การบริหารจัดการตามหลักการมีส่วนร่วม ($\bar{X}$ = 4.10, S.D = 0.72) การบริหารจัดการตามหลักคุณธรรม ($\bar{X}$ = 4.07, S.D = 0.87) การบริหารจัดการตามหลักความโปร่งใส ($\bar{X}$ = 4.01, S.D=0.72) 2) ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) แนวทางที่เหมาะสมในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี ได้แก่ การเปิดอนิยภาสให้สนิกชนได้ถ้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการจัดให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

คำสำคัญ: หลักธรรมาภิบาล; ประสิทธิภาพ; การบริหารจัดการ

Abstract

The objectives of this quantitative research were to 1) study efficiency in good governance management of Wat Phrom Rangsee, Samae Dam Subdistrict, Bang Khun Thian District, Bangkok, 2) study individual factors affecting the efficiency in good governance management of Wat Phrom Rangsee, Samae Dam Subdistrict, Bang Khun Thian District, Bangkok, and 3) suggest guidelines for increasing the efficiency in good governance management of Wat Phrom Rangsee, Samae Dam Subdistrict, Bang Khun Thian District, Bangkok. Samples used in this research were 120 male and female residents in Samae Dam Subdistrict, Bang Khu Thian District, Bangkok. Research tool was a questionnaire. Data analysis was carried out by statistical packages to determine percentage (%), mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.), and a hypothetical test by Independent Sample t-test and one-way ANOVA.

The results of the research revealed that the efficiency in good governance management of Wat Phrom Rangsee, Samae Dam Subdistrict, Bang Khun Thian, District, Bangkok exhibited an overall high-level at $\bar{X}$ = 4.13, S.D=0.74. On separate domains, it showed accountability at $\bar{X}$ =4.23, S.D=0.82, efficiency at $\bar{X}$ =4.21, S.D=0.66, rule of law at $\bar{X}$ =4.14, S.D=0.64, participation at $\bar{X}$ =4.10, S.D=0.27, morality at $\bar{X}$ =4.07, S.D=0.87,

and transparency at $\bar{x}$=4.01, S.D=0.72 By hypothetical tests, it was found that individual factors, such as sex, age, education, career, and income, affected indifferently the efficiency in good governance management of Wat Phrom Rangsee, Samae Dam Subdistrict, Bang Khun Thian, District,Bangkok with statistical significance at a level of 0.05.

Keywords: Good Governance; Efficiency; Management

บทนำ

วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการรวมน้ำใจของบรรดาพุทธศาสนิกชน ทำให้หน้าที่ในการวางรากฐานความเจริญให้แก่สังคม ส่งเสริมความเป็นปึกแผ่น ความมั่นคงให้แก่สังคม ช่วยลดปัญหาสังคม ส่งเสริมประสิทธิภาพการควบคุมทางสังคมหรือกล่าวได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรม ที่ผู้คนให้เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิติและเป็นเอกลักษณ์ของสังคม ซึ่งจะพบได้จากการแสดงออกทางศิลปะวรรณคดี คติธรรมขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี เป็นต้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดและพระสงฆ์นอกจากจะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในสังคมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งละลาโลกไป พระสงฆ์นอกจากจะมีบทบาทเป็นผู้นาทางสังคม ทางกิจกรรม เป็นผู้นาทางด้านจิตใจของคนใจสังคมแล้ว พระสงฆ์ยังมีบทบาทต่างสังคมส่วนรวมในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น การพัฒนาสังคม การสังคมสงเคราะห์ สงเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ผู้ที่ได้รับความยากลาบาก หรือกระทั่งการช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมวัด และพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศ ได้เป็นอย่างดี ถ้าหาพระสงฆ์ในประเทศ ซึ่งมีจำนวนมากมีความรู้ความเข้าใจว่า การพัฒนาที่สำคัญ คือ การพัฒนาคน ก็จะช่วยกันชี้แจงให้ประชาชนและผู้นำประเทศเข้าใจ เพราะพระสงฆ์มีโอกาสพบปะสนทนากับคนทุกระดับ และวัดเป็นทรัพยากร

แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล มีบทบาทอย่างมากต่อหน่วยงานภายในประเทศทั้งภาครัฐและเอกชน มีการนำแนวคิดไปปรับใช้กับหน่วยงานอย่างเห็นได้ชัด มีการปรับลดขนาดของหน่วยงาน ปรับปรุงการบริหารให้มีคุณภาพมีการบริการสาธารณะต่าง ๆ เป็นที่พึงพอใจของประชาชนหลักธรรมาภิบาลมีกำหนดไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2546 คือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า โดยกำหนดให้หน่วยงานของรัฐทุกแห่งกำหนดโครงการเพื่อปรับปรุงงานในความรับผิดชอบให้สอดคล้องกับธรรมาภิบาล ธรรมาภิาล (Good Governance) คือ การปกครอง การบริหาร การจัดการ การควบคุม ดูแลกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึงการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ธรรมที่ใช้ในการบริหารงานนี้ มีความหมายอย่างกว้าง

กล่าวคือ หาได้มีความหมายเพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่รวมถึง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรมทั้งปวง ซึ่งวิญญูชนพึงมีและพึงประพฤติปฏิบัติ อาทิ ความโปร่งใสตรวจสอบได้ การปราศจากการแทรกแซงจากองค์กรภายนอก เป็นต้น ธรรมาภิบาล เป็นหลักการที่นำมาใช้ บริหารงานในปัจจุบันอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุเพราะ ช่วยสร้างสรรค์และส่งเสริมองค์กรให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพ อาทิ พนักงานต่างทำงานอย่างซื่อสัตย์สุจริตและขยันหมั่นเพียร ทำให้ผลประกอบการขององค์กรธุรกิจนั้นขยายตัว นอกจากนี้แล้วยังทำให้บุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ศรัทธาและเชื่อมั่นในองค์กรนั้น ๆ อันจะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น องค์กรที่โปร่งใส ย่อมได้รับความไว้วางใจในการร่วมทำธุรกิจ รัฐบาลที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ย่อมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักลงทุนและประชาชน ตลอดจนส่งผลดีต่อเสถียรภาพของรัฐบาลและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ เป็นต้น ดังที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2548) ได้กำหนดไว้โดยได้เสนอเป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย หลักธรรมาภิบาล และกำหนดเป็นพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2542 นั้น

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเกี่ยวกับ ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการของวัด การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลมีอะไรบ้างที่ต้องกระทำ การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลเป็นอย่างไร และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุ และสามเณรที่ อยู่จำพรรษาภายในวัด ต่อการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลเป็นอย่างไรและศึกษาปัญหาอุปสรรคและ ข้อเสนอแนะในการบริหารวัดให้มีความสอดคล้องกับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่วัดและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายปิดเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบ แบบสอบถามประกอบด้วย ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ของกลุ่มตัวอย่างวัดพรหมรังสี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 2 แบบสอบถามประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ทั้ง 6 ด้าน 1) การบริหารจัดการตามหลักนิติธรรม 2) การ บริหารจัดการตามหลักคุณธรรม 3) การบริหารจัดการตาม หลักความโปร่งใส 4) การบริหารจัดการตามหลักการมีส่วนร่วม 5) การบริหารจัดการตามหลักความรับผิดชอบ และ 6) การบริหารจัดการตามหลักความคุ้มค่า

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุเทพมหานคร

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยสอบถามจากประชาชนชาย - หญิง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 120 คน

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติพื้นฐานหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) แล้วเสนอแบบความเรียง

ตอนที่ 2 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ค่าเฉลี่ย(Mean)และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) S.D

ตอนที่ 3 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ตามความคิดเห็นและรวบรวมข้อมูลตามประเด็น นำมาเรียบเรียงนำเสนอในรูปแบบการบรรยาย โดยการหาความถี่ (Frequency) ความคิดเห็นที่ซ้ำกันนำมาเพียงหนึ่งเท่านั้น แล้วนำเสนอแบบบรรยาย

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1. ข้อมูลการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่ตอบแบบสอบถามเรื่อง ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้

1.1 เพศ ประชาชนแขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานครผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด จำนวน 120 คน คิดเป็นร้อยละ 100 เป็นเพศหญิงจำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 76.70

1.2 อายุ ประชาชนแขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ส่วนมากมีอายุ 46-60 ปี จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 47.50

1.3 การศึกษา ประชาชนแขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ส่วนมากมีการศึกษา

ระดับปริญญาตรี จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 40.00

1.4 อาชีพ ประชาชนแขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ส่วนมากมีอาชีพเกษตรกรรม จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 27.50

1.5 รายได้ต่อเดือน ประชาชนแขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ส่วนมากมีรายได้ต่อ 10,001 - 15,000 บาท จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 46.70

ตอนที่ 2. ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.13, S.D.=0.74) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร เรียงลำดับความสำคัญ การบริหารจัดการตามหลักความรับผิดชอบรองลงมา การบริหารจัดการตามหลักความคุ้มค่า การบริหารจัดการตามหลักนิติธรรม การบริหารจัดการตามหลักการมีส่วนร่วม การบริหารจัดการตามหลักคุณธรรม และการบริหารจัดการตามหลักความโปร่งใสโดยสรุปดังนี้

2.1 ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักนิติธรรม พบว่า การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยรวมมีความคิดเห็นระดับมาก ($\bar{X}$= 4.14, S.D.=0.64) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ข้อ 5. เป็นผู้มีกิริยาวาจาสุภาพนิ่มนวลการลงโทษทางวินัยแก่ ผู้ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบไม่ถูกต้อง ด้วยความเป็นธรรม ($\bar{X}$ = 4.30, S.D. = 0.46) และส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ทบทวนปรับปรุงเรื่องกฎระเบียบ ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.79)

2.2 ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักคุณธรรมพบว่า การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยรวมมีความคิดเห็นระดับมาก ($\bar{X}$=4.07, S.D.=0.87) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ข้อ 6. ผู้บริหารควรเป็นผู้ที่ยึดมั่นใน ความถูกต้องดีงาม ($\bar{X}$=4.27, S.D.=0.84) และส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ข้อ 8. ให้มีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ($\bar{X}$=3.83, S.D.=0.85)

2.3 ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักความโปร่งใสพบว่า การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในมีความคิดเห็นระดับมาก ($\bar{X}$= 4.01, S.D.=0.72) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยสูงที่สุดมีการสื่อสารที่ดีภายในตัว เช่น มีการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องได้ รับทราบ ($\bar{X}$ = 4.45, S.D.=0.50) ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ข้อ 11. ต้องมีความโปร่งใสในการตัดสินใจในการบริหารงาน เงิน และ คน ระยะเวลาการปฏิบัติงาน ($\bar{X}$=3.25, S.D.=0.77)

2.4 ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักการมีส่วนร่วม พบว่า การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในมีความคิดเห็นระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.10, S.D. = 0.72) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนรับรู้และเสนอความคิดเห็น ($\bar{X}$= 4.62, S.D.=0.49) ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ข้อ 17. การประเมินผลงานและเสนอความเห็นในการตัดสินปัญหา เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่มและมีพลังในการทำงานร่วมกัน ($\bar{X}$=3.75, S.D.=0.74)

2.5 ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักความรับผิดชอบ พบว่า การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในความคิดเห็นระดับมาก ($\bar{X}$= 4.23, S.D.=) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ผู้บริหารควรเป็นผู้ที่ ตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบ ต่อสังคม ($\bar{X}$=4.30, S.D.=) ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ข้อ 20.กล้าที่ยอมรับผลดีผลเสียจากการกระทำของตนเอง ($\bar{X}$=4.13, S.D.=0.64)

2.6 ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักความคุ้มค่าพบว่า การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในมีความคิดเห็นระดับมาก ($\bar{X}$=4.21, S.D.=0.66) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ข้อ 24. ใช้ทรัพยากรต่างๆในการดำเนินงานอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ($\bar{X}$ = 4.55, S.D.=0.77) ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ข้อ 25. การปฏิบัติงานต่าง ๆ มีความรวดเร็วมีคุณภาพ รณรงค์ให้บุคลากรปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงประสิทธิภาพของงาน ($\bar{X}$ = 3.75, S.D.=0.83)

ตอนที่ 3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการแก้ไขประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

การตอบแบบสอบถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาอื่นๆในประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

แนวทางการสร้างความสำเร็จในการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล คือ การจัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี ได้แก่ การที่พระสังฆาธิการระดับ ผู้ปกครองวัดดำเนินงานจัดกิจการต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน เช่น การบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี เจริญรุ่งเรืองทุกด้าน มีการจัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล จัดฝึกอบรมศาสนพิธีและวัฒนธรรมประเพณีไทยแก่เยาวชนหรือพุทธศาสนิกชนทั่วไปให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ประพฤติดีปฏิบัติชอบด้านการช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควร

ช่วยเหลือยามที่ประสบอุทกภัย การประสบวาตภัย หรือคราว หนาวจัด การนี้มุ่งเฉพาะการช่วยเหลือบุคคล ทั้งเป็นการประจำหรือการเฉพาะจะทำให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ต่อพันธกิจของวัดในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง ผู้บริหารวัดให้ความสำคัญในการใช้ธรรมาภิบาลในการบริหารวัด ด้านการจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี มีการปรับปรุง แก้ไข และพัฒนา ด้านสาธารณูปการของวัดให้ดียิ่งขึ้น มีการวางแผนการก่อสร้างถาวรวัตถุทั้งในปัจจุบันและอนาคตให้เหมาะสม ปรับปรุงพัฒนาภูมิทัศน์ภายในวัดให้สะอาดร่มเย็น การทำผังวัดให้เป็นระเบียบ การควบคุมบัญชีรายรับ-รายจ่าย ที่ใช้ในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ ด้านการปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีการปรับปรุงแก้ไข วางกฎระเบียบในการปกครองให้ดียิ่งขึ้น เข้มงวด สอดส่องดูแลให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ในวัดเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัยมากยิ่งขึ้น ด้านการเป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัย แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ มีการเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้ง อยู่ในศีลธรรมและหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ส่งพระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทพัฒนาสถานศึกษามากขึ้น มีส่วนร่วมในการจัดหาทุนการศึกษา มอบทุนการศึกษา วัสดุ อุปกรณ์การศึกษาแก่สถานศึกษา สนับสนุนผู้ด้อยโอกาสให้มีโอกาสศึกษาสูงยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

สมมติฐานที่ 1. ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับที่แตกต่างกันสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลการวิจัย เรื่อง ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร เรียงลำดับความสำคัญ การบริหารจัดการตามหลักความรับผิดชอบรองลงมา การบริหารจัดการตามหลักความคุ้มค่า การบริหารจัดการตามหลักนิติธรรม การบริหารจัดการตามหลักการมีส่วนร่วม การบริหารจัดการตามหลักคุณธรรม และการบริหารจัดการตามหลักความโปร่งใส มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าการบริหารจัดการตามหลักความรับผิดชอบ มีความสำคัญที่สุดอาจเป็นเพราะว่าบุคลากรทุกคนขององค์กรควรตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมการใส่ใจปัญหาสาธารณของบ้านเมืองและการกระตือรือล้นในการแก้ปัญหา คลอดจนเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตนสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาฤทธิชัย ญาณิทฺธิโก (นามสมบัติ) (2559) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชาย

ทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 100.00 มีอายุต่ำกว่า 18-27 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 55.50 มีพรรษา 10-19 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.80 สถานภาพพระภิกษุ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 72.70 การศึกษาระดับปริญญาโท มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32.70 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลกับการบริหารจัดการ โดยรวมมีค่าเฉลี่ย 3.97 อยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านนิติธรรม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 4.11 ข้อมูลเกี่ยวปัจจัยที่สัมพันธ์กับการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ด้านภาวะผู้นำ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 4.52 และด้านทรัพยากร มีค่าเฉลี่ย 3.99 ตามลำดับ จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างพบว่า การบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาลทั้ง 10 หลักนั้น อยู่ในระดับสูงตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ และปัจจัยทางการบริหารที่สัมพันธ์กับการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล ด้านภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส และด้านทรัพยากร มีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. การบริหารจัดการตามหลักนิติธรรมพบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยรวม มีความคิดเห็นระดับมาก ข้อที่ต้องการมากที่สุด คือ เป็นผู้มีกิริยาวาจาสุภาพนิ่มนวลการลงโทษทางวินัยแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบไม่ถูกต้องด้วยความเป็นธรรม สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระครูสาธิตวีรญาณ อยู่สุข (2559) ได้ศึกษาเรื่อง ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารวัดใช้ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด 1) ด้านการจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี มีการวางแผนการก่อสร้างถาวรวัตถุทั้งในปัจจุบันและอนาคตให้เหมาะสม การทำผังวัดให้เป็นระเบียบ 2) ด้านการปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดประพฤติดีปฏิบัติชอบ สอดส่องดูแลให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย 3) ด้านการเป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้อยู่ในหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาที่ถูกต้อง 4) ด้านการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศลของประชาชน ให้คำปรึกษาและความอุปถัมภ์ด้านศาสนากับชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น

3. การบริหารจัดการตามหลักคุณธรรมพบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร โดยรวม มีความคิดเห็นระดับมาก กลุ่มตัวอย่างลงความเห็นว่าสำคัญที่สุด ผู้บริหารควรเป็นผู้ที่ยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิเชษฐ์ ชัยประไพพงษ์ (2560) พระราชปัญญาภรณ์ (สิงห์คำ ชยวโส) (2556) ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้าง สังคมคุณธรรมแบบมีส่วนร่วมภายใต้รูปแบบธนาคารความดี สำหรับหน่วยอบรมประชาชน” ผลการวิจัย พบว่า หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในหนเหนือ มีกระบวนการ และหลักการที่คล้ายคลึงกัน คือ การนำหลักการ 8 ประการ คือ หลักศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพ สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวที และหลักสามัคคีธรรม

มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคม โดยมีเป้าหมายของการดำเนินการ คือ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชนและการสงเคราะห์ชุมชน การใช้หลักการทางพระพุทธ ศาสนาควบคู่กับการพัฒนาชีวิต และสังคม เพื่อให้ บุคคลพึ่งพาตนเองได้

4. การบริหารจัดการตามหลักความโปร่งใส พบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่กลุ่มตัวอย่างลงความเห็นว่าสำคัญที่สุด คือ มีการสื่อสารที่ดีภายในตัว เช่น มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2556) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก” ผลการศึกษา พบว่า 1) รูปแบบของการปกครองทางการเมืองมี 2 รูปแบบ ได้แก่ การปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียวในการปกครองรูปแบบนี้ คือ พระราชา และการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งอำนาจอยู่ในมือของชนชั้นสูง ส่วนรูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนานั้นมีพัฒนาการโดยเริ่มต้นจากพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในฐานะธรรมราชา จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครอง จึงเป็นรูปแบบการปกครองเฉพาะตน 2) หลักการของการปกครองแบบราชาธิปไตย ได้แก่ หลักธรรมต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ จำนวนมาก เพื่อเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งในการใช้อำนาจของ ผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองแบบราชาธิปไตยมีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้เดียว ส่วนหลักการของการปกครองของ คณะสงฆ์นั้นมีพระธรรมวินัยเป็นหลักการปกครองสำคัญ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี ภายใต้กรอบแห่งพระธรรมวินัย

5. การบริหารจัดการตามหลักการมีส่วนร่วม พบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมาก กลุ่มตัวอย่างลงความเห็นว่าสำคัญที่สุด คือ ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนรับรู้และเสนอความคิดเห็นสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศรณชัย มหาปุณฺโญ (2556) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ พระสังฆาธิการ ในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการวิจัย พบว่า การบริหารกิจการ คณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา มีการบริหารจัดการด้านการศึกษาที่ยังคงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย แต่มีการศึกษาพระปริยัติธรรมสายสามัญ หรือการศึกษาในมหาวิทยาลัยมากขึ้น จึงควรให้ความสำคัญในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ปรับปรุงกฎระเบียบการจัดการศึกษาให้เข้ากับยุคสมัยวางนโยบายให้ไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้เกิดเอกภาพทางการศึกษา พร้อมสร้างแรงจูงใจให้เห็นความสำคัญในการเรียนบาลี เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไป ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการบริหารจัดการทางด้านการศึกษาโดยมุ่งเน้น

การสงเคราะห์ประชาชนให้ได้รับการศึกษาทางพระธรรมวินัย ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ จึงควรสนับสนุนให้มีการศึกษาทางธรรมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ให้มีความรู้ในทางธรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป และควรมีการระดมความคิดในเบื้องต้นในระดับจังหวัด

6. การบริหารจัดการตามหลักความรับผิดชอบ พบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่กลุ่มตัวอย่างลงความเห็นว่าสำคัญที่สุด คือ ผู้บริหารควรเป็นผู้ที่ตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระราชปัญญาภรณ์ (สิงห์คำ ชยว์โส) (2556) ได้วิจัย เรื่อง “กระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมแบบมีส่วนร่วมภายใต้รูปแบบธนาคารความดี สำหรับหน่วยอบรมประชาชน” ผลการวิจัย พบว่า หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในหนเหนือ มีกระบวนการและหลักการที่คล้ายคลึงกัน คือ การนำหลักการ 8 ประการ คือ หลักศีลธรรมและวัฒนธรรมสุขภาพ สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณ สงเคราะห์ กตัญญูกตเวที และหลักสามัคคีธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคม โดยมีเป้าหมายของการดำเนินการ คือ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การพัฒนาสังคม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

7. การบริหารจัดการตามหลักความคุ้มค่า พบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่กลุ่มตัวอย่างลงความเห็นว่าสำคัญที่สุด คือ ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในการดำเนินงานอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสราวุฒย์ ปญฺญาวุฑฺโฒ (วิจิตรปัญญา) (2556) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การปฏิรูประบบวรรณะสู่ระบบสังฆะในพระพุทธศาสนา” ผลกาวิจัยพบว่าระบบวรรณะในสังคม อินเดียในสมัยพุทธกาลเป็นการกีดกันของชนกลุ่มที่มีอำนาจ โดยกำหนดเป็นวรรณะทั้งสี่และแบ่งหน้าที่ของแต่ละวรรณะอย่างชัดเจน ตั้งแต่กำเนิดจนตลอดชีวิตจากระบบวรรณะนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและบางวรรณะก็ถูกกดขี่จากวรรณะอื่น ซึ่งทำให้ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพ พระพุทธเจ้าทรงเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพสามารถพัฒนาได้ พระองค์จึงทรงปฏิรูปโครงสร้างทางสังคมใหม่ โดยมีการปฏิรูปกลุ่มคนจากบนสู่ล่าง คือ จากระบบวรรณะสูงสู่ระบบวรรณะต่ำเมื่อมาสู่ระบบสังฆะแล้วจะมีความเท่ากัน คือ มีพระธรรมวินัยเดียวกันจึงเป็นการสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในสังคมมีการตั้งกลุ่มสังฆะโดยรวบรวมบุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่เรียกว่า บริษัท4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยอาศัยธรรมวินัยในการดำรงอยู่ร่วมกันและมีจุดมุ่งหมายเพื่อความหลุดพ้นตามหลัก พระพุทธศาสนา

สมมติฐานที่ 2. ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้

มีความเห็นต่อการให้บริหารที่แตกต่างกัน ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ที่แตกต่างกันมีความเห็นต่อการบริหารที่แตกต่างกันมีความเห็นต่อการบริหารที่แตกต่างกัน พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ มีค่า Sig น้อยกว่า 0.05 ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐาน เนื่องจากการบริหารจัดการตามหลักความคุ้มค่าพบว่า ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน จังหวัดกรุงเทพมหานคร มีความคิดเห็นแต่ละด้านแตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล) (2555) ได้วิจัย เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ศีล 5 ในฐานะเป็นรากฐาน ของสันติภาพ” ผลการวิจัย พบว่า การนำศีล 5 มาเป็นรากฐานของสันติภาพนั้น สามารถทำได้ด้วยการนำไปเป็นรากฐานของสันติภาพควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างสังคมแนวราบ ได้แก่ การนำไปสู่วัฒนธรรมแบบเมตตากรุณาและวัฒนธรรมแบบสันติวิธี ส่วนโครงสร้างในแนวดิ่ง ได้แก่ รากฐานทางสังคมในรูปของปิรามิด โดยนำไปจัดโครงสร้าง ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กระบวนการยุติธรรมและการศึกษา เพื่อให้เอื้อต่อการส่งเสริมโครงสร้างสังคมระดับจุลภาคจนถึงระดับมหัพภาค ซึ่งเป็นการเชื่อมโครงสร้างและสถาบันสังคมให้ยึดโยงอยู่กับศีล 5 อันเป็นพื้นฐานของแนวทางสันติวิธี มีความตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตและการไม่ใช้ความรุนแรงทุกกรณี ทำให้ชีวิตปราศจากภัยคุกคาม รวมไปถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่ได้ รับความทุกข์ยากลำบาก ทำให้มีสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิต ที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะทำให้สันติภาพมีรากฐานที่มั่นคงทั้งในระดับจุลภาคและมหัพภาคอย่างยั่งยืนต่อไป

หลักธรรมาภิบาล เป็นหลักการบริหารจัดการที่ดีเพราะมีการปรับวิธีคิด วิธีการ บริหาร ราชการของประเทศไทยใหม่ทั้งระบบ โดยกำหนดเจตนารมณ์ของแผ่นดินขึ้นมาเพื่อทุกคน ทุกฝ่ายในประเทศร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันจัดการ ร่วมกันรับผิดชอบ แก้ปัญหา พัฒนานำพาแผ่นดินนี้ไปสู่ความมั่นคง ความสงบสันติสุข มีการพัฒนาที่ยั่งยืนและก้าวไกลดังพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ที่ว่า "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" ดังนั้น ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการภาครัฐ จึงหมายถึง ปทัสถาน ค่านิยม และกติกา ในการแข่งขันที่การจัดการภาครัฐจะได้รับ การจัดการภาครัฐด้วยรูปแบบที่โปร่งใส มีส่วนร่วม ครอบคลุมอย่างทั่วถึงและรับผิดชอบรายงานต่อสาธารณะ ซึ่งทำให้ได้รับความไว้วางใจจากประชาชน สร้างความเชื่อมั่นต่อสาธารณะและส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรม ความไว้วางใจในสังคมโดยการแสดงข้อมูลที่เปิดเผยต่อสาธารณะ การรายงานความรับผิดชอบต่อสาธารณะ การบังคับใช้กฎหมายที่เป็นธรรมและการบริหารงานสาธารที่มีคุณภาพและเสมอภาค

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักนิติธรรม ควรทบทวนปรับปรุงเรื่องกฎระเบียบว่ามีข้อไหนที่ต้องแก้ไขและข้อไหนที่ควรเพิ่มเติมให้ทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

1.2 การบริหารจัดการตามหลักคุณธรรม ผู้บริหารวัดให้มีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย

1.3 การบริหารจัดการตามหลักความโปร่งใส ต้องมีความโปร่งใสในการตัดสินใจในการบริหารงาน เงิน และ คน ระยะเวลาการปฏิบัติงาน

1.4 การบริหารจัดการตามหลักการมีส่วนร่วม มีการประเมินผลงานและเสนอความเห็นในการตัดสินปัญหา เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่มและมีพลังในการทำงานร่วมกัน

1.5 การบริหารจัดการตามหลักความรับผิดชอบ ผู้บริหารควรกล้าที่ยอมรับผลดีผลเสียจากการกระทำของตนเองในทุกเรื่อง

1.6 การบริหารจัดการตามหลักความคุ้มค่า ควรการปฏิบัติงานต่างๆมีความรวดเร็วมีคุณภาพ รณรงค์ให้บุคลากรปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงประสิทธิภาพของงานเป็นตัวอย่างที่ดี

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาในรูปแบบเชิงคุณภาพ โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อสอบถามถึงความคิดเห็นเพิ่มเติม หรือสิ่งที่ผู้ตอบแบบสอบถามต้องการให้องค์การปรับปรุง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการวัด

2.2 ควรนำกรอบแนวคิดของการศึกษาครั้งนี้ ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างในองค์กรอื่น เพื่อที่จะเปรียบเทียบการนำกรอบแนวคิดไปใช้ว่า ได้ผลลัพธ์ที่มีความแตกต่างกับผลการศึกษาครั้งนี้อย่างไร เพื่อที่จะทำการสรุปผลการศึกษา เพื่อให้เป็นกรณีศึกษาที่นำไปใช้ได้อย่างมีมาตรฐาน ฯ

2.3 ควรนำผลการวิจัยไปสู่การปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Change) เกิดการกระทำจริง (Implement) เช่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) หรือ การวิจัยและพัฒนา เป็นต้น

2.4 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาตัวบ่งชี้ธรรมาภิบาลสำหรับวัดอื่นและจังหวัดอื่น ๆ ด้วย หรือสำหรับการศึกษาในสังกัดอื่นทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อให้ได้ตัวบ่งชี้ธรรมาภิบาลหน่วยงานที่เหมาะสมกับบริบทนั้น ๆ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่องประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ได้องค์ความรู้ใหม่ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผ่นภาพได้ดังนี้ บริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล 6 ด้าน ดังนี้

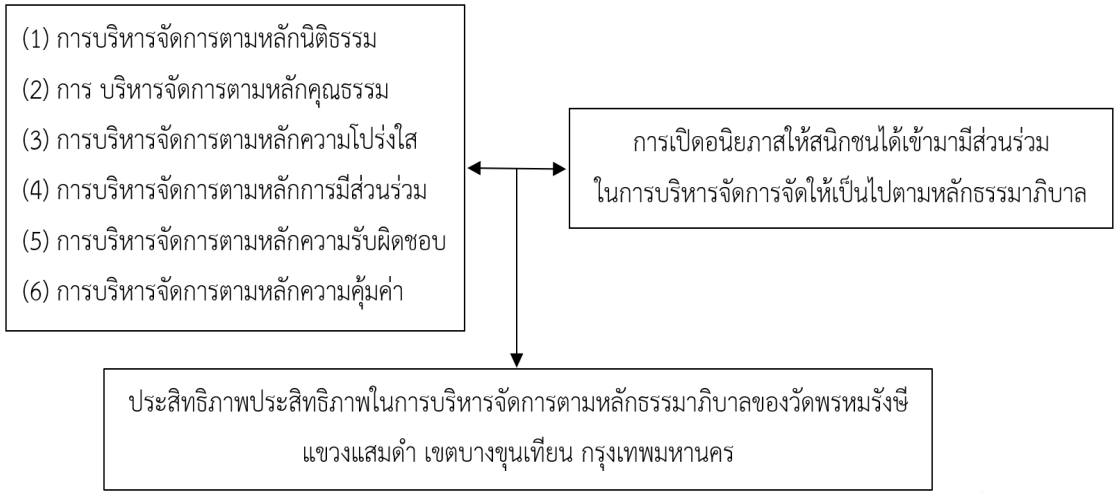

ภาพที่ 1 แสดงประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของวัดพรหมรังษี แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

เอกสารอ้างอิง

นครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. (2556). รูปแบบและหลักการของการปกครองในพระไตรปิฎก. (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสาธิตวีรญาณ อยู่สุข. (2559). ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพันธกิจ. (ดุษฎีนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยปทุมธานี.

พระมหาฤทธิชัย ญาณิทฺธิโก (นามสมบัติ). (2559). การบริหารจัดการวัดตามหลักธรรมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

พระมหาศรณชัย มหาปุณฺโญ (2556). การพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในยุคโลกาภิวัตน์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชปัญญาภรณ์ (สิงห์คำ ชยวโส). (2556). การคณะสงฆ์ภาค 6. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์ภาค 6.

พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล). (2555). การศึกษาวิเคราะห์ศีล 5 ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสราวุฒย์ปญฺญาวุฑฺโฒ (วิจิตรปัญญา). (2556). การปฏิรูประบบวรรณะสู่ระบบสังฆะในพระพุทธศาสนา. (สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิเชษฐ์ ชัยประไพพงษ์. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจและความจงรักภักดีต่อการใช้บริการรถยนต์เคลื่อนที่ให้บริการทางทะเบียนราษฎร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2548). การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพฯ: ไอเดีย สแควร์.

สุพรรณี ปันผสม (2554). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานและความผูกพันต่อองค์กรของพนักงาน : กรณีศึกษา พนักงานธนาคารไทยพาณิชย์ในเขตจังหวัดอุตรดิตถ์ จังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดพิจิตร. (การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

การส่งเสริมและสนับสนุนการปกครองท้องถิ่น กรณีศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า

The Promote and Support of Local Governance, Case Studied, Public Participation in Developmental Planning Process of Lakha Subdistrict Municipality

พรชัย สุขอยู่[1] และ อัชกรณ์ วงศ์ปรีดี[2]
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์[1,2]
Pornchai Sukyoo[1] and Achakorn Wongpreed[2]
National Institute of Development Administration[1,2]
Corresponding Author, Email: pornchai.s@opm.go.th

****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาพลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า ผลการวิจัยที่พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร 2) การมีส่วนร่วมระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสนอความเห็นปัญหาหรือความต้องการของประชาชนผ่านช่องทางต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลหลักห้า 3) การมีส่วนร่วมระดับการปรึกษาหารือหรือการเข้าร่วมประชุมโดยผ่านช่องทางการประชุมประชาคมระดับชุมชน และประชุมประชาคมระดับตำบล 4) การมีส่วนร่วมระดับการวางแผนร่วมกัน และ 5) การมีส่วนร่วมระดับการติดตามและตรวจสอบและประเมินผล

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน ศักยภาพของประชาชน ความสะดวกของประชาชน การเป็นคนในพื้นที่ และระดับความเข้มข้นของความต้องการหรือความรุนแรงของปัญหา แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของ

---

* ได้รับบทความ: 29 ธันวาคม 2564; แก้ไขบทความ: 17 มิถุนยน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 29 December 2022; Revised: 17 June 2022; Accepted: 29 June 2022

ประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ประกอบด้วย การส่งเสริมกลไกการประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลหลักห้า การส่งเสริมการจัดทำแผนชุมชน และการพัฒนาศักยภาพของผู้แทนประชาชนหรือผู้นำชุมชน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน; แผนพัฒนาท้องถิ่น; เทศบาลตำบล

Abstract

The objectives of this study are to investigate the dynamic of public participation in developmental planning process of lakha subdistrict municipality. The study was carried out through collection of information by secondary data studies (document data) and in-depth interviews.

The research finding are following; 1) There are five level of public participation in developmental planning process of lakha subdistrict municipality : Information acknowledgement data offering, meeting attendance, planning attendance, and operational auditing attendance 2) The factor that determine the aspects of public participation : Tranofrmational leadership of community leader, Capacity of committee, spend time of committee, local people and severity of problem and frequency of need 3) The way to promote public participation : the advertising development process of lakha subdistrict municipality, promote community planning and community leader capacity building

Keywords: Public Participation; Local Development Plan; Subdistrict Municipality

บทนำ

ความสลับซับซ้อนของปัญหาสังคมในบริบทของโลกาภิวัตน์ การบริหารราชการแบบรวมอำนาจศูนย์กลางไม่อาจะต้อบสนองหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างทั่วถึง แนวคิดการกระจายอำนาจ (Decentralization) จึงเข้ามามีบทบาททำให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีความออิสระในการบริหาร (Administration Autonomy) ซึ่งเป็นจุดแข็งที่สำคัญทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชนในระดับพื้นที่ได้มีอย่างมีประสิทธิภาพ (อุดม ทุมโฆสิต, 2552) (โกวิทย์ พวงงาม, 2559) แผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการบริหาร รวมไปถึงการจัดสรรทรัพยากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นหน้าที่

ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 16 และมาตรา 17 ได้กำหนดอำนาจและหน้าที่ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล พัทยา และองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตน เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาและบริหารพื้นที่ของตนความสำคัญของแผนพัฒนาท้องถิ่น การใช้เป็นกรอบการจัดทำงบประมาณและการใช้จ่ายเงินสะสม บรรจุโครงการสำหรับอุดหนุนหรือรับการอุดหนุนโครงการพัฒนาต่าง ๆ การใช้เป็นเครื่องมือในการกำหนดแนวทางการช่วยเหลือประชาชน แผนพัฒนาท้องถิ่นต้องมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับจังหวัด ยุทธศาสตร์จังหวัด ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาภาค แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมไปถึงยุทธศาสตร์ 20 ปี แผนพัฒนาท้องถิ่นจึงกลายเป็นหนึ่งในองคาพยพในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) แผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นจุดตั้งต้นที่จะสะท้อนความต้องการของประชาชนระดับพื้นที่ผ่านกลไกการประชาคมไปสู่การจัดทแผนพัฒนาท้องถิ่น การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นที่ดีและมีประสิทธิภาพจะต้องเป็นไปตามขั้นต้อนและวิธีการตามระเบียบของกระทรวงมหาดไทยและหนังสือสั่งการที่กระทรวงมหาดไทยและอยู่บนฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ อีกทั้งแผนพัฒนาท้องถิ่นยังเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญแสดงให้เห็นถึงความสามารถและศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นอีกด้วย (อัชกรณ์ วงศ์ปรีดี และ ธัชเฉลิม สุทธิพงษ์ประชา, 2561 : 100-101) หากการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นไม่เป็นไปตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนพื้นที่ย่อมส่งผลอย่างยิ่งต่อทิศทางของการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

หนึ่งในนโยบายที่สำคัญของนายกเทศมนตรีตำบลหลักห้าคือการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยเทศบาลตำบลหลักห้าได้นำเทคนิคการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นมาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย 1) การเตรียมความพร้อมสำหรับเทศบาลตำบลหลักห้ากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้าใจรวมถึงการชี้แจงเป้าหมายของการพัฒนาพื้นที่ท้องถิ่นของตน 2) การรวบรวมข้อมูลและปัญหาความต้องการของประชาชนเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาเทศบาลตำบลหลักห้า ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน 3) การวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อประเมินสถานภาพการพัฒนาของเทศบาลตำบลหลักห้าในเชิงการพัฒนา 4) การกำหนดวิสัยทัศน์ให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน 5) การกำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน 6) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนา 7) การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาของเทศบาลตำบหลักห้า 8) การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนา และ 9) การจัดทำและการพิจารณาแผนพัฒนาท้องถิ่นและนำแผนพัฒนาท้องถิ่นไปประกาศใช้และใช้เป็นแนวทางการพัฒนา การจัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนาตามเป้าหมายของแผนพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

เทศบาลตำบลหลักห้าได้รับรางวัลหน่วยงานที่ได้ผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 เป็นหน่วยงานที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับเอเอ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพว่า เทศบาลตำบลหลักห้าเป็นหน่วยงานที่มุ่งพัฒนากระบวนการบริหาร กระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นเพื่อมุ่งตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้เองเทศบาลตำบลหลักห้าจึงเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีพัฒนาการทางการบริหารที่มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานแบบประเมินประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสนการดำนเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment) ในทางเดียวกันแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือทางการบริหารที่มีขั้นตอนกระบวนการตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยที่ต้องมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนประชาชน

ดังนั้นผู้วิจัยมีจึงมุ่งที่จะศึกษาจากกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้าและประกอบกับเทศบาลตำบลหลักห้ามีผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถือหน่วยงานที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับเอเอ ซึ่งถือว่าการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลหลักห้ามีคุณธรรมและความโปร่งใสเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลและมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงทำให้ผู้วิจัยมุ่งสนใจศึกษาพลวัตรของการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้าเพื่อให้ทราบถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวทางในการพัฒนากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้าต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาพลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย

โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าเอกสาร และการศึกษาจากการสำรวจภาคสนามจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร จากข้อมูลของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทยข้อมูล ณ วันที่ 20 เมษายน 2563 รวบรวมโดยกองกฎหมายและระเบียบท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 38 แห่ง กลุ่มตัวอย่างได้แก่เทศบาลตำบลหลักห้า อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

วิธีการที่ได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเลือกจากประชากรโดยใช้วิธีการเลือกแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างจากประชากรโดยแบบไม่มีโครงสร้าง หรือมีวิธีการที่ไม่ซับซ้อน ไม่ใช่การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะมาแทนกลุ่มประชากร แต่เป็นตัวอย่างที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา (ชาย โพธิสิตา, 2550 : 128-129) ได้แก่เทศบาลตำบลหลักห้า

การเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 2 วิธี ได้แก่การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารเก็บข้อมูลจากระเบียบและหนังสือกระทรวงมหาดไทยที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นข้อมูลรายงานการประชุม เช่น รายงานการประชุมของคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผน รายงานการประชุมประชาคม รายงานการติดตามและประเมินผลแผน รายงานการดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์และวิธีที่สองการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เก็บข้อมูลจากประชาชนและบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้า และใช้โครงสร้างคำถามในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย 5 ประเด็นคำถาม ได้แก่ คำถามเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ คำถามกระบวนการจัดแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า คำถามเกี่ยวกับการจัดการการมีส่วนร่วมให้กับประชาชนในการเข้ามาจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น คำถามเกี่ยวกับสาเหตุหรือปัจจัยที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นรวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นและคำถามเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะต่าง ๆ ของการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลตำบลหลักห้า

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์และตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย โดยการนำข้อมูลเชิงรูปธรรมย่อย ๆ หลายกรณีมาสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรม ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (สุภางค์ จันทวานิช, 2549 : 14-15)

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า ผู้วิจัยได้ค้นพบว่ากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า พบว่าช่องทางสำหรับการสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นให้กับประชาชนของเทศบาลตำบลหลักห้า ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร

ผ่านเพจเฟสบุ๊คเทศบาลตำบลหลักห้า การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารผ่านเว็บไซต์เทศบาลตำบลหลักห้า บอร์ดประชาสัมพันธ์ของแต่ละชุมชน 41 ชุมชน หอกระจายเสียง การได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน หรือผู้แทนประชาคม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของประชาชน มีหลายปัจจัยได้ ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนกับประชาชนในพื้นที่ ผู้นำชุมชนที่มีกิจกรรมร่วมกันลูกบ้านบ่อยครั้ง หรือมีความใส่ใจความเป็นอยู่ของลูกบ้านมีการประชุมประชาคมภายในหมู่บ้านบ่อยครั้งทำให้ประชาชนในหมู่บ้านเกิดความเชื่อใจกันและกันซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งที่สำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของเทศบาลตำบลหลักห้าไปยังผู้นำชุมชนเพื่อส่งต่อไปยังประชาชนในแต่ละหมู่บ้านต่อไป 2) การประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์เชิงรุกหลากหลายช่องทางทั้งออนไลน์และออฟไลน์ รวมไปถึงลักษณะของสื่อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มในชุมชนทำให้ประชาชนในภาพรวมของทั้งเขตเทศบาลตำบลหลักห้ามีแนวโน้มที่จะได้รับข่าวสารมากยิ่งขึ้นและเข้าใจมากยิ่งขึ้น 3) การเป็นคนในพื้นที่ ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่หรือมีทะเบียบบ้านมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมหรือสนใจกิจกรรมของเทศบาลตำบลหลักห้ามากกว่าประชาชนที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ 4) ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้ากับประชาชนซึ่งหน่วยงานที่ทำงานใกล้ชิดกับประชาชน เช่น กองสาธารณสุข กองสวัสดิการ จะเป็นหน่วยงานที่ประชาชนพบประชาชนมากที่สุดเนื่องด้วยอำนาจหน้าที่ จึงทำให้เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานทั้งสองมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดซึ่งส่งผลต่อการสร้างการรับรู้ข่าวสารนอกการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนชุมชนแล้วยังหมายรวมไปถึงกิจกรรมอื่น ๆ ของเทศบาลตำบลหลักห้าอีกด้วย

2. การมีส่วนร่วมระดับการเปิดรับฟังความเห็นจากประชาชน ประชาชนเทศบาลตำบลหลักห้าสามารถเสนอความเห็นที่เป็นประโยชน์ผ่านช่องทางของเทศบาลตำบลหลักห้า ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นของเทศบาลตำบลหลักห้า การเขียนใบคำร้องเรียน/ร้องทุกข์ของเทศบาลตำบลหลักห้า การร้องเรียนผ่านศูนย์ดำรงธรรม การเสนอความเห็นผ่านกล่อง/ตู้รับฟังความคิดเห็นจากประชาชน การเสนอปัญหาและความต้องการรวมถึงโครงการต่าง ๆ ผ่านแผนชุมชน การเสนอความเห็นผ่านช่องทางออนไลน์ของเทศบาลตำบลหลักห้า ผ่านกระดานกระทู้ Zimber : Inbox ข้อความ Facebook Line@ การโทรศัพท์สายด่วนหรือสายตรงถึงผู้บริหารท้องถิ่นและการประสานกับเจ้าหน้าที่อของเทศบาลตำบลหลักห้า สำหรับข้อมูลความเห็นหรือประเด็นปัญหา และความต้องการของประชาชนที่จะถูกนำมาวิเคราะห์และจัดทำเป็นโครงการพัฒนาเพื่อบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะมาจากแผนชุมชน เนื่องจากแผนชุมชนเป็นแผนที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การกำหนดประเด็นปัญหา ความต้องการของชุมชนเองโดยมีผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน รวมถึงเทศบาลตำบลหลักห้าโดยกองสวัสดิการบูรณาการร่วมกันเพื่อให้ชุมชนในพื้นที่เทศบาลตำบลหลักห้าจัดทำแผนชุมชน ซึ่งจะมีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาจากมากไปน้อย และลักษณะของปัญหาจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะได้แก่ ปัญหาหรือความต้องการที่ชุมชน

สามารถดำเนินเองได้ ชุมชนก็จะดำเนินการแก้ไขหรือพัฒนาในประเด็นเหล่านั้นเอง แต่หากเป็นปัญหาหรือความต้องการที่จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนก็จะจัดทำเป็นโครงการเพื่อเสนอต่อเทศบาลตำบลหลักห้า เพื่อให้หน่วยงานในเทศบาลตำบลหลักห้านำปัญหาหรือโครงการเหล่านั้นไปวิเคราะห์เพื่อนำไปบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่นและจัดสรรงบประมาณเพื่อดำเนินการต่อไป

ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมที่จะเสนอข้อมูล ปัญหาและความต้องการของประชาชนต่อเทศบาลตำบลหลักห้าเพื่อนำประเด็นเหล่านั้นไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น 1) ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน หรือผู้แทนประชาคมหากภาวะผู้นำของชุมชนมีมากย่อมทำให้ลูกบ้านมีความเชื่อใจส่งผลให้ประชาชนกล้าที่จะแสดงความเห็น เสนอปัญหาหรือความต้องการผ่านผู้นำชุมชนหรือเข้าร่วมประชุมประชาคมตามคำร้องของของผู้นำชุมชน เพื่อให้ข้อเสนอปัญหาหรือความต้องการนั้นมาสู่เทศบาลตำบลหลักห้าและดำเนินแก้ไขปัญหาต่อไป 2) ความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้า ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมกับเทศบาลตำบลหลักห้าบ่อยครั้ง โดยเฉพาะกิจกรรมของกองสาธารณสุข กองสวัสดิการ จะมีแนวโน้มที่จะมีความสัมพันธ์อันดี มีความใกล้ชิดกบัเจ้าหน้าที่ซึ่งส่งผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นในที่ประชุมประชาคมร่วมถึงการเสนอความเห็นผ่านเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้าอีกด้วย 3) ความสะดวกของประชาชนกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มของประชาชนที่ทำอาชีพอยู่ในพื้นที่มีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมประชุมประชาคมเพื่อเสนอความเห็นสูง 4) ระดับความรุนแรงของปัญหา และความเข้มข้นของความต้องการ หากปัญหาใดหรือความต้องการใดของประชาชนในพื้นที่มีความรุนแรงหรือเข้มข้นจะส่งผลให้ประชาชนมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมประชุมประชาคมหรือเสนอความเห็นมากยิ่งขึ้น

3. การมีส่วนร่วมระดับการปรึกษาหารือหรือการเข้าร่วมประชุม ซึ่งประชาชนของเทศบาลตำบลหลักห้ามีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น 2 ลักษณะ ได้แก่ การประชุมประชาคมระดับชุมชน การประชุมประชาระดับตำบลการประชุมประชาคมระดับหมู่บ้าน เป็นการประชุมที่เทศบาลตำบลหลักห้า จะชี้แจงถึงความสำคัญของการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารการบริการสาธารณะของหน่วยงานต่าง ๆ ภายในเทศบาลตำบลหลักห้า เป็นการพบปะพูดคุยกันระหว่างนายกเทศมนตรีตำบลหลักห้า สมาชิกสภาเทศบาลตำบลหลักห้ากับประชาชนทั้งหมด 41 ชุมชน รวมไปถึงการลงมติความเห็นเพื่อร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของโครงการพัฒนาที่จะบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งโครงการพัฒนาเหล่านั้นมาจากแผนชุมชนที่ถูกหน่วยงานภายในเทศบาลตำบลหลักห้านำไปวิเคราะห์สำรวจตามอำนาจหน้าที่และดำเนินการจัดทำเป็นโครงการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนตามประเด็นที่อยู่ในแผนชุมชน ต่อมาการประชุมประชาคมระดับตำบล เป็นการประชุมระดับตำบล 4 ตำบลซึ่งจะประชุม ณ ห้องประชุมขวัญประชาของเทศบาลตำบลหลักห้า โดยการประชุมประชาคมระดับตำบลยกกระบัตร ประชุมประชาคมระดับตำบลหนองบัว ประชุมประชาคมระดับตำบลหนองสองห้อง

และประชุมประชาคมระดับตำบลโรงเข้ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมีมติรวมกันระดับตำบลในการจัดลำดับโครงการพัฒนาร่วมกัน เพื่อบรรจุลงแผนพัฒนาท้องถิ่นก่อนจะนำ (ร่าง) แผนพัฒนาท้องถิ่นไปประกาศใช้ในภายหลัง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้คำปรึกษาหารือหรือการเข้าร่วมประชุมประชาคม ได้แก่ 1) หนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทยที่เกี่ยวข้องกับการซักซ้อมการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น มีการกำหนดรูปแบบของการจัดประชุมประชาคมโดยการกำหนดสัดส่วนของประชาชนที่จะต้องเข้าร่วมการประชุมประชาคมสำหรับเทศบาลตำบล ประกอบด้วย สมาชิกสภาเทศบาลทุกคน ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน หัวหน้าสถานี ผู้อำนวยการ รพสต. ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 10-15 คน หัวหน้าส่วนหรือตัวแทนราชการและรัฐวิสาหกิจ 5-10 คน และการคัดเลือกจากอาสามัครต่าง ๆ 15-20 คน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการประชุมประชาคม 2) ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนนับเป็นปัจจัยสำคัญหากผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง มีการทำงานเชิงรุกมีความสนใจความเป็นอยู่ของ “ลูกบ้าน” ส่งผลอย่างยิ่งต่อความเชื่อใจของลูกบ้านที่มีต่อผู้นำชุมชน ทำให้ในการจัดประชุมประชาคมหากผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือประธานชุมชนที่ได้รับความไว้เนื้อเชื่อใจจากประชาชนในพื้นที่ย่อสามารถที่จะรวมกลุ่มหรือนัดประชุม เพื่อพูดคุยหารือได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลโรงเข้ มีการทำข้อตกลงกับประชาชนในชุมชนโดยในแต่ละเดือนจะมีการประชุมรวมกันอย่างน้อย 10 ครั้ง ในประเด็นปัญหาความต้องการ “ระบบน้ำ ระบบไฟ สุขภาพ การดำรงชีวิต และอื่น ๆ” โดยผู้ใหญ่บ้านก็จะนำปัญหาที่ชุมชนไม่สมารถแก้ไขได้มาจัดทำแผนชุมชนเพื่อเสนอต่อไปยังแผนพัฒนาท้องถิ่นต่อไปในการที่จะเสนอแผนชุมชนแต่ละครั้งหมู่ 4 ก็จะจัดประชุมประชาคมหมู่บ้านของต้นเพื่อเป็นการยืนยันกับโครงการในแผนชุมชนก่อนที่จะเสนอไปยังเทศบาลตำบลหลักห้า ช่องทางที่ใช้ในการประสานงาน เช่น การใช้ไลน์กลุ่ม การลงพื้นที่รับฟังปัญหา เป็นต้น 3) ความสะดวกเรื่องเวลาของประชาชน เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการเข้าร่วมประชุม เนื่องจากเทศบาลตำบลหลักห้ามีจำนวนชุมชนในเขตปกครอง 41 ชุมชน ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดประชุมประชาคมประมาณหนึ่งเดือนครึ่ง จากข้อมูลรายงานการประชุมประชาคมหมู่บ้านแสดงให้เห็นว่าหากเป็นการจัดประชุมในช่วงเวลาวันเสาร์ อาทิตย์ หรือวันหยุดประจำปี จำนวนของประชาชนความหลากหลายของผู้ที่เข้าร่วม และการแสดงความเห็นของประชาชนจะเพิ่มมากขึ้น ทำให้การประชุมประชาคมนั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น แต่หากเป็นการประชุมที่เกิดขึ้นในช่วงวันทำงาน ความหลากหลายของกลุ่มประชาชนที่เข้าร่วมก็จะน้อยลง ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ หรือประชาชนที่พอจะมีสละเวลามาเข้าร่วมได้ 4) การเป็นคนพื้นที่หมายถึงประชาชนที่มีทะเบียนบ้านอาศัยอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลหลักห้ามีแนวโน้มที่จะเห็นถึงความสำคัญของการจัดประชุมประชาคมเนื่องจากเป็นคนในพื้นที่ซึ่งมีความเข้าใจถึงบริบท สภาพปัญหา และความต้องการในพื้นที่จึงมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมประชุมประชาคม 5) ทัศนคติต่อการประชุมประชาคมประชาชนที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อเทศบาลตำบลหลักห้า

รวมถึงการมีความเข้าใจถึงความสำคัญของการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมการประชุมประชาคมมากขึ้น 6) ทัศนคติต่อเทศบาลตำบลหลักห้า ประชาชนที่มีทัศนคติที่ดีต่อเทศบาลตำบลหลักห้า รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้าอันเกิดจากการเป็นคนในพื้นที่เช่นกัน หรือมีความเชื่อใจกันและกัน มีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมการประชุมประชาคมและหมายรวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เทศบาลตำบลหลักห้าจัดขึ้นด้วย 7) ทุนชุมชน หากชุมชนใดที่มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมร่วมกันบ่อย ๆ ยิ่มทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากยิ่งขึ้น และยิ่งส่งผลเข้าร่วมประชุมประชาคมมากยิ่งขึ้น 8) ปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน ระดับความรุนแรงของปัญหาที่เกินศักยภาพของชุมชนที่จะดำเนินการเอกง และความเข้มข้นของความต้องการของประชาชนมีแนวโน้มที่จะทำให้ประชาชนเข้าร่วมประชุมประชาคมมากยิ่งขึ้น

4. การมีส่วนร่วมระดับการวางแผนร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกันแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมประชุมคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อจัดทำ (ร่าง) แผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นการประชุมเพื่อนำข้อมูล สถิติ ข้อมูลปัญหาและความต้องการของประชาชนจากหลากหลายช่องทาง และข้อมูลแผนชุมชนมาจัดทำเป็นร่างแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า โดยประชาชนที่มีส่วนร่วมจะมาจากสัดส่วนของผู้แทนประชาคม และผู้นำชุมชน ซึ่งการได้มาของสัดส่วนผู้แทนประชาคมและผู้นำชุมชนจะมาจากนากยเทศมนตรีตำบลหลักห้ารวมกับกองวิชาการและแผนงานจะเป็นผู้กำหนดและปรับแก้ไขคำสั่งของคณะกรรมการตามวาระ และจะประกาศให้ประชาชนทราบผ่านช่องต่าง ๆ ต่อไป 2) การมีส่วนร่วมประชุมคณะกรรมการพัฒนาเทศบาลตำบลหลักห้าเพื่อพิจารณา (ร่าง) แผนพัฒนาท้องถิ่นจากคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมาพิจารณารวมกับการประชาคมระดับชุมชนและระดับตำบลเพื่อนำแผนพัฒนาท้องถิ่นที่ผ่านการพิจารณาแล้วไปประกาศใช้และนำไปเป็นกรอบในการบริหารและจัดทำงบประมาณต่อไป 3) การมีส่วนร่วมในการประชุมคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อจัดทำแผนการดำเนินงานเป็นการประชุมเพื่อนำโครงการพัฒนาที่ได้รับการจัดลำดับความสำคัญในแผนพัฒนาท้องถิ่นมาจัดสรรงบประมาณและนำไปสู่การปฏิบัติ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมวางแผนจะผ่านช่องทางในฐานะของกรรมการของคณะกรรมการต่าง ๆ ซึ่งผู้ที่ดำรงตำแหน่งกรรมการจะเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้บริหารเทศบาล สมาชิกสภาเทศบาล หรือเจ้าหน้าที่ของเทศบาล รวมไปถึงเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้นำชุมชน ข้าราชการบำนาญ เป็นต้น

ปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกัน ได้แก่ 1) ความสะดวกของประชาชนที่มาดำรงตำแหน่งกรรมการซึ่งส่วนใหญ่ประชาชนที่เข้าร่วมจะดำรงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน หรือบุคคลที่ด้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน 2) การอยู่ในพื้นที่ คือ กรรมการเป็นผู้ที่มีอาชีพอยู่ในพื้นที่ของเทศบาลตำบลหลักห้า ซึ่งสามารถสละเวลามาเพื่อเข้าร่วมการประชุมได้ 3) การมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้บริหารของเทศบาลตำบลหลักห้า หรือสมาชิกสาภเทศบาลตำบลหลักห้า

และเจ้าหน้าที่ โดยประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของเทศบาลตำบลหลักห้าบ่อยก็จะมีความรู้จักหรือสนิทสนมกับเจ้าหน้าที่ ผู้บริหาร ของเทศบาล ส่งผลให้ในห่วงเวลาของการปรับปรุงหรือแก้ไขตำแหน่งของกรรมการของคณะกรรมการต่าง ๆ จะส่งฟลให้บุคคลนั้น ๆ ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการด้วย

5. การมีส่วนร่วมในระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบและประเมินผล การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ประชาชนในเขตพื้นที่ของเทศบาลตำบลหลักห้า คือ การที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะกรรมการของคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้าในสัดส่วนของผู้แทนประชาคมท้องถิ่น โดยประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะกรรมการ ส่วนใหญ่จะดำรงตำแหน่งหรือเคยดำรงตำแหน่งเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดและเป็นประชาชนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้บริหารหรือเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้า

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเข้าไปติดตามและประเมินผลการดำเนินการของแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า พบว่า 1) ศักยภาพของประชาชนหรือผู้แทนที่เข้ามาดำรงตำแหน่งกรรมการเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ เป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับของประชาชนในชุมชนหรือตำบล หรือเป็นที่ยอมรับของเทศบาลตำบลหลักห้า 2) ความสะดวกของประชาชนหรือผู้แทนประชาชนคนที่จะมาดำรงตำแหน่งกรรมการ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่ที่ทำอาชีพ หรือดำรงตำแหน่งกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านซึ่งสามารถสละเวลาเข้าร่วมประชุมกับกรรมการได้

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่นำมาอภิปราย ดังต่อไปนี้

1. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า พบว่า การมีส่วนร่วมในกาจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นประกอบด้วย 5 ระดับ ได้แก่ การมีส่วนร่วมระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมระดับการเปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน การมีส่วนร่วมระดับการปรึกษาหารือหรือการเข้าร่วมประชุม การมีส่วนร่วมระดับการวางแผนร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบและประเมินผล

การมีส่วนร่วมระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นจากการให้ความรู้ของเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้าในการประชุมประชาคมระดับหมู่บ้านหรือระดับตำบล ช่องทางในการเสนอความเห็นหรือปัญหาของประชาชน แนวการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า ประกาศการใช้แผนพัฒนาท้องถิ่น

ประกาศการใช้แผนการดำเนินงาน รายงานการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่จะได้รับรู้ข้าวมูลข่าวสารผ่านช่องทางออนไลน์ เว็ปไซต์ของเทศบาลตำบลหลักห้า เฟสบุ๊คของเทศบาลตำบลหลักห้า รวมถึงการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้า

การมีส่วนร่วมระดับการเปิดรับฟังความเห็นจากประชาชน พบว่า ช่องทางในการรับฟังปัญหาและความต้องการของประชาชนมีหลากหลายช่องทางทั้งออนไลน์และออฟไลน์ แต่ช่องทางที่ความเห็นหรือปัญหาของประชาชนถูกนำมาบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่นจะผ่านช่องทางแผนชุมชน เนื่องจากแผนชุมชนเป็นแผนที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การกำหนดประเด็นปัญหาความต้องการของชุมชนเองโดยมีผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน รวมถึงเทศบาลตำบลหลักห้าโดยกองสวัสดิการ บูรณาการร่วมกันเพื่อให้ชุมชนในพื้นที่เทศบาลตำบลหลักห้าจัดทำแผนชุมชน ซึ่งจะมีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาจากมากไปน้อย และลักษณะของปัญหาจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ปัญหาหรือความต้องการที่ชุมชนสามารถดำเนินเองได้ ชุมชนก็จะดำเนินการแก้ไขหรือพัฒนาในประเด็นเหล่านั้นเอง แต่หากเป็นปัญหาหรือความต้องการที่จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนก็จะจัดทำเป็นโครงการเพื่อเสนอต่อเทศบาลตำบลหลักห้า เพื่อให้หน่วยงานในเทศบาลตำบลหลักห้านำปัญหาหรือโครงการเหล่านั้นไปวิเคราะห์เพื่อนำไปบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่นและจัดสรรงบประมาณเพื่อดำเนินการต่อไป

การมีส่วนร่วมระดับการปรึกษาหารือหรือการเข้าร่วมประชุมการมีส่วนร่วมดังกล่าวมีช่องทางให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนได้ 2 ช่องทาง ได้แก่ การประชุมประชาคมระดับหมู่บ้าน และการประชาคมระดับตำบล ซึ่งประชาชนจะได้ร่วมตัดสินใจจัดลำดับความสำคัญในการพิจารณาจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า ซึ่งประชาชนจะได้พูดคุย แลกเปลี่ยนและเจรจาร่วมกันเพื่อหามติของที่ประชุมประชาคมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมระดับการวางแผนร่วมกัน ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะกรรมการ ได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาเทศบาลตำบลหลักห้าและคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อจัดทำร่างแผนพัฒนาท้องถิ่น พิจารณาแผนพัฒนาท้องถิ่น และนำแผนพัฒนาท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติโดยการจัดทำแผนการดำนเนิน ซึ่งส่วนใหญ่ประชาชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมจะเป็นผู้ที่เป็นอดีตข้าราชการ ผู้นำชุมชน ผู้นำหน่วยงานของรัฐ หรือเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์อันดีกับทางผู้บริหารของเทศบาลตำบลหลักห้าและจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้า และเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน

การมีส่วนร่วมในระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบและประเมินผล พบว่าประชาชนที่เข้าร่วมจะเป็นเพียงตัวแทนเชกเช่นเดียวกันกับระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกัน โดยจะเข้ามาดำรงตำแหน่งกรรมการในคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยมาจากผู้แทนประชาคม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อดีตข้าราชการ หรือผู้ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน โดยเข้ามาทำหน้าที่

ในการติดตามและประเมินผลการดำเนินการตามแผนพัฒนาท้องถิ่น และจัดทำรายงานการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบ ผ่านช่องทางการประชาสัมพันธ์ออนไลน์และออฟไลน์ของเทศบาลตำบลหลักห้า

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประชาชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมีลักษณะเป็นพหุปัจจัย คือ มีปัจจัยหลากหลายตัวแปรที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ส่งเสริมกัน ปัจจัยใดเพียงปัจจัยเดียวไม่อาจจะอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ แต่ต้องอาศัยปัจจัยหลายปัจจัยนำมาอธิบายร่วมกัน โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน แบ่งออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ ปัจจัยภายในชุมชน และปัจจัยภายนอกชุมชน

2.1) ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน ศักยภาพของประชาชน ความสะดวกของประชาชน ทัศนคติของประชาชน การเป็นคนในพื้นที่ และระดับความเข้มข้นของความต้องการและรุนแรงของปัญหามีรายละเอียด ดังนี้

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน (เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปรานชุมชน คณะกรรมการชุมชน ผู้แทนประชาคม เป็นต้น) เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับการปรึกษาหารือหรือการเข้าร่วมประชุม พบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนเข้าร่วมประชุมประชาคมและเสนอความเห็นทั้งการเสนอปัญหาหรือความต้องการมากจาก เกิดจากชุมชนนั้นผู้นำชุมชนที่มีภาวะผู้นำสูง โดยเฉพาะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะเป็นกลุ่มคนหรือบุคคลที่คอยนำประเด็นปัญหาหรือความต้องการของประชาชนในพื้นที่จุดประเด็นให้กับชุมชนเพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยน และเจรจาหารือกันจนตกผลึก ประเด็นนั้นและประเด็นเหล่านั้นไปพูดคุยหรือเจาจราหารือกันในที่ประชุมประชาคมทั้งระดับหมู่บ้านและชุมชนอีกครั้งเพื่อจัดลำดับความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อดูว่าประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้นชุมชนสามารถดำเนินการแก้ไขด้วยตนเองได้หรือไม่หากไม่สามารถดำเนินการได้ก็จะนำไปเสนอเทศบาลตำบลหลักห้าเพื่อบรรจุโครงการพัฒนาเข้าแผนพัฒนาท้องถิ่นต่อไป สอดคล้องกับการศึกษาของ พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม และคณะ (2565) ได้ศึกษาการสร้างกระบวนการและกลไกการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนเพื่อส่งเสริมสินค้าพื้นถิ่น กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลกุดกว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเนื่องหากผู้นำชุมชนมีภาวะผู้นำสูง ผู้นำชุมชนจำเป็นผู้ที่จุดประกายความคิดและเป็นผู้นำที่จะริเริ่มกิจกรรมในเกิดขึ้นในชุมชน อีกทั้งเป้นผู้ขับเคลื่อนให้กิจกรรมของชุมชนเกิดความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนที่มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะทำให้ชุมชนนั้นเกิดความเข้มแข็งและร่วมมือกันอย่างยั่งยืน

ศักยภาพของประชาชน ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า โดยเฉพาะในตำแหน่งของกรรมการของคณะกรรมการพัฒนาเทศบาลตำบลหลักห้า คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า คณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า ส่วนใหญ่จะเป็นอดีตข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือผู้นำชุมชน หรือบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน และมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้บริหารเทศบาลตำบลหลักห้า และเจ้าหน้าที่ โดยบุคคลเหล่านี้จะกลายเป็นตัวแทนของประชาชนเข้ามาทำหน้าที่ในฐานะกรรมการในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น พิจารณาแผนพัฒนาท้องถิ่นและแผนการดำเนินงาน รวมไปถึงร่วมติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับ วิลัยจิตร เสนาราช และคณะ (2560) ได้การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นได้แกช่วงอายุพบว่าประชาชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีมีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาโดยเฉพาะในด้าน การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น และการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นมากกว่าประชาชนที่จบการศึกษาระดับอื่น ๆ เนื่องจาก ประชาชนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีอาจจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในระดับหนึ่งถึงความสำคัญของการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นอีกทั้งเข้าใจถึงความสำคัญในการแก้ไขปัญหา การพัฒนาและเข้าในบริบทของชุมชนมากกว่า ทำให้มีระดับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมากกว่าระดับการศึกษาอื่น และสอดคล้องกับการศึกษาของไตรรัตน์ กอใหญ่, จักรวาล สุขไมตรี และกีรติวรรณ กัลยาณมิตร (2563) เรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ปัจจัยระดับการศึกษาที่แตกต่างกันส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในกาจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นที่แตกต่างกัน โดยประชาชนที่มีระดับการศึกษาในระดับสูงมีลักษณะของการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นสูงกว่าประชาชนที่มีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่า เนื่องจากประชาชนที่มีระดับการศึกษาที่สูงกว่าเป็นผู้ที่ได้ความน่าเชื่อถือ และความศรัทธาจากคนในชุมชน ส่งผลให้ประชาชนที่มีระดับการศึกษาที่สูงกว่ามีความมั่นใจในตนเอง กล้าแสดงออก กล้าตัดสินใจที่จะแสดงความเห็นหรือเจตนารมณ์ของตนในการร่วมการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมากกว่าประชาชนที่มีระดับการศึกษาน้อย ทั้งนี้การศึกษาได้ชี้ให้เห็นประเด็นเพิ่มเติม โดยชี้ให้เห็นว่าหากประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดสินใจในขั้นตอนต่าง ๆ ของการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น จะส่งผลให้การดำเนินงานของหน่วยงานสามารถแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาพื้นที่ได้ตรงจุดตรงเป้าหมายของประชาชนได้มากขึ้น และเมื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดยังสามารถทำให้ลดค่าใช้จ่าย ลดงบประมาณ หรือลดการสูญเสียเวลา และลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นกับประชาชน และทำให้ประชาชนได้เกิดการเรียนรู้ได้พัฒนาศักยภาพของตนเองพัฒนาทัศนคติในการมองภาพรวมและเห็นแก่ประโยชน์ของชุมชนเพิ่มมากขึ้น

ความสะดวกของประชาชนนับเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชน จากการศึกษาพบว่า การประชุมประชาคมระดับชุมชน หรือประชุมประชาคมระดับตำบล และการดำรงตำแหน่งกรรมการต่าง ๆ ในองค์กรที่เกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นพบว่า ประชาชนเหล่านั้นจะเป็นผู้ที่มีอาชีพหรืออาศัยอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลหลักห้า ซึ่งสามารถสละเวลาเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้ นอกจากนั้นกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งทำให้ในการจัดประชุมประชาคมระดับชุมชนและตำบลบางครั้งยังขาดความหลากหลายของกลุ่มต่าง ๆ กลุ่มแรงงานหรือกลุ่มเยาวชนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมากนัก ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ เอกลักษณ์ อุปริรัตน์ (2552) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลตำบลท่าศาลา และเทศบาลเมืองสิงห์บุรี พบว่า ประชาชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณส่วนใหญ่จะเป็นประชาชนที่มีความสะดวกเรื่อวเวลา คือมีเวลาว่างเพียงพอที่จะร่วมกิจกรรมกับเทศบาล ซึ่งหากประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมของเทศบาลก็จะต้องเสียสละเวลาของตนเองเพื่อไปเข้าร่วม หากเป็นประชาชนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพอยู่ในพื้นที่เช่น การเป็นพนักงานเงินเดือนการทำงานกับองค์กรหรือหน่วยงาน ก็อาจจะไม่สะดวกเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมของเทศบาล

ทัศนคติของประชาชน เป็นปัจจัยส่วนบุคคล ทัศนคติของประชาชนเชิงบวกทั้งต่อเทศบาลตำบลหลักห้า ผู้บริหารท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้า ตลอดจนกิจกรรมของเทศบาลตำบลหลักห้ามีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างยิ่ง สอดคล้องกับการศึกษาของ ธนกฤต โพธิ์เงิน (2563) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ ทัศนคติของประชาชนที่มองว่าแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นเรื่องไกลตัว ซึ่งหากประชาชนในพื้นที่ “ไม่ให้ความสำคัญ คิดว่าแผนพัฒนาท้องถิ่นไม่ใช่เรื่องของตนเอง การเบื่อหน่ายในการเข้าประชุม เนื่องจากมองว่าการแก้ไขปัญหาไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง เกิดความแตกแยกทางความคิด มีการแบ่งกลุ่ม การเล่นพรรคเล่นพวก ไม่ได้ใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหา รวมไปถึงการจัดกิจกรรมหรือการจัดประชุมประชาคมที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน” จะทำให้ประชาชนไม่อยากเข้าไปตัดสินใจ ไม่ร่วมคิด ไม่ร่วมปฏิบัติ ซึ่งอาจทำให้การบริหารงานของท้องถิ่นอาจไม่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลได้

การเป็นคนในพื้นที่ประชาชนที่อาศัยหรือมีทะเบียนบ้านอยู่ในพื้นที่มาระยะเวลานานมักมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นสูง เนื่องจากประชาชนในพื้นที่เป็นผู้ที่เข้าใจบริบทในพื้นที่อย่างแท้จริงทำให้สามารถเสนอความเห็นหรือปัญหา หรือความต้องการให้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เอกลักษณ์ อุปริรัตน์ (2552 : 317 - 337) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการสาธารณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ปัจจัยของประชาชนที่เป็นคนในพื้นที่ การที่มีทะเบียนบ้าน

อยู่ในพื้นที่ของเทศบาลในฐานะคนให้พื้นที่มีแนวโน้มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวกับเทศบาลมากกว่าประชาชนที่ไม่ใช่คนในพื้นที่หรือไม่ได้มีทะเบียนบ้าน

ระดับความเข้มข้นของความต้องการและรุนแรงของปัญหาเป็นปัจจัยที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งหากปัญหาใดหรือความต้องการใดที่ประชาชนเห็นว่าส่งผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนอย่างเห็นได้ชัด จะทำให้ประชาชนมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยชัดแจ้ง อันเนื่องมากจากประชาชนเดือดร้อน หรือมีความต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ของตน ซึ่งสอดคล้องการศึกษาของ เอกลักษณ์ อุปริรัตน์ (2552 : 317-337) พบว่า ประชาชนมีแนวโน้มที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะมากขึ้น หากบริการสาธาณะนั้นส่งผลโดยตรงต่อประชาชนหรือกระทบวิถีชีวิตของประชาชน ทำให้ประชาชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ อันส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชน

2.2) ปัจจัยภายนอกชุมชนได้แก่ การประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลหลักห้า กฎหมายและหนังสือสั่งการประทรวงมหาดไทย ความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนกับเทศบาล

การประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลหลักห้า เป็นปัจจัยสำคัญหรือเป้นจุดเริ่มต้นในการให้ความรู้ ความเข้าใจ ไม่เพียงแต่ด้านการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นแต่ยังรวมไปถึงกิจกรรมอื่น ๆ ของเทศบาลตำบลหลักห้า โดยการประชาสัมพันธ์เป็นการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนซึ่งเป็นระดับการมีส่วนร่วมระดับพื้นฐาน หากประชาชนมีข้อมูลหรือรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้ง่ายย่อมส่งผลให้ประชาชนเกิดการพูดคุย เกิดการเจรจาขึ้นในชุมชน นำไปสู่การติดตามตรวจสอบและเข้าไปมีส่วนร่วมในการกิจกรรมของเทศบาลตำบลหลักห้าเพิ่มสูงขึ้น จากการศึกษาพบว่า โดยกระบวนการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชนส่วนใหญ่จะผ่านช่องทางออนไลน์ เว็ปไซต์ และเฟสบุ๊คเป็นหลักอาจจะเนื่องด้วยเป็นช่องทางที่มีความสะดวกต่อประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย และสะดวกต่อเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ในการประชาสัมพันธ์ แต่หากพิจารณาถึงกระบวนการประชาสัมพันธ์พบว่า กระบวนการประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลหลักห้าในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ยังประสบกับปัญหา ได้แก่ การขาดการวางแผนประชาสัมพันธ์ เนื้อหาที่ใช้ประชาสัมพันธ์ยังไม่ได้ผ่านกระบวนการสรุปหรือชี้นำประเด็นให้ประชาชนทราบ รูปแบบของสื่อที่ใช้ประชาสัมพันธ์นั้นเข้าถึงได้ยากส่วนใหญ่เป็นการประชาสัมพันธ์ กฎหมายและระเบียบของกระทรวงมหาดไทยที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นซึ่งอาจทำให้ประชาชนขาดความสนใจ จากข้อค้พบดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของ สมัครสมร ภักดีเทวา, อภิญญา อิงาจ และ เอกนฤน บางท่าไม้ (2564) ได้ศึกษาการวิเคราะห์การรับรู้ของประชาชนต่อการปฏิรูปประเทศเพื่อกำหนดประเด็นการประชาสัมพันธ์ตามการรับรู้ของประชาชน ผลการศึกษาพบว่าการประชาสัมพันธ์ที่จะทำให้ประชาชนเกิดการรับรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 1) การระบุปัญหา

หรือประเด็นที่ต้องการนำเสนอให้ประชาชนในรับทราบ (Defining the problem) 2) การวางแผนการประชาสัมพันธ์ (Planning and Programming) 3) การปฏิบัติการด้านการสื่อสารและดำเนินการประชาสัมพันธ์ (Taking action and Communication) โดยนำประเด็นที่กำหนดไว้ในขั้นตอนแรกนำมาสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้ตามแผนที่กำหนดไว้ ผ่านช่องทาง ๆ ต่างที่กำหนดไว้ตามแผนการประชาสัมพันธ์ 4) การประเมินผลและปรับปรุงการประชาสัมพันธ์ เพื่อประเมินว่ากิจกรรมการประชาสัมพันธ์ที่ได้ดำเนินการไปนั้นสอดคล้องกับเป้าหมาย หรือประเด็นที่ต้องการจะสื่อสารให้ประชาชนได้รับรู้ รับทราบหรือไม่

ระเบียบกฎหมายและหนังสือสั่งการประทรวงมหาดไทย เป็นปัจจัยโดยตรงที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2548 และที่แก้ไขเพิ่มเติม และระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดทำแผนและประสานแผนพัฒนาพื้นที่ในระดับอำเภอและตำบล พ.ศ. 2562 และหนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทย และหลักกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เทศบาลตำบลหลักห้าได้นระเบียบกระทรวงมหาดไทยและแนวคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้โครงการพัฒนาที่ถูกบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาท้องถิ่นมาจากปัญหาและความต้องการของประชาชนที่อยู่ในแผนชุมชน สาเหตุต่อมาชุมชนมีผู้นำชุมชนที่มีภาวะผู้นำสูง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการชุมชน และประธานชุมชนมีความสนใจความเป็นอยู่ของประชาชนในหมู่บ้าน มีการจัดประชุมประชาคมระดับหมู่บ้าน ในทางเดียวกันเทศบาลตำบลหลักห้าที่ทำหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ความรู้ในการจัดทำแผนชุมชนตลอดมา ผู้นำชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น รวมถึงเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้า ซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจการจัดทำแผนชุมชน เทศบาลตำบลหลักห้าจึงนำปัญหาและความต้องการเหล่านั้นมาดำเนินการสำรวจความเป็นไปได้ ความรุนแรงของปัญหา และรวมถึงงบประมาณของเทศบาลตำบลหลักห้าเพื่อจัดทำโครงการพัฒนาสำหรับแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของประชาชนเหล่านั้น นำไปบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น ทั้งนี้ในจะมีการจัดลำดับความสำคัญของความรุนแรงหรือความต้องการของประชาชนในช่วงของการพิจารณาแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยคณะกรรมการพัฒนาเทศบาลตำบลหลักห้าอีกด้วย จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เทศบาลตำบลหลักห้านำปัญหาและความต้องการของประชาชนจากแผนชุมชนมาแก้ไขปัญหาและพัฒนาตามความต้องการของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกตัญญู แก้วหานาม และพิมพ์ลิขิต แก้วหานาม (2562, 93 - 110) เรื่อง พัฒนาการการขับเคลื่อนแผนชุมชนกับแผนพัฒนาท้องถิ่นในบรทประเทศไทย พบว่า กระบวนการจัดทำแผนพัฒาท้องถิ่นตามหลักการและแนวคิดของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงกับแผนชุมชน โดยขั้นตอนระยะเริ่มต้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเตรียมการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องนำแผนชุมชนเข้าร่วมวิเคราะห์ศักยภาพ การรวบรวมข้อมูล และปัญหาต่าง ๆ เพื่อกำหนดเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้ได้แผนพัฒนาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ในทางเดียวกันนอกจากการนำหลักการและแนวคิดการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมาใช้นั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมุ่งสร้างความไว้เนื้อเชื่อใช้กับประชาชนและชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกมิติ เช่น การร่วมคิดร่วมทำ การร่วมแสดงความเห็น การร่วมติดตามและตรวจสอบ การร่วมรับผลประโยชน์ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำแผนชุมชนไปสู่แผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

3. จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุดในแต่ละระดับโดยเรียบลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด มีดังนี้

จำนวนประชาชนที่มีส่วนร่วมระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมีจำนวนมากที่สุดในระดับการมีส่วนร่วมเนื่องจากไม่ว่าจะเป็นประชาชนกลุ่มใด พื้นที่ใดก็สามารถที่จะเข้าไปรับข้อมูลได้จากช่องทางต่าง ๆ ได้ ประกอบกับเทศบาลตำบลหลักห้าดำเนินการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางออนไลน์ และออฟไลน์ส่งผลให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย ทั้งนี้ในเรื่องของรูปแบบสื่อประชาสัมพันธ์ต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม เข้าใจง่าย สอดคล้องกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

จำนวนประชาชนที่มีส่วนร่วมระดับการเปิดรับฟังความเห็นจากประชาชนน้อยกว่าระดับการมีส่วนร่วมแบบรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็นหรือปัญหาของประชาชนที่เสนอ แบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) ด้านระบบสาธารณูปโภค ถนน/การขนส่ง ถนนลูกรัง ถนนทรุด รถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงหมู่บ้าน ใช้เรือในการสัญจรและขนส่งผลผลิตทางการเกษตร สะพานทางเท้าไม่เพียงพอ ท่อระบายน้ำไม่ครอบคลุมพื้นที่ ระบบไฟฟ้า น้ำแห้ง/น้ำเค็ม ระบบน้ำประปา น้ำดื่ม น้ำใช้ไม่เพียงพอ 2) ด้านสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมสารปนเปื้อนในอาหาร ชุมชนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การตั้งครรภ์ของวัยรุ่น โรคไข้เลือดออก โรคอ้วน ประชาชนเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง 3) ด้านเศรษฐกิจ ภาคเกษตรต้นทุนการผลิตสูงราคาผลผลิตตกต่ำ ยากจน รายได้น้อย ปัญหาหนี้สิน 4) ด้านสังคม เด็กแว้นรวมกลุ่มมั่วสุม ไม่เรียนหนังสือ ติดยาเสพติด ประชาชนติดการพนันชุมชนขาดความสามัคคี ประชาชนขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีแบบโบราณกำลังเลือนหายไป 5) ด้านการศึกษาศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี และการศึกษาสาเหตุที่ทำให้จำนวนประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมจะขึ้นอยู่กับความรุนแรงของปัญหาและระดับความเข้มข้นของความต้องการนั้น ๆ ที่แต่ละชุมชนก็มีความแตกต่างกันหรือแต่ละครอบครัวมีความแตกต่างกันทำให้บางครอบครัวหรือบางชุมชนเสนอความเห็นต่างกัน หรือไม่ก็ไม่เสนอความเห็นหรือการให้ผู้นพชุมชนนำความเห็นเหล่านั้นไปเสนอกับเทศบาลต่อไป จึงทำให้จำนวนประชาชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นน้อยกว่าระดับการมีส่วนร่วมในการรับฟังข้อมูลข่าวสาร

จำนวนประชาชนที่มีส่วนร่วมระดับการปรึกษาหารือหรือการเข้าร่วมประชุมมีจำนวนที่น้อยกว่าประชาชนที่มาเสนอความเห็น เนื่องจาก 1) ความสะดวกเรื่องเวลาประชาชนต้องสละเวลาเพื่อมาเข้าร่วมประชุมซึ่งส่วนใหญ่จะกลุ่มที่มีอาชีพอยู่ในพื้นที่ กลุ่มสูงอายุ หรือเป็นกลุ่มที่สามารถสละเวลาเข้าร่วมกิจกรรมได้ 2) ผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชนเป็นต้น ซึ่งเป็นกลุ่มที่ประชาชนให้การยอมรับจึงทำให้กลุ่มเหล่านั้นต้องนำประเด็นความเห็นหรือปัญหาเข้าสู่ที่ประชุมเพื่อเป็นตัวแทนเสนอปัญหาเหล่านั้นให้ได้รับการแก้ไขด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้จำนวนประชาชนที่เข้าร่วมประชุมมีจำนวนน้อยกว่าประชาชนที่มีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อมูล

จำนวนประชาชนที่มีส่วนร่วมระดับการวางแผนร่วมกันมีจำนวนด้วยช่องทางของการมีส่วนร่วมในการวางแผน คือ การเข้าไปดำรงตำแหน่งในฐานะกรรมการมีจำนวนน้อยกว่าประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมเนื่องจากผู้ที่ดำรงตำแหน่งกรรมการต้องเสียสละทั้งเวลาส่วนตัว เสียสละแรงกาย เสียสละทรัพย์สินบางส่วนเพื่อมาทำหน้าที่ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและพิจารณาแผนพัฒนาท้องถิ่นเพราะในบางกลัวตัวแทนเหล่านั้นต้องลงพื้นที่ไปกับหน่วยงานของเทศบาลตำบลหลักห้า เพื่อไปสำรวจพื้นที่ปัญหาหรือความต้องการของประชาชนและนำมาจัดทำเป็นโครงการพัฒนาบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่นในทางเดียวกัน ขอบเขตของอำนาจหน้าที่ของกรรมการอาจจะกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวันด้วยการประชุมที่ต้องการมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในภาพรวม ทำให้ประชาชนที่เข้ามาเป็นกรรมการนอกจากจะต้องอาศัยบุคคลที่มีประสบการณ์ มีศักยภาพและมีเวลาแล้วยังต้องมีทัศนคติที่เห็นแกประโยชน์ส่วนร่วมอีกด้วย

จำนวนประชาชนที่มีส่วนร่วมในระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบและประเมินผลมีจำนวนที่น้อยกว่าการมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกันเนื่องจากเป็นประชาชนที่ต้องทำหน้าที่เป็นเสมือนผู้ตรวจสอบตลอดห่วงระยะเวลาของการดำเนินการตามแผนพัฒนาท้องถิ่นประกอบกับเทศบาลตำบลหลักห้ามีจำนวนชุมชนที่อยู่ในเขตปกครอง 41 ชุมชน ด้วยเหตุนี้เองผู้ที่ดำรงตำแหน่งกรรมการคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นจะต้องเสียสละเวลา และต้องมีการทำงานเชิงรุกรวมกับเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลหลักห้าในการตรวจสอบติดตามโครงการพัฒนาตามแผนการดำเนินงานทั้ง 41 ชุมชน และนำผลการดำเนินงานมาจัดทำเป็นรายงานผลเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาเทศบาลตำบลหลักห้า ทำให้ส่วนใหญ่ผู้ที่เป็นกรรมการของคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นจะเป็นอดีตข้าราชการ อดีตผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน หรือเป็นผู้ที่ศักยภาพมีความรู้ความเข้าใจในการติดตามและประเมินผล

4. แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยแนวทางจะมุ้งเน้นไปที่การปรับปรุง หรือพัฒนาระบบการจัดการของเทศบาลตำบลหลักห้าเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างเต็มรูปแบบ โดยมีแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนดังต่อไปนี้

การส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการรับรู้ของประชาชน โดยการพัฒนากลไกการประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลหลักห้าโดยมุ่งเป้าหมายเพื่อสร้างความตระหนักรู้ของประชาชน เกี่ยวกับแผนพัฒนาท้องถิ่นให้กับประชาชนในพื้นที่ กองวิชาการและแผนงานได้ปิดประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่นดังกล่าวตามช่องทางการประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลหลักห้า เว็ปไซต์ (https://lakha-munic.go.th/public/) Facebook ป้ายประกาศตามชุมชนต่าง ๆ ทั้งหมด 41 ชุมชน ซึ่งกล่าวได้ว่าการประกาศใช้แผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นเพียงการประกาศแผนพัฒนาท้องถิ่นตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ.2548 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ข้อ 21 แต่ไม่ได้มุ่งหวังหรือมุ่งเป้าที่จะสร้างการรับรู้ (Awareness) ในวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายของการพัฒนา โครงการพัฒนาต่าง ๆ ตลดจนกลไกการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บุษบา สธีธร และคณะ (2548) การประชาสัมพันธ์จำเป็นต้องมีการประเมินสถาการณ์ขององค์กรหรือหน่วยงานก่อนว่าเพื่อให้ทราบว่าขณะนี้องค์กรหรือหน่วยงานเราต้องการจะสื่อสารอะไรให้กับประชาชน ประชาชนต้องการรู้อะไร หลังจากนั้นจึงกำหนดกลยุทธ์หรือวิธีการในการประชาสัมพันธ์ ประกอบด้วย 1) การระบุปัญหาหรือประเด็นที่ต้องการนำเสนอให้ประชาชนในรับทราบ (Defining the problem) 2) การวางแผนการประชาสัมพันธ์ (Planning and programming) 3) การปฏิบัติการด้านการสื่อสารและดำเนินการประชาสัมพันธ์ (Taking Action and Communication) โดยนำประเด็นที่กำหนดไว้ในขั้นตอนแรกนำมาสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้ตามแผนที่กำหนดไว้ ผ่านช่องทาง ๆ ต่างที่กำหนดไว้ตามแผนการประชาสัมพันธ์ 4) การประเมินผลและปรับปรุงการประชาสัมพันธ์ เพื่อประเมินว่ากิจกรรมการประชาสัมพันธ์ที่ได้ดำเนินการไปนั้นสอดคล้องกับเป้าหมาย หรือประเด็นที่ต้องการจะสื่อสารให้ประชาชนได้รับรู้ รับทราบหรือไม่ และสอดคล้องกับการศึกษาของ สมัครสมร ภักดีเทวา, อภิญญา อิงาจ และ เอกนฤน บางท่าไม้ (2564) ได้ศึกษาการรับรู้ของประชาชนต่อการปฏิรูปประเทศ พบว่า การสร้างการรับรู้ของประชาชน 1) การสร้างความเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 2) นำกฎหมายดังกล่าวมาจัดเรียงเนื้อหาให้เกิดความน่าสนใจ เข้าใจง่าย โดยนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบที่ประชาชนได้รับหากกฎหมายนั้นได้บังคับใช้ 3) การประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ ที่ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มในพื้นที่ที่รับผิดชอบทั้งในเชิงลึกและกว้างผ่านช่องทางต่าง ๆ ออนไลน์ ออฟไลน์

การส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นในช่องทางของแผนชุมชนให้มากยิ่งขึ้นนอกจากแผนชุมชนจะเป็นช่องทางในการนำปัญหาและความต้องการของชุมชนไปสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนชุมชนยังทำให้ชุมชนได้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยน เจรจาร่วมกัน มีการตัดสินใจร่วมกันระหว่างประชาชนในชุมชน ซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีความสามัคคีกันมายิ่งขึ้น ชุมชนเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ กิ่งแก้ว สุวรรณคีรี, นพพร จันทรนำชู และ นรินทร์ สังข์รักษา (2559) ได้ศึกษารูปแบบการสร้างเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชนเพื่อการจัดทำแผนชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในกับชุมชนเพื่อการจัดทำแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ควรมีกรส่งเสริมหรือจัดกิจกรรมให้เกิดขึ้น 6 กิจกรรม ดังนี้ 1) การสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการจัดทำแผนชุมชนเป็นการสร้างความเข้าใจในแนวคิดและความสำคัญของแผนชุมชนให้กับชาวบ้านในชุมชนด้วยเครื่องมือสื่อสาธารณะ 2) การสรรหาบุคคลเข้ามาร่วมทีมในการจัดทำแผนชุมชน การสรรหาบุคคลชาวบ้าน หรือผู้นำชุมชนที่มีความพร้อมมีความสนใจและมีภาวะผู้นำที่พร้อมจะนำชุมชน จัดทำแผนชุมชน 3) การสร้างความตั้งใจหรือสร้างความมุ่งมั่นให้กับชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนการนำชาวบ้านหรือทีมที่จัดทำแผนชุมชนไปศึกษาดูงานหรือดูตัวอย่างของชุมชนที่ประสบความสำรเจหรือจัดทำแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งถอดบทเรียนร่วมกันและแลกเปลี่ยนร่วมกันในการจัดทำแผนชุมชน 4) การจัดตั้งทีมแผนชุมชน เป็นการจัดตั้งทีมงาน กำหนดเป้าหมายทั้งเชิงการพัฒนา เป้าหมายในการจัดทำแผนชุมชนโดยให้ชุมชนได้ร่วมกันสร้างทีมชุมชนขึ้นมา อีกทั้งสร้างกิจกรรมเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันที่เกี่ยวกับแผนชุมชน 5) การพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติการที่เกี่ยวกับแผนชุมชน หลังจากที่ได้ศึกษาดูงานตัวอย่างการจัดทำแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งถอดบทเรียน ทีมทำแผนชุมชนจะเป็นทีมหรือกลุ่มหลักในการขับเคลื่อนประเด็นในชุมชนทั้งประเด็นปัญหา ความต้องการต่าง ๆ ของชุมชนนำมาพูดคุย เจรจากันในชุมชนเพื่อตกผลึกประเด็นที่จะเป็นแนวทางการพัฒนาหรือแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันในชุมชนในอนาคตผ่านการจัดทำแผนชุมชนร่วมกัน ซึ่งทักษะสำคัญประการหนึ่งของทีมทักษะในการสื่อสาร หมายรวมไปถึงการสื่อสารผ่านการพูดคุย ช่องทางประชาสัมพันธ์ และการสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจระหว่างคนในชุมชนอีกด้วย 6) การส่งเสริมความภาคภูมิใจให้แกทีมที่จัดทำแผนชุมชน ในฐานหน่วยงานรัฐได้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการส่งเสริมในเชิงบทบาทของกลุ่มชุมชน บทบาทนี้หมายรวมถึงความสามารถในการเข้าถึงนโยบายของท้องถิ่น กระบวนการจัดทำแผนท้องถิ่น การนำแผนชุมชนไปสู่แผนท้องถิ่น ไปจนถึงการปฏิบัติ กระบวนการติดตามประเมินผลแผนหรือโครงการที่มาจากแผนชุมชน เพื่อให้กลุ่มนี้ได้เข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำไปจนถึงปลายน้ำ

การส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมระดับการปรึกษาหารือหรือการเข้าร่วมประชุม การประชุมประชาคมระดับหมู่บ้านและประชาคมระดับตำบลเป็นช่องทางหลักที่ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับเทศบาลตำบลหลักห้าในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น แต่เนื่องด้วยปัจจัยความสะดวกของแต่ละครัวเรือน การประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน ทำให้ประชาชนที่เข้าร่วมประชุมประชาคมนั้นขาดความหลากหลายของกลุ่มทางสังคม ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ หรือผู้สามารถสละเวลาเข้าร่วมประชุมในวันนธรรมดา ในทางเดียวกันโครงการพัฒนาส่วนใหญ่มาจากผู้นำชุมชนนั้นเป็นผู้เสนอถึงแม้ว่าในแต่ละหมู่บ้านจะมีการจัดประชุมภายในชุมชนแล้วนั้น แต่ในการประชุมประชาคมของเทศบาลประชาชนที่เข้ามาประชุมอาจจะยังไม่ทราบข้อมูลจึงทำให้การลงมติความเห็นอาจเป็นไปตามความเห็นของผู้นำชุมชน แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในด้านดังกล่าว เทศบาลตำบลหลักห้าต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการประชุมประชาคม ดังนี้

การปรับระยะเวลาในการจัดประชุมโดยกำหนดวันที่ประชาชนแต่ละหมู่บ้านสามารถสละเวลาหรือมีความสะดวกเพียงพอที่จะเข้าร่วมประชุม โดยอาจประสานกับผู้นำชุมชนกำหนดเป็นตารางการประชุมประชาคมหมู่บ้านร่วมกัน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนนั้นได้เข้ามามีส่วนร่วม มีความหลากหลายของกลุ่มทางสังคม ประการต่อมาการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ศึกษาข้อมูลโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนของก่อนดำเนินการประชุมประชาคมทั้งระดับตำบลและหมู่บ้าน เพื่อให้ประชาชนได้นำประเด็นปัญหาหรือความต้องการของตนไปพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นในชุมชนเพื่อทบทวนและจัดลำดับความจำเป็นเร่งด่วนของโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชนที่จะบรรจุลงในแผนพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสมนึก จันทร์โสดา และคณะ (2563 : 4671 - 4685) ได้ศึกษาการประชุมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น พบว่า การประชุมประชาคมที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วยประชาชนควรรับทราบข้อมูลโครงการพัฒนาก่อนการตัดสินใจลงมติเพื่อเลือกโครงการเพื่อให้ประชาชนได้นำข้อมูลเหล่านั้นไปพูดคุย แลกเปลี่ยน และพิจารณากันในชุมชนก่อนตัดสินใจร่วมกันและการลงมติเลือกโครงการไม่ควรเป็นวันเดียวกันกับวันที่ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลนั้น ซึ่งเรียนกระบวนการนี้ว่า การประชุมประชาคมเชิงลึก

การส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมระดับการวางแผนร่วมกัน สำหรับช่องทางที่ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นผ่านช่องทางในการดำรงตำแหน่งกรรมการของคณะกรรมการพัฒนาเทศบาลตำบลหลักห้า และคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า โดยมีแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนร่วมกันการพัฒนาศักยภาพของประชาชนหรือผู้แทนที่เข้ามาดำรงตำแหน่งกรรมการ เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์เป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับของประชาชนในชุมชนหรือตำบล หรือเป็นที่ยอมรับของเทศบาลตำบลหลักห้า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่ที่ทำอาชีพ หรือดำรงตำแหน่งกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านซึ่งสามารถสละเวลาเข้าร่วมประชุมกับกรรมการได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พชร สาตร์เงิน (2561 : 189-200) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกรวางแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคจังหวัดลพบุรี พบว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนร่วมกันมีแนวทางดังนี้ 1) การปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะไม่เพียงแต่กรรมการหรือผู้แทนประชาชนแต่ยังรวมไปถึงประชาชนในชุมชนอีกด้วย 2) การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น รวมถึงบทบาทหน้าที่ของกรรมการของคณะกรรมการต่าง ๆ 3) การประพัฒนาการประชาสัมพันธ์เพื่อให้เชิญชวนให้ประชาชนร่วมคิดร่วมตัดสินใจ

การส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในระดับการมีส่วนร่วมในการติดตาม การตรวจสอบและการประเมินผลด้วยข้อจำกัดตามระเบียบของกระทรวงมหาดไทยที่กำหนดสัดส่วนของกรรมการที่มาจากผู้แทนประชาคมหรือประชาชนทำให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นน้อย โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับการรับทราบข้อมูลข่าวสารผ่านการรายงานผล

การติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นเท่านั้น แนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุน แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ 1) การส่งเสริมและพัฒนาตัวบุคคลของคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่น เช่น การนำกรรมการเข้าอบรมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่น การจัดทำคู่มือประกอบการดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการซึ่งประกอบด้วยอำนาจหน้าที่ของกรรมการตามระเบียบของกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น มาตรฐานขั้นตอนของการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่น ความรู้เบื้องต้นที่เกี่ยวกับการวางแผนและการติดตามประเมินผล การพากรรมการไปศึกษาเรียนรู้จากหน่วยงานหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีวิธีการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นเลิศ เป็นต้น 2) การปรับปรุงกระบวนการทำหน้าที่ของคณะกรรมการให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตั้งแต่วิธีการติดตามและประเมินผลไปจนถึงการประชาสัมพันธ์รายงานผลการติดตามนั้นให้กับประชาชนทุกชุมชนได้รับทราบ เช่น การจัดทำระบบรายงานแสดงสถานะแก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียน (Track System) ในรูปแบบของแพลตฟอร์ม ผ่านช่องทางออนไลน์หรือสมาร์ทโฟน การจัดทำระบบแสดงสถานโครงการพัฒนาต่าง ๆ (Dashboard) เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เอกลักษณ์ อุปริรัตน์ (2552 : 331) พบว่า แนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการติดตามและตรวจสอบ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการส่งเสริมระบบการตรวจสอบการดำเนินงานของท้องถิ่นโดยให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น การปรับปรุงระบบการทำงานของคณะกรรมการ การสร้างความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายนอกแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคนิคและวิธีการติดตามและประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) ควรเสริมสร้างความตระหนักรู้ของประชาชน เกี่ยวกับแผนพัฒนาท้องถิ่นให้กับประชาชนในพื้นที่ เพื่อมุ่งหวังหรือมุ่งเป้าที่จะสร้างการรับรู้ (Awareness) ในวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายของการพัฒนา โครงการพัฒนาต่าง ๆ ตลดจนกลไกการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า (บุษบา สธีธร และคณะ, 2548)

2) ควรพัฒนากระบวนการประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลหลักห้าให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องมีการประเมินสถาการณ์ขององค์กรหรือหน่วยงานก่อนว่าเพื่อให้ทราบว่าขณะนี้องค์กรหรือหน่วยงานเราต้องการจะสื่อสารอะไรให้กับประชาชน ประชาชนต้องการรู้อะไร หลังจากนั้นจึงกำหนดกลยุทธ์หรือวิธีการในการประชาสัมพันธ์ให้สอดคล้องกับกลุ่มประชาชน และบรรลุเป้าหมายที่หน่วยงานต้องการสื่อสาร

3) ควรมีการพัฒนาความสามารถของเจ้าหน้าของเทศบาลตำบลหลักห้าให้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การจัดทำแผนการดำเนินการ และการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นเบื้องต้น โดยการทำแผนพัฒนารายบุคคล (Individual Development Plan) โดยนำเรื่องการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การจัดทำโครงการพัฒนา นำมากำหนดประเด็นพัฒนาความรู้/ความสามารถ/ทักษะ/คุณลักษณะที่จำเป็น ให้กับบุคลากรของส่วนราชการต่าง ๆ ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า และกำหนดกลไกการติดตามและประเมินผลอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

4) ควรมีการพัฒนาช่องทางต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมได้มากยิ่งขึ้น เช่น การจัดทำระบบติดตามการดำเนินการเรื่องร้องเรียน (Tracking System) การจัดทำแพลตฟอร์มร้องเรียนออนไลน์ การจัดทำศูนย์แสดงรายงานผลกดำเนินงานในลักษณะ (Dashborad) เพื่อให้ประชาชนได้ติดตามความก้าวหน้าของโครงการพัฒนาต่าง ๆ เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนของแต่ละระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน

2) ควรศึกษาพลวัตรของการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติอื่น ๆ เช่น การมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะ การมีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการคลังของท้องถิ่น เป็นต้น

3) ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การจัดทำแผนการดำเนินงานและการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น

องค์ความรู้ใหม่

พลวัตรการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า จากการศึกษาพบว่า ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนการดำเนินงาน และรายงานการติดตามประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่น 2) การมีส่วนร่วมระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเสนอความเห็นปัญหาหรือความต้องการของประชาชนผ่านช่องทางต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลหลักห้า 3) การมีส่วนร่วมระดับการปรึกษาหารือหรือการเข้าร่วมประชุมโดยผ่านช่องทางการประชุมประชาคมระดับชุมชน และประชุมประชาคมระดับตำบล

4) การมีส่วนร่วมระดับการวางแผนร่วมกัน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดทำร่างแผนพัฒนาท้องถิ่น การพิจารณาแผนพัฒนาท้องถิ่น และการจัดทำแผนการดำเนินงาน ผ่านการดำรงตำแหน่งกรรมการของคณะกรรมการพัฒนาเทศบาลตำบลหลักห้า และคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น 5) การมีส่วนร่วมระดับการติดตามและตรวจสอบและประเมินผล โดยการมีส่วนร่วมผ่านการดำรงตำแหน่งกรรมการของคณะกรรมการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบหลักห้า และนำผลรายงานการติดตามและประเมินผลรายงานให้ประชาชนทราบโดยเปิดเผย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ปัจจัยภายในชุมชนได้แก่ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชน ศักยภาพของประชาชน ความสะดวกของประชาชน การเป็นคนในพื้นที่ และระดับความเข้มข้นของความต้องการหรือความรุนแรงของปัญหา

แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมกลไกการประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลหลักห้า 2) การส่งเสริมการจัดทำแผนชุมชน และ 3) การพัฒนาศักยภาพของผู้แทนประชาชนที่ดำรงตำแหน่งกรรมการ

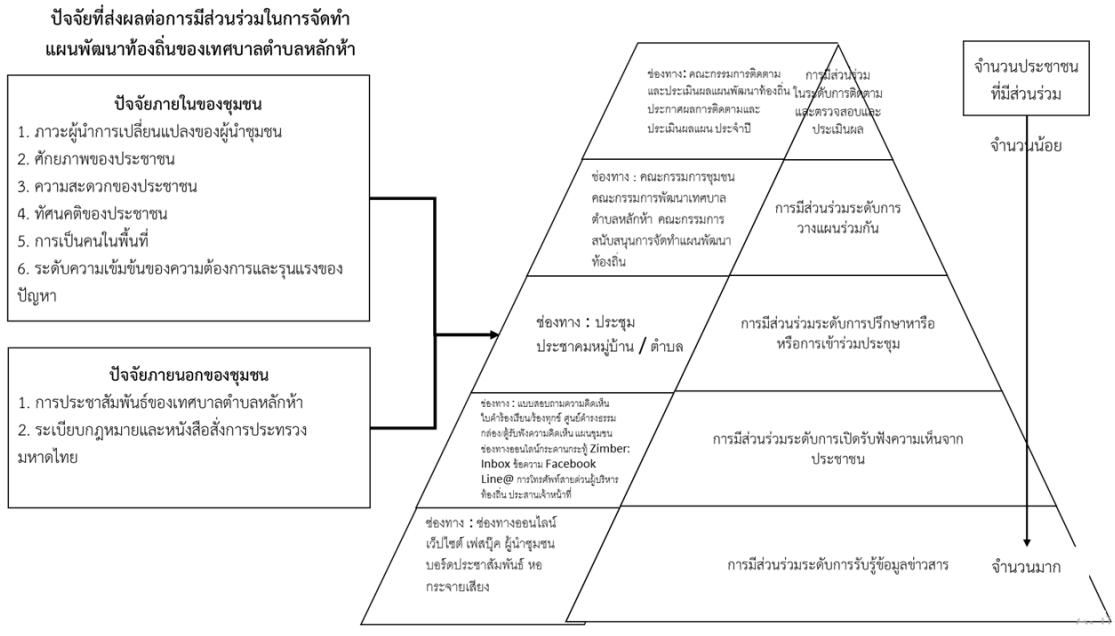

ภาพที่ 1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลหลักห้า

เอกสารอ้างอิง

โกวิทย์ พวงงาม. (2559). การคลังท้องถิ่นไทย หลักการและมิติใหม่ในอนาคต. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ชาย โพธิสิตา. (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

บุษบา สุธีธร และคณะ. (2548). กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อัชกรณ์ วงศ์ปรีดี และ ธัชเฉลิม สุทธิพงษ์ประชา. (2561). โครงการศึกษาออกแบบวางระบบการทำงาน กลไกการบริหารงานและประเมินผลการดำเนินการเพื่อขอจัดตั้งสำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นอำเภอเป็นราชการบริหารส่วนภูมิภาค. ศูนย์บริการวิชาการสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อุดม ทุมโฆสิต. (2552). การปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่ : บทเรียนจากประเทศพัฒนาแล้ว. กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุภางค์ จันทวานิช. (2549). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กตัญญู แก้วหานาม และ พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม. (2562). พัฒนาการการขับเคลื่อนแผนชุมชนกับแผนพัฒนาท้องถิ่นในบรทประเทศไทย. *วารสารการเมืองการปกครอง, 9*(1), 168-188.

กิ่งแก้ว สุวรรณคีรี, นพพร จันทรนำชู และนรินทร์ สังข์รักษา. (2559). รูปแบบการสร้างเสริมพลังอำนาจให้กับชุมชนเพื่อการจัดทำแผนชุมชน. *Veridian E-Journal,Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts), 9*(2), 1787-1801.

พิมพ์ลิขิต แก้วหานาม และคณะ. (2565). การสร้างกระบวนการและกลไกการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนเพื่อส่งเสริมสินค้าพื้นถิ่น กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารการเมืองการปกครอง, 12*(1), 168-188.

ไตรรัตน์ กอใหญ่, จักรวาล สุขไมตรี และกีรติวรรณ กัลยาณมิตร. (2563). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 6*(4), 263-276.

ธนกฤต โพธิ์เงิน (2563) ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดปทุมธานี. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5*(10), 181-195.

พชร สาตร์เงิน. (2561). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกรวางแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าแคจังหวัดลพบุรี. *วารสารเกษมบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, 19*(ฉบับพิเศษ), 189-200.

วิลัยจิตร เสนาราช และคณะ. (2560). การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 11*(3), 333-342.

สมัครสมร ภักดีเทวา, อภิญญา อิงอาจ และเอกนฤน บางท่าไม้. (2564). การวิเคราะห์การรับรู้ของประชาชนต่อการปฏิรูปประเทศเพื่อกำหนดประเด็นการประชาสัมพันธ์ตามการรับรู้ของประชาชน. *วารสารบริหารธุรกิจเทคโนโลยีมหานคร, 1*(18), 46-69.

สมนึก จันทร์โสดา และคณะ. (2563). การประชุมหมู่บ้านโดยการมีส่วนร่วมเชิงลึกของประชาชนเพื่อความโปร่งใสในการพัฒนาท้องถิ่น. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 6*(10), 4670-4685.

เอกลักษณ์ อุปริรัตน์. (2552). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา เทศบาลตำบลท่าศาลา และเทศบาลเมืองสิงห์บุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การพัฒนาแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง สำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 จังหวัดขอนแก่น

The Development of a Practice Set of Playing Pong Lang for Ceremonial Staff, The 10th Royal Funeral Administration Group, Khon Kaen Province

จิรกิตต์ อันพิมพ์[1],
หิรัญ จักรเสน[2] และ พรพรรณ แก่นอำพรพันธ์[3]
มหาวิทยาลัยขอนแก่น[1,2,3]
Jirakit Unphim[1],
Hirun Jaksen[2] and Pornpan Kaenampornpan[3]
Khon Kaen University[1,2,3]
Corresponding Author, Email: Marchtim1@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ที่มีการเก็บข้อมูลทั้งที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาสภาพความต้องการการฝึกปฏิบัติโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น และเพื่อพัฒนาแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น โดยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนก่อนดำเนินการทดลอง เพื่อคัดเลือกผู้เรียนเครื่องดนตรีโปงลางกลุ่มตัวอย่างที่มีความสนใจในการฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลางจากแบบสำรวจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และ 2) ขั้นตอนในการดำเนินการทดลองชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง กลุ่มตัวอย่าง คือ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น จำนวน 15 คน ที่คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ 1) แบบสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการการฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง 2) ชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลาง

---

* ได้รับบทความ: 18 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 24 มีนาคม 2565
Received: 18 February 2022; Revised: 17 March 2022; Accepted: 24 March 2022

3) แบบทดสอบประสิทธิภาพของชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลาง และ 4) แบบสอบถามความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า ชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางที่พัฒนาขึ้น ใช้เวลาทั้งหมด 10 สัปดาห์ ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญ 1) การศึกษาพื้นฐานของเครื่องดนตรีโปงลาง 2) การอ่านโน้ตไทย 3) การเรียนรู้เรื่องการจับไม้โปงลาง และทำความคุ้นเคยกับเครื่องดนตรีโปงลาง 4) ฝึกท่องโน้ตลายโปงลาง 5) ฝึกอ่านโน้ตและปรบมือให้เข้ากับจังหวะของลายนกไซบินข้ามทุ่ง และ 6) กิจกรรมการฝึกบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลางในลายโปงลาง และลายเพลงนกไซบินข้ามทุ่งตามแบบฝึกหัด จากดำเนินการตามชุดแบบฝึกปฏิบัติ มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 80.9/89.5 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ และกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.76 ซึ่งอยู่ในระดับเกณฑ์มีความพึงพอใจมากที่สุด

ดังนั้นสรุปได้ว่า การใช้ชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลางจากการทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดประสิทธิภาพในเรียนรู้ เกิดทักษะการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลางสูงสุด และมีความพึงพอใจในชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลาง

คำสำคัญ: การพัฒนา; โปงลาง; เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี

Abstract

The mixed methods research was conducted in this study to collect both quantitative and qualitative data. The objectives were to study the condition of the need for Pong Lang practice set for ceremonial staff, the 10th Royal Funeral Administration Group, Khon Kaen Province and to develop a Pong Lang practice set for ceremonial staff, the 10th Royal Funeral Administration Group, Khon Kaen Province by dividing into 2 steps: 1) The step before conducting the experiment to select a sample group of Pong Lang learners who were interested in practicing Pong Lang instruments from a survey created by the researcher; and 2) The step for conducting an experiment in the Pong Lang practice exercise. The sample group consisted of 15 ceremonial staff of the 10th Royal Funeral Administration Group, who were specifically selected. The tools used in the research included: 1) Opinion survey questionnaire on the need for practice of playing pong lang instruments 2) Pong Lang instrument practice exercise 3) the performance test of the Pong Lang instrument practice; and 4) Satisfaction questionnaire. The results of the

research showed that the practice set developed for 10 weeks consisted of the following key contents: 1) Basic study of the Pong Lang instrument 2) Reading Thai notes 3) Learning about holding the Pong Lang wood and getting familiar with the Pong Lang instrument. 4) Practice memorizing the notes in Pong Lang pattern, 5) Practice reading the notes and clapping hands to the rhythm of the Nok Sai Bin Kam Tung pattern, and 6) the practice of playing the Pong Lang musical instruments in the Pong Lang pattern and Nok Sai Bin Kam Tung pattern according to the exercises. The efficiency of the practice set was 80.9/89.5, which was higher than the set threshold of 80/80, and the subjects were satisfied with the Pong Lang practice set with a mean of 4.76, which was at the criteria level with the most satisfaction.

Therefore, it can be concluded that using the Pong Lang instrument practice set From the testing of the samples, the samples were effective in learning. The skill of playing the Pong Lang instrument was the highest. and satisfied with the Pong Lang instrument practice set.

Keywords: Development; Ponglang; Ceremonial Staff

บทนำ

ดนตรีพื้นบ้านอีสาน อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นรูปแบบดนตรีที่มีความเป็นเอกลักษณ์และมีความโดดเด่นเฉพาะตัว มีพัฒนาการมาจากวิถีชีวิติและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นมรดกที่สืบทอดกันมาของชนชาวอีสาน โดยการนำวัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ตามท้องถิ่นมาเลียนแบบเสียงจากธรรมชาติ เช่น เสียงลมพัด เสียงใบไม้ไหว และเสียงน้ำตก และบริบทอื่น ๆ ในสังคมอีสาน เช่น เสียงของรถไฟเกิดการพัฒนามาเป็นลายรถไฟไต่ราง เป็นต้น (สุรศักดิ์ พิมพ์เสน, 2532) มีการนำมาประสมประสานรวมวงกันเกิดขึ้นเป็นวงดนตรีพื้นบ้านอีสาน เช่น พิณ แคน โปงลาง โหวด และกลอง ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะเกิดการพัฒนาการบรรเลงดนตรีอีสานในรูปแบบของวงโดยการนำเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ มาบรรเลงร่วมกัน แต่เครื่องดนตรีโปงลาง กลับเป็นเครื่องดนตรีที่มีความโดดเด่นมากที่สุดจนถูกนำมาใช้เป็นชื่อประเภทของวงดนตรีโปงลาง (เจริญชัย ชนไพโรจน์, 2526)

โปงลางเป็นเครื่องดนตรีประเภท เครื่องตี ที่สามารถใช้บรรเลงทำนอง กล่าวคือ โปงลาง เป็น เครื่องดนตรีที่เกิดเสียงได้ด้วยการใช้ค้อนไม้ที่มีความแข็ง เคาะลงบนแผ่นไม้ ที่ขึงอยู่บนลวดหรือเชือกทำให้เกิดเป็นท่วงทำนอง และจังหวะไปพร้อมกัน (สำเร็จ คำโมง, 2522) ซึ่งต่างจากเครื่องดนตรี

ประเภทตีชนิดอื่นที่ไม่สามารถบรรเลงทำนองได้เพียงแต่มีหน้าที่ควบคุมจังหวะเท่านั้น ทั้งยังเป็นเครื่องดนตรีที่มีท่วงทำนองที่ไพเราะ สนุกสนาน ตามลักษณะวิถีชีวิตของคนอีสานสามารถบรรเลงรวมวงและบรรเลงเดี่ยวได้อย่างหน้าสนใจ ซึ่งสมัยก่อนเครื่องดนตรีโปงลางมีเพียง 5 เสียงหลัก แต่เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยที่มีความก้าวหน้าทางการศึกษาจึงมีวิวัฒนาการเพิ่มโน้ตใหม่ขึ้นมาเพิ่มอีก 2 เสียง เพื่อให้เครื่องดนตรีโปงลางสามารถบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานเครื่องอื่นได้อย่างครบถ้วนขององค์ประกอบของตัวโน้ต และน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ในอดีตการบรรเลงโปงลางยังไม่มีแบบแผนและขั้นตอนที่ชัดเจน ใช้วิธีการสืบทอดในรูปแบบวัฒนธรรมแบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) โดยการจำทำนองที่ครูบรรเลงให้ฟัง แล้วนำมาบรรเลงตามทำนองจนเกิดเสียงต่างๆ (เจริญชัย ชนไพโรจน์, 2526) แต่ยังปรากฏว่ายังคงมีวิธีการบรรเลงโปงลางในรูปแบบเดิม ทำให้ขาดแบบแผนที่เข้าใจตรงกันและเป็นระบบ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีจุดประสงค์ในการสร้างแบบฝึกการปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง ที่มีการจัดวางเนื้อหาและการจัดการเรียนการสอนที่เป็นขั้นตอน มีจุดประสงค์และแบบฝึกหัดที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้การบรรเลงโปงลางที่มีประสิทธิภาพ สำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งเจ้าที่ปฏิบัติงานพิธีนั้น มีหน้าที่ปฏิบัติงานในงานพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านพระพุทธศาสนา ด้านพิธีการศพที่ได้รับพระราชทาน และสนับสนุนงานด้านพิธีต่าง ๆ ตามที่กระทรวงวัฒนธรรมมอบหมาย โดยส่วนใหญ่จะปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับงานด้านพิธีการศพเป็นส่วนใหญ่ (กองพิธีการศพที่ได้รับพระราชทาน กระทรวงวัฒนธรรม, 2561) และเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีการศพนั้น อาจส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานมีความเครียดหรือหดหู่ใจ ดังนั้นการให้เข้าร่วมฝึกปฏิบัติจะช่วยให้เจ้าหน้าที่กลุ่มอำนวยการศพที่ได้รับพระราชทานเกิดความเพลิดเพลินผ่อนคลาย และเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ผู้วิจัยจึงหยิบยกขึ้นมาเป็นกรณีศึกษา ภายใต้หัวข้อเรื่องการพัฒนาแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง สำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 จังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพความต้องการ การฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลาง ของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อพัฒนาแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 จังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษางานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ที่มีการเก็บข้อมูลทั้งที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยทำการรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีวิธีการขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานในการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การวางแผนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้การวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัย ได้แก่ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น จำนวน 40 คน

กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชากรทั้งหมดที่มีคุณสมบัติครบตามเกณฑ์ ใช้ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสำรวจความคิดเห็นและแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับความต้องการการฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางสำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีกลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลส่วนบุคคล และ 2) สำรวจความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องดนตรีโปงลาง ประกอบด้วยข้อคำถาม จำนวน 20 ข้อ แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 ด้านการจัดการเรียนรู้เรื่องการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลาง จำนวน 10 ข้อ ด้านที่ 2 ด้านรูปแบบการสอน จำนวน 3 ข้อ และ ด้านที่ 3 ด้านสื่อการจัดการเรียนการสอน การฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลาง จำนวน 7 ข้อ ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม

2.2 แบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น แบ่งออกเป็น

1. การจับไม้โปงลาง
2. การฝึกกรอไม้โปงลาง
3. การฝึกสะบัดไม้ในการบรรเลง
4. การฝึกไลโน้ตบนผืนของโปงลาง

2.3 แบบทดสอบประสิทธิภาพของชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลาง โดยจะแบ่งออกเป็นแบบทดสอบก่อนเรียน แบบทดสอบย่อย และแบบทดสอบหลังเรียน

2.4 แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง สำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลส่วนบุคคล และ 2) สำรวจความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องดนตรีโปงลาง ประกอบด้วยข้อคำถาม จำนวน 20 ข้อ แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 ด้านการจัดการเรียนรู้เรื่องการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลาง จำนวน 10 ข้อ ด้านที่ 2 ด้านรูปแบบการสอน จำนวน 3 ข้อ และ ด้านที่ 3 ด้านสื่อการจัดการเรียนการสอน การฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลาง จำนวน 7 ข้อ

3. การวางแผนการสร้างเครื่องมือ

3.1 แบบสำรวจความคิดเห็นและแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับความต้องการการฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางสำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีกลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม นำไปตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้วิจัยนำแบบสำรวจความคิดเห็นที่สร้างขึ้นไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา และนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและความชัดเจนของภาษา

3.2 แบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น

การสร้างชุดแบบฝึกปฏิบัตินั้นได้มีความสำคัญกับการเรียนการสอนในชั้นเรียนเป็นอย่างมาก เพราะผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับแบบแผนของการเรียนการสอนของผู้สอน องค์ประกอบต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นผู้วิจัยได้คำนึงถึงองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ 1) หัวเรื่อง 2) วัสดุประกอบการฝึกปฏิบัติ 3) กิจกรรมในการฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลาง และ 4) ขนาดรูปแบบของชุดแบบฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลาง

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ขั้นตอนก่อนดำเนินการทดลอง

1. คัดเลือกผู้เรียนเครื่องดนตรีโปงลางกลุ่มตัวอย่างที่มีความสนใจในการฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลาง โดยการคัดเลือกจากแบบสำรวจความต้องการในการฝึกปฏิบัติที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. ชี้แจงรายละเอียดของการวิจัยทั้งหมด

4.2 ขั้นตอนในการดำเนินการทดลอง

1. การดำเนินการทดลองชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ใช้เวลาทั้งหมด 10 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 1 คาบ คาบละ 2 ชั่วโมง

2. ภายหลังเสร็จสิ้นการฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางสำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีกลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น ผู้วิจัยนำแบบการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนมาวิเคราะห์ประเมินประสิทธิภาพของแบบฝึกปฏิบัติ

3. ให้ผู้เรียนกลุ่มตัวอย่างประเมินแบบสอบถามความพึงพอใจ จากชุดแบบฝึกปฏิบัติที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อทราบถึงความพึงพอใจของผู้เรียนต่อแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางสำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีกลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้การวิจัย

5.1 หาประสิทธิภาพจากชุดการสอนตามเกณฑ์ 80/80 แบ่งได้ ดังนี้

80 ตัวแรก หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ด้านกระบวนการเป็นความสามารถในการใช้ชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางเพื่อพัฒนาความสามารถของผู้เรียนจากการประเมินผลระหว่างเรียน ของกลุ่มทดลอง จำนวน 15 คน

80 ตัวหลัง หมายถึง ผลสัมฤทธิ์ด้านผลลัพธ์เป็นความสามารถ ในการใช้ชุดแบบฝึกการบรรเลงโปงลาง เพื่อพัฒนาทางความสามารถของผู้เรียนโดยผ่านแบบทดสอบหลังเรียนของชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง ของกลุ่มทดลอง จำนวน 15 คน

5.2 คำนวณค่าสถิติพื้นฐานของแบบทดสอบความพึงพอใจ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อหาประสิทธิภาพของแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยได้คัดผู้เรียนที่มีความสนใจในการฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลาง จำนวน 15 คน โดยใช้แบบสำรวจความต้องการในการฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลาง ซึ่งผู้วิจัยได้จัดการเรียนการสอนทั้งสิ้น 10 คาบ ๆ ละ 2 ชั่วโมง โดยผู้วิจัยได้ใช้การบรรยายและสาธิตก่อนให้ผู้เรียนทำแบบฝึกปฏิบัติ ได้ผลวิจัยดังนี้

1. แบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีกลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 80.9/89.5 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้

2. ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อแบบฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีกลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับเกณฑ์มีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.76, SD=2.54) และผู้เรียนทุกคนพึงพอใจแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางว่ามีความน่าสนใจมากที่สุด ($\bar{x}$ = 5, SD=0)

อภิปรายผลการวิจัย

1. แบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานกลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 80.9/89.5 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ จากการที่แบบฝึกปฏิบัติมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดอาจมีสาเหตุเนื่องมาจากผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการเกี่ยวกับการสร้างแบบฝึกทักษะ ซึ่งประสาท อิศรปรีดา (2538 : 217) ได้สรุปในกฎการเรียนรู้ตามผลการทอดลองของธอร์นไดค์ ได้ว่ากฎแห่งการฝึกหัด หมายถึง การที่ผู้เรียนได้ฝึกหัดหรือทำอะไรซ้ำ ๆ บ่อย ๆ ย่อมจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งที่จะเรียนรู้การตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอย่อมทำให้เกิดทักษะ ซึ่งผู้วิจัยได้นำหลักการนี้มาใช้ในการสร้างแบบฝึก จะเห็นได้จากแบบฝึกทักษะที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจะมีการเน้นย้ำ ในการคิดและปฏิบัติในแต่ละเรื่องซ้ำ ๆ บ่อย ๆ แต่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการฝึกหัดให้ผู้เรียนไม่เกิดความเบื่อหน่ายแต่ยังเน้นย้ำในองค์ความรู้เรื่องนั้น ๆ โดยผู้วิจัยได้ลำดับการฝึกทักษะจากง่ายไปยาก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความภูมิใจในตัวเองที่สามารถทำได้ เกิดความภูมิใจในการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางในการสร้างแบบฝึกทักษะของ ศรีประภา ปาลสิทธิ์ (2522 : 22) และยังสอดคล้องกับหลักการสร้างแบบฝึกที่ดีของ รัชนีศรี ไพรวรรณ (2520 : 30-31) ได้กล่าวว่า การสร้างแบบฝึกต้องสอดคล้องกับหลักจิตวิทยาและพัฒนาการของผู้เรียนตามลำดับขั้นการเรียนรู้แบบฝึกหัดเสริมทักษะนั้นต้องอาศัยรูปภาพจูงใจผู้เรียนและควรจัดเรียงเนื้อหาตามลำดับจากง่ายไปยาก ผู้เรียนจึงจะมีกำลังใจในการทำแบบฝึกหัด

ทั้งนี้ทั้งนั้นผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้ศึกษามาสร้างเป็นชุดแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น โดยได้ปรึกษาที่ปรึกษาในการวิจัยรวมถึงผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีพื้นบ้านอีสานและดนตรีตะวันตก เพื่อนำข้อเสนอแนะมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขแบบฝึกปฏิบัติให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเกิดความเหมาะสมแก่ผู้เรียนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพอันสูงสุดในการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้คำนึงถึงเนื้อหาทั้งด้านทฤษฎี และปฏิบัติให้มีความครอบคลุมและเหมาะสมกับข้อจำกัดเวลาในการเรียนรู้ เมื่อผู้เชี่ยวชาญประเมินความเห็นชอบเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยได้นำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

2. ทักษะของผู้เรียนหลังจากได้ใช้ชุดแบบฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลางของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีกลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.86 แสดงว่าแบบฝึกปฏิบัตินี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ และพัฒนาเพิ่มขึ้นเท่ากับ 0.86 หรือคิดเป็นร้อยละ 86 อาจมีสาเหตุเนื่องจากผู้วิจัยได้เลือกใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อให้ผู้เรียนได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และผู้วิจัยได้ชี้แจงผู้เรียน ให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้แบบร่วมมือ และชี้แจงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้เรียนด้วยกัน หากคนเรียนในกลุ่มไม่ช่วยเหลือเพื่อนก็จะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ หรือหากคนด้อยในกลุ่มไม่เกิดความพยายาม ก็จะทำให้เพื่อนในกลุ่มไม่บรรลุเป้าหมาย ทุกคนจะประสบความสำเร็จได้ก็เนื่องด้วยกลุ่มประสบความสำเร็จ

ซึ่งสอดคล้องกับ Johnson and Johnson, 1994 : 31-37 อ้างอิงใน ทิศนา แขมณี, (2550 : 99-101) ที่กล่าวโดยสรุปว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือจะต้องพยายามชี้ให้ทุกคนในกลุ่มนั้นเห็นความสำคัญของทุกคนในกลุ่ม สมาชิกแต่ละคนจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อกลุ่มประสบความสำเร็จ ซึ่งจาการสังเกตของผู้วิจัยในการใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือผู้เรียนเกิดความสนใจและมีแรงผลักดันในการเรียนรู้และพร้อมจะพัฒนา ผู้เรียนที่ทำได้ดีแล้วนั้นก็จะพยายามช่วยเพื่อน ทำให้ได้ทบทวนองค์ความรู้ที่ได้ให้มีความแม่นยำมากขึ้น ส่วนผู้เรียนที่อ่อนจะมีความพยายามในการเรียนรู้และฝึกซ้อมเพื่อให้กลุ่มประสบความสำเร็จ ผู้เรียนมีความตั้งใจและร่วมมือในการเรียนรู้ที่ดีมากทำให้บรรลุเป้าหมาย และสุคนธ์ สินพานนท์ (2551) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แบบฝึกทักษะว่า แบบฝึกทักษะเป็นเครื่องมือในการวัดผลหลังจากจบบทเรียนในแต่ละครั้งเพื่อตรวจสอบความรู้ของตนเอง ถ้าทำผิดหรือไม่เข้าใจก็สามารถซ่อมเสริมได้ด้วยตนเอง เป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าทั้งผู้สอนและผู้เรียน ผู้เรียนก็ไม่เป็นปมด้อยเมื่อผิดก็จะสามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง นอกจากนั้นผู้วิจัยได้สร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้เรียนโดยการสาธิตการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลางให้ผู้เรียนได้รับฟังก่อนเริ่มทำการฝึกปฏิบัติ และในแบบฝึกปฏิบัตินั้นผู้วิจัยได้ให้ผู้เรียนฝึกซ้อมการบรรเลงโปงลางในรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือช่วยให้ผู้เรียนเกิดแรงผลักดันความกระตือรือร้นและความสนุกในการซ้อมแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง ในการเรียนการสอนนั้นผู้วิจัยได้ใช้วิธีการอธิบายและแสดงตัวอย่างให้แก่ผู้เรียนในแต่ละแบบฝึกปฏิบัติ และได้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสซักถามในข้อสงสัยต่าง ๆ และให้ได้ลองปฏิบัติตามแบบฝึกปฏิบัติ หากผิดพลาดผู้สอนก็จะเป็นผู้ให้คำแนะนำและอธิบายในข้อนั้น ๆ ทั้งนี้จึงทำให้ผู้เรียนทำแบบฝึกปฏิบัติออกมาได้ในเกณฑ์ที่ดีและแบบฝึกปฏิบัตินี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้และพัฒนาเพิ่มขึ้น

3. ผลความพึงพอใจของผู้เรียนต่อแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง ของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีกลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น เมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนแล้ว ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อแบบฝึกปฏิบัติ ค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ที่ 4.76 ซึ่งอยู่ในระดับเกณฑ์ความพึงพอใจมากที่สุด อาจมีสาเหตุเนื่องจาก ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้เรียนจากแบบสำรวจความต้องการผู้ที่มีความสนใจที่จะฝึกปฏิบัติการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลางแต่ขาดโอกาสที่จะได้เรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจเมื่อตนเองสามารถปฏิบัติได้และเมื่อผู้เรียนได้ทำแบบฝึกปฏิบัติจนจบสิ้น ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอ่านโน้ตไทยในตาราง 8 ห้อง และสามารถนำไปปฏิบัติการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลางได้ ซึ่งองค์ความรู้นี้จึงถือว่าเป็นสิ่งใหม่กับตัวผู้เรียนเมื่อผู้เรียนสามารถเข้าใจและทำได้จึงทำให้เกิดความพึงพอใจในสิ่งที่ได้เรียนรู้ และเกิดความพึงพอใจต่อแบบฝึกปฏิบัติ จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลมานั้นประเด็นที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยมากที่สุดซึ่งมีคะแนนเฉลี่ย 5 อยู่ในระดับความพึงพอใจมากที่สุด คือ “แบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางมีความน่าสนใจ” ในประเด็นนี้ผู้เรียนมีความพึงพอใจมาก อาจเนื่องมาจากในแบบฝึกปฏิบัติมีการเน้นย้ำในเรื่องของการอ่านโน้ตไทยในตาราง 8 ห้อง และการจำโน้ตของลายเพลง

จึงทำให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้ดี ส่วนประเด็นที่มีคะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุดซึ่งมีคะแนนเฉลี่ย 3.7 อยู่ในระดับความพึงพอใจมากคือ “ผู้เรียนสามารถนำความรู้จากแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางไปประยุกต์ใช้ได้” ในประเด็นนี้มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจน้อยกว่าประเด็นอื่น อาจเนื่องมาจากในแบบฝึกปฏิบัติไม่มีเนื้อหาในเรื่องของการนำไปประยุกต์ใช้ จึงทำให้ผู้เรียนไม่เกิดแรงบันดาลใจในการนำไปต่อยอด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ในการใช้แบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางสำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น ผู้วิจัยจำเป็นต้องสาธิตและอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแบบฝึกปฏิบัติให้ผู้เรียนเข้าใจก่อนทำแบบฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

1.2 การเรียนการสอนโดยใช้แบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางสำหรับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น ผู้สอนควรอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจถึงเรื่องการอ่านโน้ตไทยในตาราง 8 ห้อง และการฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีโปงลางเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ถึงส่วนต่าง ๆ ของเครื่องดนตรีโปงลาง

1.3 เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตัวผู้เรียน ผู้เรียนควรมีการฝึกซ้อมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรเพิ่มระยะเวลาของชั่วโมงการจัดการเรียนการสอนให้มากขึ้นเนื่องจากผู้เรียนจำเป็นต้องใช้เวลาในการทำแบบฝึกปฏิบัติ จึงทำให้มีความเร่งรีบในการจัดการเรียนการสอนแก่ผู้เรียน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลาง ของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี กลุ่มอำนวยการพิธีการศพที่ได้รับพระราชทานที่ 10 ขอนแก่น ทำให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี เกิดการพัฒนาในด้านทักษะการบรรเลงเครื่องดนตรีโปงลาง ซึ่งแบบฝึกปฏิบัติการบรรเลงโปงลางยังสามารถนำไปต่อยอด เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการบรรเลงเพลงโปงลางต่าง ๆ ได้อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

กัลยา วานิชย์บัญชา. (2561). คู่มือเกี่ยวกับการปฏิบัติงานพิธีการศพที่ได้รับพระราชทาน. กองพิธีการศพที่ได้รับพระราชทาน กระทรวงวัฒนธรรม.

เจริญชัย ชนไพโรจน์. (2526). ดนตรีพื้นบ้านอีสาน : ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ คณะมนุษย์ศาสตร์

ทิศนา แขมณี. (2550). รูปแบบการเรียนการสอนทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประสาท อิศรปรีดา. (2538). สารัตถะจิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพ: นำอักษร. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

รัชนีศรี ไพรวรรณ. 2520. แบบฝึกทักษะภาษาไทยสำหรับเด็กแรกเรียน คู่มือครูแนวความคิดและทรรศนะทางประการเกี่ยวกับกุศโลบายการสอนเด็กเริ่มเรียนพูดภาษา ปีที่ 2. นครราชสีมา: สำนักศึกษาธิการเขต 11.

ศรีประภา ปาลสิทธิ์. 2522. การสร้างแบบฝึกการอ่านคำที่ใช้ ร ล ว ควบกล้ำ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สำเร็จ คำโมง. (2522). ทฤษฎีดนตรีสากลฉบับพกพา. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม: ฐานบัณฑิต, หจก.สนพ.

สุคนธ์ สินพานนท์. 2552. นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง.

สุรศักดิ์ พิมพ์เสน. 2532. การทำแคน : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านสีแก้ว ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1

Effectiveness of Academic Administration in the 21st century of Schools Under Chaiyaphum Primary Educational Service Area Office 1

พิมพ์พิศา เนืองหนองคู[1] และ เพ็ญนภา สุขเสริม[2]
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ[1,2]
Phimphisa nueangnongkhu[1] and Pannapa Sukserm[2]
Chaiyaphum Rajabhat University[1,2]
Corresponding Author, E-mail: kwankao61@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษาและข้าราชการครู (2) เปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 จำแนกตามตำแหน่งการทำงาน และ (3) ศึกษาข้อเสนอแนะ แนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา ข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 327 คน โดยศึกษาทั้งหมด 6 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา, ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้, ด้านการวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน, ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา, ด้านการนิเทศการศึกษา และด้านการพัฒนาสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.53, S.D. = .05) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21

---

* ได้รับบทความ: 24 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 23 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 24 February 2022; Revised: 23 June 2022; Accepted: 29 June 2022

มากที่สุด คือ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ($\bar{x}$ = 3.62, S.D. = .32) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ด้านการนิเทศการศึกษา ($\bar{x}$ = 3.44, S.D. = .42)

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ; ผู้อำนวยการสถานศึกษา; ข้าราชการครู

Abstract

This research aims to 1) to study Effectiveness of academic administration in the 21st century of schools under Chaiyaphum Primary Educational Service Area Office 1 According to the opinions of the director of the educational institute and government teacher (2) to compare Effectiveness of academic administration in the 21st century of schools under Chaiyaphum Primary Educational Service Area Office 1 Classified by working position and (3) to study recommendations Guidelines for the development of academic administration in the 21st century effective school under Chaiyaphum Primary Educational Service Area Office 1 The sample groups used in this study were: school director and government teachers under Chaiyaphum Primary Educational Service Area Office 1 year 2021. Number of 327 people. By studying all 6 areas, namely (1) Curriculum development for educational institutions (2) Learning process development (3) Evaluation, evaluation and comparison of the transfer of learning results (4) Research for improving the quality of education (5) Educational supervision and (6) the development of innovative media and educational technology. data analysis results The overall picture is at a high level. ($\bar{x}$= 3.53, S.D. = .05) When considering each aspect, it was found that Effectiveness of academic administration in the 21st the most is Research for improving the quality of education ($\bar{x}$ = 3.62, S.D. = .32) and the least side Educational supervision ($\bar{x}$ = 3.44, S.D. = .42)

Keywords: Academic Administration; Director of The School; Government Teacher

บทนำ

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จะช่วยเตรียมความพร้อมให้ นักเรียนรู้จักคิด เรียนรู้ ทำงาน แก้ปัญหา สื่อสารและร่วมมือทำงานได้อย่างมีประสิทธิผลไปตลอดชีวิต ซึ่งมีเหตุผลอยู่สามประการด้วยกัน คือ ประการแรก ทักษะเหล่านี้ไม่ได้ถูกบรรจุในหลักสูตรหรือถูกประเมินเลย

บางคนอาจจะเกิดทักษะนี้โดยบังเอิญจากชีวิตประจำวันหรือประสบการณ์ในการทำงาน ประการที่สอง ทักษะเหล่านี้มีความสำคัญต่อนักเรียนทุกคน องค์กร มีการปรับโครงสร้างการบริหารให้เป็นแนวราบ เพิ่มการใช้เทคโนโลยี สร้างระบบงานที่ยืดหยุ่นและกระจายความรับผิดชอบให้พนักงานระดับปฏิบัติการมากขึ้น ประการที่สาม สำหรับผู้ที่เริ่ม ทำงานใหม่ๆก็ถูกคาดหวังว่าจะสามารถใช้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 อธิบายทักษะหลายอย่างที่ เป็นของใหม่ ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ความยืดหยุ่นและความสามารถในการ ปรับตัว ความเป็นผู้นำและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Kay K, 2012 : อ้างถึงในวรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตฤกษ์, 2556 : 40- 43)

การศึกษาในความหมายทั่วไปอย่างกว้างที่สุด เป็นวิธีการส่งผ่านจุดมุ่งหมายและธรรมเนียมประเพณีให้ดำรงอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยทั่วไป การศึกษาเกิดขึ้นผ่านประสบการณ์ใด ๆ ซึ่งมีผลกระทบเชิงพัฒนาต่อวิธีที่คนคนหนึ่งจะคิดรู้สึกหรือกระทำ แต่ในความหมายเทคนิคอย่างแคบ การศึกษาเป็นกระบวนการอย่างเป็นทางการซึ่งสังคมส่งผ่านความรู้ ทักษะ จารีตประเพณี และค่านิยมที่สั่งสมมาจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง นั่นคือ การสอนในสถานศึกษา สำหรับปัจจุบันนี้มีการแบ่งระดับชั้นทางการศึกษาออกเป็นขั้น ๆ ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 ได้กำหนดความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาในมาตรา 6 ไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจสติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา 10 การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐบาลต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายสำหรับระบบการศึกษาในมาตรา 16 จัดให้มีสองระบบคือการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบไปด้วยการศึกษาเนื่องจากไม่น้อยกว่าสิบสองปีก่อนระดับอุดมศึกษาในส่วนของแนวทางของการจัดการศึกษาตามมาตรา 22 ได้ระบุไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนทุกคนมีความสำคัญที่สุดเห็นว่าหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ทุกคนมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย

งานวิชาการเป็นหนึ่งในงานบริหารสถานศึกษาที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากงานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของการบริหาร ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทุกชนิดของสถานศึกษา โดยเฉพาะด้านการปรับปรุงคุณภาพ ด้านการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของสถานศึกษา (ปรียาพร วงส์อนุตรโรจน์, 2536 : 16) งานวิชาการเป็นหัวใจของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ส่วนงานด้านอื่น ๆ เป็นองค์ประกอบที่จะทำให้สถาบันดำเนินไปด้วยความราบรื่นเท่านั้น ผู้บริหารการศึกษาทุกคนควรจะรับผิดชอบ เป็นผู้นำของครูในด้านวิชาการเป็นอันดับแรก เพราะหน้าที่ของโรงเรียน

หรือสถาบันการศึกษาทุกแห่ง คือ การให้ความรู้แก่นักเรียนในด้านวิชาการ โดยการทำงานร่วมกับครู กระตุ้นเตือนครูให้คำแนะนำครูและประสานงานให้ครูทุกคนทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ในการสอน งานวิชาการเป็นงานหลักของการบริหารสถานศึกษา ไม่ว่าสถานศึกษาจะเป็นประเภทใด มาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการ เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตร การจัดโปรแกรมการศึกษา และการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษาซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องทางตรงหรือทางอ้อม ก็อยู่ที่ลักษณะของงานนั้น

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นครูผู้สอนของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1 จึงมีความสนใจที่จะศึกษาประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 และเป็นข้อมูลในการอ้างอิงเชิงประจักษ์สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในการนำไปปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนให้มีประสิทธิผลส่งผลให้คุณภาพการศึกษาระดับโรงเรียนและระดับประเทศสูงขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษาและข้าราชการครู
2. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 จำแนกตามตำแหน่งการทำงาน
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะ แนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้อำนวยการสถานศึกษาและข้าราชการครู โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ประจำปีการศึกษา 2564 แบ่งเป็นผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 209 คน ข้าราชการครู จำนวน 1,941 คน รวมจำนวน 2,150 คน (สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ประจำปีการศึกษา 2564)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 33 คน ข้าราชการครู จำนวน 294 คน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ประจำปีการศึกษา 2564 รวมจำนวน 327 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 1 ฉบับ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษาและข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1

ตอนที่ 2 แบบสอบถามระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ประกอบด้วย 6 ด้าน ดังนี้

(1) ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

(2) ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

(3) ด้านการวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน

(4) ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

(5) ด้านการนิเทศการศึกษา

(6) ด้านการพัฒนาสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา

วิธีรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏ - ชัยภูมิ ไปยังผู้อำนวยการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 เพื่อขอความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามในการวิจัยไปยังกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษาและข้าราชการครูของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1

2. ผู้วิจัยนำหนังสือจากสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ถึงผู้อำนวยการสถานศึกษาเพื่อขอความอนุเคราะห์และความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามทางไปรษณีย์ พร้อมส่งแบบสอบถามคืนตามที่จ่าหน้าซองพร้อมติดแสตมป์ถึงผู้ศึกษา เพื่อความสะดวกในการส่งแบบสอบถามคืน และแบบสอบถามบางส่วนผู้วิจัยไปส่งและติดต่อขอรับคืนด้วยตนเอง

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

5 หมายถึง มีระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ มากที่สุด
4 หมายถึง มีระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ มาก
3 หมายถึง มีระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ ปานกลาง
2 หมายถึง มีระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ น้อย
1 หมายถึง มีระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการ น้อยที่สุด

2. วิเคราะห์สถิติเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้อำนวยการและข้าราชการครู จำแนกตามตำแหน่งงานโดยใช้การทดสอบ t – test (Independent)

ผลการวิจัย

ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการตามตำแหน่งงานโดยภาพรวม พบว่า ตำแหน่งการทำงานส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นข้าราชการครู คิดเป็นร้อยละ 89.91 และผู้อำนวยการสถานศึกษา คิดเป็นร้อยละ 10.09

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นรายด้านและรายข้อ ดังนี้

1) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผล โดยภาพรวม พบว่า ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.53, S.D. = .05) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มากที่สุด คือ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ($\bar{x}$ = 3.62, S.D. = .32) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ด้านการนิเทศการศึกษา ($\bar{x}$ = 3.44, S.D. = .42)

2) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผลด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.53, S.D. = .33) ด้านที่มากที่สุด คือ สำรวจสภาพปัญหาและความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของชุมชนในเหตุการณ์ปัจจุบัน ($\bar{x}$ = 3.71, S.D. = .45) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ทดลองใช้หลักสูตรสถานศึกษาเพื่อหาจุดอ่อนหรือข้อบกพร่อง ต่าง ๆ ($\bar{x}$ = 3.40, S.D. = 0.51)

3) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผล ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ =3.49, S.D. = .33) ด้านที่มากที่สุด คือ เสริมสร้างทักษะวิธีคิดให้สอดคล้องและสมดุลกับการสมดุลของโลก ($\bar{x}$ = 3.61, S.D. = .49) และด้านที่น้อยที่สุด คือ เสริมสร้างทักษะการค้นคว้าหาความรู้ที่ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ ($\bar{x}$ = 3.42, S.D. = 0.51)

4) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผล ด้านการวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.55, S.D. = .37) ด้านที่มากที่สุด คือ สถานศึกษากำหนดเกณฑ์กลางสำหรับการจบการศึกษาของแต่ละระดับที่ชัดเจนและแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ ($\bar{x}$ = 3.66, S.D. = .51) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ผู้บริหารส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน ($\bar{x}$ = 3.40, S.D. = .53)

5) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผลด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.62, S.D. = .32) ด้านที่มากที่สุด คือ วิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนเพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่ละเอียด ($\bar{x}$ = 3.71, S.D. = .46) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ลงมือปฏิบัติตามแผนเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามแผนการดำเนินการและระยะเวลาที่กำหนดไว้ ($\bar{x}$ = 3.49, S.D. = .51)

6) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผล ด้านการนิเทศการศึกษา พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.44, S.D. = .42) ด้านที่มากที่สุด คือ กำหนดจุดประสงค์ของการนิเทศการศึกษาที่ตรงกับประเด็นการแก้ปัญหา ($\bar{x}$ = 3.58, S.D. = .56) และ ด้านที่น้อยที่สุด คือ การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้รับการชี้แนะจากผู้ชำนาญการ ($\bar{x}$ = 3.31, S.D. = .73)

7) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผล ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.50, S.D. = .44) ด้านที่มากที่สุด คือ สถานศึกษาส่งเสริมบุคลากรในการผลิต พัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ($\bar{x}$ = 3.57, S.D. = .55) และด้านที่น้อยที่สุด คือ สถานศึกษาเพิ่มเติมเนื้อหา สาระการเรียนรู้ที่เสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ($\bar{x}$ = 3.47, S.D. = .60)

ตอนที่ 3 ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของผู้อำนวยการสถานศึกษาและข้าราชการครู จำแนกตามตำแหน่งงาน โดยใช้การทดสอบ t – test (Independent) แสดงให้เห็นว่าผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษาและข้าราชการครูเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1 จำแนกตามตำแหน่งงาน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาของผู้อำนวยการสถานศึกษาสูงกว่าข้าราชการครู อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการวัดผลประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการนิเทศการศึกษาและด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการผลการศึกษา เรื่อง ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 โดยภาพรรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 มากที่สุด คือ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ สำรวจสภาพปัญหาและความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของชุมชนในเหตุการณ์ปัจจุบัน รองลงมา คือ ประเมินการใช้หลักสูตรหลังจากยกร่างหลักสูตรหรือการทดลองใช้หลักสูตร และน้อยที่สุด คือ หลักสูตรสถานศึกษามุ่งเน้นความรู้โดยการบูรณาการเนื้อหาสาระเชิงสหวิทยาการ ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูต้องร่วมกันพัฒนาสถานศึกษาเพื่อความเจริญงอกงามของผู้เรียน การบริหารงานวิชาการมีความสำคัญมากที่สุด ผู้บริหารทุกคนควรรับผิดชอบงานวิชาการเป็นอันดับแรกเพราะหน้าที่ของสถานศึกษา คือ การให้บริการทางวิชาการ ผู้บริหารมีหน้าที่เป็นผู้นำทางวิชาการโดยทำงานร่วมกับครูผู้สอน กระตุ้นเตือน ให้คำแนะนำ และประสานงานให้ครูผู้สอนทุกคนร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาต้องเกิดจากครูทุกคนร่วมมือในการวางแผนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาร่วมกันการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทาให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหาร และการจัดการ สามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1 ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ เสริมสร้างทักษะวิธีคิดให้สอดคล้องและสมดุลกับการสมดุลของโลก รองลงมาคือ สนับสนุนความรู้ความสามารถเฉพาะด้านของผู้เรียน และน้อยที่สุดคือ เสริมสร้างทักษะการค้นคว้าหาความรู้ ที่ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษานั้นยังประสบปัญหาในการดำเนินงานเพราะโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 บางโรงเรียนยังขาดความเอาใจใส่ในเรื่องของการให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิด วิเคราะห์สังเคราะห์ การลงมือทำจากการเรียนรู้ จากการปฏิบัติจริง เนื่องจากสถานศึกษาบางแห่งยังขาดความพร้อมในเรื่องของการจัดกระบวนการ เรียนรู้ เพราะงบประมาณในเรื่องที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงด้วยตนเองนั้นมีอย่างจำกัด สอดคล้องกับแนวคิดของ จันทรานี สงวนนาม (2551) ที่ได้ศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้นั้น ผู้เรียนต้องเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1 ด้านการวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ สถานศึกษากำหนดเกณฑ์กลางสำหรับการจบการศึกษาของแต่ละระดับที่ชัดเจนและแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ รองลงมา คือ จัดทำเอกสารหลักฐานการศึกษาเป็นเอกสารสำคัญที่บันทึกผลการเรียนข้อและสารสนเทศ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้ 1. เอกสารหลักฐานการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด 2. เอกสารหลักฐานการศึกษาที่สถานศึกษากำหนด และน้อยที่สุด คือ สถานศึกษามีการตัดสินเพื่อให้ระดับผลการเรียนรายวิชา สถานศึกษาสามารถให้ระดับผลการเรียนหรือระดับคุณภาพการปฏิบัติของผู้เรียนเป็นระบบตัวเลข ระบบตัวอักษร ระบบร้อยละ และระบบที่ใช้คำสำคัญสะท้อนมาตรฐาน จะเห็นได้ว่าการวัดประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียนในสถานศึกษานั้นยังประสบปัญหาในการดำเนินงานเพราะสถานศึกษาใน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 สถานศึกษาหลายแห่งยังขาดการกำกับติดตามในเรื่องการวัดและประเมินผลและยังส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียน สอดคล้องกับแนวคิดของ พิสณุ ฟองศรี (2550) ที่เสนอว่าการจัดการศึกษาต้องมีการกำกับติดตามในเรื่องของการวัดและประเมินผลผู้เรียนเพื่อพัฒนา ผู้เรียนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาครูเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามความเหมาะสม ตามที่สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545, อ้างถึงใน ธีระ รุญเจริญ, 2546 : 72-73) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับหลักการดำเนินงานของสถานศึกษาด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ไว้ว่าการจัดทำแผนการเรียนรู้ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ยืดหยุ่นตามความเหมาะสมทั้งด้านเวลา สาระการเรียนรู้และผู้เรียนและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ วิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนเพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่ละเอียด รองลงมา คือ วางแผนการดำเนินการแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและน้อยที่สุด คือ ลงมือปฏิบัติตามแผนเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามแผนการดำเนินการและระยะเวลาที่กำหนดไว้ จะเห็นได้ว่าโรงเรียนตระหนักถึงความสำคัญของการวิจัยที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา จึงส่งเสริมให้ครูศึกษา วิเคราะห์ วิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ให้แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะเห็นว่าเพราะการวิจัยเป็นการแก้ปัญหาที่เป็นระบบเชื่อถือได้ ผลการวิจัยจะนำไปสู่ความเจริญพัฒนาการบริหารและการจัดการศึกษาได้อย่างยั่งยืน มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ครูจะต้องมีความรู้เรื่องการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามที่ รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2550 : 114–115)

กล่าวว่า การวิจัยมีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อการดำเนินภารกิจของสถานศึกษาทั้งภารกิจการจัดการศึกษาและภารกิจด้านการบริหารจัดการ การวิจัยมีความจำเป็นในกระบวนการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยการเรียนการสอนเพื่อให้การดำเนินการสอดคล้องกับธรรมชาติและศักยภาพของนักเรียน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านการนิเทศการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ กำหนดจุดประสงค์ของการนิเทศการศึกษาที่ตรงกับประเด็นการแก้ปัญหา รองลงมา คือ มีการนิเทศการศึกษาเพื่อพัฒนาครูให้ทันสมัย เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและน้อยที่สุด คือ การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้รับการชี้แนะจากผู้ชำนาญการ จะเห็นได้ว่าโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ยังขาดการวางแผนร่วมกันในการนิเทศภายในทำให้สถานศึกษาไม่รู้วิธีการที่จะพัฒนาและปรับปรุงวิธีการทำงานเพื่อพัฒนาการศึกษาส่งผลต่อครูและผู้เรียนซึ่งไม่สอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการที่กล่าวว่าการนิเทศทางการศึกษาต้องสร้างความตระหนักและการร่วมมือกันในการวางแผน วิธีการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ครูและผู้เรียน สอดคล้องกับแนวคิดของ เยาวภา เดชะคุปต์ (2542) ที่กล่าวว่าการนิเทศมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้ถูกนิเทศและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ สถานศึกษาส่งเสริมบุคลากรในการผลิตพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยี รองลงมา คือ สถานศึกษามีการส่งเสริม พัฒนาบุคลากรเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาและน้อยที่สุด คือ สถานศึกษาเพิ่มเติมเนื้อหา สาระการเรียนรู้ที่เสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จะเห็นได้ว่าโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 จะต้องศึกษาวิเคราะห์ความจำเป็นในการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนการสอนและการบริหารงานวิชาการ ตลอดจนส่งเสริมให้ครูผลิตพัฒนาสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนและพัฒนางานด้านวิชาการ โดยจัดหาสื่อเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนและพัฒนางานด้านวิชาการ และประสานความร่วมมือในการผลิตจัดหาพัฒนาและการใช้สื่อนวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนางานวิชาการกับสถานศึกษา บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานและสถาบันอื่น นำมาเพิ่มเติมในสาระการเรียนรู้ที่เสริมทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ให้กับผู้เรียน โดยโรงเรียนจัดให้มีการร่วมกันกำหนดนโยบาย วางแผนในเรื่องการจัดหาและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ และเทคโนโลยีการศึกษาของสถานศึกษาพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อการเรียนรู้และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาพร้อมทั้งให้มีการจัดตั้งเครือข่ายทางวิชาการเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา

เป็นไปตามคำกล่าวของ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546 : 208) ที่กล่าวว่า สื่อการสอนเป็นงานบริการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาประสบการณ์การเรียนที่ดีแก่นักเรียนในโรงเรียน โดยเป็นการบริการทางด้านวัสดุเครื่องมือ อุปกรณ์ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับนักเรียนตลอดจนครูที่มีความประสงค์จะใช้โสตทัศนูปกรณ์เหล่านั้น และยังรวมงานด้านการวางแผน การผลิต การทดลองใช้การประเมินผลวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ควรมีการปรับปรุงเนื้อหาในหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนโดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างความสามารถของผู้เรียนกับทรัพยากรที่โรงเรียนมีอยู่และกับพฤติกรรมการสอนของครู

2. ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

3. ด้านการวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน จัดให้มีการประเมินผลการเรียนทุกช่วงชั้นและจัดให้มีการซ่อมเสริมกรณีที่มี ผู้เรียนไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน กำหนดระเบียบ แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผล ประเมินผลของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายระดับประเทศ

4. ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ควรพัฒนาครูและนักเรียนให้มีความรู้เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนโดยใช้ กระบวนการวิจัยเป็นสำคัญในการเรียนรู้ที่ซับซ้อนขึ้น ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกการคิด การจัดการ การหาเหตุผลในการตอบปัญหาการผสมผสานความรู้แบบสหวิทยาการและการเรียนรู้ในปัญหาที่ตนสนใจ

5. ด้านการนิเทศการศึกษา จัดให้มีการนิเทศการศึกษาวางแผนจัดขึ้นเพื่อปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนโดยการแนะนำครูหรือผู้เกี่ยวข้องให้รู้จักการปรับปรุงการให้การศึกษา ด้วยการช่วยเหลือซึ่งร่วมมือกันและกัน

6. ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ควรส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของครูผู้สอนในโรงเรียน โดยการใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รวมทั้งพัฒนาบุคลากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้มีความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยีสารสนเทศมากยิ่งขึ้น สามารถใช้สื่อนวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการวิจัยและพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 โดยเจาะลึกในรายละเอียดของขอบข่ายงานวิชาการเพื่อจะได้แนวทางในการบริหารงานวิชาการต่อไป

2. ควรมีการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ในแต่ละด้านโดยเจาะลึกลงในรายละเอียดเพื่อเปรียบเทียบว่าการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1

3. ควรวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานวิชาการในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

จันทรานี สงวนนาม. (2551). ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2543). การบริหารวิชาการ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมการพิมพ์.

ปรียาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์. (2536). การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์ กรุงเทพฯ.

พิสณุ ฟองศรี. (2550). การประเมินทางการศึกษา : แนวทางสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: เทียมฝ่าการพิมพ์.

เยาวภา เดชะคุปต์. (2542). การบริหารและการนิเทศการศึกษาปฐมวัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม็ค.

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ. (2550). การบริหารงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. สงขลา: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.

วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตตฤกษ์. (2556). ทักษะแห่งอนาคต : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัท โอเพ่นเวิลด์ส พับลิซชิ่ง เฮาส์ จำกัด.

บทบาทและความสำเร็จของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย ชั้นปีที่ 5 ปีการศึกษา 2563 : กรณีศึกษาวิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

The Role and Achievments of Studentss in Faculty of Education Major in Thai Language Teaching of 5th Year on 2020 : A Case Study of Yasothon Buddhist Collage

พระมหาจิรายุทธ ปโยโค
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร
Phamaha Jirayuth Payoko
Mahamakut Buddhist University Yasothon Buddhist Collage
Email: worachet.th@mbu.ac.th

****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทยและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษา 2) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาตามความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู 3) ตรวจสอบระดับความคิดเห็นของแนวทางการพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูจากผู้เชี่ยวชาญ และ 4) เพื่อศึกษาถึงบทบาทและความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย และครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษา เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ 48 รูป/คน กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเชิงคุณภาพ 20 คน

ผลการวิจัยพบว่า ระดับปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทยและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษา ประกอบด้วย 8 ประเด็น คือ การเตรียมความพร้อมก่อนออกฝึกสอน, การประกันคุณภาพการศึกษา, การวัดและประเมินผลการศึกษา, การสร้างแรงบันดาลใจ,

---

* ได้รับบทความ: 10 มีนาคม 2565; แก้ไขบทความ: 23 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 10 March 2022; Revised: 23 June 2022; Accepted: 29 June 2022

การปฏิสัมพันธ์ในสถานศึกษา, การเตรียมแผนการสอน, ค่าตอบแทน และสิทธิ์ย้ายโรงเรียนและนับเวลาฝึกได้อย่างต่อเนื่อง แนวทางในการพัฒนาพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ประกอบด้วย 7 ประเด็น คือ การเป็นครูต้นแบบหรือเป็นแม่แบบให้เด็กให้นักเรียน, การพัฒนาตนเอง, การเรียนรู้ได้ทุกสถานการณ์, การมีส่วนร่วมในกิจกรรม, การมีจิตวิญญาณความเป็นครู, การปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่วนระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับประสบการณ์การสอนของนักศึกษาฝึกประสบการณ์การสอนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (μ 3.88) และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์การสอน ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาชีพครู, ด้านการส่งเสริมและพัฒนาตนเอง, ด้านการจัดการสอนในสถานการณ์ปัจจุบัน, ด้านการพัฒนากระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู และด้านเจตคติของผู้บริหารสถานศึกษา ครูพี่เลี้ยงและของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

คำสำคัญ: การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู; บทบาทและความสำเร็จ; วิทยาลัยศาสนศาสตร์โสธร

Abstract

This research the objectives are as follows: 1) to study the problem level of teaching professional experience training of students of the faculty of education. department of teaching thai language and mentoring teachers in educational institutions. 2) to study the guidelines for the development of teaching professional experience training of students according to the opinions of those involved in teaching professional experience training. 3) to examine the level of opinions on the guidelines for the development of professional teaching experience training from experts. and 4) to study the roles and achievements of students in teaching professional experience faculty of education department of teaching thai language and mentors in schools. This research was a mixed research using a quantitative research sample of 48 persons and a qualitative research target of 20 subjects.

The results showed that Problem level in teaching professional experience training of students of the Faculty of Education Thai language teaching and mentoring in educational institutions consists of 8 issues as follows: pre-training preparation, educational quality assurance, educational measurement and evaluation, motivation, school interaction, lesson plan preparation, compensation, and the right to transfer

schools and count on continuous training. Guidelines for developing the development of teacher professional experience training consist of 7 issues as follows: participation in activities, being a teacher, adapting to the current situation and lifelong learning. The level of opinions about the teaching experience of students practicing teaching experience overall, it was at a high level (μ 3.88) and factors affecting the success of students practicing teaching experience consisted of 5 aspects, namely, desirable characteristics of a teacher's profession, self-promotion and development, teaching management in the current situation, and development of the process of teaching professional experience. and the attitude aspect of the educational institute administrators Teacher mentors and students' professional experience training.

Keywords: Teacher Professional Experience Training; Role and Achievements;

Yasothon Buddhist Collage

บทนำ

ครู คือ บุคลากรที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชาติ ในสถานการณ์ปัจจุบันเราพบความพยายามอย่างมากในการยกระดับวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูงตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 หมวด 7 มาตรา 52 ได้ระบุไว้ว่า ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิตการพัฒนาครูคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยการกำกับและประสานให้สถาบันที่ทำหน้าที่ผลิตและพัฒนาครูคณาจารย์รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษาให้มีความพร้อมและมีความเข้มแข็งในการเตรียมบุคลากรและการพัฒนาบุคลากรประจำการอย่างต่อเนื่อง รัฐพึงจัดสรรงบประมาณและจัดตั้งกองทุนพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเพียงพอ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2553 : 25-26) การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูมาจากคำว่า “Professional Training, Professional Experience Training” หรือ “Field Experience Training” ซึ่ง วรรณทิพา รอดแรงค้า และ ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานันท์ (2544 : 73) ได้อธิบายความโดยย่อว่า กระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู คือการจัดประสบการณ์ตรงให้นิสิตนักศึกษาครู ได้มีการเรียนรู้และมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ นอกจากนี้ ชาตรี ฝ่ายคำตา (2561 : 143) กล่าวว่า การดำเนินการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเพื่อให้นักศึกษาจะได้เรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพของตนนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้บริหาร คณะกรรมการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของสถาบัน

อาจารย์นิเทศ ครูพี่เลี้ยงผู้บริหารโรงเรียนและบุคลากรประจำโรงเรียนฝึกประสบการณ์วิชาชีพ อาจสรุปได้ว่า การฝึกประสบการณ์วิชาชีพหมายถึงการฝึกปฏิบัติการทำงานด้วยประสบการณ์จริง โดยนักศึกษาต้องปฏิบัติหน้าที่ของครูทั้งงานสอนและงานในหน้าที่อื่น ๆ ภายใต้การกำกับ ดูแลของอาจารย์นิเทศ ครูพี่เลี้ยงและโรงเรียนที่ฝึกประสบการณ์

จากการศึกษาเอกสารและการสืบค้นทางวิชาการโดยเฉพาะงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่ผ่านมาพบว่า การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษามีปัญหาในหลายด้าน ได้แก่ ด้านการเตรียมการสอน ด้านสื่อการสอน ด้านการดำเนินการสอน ด้านตัวนักเรียน ด้านอาจารย์นิเทศน์ ด้านครูพี่เลี้ยง ด้านโรงเรียนที่นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพ และด้านการวิจัยในชั้นเรียน เป็นต้น อนึ่งคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร มีหน้าที่ผลิตบัณฑิตด้านศึกษาศาสตร์ที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา ด้านภาษาศาสตร์โดยเฉพาะภาษาไทยและความมีคุณธรรม จริยธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ส่วนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเป็นประสบการณ์ที่สำคัญที่สุดในการเตรียมนักศึกษาให้มีความพร้อมที่จะออกไปเป็นครูที่ดีในอนาคตเพราะนักศึกษาจะได้มีโอกาสนำความรู้ทางด้านวิชาชีพครูและความรู้ทางด้านภาษาศาสตร์ (ภาษาไทย) ไปปฏิบัติให้ได้ผลดีในสถานการณ์จริง มีโอกาสพัฒนาบุคลิกภาพ สมรรถภาพทางวิชาชีพ เจตคติของตนให้เหมาะสมกับวิชาชีพครูและสอดคล้องกับหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต (หลักสูตร 5 ปี) ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่กำหนดให้การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเป็นรายวิชาในกลุ่มวิชาชีพบังคับ โดยนักศึกษาของคณะศิลปศึกษาต้องออกฝึกประสบการณ์ในชั้นปีที่ 5 เป็นการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงแบบเต็มเวลาที่โรงเรียนฝึกประสบการณ์วิชาชีพ การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทยที่ผ่านมาพบปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ และจากการสัมมนานักศึกษาระหว่างฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและหลังการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่ผ่านมา และข้อมูลพื้นฐานจากการสนทนากับครูพี่เลี้ยงที่ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และแนวทางในการแก้ปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในแต่ละปีการศึกษาที่ผ่านมา สรุปประเด็นได้ว่านักศึกษาประสบปัญหาในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในหลายด้าน เช่น ปัญหาในด้านของกระบวนการเตรียมการสอน การทำวิจัยในชั้นเรียน การจัดทำสื่อและอุปกรณ์การสอน ปัญหาด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่และปัญหาเกี่ยวกับโรงเรียนที่ไปฝึกประสบการณ์ ผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ จึงสนใจศึกษาถึงปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูว่ามีอะไรบ้าง มีมากน้อยเพียงไร บทบาทและความสำเร็จของการฝึกประสบการณ์การสอนของนักศึกษาเป็นอย่างไร รวมทั้งการศึกษาแนวทางในการพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูซึ่งผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลสำหรับการเตรียมประสบการณ์และความพร้อมให้กับนักศึกษาก่อนออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทยและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษา

2. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาตามความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู

3. เพื่อตรวจสอบระดับความคิดเห็นของแนวทางการพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูจากผู้เชี่ยวชาญ

4. เพื่อศึกษาถึงบทบาทและความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทยและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ใช้ศึกษาในครั้งนี้ จะประกอบไปด้วยนักศึกษาฝึกประสบการณ์การฝึกสอน (รายวิชาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู) จำนวน 16 รูป/คน ครูพี่เลี้ยง จำนวน16 คน และผู้อำนวยการหรือรองผู้อำนวยการโรงเรียนที่นักศึกษากำลังฝึกประสบการณ์การฝึกสอน จำนวน 16 คน รวมทั้งสิ้น 48 รูป/คน

2. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วยปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ อาชีพ และปัจจัยด้านบริบทการศึกษา ประกอบด้วย (1) การจัดการเรียนการสอนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 และปรับปรุง พ.ศ. 2545 (2) การจัดการศึกษาตามทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา (3) การจัดการศึกษาตามทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา (4) การจัดการศึกษาตามแนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning (5) การจัดการศึกษาตามแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการสอน และ (6) การจัดการศึกษาตามแนวคิดเกี่ยวกับการฝึกประสบการณ์

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ใน 7 ด้าน ประกอบด้วย (1) ด้านการจัดกิจกรรมของคณะศึกษาศาสตร์ (2) ด้านความเหมาะสมในการจัดวิชาเรียนที่ส่งเสริมวิชาชีพครู (3) ด้านความสามารถทางการสอน (4) ด้านสภาพของนักเรียน (5) ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ (6) ด้านสภาพการทำงานในโรงเรียน (7) ด้านการจัดทำแฟ้มสะสมงาน (8) ด้านการนิเทศการสอน และ (9) ด้านการประเมินตนเองของนักศึกษาฝึกสอน

3. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ในกระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล (ควบคู่กันไป) จากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดค่าสถิติสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้ใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ยรวมพารามิเตอร์ (μ) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพปรากฏโดยภาพรวมในประเด็น ดังต่อไปนี้

1) การจัดกิจกรรมของคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มีความครอบคลุมด้านการเตรียมความพร้อมก่อนออกฝึกสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในการฝึกสอน การสร้างมนุษย์สัมพันธ์ในองค์กรและเทคนิคการแก้ปัญหาในชั้นเรียนได้ดี และควรปรับปรุงพัฒนาด้านการเตรียมความพร้อมก่อนออกฝึกสอนเกี่ยวกับการใช้สมุดบันทึกการฝึกสอนเพิ่มเติม 2) การจัดการเรียนการสอนของคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย (หลักสูตรปรับปรุงปี พ.ศ.2559) รายวิชาการประกันคุณภาพการศึกษา อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรควรทบทวนการจัดการเรียนการสอนและปรับปรุงพัฒนาให้มีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้นในโอกาสต่อไป 3) นักศึกษาฝึกประสบการณ์สอนมีความรู้ ความสามารถทางการสอนด้านการทำแผนการสอนและเตรียมการสอนก่อนสอนในชั้นเรียน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทักษะด้านวิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายและสอดคล้องกับการศึกษาคือประเด็นที่ควรได้รับการปรับปรุงและพัฒนาเสริมให้มีเพิ่มมากขึ้น 4) นักศึกษาฝึกประสบการณ์สอนควรสร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียนมีการเตรียมความพร้อมในการเรียนตามความสามารถของครูผู้สอน 5) นักศึกษาฝึกประสบการณ์สอนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้บริหารของโรงเรียนคือประเด็นที่อาจารย์ผู้นิเทศก์และนักศึกษาฝึกสอนต้องทบทวน และวางกรอบการปฏิบัติร่วมกันให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมต่อไป 6) นักศึกษาฝึกสอนควรมีการเขียนแผนการสอนและเตรียมการสอนล่วงหน้าอย่างน้อย 1 สัปดาห์ 7) นักศึกษาฝึกประสบการณ์การสอนควรได้รับค่าตอบแทนบ้าง เช่น ค่าสอนรายคาบที่สอน ค่าช่วยเหลือหรืออำนวยความสะดวกอื่น ๆ เปรียบเสมือนเป็นบุคลากรในโรงเรียนคนหนึ่งที่ควรได้รับค่าตอบแทนเหมือนคนอื่น ๆ 8) การฝึกปฏิบัติการสอน 1 ปี ในโรงเรียนหรือสถานการศึกษานั้น ๆ หากนักศึกษาฝึกประสบการณ์การสอนมีความลำบาก อึดอัดใจหรือมีเจตคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียนหรือบุคลากรในโรงเรียนที่ตนฝึกประสบการณ์อยู่นั้นก็ควรที่จะมีสิทธิ์ย้ายโรงเรียนและนับเวลาฝึกได้อย่างต่อเนื่อง

แนวทางในการพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาตามความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู พบว่า แนวทางในการพัฒนาพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาได้ครอบคลุมในประเด็นต่อไปนี้ คือ 1) ด้านการพัฒนาด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาชีพครู ควรให้ความสำคัญในประเด็นของการเป็นครูต้นแบบหรือเป็นแม่แบบให้เด็กได้ปฏิบัติตามทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) ด้านการพัฒนาด้านการส่งเสริมและพัฒนาตนเองของอาชีพครู ควรให้ความสำคัญในประเด็นของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิชาชีพเนื่องจากมีความสนใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำนึกในพันธะทางศีลธรรมในการรักษาและปรับปรุงความสามารถในวิชาชีพเพื่อเพิ่มความก้าวหน้าในอาชีพเพื่อให้ทันเทคโนโลยีและแนวปฏิบัติใหม่ ๆ หรือเพื่อปฏิบัติตามข้อกำหนดด้านกฎระเบียบทางวิชาชีพ 3) ด้านการจัดการสอนในสถานการณ์ปัจจุบัน ควรให้ความสำคัญในประเด็นของการเปลี่ยนให้ทุก ๆ ที่กลายเป็นโรงเรียน เพราะการเรียนรู้ยังต้องดำเนินอยู่แม้นักเรียนไม่สามารถไปโรงเรียนตามปกติ ในหลายประเทศที่ประกาศมาตรการปิดโรงเรียน รัฐบาลมักจะออกมาตรการด้านการเรียนรู้มารองรับด้วยการเรียนทางไกลรูปแบบต่าง ๆ โดยพิจารณาจากเงื่อนไขความพร้อมด้านอุปกรณ์ ความพร้อมของพ่อแม่และความพร้อมตามช่วงวัยของเด็ก 4) ด้านแนวทางการพัฒนากระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษา วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร ควรให้ความสำคัญในประเด็นของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเป็นกิจกรรมที่เป็นหัวใจสำคัญของการผลิตครูในช่วงที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู นักศึกษาจะมีโอกาสนำความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพครูและวิชาเฉพาะที่ได้ศึกษาในมหาวิทยาลัยไปฝึกปฏิบัติในชั้นเรียน นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับระบบการบริหารงานการศึกษา ในโรงเรียนและได้ทำงานร่วมกับบุคคลอื่น 5) ด้านบทบาทและความสำเร็จของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย ชั้นปีที่ 5 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร ควรให้ความสำคัญในประเด็นของการมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการให้การศึกษาอบรมศิษย์ในทุก ๆ ด้าน มีความประพฤติดี วางตัวดี เอาใจใส่ดูแลศิษย์ดี มีวิญญาณของความเป็นครูและปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตวิญญาณ 6) ด้านบทบาทหน้าที่ควรให้ความสำคัญในประเด็นของการปรับเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย เพื่อให้ทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ทันสมัย มีความก้าวหน้าและสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้มากและรวดเร็วขึ้น ดังนั้นครูจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้พร้อมและพัฒนาตนเองให้ทันยุคที่เปลี่ยนไป อีกทั้งต้องมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาด้านทักษะวิทยาการให้ทันสมัยเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เทคนิค วิธีการเรียน การสอนแบบใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพ 7) ด้านบทบาทของครูยุคใหม่ควรให้ความสำคัญในประเด็นของการทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือผู้เรียนให้พัฒนาตนเองให้ได้เต็ม ศักยภาพและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพราะเทคโนโลยีในทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและล้ำสมัย ผู้คนในยุคใหม่จึงต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ตลอดเวลา ดังนั้นครูต้องปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีและคอยแนะนำแนวทางการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเด็กอย่างเข้าใจและพร้อมที่จะทุ่มเทวิชาความรู้ด้วยวิธีการสมัยใหม่ตามธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง

ระดับความคิดเห็นของแนวทางการพัฒนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูจากผู้เชี่ยวชาญ ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกประสบการณ์การสอนของนักศึกษา 9 ด้าน ปรากฏดังนี้

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกประสบการณ์การสอน ด้านการจัดกิจกรรมของคณะศึกษาศาสตร์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (μ 3.67) ด้านความเหมาะสมในการจัดวิชาเรียนที่ส่งเสริมวิชาชีพครู โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (μ 4.21) ด้านความสามารถทางการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก (μ 3.86) 4) ด้านสภาพของนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก (μ 3.84) ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (μ 3.95) ด้านสภาพการทำงานในโรงเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (μ 4.10) ด้านการจัดทำแฟ้มสะสมงาน โดยรวมอยู่ในระดับมาก (μ 3.85) ด้านการนิเทศการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก (μ 3.82) ด้านการประเมินตนเองของนักศึกษาฝึกสอนวัตถุประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (μ 3.66)

บทบาทและความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทยและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลและเอื้อประโยชน์ให้เกิดความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังต่อไปนี้

1) ปัจจัยทางเจตคติของผู้บริหารสถานศึกษา ครูพี่เลี้ยงและตัวแทนของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาชีพครูส่งผลต่อความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษาในประเด็นของการเป็นครูต้นแบบหรือเป็นแม่แบบให้เด็กได้ปฏิบัติตามทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2) ปัจจัยทางเจตคติของผู้บริหารสถานศึกษา ครูพี่เลี้ยงและตัวแทนของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ด้านการส่งเสริมและพัฒนาตนเอง ส่งผลต่อความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษาในประเด็นของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิชาชีพเนื่องจากมีความสนใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำนึกในพันธะทางศีลธรรมในการรักษาและปรับปรุงความสามารถในวิชาชีพเพื่อเพิ่มความก้าวหน้าในอาชีพเพื่อให้ทันเทคโนโลยีและแนวปฏิบัติใหม่ ๆ หรือเพื่อปฏิบัติตามข้อกำหนดด้านกฎระเบียบทางวิชาชีพ

3) ปัจจัยทางเจตคติของผู้บริหารสถานศึกษา ครูพี่เลี้ยงและตัวแทนของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูที่มีต่อการสอน ด้านการจัดการสอนในสถานการณ์ปัจจุบันส่งผลต่อความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษาในประเด็นของการความรู้ความสามารถ มีทักษะในการให้การศึกษาอบรมศิษย์ในทุก ๆ ด้าน มีความประพฤติดี วางตัวดี เอาใจใส่ดูแลศิษย์ดี มีวิญญาณของความเป็นครูและปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตวิญญาณ

4) ปัจจัยทางเจตคติของผู้บริหารสถานศึกษา ครูพี่เลี้ยงและตัวแทนของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ด้านการพัฒนากระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาวิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธรส่งผลต่อความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษาในประเด็น

ของการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเป็นกิจกรรมที่เป็นหัวใจสำคัญของการผลิตครูในช่วงที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู นักศึกษาจะมีโอกาสนำความรู้ความเข้าใจในวิชาชีพครู และวิชาเฉพาะที่ได้ศึกษาในมหาวิทยาลัยไปฝึกปฏิบัติในชั้นเรียน นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับระบบการบริหารงานการศึกษาในโรงเรียนและได้ทำงานร่วมกับบุคคลอื่น

5) ปัจจัยทางเจตคติของผู้บริหารสถานศึกษา ครูพี่เลี้ยงและตัวแทนของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ส่งผลต่อความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษาในประเด็นของการความรู้ความสามารถ มีทักษะในการให้การศึกษาอบรมศิษย์ในทุก ๆ ด้าน มีความประพฤติดี วางตัวดี เอาใจใส่ดูแลศิษย์ดี มีวิญญาณของความเป็นครูและปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตวิญญาณ

อภิปรายผลการวิจัย

ระดับปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทยและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาฝึกประสบการสอนได้สะท้อนปัญหาใน 8 ประเด็น คือ การจัดการเรียนการสอน, กิจกรรมนักศึกษาฝึกประสบการณ์สอน, สร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียน, ปฏิสัมพันธ์กับผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียน, การเขียนแผนการสอนและเตรียมการสอนล่วงหน้า, นักศึกษาฝึกประสบการณ์การสอนควรได้รับค่าตอบแทนบ้าง และการย้ายโรงเรียนฝึกสอนได้พร้อมทั้งนับเวลาให้ต่อเนื่องกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เทอดทูน ค้าขาย และคณะ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตทางการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล” ผลการวิจัยพบว่า (1) นักศึกษามีสภาพปัญหาในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านการสอนและแผนการจัดการเรียนรู้และมีสภาพปัญหาในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู อยู่ในระดับน้อย ได้แก่ ด้านสังกัดของโรงเรียนที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ด้านอาจารย์นิเทศและด้านครูพี่เลี้ยง (2) การเปรียบเทียบสภาพปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู พบว่า สภาพปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในด้านเพศ ประสบการณ์การสอนและสังกัดของโรงเรียนที่ฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู มีสภาพปัญหาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับ นันทวัฒน์ ภัทรกรนันท์ (2560) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร” ผลการวิจัยพบว่า การฝึกประสบการณ์วิชาชีพสอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการเน้นให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากการกระทำฝึกปฏิบัตินอกห้องเรียน เรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านสอนให้นักศึกษาเชื่อมโยงความรู้ภาคทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติ มีการกำหนดเกณฑ์และคะแนนที่ชัดเจน ให้ความรู้เรื่องโปรแกรม Excel การสนทนาภาษาอังกฤษ การพัฒนาบุคลิกภาพ การเตรียมให้นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อการฝึกวิชาชีพ ควรให้นักศึกษาได้ศึกษาจากสภาพจริง

และให้นักศึกษากลับมาอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สอดคล้องกับ สุมาลี ศรีพุทธรินทร (2562) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการระบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาชั้นปีที่ 5 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม” ผลการวิจัยพบว่า (1) คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม มีการบริหารจัดการระบบการฝึกประสบการณ์ของนักศึกษาชั้นปีที่ 5 โดยรวมและจำแนกเชิงระบบในระดับมาก อาจารย์นิเทศก์และครูพี่เลี้ยงโดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (2) ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาเชิงระบบ ด้านปัจจัยนำเข้าคือควรมีการเตรียมความพร้อมของนักศึกษาทั้งด้านความเป็นครู ด้านความรู้และสมรรถนะการสอนให้มากขึ้น ควรเตรียมความพร้อมครูพี่เลี้ยงให้มีความรู้ ทักษะและเข้าใจบทบาทตนเองให้มากขึ้น ด้านกระบวนการ คือ นักศึกษาควรจัดทำเอกสารการสอนให้เสร็จและให้ครูพี่เลี้ยงตรวจก่อนสอน ควรบริหารจัดการชั้นเรียนให้ทั่วถึง

บทบาทและความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทยและครูพี่เลี้ยงในสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลและเอื้อประโยชน์ให้เกิดความสำเร็จของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ประกอบด้วย 5 ปัจจัย คือ ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาชีพครู, ด้านการส่งเสริมและพัฒนาตนเอง, ด้านการจัดการสอนในสถานการณ์ปัจจุบัน, ด้านแนวทางการพัฒนากระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู และด้านบทบาทและความสำเร็จของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย ชั้นปีที่ 5 วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร สอดคล้องกับ นุชจนาถ สิงห์งอย และคณะ (2561) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประเมินโครงการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนิสิต วิทยาลัยสงฆ์นครพนม สาขาวิชาสังคมศึกษา ปีการศึกษา 2561” ผลการวิจัยพบว่า (1) ผู้บริหารโรงเรียน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านคุณลักษณะความเป็นครู เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนอยู่ในระดับมาก ส่วนข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับมากที่สุด และโดยรวมก็อยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

บทบาทหน้าที่ของครู มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย เพื่อให้ทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ทันสมัย ครูจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้พร้อมและพัฒนาตนเองให้ทันยุคสมัย มีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาด้านทักษะวิทยาการให้ทันสมัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เทคนิค วิธีการเรียน การสอนแบบใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพ ควรศึกษาเพิ่มเติมประเด็นบทบาทของครูยุคใหม่ คือ การทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือผู้เรียนให้พัฒนาตนเองให้ได้เต็มศักยภาพ และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพราะเทคโนโลยีในทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและล้ำสมัย ผู้คนในยุคใหม่จึงต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ตลอดเวลา

องค์ความรู้ใหม่

บทบาทและความสำเร็จของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทยชั้นปีที่ 5 ปีการศึกษา 2563 : กรณีศึกษาวิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร ได้รับองค์ความรู้จากการวิจัย คือ การพัฒนาทักษะความเป็นครูมืออาชีพต้องมีการเตรียมการสำหรับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูให้พร้อม ทั้งนี้จากงานวิจัยพบว่าจะต้องเสริมกิจกรรมทั้งหมด 9 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการจัดกิจกรรมของคณะศึกษาศาสตร์ (2) ด้านความเหมาะสมในการจัดวิชาเรียนที่ส่งเสริมวิชาชีพครู (3) ด้านความสามารถทางการสอน (4) ด้านสภาพของนักเรียน (5) ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ (6) ด้านสภาพการทำงานในโรงเรียน (7) ด้านการจัดทำแฟ้มสะสมงาน (8) ด้านการนิเทศการสอน และ (9) ด้านการประเมินตนเองของนักศึกษาฝึกสอน จึงจะทำให้ความเป็นครูมีความสมบูรณ์มากขึ้น พร้อมที่จะพัฒนานักเรียนให้เป็นบุลากรที่สำคัญของประเทศชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ชาตรี ฝ่ายคำตา. (2553). กระบวนการพัฒนาอาจารย์ผู้สอนในการทำวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, 33*(1), 145-165.

เทพศักดิ์ บุณยรัตนพันธ์. (2550). เอกสารการเรียนรู้การทำวิจัยด้วยตนเอง. สถาบันวิจัยและพัฒนานนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เทอดทูน ค้าขาย และคณะ. (2560). การศึกษาสภาพปัญหาในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตทางการสอน คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล. *Sikkha Journal of Education, 6*(2), 33-46.

นันทวัฒน์ ภัทรกรนันท์. (2560). การพัฒนารูปแบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพของนักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (ฉบับภาษาไทย), 10*(2), 1317-1329.

นุชจนาถ สิงห์งอย และคณะ (2561). การประเมินโครงการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์นครพนม สาขาวิชาสังคมศึกษา ปีการศึกษา 2561. *วารสารธาตุพนมปริทรรศน์, 2*(1), 1-10.

วรรณทิพา รอดแรงค้า. (2544). การประเมินทักษะกระบวนการและการแก้ปัญหาในวิชาวิทยาศาสตร์ระดับประถมศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สุมาลี ศรีพุทธรินทร. (2562). การบริหารจัดการระบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนักศึกษาชั้นปีที่ 5 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม. รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 1 “นวัตกรรมสร้างสรรค์ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ไทยแลนด์ 4.0”, pp. 685-694.

การศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1

Leadership education of School Administrators in Schools Under the Office of Chaiyaphum Primary Education Area 1

ฐิติพร แสงกล้า[1] และ เพ็ญนภา สุขเสริม[2]
มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ[1,2]
Thitipon Sangkla[1] and Pannapa Sukserm[2]
Chaiyaphum Rajabhat University[1,2]
Corresponding Author, E-mail: thitipon2727@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน 2) เปรียบเทียบระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน และ (3) ศึกษาข้อเสนอแนะในการพัฒนาพฤติกรรมด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ครูและบุคลากรของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ปีการศึกษา 2564 จำนวน 314 คน การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งหมด 5 ด้าน คือ ด้านวิสัยทัศน์, ด้านความคิดสร้างสรรค์, ด้านการทำงานเป็นทีม, ด้านมนุษยสัมพันธ์ และด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.52, S.D. = .03) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมากที่สุด คือ ด้านมนุษยสัมพันธ์ ($\bar{x}$ = 3.58, S.D. = .31) รองลงมา คือ ด้านการทำงานเป็นทีม ($\bar{x}$ = 3.56, S.D. = .36) ด้านวิสัยทัศน์ และด้านความคิดสร้างสรรค์ ($\bar{x}$ = 3.54, S.D. = .33 และ $\bar{x}$ = 3.50, S.D. = .31 ตามลำดับ) และด้านที่มีภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

---

* ได้รับบทความ: 22 เมษายน 2565; แก้ไขบทความ: 23 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 22 April 2022; Revised: 23 June 2022; Accepted: 29 June 2022

ในโรงเรียนน้อยที่สุด คือ ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ($\bar{x}$ = 3.44, S.D. = .40) ประโยชน์ของการทำวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ทราบระดับความพึงพอใจที่มีต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน ทำให้ทราบข้อเสนอแนะเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับและพัฒนาพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานให้กับครูที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชา ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อการบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา อันเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการบริหารจัดการในสถานศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ; พฤติกรรม; ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

This research aims to 1) is to study the leadership style of school administrators in schools. 2) to compare the level of leadership of school administrators in schools. and 3) to study the recommendations for the development of leadership behaviors of school administrators in schools Under the Office of Chaiyaphum Primary Education Area 1. The sample groups used in this study were: teachers and school personnel in Under the Office of Chaiyaphum Primary Education Area 1 Academic year 2021. Number of 314 people. The study of leadership of school administrators in all 5 areas is Vision, Creativity, Teamwork, Human Relations and in Individualized Consideration The results of the data analysis of educational leadership style of school administrators in schools Under the Office of Chaiyaphum Primary Education Area 1. The overall picture is at a high level ($\bar{x}$ = 3.52, S.D. = .03) When considering each aspect, it was found that the aspect that had the most leadership in school administrators in schools was Human Relations ($\bar{x}$ = 3.58, S.D. = .31) followed by Teamwork ($\bar{x}$ = 3.56, S.D. = .36) Vision and Creativity ($\bar{x}$ = 3.54, S.D. = .33 and $\bar{x}$ = 3.50, S.D. = .31 and the aspect that had the least leadership of the school administrators in schools were Individualized Consideration ($\bar{x}$ = 3.44, S.D. = .40) The benefits of doing this research It made me know the level of satisfaction with the Leadership of School Administrators in the Performance of Teachers in Schools. make a suggestion to be used as a guideline for adjusting and developing the behavior of educational institution administrators. The results of this research will be useful for the performance of teachers under their command. Work together effectively

to achieve the goals of the school. This is directly beneficial to the administration in the next educational institution.

Keywords: Leadership; Behavior; School Administrators

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคน สร้างสังคมและสร้างชาติเป็นคนไกลหลักในการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข ในกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกศตวรรษที่ 21 เนื่องจากการศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างความได้เปรียบของประเทศ เพื่อการแข่งขันและยืนหยัดในเวทีโลก ภายใต้ระบบเศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นพลวัตประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจึงให้ความสำคัญและทุ่มเทกับการพัฒนาการศึกษา เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตนให้สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศภูมิภาค และของโลกควบคู่กับการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของประเทศ ในส่วนของประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถของคนไทยให้มีทักษะความรู้ความสามารถ และสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงาน และการพัฒนาประเทศภายใต้แรงกดดันภายนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์และแรงกดดันภายในประเทศที่เป็นปัญหาวิกฤตที่ประเทศต้องเผชิญเพื่อให้คนไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีสังคมไทยเป็นสังคมคุณธรรมจริยธรรม และประเทศสามารถก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว รองรับการเปลี่ยนแปลงของโลก ทั้งในปัจจุบันและอนาคตโดยการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560 : 1)

อุปสรรคที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในการปฏิรูปการศึกษาไทยคือการขาดภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง และมีวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร ทั้งผู้นำระดับสูงและผู้นำระดับกลาง อย่างไรก็ตามองค์การต่าง ๆ ของไทยยังขาดวิสัยทัศน์ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่ก็จะตามกระแสนโยบายและแนวการทำงานของผู้นำระดับสูงทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่กล้าวิพากษ์ วิจารณ์และตัดสินใจทำอะไรใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากแนวนโยบายที่ส่งมา จากเบื้องบนหรือแนวปฏิบัติเดิมเดิมที่ทำกันมาช้านานซึ่งนายณัฐพล ทีปสุวรรณ รัฐมนตรีว่าการทรวงศึกษาธิการ ในเวลานั้น ได้นำแนวทางการบริหารของรัฐบาลมาต่อยอดเป็นแนวทางและจัดทำแผนปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของชาติรวมทั้งนโยบายของรัฐบาลโดยได้มอบนโยบายการปฏิบัติงานให้แก่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตอนหนึ่งว่าคุณภาพของโรงเรียนขึ้นอยู่กับผู้อำนวยการโรงเรียนผู้อำนวยการโรงเรียนที่ไม่มีคุณภาพจะสะท้อนให้เห็นในทุกภาคส่วนของโรงเรียน (ณัฏฐพล ทีปสุวรรณ, 2562 : 5)

ผู้บริหารสถานศึกษานับเป็นกลไกสำคัญที่มีอิทธิพลสูงต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่ได้จากระบบการศึกษา ผู้บริหารยังมีบทบาทต่อการบริหารโรงเรียนมาก เพราะโรงเรียนเป็นระบบย่อยของระบบการศึกษา และระบบสังคม การจัดการศึกษาจึงต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในการบริหารจัดการโรงเรียนจึงเป็นภารกิจหลักของผู้บริหารและทีมที่จะต้องนำเอานโยบายที่ได้รับไปปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อความสำเร็จของการปฏิบัติงานในองค์การ เนื่องจากจะทำให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติงานทั้งในและนอกองค์การ มีความเชื่อมั่นศรัทธา ส่งผลให้เกิดพลังในการร่วมมือร่วมใจไปสู่การเปลี่ยนแปลง ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ในการบริหารงานจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำเพื่อให้การบริหารทุกหน่วยงาน ทุกภาคส่วน สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อบุคลและผู้ร่วมงาน โดยผู้นำจะพยายามทำให้ผู้ร่วมงานเกิดการยอมรับอิทธิพลและโน้มน้าวใจ เพื่อให้บุคคลหรือกลุ่มปฏิบัติตาม ทั้งนี้ศักยภาพของผู้นำนั้นมีผลต่อผู้ร่วมงานในด้านความเชื่อมั่น ความนับถือ กำลังใจและความอบอุ่นในการร่วมงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานต่างๆ บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ รัตติกรณ์ จงวิศาล (2559 : 3) กล่าวว่า องค์การจำนวนมากมีความต้องการพัฒนาผู้บริหารและพนักงานให้มีภาวะผู้นำ เพราะเห็นความสำคัญว่าภาวะผู้นำของบุคคลในองค์การจะทำให้องค์การมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้หากภาวะผู้นำของผู้บริหารตรงกับความคาดหวังของผู้ร่วมงานมากจะส่งผลให้องค์การหรือสถานศึกษามีผลผลิตที่สูงมากขึ้น การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้บริหารที่มีความสามารถในการบริหารสถานศึกษาจะต้องมีภาวะผู้นำ มีศิลปะของการโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้คล้อยตามวัตถุประสงค์ของตน สามารถทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาตระหนักตลอดจนเชื่อฟัง เคารพนับถือ มีความจงรักภักดีและให้ความช่วยเหลือทำให้องค์การได้พัฒนาตามเป้าหมายที่วางไว้

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทหน้าที่สำคัญมากในการจัดการศึกษา เพราะว่าการทำงานของผู้บริหารย่อมส่งผลต่อผลลัพธ์ของโรงเรียนโดยตรงที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุผลสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาจะศึกษาเรื่องแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหาร เสริมสร้างและรักษาระดับแรงจูงใจของคณะครู อันจะส่งผลให้การจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ตามความคิดเห็นครูผู้สอน

2. เพื่อเปรียบเทียบระดับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ครู/บุคลากรของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ปีการศึกษา 2564 มีสถานศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 1,941 คน จำแนกเป็น ครู/บุคลากรสถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 532 คน ครู/บุคลากรสถานศึกษาขนาดกลาง จำนวน 1,195 คน และครู/บุคลากรสถานศึกษาขนาดกลาง จำนวน 214 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ครู/บุคลากรของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 กำหนดขนาดโดยใช้ตารางเครจ์ซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970, อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด, 2554 : 43) แล้วทำการสุ่มด้วยวิธีสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ปีการศึกษา 2564 จำนวน 321 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 1 ฉบับ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับ เพศ อายุ และประสบการณ์การทำงาน ขนาดสถานศึกษา ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบของลิเคอร์ท (Likert, 1976 : 247 ; อ้างถึงใน อรพรรณ เทียนคันฉัตร, 2560 : 59) ดังนี้

5 หมายถึง ผู้บริหารมีภาวะผู้นำมากที่สุด
4 หมายถึง ผู้บริหารมีภาวะผู้นำมาก
3 หมายถึง ผู้บริหารมีภาวะผู้นำปานกลาง
2 หมายถึง ผู้บริหารมีภาวะผู้นำน้อย
1 หมายถึง ผู้บริหารมีภาวะผู้นำน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open Ended)

วิธีรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ขอหนังสือรับรองจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนแต่ละโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ซึ่งได้แก่ ครู/บุคลากรในโรงเรียน

2. ผู้วิจัยนำหนังสือขอความอนุเคราะห์ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนแต่ละโรงเรียนในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากครู/บุคลากร เพื่อขอความอนุเคราะห์และความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามทางไปรษณีย์ พร้อมส่งแบบสอบถามคืนตามที่จ่าหน้าซองพร้อมติดแสตมป์ถึงผู้วิจัย เพื่อความสะดวกในการส่งแบบสอบถามคืน และแบบสอบถามบางส่วนผู้วิจัยไปส่งและติดต่อขอรับคืนด้วยตนเอง แจกแบบสอบถามไป 321 ชุด ได้กลับคืนมา 321 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับตอบกลับคืนมาตรวจความสมบูรณ์ของการตอบ แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

2. นำข้อมูลของแบบสอบถามมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage) แล้วนำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียงท้ายตาราง

3. วิเคราะห์ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายด้านและรายข้อ โดยใช้เกณฑ์ในการแปลความหมายเป็นช่วงคะแนน ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2556 : 100)

ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมากปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อยที่สุด

4. วิเคราะห์สถิติเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน จำแนกตามสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยใช้การทดสอบ F-test (One-Way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างแล้วทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ่ (Scheffe')

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วยข้อคำถามเกี่ยวกับเพศ อายุ ประสบการณ์การทำงาน และขนาดสถานศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า เพศ ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 63.24 และเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 36.76 อายุของผู้ตอบแบบสอบมากที่สุด คือ อายุ 20 - 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 50.16 และอายุของผู้ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด อายุ 50 - 59 ปี คิดเป็นร้อยละ 6.85ประสบการณ์การทำงานของผู้ตอบแบบสอบมากที่สุด คือ 1 – 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.89 และประสบการณ์การทำงานของผู้ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด คือ 20 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ1.56 ขนาดสถานศึกษาของผู้ตอบแบบสอบมากที่สุด คือ ขนาดกลาง คิดเป็นร้อยละ 61.68 และขนาดสถานศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด คือ ขนาดใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 10.90

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นรายด้านและรายข้อ ดังนี้

1) ค่าเฉลี่ย พบว่า การศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.52, S.D. = .03) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มากที่สุด คือ ด้านมนุษยสัมพันธ์ ($\bar{x}$ = 3.58, S.D. = .31) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ($\bar{x}$ = 3.44, S.D. = .40)

2) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผล ด้านวิสัยทัศน์ (Vision) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.54, S.D. = .33) ด้านที่มากที่สุด คือ ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล โดยการวางแผนการเปลี่ยนแปลงและจัดทำสิ่งใหม่ ๆ ในโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ($\bar{x}$ = 3.71, S.D. = .45) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ผู้บริหารปรับแผนพัฒนาบุคลากรรายบุคคลและกลุ่มงานให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา ($\bar{x}$ = 3.41, S.D. = 0.51)

3) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผล ด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.50, S.D. = .31) ด้านที่มากที่สุด คือ ผู้บริหารมีความฉับไวในการรับรู้ข่าวและเหตุการณ์ใหม่ ๆ ทางการศึกษา ($\bar{x}$ = 3.60, S.D. = .49) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ผู้บริหารเสนอแนวความคิดใหม่ ๆ ในการปฏิบัติงานเสมอ ($\bar{x}$ = 3.42, S.D. = 0.51)

4) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผล ด้านการทำงานเป็นทีม (Team Work) พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.56, S.D. = .36) ด้านที่มากที่สุด คือ ผู้บริหารให้ครูปฏิบัติงานเป็นทีมเพื่อสร้างจุดร่วมในความสำเร็จ ($\bar{x}$ = 3.65, S.D. = .51) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ผู้บริหารส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน ($\bar{x}$ = 3.41, S.D. = .53)

5) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผล ด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.58, S.D. = .31) ด้านที่มากที่สุด คือ ผู้บริหารมีจิตใจกว้าง เป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ($\bar{x}$ = 3.70, S.D. = .45) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา และให้คำปรึกษา และคำแนะนำเมื่อมีปัญหา ($\bar{x}$ = 3.40, S.D. = .59)

6) ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและแปรผล ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration : IC) พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.44, S.D. = .40) ด้านที่มากที่สุด คือ ผู้บริหารให้การยอมรับและสนับสนุนความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของครู ($\bar{x}$ = 3.57, S.D. = .56) และด้านที่น้อยที่สุด คือ ผู้บริหารให้คำปรึกษาแก่ผู้ร่วมงานโดยเป็นรายบุคคล ($\bar{x}$ = 3.31, S.D. = .73)

ตอนที่ 3 ผลเปรียบเทียบระดับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา วิเคราะห์สถิติเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน จำแนกตามสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยใช้การทดสอบ F – test (One-Way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างแล้วทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ่ (Scheffe’) ผลการเปรียบเทียบ พบว่าภาพรวมไม่แตกต่างกัน จากตารางที่ 15 แสดงให้เห็นว่าผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของครูและบุคลากรเกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านวิสัยทัศน์ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านการทำงานเป็นทีม ด้านมนุษยสัมพันธ์ และด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลไม่แตกต่างกัน เมื่อพบความแตกต่างผู้ศึกษาได้นำผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของครู และบุคลากรเกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ไปทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของ LSD รายละเอียด ดังนี้

1) ด้านวิสัยทัศน์ (Vision) เมื่อทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของครูและบุคลากรเกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านวิสัยทัศน์ (Vision) จำแนกตามขนาดสถานศึกษา เป็นรายคู่ พบว่า ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความคิดเห็นต่อการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนแตกต่างกัน

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ ครูและบุคลากรในสถานศึกษาขนาดเล็กมีความคิดเห็นแตกต่างกันกับครูและบุคลากรในสถานศึกษาขนาดใหญ่ และครูและบุคลากรในสถานศึกษาขนาดเล็กมีความคิดเห็นแตกต่างกันกับครูและบุคลากรในสถานศึกษาขนาดกลาง

2) ด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) แสดงให้เห็นว่า เมื่อทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของครูและบุคลากร เกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1 ด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) จำแนกตามขนาดสถานศึกษาเป็นรายคู่ พบว่า ครูและบุคลากรทาง มีความคิดเห็นต่อการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนไม่แตกต่างกัน

3) ด้านการทำงานเป็นทีม (Team Work) แสดงให้เห็นว่า เมื่อทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของครูและบุคลากร เกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านการทำงานเป็นทีม (Team Work) จำแนกตามขนาดสถานศึกษาเป็นรายคู่ พบว่า ครูและบุคลากรทาง มีความคิดเห็นต่อการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน ไม่แตกต่างกัน

4) ด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) แสดงให้เห็นว่า เมื่อทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของครูและบุคลากร เกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) จำแนกตามขนาดสถานศึกษา เป็นรายคู่ พบว่า ครูและบุคลากรทาง มีความคิดเห็นต่อการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนไม่แตกต่างกัน

5) ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration : IC) แสดงให้เห็นว่า เมื่อทดสอบความแตกต่างความคิดเห็นของครูและบุคลากร เกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration : IC) จำแนกตามขนาดสถานศึกษาเป็นรายคู่ พบว่า ครูและบุคลากรทางการศึกษา มีความคิดเห็นต่อการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ ครูและบุคลากรในสถานศึกษาขนาดเล็กมีความคิดเห็นแตกต่างกันกับครูและบุคลากรในสถานศึกษาขนาดใหญ่ และครูและบุคลากรในสถานศึกษาขนาดกลางมีความคิดเห็น แตกต่างกันกับครูและบุคลากรในสถานศึกษาขนาดใหญ่

อภิปรายผลการวิจัย

จากการผลการศึกษา เรื่อง การศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 โดยภาพรรวมอยู่ในระดับมาก

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมากที่สุด คือ ด้านมนุษยสัมพันธ์ ($\bar{x}$ = 3.58, S.D. = .31) น้อยที่สุด คือ ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ($\bar{x}$= 3.44, S.D. = .40)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านวิสัยทัศน์ (Vision) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล โดยการวางแผนการเปลี่ยนแปลงและจัดทำสิ่งใหม่ ๆ ในโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพและน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารแสดงให้เห็นถึงความแน่วแน่ในอุดมคติ ความเชื่อและค่านิยมในการปฏิบัติงานว่าจะสามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ จะเห็นได้ว่า โดยรวมนั้นผู้บริหารมีความรู้ทางวิชาชีพ มุ่งแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความเป็นผู้นำ มีความสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ มีบุคลิกน่าเชื่อถือ มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตวิทยาในการบริหาร มีความสามารถความชำนาญในการบริหารและจัดการศึกษาได้ดี และที่สำคัญมีความรักและศรัทธาในวิชาชีพเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดเพื่อการขับเคลื่อนและพัฒนางาน อย่างไรก็ตามองค์การต่าง ๆ ของไทยยังขาดวิสัยทัศน์ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่วนใหญ่ก็จะตามกระแสนโยบายและแนวการทำงานของผู้นำระดับสูง ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ไม่กล้าวิพากษ์ วิจารณ์และตัดสินใจทำอะไรใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากแนวนโยบายที่ส่งมาจากเบื้องบนหรือแนวปฏิบัติเดิมเดิมที่ทำกันมาช้านาน ซึ่งนายณัฐพล ทีปสุวรรณ รัฐมนตรีว่าการทรวงศึกษาธิการ ในเวลานั้น ได้นำแนวทางการบริหารของรัฐบาลมาต่อยอดเป็นแนวทางและจัดทำแผนปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของชาติรวมทั้งนโยบายของรัฐบาล โดยได้มอบนโยบายการปฏิบัติงานให้แก่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานตอนหนึ่งว่าคุณภาพของโรงเรียนขึ้นอยู่กับผู้อำนวยการโรงเรียนผู้อำนวยการโรงเรียนที่ไม่มีคุณภาพจะสะท้อนให้เห็นในทุกภาคส่วนของโรงเรียน (ณัฏฐพล ทีปสุวรรณ, 2562 : 5)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด ผู้บริหารมีความฉับไวในการรับรู้ข่าวและเหตุการณ์ใหม่ ๆ ทางการศึกษา และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารเสนอแนวความคิดใหม่ ๆ ในการปฏิบัติงานเสมอ จะเห็นได้ว่า การมีความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อีกประการหนึ่งที่ผู้นำต้องมีเพราะสามารถใช้กระตุ้นเร้าใจให้ผู้ปฏิบัติงานอยากปฏิบัติงาน แต่ผู้นำยังขาดความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ปรับ ประยุกต์ เพื่อประสิทธิภาพของหน่วยงาน องค์กร ขาดความขยันขันแข็ง ว่องไว แก้ไของค์กรได้ทันเวลาอย่างมีความคิดสร้างสรรค์และเหมาะสมกับความจริงบนพื้นฐานของนโยบายขององค์กร ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ มีไหวพริบและมีข้อมูลในเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหา การแก้ปัญหาของผู้นำต้องอาศัย

ความรู้ที่จะกำหนดแนวความคิด การมีเชาว์ปัญญาจะช่วยให้มีความคิดสร้างสรรค์ มีความคล่องแคล่วและมีความสามารถในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี เป็นผู้ที่สามารถรับมือกับความขัดแย้งและความวุ่นวายได้เป็นอย่างดี ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ต้องยึดถือความถูกต้อง มีพลังที่จะฟันฝ่าอุปสรรค์และเป็นคนเปิดเผยตรงไปตรงมา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 1 ด้านการทำงานเป็นทีม (Team Work) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารให้ครูปฏิบัติงานเป็นทีมเพื่อสร้างจุดร่วมในความสำเร็จ และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารส่งเสริมให้ผู้ร่วมงานได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน จะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำมีผลกระทบการปฏิบัติงานและการอยู่ร่วมกันของผู้ร่วมงาน องค์กรและสิ่งแวดล้อม ในอันที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพหรือความล้มเหลว ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญที่ผู้บริหารพึงมีผู้ที่มีภาวะผู้นำ จะเป็นผู้สร้างบรรยากาศการทำงาน ทำให้กลุ่มคนในองค์กรสามารถรวมตัวกันได้ผู้ใช้บังคับบัญชาหรือผู้ร่วมงานมีความพึงพอใจ ในการทำงานเป็นทีมซึ่งส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว และควรเปิดโอกาสให้ทุกคนในทีมได้แสดงความคิดเห็นข้อเสนอแนะอย่างเป็นอิสระเข้าใจและรับฟัง มีส่วนร่วมในการทำงานอย่างเท่าเทียมกัน นำมาปรับปรุงเพื่อความสำเร็จของทีม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารมีจิตใจกว้าง เป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และน้อยที่สุดคือ ผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาและให้คำปรึกษา และคำแนะนำเมื่อมีปัญหา จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารมีการวางตัวที่ดีและเหมาะสม มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อบุคลากรในสถานศึกษามีจิตใจที่กว้าง แต่ยังขาดการยอมรับฟังความคิดและเหตุผลของบุคลากรเสมอ เห็นความสำคัญของบุคลากรอย่างเท่าเทียมกันและมอบหมายงานด้วยความยุติธรรม ดังนั้นผู้นำที่ดีควรมีการเปิดใจรับฟังผู้อื่นพร้อมเป็นมิตรกับผู้อื่นเสมอ ปรับตัวให้เข้ากับทุกสถานการณ์ เต็มใจที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา ผู้บริหารต้องสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน มีบรรยากาศตึงเครียดและผ่อน คลายสลับกันไปตามสถานการณ์ ไม่ปิ้งตึงจนครูอึดอัด มีความเป็นกันเองพร้อมเป็นมิตรกับเพื่อนร่วมงานอย่างเสมอ จะส่งผลให้ครูในโรงเรียนมีความสุขกับการทำงานและสามารพัฒนาองค์กรให้ดีขึ้นได้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration : IC) โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งจากการวิเคราะห์รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ ผู้บริหารให้การยอมรับและสนับสนุนความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของครู และน้อยที่สุด

คือ ผู้บริหารให้คำปรึกษาแก่ผู้ร่วมงานโดยเป็นรายบุคคล จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารยังขาดการวิเคราะห์ความสามารถของครูในสถานศึกษาเพื่อมอบหมายงานให้ตรงตามตามความรู้ความสามารถของครู ขาดการส่งเสริมให้ครูในสถานศึกษาพัฒนาตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าใน หน้าที่การงาน ขาดการเสริมแรงทางบวกให้แก่ครูอย่างสม่ำเสมอ ผู้บริหารควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมให้ ครูมีความก้าวหน้า เสริมแรงด้วยการยกย่องชื่นชมเมื่อครูปฏิบัติงานดี ยอมรับฟังความคิดเห็นของครู เข้าใจลักษณะการทำงานของแต่ละบุคคล ผู้บริหารต้องเรียนรู้ เข้าใจ และให้อภัย ให้เป็น ไม่ใช้อำนาจจนเกินไปและปรับตัวได้ทุกสถานการณ์ ยอมรับความสามารถของผู้อื่น เปิดโอกาสให้ทุกคนทำงานอย่างเท่าเทียมกัน เข้าใจธรรมชาติของแต่ละคน พร้อมยอมรับฟังข้อเสนอแนะของผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนำมาพัฒนาให้องค์กรเจริญก้าวหน้าต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษา เรื่อง การศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ด้านมีวิสัยทัศน์ (Vision) ผู้บริหารควรมองการณ์ไกล มีเป้าหมายที่ชัดเจน จัดสิ่งใหม่ ๆ ให้สถานศึกษา การมีวิสัยทัศน์ของตนเองในการบริหารงานถือว่าเป็นเรื่องแรกที่ผู้บริหารที่ดีต้องมีเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย

2. ด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ผู้บริหารควรมีความคิดสร้างสรรค์มีทักษะในการกระตุ้นให้ลูกน้องคิดสร้างสรรค์ ความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ปรับ ประยุกต์ เพื่อประสิทธิภาพของหน่วยงานและองค์กร

3. ด้านการทำงานเป็นทีม (Team Work) ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันรับฟังความคิดเห็นของส่วนรวมทั้งบวกและลบ ส่งเสริมความคิดบวก แก้ไข ปรับปรุง เปลี่ยน ความคิดลบให้เกิดผลดีต่อส่วนรวม

4. ด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี กล้าแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิด มีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

5. ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration : IC) ให้เกียรติทุกคน ทุกตำแหน่ง ไม่ดูถูกทั้งทางตรง ทางอ้อม ยกย่องชมเชย ให้กำลังใจ สนับสนุนให้พัฒนาตนเองในทุก ๆ ด้าน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการวิจัยและพัฒนาการศึกษาแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพนักเรียน เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาต่อไป

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกหรือได้รับการประกาศเกียรติคุณด้านต่าง ๆ เช่น โรงเรียนที่ได้รับรางวัลพระราชทาน โรงเรียนดีเด่น เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ณัฏฐพล ทีปสุวรรณ. (2562). นโยบายการศึกษา วิทยาจารย์. วารสารเพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู, 118(10), 5.

บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสาหรับการวิจัย เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2559). ภาวะผู้นำ : ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางสู่การพัฒนา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิโรจน์ สารรัตนะ. (2556). กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา กรณีทัศนะต่อการศึกษาศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: ทิพยวิสุทธิ.

อรพรรณ เทียนคันฉัตร. (2560). ภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

The Management of Buddhist Agriculture in Khwaorai Subdistrict Kosumphisai District Mahasarakham Province

พระมหาประทักษ์ ภูริปญฺโญ (สีลากลาง)[1]
พระครูสุธีคัมภีรญาณ[2] **และ อดุลย์ หลานวงศ์**[3]
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2,3]
Phramahaprathak Phuripanyo (Seelaklang)[1]
Phrakru Suthikhampeeragan[2] **and Adul lanwong**[3]
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khonkaen Campus[1,2,3]
Correspond Author, Email: silaklangphraprathaks@Gmail.com

****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาการจัดการเกษตรวิถีพุทธ 2) เพื่อศึกษาการจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต แบบสนทนา วิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัย แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเกษตรวิถีพุทธได้พบกับปัญหาและสภาพทั่วไปของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์เป็นตัวอย่างที่ดีต่อประชาชนและให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติและสภาพแวดล้อม จึงได้ประโยชน์ทั้งสองทาง คือประโยชน์ของพระสงฆ์ต่อสิ่งแวดล้อมและประโยชน์ที่มีต่อสังคม

---

* ได้รับบทความ: 18 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 24 มีนาคม 2565
Received: 18 February 2022; Revised: 17 March 2022; Accepted: 24 March 2022

การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในการทำการเกษตรมีการจัดการดิน การจัดการน้ำ การจัดการมลพิษ การจัดการป่าไม้ ปุ๋ยอินทรีย์ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ มีหลักอิทธิบาท 4 หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หลักสัมมาชีพวิเคราะห์การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้ส่งผลกระทบใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม คือ ทำให้สังคมน่าอยู่กลับคืนมาสู่สังคมดั้งเดิมที่มีการอาศัยเกื้อกูลกัน รักสามัคคีกัน ด้านเศรษฐกิจ คือ เป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร ด้านชุมชน คือชุมชนมีความปลอดภัยจากโจรขโมย ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชน คือลดมลพิษในชุมชน ลดสารเคมีทำให้สุขภาพชีวิตดีขึ้น

คำสำคัญ: การจัดการเกษตรวิถีพุทธ

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study Buddhist agricultural management; 2) to study Buddhist agricultural management in Khwao Rai Sub-district, Kosum Phisai District, MahaSarakham Province; 3) to analytically study Buddhist agricultural management in KhwaoRai Sub-district. This research is qualitative research.

The research instruments were: an in-depthinterview form, an observation form and a discussion form. The obtained data were analyzedbased on the research methodology and presented by Descriptive Analysis.The research results showed that Buddhist agriculture management has encounteredproblems and the general conditions of natural resources and the environment. Buddhism playsan important role in conservation of nature according to the disciplines of the Buddha to makethe monks be a good example to the people and in accordance with the natural law andenvironment. This benefits both ways: benefits of the monks to the environment and society.

Management of Buddhist agriculture in Khwao Rai Subdistrict in agriculture, there aresoil, water, pollution, forest and organic fertilizer management by applying Buddhist principles:Iddhip ā da 4, Di ṭ ṭ hadhammikattha 4 and Samm ā ā j ī va.

Based on the analysis of Buddhist agricultural management in Khwao Rai Subdistrict, it has affected in 4 aspects: Social Aspect: to bring a livable society back to a traditional

societywhere there is mutual support, love and unity; Economy: to reduce expenses and increase incomefor farmers; Community: the community is safe from thieves; Environment and health of peoplein the community: to reduce pollution in the community and chemicals for better health.

Keywords: Management of Buddhist Agriculture

บทนำ

การพัฒนาสังคมในปัจจุบันมุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีซึ่งทำให้เกิดความเจริญมั่งคั่งทางวัตถุอย่างมาก แต่ความเจริญมั่งคั่งจิตใจกลับเสื่อมถอยลดน้อยลง ไม่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้าเท่าเทียมทันกัน แม้เศรษฐกิจจะดีขึ้น มีสิ่งเอื้ออำนวยความสุขและความสะดวกสบายอย่างมากมาย แต่จิตใจคนกลับเห็นแก่ตัวมากขึ้น เห็นแก่ผู้อื่นและสวนร่วมน้อยลง การที่สังคมโลกไม่ได้พัฒนาโดยยึดหลักทางสายกลาง มุ่งแต่สร้างความเจริญทางด้านวัตถุโดยไม่ให้ความสนใจในการพัฒนาด้านจิตใจเท่าที่ควรจึงทำให้ต้องประสบภาวะวิกฤตในด้านต่างๆทั้งในด้านเศรษฐกิจทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และสิ่งแวดล้อม การก่อการร้าย สังคมขาดสันติสุข (สมพร เทพสิทธา, 2559)

การที่จะเข้าไปส่งเสริมและเลือกอาชีพที่เหมาะสมให้กับคนในพื้นที่นั้นยังคงมีปัญหาอีกมากที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริม ให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นที่อาจแตกต่างกัน แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้สำเร็จด้วยการท่องตามตำราหากไม่ลงมือปฏิบัติก็ไม่สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จได้เป็นความท้าทายอย่างยิ่งกับวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพราะปัจจุบันปัญหาของแต่ละจังหวัดมีไม่เหมือนกัน บางจังหวัดภัยแล้ง น้ำท้วม การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร เนื่องจากพื้นที่จังหวัดส่วนใหญ่เป็นภูเขา จึงเป็นที่มาของการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้ชุมชนต่างคนต่างทำไม่มีความตระหนักถึงปัญหาที่ตามมา คือ “แม่น้ำลำคลองไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้”จากที่เคยอุดมสมบูรณ์ทุกหมู่บ้านทุกชุมชนเคยใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำในพื้นที่ เนื่องจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ป่านั้น มีสัตว์น้ำเป็นแหล่งอาหาร เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา พืชพรรณต่าง ๆ ที่ช่วยเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับธนากร สังเขป ที่ยกพระราชดำรัสของรัชกาลที่ 9 มาซึ่งมีใจความว่า การลุกขึ้นมาจัดการทรัพยากรทุนทางสังคมของตนที่มีอยู่ตรงกับหลักการระเบิดจากข้างในที่ทรงชี้แนะเรื่องการพัฒนาให้มุ่งเน้นการพัฒนาคน ทรงตรัสว่า การระเบิดจากข้างในนั้น ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนามีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อนแล้วค่อยออกสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว (ธนากร สังเขป, 2556)

การเกษตรของไทยในอดีตหรือแบบดั้งเดิมเป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ จึงไม่ค่อยจะพบปัญหามากนัก แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และมีการใช้เทคโนโลยีการเกษตรแผนใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอแก่การบริโภคของประชากร และเพื่อการส่งออกเป็นรายได้เข้าสู่ประเทศ จึงทำให้การทำการเกษตรปัจจุบันประสบปัญหามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดความสมดุลทางธรรมชาติ การระบาดของโรคและแมลง ปัญหาดินเสื่อมโทรม ปัญหาการใช้สารเคมี ศัตรูพืชรวมทั้งด้านการตลาด ซึ่งนับวันจะแปรปรวนมากขึ้นเรื่อย ๆ การทำเกษตรวิถีพุทธ เช่นไร่นาสวนผสมจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่จะลดความเสี่ยงที่เกิดจากภัยธรรมชาติ และความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต โดยการทำการเกษตรหลายๆ อย่าง เพื่อเพิ่มระดับรายได้ สามารถหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาได้มากขึ้น สร้างความสมดุลธรรมชาติทำให้ระบบนิเวศเกษตรของชุมชนดีขึ้น

การพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้นจะต้องมาจากการมีชุมชนที่เข้มแข็งเพื่อให้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้นๆโดยหันมาใช้หลักพิจารณาตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเป็นแนวคิดตามพระราชดำริเกี่ยวกับเกษตรผสมผสานนวเกษตร ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง มุ่งเน้นความพอเพียงระดับครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนถึงระดับประเทศ และประโยชน์ที่มีหลักการและอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์มุ่งให้ทุกภาคส่วนและทุกระดับใช้ความรอบรู้ ความเพียรในกระบวนการพัฒนาที่อยู่บนหลักความพอประมาณความมีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมโลกให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้ตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผลและพอประมาณ

กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนพุทธเกษตรทั้งที่ยกมานั้น ตรงกับหลักการทางพระพุทธศาสนา ก็คือ อิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย (1) ฉันทะ (2) วิริยะ (3) จิตตะ (4) วิมังสา ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนพุทธเกษตรที่จำเป็นต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นส่วนมากในการดำรงชีวิต (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2535)

ปัญหาในการทำเกษตรในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดมหาสารคาม เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง ทำให้เกษตรกรเจ็บป่วยและต้นทุนการผลิตสูง แต่รายได้น้อย สารกำจัดศัตรูพืชเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตทางการเกษตร แต่การใช้สารเคมีทางการเกษตรก็มีโทษ เช่นกัน โดยผู้ที่ได้รับผลกระทบทางสุขภาพจากสารกำจัดศัตรูพืช คือ กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้บริโภค แม้ว่าจะมีการรณรงค์ให้เกษตรกรเอาใจใส่ดูและสุขภาพตนเอง

ซึ่งผลการวิจัยศึกษาการจัดการเกษตรวิถีพุทธรูปแบบเกษตรผสมผสานในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้สอดคล้องกับการดำรงตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและสำคัญต่อการผลักดันให้เกษตรกร ดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ,

ความมีเหตุผล, และการมีภูมิคุ้มกัน คือ ความสามารถในการเรียนรู้ การมีสติ และการมีสุขภาพดี โดยการรู้จักนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนคุณภาพชีวิตและพัฒนาไปสู่สังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการเกษตรวิถีพุทธ
2. เพื่อศึกษาการจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จำนวน 25 รูป/คนประกอบด้วย พระสงฆ์ 3 รูป ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน 10 คน เกษตรทั่วไป 10 คน นักวิชาการด้านเกษตร 2 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบจดบันทึกการสังเกตการณ์ เครื่องบันทึกเสียงในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้แบ่งเป็นข้อคำถามข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อคำถามเกี่ยวกับการจัดการเกษตรวิถีพุทธ ข้อคำถามเกี่ยวการจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ข้อคำถามเกี่ยวกับการวิเคราะห์การจัดการเกษตรวิถีพุทธในพื้นที่บ้านวังกุง ตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ข้อเสนอแนะ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้องทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 อรรถกถาพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560) วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการที่เกี่ยวกับพระวินัยกับการเกษตรมาวิเคราะห์ร่วมกัน

2. ศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม (Field Studies) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เป็นลักษณะคำถามปลายเปิดเพื่อให้มีความครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมีวิธีการดังนี้ 1) กำหนดแบบสัมภาษณ์ จากการประมวลความรู้ข้อเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษา พร้อมทั้งแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษา 2) ตั้งคำถามที่มีลักษณะของคำถามแบบกว้าง ๆ กับทุกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 3) รวบรวมข้อมูลด้วยการถอดคลิปเสียง การฟังและจดบันทึก

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของการวิจัย จากนั้นทำการวิเคราะห์ตีความพร้อมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำไปสู่การอธิบายกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น มีวิธีการดังนี้

1) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ 2) วิเคราะห์ข้อมูลประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยยึดข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ และนำเอาแนวคิด ทฤษฎีมาเป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์ 3) สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะแล้วนำเสนอผลการวิจัยในเชิงพรรณนาความ

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

1. การจัดการเกษตรวิถีพุทธ

1. สิ่งแวดล้อมมีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุมทุกอย่างทั้งสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติสิ่งที่มนุษย์เสริมสร้างขึ้นมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิดเพราะมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมฉะนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมสรุปได้ ดังนี้ 1) การจัดการดินการปรับปรุงดินโดยยังใช้ปุ๋ยที่ผลิตจากธรรมชาติเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์การไม่ตัดไม้ทำลายป่า การไม่จุดไฟเผาป่า การไม่ทำไร่เลื่อนลอย เป็นการทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ จะส่งผลให้การเกษตรเสียหาย และทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เราควรบำรุงดินด้วยการใช้ปุ๋ยคอกปลูกพืชตระกูลถั่วและไม่ใช้สารเคมีในการทำลายพืชเพื่อให้พืชเป็นปุ๋ยต่อไป 2) การจัดการน้ำ ในการจัดการน้ำทุกคนต้องมีจิตสำนึกในการใช้น้ำอย่างประหยัดมีวินัยในการรักษาความสะอาด ไม้ทิ้งขยะมูลฝอยลงในแม่น้ำ ไม่ทำลายต้นกำเนิดของน้ำ ไม่ตัดไม้ทำลายป่า ไม่ใช้สารเคมีเกินอัตราที่กำหนดไว้ ฝึกนิสัยให้ลูกหลานเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไม่มักง่าย หากทุกคนช่วยกันอย่างจริงจังแล้ว น้ำก็จะไม่เป็นพิษ จะมีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ สัตว์ พืช ตลอดไป 3) การจัดการป่าไม้ ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและประโยชน์มากมายต้องใช้เวลานานเป็นหลายร้อยปีพื้นที่ป่าจึงจะสมบูรณ์ได้สมควรที่ทุกฝ่ายต้องตระหนักถึงความสำคัญของป่าและช่วยอนุรักษ์ไว้เพื่อให้มนุษย์และสรรพสิ่งที่อาศัยป่า ไม่สูญหายไปจากโลกนี้ 4) การจัดการอากาศ หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องเอาใจใส่ โดยถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันป้องกันมลพิษทางอากาศ สร้างจิตสำนึกให้กับผู้ประกอบการที่ต้องใช้เชื้อเพลิงในการทำธุรกิจ ประชุมสัมมนา หาแนวทางป้องกันและแก้ไข มีมาตรการที่เข้มงวดกับผู้ฝ่าฝืน ถ้าหากทุกคนร่วมมือร่วมใจแล้ว เราก็จะมีอากาศบริสุทธิ์หายใจ (ธีระพล อรุณะกสิกร และคณะ, 2542)

2. การจัดการทางพระพุทธศาสนา หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้สืบทอดกันมาเป็นเวลากว่า 2,500 ปี โดยปรากฏในคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิหลายแห่ง เช่น ในคัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภูตคามวรรค เป็นบทบัญญัติสิกขาบทเพื่อให้สอดคล้องกับการทำเกษตรวิถีพุทธมีดังนี้ 1) ด้านการอนุรักษ์ดิน ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงตั้งบทบัญญัติเกี่ยวกับดินเพราะถือว่า เป็นการทำลายชีวิตสัตว์ เพราะในดิน

มีสัตว์จำนวนมาก พวกนักบวชควรงดเว้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหรือข้อห้ามว่าภิกษุใดขุดดินเองหรือใช้คนอื่นขุดต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะนอกจากประชาชนจะติเตียน ประณามการกระทำนั้น พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นประโยชน์ จึงทรงบัญญัติสิกขาบท 2) ด้านการอนุรักษ์น้ำ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวน้ำ ห้ามมิให้ภิกษุถ่ายอุจาระปัสสาวะ และบ้วนน้ำลายลงบนของเขียว การที่พระสงฆ์รักษาพระวินัยข้อนี้นับว่าได้ช่วยรักษาความสะอาดของแม่น้ำลำคลองไม่ให้เน่าเสีย ทั้งไม่เป็นการล่วงละเมิดพุทธบัญญัติพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหรือข้อห้ามภิกษุใดรู้อยู่ว่าน้ำมีสัตว์มีชีวิต รดหรือใช้ให้รดหญ้าหรือดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์องอาบัติปาจิตตีย์ 3) ด้านการอนุรักษ์ต้นไม้ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุไม่ให้ตัดต้นไม้ เมื่อภิกษุตัดต้นไม้มาทำการก่อสร้างย่อมทำความเดือดร้อนให้แก่เทวดาและเป็นการเบียดเบียนชีวิตสัตว์ เพื่อรักษาความศรัทธาของประชาชน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบท ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากภูตคามสิกขาบท นอกจากนี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามไม่ให้ภิกษุก่อไฟผิง การก่อไฟเป็นสาเหตุทำให้เกิดไฟป่า สิกขาบทข้อนี้ช่วยอนุรักษ์ป่าไม้และช่วยป้องกันการเกิดมลพิษทางอากาศ ถ้าภิกษุปฏิบัติตามและนำประชาชนได้เข้าใจถึงโทษของการตัดไม้ทำลายป่าและเกิดไฟป่า จะเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยแท้ 4) ด้านการรักษาความสะอาดหรือสภาพแวดล้อม สิกขาบทที่ห้ามภิกษุทิ้งเศษอาหารลงในละแวกบ้านพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเรื่องเสขิยวัตรข้อปฏิบัติที่ภิกษุจะต้องระลึกอยู่เสมอ พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทห้ามว่าภิกษุพึงทำความสำเหนียก ระลึกอยู่เสมอ ว่าเราจักไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวลงในละแวกบ้าน ถ้าภิกษุรูปใดไม่เอื้อเฟื้อหรือปฏิบัติตาม ต้องอาบัติทุกกฎ โดยมีหลักคำสอนสอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนที่ให้ช่วยกันรักษาความสะอาด

ประโยชน์ของพระวินัยต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พระวินัยมีประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นสังคมตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนในด้านการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือย ฉันน้อย นอนน้อย แต่ทำงานเพื่อสังคมมากและในขณะเดียวกันก็เป็นการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับกฎของธรรมชาติและสภาพของสิ่งแวดล้อมประโยชน์ต่อสังคม

1. ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่สังคม โดยพระสงฆ์ปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

2. เมื่อภิกษุอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ตัดไม้ทำลายป่าก็ส่งผลให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข

2. การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

1) การจัดการด้านดิน การจัดการบำรุงดินให้ได้ผลผลิตที่ดีและทำให้ดินมีคุณภาพดีนั้น ทำได้หลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการใช้ปุ๋ยคอก การใช้ปุ๋ยหมัก การใช้ปุ๋ยพืชสด หรือการปลูกพืชคลุมดินชนิดต่าง ๆ การใช้วัสดุคลุมดิน การใช้เศษเหลือของพืชหรือสัตว์ หรือการปลูกพืชหมุนเวียนต่าง ๆ ล้วนแต่ทำให้คุณภาพของดินดีขึ้น

แต่การปรับปรุงบำรุงดินที่ดีและมีคุณภาพนั้น ควรใช้หลาย ๆ วิธีรวมกัน 2) การจัดการด้านน้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการน้ำ เช่น ยังมีทัศนคติว่าการขุดสระเพื่อกักเก็บน้ำในพื้นที่ของตน จะทำให้สูญเสียพื้นที่เพาะปลูก แต่ในปัจจุบันเกษตรกรเริ่มมีความรู้ในการบริหารจัดการน้ำโดยใช้วิธีขุดบ่อให้มีขนาดพอดีแล้วเจาะบ่อบาดาลข้างๆบ่อแล้วนำเครื่องดึงน้ำจากบ่อบาดาลขึ้นมาใส่บ่อโดยใช้โซล่าเซลล์ทำให้ประหยัดไฟฟ้าและมีน้ำใช้ตลอดทำให้เกษตรกรมีความคิดที่จะทำเกษตรได้อย่างไม่ต้องกลัวขาดแคลนน้ำ สามารถทำรายได้ให้กับครอบครัวได้ทั้งปี 3) การจัดการมลพิษ การจัดการมลพิษในชุมชนงดเผาเศษหญ้าเศษฟางจัดระเบียบในการทิ้งขยะหรือแม้กระทั่งสารเคมีในการทำเกษตรที่เราจะนำมารับประทานเพราะรู้ว่าผลที่จะตามมาทำให้สุขภาพร่างกายเราได้รับสารพิษทั้งทางลมหายใจทางปากทำให้เกิดโรคต่อตนเองและผู้อื่น เราควรมีจิตสำนึกในการทำงานที่ไม่เป็นโทษแก่ตนเองและผู้อื่น 4) การจัดการป่าไม้ ป่าไม้ในแหล่งชุมชนหรือแม้กระทั่งในที่ของตัวเองต่างมีประโยชน์ให้กับมนุษย์ทั้งหลายในการจัดการป่าไม้ ถ้าเป็นที่สาธารณะมีการรณรงค์ให้ปลูกต้นไม้ให้เต็มพื้นที่เพื่อวางเป้าหมายไว้ให้เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่อาศัยของคนและสัตว์ ส่วนที่ทำกินของเราเองมีการปลูกไม้ที่สามารถให้ผลผลิตไว้รับประทานดังที่คนยุคนี้ทำกัน คือ การปลูกพืชแบบผสมผสานทำให้ครอบครัวมีรายได้จากการปลูกพืชที่ให้ผลได้เพื่อนำมาจุนเจือครอบครัว 5) ปุ๋ยอินทรีย์ปุ๋ยอินทรีย์ในปัจจุบันเกษตรกรสามารถหาได้ง่ายเพราะในชุมชนมีการเลี้ยงสัตว์เกือบทุกครัวเรือนจึงเป็นการง่ายในการทำปุ๋ยอินทรีย์ไว้ใช้เองอาศัยมูลวัว มูลควาย มูลไก่มาหว่านใส่ที่นาที่ไร่แล้วไถกลบทำให้สามารถรถรายจ่ายได้มาก เพราะในยุคปัจจุบันถ้าใช้ปุ๋ยเคมีมีโอกาสเป็นหนี้มากกว่ารายรับ คนในชุมชนจึงให้ความสนใจกับปุ๋ยอินทรีย์เพราะต้นทุนต่ำและให้ประโยชน์กับดินได้มากกว่าการใช้ปุ๋ยเคมี 6)การจัดการเชิงพุทธ หลักธรรมที่เป็นฐานแห่งความสำเร็จผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอิทธิบาท คือ ฉันทะ คือ ความพอใจความต้องการที่จะทำ วิริยะ คือ ความเพียร ขยั่นหมั่นประกอบสิ่งนั้น อดทนไม่ท้อถอย จิตตะ คือ ความคิดตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ ไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย วิมังสา คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณา มีการวางแผน คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงและนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ในการทำเกษตรต้องมีความรักความพอใจสิ่งที่ตนทำมีความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านเอาใจใส่ในงานที่ตนทำคอยสอดส่องพินิจพิจารณาไตร่ตรองสิ่งที่เราทำการมีความขยันก็เป็นปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้เราประสบผลสำเร็จ เมื่อมีความขยันแล้วสิ่งที่จะตามมา คือทรัพย์สินเงินทอง เมื่อมีเงินมีทองแล้วก็ต้องรู้จักใช้จ่ายไม่ใช่มีเยอะใช้เยอะต้องรู้จักประมาณ เมื่อมีเงินมีทองก็ต้องรู้จักคบคนที่ดีมีศีลธรรมรู้จักแบ่งปัน ทำงานแบบเสมอต้นเสมอปลายเพราะจะทำให้เรามีแต่ความเจริญมีอยู่มีกินไม่ลำบาก ในการเลี้ยงชีวิตของเราเองก็ทำแต่ของที่สุจริตไม่เบียดเบียนใครพูดจาไพเราะไม่นินทาส่อเสียดให้ร้ายใครมีใจสงบกับงานที่เราทำไม่ท้อแท้สิ้นหวังเมื่อผิดหวังและคอยหาวิธีแก้ไขการทำเกษตรวิถีพุทธเป็นการประกอบอาชีพ ภายใต้กรอบที่มีสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ การทำมาหากินโยไม่ได้เอากำไรสูงสุด หรือเป็นเป้าหมายสุดท้าย แต่ต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม

คือ ความสุขของตนเอง รวมถึงประโยชน์ของผู้บริโภคและผู้รับบริการเป็นหลัก โดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และไม่มุ่งไปกระตุ้นตัณหาอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ การประกอบอาชีพที่ถูกกฎหมาย ทำด้วยความสุจริต ถูกต้องตามศีลธรรม เป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม มีรายจ่ายน้อยกว่ารายรับ สัมมาชีพจึงเป็นทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อมและศีลธรรมยิ่งมีสัมมาชีพกันมากเท่าไร ทุกอย่างก็จะดีขึ้นด้วย การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่จึงเป็นการพัฒนาที่ดี

3. วิเคราะห์การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

1) การจัดการเกษตรวิถีพุทธส่งผลกระทบด้านสังคม การจัดการเกษตรวิถีพุทธในด้านสังคมชุมชนมีระเบียบกฎเกณฑ์และความเชื่อถือปฏิบัติร่วมกัน อาศัยซึ่งกันและกันฉันพี่น้อง มีการดำรงชีวิตโดยประกอบอาชีพเกษตรกร มีความสามัคคีในการร่วมกิจกรรมทางสังคม โดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้ชุมชนมีแต่ความสุข มีจิตใจที่แข็งแกร่งสามารถทนต่อสภาวะที่เกิดขึ้นได้ไม่ว่าจะฝนตกน้ำท่วมแห้งแล้ง สามารถปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือความพอประมาณ 2) การจัดการการเกษตรวิถีพุทธส่งผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ในชุมชนมีเศรษฐกิจที่ดีได้ต้องอาศัยความขยัน อดทนในการทำงานเพราะการทำงานเกษตรแบบผสมผสานจะทำให้เศรษฐกิจคล่องตัว เพราะสามารถลดรายจ่ายเนื่องจากสิ่งที่เราทำลงไปนั้นสามารถนำมาบริโภคเองได้ในครัวเรือน ถ้าทำมากก็สามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ทำให้เศรษฐกิจมั่นคงมีรายได้จุนเจือครอบครัวโดยไม่ขัดสนเพราะยึดหลักความพอประมาณ 3) การจัดการการเกษตรวิถีพุทธส่งผลกระทบด้านชุมชน ในชุมชนที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานต้องยึดคุณธรรม 7 ประการ คือ ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ซื่อสัตย์ต่อคนอื่น ซื่อสัตย์ต่อคำพูดที่ตนได้พูดไว้แล้ว ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงานที่ตนกระทำ ซื่อสัตย์ต่อหมู่คณะ ซื่อสัตย์ต่อสถาบันที่ตนอาศัย และซื่อสัตย์ต่อเวลาที่เราทำงานอยู่นั้น ผลดีของความซื่อสัตย์ คือ ทำให้เกิดความภูมิใจในตนเอง การงานก้าวหน้า ทำให้คนยกย่อง อีกประการหนึ่งในการอยู่ชุมชนร่วมกันคือการถ่อมตัวคือ การแสดงกิริยาอ่อนน้อม ถ่อมตนอ่อนโยน เมื่อทำการเกษตรก็จะทำให้เราใจเย็นมีความคิดไม่เร่าร้อน มีความอดทนต่อการทำงานไม่ว่าจะเหนื่อยหรือท้อแท้ต้องอาศัยความอดทน ขยันหมั่นเพียร มัธยัสถ์ จึงจะทำให้ชุมชนนั้นหน้าอยู่และคอยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน 4) การจัดการการเกษตรวิถีพุทธส่งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน สิ่งแวดล้อมคือสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งมีชีวิตไม่มีชีวิต ทั้งรูปธรรมนามธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคือการเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุงเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อการดำรงชีวิต การใช้อย่างประหยัดคือการใช้อย่างพอดี ใช้เท่าที่มีเพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ได้นานและเกิดประโยชน์สูงสุด

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

1. การจัดการเกษตรวิถีพุทธ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลากว่า 2,500 ปี โดยปรากฏในคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิหลายแห่ง เช่น ในคัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภูตคามวรรค เป็นบทบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับดิน พระพุทธเจ้าทรงตั้งบทบัญญัติไว้ว่าภิกษุขุดดินหรือใช้ผู้อื่นขุด เป็นการทำลายชีวิตสัตว์ เพราะในดินมีสัตว์จำนวนมาก พวกนักบวชควรงดเว้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหรือข้อห้ามว่าภิกษุใดขุดดินเองหรือใช้คนอื่นขุดต้องอาบัติปาจิตตีย์ ทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวน้ำ ห้ามมิให้ภิกษุถ่ายอุจาระปัสสาวะ และบ้วนน้ำลายลงบนของเขียว การที่พระสงฆ์รักษาพระวินัยข้อนี้ นับว่าได้ช่วยรักษาความสะอาดของแม่น้ำลำคลองไม่ให้เน่าเสีย ทั้งไม่เป็นการล่วงละเมิดพุทธบัญญัติ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติหรือข้อห้ามภิกษุใดรู้อยู่ว่าน้ำมีสัตว์มีชีวิต รดหรือใช้ให้รดหญ้าหรือดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์องอาบัติปาจิตตีย์ ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุไม่ให้ตัดต้นไม้ เมื่อภิกษุตัดต้นไม้มาทำการก่อสร้าง ย่อมทำความเดือดร้อนให้แก่เทวดาและเป็นการเบียดเบียนชีวิตสัตว์ เพื่อรักษาความศรัทธาของประชาชน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบท ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากภูตคามสิกขาบทที่ห้ามภิกษุทิ้งเศษอาหารลงในละแวกบ้านพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเรื่องเสขิยวัตรข้อปฏิบัติที่ภิกษุจะต้องระลึกอยู่เสมอ พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทห้ามว่าภิกษุพึงทำความสำเหนียกระลึกอยู่เสมอว่าเราจักไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวลงในละแวกบ้าน ถ้าภิกษุรูปใดไม่เอื้อเฟื้อหรือปฏิบัติตามต้องอาบัติทุกกฎ โดยมีหลักคำสอนสอดคล้องกับแนวคิดของพระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2538 : 20) การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม สิ่งแวดล้อมจะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้องสัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้กับชีวิตและความเป็นอยู่ การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วนั้น นอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่พระสาวกแล้ว ยังช่วยรักษาสภาพแวดล้อมดังที่ ภัทรพร สิริกาญจน (2538 : 97) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ ตอนหนึ่งว่า ผู้มีศีลและวินัยอย่างเคร่งครัดย่อมไม่ทำลายชีวิต ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะศีลและวินัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งตามหลักพุทธศาสนา ทำให้ชาวพุทธตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต ไม่ทำลายมนุษย์ สัตว์ และพืช อันเป็นสิ่งมีชีวิต นอกจากนั้นผู้มีศีลและวินัยยังทะนุบำรุงสิ่งมีชีวิตให้เจริญงอกงามและเป็นประโยชน์เกื้อกูลโลก จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามเกษตรกรส่วนใหญ่จะทำเกษตรแบบผสมผสานมีการจัดการดิน น้ำ ป่าไม้ มลพิษ และปุ๋ยอินทรีย์ พระสงฆ์มีบทบาท

สำคัญที่จะช่วยแนะนำหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อให้เกษตรกรนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ ในการทำงานเช่นหลักอิทธิบาท 4 หลักหลักทิฏฐธัมมิกัตถะคือธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักสัมมาชีพ คือ เว้นจากมิจฉาชีพประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดทำนองครองธรรม ไม่ให้เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นมีการเลี้ยงชีพชอบทางกายไม่ค้าขายสิ่งผิดกฎหมาย ไม่ทารุณกรรม ไม่ขายสิ่งมึนเมาที่เป็นอันตรายต่อผู้อื่นคือละเว้นสิ่งที่เป็นโทษ การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา คือ การไม่โกหกหลอกลวง มีสัจจะ พูดจาดีมีเหตุมีผล การเลี้ยงชีพชอบทางใจ คือ ไม่โลภมากอยากได้ของคนอื่นสามารถควบคุม ไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นคุมจิตใจให้อยู่เพราะทุกสิ่งต้องเกิดจากใจก่อนถ้าเราสามารถบังคับจิตใจเราได้ก็จะเป็นสุขซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญฺโญ/กองสินธุ์) (2557 : 17) ได้วิจัยเรื่อง การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน พบว่า แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แสดงให้เห็นองค์รวมในหลักพุทธธรรมทั้งทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ และไตรสิกขาตลอดจนหลักธรรมโดยทั่วไปว่า มีความสัมพันธ์และสอดคล้องต้องกันตลอดมา เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริก็ได้น้อมนำเอาหลักธรรม ในเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือการเดินสายกลางมาเป็นหลักพื้นฐาน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนในชาติดำรงอยู่ในความพอเพียงทั้งในการบริโภค และการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังมีความซื่อสัตว์ มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร มีความเป็นอิสระ และมีความมั่นคงในจิตใจ ไม่ตกไปสู่กระแสวัตถุนิยม และบริโภคนิยมได้ง่าย ให้ลด ละ เลิก ความโลภและการเบียดเบียน ให้รู้จักมัธยัสถ์ อดออม ไม่เอาเปรียบ รู้จักเมตตาและการให้ ตลอดจนให้ประสานประโยชน์ ระหว่างตนกับผู้อื่นและสังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า เพราะหลักการเหล่านี้ มีปรากฏอยู่ในหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาอันเป็นรากฐานของวัฒนธรรมและสังคมไทยมานาน เป็นพุทธวิธีที่แสดงให้เห็นวิถีแห่งความมีชีวิตอันประเสริฐ และพร้อมจะพัฒนาให้สูงขึ้น ทั้งด้านกายและด้านจิตใจ อันควรจะเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย การเกษตรแนวพุทธนั้น มีทั้งประโยชน์ในปัจจุบัน คือ ประโยชน์เพื่อตนเอง ครอบครัว ญาติมิตรสหาย และประโยชน์ในอนาคต ทั้งนี้อภิปรายได้ว่า ประโยชน์ในระดับบทิฏฐธัมมิกัตถะ คือประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์สำหรับตนเอง ครอบครัว เมื่อปฏิบัติได้ตามหลักของโภควิภาคตามที่พระพุทธเจ้า ตรัสไว้แล้ว ย่อมไม่ประสบปัญหาด้านการเงิน การดำเนินชีวิตใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข ส่วนประโยชน์ในระดับสัมปรายิกัตถะ คือประโยชน์ในอนาคตหรือในภายภาคหน้าเมื่อปัจจุบันไม่ประสบปัญหาด้านการเงิน การดำเนินชีวิตในอนาคตย่อมมีหลักประกันว่า จะไม่ประสบกับปัญหาที่ไม่คาดคิด หรือเมื่อประสบกับปัญหาที่ไม่คาดคิดย่อมมีวิธีแก้ไขไปได้ด้วยดี เพราะได้เตรียมพร้อมไว้แล้วทั้งนี้ ยังเป็นการแก้ปัญหาแบบองค์รวม ทำให้มีวิถีชีวิตที่มีสมดุล มีอาหารการกินในไร่นาของตนเอง ทั้งมีความรู้สึกชีวิตปลอดภัย เพราะไม่ต้องเสี่ยงภัยต่อสารพิษ ใช้เวลาอยู่ กับไร่นามากขึ้นและเกิดความขยันอยากอยู่ในไร่นา เพราะรู้สึกสบายใจและมีงานทำในไร่นาตลอดวัน มีความ สุขสงบในชีวิตเพราะได้อยู่ยกต้นหมากรากไม้ รู้จักปรับตัวในการทำเกษตรตามแนวพุทธที่เน้นการพอเพียงจนสามารถพึ่งตนเองได้

โดยมีผลผลิตใช้เอง กินเอง มีความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติกับพฤติกรรมที่ไม่พุ่มเฟือย เศรษฐกิจเกิดความสมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้จึงมีชีวิตที่สงบ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

3. การจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคามในการอยู่รวมกันเป็นชุมชนต้องมีพึ่งพาอาศัยกันไม่ว่าด้านการเกษตรต้องมีการปรึกษาหาแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน ทำให้เกิดความสามัคคีเกิดขึ้นโดยมีส่วนร่วมในทุกฝ่ายสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประธิน แพทย์รังสี (2544 : 26) ได้วิจัยเรื่อง "การประเมินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเองแบบ พอเพียง ตามแนวพระราชดำริ ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ศึกษาเฉพาะกรณีเกษตรกรในอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี " ผลการวิจัยพบว่า โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่มีความสำเร็จ สามารถแยกประเด็นความสำเร็จได้ ดังนี้

1) ด้านเทคโนโลยี สามารถทำให้เกษตรกรนำเอาภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาผสมผสานร่วมกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ที่ได้รับการฝึกอบรมจากโครงการมาใช้ร่วมกันได้ ที่สำคัญพบว่า มีการแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาการผลิตระหว่างเกษตรกรด้วยกันและการเพิ่มทักษะในการผลิตโดยอาศัยองค์ความรู้จากสถาบันราชภัฏ โดยการประสานงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2) ด้านเศรษฐกิจ จากความหลากหลายของชนิดพืชที่เกษตรกรปลูกและสัตว์เลี้ยง ทำให้เกษตรกรมีรายได้ประจำเป็นรายวันจากการจำหน่ายพืชสวนครัว เฉลี่ยวันละ 300-500 บาท ต่อวันและมีรายได้หลักจากการจำหน่ายผลไม้ และสัตว์เลี้ยง ซึ่งจะมีปีละ 1-2 ครั้ง อีกทั้งยังทำให้ต้นทุนในการครองชีพของเกษตรกรต่ำลง เนื่องจากภาระค่าใช้จ่ายด้านอาหารลดลง

3) ด้านทรัพยากร พบว่า มีการเกื้อหนุนกันระหว่างทรัพยากรพัฒนา (วงนอก) สามารถนำมาใช้ผลิตทรัพยากรของท้องถิ่น (วงใน) ทำให้เกิดการผลิตตลอดปี และได้ผลผลิตสูงขึ้น

4) ด้านจิตใจ พบว่าเกิดการรักใคร่กลมเกลียว ช่วยเหลือกันมากขึ้นในชุมชน เกิดจิตใจที่มุ่งพัฒนาทั้งความรู้ของตนเอง และพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น

5) ด้านสังคม พบว่า ไม่สามารถสรุปได้แน่ชัดว่า ความสำเร็จด้านสังคมที่ชุมชนมี เช่นการเผยแพร่ชื่อเสียงความสำเร็จขุมชน เกิดจากโครงการฯ ทั้งหมดเนื่องจาก เกษตรกรในแต่ละตำบลที่เข้าร่วมโครงการจะมีเพียง 3 คน เท่านั้น ประกอบกับต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ อีกมาก แต่ก็มีแนวโน้มว่า สังคมของชุมชนจัดขึ้นเนื่องจากเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมที่ดีของผู้เข้าร่วมโครงการฯ จากประชาชนทั่วไป

ข้อเสนอแนะ

1) หลักธรรม เป้าหมายและรูปแบบที่เป็นรูปธรรมที่ได้จากการจัดการเกษตรวิถีพุทธยังไม่ปรากฏชัดหรือไม่ค่อยถูกยกมาอธิบายมากเท่าที่ควร ส่วนมากประชาชนรู้จักแต่การทำเกษตรไม่รู้จักหลักธรรมในการทำเกษตร ฉะนั้น พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณในชุมชนนั้นๆควรให้ความสำคัญกับหลักธรรม เป้าหมายและรูปแบบในการทำเกษตรวิถีพุทธ

2) การจัดการเกษตรวิถีพุทธ ประชาชนที่ทำการเกษตร รู้วิธีการทำเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ แต่ไม่รู้หลักธรรม ฉะนั้นควรใส่หลักธรรมให้เขาได้รู้

3) การจัดการเกษตรวิถีพุทธเป็นปัจจัยส่งเสริมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพราะเป็นการทำงานในรูปแบบเกษตรอยู่แล้ว เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำการเกษตรร่วมกัน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้านก็ถือว่ามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการทำเกษตรให้ถูกวิธี

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัย เรื่องการจัดการเกษตรวิถีพุทธในตำบลเขวาไร่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีดังนี้

1) ในที่นาที่ไร่มีการพัฒนาเช่นการขุดสระไว้ใช้ในหน้าแล้งและขุดเจาะบ่อบาดาลเสริมเพื่อปล่อยลงบ่อที่เราขุดไว้โดยใช้โซล่าเซลล์แทนไฟฟ้าคือการลงทุนครั้งเดียวไม่ต้องไปกังวลกับเรื่องค่าไฟฟ้าถือว่าเราได้องค์ความรู้ที่จะมาบริหารจัดการในวัดที่เราอาศัยได้

2) ได้เห็นเกษตรกรทำพื้นดินให้กลายเป็นพื้นที่สีเขียวสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทั้งปีมีการปลูกมะม่วงปลูกกล้วย หน่อไม้ ปลูกพืชระยะสั้นที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเช่นถั่ว มะเขือ มะเขือเทศ พริก เลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ ก็สามารถนำไข่ไปขายได้ เลี้ยงวัวก็สามารถนำเอามูลไปทำปุ๋ยอินทรีย์ และแบ่งขายได้

3) มีการใช้เทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์มากเช่นรถไถสามารถทำประโยชน์ได้หลายอย่าง ลดรายจ่ายได้เยอะ เพราะทำแทนคนได้

เอกสารอ้างอิง

ธนากร สังเขป. (2556). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประธินพร แพทย์รังสี. (2544). การประเมินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ศึกษาเฉพาะกรณี เกษตรกรในอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี. (วิทยานิพนธ์รัฐประสานศาสตรมหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญฺโญ/กองสินธุ์). (2557). การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2535). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2538) ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

ภัทรพร สิริกาญจน. (2538). หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ. แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน. งานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดี ศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมพร เทพสิทธา. (2549). การเดินตามรอยพระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียงช่วยแก้ปัญหาความยากจนและการทุจริต. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: กองทุนอริยมรรค สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

การวิเคราะห์แนวคิดการใช้หลักคุณธรรมในการบริหารทีมกีฬาจักรยานให้มีประสิทธิภาพของตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

An Analysis of the Concept of Using Moral Principles in Efficient Cycling Team Management in Nai Mueang Sub-District, Mueang District, Nakhon Ratchasima Province

ทินกร ปรีชาดิเรก[1],
สุวิน ทองปั้น[2] และ จรัส ลีกา[3]
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2,3]
Tinakorn Preechadirek[1],
Suwin Thongpan[2] and Jaras Leeka[3]
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus[1,2,3]
Corresponding Author, E-mail: escorsosport@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาคุณธรรมของผู้บริหารทีมจักรยาน 2) เพื่อศึกษาคุณธรรมของผู้บริหารทีมจักรยานต่อเพิ่มประสิทธิภาพของทีมจักรยานของตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดการใช้หลักคุณธรรมในการบริหารให้มีประสิทธิภาพของทีมกีฬาจักรยานของตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์เชิงลึก มีผู้ให้มูล จำนวน 25 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1. คุณธรรมของผู้บริหารทีมจักรยานเป็นแนวความคิดที่ได้จากปรัชญาพลศึกษา แบ่งออกเป็น 4 สาขา คือ ปรัชญาพลศึกษาตามแนวปรัชญาการศึกษาจิตนิยม สัจจนิยม ประสบการณ์นิยม และอัตถิภาวนิยม

---

* ได้รับบทความ: 23 พฤษภาคม 2565; แก้ไขบทความ: 24 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 23 May 2022; Revised: 24 June 2022; Accepted: 29 June 2022

เพื่อนำมาใช้ในการสร้างทัศนคติ พัฒนาบุคลิกภาพ ความมั่นใจ เสริมคุณธรรม จริยธรรม ในการบริหารทีมจักรยาน

2. การยึดหลักความรับผิดชอบ ความโปร่งใส ความเสมอภาค การสร้างคุณค่าของทีมจักรยานในระยะยาว และการส่งเสริมการปฏิบัติที่เป็นเลิศ โดยมีหลักการบริหารทีมจักรยานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ คือ 1) มีความรับผิดชอบต่อผลการตัดสินใจและการกระทำของตน 2) มีความโปร่งใสและเปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา 3) ปฏิบัติต่อทุกฝ่ายอย่างเสมอภาคและยุติธรรม 4) มุ่งสร้างคุณค่าของทีมจักรยานในระยะยาวแก่ผู้มีส่วนได้เสีย และ 5) ส่งเสริมการปฏิบัติที่เป็นเลิศ

3. การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารทีมจักรยาน ผู้บริหาร ได้ใช้พุทธจริยศาสตร์เป็นรูปแบบการครองตน ใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 คือ รู้จักหลักการ รู้ความมุ่งหมาย รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบุคคล การครองคนใช้หลักสังคหวัตถุ 4 คือ การแบ่งปัน การใช้ปิยวาจา การช่วยเหลือ การวางตน และในการครองงานใช้หลักอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ด้วยวิธีการดังกล่าวนี้ทำให้การบริหารทีมกีฬาจักรยานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

คำสำคัญ: คุณธรรม; การบริหาร; ประสิทธิภาพ

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the morality of the cycling team administrators 2) to study the morality of the cycling team administrators to increase the efficiency of the cycling team in Nai Mueang Sub-district, Mueang District, Nakhon Ratchasima Province. 3) To analyze the concept of using moral principles for effective management of the cycling team in Nai Mueang Sub-district, Mueang District, Nakhon Ratchasima Province. is a qualitative research Data were collected from primary, secondary, and in-depth interviews. There were 25 informants. Descriptive data were analyzed by inductive method.

The results showed that

1. The morality of cycling team managers is a concept derived from the philosophy of physical education, which is divided into 4 branches: philosophy of physical education according to the philosophy of education, idealism, realism, and experientialism. and existentialism to be used to create attitudes Develop personality, confidence, morality and ethics in management bike team

2. Responsibility, transparency, equality, value creation of cycling teams in the long term and promoting best practice The principles of cycling team management to increase efficiency are 1) being responsible for the results of their decisions and actions 2) being transparent and open 3) Treat all parties equally and fairly. 4) Focus on creating values for the cycling team and 5) promoting best practices.

3. Increasing the efficiency of cycling team management The executives have used Buddhist ethics as a form of self-domination, using the seven principles of sappurisadhamma, which is to know the principles. Knowing intentions, knowing oneself, knowing moderation, knowing time, knowing people, possessing the four principles of Sangahavattha, i.e. sharing, using speech, helping, placing oneself, and in taking possession of work, using the 4 powers of power, namely Chanda, Viriya, Citta, Vimangsa through the following methods. said this makes More efficient cycling team management.

Keywords: Moral; Administration; Efficiency

บทนำ

มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์สังคม จึงเป็นธรรมชาติที่มนุษย์จะต้องมีการติดต่อ สื่อสารระหว่างกัน มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบตามตามบทบาทของแต่ละคนในสภาพสังคมในอดีตนั้น มีจุดประสงค์อยู่ที่การอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก เนื่องจากทุกคนส่วนใหญ่มักเป็นพี่น้องกันทำให้ไม่มีการแบ่งกลุ่มที่ทำหน้าที่แตกต่างกันมากนัก แต่สำหรับสังคมในยุคปัจจุบันจะเป็นการจัดลำดับชนชั้นที่มนุษย์สร้างขึ้นตามกฎเกณฑ์ของตนเพื่อจุดประสงค์ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นไปเพื่ออำนาจหรือผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง นั้นเป็นเหตุให้ สังคมไร้ระเบียบ เช่นเดียวกับสังคมไทยที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและทวีความรุนแรงตลอดหลายปีที่ผ่านมา เกิดขึ้นจากหลายเหตุปัจจัย นำไปสู่การแตกแยกทางความคิด การแบ่งฝักเป็นฝ่ายและเกิดความไม่ลง รอยกันทางความคิด ไม่สามารถที่จะประสานรอยร้าวที่เกิดจากความไม่เข้าใจร่วมกันให้เป็นเอกภาพได้ ภาวะ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้มิใช่เฉพาะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น ปัญหาเหล่านี้ลุกลามไปสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แม้กระทั่งศาสนา จนเกิดขบวนการที่นำปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นโยงไปสู่การแบ่งแยกทางสังคม จนยากที่จะก่อให้เกิดสังคมสมานฉันท์ได้โดยง่าย มนุษย์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์อันมีคุณค่า คือ เป็นทุนหรือเป็นปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ก็พึงมีการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพโดยมีสุขภาพดี ขยันอดทนรับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญฯ พร้อมที่จะเป็นกำลังในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่จัดสรรให้เกื้อหนุนและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 255)

สำหรับสภาวะการในยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแข่งขันเพื่อแสวงหาความสำเร็จความก้าวหน้าในวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแต่ละบุคคลและอีกวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายนั้นได้อย่างราบรื่นนั้นจะต้องมีการรวมกลุ่มกันนั่น คือ การมีทีม สำหรับทีมนั้นคือกลุ่มคนที่รวมตัวกันเพื่อดำเนินการในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ มีเป้าหมายร่วมกัน ในการรวมตัวจะต้องมีการจัดระเบียบการติดต่อ การแบ่งงานกันทำและต้องมีการประสานประโยชน์ของแต่ละบุคคลด้วย หากกล่าวถึงความสำเร็จของเป้าหมายของทีมแล้วการบริหารจัดการทีมจะต้องมีความแข็งแกร่งด้วย (ภูพิงค์ สุวรรณ, 2556 : 1) กฎเกณฑ์เกณฑ์แห่งความดีที่สมาชิกของสังคมพึงปฏิบัติซึ่งเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกส่วนใหญ่เห็นว่าพฤติกรรมที่ดีงามนั้นจำเป็นต้องมีการกำหนดอย่างเป็นทางการเพื่อสมาชิกทุกคนได้ถือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการเพราะสมาชิกแต่ละคนมิได้ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมาเหมือน ๆ กันย่อมมีความแตกต่างกันทางค่านิยมทัศนคติและพฤติกรรมดังนั้นการที่จะให้สมาชิกใหม่และสมาชิกเก่าได้รับรู้จริยธรรมร่วมกันเพื่อเกียรติยศศักดิ์ศรีของวงการวิชาชีพและเพื่อป้องกันความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการประพฤติมิชอบของสมาชิกและควบคุมความประพฤติของสมาชิกให้อยู่ในแนวทางที่เหมาะสมจึงได้มีการบัญญัติหรือออกข้อบังคับของวิชาชีพซึ่งเรียกว่าจรรยาบรรณ (Garrett M, 2004 : 9)

กีฬาจักรยานนั้นก็ถือเป็นกีฬาสากลประเภทหนึ่งที่ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทย มีการจัดการแข่งขันในหลายระดับ เช่น ระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ เป็นต้น สำหรับผู้ที่เล่นกีฬานั้นยังสามารถร่วมในการแข่งขันกีฬาประเภทนี้ได้โดยง่าย และนอกจากนักกีฬาจะมีการฝึกฝนด้านสมรรถภาพทางร่างกายที่แข็งแรงแล้ว เพื่อความเป็นเลิศในทางกีฬานั้น นักกีฬาต้องมีทักษะต่าง ๆ ความสามารถและสมรรถภาพทางกลไกที่ดีเช่นกันและตัวแปรสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับนักกีฬานั่นคือ สภาวะทางด้านจิตวิทยาของนักกีฬา ซึ่งเริ่มตั้งแต่การฝึกซ้อมอย่างเป็นระบบ มีแรงกระตุ้นแรงผลักดันที่ดี ดังนั้นกีฬาจักรยานจึงเป็นกีฬาที่จำเป็นต้องมีระบบทีม ที่ใช้ในการฝึกซ้อมและในการแข่งขันอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อสร้างความได้เปรียบเหนือคู่แข่งในการแข่งขัน การทำงานเป็นทีมเพื่อการแข่งขันจึงได้เป็นที่นิยมอย่างมากในปัจจุบัน ส่วนการทำงานเป็นทีม นับเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญขององค์กร เมื่อบุคลากรร่วมมือร่วมใจกัน จะทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการทำงาน ส่งเสริมกระบวนการทำงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่วางไว้ อีกทั้งการทำงานเป็นทีมยังช่วยให้เราได้ความคิดริเริ่มใหม่ ๆ จากสมาชิกในทีมที่มีทักษะ ประสบการณ์ที่หลากหลาย ซึ่งอาจทำให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ในองค์กรเพิ่มขึ้นด้วย

การสร้างทีมงานจึงเป็นความพยายามที่จะเข้าใจพฤติกรรมของคนที่ต้องมาปฏิบัติงานร่วมกัน และทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นสามารถเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหา และหาทางออกในการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น หน่วยงานหรือองค์กรที่จะประสบความสำเร็จ ต้องมีการสร้างทีมที่มีความสามัคคี และมีเป้าหมายการทำงานในทิศทางเดียวกัน ในการสร้างทีมนั้นเพื่อให้เกิดผลสำเร็จสูงสุด

และผลลัพธ์ที่ดีที่สุด และพยายามที่จะเข้าใจพฤติกรรมของนักกีฬาที่ต้องมาปฏิบัติงานฝึกซ้อมแข่งขัน และทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นสามารถเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกร่วมกัน เพื่อให้การแข่งขันบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้นทีมจักรยานที่จะประสบความสำเร็จ ต้องมีการสร้างทีมที่มีความสามัคคี และมีเป้าหมายการทำงานในทิศทางเดียวกันทีมนั้นจะต้องโครงสร้างตำแหน่งบทบาทหน้าที่ของคนในทีมที่ชัดเจนมีการบริหารงานด้วยความมีคุณธรรมและสร้างระบบทีมนั่นคือมีการทำงานกันเป็นทีมที่ดีนั่นเอง การทำงานเป็นทีมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารงาน สำหรับทีมกีฬาจักรยานนั้นเป็นทีมที่ได้สร้างมาเพื่อเป้าหมายแห่งความสำเร็จในการแข่งขันกีฬา ดังนั้นจะต้องมีโครงสร้างตำแหน่งหน้าที่ของบุคลากรในทีมที่ชัดเจน เช่น ผู้บริหารทีม โค้ชผู้ฝึกสอนนักกีฬา ทีมเทคนิคและกายภาพต่าง ๆ และนักกีฬา เป็นต้น

สำหรับตำแหน่งผู้บริหารนั้นถือว่าเป็นหัวเรือที่สำคัญเป็นศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวของสมาชิกในทีม เป็นผู้ที่คอยสร้างแรงบันดาลใจ สร้างแรงผลักดัน ให้ความรู้ วางแผนและตัดสินใจภายในทีม เพื่อไปสู่เป้าหมายและความสำเร็จของทีมได้ ดังนั้นผู้บริหารทีมจะต้องได้รับความเชื่อมั่น ความไว้ใจ อุ่นใจจากสมาชิกในทีมด้วย ผู้บริหารทีมจึงเป็นผู้ที่นอกจากจะมีความรู้ความสามารถด้านการกีฬาแล้วยังต้องเป็นผู้บริหารที่มีคุณธรรมและสื่อสารคุณธรรมนั้นไปยังสมาชิกในทีมได้อีกด้วย คุณธรรมในที่นี้ หมายถึงคุณความดีที่อยู่ในใจคนที่ผลักดันให้คนแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ถูกต้องดีงาม คุณธรรมยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี หลักธรรมที่ผู้บริหารควรยึดถือเป็นหลักปฏิบัตินั้น ดังนั้น คุณธรรม คือ ความดีงามที่ถูกปลูกฝังขึ้นในจิตใจ จนเกิดจิตสำนึกที่ดี มีความกตัญญู ผู้ที่มีคุณธรรม คือ ความดีงามที่ถูกปลูกฝังขึ้นในจิตใจ มีความกตัญญูขยันประหยัด ซื่อสัตย์สามัคคีมีวินัยมีน้ำใจและเป็นสุภาพชน จนเกิดจิตสำนึกที่ดี รู้สึกรับผิดชอบ ชั่ว ดี เกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว โดยประการต่าง ๆ เมื่อจิตเกิดคุณธรรมขึ้นแล้ว จะทำให้เป็นผู้มีจิตใจดีและคิดแต่สิ่งที่ดี การเป็นผู้บริหารทีมจักรยานที่ประสบความสำเร็จนั้นต้องไม่ใช่เพียงผู้สั่งการเพียงอย่างเดียว แต่ต้องรู้จักการนำคุณธรรมมาบริหารงานและบริหารบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกในทีมให้ดีด้วย

หลักพุทธจริยศาสตร์ซึ่งเป็นหลักการที่ว่าด้วยหลักแห่งความประพฤติปฏิบัติที่ผสมผสานร่วมกันหลักการทางพุทธศาสนาเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมเพื่อเป็นมาตรฐานเบื้องต้น ท่ามกลางและระดับสูงเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้รู้มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น ได้ทรงวางไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลางและระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิต หรือความดีอันสูงสุด (Supreme Good) เพื่อขึ้นให้ถึงความดีงามอันสูงสุดนั้น จะต้องมีปฏิปทา (Path : Way : Method) สำหรับดำเนิน คือ เป็นการสร้างเหตุบรรลุผล ถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกัน (วศิน อินทสระ, 2549 : 11)

จากสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการบริหารทีมกีฬาจักรยานด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อการนำหลักพุทธจริยศาสตร์ ไปปรับใช้ในการวิเคราะห์แนวคิดการบริหารทีมกีฬาจักรยานด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทีมเพื่อนำทางการบริหารทีมจักรยานได้เป็นปกติสุขดีขึ้น กิจกรรมที่ประสาทสัมผัสสามารถรับรู้ได้โดยวัดเป็นรูปธรรมตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้นท่ามกลางละระดับสูงเพื่อให้มนุษย์ได้มีเป้าหมายการกระทำที่ประเสริฐ ในการบริหารทีมตามหลักจพุทธจริยศาสตร์เพื่อใช้ในการการบริหารทีมกีฬาจักรยาน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณธรรมของผู้บริหารทีมจักรยาน
2. เพื่อศึกษาคุณธรรมของผู้บริหารทีมจักรยานต่อเพิ่มประสิทธิภาพของทีมจักรยานของตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดการใช้หลักคุณธรรมในการบริหารให้มีประสิทธิภาพของทีมกีฬาจักรยานของตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล มีดังนี้ 1. ขั้นรวบรวมข้อมูล มีดังนี้ 1) การรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และคำสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับคุณธรรมในการบริหารให้มีประสิทธิภาพของทีมกีฬาจักรยาน 2) การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับคุณธรรมในการบริหารให้มีประสิทธิภาพของทีมกีฬาจักรยาน

2. ขั้นตรวจสอบข้อมูล/จัดระเบียบข้อมูล หลังจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษา และรวบรวมข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมในการบริหารให้มีประสิทธิภาพของทีมกีฬาจักรยาน ผู้วิจัยตรวจสอบเนื้อหาว่าได้คำตอบครบถ้วนตามประเด็นที่ต้องการ และผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลในลักษณะ 3 เส้า ได้แก่ พระไตรปิฎก เอกสารวิชาการ และงานวิจัยว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ และตรวจสอบว่าข้อมูลที่มีอยู่เพียงพอต่อการวิเคราะห์และตอบวัตถุได้หรือไม่ จากนั้นจึงนำมาจัดระเบียบข้อมูล และเรียบเรียงข้อมูลตามโครงสร้างเนื้อหาในสารบัญ

3. ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ผ่านตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วนำมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ จัดความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกันรอบด้าน วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลเอกสารด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการจำแนก จัดประเภทข้อมูล เปรียบเทียบ การตีความ สังเคราะห์เนื้อหา

โดยการวิเคราะห์เนื้อหา และการหาข้อสรุปแบบอุปนัย และการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์และเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

4. ขั้นตอนเรียบเรียงข้อมูล หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่วิจัย โดยจำแนกตามประเด็นหลักและประเด็นรองที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ข้อ คือ และให้น้ำหนักกับประเด็นหลักมากกว่า จากนั้นจึงเรียบเรียงข้อมูลตามที่กำหนดไว้ในสารบัญ

5. ขั้นตอนสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ เรียบเรียงตามโครงสร้างเนื้อหา และกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นจึงลงมือเขียนวิจัยในรูปของประโยคความเรียง นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ เนื้อหาบางส่วนนำเสนอในรูปของตารางข้อมูลประกอบผลการวิจัย และการอธิบายความโดยมุ่งตอบประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอข้อค้นพบสำคัญในการวิจัย รวมทั้งการสร้างชุดความรู้ในการวิจัย และนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ตรวจสอบรูปแบบระเบียบวิธีวิจัยให้ถูกตามรูปแบบที่มหาวิทยาลัยกำหนด และสอบป้องกันต่อไป

ผลการวิจัย

1. คุณธรรมของผู้บริหารทีมจักรยาน สรุปได้ว่า การใช้คุณธรรมในการบริหารทีมจักรยานของผู้บริหารนั้น เนื่องจากปัญหาที่ทีมจักรยานต้องเผชิญและส่งผลต่อการการบริหาร ปัญหาเรื่องของการพัฒนาคนให้มีความสามารถสูงขึ้น และมีความสามารถในการแข่งขัน การจัดการระบบ การจัดระบบในการทำงานนี่ต้องเพิ่มประสิทธิภาพให้มีความรวดเร็ว ทันสมัย คล่องตัว กระชับ พร้อมที่จะเข้าสู่การแข่งขันในอนาคตที่ต้องแข่งขันมากขึ้น โดยยึดถือหลักความรับผิดชอบ ความโปร่งใส ความเสมอภาค การสร้างคุณค่าของทีมจักรยานในระยะยาวและการส่งเสริมการปฏิบัติที่เป็นเลิศ โดยมีหลักในการบริหารทีมจักรยานที่องค์การยึดถือปฏิบัติ คือ 1) มีความรับผิดชอบต่อผลการตัดสินใจและการกระทำของตน 2) มีความโปร่งใสและเปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา 3) ปฏิบัติต่อทุกฝ่ายอย่างเสมอภาคและยุติธรรม 4) มุ่งสร้างคุณค่าของทีมจักรยานในระยะยาวแก่ผู้มีส่วนได้เสีย และ 5) ส่งเสริมการปฏิบัติที่เป็นเลิศ เป็นการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลซึ่งประกอบด้วยหลักนิติธรรม คือ หลักเกณฑ์หรือกฎเกณฑ์ที่กลุ่มคนแต่ละกลุ่มได้สร้างขึ้นเพื่อบังคับใช้และการบังคับใช้ต้องต้องเป็นธรรม มีความเสมอภาค และเป็นที่ยอมรับของคนส่วนมาก ในกลุ่มหลักคุณธรรมนั้นคือ หลักการส่งเสริมความเป็นธรรม และความเสมอภาค มีการกระจายการพัฒนาอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกัน มีจรรยาบรรณ ไม่ทำผิดวินัย ไม่มีการเลือกปฏิบัติ และมีระบบการรับเรื่องราวร้องทุกข์ที่ชัดเจน หลักความโปร่งใสคือ การที่ผู้บริหารมีความโปร่งใสในการทำงาน เช่นการมีระบบงานที่ชัดเจน มีระบบคุณธรรมในการเลือกบุคลากร รวมถึงการให้คุณให้โทษ ฯลฯ ข้อมูลต่าง ๆ ต้องตรงกับข้อเท็จจริงของการดำเนินการ และสามารถตรวจสอบได้ มีการดำเนินการที่เปิดเผยชัดเจนและเป็นไปตามที่กำหนดไว้

หลักการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสีย มีโอกาสแสดงทัศนะ ร่วมตัดสินใจ ร่วมสนับสนุน ติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติงาน และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการจัดสรร การใช้และการรักษาทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตน หลักความรับผิดชอบ คือ ความตั้งใจมุ่งมั่นปฏิบัติงานให้ถูกต้องตามระเบียบอย่างเต็มความสามารถ คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้กระทำไป พร้อมที่จะถูกตรวจสอบ หลักความคุ้มค่า คือ หลักการใช้ทรัพยากรให้คุ่มค่า คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ได้เกิดประโยชน์อันสูงสุดแก่ส่วนรวม ตลอดจนคำนึงถึงการรักษาสิ่งแวดล้อม

2. คุณธรรมของผู้บริหารทีมจักรยานต่อเพิ่มประสิทธิภาพของทีมจักรยานของตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา สรุปได้ว่า ผู้บริหาร ผู้ฝึกสอนและนักกีฬาควรสร้างแรงบันดาลใจโดยปลูก 1. ฉันทะ ความยินดี พอใจ เต็มใจ ที่จะทำสิ่งนั้นด้วยใจรักและต้องการทำสิ่งนั้นให้สำเร็จมีความพึงพอใจในผลงานของตนและเพื่อนร่วมทีม สำหรับผู้ฝึกสอน ควรสร้างความพึงพอใจ ในความสามารถให้กับตัวนักกีฬา หมั่นสังเกตนักกีฬาว่ามีความพึงพอใจในการฝึกซ้อมมากน้อยเพียงใจเสริมสร้างความมั่นใจ เสริมกำลังใจในการแข่งขัน เพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดในวงการกีฬา สำหรับคลื่นลูกเก่า และคลื่นลูกใหม่ 2. วิริยะ ความเพียรพยายาม ความอุตสาหะ และมานะบากบั่น ที่จะทำงานหรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีที่สุด ไม่ท้อถอยเมื่อเกิดอุปสรรค และความยากลำบากต่าง ๆ ด้วยการมองปัญหาหรืออุปสรรคที่ขัดขวางต่อการทำสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทาย และต้องเอาชนะให้สำเร็จ หากนักกีฬามีความเพียรพยายาม ความขยัน ยึดกฎกติกาเป็นนิจไม่ว่าการฝึกซ้อม หรือการแข่งขันก็จะสำเร็จโดยง่าย 3. จิตตะ การเอาใจใส่ สนใจ และให้ใจจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ มีสมาธิมั่นคงอยู่กับงานไม่ปล่อยปละละเลยในงานที่ทำ และทำงานด้วยความตั้งใจที่จะให้งานนั้นสำเร็จ แต่หากผู้ฝึกสอนหรือนักกีฬาทำการสิ่งใดด้วยความเป็นคนประมาท ไม่เอาใจใส่กับงานที่ทำ ทำอะไรทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ งานนั้นย่อมไม่สำเร็จตามเป้าประสงค์หรือหากสำเร็จ ก็เป็นความสำเร็จที่ไม่มีประสิทธิผลในงาน 4. วิมังสา การสอบสวน ไตร่ตรอง และพิจารณาตรวจสอบในสิ่งที่กำลังทำนั้น ๆ รวมถึงการรู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้น และรู้จักคิดแก้ไขปรับปรุงงาน ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ ผู้ฝึกสอนควรจัดให้มีการประชุมกันเองภายในทีมบ่อยครั้ง เพื่อนักกีฬาจะรับรู้เรื่องราวและปัญหาของกันและกัน ช่วยกันคิดหาวิธีแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

3. วิเคราะห์แนวคิดการใช้หลักคุณธรรมในการบริหารให้มีประสิทธิภาพของทีมกีฬาจักรยานของตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา สรุปได้ว่า วิธีการบริหารทีมจักรยานด้วยคนการให้บริการด้วยคน เป็นวิธีการที่มีความสำคัญมากกว่าการให้บริการด้วยวิธีอื่น ๆ เนื่องจากสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความต้องการได้ หลักการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้เสีย มีโอกาสแสดงทัศนะ ร่วมตัดสินใจ ร่วมสนับสนุน ติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติงาน และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทีมจักรยานตลอดจนการจัดสรร การใช้และการรักษาทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อ

วิถีชีวิตของตน หลักความรับผิดชอบ คือ ความตั้งใจมุ่งมั่นปฏิบัติงานให้ถูกต้องตามระเบียบอย่างเต็มความสามารถ คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้กระทำไป พร้อมที่จะถูกตรวจสอบ หลักความคุ้มค่า คือ หลักการใช้ทรัพยากรให้คุ่มค่า คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้ได้เกิดประโยชน์อันสูงสุดแก่ส่วนรวม ตลอดจนคำนึงการรักษาสิ่งแวดล้อม

ผู้บริหารที่ดีจะต้องรู้จักเลือกบุคคลผู้เป็นคนดี ผู้เป็นบัณฑิต เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง หมู่คณะและสังคม เพราะการเลือกคบคนไม่ดี หรือคนพาล ย่อมนำมาซึ่งความหายนะแก่ตนเอง หมู่คณะและสังคม ดังนั้น ผู้นำที่ดีจึงควรพิจารณาวิเคราะห์ในการเลือกคบคนดี เพื่อให้สามารถนำความสุข ความเจริญก้าวหน้ามาสู่ตนเอง หมู่คณะและองค์กรได้ตลอดไป หลักสังคหวัตถุ 4 ว่าด้วยการครองคนเป็นธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้สามัคคี มีข้อธรรม 4 ข้อ ประกอบด้วย ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ วาจาอันเป็นที่รัก อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอหรือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรม สังคหวัตถุ 4 เพื่อการครองคนและประยุกต์ใช้กับทักษะภาวะผู้นำ จากความสำคัญของอิทธิบาท 4 ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าฉันทะและวิริยะเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความรักในงานและมีความพากเพียร บากบั่น เพราะมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรค ในการทำงานได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสา เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเอาใจใส่ในงานและตรวจสอบการทำงาน อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้งานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้น อิทธิบาท 4 เป็นทางไปสู่ความสำเร็จหรือคุณธรรมที่ให้ถึงความสำเร็จในการทำงาน ช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลได้ผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ซึ่งเป็นทางแห่งความสำเร็จ การครองตน ครองคน ครองงาน เป็นศิลปะการทำงานให้มีความสุข บุคคลใดใช้หลักการตามที่กล่าวมาก็จะมีความสำเร็จในการทำงาน ฉะนั้น การครองตนก็คือการรู้จักตนเอง การครองคนคือการรู้จักผู้อื่น ส่วนการครองงาน คือ การมีสมาธิในการทำงาน อย่าหนีปัญหา แก้ปัญหาให้ถูกต้อง และตัวเองก็มีความสุขกับการทำงาน คนก็จะมีความสุข

อภิปรายผลการวิจัย

การทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์แนวคิดการใช้หลักคุณธรรมในการบริหารทีมกีฬาจักรยานให้มีประสิทธิภาพของตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่หน้าสนใจหลายประเด็นจึงนำประเด็นที่น่าสนใจเหล่านั้นมาเพื่อการอภิปรายผล ดังนี้

1. ผู้บริหารทีมจักรยานจะต้องมีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารจัดการทีม เพราะถ้าผู้บริหารไม่มีคุณธรรมจะส่งผลแก่การขาดประสิทธิภาพของทีมทันที ดังนั้นผู้บริหารจึงจำเป็นที่จะต้องมีภาวะความเป็นผู้นำที่ดี ซึ่งจะนำไปใช้ในการสร้างทัศนคติ พัฒนาบุคลิกภาพ ความมั่นใจ ในการบริหารทีมจักรยาน ซึ่งสอดคล้องกับสุภาวดี นัมคณิสรณ์, 2539 ทำการวิจัยเรื่อง “ธุรกิจกับพุทธจริยธรรม”

พบว่า ประสิทธิภาพทางการผลิตและผลกำไรสูงสุดนั้นจะต้องละเมิดจริยธรรมบางประการ แต่การละเมิดจริยธรรมนั้นจะนำมาซึ่งคุณค่าที่ดีกว่า นั่นคือคุณค่าของประโยชน์ของสังคมและการประกอบธุรกิจที่ทำให้นักธุรกิจสามารถรักษาประสิทธิภาพในการผลิตได้โดยไม่ละเมิดจริยธรรมจะต้องปฏิบัติตามแนวพุทธจริยธรรม

2. หลักการบริหารทีมจักรยานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ คือ 1) มีความรับผิดชอบต่อผลการตัดสินใจและการกระทำของตน 2) มีความโปร่งใสและเปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา 3) ปฏิบัติต่อทุกฝ่ายอย่างเสมอภาคและยุติธรรม 4) มุ่งสร้างคุณค่าของทีมจักรยานในระยะยาวแก่ผู้มีส่วนได้เสีย และ 5) ส่งเสริมการปฏิบัติที่เป็นเลิศ ซึ่งสอดคล้องกับ (พระธานี เขมธมฺโม (จำปา), 2550) ได้ทำวิจัยเรื่อง สัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา พบว่า สัมมาอาชีวะเป็นมรรคปฏิบัติที่สำคัญข้อหนึ่งในมรรคมีองค์ ๘ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสุขหรือประโยชน์ทั้งสามด้าน คือ ประโยชน์ตน (อัตตประโยชน์) ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถประโยชน์) และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถประโยชน์)สัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ และะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

3. การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารทีมจักรยาน ผู้บริหาร ได้ใช้พุทธจริยศาสตร์เป็นรูปแบบในการครองตน การครองคน และในการครองงานเพื่อเพิ่มการบริหารทีมกีฬาจักรยานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับ (เยาวพา นพศรี, 2545) ได้ทำวิจัยเรื่อง การนำเสนอจรรยาบรรณของนักอบรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบว่า จรรยาบรรณของนักอบรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ควรมีความเป็นธรรมและวางตัวเป็นกลาง มีความสุภาพและประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีควรแก่การยกย่องเชื่อถือศรัทธา มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อปรารถนาให้ผู้อื่นดีขึ้น พัฒนาตนเองในด้านวิชาชีพและวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการเทคโนโลยีเศรษฐกิจสังคมและการเมืองอยู่เสมอ มีความจงรักภักดีเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรโดยปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายขององค์กรรวมทั้งคำนึงถึงผลประโยชน์ขององค์กรหรือส่วนร่วมมากกว่าประโยชน์ของตนเอง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยศึกษาได้พบว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจที่ควรจะได้รับการศึกษาเพิ่มเติมอีก ดังนี้

1) ควรศึกษาผลของการฝึกอานาปานสติเพื่อส่งเสริมทีมกีฬาจักรยาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จำเพาะเจาะจงยิ่งขึ้น

2) ถ้าผลของการศึกษาได้ผลดี ควรศึกษาแนวทางการฝึกอานาปานสติเพื่อส่งเสริมกีฬาประเภทอื่น ๆ ที่ต้องใช้ความแม่นยา เช่น ปิงปอง แบตมินตัน กอล์ฟ เป็นต้น

3) ควรศึกษาแนวทางการฝึกอานาปานสติเพื่อส่งเสริมทีมกีฬาจักรยาน สำหรับบุคคลในวัยและประเภทต่าง ๆ

องค์ความรู้ใหม่

การบริหารงานเพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดจะต้องมีการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันแล้วยึดเป็นวิธีการเพื่อการบริหารที่ดี นอกจากนี้ผู้บริหารจะต้องมีวุฒิภาวะความเป็นผู้นำสามารถเป็นบุคคลต้นแบบแก่ผู้ร่วมงานได้ และผู้ใต้บังคับบัญชาจะต้องมีความเคารพ อ่อนน้อม และซื่อตรง สร้างระเบียบวินัยภายในใจ ด้วยการกระทำดังกล่าวนี้การบริหารงานก็จะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดขององค์กร

เอกสารอ้างอิง

คำพอง งามภักดิ์. (2543). จริยธรรมธุรกิจ : ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดประโยชน์นิยมกับแนวคิดพระพุทธศาสนา. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระธานี เขมธมฺโม (จำปา). (2550). ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). การพัฒนาที่ยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ภูพิงค์ สุวรรณ. (2556). การศึกษาการเตรียมทีมกีฬาจักรยานของสมาคมจักรยานแห่งประเทศไทยในการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ ครั้งที่ 27. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เยาวพา นพศรี. (2545). การนำเสนอจรรยาบรรณของนักอบรมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วศิน อินทสระ. (2549). พุทธจริยศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา.

สุภาวดี นัมคณิสรณ์. (2550). ธุรกิจกับพุทธจริยศาสตร์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Garrett M., (2004). Health Care Ethics. New York: Baillie Harold W; & Garrett Rosellen.

คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น

The Characteristics of Professional Administrators as Opinion by Teachers in the Large Secondary Schools in Mueang Khon Kaen District

พิมพ์กมล พลอ่อนสา
วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย
Pimkamon Pononsa
College of Asian Scholars
Email:pimkamon.p@kw.ac.th

****

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จำแนกตามเพศ วุฒิการศึกษา และอายุ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษในอำเภอเมืองขอนแก่น จำนวน 254 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t–test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (F–test)

ผลการศึกษาพบว่า 1) คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จำแนกตามเพศและวุฒิการศึกษา โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05

---

* ได้รับบทความ: 4 มีนาคม 2565; แก้ไขบทความ: 20 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 4 March 2022; Revised: 20 June 2022; Accepted: 29 June 2022

3) คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จำแนกตามอายุโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การบริหารสถานศึกษา; ผู้บริหารมืออาชีพ; โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ

Abstract

The purpose of the study to compare the opinion of teachers in the large secondary schools which difference in sex, educational degree and age about the trait of professional administrators in the large secondary schools in Mueang Khon Kaen district. The sample groups of the study were 254 teachers in the large secondary schools in Mueang Khon Kaen district. The instrument used in collecting data was a questionnaire with rating - scale. The statistic used in analyzing data were percentage, means, standard deviation, t-test and F-test

Results of the study were the following 1) The characteristics of professional administrators as opinion by teachers in the large secondary schools in Mueang Khon Kaen district were rated at a highest level. 2) The characteristics of professional administrators as opinion by teachers in the large secondary schools in Mueang Khon Kaen district which difference in sex and education degree revealed not statistically significant at the .05 level. 3) The characteristics of professional administrators as opinion by teachers in the large secondary schools in Mueang Khon Kaen district which difference in age all aspects had revealed not statistically significant at the .05 level.

Keywords: Education administration; Professional management; The large secondary school

บทนำ

โลกในปัจจุบันเป็นโลกยุคโลกาภิวัฒน์ ที่มีกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาการและเทคโนโลยีสารสนเทศที่รวมถึงการสื่อสารเป็นโลกเปิดเสรีทางธุรกิจการค้าประเทศต่าง ๆ พากันหลังไหลเข้ามาสู่ประเทศไทยเพื่อธุรกิจการค้า แม้กระทั้งการศึกษา ทำให้ประชาชนมีตัวเลือกทางการศึกษามากขึ้น โดยมีแนวโน้มถึงความต้องการและความคาดหวังต่อการศึกษาที่สูงขึ้น ทั้งในด้านคุณภาพและประสิทธิภาพของการศึกษา (ปฏิภาณ์ ขาขุนทด, 2553) และในศตวรรษที่ 21 ระบบเศรษฐกิจ และสภาพสังคมในปัจจุบันเล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ให้มีทักษะ และศักยภาพสำหรับผู้เรียนแล้ว ทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีความสำคัญอย่างมากสำหรับการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตในอนาคตซึ่งประกอบไปด้วย 3Rs และ 8Cs ซึ่ง 3Rs หมายถึง อ่านออก (Reading) เขียนได้ (WRiting) คิดเลขเป็น (ARithmetic) 8Cs หมายถึง ทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนทัศน์ (Cross-Cultural Understanding) ทักษะด้านความร่วมมือการทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ (Collaboration Teamwork and Leadership) ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ(Communications, Information and Media Literacy) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy) ทักษะอาชีพ และการเรียนรู้ (Career and Learning Skills) ความมีเมตตา กรุณา วินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion) การจัดการศึกษาในประเทศไทยต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลกในศตวรรษนี้และเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยการผลิตประชากรที่มีทักษะการแข่งขันสูงในโลกที่ประสบกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางเชิงยุทธศาสตร์สำหรับการจัดการการเรียนรู้ได้ให้ความสำคัญในเรื่ององค์ความรู้ ทักษะ ความเชี่ยวชาญและศักยภาพของผู้เรียนที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

การจัดการศึกษาจะสำเร็จได้ตามเป้าหมายและมีคุณภาพต้องอาศัยผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ขับเคลื่อนและปฏิรูปการศึกษาให้ประสบความสำเร็จ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญและเป็นตัวแปรสำคัญในด้านการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ผู้บริหารยังมีอิทธิพลสูงสุดต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่เกิดจากการบริหาร ฉะนั้นผู้บริหารสถานศึกษาที่มีคุณลักษณะเป็นนักบริหารมืออาชีพ จะสามารถนำพาการปฏิรูปไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้ ด้วยเหตุนี้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องปรับตัวเพื่อเป็นนักบริหารยุคใหม่ และบริหารจัดการให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีคุณลักษณะ มีความรู้ ความสามารถ มีวิสัยทัศน์มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเป็นผู้นำ โดยเฉพาะเป็นผู้นำทางด้านวิชาการ มีความสามารถทางการบริหาร และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ

ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 53 กำหนดให้มีองค์กรวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา ให้มีฐานะเป็นองค์กรอิสระภายใต้การบริหารของสภาวิชาชีพ มีอำนาจหน้าที่กำหนดมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ รวมทั้งการพัฒนาวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารการศึกษา และด้วยหลักการดังกล่าวข้างต้น ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นผู้บริหารการศึกษามืออาชีพ จึงจะบริหาร และจัดการศึกษาประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย| ที่กำหนดไว้ ธีระ รุญเจริญ (2544) ได้สรุปลักษณะเด่น ในการบริหารตามแนวปฏิรูปการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ไว้ดังนี้ คือ เป็นการบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยให้ทุกองค์กรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของนักเรียน เน้นการบริหาร การเรียนการสอนโดยใช้เทคโนโลยี ผู้บริหารต้องเป็นผู้บริหารมืออาชีพ มีวิสัยทัศน์ เป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ เน้นคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ต้องมีการตรวจสอบและประเมินตามมาตรฐาน ใช้การกระจายอำนาจ ในการบริหาร ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความสามารถหรือศักยภาพในการปฏิบัติของผู้บริหารการศึกษามืออาชีพเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารและการจัดการศึกษาตามแนวทางและหลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

ดังนั้น ผู้ศึกษาค้นคว้าจึงมีความสนใจที่จะศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพ ตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้มีคุณลักษณะความเป็นผู้บริหารมืออาชีพในการพัฒนาการศึกษาและเป็นแนวทางในการปรับปรุงการบริหารงานของผู้บริหาร เพื่อให้การจัดการศึกษาเกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในอำเภอเมืองขอนแก่น

2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษในอำเภอเมืองขอนแก่น เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพ จำแนกตามเพศ วุฒิการศึกษา และ อายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ครูโรงเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น จำนวน 714 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในอำเภอเมืองขอนแก่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น กำหนดขนาดตามตารางของ เครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) ได้จำนวน 254 คน แล้วสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ วุฒิการศึกษา และอายุ มีลักษณะ เป็นแบบเลือกตอบ (Checklist)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาค้นคว้าสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Best and Kahn, 1993) แสดงระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้บริหารมืออาชีพ

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการตามระเบียบของทางวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. ขอหนังสือจาก บัณฑิตวิทยาลัยวิทยาลัยบัณฑิตเอเชียถึงผู้อำนวยการโรงเรียนกัลยาณวัตร ผู้อำนวยการโรงเรียนขอนแก่นวิทยายน ผู้อำนวยการโรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย และผู้อำนวยการโรงเรียนนครขอนแก่น เพื่อขออนุญาต และขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ศึกษาค้นคว้าดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง โดยวิธีแจกแบบสอบถามสำหรับครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น เป็นรายบุคคลแล้วนัดหมายวันเวลาเก็บแบบสอนถามคืน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาค้นคว้าดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. วิเคราะห์แบบสอบถามคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2. วิเคราะห์เปรียบเทียบคุณลักษณะผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จำแนกตามเพศ และวุฒิการศึกษาใช้การทดสอบค่าที (t–test) และจำแนกตามอายุ ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (F–test)

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษา เรื่อง คุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในอำเภอเมืองขอนแก่น สรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ คุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น สถิติที่ใช้ คือ คะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน คุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น โดยภาพรวม

คุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1. มีวิสัยทัศน์	4.62	0.92	มากที่สุด
2. บุคลิกภาพ	4.56	0.84	มากที่สุด
3. เป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรม	4.66	0.89	มากที่สุด
4. เป็นผู้นำด้านการจัดระบบ	4.61	0.88	มากที่สุด
5. เป็นผู้นำด้านวิชาการ	4.55	0.95	มากที่สุด
6. เป็นผู้นำด้านการบริหารจัดการ	4.60	0.89	มากที่สุด
7. เป็นผู้นำด้านสังคมและชุมชน	4.58	0.89	มากที่สุด
8. เป็นผู้นำการพัฒนาตนเองในเชิงบริหาร	4.59	0.95	มากที่สุด
เฉลี่ยรวม	**4.60**	**0.90**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 1 พบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ =4.60 S.D.=0.98) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ เป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรม ($\bar{x}$ = 4.66 S.D.=1.04) รองลงมา คือ มีวิสัยทัศน์ ($\bar{x}$ =4.62 S.D.=1.05) เป็นผู้นำด้านการจัดระบบ ($\bar{x}$ =4.61 S.D.=0.93) ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในอำเภอเมืองขอนแก่น เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพ จำแนกตามเพศ วุฒิการศึกษา และอายุ โดยจำแนกตามเพศ และวุฒิการศึกษาใช้การทดสอบค่าที (t–test) และจำแนกตามอายุ

ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (F–test) พบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นด้านเป็นผู้นำการพัฒนาตนเองในเชิงบริหาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำแนกตามวุฒิการศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้น ด้านเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรม และด้านเป็นผู้นำด้านสังคมและชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนจำแนกตามอายุ โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าเรื่องคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น

1. คุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากว่า ในปัจจุบันระบบการจัดการศึกษาของประเทศได้มีการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งผลจากการปฏิรูปการศึกษาดังกล่าวส่งผลให้ผู้บริหารต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารงานในโรงเรียนให้มีความสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา โดยผู้บริหารต้องมีคุณลักษณะเป็นผู้นำที่มืออาชีพมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับ จริญญา เกษมศรี (2560) ศึกษาคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นของครูในสถานศึกษาศูนย์ชายแดน อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2 พบว่าด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยรวมและรายด้านมีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับ วงค์วลี ยั่งยืน (2564 : 15-27) ศึกษาคุณลักษณะผู้บริหารมืออาชีพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อลักษณะคุณลักษณะผู้บริหารมืออาชีพอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ย จากสูงไปหาต่ำดังนี้ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านการจัดระบบ ด้านสังคมและชุมชน ด้านวิชาการ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการพัฒนาตนเองในเชิงบริหาร ตามลำดับ และสอดคล้องกับ นิตยา ทองไทย (2558 : 35-44) ศึกษาคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นของผู้บริหาร และครู ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท สิงห์บุรี และอ่างทอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด 3 ด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากด้านมากไปน้อย ดังนี้ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านบุคลิกภาพ ด้านมนุษย์สัมพันธ์ ตามลำดับ

2. คุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นด้านเป็นผู้นำการพัฒนาตนเองในเชิงบริหาร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เนื่องจากครูที่ต่างเพศกัน มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ งานบริหารเป็นอาชีพอย่างหนึ่งที่มีการใช้ศาสตร์ความรู้ต่างๆและเทคนิคการบริหาร อย่างไรก็ตามจุดสำคัญของการทำงานของนักบริหาร คือ การรู้จักนำเทคนิคและแนวคิดทางการบริหารมาใช้ปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดสามารถที่จะบริหารงานในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี สามารถที่สร้างทีมงานในการทำงาน มีการประสานงานระหว่างผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ พนมไพ ไชยบุตร (2557) ศึกษาคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2 จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมไม่มีความแตกต่างกัน จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่าแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้น ด้านเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรม และ ด้านเป็นผู้นำด้านสังคมและชุมชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าความคิดเห็นของครูส่วนใหญ่ จำแนกตามวุฒิการศึกษา เกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพคล้ายกัน ทั้งด้าน วิสัยทัศน์ บุคลิกภาพ เป็นผู้นำด้านการจัดระบบ เป็นผู้นำด้านวิชาการ เป็นผู้นำด้านการบริหารจัดการ และเป็นผู้นำการพัฒนาตนเองในเชิงบริหาร ซึ่งอาจเป็นเพราะว่ามีการดูแลเอาใจใส่ครูในสถานศึกษาเป็นอย่างมาก ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูได้พัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพครู เช่น ให้การสนับสนุนในการศึกษาต่อ การศึกษาดูงานและฝึกอบรม รวมทั้งกระตุ้นให้ครูใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งผลให้ความคิดเห็นของครูที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรีไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พรพิมล นิยมพันธุ์ (2550) ได้ศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 1 ผลการวิจัย พบว่า คุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 1 จำแนกวุฒิการศึกษา โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระประสิทธ์ วิชโย (2552) ได้ศึกษาคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามทัศนะของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี เขต 2 ผลการวิจัย พบว่าคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามทัศนะของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรีเขต 2 จำแนกตามวุฒิการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับ คมสันต์ วงษ์ชาลี (2561) ศึกษาเรื่องคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 จำแนกตาม วุฒิการศึกษาโดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิต และจำแนกตามอายุ

โดยรวมและรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ครูที่อายุต่างกันต่างมีความเห็นต่อคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาไม่แตกต่างกัน ซึ่งในปัจจุบันผู้บริหารสถานศึกษาได้บริหารงานโดยกำหนดแผนงานและโครงการใหม่ ๆ อยู่เสมอ มีวิสัยทัศน์ในการบริหาร ผู้บริหาร มีการพัฒนาตนเองและสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้แสวงหาความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ที่ทันต่อความก้าวหน้าทางวิชาการและเทคโนโลยีตลอดเวลาใช้การบริหารที่มีการรับฟัง ความคิดเห็นและส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารและร่วมกันแก้ปัญหา มีการให้เกียรติ และให้ความเป็นกันเอง สอดคล้องกับพัชราภรณ์ จิ๋วซ่าน (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครู อำเภอบางละมุง กลุ่ม 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3 พบว่า เมื่อจำแนกตามเพศ ประสบการณ์ และวุฒิการศึกษา โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิต

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูในเขตพื้นที่การศึกษาอื่นๆ จำแนกตามประสบการณ์ในการบริหาร และขนาดของโรงเรียน

2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา

3. ควรมีการศึกษาปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

4. ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการบริหารของผู้บริหารกับคุณลักษณะของผู้บริหารมืออาชีพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ ได้คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพประกอบด้วย 1) มีวิสัยทัศน์ 2) บุคลิกภาพ 3) มีคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณ 4) เป็นผู้นำด้านการจัดระบบ 5) เป็นผู้นำด้านวิชาการ 6) เป็นผู้นำด้านการบริหารจัดการ 7) เป็นผู้นำด้านสังคมและชุมชน 8) เป็นผู้นำด้านการพัฒนาตนเองในเชิงบริหาร เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารต่อไป

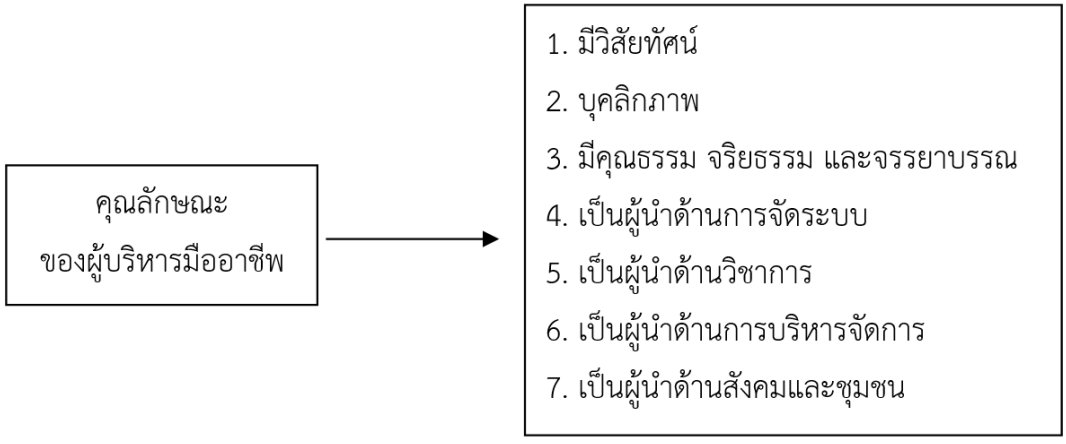

ภาพที่ 1 คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ

เอกสารอ้างอิง

คมสันต์ วงษ์ชาลี. (2561). คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามความคิดเห็นของครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

จริญญา เกษมศรี. (2560). คุณลักษณะผู้บริหารมืออาชีพตามความคิดเห็นของครูในสถานศึกษาศูนย์ชายแดนอำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ธีระ รุญเจริญ. (2553). ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษา ยุคปฏิรูปการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.

นิตยา ทองไทย. (2559). คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ชัยนาท สิงห์บุรี และอ่างทอง. *วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษา, 9*(1), 35-44.

ปฏิภาณ์ ขาขุนทด. (2553). ผู้บริหารการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์. สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2565, จาก https://www.mcu.ac.th/article/detail/498.

พรพิมล นิยมพันธุ์. (2550). การศึกษาคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต). บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

พระประสิทธ์ วิชโย. (2552). คุณลักษณะของบริหารสถานศึกษามืออาชีพของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรีเขต 2. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

พัชราภรณ์ จิ๋วซ่าน (2554). การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครูอำเภอบางละมุง กลุ่ม 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาชลบุรี เขต 3. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

วงค์วลี ยั่งยืน. (2564). คุณลักษณะผู้บริหารมืออาชีพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 5*(1), 15-27.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). สภาวะการศึกษาไทย ปี 2559/2560 แนวทางการปฏิรูปการศึกษาไทยเพื่อก้าวสู่ยุค Thailand 4.0. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

Best John W. and James V. Kahn. (1993). Research in Education. Boston, MA : Allyn and Bacon.

การศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ที่มีประสิทธิภาพของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาลพบุรี เขต 2

Guideline Development of Student Care and Support Operation System Effective of Schools Under Lopburi Primary Educational Service Area Office 2

ชาตรี สีพาเสน
วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย
Chatree Seephasen
College of Asian Scholars
Email: chatree.knw@gmail.com

****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 และ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรีเขต 2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้รับผิดชอบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน จากสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 จำนวน 103 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยล่ะ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า (1) สภาพปัจจุบันในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

---

* ได้รับบทความ: 4 มีนาคม 2565; แก้ไขบทความ: 22 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 4 March 2022; Revised: 22 June 2022; Accepted: 29 June 2022

(2) ความต้องการจำเป็นในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ในภาพรวมอยู่ระดับมาก และ 3) แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิภาพของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 มี 5 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลดำเนินการโดยการจัดเก็บข้อมูลนักเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ (2) ด้านการคัดกรองนักเรียนดำเนินการโดยพิจารณาข้อมูลด้านพฤติกรรมของนักเรียน เพื่อจัดนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยง และกลุ่มมีปัญหา (3) ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียนดำเนินการโดยโรงเรียนมีการส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน (4) ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาดำเนินการโดยการให้คำปรึกษาเบื้องต้นและการจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการติดตามดูแลช่วยเหลือ (5) การส่งต่อนักเรียนดำเนินการโดยการส่งต่อภายใน ครูที่ปรึกษาประสานครูฝ่ายปกครองและครูแนะแนวการส่งต่อนักเรียนภายนอกการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีปัญหาเกินกว่าความสามารถของครูจะพัฒนาได้

คำสำคัญ: ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

Abstract

The objectives of this research were: (1) to study needs and necessities of the implementation of student support system of schools under Lopburi Primary Educational Service Area 2 and (2) to study the development guidelines for the implementation of Student Support System. of schools under Lopburi Primary Educational Service Area 2. The sample group used in this research were school administrators and teachers in charge of student support system of schools under Lopburi Primary Educational Service Area 2 from educational under Lopburi Primary Educational Service Area 2. Number of 103 locations. The tools used in this data collection as an interview and a questionnaire on the present and desirable conditions of the implementation of student support system of schools under Lopburi Primary Educational Service Area 2. The statistics used in the data analysis were hundred percent, mean, standard deviation. and content analysis.

The results of research were found that: (1) The current condition of the student support system operation of schools under Lopburi Primary Educational Service Area 2, overall was at a high level in all aspects, (2) Requirements for implementing the student

support system of schools under Lopburi Primary Educational Service Area Office 2, overall it's at a very at high level and (3) guidelines for developing the implementation of the effective student support system of educational under Lopburi Primary Educational Service Area 2, presented in 5 aspects as follows: (1) The aspect of knowing students individually is carried out by collecting student data using various methods using various tools, (2) Student screening is carried out by considering the information on the students' family behavior, (3) The school promotes activities that help develop and promote students, (4) Prevention and problem solving by providing initial counseling and activities to prevent and solve problems, follow up and help and (5) Referring students to carry out by teachers, counselors, coordinating administrative teachers and guidance teachers out-of-school referrals for students with problems beyond the ability of teachers to develop.

Keywords: Student Care and Support Operation System

บทนำ

สภาพสังคมโลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมากมายทั้งยังได้ก้าวเข้าไปสู่ยุคของข้อมูลข่าวสารที่สามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้อย่างรวดเร็วการศึกษาจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการที่จะพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถและเป็นจุดมุ่งหมายไปสู่การพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าและสิ่งสำคัญในการพัฒนาอันดับแรก คือ วัยเรียนซึ่งการที่จะพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงให้มีคุณภาพทั้งทางด้านร่างกายจิตใจสติปัญญาความสามารถมีคุณธรรมจริยธรรมมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขโดยผ่านกระบวนการทางการศึกษานั้นจะต้องดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนป้องกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วทั้งในด้านการสื่อสารเทคโนโลยีที่ทันสมัยด้านเศรษฐกิจ การแพร่ระบาดของสารเสพติด ครอบครัว การพนัน ชู้สาว การทะเลาะวิวาท การแข่งขันกันในรูปแบบต่าง ๆ (กรมสุขภาพจิต, 2545)

การดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นระบบหนึ่งที่ช่วยในการแก้ปัญหานักเรียนดังกล่าว ซึ่งมาตรฐานการแนะแนวกรมวิชาการร่วมกับกรมสุขภาพจิตกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดแนวทางในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) การคัดกรองนักเรียน 3) การส่งเสริมนักเรียน 4) การป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนและ 5) การส่งต่อซึ่งระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นระบบที่ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นไปด้วยดีการดำเนินงานสะดวกขึ้น

นักเรียนได้รับการป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้นแต่บุคลากรที่เกี่ยวข้องยังขาดทักษะกระบวนการในระบบงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนและมีแนวทางปฏิบัติที่ไม่ชัดเจนและไม่ไปในทิศทางเดียวกันของสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ได้ทำการนิเทศติดตามการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ซึ่งมีโรงเรียนทั้งหมด 138 แห่ง พบว่าการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนยังประสบปัญหาในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนซึ่งจากนโยบายที่กำหนดให้สถานศึกษาทุกแห่งจัดให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ได้นำนโยบายดังกล่าวมากำหนดกลยุทธ์และจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียน กิจกรรมประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน การเข้าร่วมโครงการศึกษาวิจัยการศึกษาและกิจกรรมอื่น ๆ อย่างหลากหลายโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดูแลช่วยเหลือนักเรียนทุกคนให้มีโอกาสที่ดีในการรับบริการทางการศึกษาซึ่งสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ยังขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และอาจเป็นผลมาจากการดำเนินงานที่ไม่เป็นระบบ การขาดความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและการขาดความต่อเนื่องของการดำเนินการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2, 2563)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้ศึกษาจึงเล็งเห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งภายในสถานศึกษาทั้งตัวครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องยังขาดทักษะและความรู้ความชำนาญในงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 ด้าน อย่างมากซึ่งส่งผลให้ปัญหาของนักเรียนแก้ไขได้ไม่ตรงจุดและขาดแนวทางแก้ไขที่เป็นระบบตลอดจนพัฒนางานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้เกิดประสิทธิภาพมีประสิทธิผลที่ดี จึงเห็นว่าหากการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีแนวทางการดำเนินงานอย่างเป็นระบบตามกรอบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนแล้วจะมีผลให้ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษามีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อโรงเรียนและชุมชน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาสภาพปัญหาที่เป็นปัจจุบันและแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ซึ่งผลที่ได้จากการทำวิจัยจะช่วยให้ทั้งผู้บริหาร ครู และนักเรียน สามารถแก้ปัญหาและดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2

2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้บริหารและครูของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ปีการศึกษา 2564 มีโรงเรียนในสังกัดจำนวน 138 แห่ง โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้รับผิดชอบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรีเขต 2

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้รับผิดชอบระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างคำนวณจากสูตรของ Taro Yamane (Yamane, Taro 1973 อ้างอิงใน ศิริพงศ์ พฤทธิพันธ์, 2553) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% โดยใช้ความคลาดเคลื่อนในการสุ่ม 5% ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 103 แห่ง ใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับสลาก

2. เครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้าสร้างเครื่องมือขึ้นเอง 2 ระยะ โดยเป็นแบ่งออกเป็น 3 ตอน และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ดังนี้

ระยะที่ 1 แบบสอบถาม

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีลักษณะเป็นแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพปัญหาของการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล 2) ด้านการคัดกรองนักเรียน 3) ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน 4) ด้านการป้องกัน

และแก้ไขปัญหา 5) ด้านการส่งต่อนักเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2

ระยะที่ 2 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการตามระเบียบของทางวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

3.1 ขอหนังสือจากคณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย ถึงผู้เชี่ยวชาญ เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ศึกษาค้นคว้าดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง และได้รับแบบสอบถามทางไปรษณีย์ ครบทุกฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา ผู้ศึกษาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาค้นคว้าดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ระยะที่ 1

4.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษาสูงสุด ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งปัจจุบัน โดยใช้ค่าเฉลี่ย และค่าร้อยละ

4.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 วิเคราะห์ระดับการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานทั้งรายด้านและรายข้อการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทั้งรายด้านและรายข้อโดยให้ระบุข้อมูลของสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในรูปมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) และหาค่าค่าสถิติ ดัชนีความต้องการจำเป็นในการพัฒนา ($PNI_{modified}$: Modified Priority Needs Index)

4.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 วิเคราะห์ข้อเสนอแนะตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และจัดกลุ่มข้อมูลจากนั้นใช้การแจกแจงความถี่และค่าร้อยละแล้วนำมาสรุปผลและนำเสนอเป็นความเรียง

ระยะที่ 2 หาแนวทางของการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 โดยใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อหาแนวทางการพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรีเขต 2 ดังตารางที่ 1

รายการสภาพปัจจุบันการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	$\bar{x}$	**S.D.**	**ความหมาย**
1. ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล	4.03	0.79	มาก
2. ด้านการคัดกรองนักเรียน	3.93	0.88	มาก
3. ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน	4.11	0.78	มาก
4. ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา	4.01	0.72	มาก
5. ด้านการส่งต่อนักเรียน	3.94	0.79	มาก
รวมเฉลี่ย	**4.00**	**0.79**	**มาก**

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าสภาพปัจจุบันการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 โดยรวมมีสภาพปัจจุบันในการดำเนินส่งเสริมและพัฒนานักเรียน ($\bar{x}$ = 4.11) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยสภาพการดำเนินงานน้อยที่สุด คือ ด้านการคัดกรองนักเรียน ($\bar{x}$ = 3.93)

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์สภาพที่พึงประสงค์ในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรีเขต 2 ดังตารางที่ 2

รายการสภาพปัจจุบันการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	$\bar{x}$	**S.D.**	**ความหมาย**
1. ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล	4.38	0.35	มาก
2. ด้านการคัดกรองนักเรียน	4.28	0.33	มาก
3. ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน	4.10	0.36	มาก
4. ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา	4.26	0.38	มาก
5. ด้านการส่งต่อนักเรียน	4.26	0.37	มาก
รวมเฉลี่ย	**4.26**	**0.27**	**มาก**

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าสภาพที่พึงประสงค์ในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 โดยรวมมีสภาพการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน ($\bar{x}$ = 4.26) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ($\bar{x}$ = 4.38) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยสภาพการดำเนินงานน้อยที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน ($\bar{x}$ =4.10)

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์การวิเคราะห์ค่าความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ดังตารางที่ 3

รายการสภาพปัจจุบันการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน	**I**	**D**	**PNI**	**อันดับ**
1. ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล	4.62	3.35	0.379	4
2. ด้านการคัดกรองนักเรียน	4.70	3.23	0.455	1
3. ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน	4.74	3.44	0.378	5
4. ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา	4.74	3.37	0.407	2
5. ด้านการส่งต่อนักเรียน	4.75	3.44	0.381	3
ภาพรวม	4.72	3.39	0.392	ต้องการพัฒนา

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่าความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ในภาพรวมค่า $PNI_{modified}$ เท่ากับ 0.392 หากพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการคัดกรองนักเรียน ($PNI_{modified}$ = 0.455) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน (PNI modified = 0.381)

ตอนที่ 4 ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ด้านการคัดกรองนักเรียน ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาและด้านการส่งต่อนักเรียน โดยนำแต่ละด้านมากำหนดเป็นประเด็นในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ได้จากการสัมภาษณ์โดยมีรายละเอียดตามประเด็นปัญหาดังนี้ 1. ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ได้แก่ มีการกำหนดนโยบายให้ครูผู้สอนหรือครูประจำชั้นมีข้อมูลนักเรียนเป็นรายบุคคลจัดทำแผนการดำเนินงาน เช่น การประเมินพฤติกรรม (SDQ) นักเรียน จัดทำระเบียนสะสม จัดกิจกรรมโฮมรูม 2. ด้านการคัดกรองนักเรียน ได้แก่ แต่งตั้งคณะกรรมการผู้รับผิดชอบงานที่ชัดเจน และดำเนินการคัดเลือกเกณฑ์การคัดกรองที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน ใช้เครื่องมือและวิธีการในการคัดกรอง ได้แก่ แบบบันทึกการคัดกรองนักเรียนรายบุคคล แบบประเมินวุฒิภาวะทางอารมณ์ (EQ) และแบบประเมินพฤติกรรมนักเรียน (SDQ) 3. ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน ได้แก่ จัดกิจกรรมโฮมรูมให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับนักเรียน 4. ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา ได้แก่ แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนให้ชัดเจน สร้างความร่วมมือจากบุคลากรทุกคนในสถานศึกษาผู้ปกครองชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง 5. ด้านการส่งต่อนักเรียน ได้แก่ บันทึกผลแบบการส่งต่อการส่งต่อภายในโดยครูที่ปรึกษาประสานครูฝ่ายปกครองและครูแนะแนว เพื่อให้คำปรึกษาในส่วนของการช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความประพฤติดี

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความต้องการจำเป็นในการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2 ในภาพรวมอยู่ในระดับที่ต้องการพัฒนา

1.1 ด้านการคัดกรองนักเรียน อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งจะต้องพัฒนาต่อไป เนื่องจากครูต้องใช้หลักเกณฑ์ที่เข้าใจตรงกนในการคัดกรองนักเรียน โดยการใช้ข้อมูลด้านสุขภาพร่างกายของนักเรียน ข้อมูลพฤติกรรมของนักเรียน ข้อมูลด้านผลการเรียนของนักเรียน ข้อมูลด้านครอบครัวของนักเรียน ข้อมูลด้านความสามารถพิเศษของนักเรียน ข้อมูลค่าใช้จ่ายมาโรงเรียนของนักเรียน สอดคล้องกับ เชาวลิต จินดารัตน์ (2551) พบว่า ด้านการคัดกรองนักเรียนโรงเรียนควรกำหนดเกณฑ์ในการคัดกรองนักเรียนต้องพัฒนาให้มีมาตรฐานและในการสรุปผลการจำแนกนักเรียนควรพิจารณาจากข้อมูลหลาย ๆ ด้าน อาศัยความถ้วนถี่ โดยใช้หลักเกณฑ์การคัดกรองที่ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจตรงกัน

1.2 ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งจะต้องพัฒนาต่อไป เนื่องจากครูควรให้ความช่วยเหลือนักเรียนในการแกไขปัญหานักเรียนด้วยความเต็มใจและมีความเอื้ออาทรกับนักเรียนร่วมมือกันระหว่างครูกับผู้ปกครองในการแก้ไขปัญหานักเรียนเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาของนักเรียนและใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับ สมานมิตร ดอกขจร (2552) กล่าวว่าการแก้ไขปัญหาหมายถึงการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของนักเรียนต้องพิจารณาสาเหตุของปัญหาให้ครบถ้วน

1.3 ด้านการส่งต่อนักเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งจะต้องพัฒนาต่อไปเนื่องจากครูควรมีการส่งต่อภายนอกไปยังผู้เชี่ยวชาญโดยตรงครูประจำชั้นมีการส่งต่อภายในไปยังครูแนะแนวและครูพิจารณาปัญหาที่เห็นว่ายากต่อการช่วยเหลือและทำการส่งต่อ สอดคล้องกับ กิตติศักดิ จุลมณฑล (2554) พบว่า ด้านการส่งต่อนักเรียน ครูได้ดำเนินการแกไขปัญหานักเรียนในเบื้องต้นด้วยตนเองก่อน หากไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้จึงดำเนินการส่งต่อนักเรียน

1.4 ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล อยู่ในระดับมากที่สุดซึ่งจะต้องพัฒนาต่อไป เนื่องจากครูต้องทำการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับตัวนักเรียน ด้านความสามารถด้านผลการเรียน ด้านสุขภาพ ด้านความประพฤติ โดยการสังเกต สัมภาษณ์ การเยี่ยมบ้าน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) กล่าววา การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล คือ การรู้ข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับตัวนักเรียนที่จะช่วยให้ครูประจำชั้นหรือครูที่ปรึกษามีความเข้าใจนักเรียนดีขึ้น

1.5 ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งจะต้องพัฒนาต่อไป เนื่องจากครูต้องจัดกิจกรรมประชุมผู้ปกครองนักเรียน จัดกิจกรรมโฮมรูมเพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นบุคคลที่มีควาสามารถได้รับการยอมรับจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ครูควรยอมรับในความรู้ความสามารถของนักเรียนเพื่อสร้างความภาคภูมิใจของนักเรียน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) กล่าวว่า การส่งเสริมนักเรียนเป็นการสนับสนุนให้นักเรียนทุกคนอยู่ในความดูแลของครูที่ปรึกษาไม่ว่าจะเป็นนักเรียนในกลุ่มปกติหรือกลุ่มเสี่ยงให้มีคุณภาพมากขึ้น

2. แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรีเขต 2 มีดังนี้

2.1 ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล โดยให้โรงเรียนมีการรายงานผลเกี่ยวกับการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลต่อผู้ปกครองชุมชนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง มีการประชุมชี้แจงและแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลอย่างเหมาะสม โดยบุคลากรในโรงเรียนให้ความร่วมมือ และนำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นสารสนเทศในการคัดกรองนักเรียน และจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานนักเรียนทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านความสามารถ ด้านสุขภาพ ด้านครอบครัว ด้านสารเสพติด ด้านความปลอดภัย และด้านอื่น ๆ ที่พบเพิ่มเติม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สราวุฒิ แก้วจรัญ (2555) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 27 ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27 โดยรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก

2.2 ด้านการคัดกรองนักเรียน โดยให้โรงเรียนมีการวางแผนการดำเนินงานแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานด้านคัดกรองนักเรียนอย่างเหมาะสมกำหนดหน้าที่และกรอบการดำเนินงานอย่างชัดเจน จัดทำคู่มือการปฏิบัติงานด้านการคัดกรองนักเรียน โรงเรียนได้ออกแบบและใช้เครื่องมือ

คัดกรองนักเรียนที่หลากหลาย ตามเกณฑ์การคัดกรองนักเรียนโดยเก็บรักษาข้อมูลนักเรียนเป็นความลับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิรันดร ปาละมา (2555) ได้ศึกษาสภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดลำพูน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 35 พบว่าสภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 กระบวนการอยู่ในระดับมาก

2.3 ด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียน โดยให้โรงเรียนจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนานักเรียน เช่น การจัดกิจกรรมโฮมรูม การประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน มีการจัดกิจกรรมประชุมผู้ปกครองนักเรียน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางและสร้างการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงพฤติกรรมนักเรียนอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิรันดร ปาละมา (2555) ได้ศึกษาสภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดลำพูน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 35 พบว่าสภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 กระบวนการอยู่ในระดับมากมีการศึกษาและติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.4 ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยให้ครูที่ปรึกษาให้คำปรึกษาและช่วยเหลือนักเรียนทุกกลุ่มด้วยท่าทีที่เป็นมิตรและเก็บรักษาข้อมูลนักเรียนเป็นความลับ มีการจัดกิจกรรมเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหานักเรียนที่หลากหลาย สอดคล้องกับปัญหาของนักเรียนมีแผนงาน จัดทำคู่มือการปฏิบัติงานการป้องกันและแก้ไขปัญหาตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นประจำทุกปี การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิรันดร ปาละมา (2555) ได้ศึกษาสภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดลำพูน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 35 พบว่าสภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้ง 5 กระบวนการอยู่ในระดับมาก

2.5 การส่งต่อนักเรียน โดยให้โรงเรียนกำกับดูแล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลพื้นฐานเพื่อการส่งต่อนักเรียน แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานด้านการส่งต่อนักเรียนอย่างเหมาะสม กำหนดหน้าที่และกรอบการดำเนินงานการส่งต่อนักเรียนทั้งภายในภายนอกอย่างชัดเจน การดำเนินงานระบบดูแลช่วยนักเรียนในโรงเรียนได้มีการบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 หมวด 7 มาตรา 63 กำหนดให้โรงเรียนและสถานศึกษาต้องจัดให้มีระบบงานและกิจกรรมในการแนะแนวให้คำปรึกษา ฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง เพื่อส่งเสริมความประพฤติที่เหมาะสม มีความรับผิดชอบต่อสังคมและเพื่อความปลอดภัยแก่นักเรียน นอกจากนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดนโยบายให้โรงเรียนและสถานศึกษาทุกแห่งจัดให้มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ส่งเสริมศักยภาพของนักเรียน นักศึกษา เน้นการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนา ป้องกันปัญหาที่จะเกิดแก่นักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สราวุฒิ แก้วจรัญ (2555) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานระบบการดูแล

ช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27 ผลการวิจัยพบว่า 1) การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27 โดยรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก มีการติดตามและดูแลอย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งมีครูและฝ่ายที่รับผิดชอบอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับด้านรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลจากการวิจัยค่าความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) ของการจัดทำแฟ้มประวัติและระเบียนสะสมนักเรียนทุกระดับชั้นมีค่าความต้องการความจำเป็นที่สูงแสดงว่าต้องการพัฒนาอย่างเร่งด่วน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับด้านการคัดกรองนักเรียนจากการวิจัยค่าความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) ของการ ใช้เครื่องมือคัดกรองที่มีคุณภาพมีค่าความต้องการความจำเป็นที่สูงแสดงว่าต้องการพัฒนาอย่างเร่งด่วน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับด้านการส่งเสริมและพัฒนานักเรียนจากการวิจัยค่าความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) ของการจัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศของโรงเรียนให้เป็นแหล่งความรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนานักเรียนมีค่าความต้องการความจำเป็นที่สูงแสดงว่าต้องการพัฒนาอย่างเร่งด่วน

องค์ความรู้ใหม่

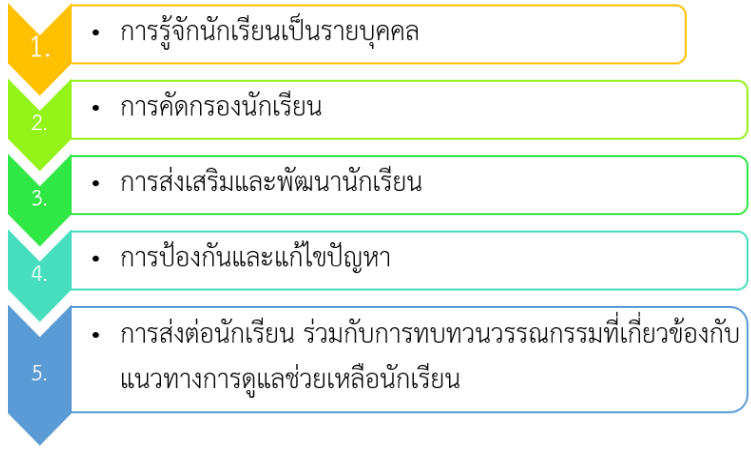

ภาพที่ 1 ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิภาพของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต (2545). คู่มือที่ปรึกษาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน. กรุงเทพฯ: ยูเรนัสอิมเมจ กรุ๊ป.

กิตติศักดิ์ จุลมณฑล. (2554). การบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทราเขต 1. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

เชาวลิต จินดารัตน์. (2551). การดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

นิรันดร ปาละมา. (2555). สภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดลำพูน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 35. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). ลำปาง: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.

ศิริพงศ์ พฤทธิพันธุ์. (2553). ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับธุรกิจ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ฮาซันพริ้นติ้ง.

สมานมิตร ดอกขจร. (2552). การพัฒนาการดำเนินงานตามระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโรงเรียนบ้านคอนน้อย อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. (การศึกษาค้นคว้าอิสระ). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สราวุฒิ แก้วจรัญ. (2555). การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). การดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสถานศึกษาสำหรับนักเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2550). แนวทางการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้คณะกรรมการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจบริหารและจัดการศึกษา พ.ศ.2550. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 2. (2563). แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563. ลพบุรี: กลุ่มนโยบายและแผน.

วิจารณ์หนังสือ : Book Review

นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก

Hell heaven in Tipitaka

ชื่อผู้เขียน: สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

Author: SomdejPhraBuddhakosachan (P.A.Payutto)

พระปลัด อภิสิทธิ์ ธมฺมวุฑฺโฒ[1] และ พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ[2]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2]

Phrapalat Apisit Dhammavuddho[1] and PhramahaMitThitapanyo[2]

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus[1,2]

Corresponding Author, E-mail: Apisitseepalaew87@gmail.com

****

บทคัดย่อ

หนังสือเรื่อง นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก ซึ่งแต่งโดย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) นรก - สวรรค์ ในแง่พุทธศาสนาสวรรค์ไม่ใช่จุดหมายของพระพุทธศาสนา แต่พระพุทธศาสนาบอกว่ามีสิ่งที่สูงกว่านั้น สิ่งที่สำคัญกว่าสวรรค์ คือนิพพาน เมื่อเราปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ถ้าจะปฏิบัติให้แท้จริง ให้ตรงตามหลักการ เราก็บอกว่าไม่ใช่เพื่อจะไปสวรรค์ แต่เพื่อนิพพาน นรก สวรรค์ตามที่รู้กันหรือพูดถึงกันอยู่เป็นเรื่องที่ได้รับหรือไปประสบหลังจากตายแล้ว ศาสนาอื่นๆ ทั่วไปว่าอย่างนี้ เมื่อตายแล้วจะไปนรกหรือสวรรค์ จุดมุ่งหมายของศาสนาเหล่านั้นจึงเป็นเรื่องของชีวิตข้างหน้า แต่จุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่บรรลุได้ในชาตินี้

คำสำคัญ: นรก; สวรรค์; พระไตรปิฎก

---

* ได้รับบทความ: 7 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 26 พฤษภาคม 2565

Received: 7 February 2022; Revised: 17 March 2022; Accepted: 26 May 2022

Abstract

The book on Hell-Heaven in the Tripitaka written by Somdej Phra Buddhakosachan (PA Payutto) Hell, Heaven in Buddhism Heaven is not the destination of Buddhism. But Buddhism says there is something higher than that. What is more important than heaven is nirvana when we practice Dharma in Buddhism. If we practice under the principles, we were told not for heaven, but for nirvana, hell, and heaven as it is known or talked about. It is something that is gained or experienced after death. Other religions generally say this. When we die, we go to hell or heaven. The purpose of those religions is therefore a matter of life ahead. But the aim of Buddhism is attainable in this life.

Keywords: Hell; Heaven; Tipitaka

บทนำ

หนังสือ นรก - สวรรค์ ในพระไตรปิฎก พิมพ์ครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2524 หนังสือที่นำมาศึกษาครั้งนี้ พิมพ์ครั้งที่ 29 พ.ศ. 2564 เป็นการแสดงหลักคำสอนของพุทธศาสนา อันเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ความดี ความชั่ว บุญ บาป โดยมีหลักของความศรัทธา พิจารณาเหตุผล แห่งพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดถือ เป็นหนังสือที่กะทัดรัด สั้น และอ่านเข้าใจง่าย ผู้แต่ง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พิมพ์ครั้งที่ 29 เดือนธันวาคม 2564 จำนวน หน้า 60 หน้า

ส่วนเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึงเรื่องหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำความดี ทั้งทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม กล่าวคือ หากเมื่อปฏิบัติดีแล้ว ย่อมได้รับความสุข เปรียบเสมือน การได้ถึงสวรรค์ หากเมื่อใดประพฤติไม่ดี ใจก็ร้อนรน คิดฟุ้งซ่าน เหมือนกับการได้ตกนรก ชีวิตก็ไม่มีความสุข ภายในเล่มได้ถ่ายทอดภาษาที่อ่านง่าย ให้ข้อคิดอันหลากหลาย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นหนทางสู่ความสุข ทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี

โครงสร้างหนังสือ

โครงสร้างหนังสือ นรก สวรรค์ ในพระไตรปิฎก ได้แบ่งหัวข้อหลักไว้ 2 หัวข้อ คือ บทนำและนรก สวรรค์ ในพระไตรปิฎก จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน เช่น นรก - สวรรค์ มีจริงไหม, ท่าทีของพุทธศาสนา ต่อเรื่องนรก สวรรค์ และผลกรรมในชาติหน้า

ในทัศนะของผู้ศึกษาได้เลือกวิจารณ์หนังสือ นรก สวรรค์ ในพระไตรปิฎก หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือ ที่ทรงคุณค่าเล่มหนึ่งเป็นหนังสือที่นำคำสอนทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยนรก สวรรค์ นำเสนอให้กับสังคม

ได้รับรู้ ด้วยเหตุผลนี้ ผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษาถึงรายละเอียดในการนำเสนอว่ามีประเด็นไหนน่าสนใจและไม่น่าสนใจต่อไป

สารัตถะเนื้อหา

ประเด็นที่ 1 นรก-สวรรค์ มีจริงหรือไม่

นรก สวรรค์ มีจริงหรือไม่ พระพุทธศาสนาพูดเรื่องนี้ไว้เป็น 3 ระดับ 1) นรก-สวรรค์ หลังตาย โดยทั่วไปว่ากันว่าหลังจากชาตินี้ ตายไปแล้วไปรับผลกรรมในทางที่ดีและไม่ดี ถ้ารับผลกรรมดีก็ถือว่าไปสวรรค์ ถ้ารับผลกรรมชั่วก็ไปเกิดในนรก เรื่องนรก สรรค์แบบนี้ เรียกว่าระดับหนึ่ง พระพุทธศาสนาว่าสำหรับระดับนี้ ถ้าถือตามตัวอักษรพระไตรปิฎกกล่าวไว้มาก เมื่อพูดกันตามตัวอักษรก็ต้องบอกว่ามีมีอย่างไร นรก-สรรค์ หลังจากตาย 2) นรก-สวรรค์อยู่ที่ใจ ส่วนมากมักจะพูดกันติดหูว่า สวรรค์ในอกนรกในใจ เป็นเรื่องที่มีมาในชาตินี้ นรก สวรรค์แม้ในชาติหน้าก็สืบไปจากชาตินี้เพราะอยู่ในสภาพจิต ภูมิของจิต ชั้นของจิต ระดับจิตใจ จิตของเรามีคุณภาพหรือคุณสมบัติอยู่ในระดับไหน ถึงเวลาตายถ้าระดับจิตเป็นนรกก็ไปนรก ถ้าระดับจิตเป็นสวรรค์ก็ไปสวรรค์เกี่ยวกับสภาพจิตที่เป็นอยู่ตลอดเวลา เมื่อการเกิดขึ้นอยู่ในระดับจิตอย่างนี้ก็หมายความว่าเราพร้อมจะไปนรกหรือสวรรค์ได้ตั้งแต่ปัจจุบัน คนที่จะไปนรกก็คือคนที่จิตใจอยู่ในระดับนรกอยู่แล้วในชาตินี้ ส่วนคนที่จะไปสวรรค์ก็คือคนที่มีจิตใจในระดับสวรรค์อยู่แล้ว เรื่องนรก - สรรค์ มีตั้งแต่ปัจจุบันนี้เพราะฉะนั้นถ้าจะคาดการณ์เรื่องข้างหน้าเราไม่จำเป็นต้องไปพูดถึงสวรรค์ที่ไกล เอาปัจจุบันเป็นเกณฑ์เพราะคนเราสร้างสมกรรมด้วยชีวิตที่เป็นอยู่ สร้างระดับจิตของตนไว้ สั่งสมระดับจิตซึ่งทำให้พร้อมอยู่เสมอ เราทำกรรมดีหรือชั่วเรารู้มีความรู้สึกเป็นประสบการณ์เฉพาะตัวเกี่ยวกับกรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้ ถ้าทำกรรมชั่วไว้เรารู้สึกเดือนร้อนใจ หรือเรียกอีกอย่างว่า วิปฏิสาร สภาพจิตที่เป็นทุกข์ซึ่งนับเป็นนรก ถ้าทำกรรมดีก็เกิดปราโมทย์ มีปีติ มีความอบอุ่นใจ ร่าเริง เบิกบานใจ ปลื้มใจ มีความสุข จิตใจอยู่ในระดับสวรรค์ 3) นรก - สวรรค์ แต่ละขณะจิต ผู้ที่ยังไม่รู้อริยสัจ 4 ไม่เข้าใจในหลักการแห่งสัจจะของอริยชน ก็ยังปรุงแต่งสร้างสวรรค์ นรกกันอยู่ตลอดเวลาด้วยอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจของเรา เมื่อยังเป็นปุถุชนจิตของเราก็ปรุงแต่งอยู่เสมอเมื่อมีความรู้สึกด้วยอายตะ เราก็ปรุงแต่งอยู่เรื่อยไป คือ ปรุงแต่ด้วยกิเลส มีความดี มีความชั่ว มีกุศล มีอกุศลในใจของเราเอง การปรุงแต่งอย่างนี้เป็นเรื่องของปฏิกิริยาต่อสิ่งรับเข้ามาเช่น เมื่อมองเห็นสิ่งที่สวยงามเราชอบใจก็มีความสุข เห็นสิ่งที่ไม่ชอบขัดใจก็เกิดทุกข์ ถ้าจิตใจมีภูมิธรรมดีสร้างกุศลไว้มากรู้จักมองในแง่ดีก็รับอารมณ์ที่เป็นสุขไว้มาก แต่ถ้าเราสร้างพื้นภูมิสะสมจิตไว้ในทางที่ทำให้จิตมีกิเลสมากจะทำให้จิตเศร้าหมองเราก็จะสร้างนรกเรื่อยไป ฉะนั้นจึงให้เอาใจใส่นรก-สวรรค์ที่มีอยู่ตลอดเวลาที่เราปรุงแต่งอยู่เรื่อยและสอนให้ยกระดับจิตขึ้นไป คือ ขั้นต้น ถ้าเรามีจิตใจในทางไม่ดี มีกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ก็ทำให้รับอารมณ์โดยปรุงแต่งสร้างนรกขึ้นมาเรื่อย ถ้าเราสร้างจิตใจไว้ดี มีเมตตา สร้างปัญญาไว้มาเราก็สร้างสวรรค์ได้ ขั้นสูงถ้าเรามีปัญญาที่รู้เท่าทัน

ความจริงของสิ่งทั้งหลายซึ่งทำให้เราเข้าใจโลกและชีวิต ทำให้วางท่าทีต่อสิ่งทั้งหลายถูกต้องในกรณีอย่างนี้ก็ถึงขั้นพ้นเรื่องนรก - สวรรค์ไปแล้ว ปัจจุบันนี้แหละเป็นสิ่งที่แน่นอนเรารับผลอยู่ในขณะนี้แล้วและเป็นเครื่องส่อส่องถึงข้างในต่อไป เพราะฉะนั้นในทางพระพุทธศาสนาจึงถือเรื่องปัจจุบันเป็นสำคัญเพราะ (1) เราได้รับผลทันที เรารับผลเห็นอยู่ชัดแน่นอน (2) ข้างหน้าก็เป็นผลสืบไปจากปัจจุบัน เอาปัจจุบันไปทำนายข้างหน้าได้

เรื่องนรก - สวรรค์ ในแง่ของการปรุงแต่งในชีวิตประจำวันและปรุงแต่งขึ้นมาเรื่อย ๆ นั้นก็มีในพระไตรปิฎก คือ นรกที่เกิดพร้อมกับการได้รับรู้ทางอายตนะ ได้รับรู้แต่สิ่งไม่ดีไม่น่าพอใจ เรียกว่า “ฉผัสสายนิกนรก” ถ้าตรงข้ามก็เป็น “ฉผัสสายตนิกสวรรค์” มาในพระไตรปิฎกเล่มที่ 18 ข้อ 214 หน้า 158 และอีกแห่งหนึ่งคล้ายกันในเรื่องนรก คือ “มหาปริฬาหนรก” มาในเล่มที่ 19 ข้อ 1731 หน้า 562 กล่าวว่า นรกที่ว่านั้นไม่หนักหนาเท่านรกที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ที่คนผู้มีอวิชชาไม่รู้อริยสัจแล้วปรุงแต่งทุกข์ขึ้นมาแผดเผาตัวเอง คำว่า “ฉผัสสายะตนะ” แปลว่า อายตนะที่รับรู้ทั้ง 6 หมายความว่านรกหรือสวรรค์เกิดที่อายตนะรับรู้ทั้ง 6 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2564 : 8) ในขณะเดียวพระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) ได้อธิบายประเภทของนรกว่า นิรยภูมิหรือโลกนรกนี้ เป็นโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ล้วน ๆ เป็นโลกที่ปราศจากความสุขโดยสิ้นเชิง สัตว์ผู้ไปเกิดอยู่ในโลกนรกนี้ ไม่มีความสุขแต่สักนิดหนึ่งเลยเพราะฉะนั้นโลกนี้จึงได้ชื่อว่า นิรยภูมิ โลกที่ไม่มีความสุขสบาย นิรยภูมินี้มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลนักหนา แบ่งเป็นเขตเป็นประเภทใหญ่ก็มีเล็กก็มีเช่นเดียวกับมนุษย์เรานี้ ผิดกันแต่ว่าสถานที่แต่ละแห่งในนิรยภูมินี้ไม่นิยมเรียกว่า “รัฐ” หรือ “ประเทศ” แต่นิยมเรียกสถานที่แต่ละแห่งในนิรยภูมิว่า “ขุม”(พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), 2544 : 80) ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (ม.อุ. (ไทย) 14/250/294-295, ที.สี. (ไทย) 9/247/83) “นิรยะ” แปลว่า นรก คือสภาพที่ไม่มีความเจริญ สภาพที่ไม่มีความสุข สภาพ หรือภูมิที่ไม่มีความยินดี ไม่มีความเบาใจ นรก คือ ภูมิเป็นที่เสวยทุกข์ของผู้ทำบาปตายแล้วไปเกิดเป็นเหวแห่งความทุกข์ ไร้ซึ่งความสุขและความเจริญเป็นภาวะที่ร้อนรน คำว่า “สวรรค์” มาจากภาษาบาลี คำว่า “สัคคะ (ม.อุ. (ไทย) 14/255/301-302, ที.สี. (ไทย) 9/247/83) แปลว่า โลกที่เลอเลิศเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอันน่าปรารถนาน่าใคร่น่าพอใจ ในคำสรุปท้ายที่แสดงผลของการประพฤติดีประพฤติชั่ว คือ ในแง่สวรรค์บอกว่า เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ล่วงลับดับชีพไปแล้วจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ (ฝ่ายดี) ส่วนในฝ่ายร้ายเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกก็จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก สำนวนในบาลีมีอย่างอย่างนี้มาก สำนวนนี้ไม่ได้บรรยายว่าสวรรค์เป็นอย่างไรนรกเป็นอย่างไร ได้แต่สรุปและโดยมากจะห้อยท้ายกับคำแสดงผลของกรรมดีกรรมชั่วซึ่งจะเริ่มด้วยผลที่จะได้รับชาตินี้ก่อนว่า ผู้มีศีลประพฤติดีแล้วจะได้ผลอย่างนั้น ๆ แล้วสุดท้ายหลังจากแตกกายทำลายขันธ์แล้วจะไปสุคติ

จากเนื้อหาข้างต้นผู้ศึกษาเห็นว่า การแสดงเรื่องของนรก-สวรรค์ ของนักปราชญ์ทั้งสองจึงเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องของมุมมอง ซึ่งในมุมมองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้มองเรื่องนรก - สวรรค์ อันเกิดจากอายตนะทั้ง 6 ในขณะเดียวกันพระพรหมโมลี ได้มองนรก - สวรรค์ตามหลักแห่งคัมภีร์ การที่ทั้งสองมองแตกต่างกันเพราะพระพรหมคุณาภรณ์ มองว่านรก สวรรค์มีอยู่ในชาตินี้ ส่วนพระพรหมโมลีมองว่านรก สวรรค์เป็นโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ อย่างนี้คงเป็นเพราะว่าต้องการนำเสนอให้คนเข้าใจในเรื่องนรก สวรรค์ที่มีอยู่ใกล้ตัวเรา

ประเด็นที่ 2 ท่าทีของพุทธศาสนา ต่อเรื่องนรก-สวรรค์

ท่าทีของพุทธศาสนา ต่อเรื่องนรก-สวรรค์เป็นเรื่องสำคัญ เพราะการวางท่าทีว่าเราจะปฏิบัติอย่างไรจะสอดคล้องกับสิ่งที่ปฏิบัติได้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ 1) มีศรัทธา เรื่องนรก-สวรรค์หลักจากตายแล้วที่เป็นแหล่งเป็นโลกเป็นภพซึ่งเราจะไปรับผลกรรม หรือกล่าวตามแบบศาสนาที่มีเทพเจ้าสูงสุดว่าจะไปรับโทษรับรางวัล นรก - สวรรค์ ระดับนี้ได้บอกแล้วว่าเป็นเรื่องที่เราคนสามัญไม่อาจพิสูจน์ได้ไม่ว่าจะทางลบหรือทางบวกเมื่อพิสูจน์ไม่ได้ก็ต้องขึ้นกับศรัทธา ว่าอันนี้ถ้าทางศาสนาสอนไว้จะเชื่อไหมอยู่ที่นี่เท่านั้นเอง ส่วนในทางพุทธศาสนานั้นก็บอกว่าให้เชื่ออย่างมีเหตุผลสำหรับสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ในเมื่อจะต้องเอาทางศรัทธาก็ต้องให้ได้หลักก่อน ศรัทธาคือการไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่นหรือพูดในแง่หนึ่ง คือเราฝากปัญญาไว้กับคนอื่น หมายความ ว่าเราไม่รู้ไม่เห็นด้วยตนเอง จึงไปยอมรับความรู้ของคนอื่นไว้วางใจในความรู้ของเขา เขาบอกว่าตรงนั้นมีของอย่างนั้นเราจะเชื่อไหม ถ้าเราไว้ใจในความรู้ของเขาเราก็เชื่อเราก็ฝากปัญญาไว้กับเขา พระพุทธเจ้าสอนเรื่องนรก-สวรรค์ว่าชาติหน้ามีจริงหรือเปล่าถ้าเรามีศรัทธาเราก็น้อมไปทางที่จะเชื่อตามที่มีหลักฐานว่าพระองค์ได้ตรัสไว้เรื่องก็เป็นอย่างนั้นเป็นอันว่านรก - สวรรค์ขั้นนี้อยู่ที่ศรัทธา แต่ทั้งนี้พึงทำความเข้าใจว่าศรัทธาในที่นี้มุ่งเอาศรัทธาในความหมายแบบพุทธ คือ ศรัทธาหมายถึงเมื่อมีหลักฐานดังที่ว่านั้นแล้วก็รับไว้ศึกษาเพื่อให้รู้จริงด้วยปัญญาต่อไป (ศรัทธาเพื่อปัญญา ไม่ใช่ศรัทธาปิดปัญญา) 2) พิจารณาเหตุผล พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า จะเชื่อหรือไม่ในพุทธศาสนาไม่มีการบังคับเมื่อพุทธเจ้าทรงพบกับคนที่ยังไม่เชื่อไม่มีศรัทธาพระองค์ก็ทรงสอนให้มีท่าทีอย่างที่สอง คือ ท่าทีในกรณีที่ยังไม่รู้ด้วยตนเองและยังรู้ไม่พอที่จะมั่นใจเช่นที่ตรัสในกาลามสูตร ในตอนท้ายของกาลามสูตรพระองค์ตรัสยกตัวอย่างซึ่งมาเข้าเรื่องนรก-สวรรค์และกรรมดี-กรรมชั่ว กุศล-อกุศล ทรงสอนให้พิจารณาในปัจจุบันว่ามิ่งที่ดีงามสิ่งที่เป็นกุศลทำแล้วมันเกื้อกูลแก่ชีวิตของตนเอง ดีต่อตัวเราไหม ดีต่อผู้อื่นไหม เป็นผลดีต่อทั้งสองฝ่ายใช่ไหม 3) มั่นใจตน - ไม่อ้อนวน พุทธศาสนาแสดงหลักนรก-สวรรค์อะไรต่าง ๆ ไว้เพื่อมุ่งประสงค์อะไรจะให้วางท่าทีอย่างไร ท่าทีสำคัญกว่าจะมัวรอพิสูจน์ว่าจริงหรือไม่ การที่พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องผลดีผลร้ายจนถึงตายแล้วไปตกนรกหรือขึ้นสวรรค์นี้เป็นการตรัสในแง่กฎธรรมดา คือเป็นความรู้ไม่ใช่เป็นคำสั่งไม่ใช่คำบงการบัญชาหรือบอกใบ้ให้เราต้องไปขอร้องอ้อนวอน

แต่เป็นการย้ำความรู้ที่จะมั่นใจว่าเมื่อทำอย่างนี้ผลอย่างนั้นจะเกิดขึ้นในทางพุทธศาสนาคนที่ทำดีไม่ต้องอ้อนวอนขอไปสวรรค์เพราะมันเป็นไปตามกฎธรรมดาเพียงแต่รู้ไว้และมั่นใจเท่านั้นถึงเราไม่รู้ถึงเราไม่บอกมันก็เป็นอย่างนั้น แต่รู้แล้วเราจะได้ปฏิบัติตัวเองถูกและมั่นใจนี่ต้องวางท่าทีให้ถูกต้อง พุทธศาสนิกชนมีความรู้ไว้สำหรับให้เกิดความมั่นใจตนเองเรารู้แล้วว่าทำกรรมดีจะเกิดผลดี พุทธเจ้าตรัสไว้เรามั่นใจว่าถ้าเราทำกรรมดีผลดีจะเกิดขึ้น ไม่ต้องใช้วิธีอ้อนวอนนี่คือการวางท่าทีอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา เราเอาเวลาที่จะอ้อนวอนไปใช้ในการพิจารณาสิ่งที่ทำว่าทำดีรอบคอบทำเหตุปัจจัยครบถ้วนหรือไม่เป็นประโยชน์ทั้งบัดนี้และเบื้องหน้าไหม เกื้อกูลแก่ชีวิตแก่สังคมแค่ไหนแทนที่จะเอาเวลาไปใช้อ้อนวอนขอผลก็มั่นในได้ว่าผลจะมาตามเหตุของมันเอง 4) ไม่งอนง้อผลตอบแทน เราจะมองเห็นว่าถึงอย่างไรก็ตามเรื่อง นรก - สวรรค์ ก็ยังมีส่วนเหมือนเป็นผลตอบแทน นรกเป็นผลร้ายเปรียบเทียบเหมือนเป็นการลงโทษสำหรับกรรมชั่วและสวรรค์เป็นผลตอบแทนของกรรมดี ถ้าเรายังทำกรรมดีและเว้นกรรมชั่วโดยหวังผลอยู่เราก็ยังไม่พัฒนา ยังเป็นอารยชนตามหลักพุทธศาสนาควรทราบว่า พุทธศาสนาสอนต่อไปอีกระดับหนึ่งว่าเรายังทำกรรมดีเพราะหวังผลอยู่ก็เรียกว่าเป็นโลกียปุถุชน เป็นปุถุชนที่ยังมีกิเลสหนาคนของพุทธศาสนาแท้จริงต้องเป็นอริยสาวก คือ เป็นคนที่ทำความดีโดยไม่หวังผลเพราะผลดีผลร้ายนั้น มันเป็นไปตามกฎธรรมดาของมันเอง นรก-สวรรค์ ระดับที่สามซึ่งมีอยู่ตลอดเวลาที่เราปรุงแต่ง ดังนั้นท่าทีต่อนรก - สวรรค์กับความมีอยู่ของนรก - สวรรค์ ในขั้นสุดท้ายก็มารับกันคือผลที่สุดก็มาอยู่ที่ปัจจุบันเป็นสำคัญ ในขั้นสูงสุดที่แท้จริงแล้วชาวพุทธจะก้าวไปสู่การทำความดีโดยรักธรรม รักความดีรักสิ่งที่เป็นอกุศลนั้นเอง ท่าทีสุดท้ายนี้ไปรับกับเรื่องสวรรค์ที่เป็นปัจจุบัน ซึ่งเราจะต้องสร้างชีวิตของเราก้าวหน้าคือปฏิบัติธรรมก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ จากขั้นโลกียปุถุชนขึ้นสู่เป็นอริยสาวกซึ่งเลยจากการทำความดีหลีกหนีความชั่วเพราะต้องการเลี่ยงผลร้ายหรือต้องการผลดีตอบแทน เมื่อเลยขั้นนั้นไปแล้วก็จะเกิดความเข้าใจในธรรมรักชีวิตของตนในทางที่ถูกเช่น ต้องการให้ชีวิตของตนเป็นชีวิตดีงามบริสุทธิ์ ถ้าเราต้องการให้ชีวิตก้าวไปให้ประณีตอย่างนั้น เราต้องไม่ประมาทต้องระวังไว้ในเรื่องความดี ความชั่วเหล่านี้ ว่ามันจะไปมีผลกระทบต่อชีวิตของเราที่ประณีตขึ้นทุกทีด้วย เพราะฉะนั้นเราต้องรักษาคุณความดีหรือคุณภาพชีวิตนี้ไว้ให้ดี จึงจำเป็นที่เราต้องพยายามสร้างกรรมที่ดียิ่งขึ้นไป (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2564 : 24) ซึ่งมีความแตกต่างกันกับพุทธทาส ภิกขุ ได้อธิบายคำว่า “นรก-สวรรค์” ปัจจุบันสังคมไทยตกอยู่ ภายใต้อิทธิพลของกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมตามชาติตะวันตก เมื่อหลักธรรมเรื่องนรก และสวรรค์ ถูกบิดเบือนไปจากหลักคำสอนเดิมคือ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เป็นการวัดผลของความดีกันที่วัตถุแนวคิดของนักวิชาการไทยในยุคปัจจุบันเรื่องนรกและสวรรค์การอธิบาย ของพุทธทาสภิกขุ : พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงนรกและสวรรค์ เป็นผลของกรรมหรือการกระทำซึ่งสังคมปัจจุบันมองเรื่องกรรมถูกบิดเบือนไป สะท้อนให้เห็นจากคำกล่าวของท่านไว้ว่า “ความเชื่อเรื่องกรรมที่ไม่ถูก คือ เรามองกรรมไปที่สิ่งของ ที่เงินทองของนอกกายจะไปเทือกนั้นซึ่งเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้องแต่ไม่ได้มองที่ผลของมัน คือ ความดี ความชั่ว อันมีอยู่ แล้วในกรรม ซึ่งจิตใจเราสัมผัสได้ทุกครั้งที่เราทำกรรม (พุทธทาสภิกขุ, 2539 : 20)

จากเนื้อหาข้างต้นผู้ศึกษาเห็นว่า การแสดงเรื่องท่าทีเกี่ยวกับนรก-สวรรค์ ของนักปราชญ์ทั้งสอง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เห็นว่าผลที่เกิดจากกรรมต่าง ๆ นั้นมักมีหลักและพิจารณาเหตุผลที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งคนสามัญชนอาจเข้าไม่ถึงแต่อาศัยศรัทธาเป็นตัวนำ ในขณะเดียวกันพุทธทาส ภิกขุ ได้มองว่านรก สวรรค์เป็นผลที่เกิดจากการกระทำของบุคคลในปัจจุบัน การที่ท่านทั้งสองมองอย่างนี้ก็น่าจะมาจากประสบการณ์ต่างกันในด้านพื้นฐานด้านความรู้และความประพฤติวัตร

ประเด็นที่ 3 ผลกรรมในชาติหน้า

เรื่องผลกรรมในชาติก่อนชาติหน้า นรก-สวรรค์มีจริงหรือไม่ เป็นคำถามที่ทุกคนสงสัยกันมากและเป็นข้อกังวลค้างใจของคนทั่วไป เพราะเป็นความลับของชีวิตที่อยู่ในอวิชชา ตามหลักคำสอนในพุทธศาสนาเมื่อว่าตามหลักฐานในคัมภีร์ และแปลความตามตัวอักษรก็ตอบได้ว่าสิ่งเหล่านี้มีการพิสูจน์เรื่องนี้ไม่มีที่สิ้นสุดไม่อาจแสดงให้เห็นประจักษ์แก่ผู้ไม่รู้ ไม่ว่าในทางบวกหรือทางลบคือไม่ว่าในแง่มีหรือแง่ไม่มี หรือผู้พยายามพิสูจน์ว่ามีและพยายามพิสูจน์ว่าไม่มีต่างก็ไม่รู้ที่มาที่ไปแห่งชีวิต ไม่ว่าของตนหรือของผู้อื่นต่างก็มืดต่ออดีต แม้เพียงการเกิดคราวนี้ของตนเองก็รู้ไปไม่ถึง แม้แต่ชีวิตตนเองที่เป็นอยู่ขณะนี้ก็ไม่รู้และมองไม่เห็นอนาคต แม้เพียงว่าพรุ่งนี้จะเป็นอย่างไร ถ้าจะพิสูจน์หลักมีว่าสิ่งที่เห็นต้องดูด้วยตา สิ่งที่ได้ยินต้องฟังด้วยหู สิ่งที่ลิ้มรสต้องชิมด้วยลิ้นเป็นต้น สิ่งที่เห็นถึงจะใช้สิบหูและสิบลิ้นรวมกันก็พิสูจน์ไม่ได้ หรือสิ่งที่ได้ยินจะใช้สิบตากับสิบจมูกรวมกันก็พิสูจน์ไม่ได้ แม้แต่สิ่งที่เห็นได้ สิ่งที่ได้ยินได้แต่ต่างระดับคลื่นต่างความถี่ก็ไม่รู้กัน บางอย่างที่แมวมองเห็น สิบตาคนรวมกันก็มองไม่เห็น บางอย่างที่ค้างคาวได้ยินสิบหูคนรวมกันก็ยังไม่ได้ยิน การตายการเกิดเป็นประสบการณ์ของชีวิตโดยตรงหรือแคบลงมาเป็นปรากฏการณ์ของจิตซึ่งต้องพิสูจน์ด้วยชีวิตหรือจิตเองการพิสูจน์จึงควรเป็นไปดังนี้ 1) พิสูจน์ด้วยจิต ต้องใช้จิตที่เป็นสมาธิแน่วแน่ถึงที่แต่ถ้าไม่ยอมทำตามวิธีนี้หรือกลัวว่าที่ว่าเห็นในสมาธิอาจเป็นการเอานิมิตหลอกตนเองก็เลื่อนสู่วิธีต่อไป 2) พิสูจน์ด้วยชีวิต ตั้งแต่เกิดมาคราวนี้คนที่อยู่ยังไม่เคยมีใครตาย ดังนั้นจะรู้ว่าเกิดหรือไม่ต้องพิสูจน์ด้วยการตายของใครของคนนั้น แต่วิธีนี้ไม่ปรากฏว่ามีใครกล้าทดลอง 3) เมื่อไม่ยอมพิสูจน์ ก็เพียงขั้นแสดงหลักฐานพยานและชี้แจงเหตุผล เช่นหาตัวอย่างคนระลึกชาติได้และสอบสวนกรณีต่าง ๆ หรือแสดงเหตุผลโดยหาความจริงอื่นมาเปรียบเทียบอย่างเรื่องวิสัยของการเห็น การได้ยิน ที่ขึ้นต่อระดับคลื่นและความถี่เป็นต้น ดังได้กล่าวแล้วช่วยให้เห็นว่าน่าเชื่อเชื่อบ้างหรือเชื่อมากขึ้นซึ่งรวมอยู่ในขั้นของความเชื่อเท่านั้น ไม่ว่าใครจะเชื่อหรือไม่หรือพยายามพิสูจน์ให้กันและกันดูได้แค่ไหนก็ตาม สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ไม่มีใครหนีพ้นทุกคนต้องเกี่ยวข้องและเป็นที่สืบต่อออกไปของชีวิตข้างหน้าที่เชื่อหรือเชื่อว่ามีนั้นด้วยก็คือ ชีวิตขณะนี้ที่มีอยู่ที่จะต้องปฏิบัติมันอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้นสิ่งที่ควรใส่ใจให้มากจึงไดแก่ชีวิตปัจจุบันและสำหรับพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติสิ่งที่เป็นจุดสนใจแท้จึงได้แก่การปฏิบัติต่อชีวิตที่เป็นอยู่นี้ ว่าจะดำเนินชีวิตที่กำลังเป็นอยู่นี้ให้ดีได้อย่างไร จะใช้ชีวิตที่มีอยู่แล้วนี้อย่างไรเพื่อให้เป็นชีวิต

ที่เป็นอยู่อย่างดีและเพื่อให้ชีวิตข้างหน้าถ้ามีมั่นใจได้ว่าจะสืบต่อออกไปเป็นชีวิตที่ดีงามสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2564 : 50) ซึ่งมีความคล้ายกันกับ บรรจบ บรรณรุจิ อธิบายว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาของคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งยังมีการให้ผล แบ่งออกเป็น 3 ทาง คือ กายกรรม (การกระทำทางกาย) วจีกรรม (การกระทำทางวาจา-พูด) มโนกรรม (การกระทำทางใจ-ความคิด) กรรมทั้ง 3 มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว (บรรจบ บรรณรุจิ, 2538 : 78)

ดังนั้นสิ่งที่ควรกล่าถึงจึงได้แก่ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติดังนี้ บาลีชั้นเดิม คือ พระสูตรทั้งหลายกล่าวบรรยายเรื่องชาติก่อน ชาติหน้า นรก-สวรรค์ไว้น้อยหนัก (ม.อุ.14/467-503/311-333 และ 504-525/334-346) โดยมากท่านเพียงเอ่ยถึงหรือกล่าวถึงเท่านั้น แสดงถึงอัตตาส่วนของการให้ความสนใจแก้เรื่องนี้ว่ามีเพียงเล็กน้อย ในเมื่อเทียบกับคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในโลกหรือข้อปฏิบัติจำพวกศีล สมาธิ ปัญญา บาลีเมื่อกล่าวถึงผลร้ายของกรรมชั่วและอานิสงส์ของกรรมดี ถ้ากล่าวถึงการไปเกิดในนรกหรือสวรรค์มักกล่าวไว้ต่อท้ายผลที่จะประสบในชีวิตนี้ โดยกล่าวถึงผลในชีวิตนี้ 4-10 ข้อ แล้วจึงจบลงด้วยคำว่า “เมื่อกายแตกทำลาย ภายหลังมรณะ ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก” หรือ “เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์” (องฺ.ปญฺจก.22/211-7/281-4; 34/41; องฺ.เอกาทสก.24/22/370)

จากเนื้อหาข้างต้นผู้ศึกษาเห็นว่า การแสดงผลของกรรมในชาติหน้า ของนักปราชญ์ทั้งสอง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เห็นว่า ไม่มีใครทราบว่าผลกรรมในชาติหน้ามีหรือไม่ ต่างมืดต่ออดีตผลของกรรมเป็นปรากฏการณ์ของจิตซึ่งต้องพิสูจน์ด้วยชีวิตหรือจิต ในขณะเดียวกัน บรรจบ บรรณรุจิ ได้มองว่ากรรมคือการกระทำด้วยเจตนาเกิดขึ้นได้สามทางคือ ทางกาย วาจาและใจ การที่ท่านทั้งสองมองอย่างนี้ก็เพราะเน้นไปที่การกระทำของมนุษย์ในปัจจุบันสามารถส่งผลในอนาคต

จุดเด่น : เนื้อหาสาระในหนังสือเล่มนี้มีเป็นหนังสือกึ่งวิชาการความกระชับแน่นด้วยคำอธิบายที่ไม่ซับซ้อน อ่านแล้วเข้าใจง่ายตรงประเด็นสามารถฝึกปฏิบัติตามได้ทันที ที่มากกว่านั้นเป็นหนังสือที่อธิบาย นรก - สวรรค์ ที่เปรียบเทียบในพุทธศาสนาและบางศาสนาได้ดีและยกพระไตรปิฎกเข้ามาอ้างให้เห็น จึงเป็นเนื้อหาที่เหมาะสมแก่ผู้ที่จะศึกษาผู้สนใจเรื่องของนรก - สวรรค์ เป็นอย่างดี และยกบุคลาธิษฐานให้เข้าใจง่ายมีข้อมูลพระสูตรที่ปรากฏเป็นหลักฐานอ้างอิง

ส่วนที่นำเสนอ : หนังสือเล่มนี้มีคุณูปการมากหากประชาชนที่มีความสงสัยในการศึกษา เรื่อง นรก - สวรรค์ ในพระไตรปิฎก หนังสือเล่มนี้ เป็นหนังสือที่บรรยายของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเล่มใหญ่ หนา เน้นไปที่อารัมภบทมากกว่าเนื้อหา

สรุป หนังสือเรื่อง นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎกเป็นหนังสือกึ่งวิชาการความกระชับแน่นด้วยคำอธิบายที่ไม่ซับซ้อน อ่านแล้วเข้าใจง่ายตรงประเด็นสามารถฝึกปฏิบัติตามได้ทันทีมีคุณูปการมากหากประชาชนที่มีความสงสัยในการศึกษา เรื่อง นรก - สวรรค์ ในพระไตรปิฎก

องค์ความรู้ใหม่

ในหนังสือ นรก - สวรรค์ ในพระไตรปิฎก เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาให้แนวคิดทั้งเชิงประวัติความเป็นมา ถามตอบในเรื่องของนรก - สวรรค์ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นรก - สวรรค์ เป็นเรื่องสำคัญมากเพราะเป็นจุดท้ายเป็นจุดหมาย แต่จุดหมายของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่บรรลุได้ในชาตินี้ นิพพานสามารถบรรลุได้ในชาตินี้ตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ ในพระพุทธศาสนานรก-สวรรค์เป็นเพียงส่วนหนึ่งในสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด

เอกสารอ้างอิง

บรรจบ บรรณรุจิ (2538). ปฏิจสมุปบาท. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: พรบุญการพิมพ์.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). (2544). ภูมิวิลาสินี. จัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพพระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). กรุงเทพฯ: วัดยานนาวาและมูลนิธิวัดพระธรรมกาย.

พุทธทาสภิกขุ. (2539). กรรมและการอยู่เหนือกรรม. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชิวทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2564). นรก - สวรรค์ ในพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

วิจารณ์หนังสือ : Book Review

สิ่งที่เรียกว่า “คน”

The So Called “The People”

ชื่อผู้เขียน: พุทธทาสภิกขุ

Author: Buddhadasa Bhikkhu

ราตรี วาลีประโคน[1] และ พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ[2]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2]

Ratree Waleeprakhon[1] and PhramahaMitThitapanyo[2]

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus[1,2]

Corresponding Author, E-mail: jamong99.ae9@gmail.com

****

บทคัดย่อ

คนเราแต่ละคนเกิดมาล้วนมีกรรมลิขิต ล้วนมีกรรมเป็นแดนเกิด ใช่อยู่ ว่าเราเลือกเกิดไม่ได้ แต่เมื่อเราได้มีบุญเกิดมาเป็นคนแล้ว นับว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดแล้วคนบางคนเมื่อได้เกิดมา ก็หลงระเริงไปกับ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ หลงคิดไปว่า นั่นคือความสุขที่แท้จริงและจีรังยั่งยืน หาได้รู้ในหลักธรรมคำสอนอันแท้จริงไม่ว่า สิ่งเหล่านั้น ล้วนเป็นความสุขทางโลกิยะ เป็นความสุขชั่วครั้งชั่วคราวเพราะหากหลงในรูปงาม อีกไม่นานรูปงามนั้นก็จะแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมชาติ นั่นคือ มีความชรา ความเจ็บ ความตาย และกลับสู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม ในสักวัน แต่หากคนเรา มีความเข้าใจในหลักสัจธรรม ความจริงของทุกชีวิต ว่าคือความว่างเปล่า ไม่มีสิ่งใดที่จะสามารถยึดมั่นถือมั่นได้เลย หากแต่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่างหาก ที่เป็นสิ่งที่ควรยึดมั่นถือมั่นและน้อมนำมาใส่ตน

---

* ได้รับบทความ: 7 กุมภาพันธ์ 2565; แก้ไขบทความ: 17 มีนาคม 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 26 พฤษภาคม 2565

Received: 7 February 2022; Revised: 17 March 2022; Accepted: 26 May 2022

เพื่อยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้ถึงความสุขอันสูงสุด นั่นก็คือ ความสุขทางโลกุตตระ อันเป็นความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง นั่นเอง

คำสำคัญ: : สิ่งที่เรียก; คน

Abstract

Some People being is born with a destiny. The people of Rem were born with karma. Then, People beings cannot choose to be born. When a person has merit being born as a person, it is the most noble thing. Some people, when they was born, they had fascinated in form (Rupa), sound (Sadda), smell (Gandha), taste (Rasa), touch (Photthabba), and Nature (dharma). They thought that, this is true and lasting happiness. To know in the true doctrine, all of things, they are all mundane happiness, a temporary happiness. They know that, how the form (Rupa) is beautiful. The form (Rupa) has changed naturally all time. The Form has aging, pain, death, and returns to earth, water, fire, and wind. When people have understand of the truth, the truth of every life that, it is emptiness, there is nothing that can be held true to it. But the doctrine of the Lord Buddha which is something that it should be held firmly and bowed to them and use it as a guideline for practice. It is a doctrine that, it's point to practice for ordering to attain the highest happiness, that, it's worldly happiness which is liberation from all suffering.

Keywords: What's called; The People

บทนำ

หนังสือเรื่อง สิ่งที่เรียกว่า “คน” จัดทำขึ้นในวาระครบรอบ 100 ปี ท่านพุทธทาสภิกขุ โดยสำนักพิมพ์ไพลิน ได้คัดบทธรรมบางส่วนของท่าน เพื่อเป็นการเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้อ่าน โดยท่านพุทธทาสภิกขุ นับเป็นหนึ่งในพระสงฆ์ ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ท่านมีผลงานเขียนหลักธรรมและแก่นของพุทธศาสนาจำนวนมาก ซึ่งแต่ละเล่มจะเขียนด้วยสำนวนที่ไม่ซับซ้อน ผู้สนใจพุทธศาสนาสามารถที่จะอ่านและทำความเข้าใจ ได้อย่างไม่ยากนัก หลักและหัวใจสำคัญของศาสนาพุทธ อยู่ที่การทำความดีละเว้นความชั่ว ซึ่งแต่ละส่วนแห่งคำสอนของศาสนา มีการนำมาตีความ ประดิดประดอยถ้อยคำกันแบบหลากหลาย ทั้งในส่วนของพระอริยสงฆ์หรือบุคคลผู้เป็นฆราวาสธรรม

หนังสือ สิ่งที่เรียกว่า “คน” ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นผู้รจนา, ISBN: 974-455-919-5 (ปกอ่อน) จำนวน 80 หน้า เนื้อในพิมพ์ขาวดำ ชนิดกระดาษถนอมสายตา สำนักพิมพ์บริษัท ไพลินบุ๊คเน็ต จำกัด ปีที่พิมพ์ 2548 ภาพหน้าปกเป็นรูปท่านพุทธทาสภิกขุจับไม้เท้า สายตามองไปด้านหน้า อย่างไตร่ตรอง ภายในดอกบัวสีเหลืองที่กำลังเบ่งบาน ซึ่งหมายถึง ความห่วงใยใน สิ่งที่เรียกว่า “คน” ที่ท่านสอนว่า ให้รู้จักตัวเอง แล้วแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับตัวเองให้ได้และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของจิตใจ

ในทัศนะของผู้วิจารณ์ เห็นว่าโครงสร้างของหนังสือ สิ่งที่เรียกว่า “คน” ได้จัดวางรูปแบบตั้งแต่หน้าปกจนถึงในเนื้อหาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ โดยได้แบ่งไว้เนื้อหาออกเป็นภาคในแต่ละภาคได้มีการอธิบายเนื้อหาเป็นข้อ ๆ มีสำนวนกะทัดรัด ทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายสร้างความน่าสนใจ ชวนให้น่าติดตามในความสำคัญของการรู้จักตนเอง จนถึงผลลัพธ์สูงสด คือการได้หลุดพ้นจากความทุกข์ ดังนั้น ผู้วิจารณ์จึงมีความสนใจนำหนังสือเล่มนี้มาวิเคราะห์วิจารณ์เพื่อจะได้เป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ

โครงสร้างหนังสือ

หนังสือ สิ่งที่เรียกว่า “คน” แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ภาวะพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่า “คน”, ส่วนที่ 2 เรียนพุทธศาสนา ใน 15 นาที, โดยสามารถสรุปประเด็นสำคัญในแต่ละภาค ได้ดังนี้

หนังสือ สิ่งที่เรียกว่า “คน” เป็นหนังสือธรรมขนาดเล็ก เนื้อหา ในหนังสือเรื่องนี้ผู้แต่งได้บรรยายไว้ 2 ส่วน คือ 1) ภาวะพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่า 2) ส่วนที่ 2 เรียนพุทธศาสนา ใน 15 นาที, ผู้วิจารณ์ได้อ่านวิเคราะห์และสรุปรวมเนื้อหาไปตามลำดับขั้นตอนโดยย่อได้ ดังนี้ มีเนื้อหากะทัดรัดไม่ยาวนัก สามารถอ่านโดยใช้เวลาที่ไม่มาก เหมาะสำหรับผู้ที่มีความสนใจใฝ่รู้ธรรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องอ่านแล้วชวนให้คิดเป็นปริศนาว่า ผู้เขียนต้องการสื่อความหมายไปในแง่มุมใด แต่อย่างไรก็ตามข้อควรพิจารณาในรูปแบบของหนังสือเล่มนี้ ก็คือ การสื่อความหมายและความเข้าใจที่ชัดเจนและเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับชื่อเรื่อง และจากการพิจารณาทั้งรูปภาพและชื่อเรื่องมีการสื่อความหมายในทางธรรมอย่างดี

ทัศนะของผู้วิจารณ์ เห็นว่าโครงสร้างของหนังสือ เมื่อได้อ่านครบทั้ง 2 ส่วน จึงได้รู้ถึงเจตนาของผู้เขียนว่าทั้งหมดในเล่มนี้มีความสัมพันธ์กันเป็นขั้นตอน และมีข้อแตกต่างตรงหัวข้อย่อยในแต่ละตอนที่อธิบายเนื้อหาหนังสือ สิ่งที่เรียกว่า “คน” ได้จัดวางโครงสร้างไว้เป็นตอน ๆ ได้อย่างดี อธิบายแต่ละส่วนด้วยเนื้อหาที่สอดคล้องกัน ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพรวมได้ชัดเจน หนังสือเล่มนี้เหมาะแก่การศึกษาอย่างยิ่งสำหรับบุคคลที่สนใจใฝ่รู้ทางพระพุทธศาสนา

ส่วนที่ 1 ภาวะพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่า “คน” สรุปใจความในแต่ละประเด็นหลัก ๆ ได้ดังนี้

1. ทบทวนเหตุที่บรรยายปรมัตถสภาวธรรม

การบรรยายในชุดปรมัตถสภาวธรรม เป็นการบรรยายที่มีความมุ่งหมายให้พุทธบริษัท มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติธรรมดานี้ลึกซึ้งไปกว่าที่เห็นอยู่ตามปกติของบุคคลผู้มิได้ศึกษามิได้สดับ มิได้คิด

มิได้นึก เมื่อคนมีความคิดอย่างไร คนนั้นก็จะถือว่าเขาเป็นผู้รู้ความจริงในสิ่งนั้น หรือความจริงของสิ่งนั้นมีเพียงเท่านั้น คนไหนรู้อย่างไร เขาก็ถือว่าความจริงมีอย่างนั้นคนไม่เท่ากัน มีสติปัญญาไม่เท่ากัน ย่อมมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตื้นหรือลึกกว่ากัน เราไม่รู้พอสมควรที่จะดับทุกข์ได้ จึงดับความทุกข์ไม่ได้ นั่งร้องไห้อยู่ก็มี ฆ่าตัวตายอยู่ก็มี ฆ่าซึ่งกันและกันตาย มันมีมากขึ้น ๆ เพราะคนเหล่านั้นไม่รู้สิ่งที่ควรจะรู้ให้พอสมควรกัน ไม่รู้ในส่วนที่ลึกไปกว่าคนที่โง่รู้ จึงรู้แต่ชนิดที่จะทำไปอย่างที่คนโง่เขาทำ จึงเบียดเบียนตนเองบ้าง เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ดังนั้น ปรมัตถสภาวธรรม มีอยู่ก็เพื่อจะช่วยแก้ปัญหานี้ ถ้าความทุกข์เกิดขึ้น ก็จะช่วยแก้ปัญหานั้นให้หมดไปถ้าความเสียใจมันเกิดเนื่องจากผู้อื่นก็จะรู้จักแยกออกจากกันทำให้ไม่ต้องมีความทุกข์ เพราะเหตุนั้น ทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า ส่วนที่ 1 ภาวะพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่า “คน” จัดเรียงลำดับเนื้อหาได้อย่างเป็นระบบ คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นการกล่าวถึงภาวะพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่าคนว่าแท้จริงแล้วคนนั้นไม่ได้มีสิ่งใดที่จะยึดมั่นถือมั่นได้ ล้วนคือความว่างเปล่า ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เป็นการทำความเข้าใจในเบื้องต้น ให้กับผู้อ่าน ที่จะช่วยทำให้ผู้ศึกษาได้มีความเข้าใจ ในสิ่งที่เรียกว่าคน ได้เพิ่มมากขึ้น เป็นการแสดงผลของการเข้าใจทั้งสองส่วนที่จะนำพาให้คนนั้น ได้พบกับหลักธรรมที่เป็นแก่นธรรมและสามารถนำมาแก้ปัญหาที่แท้จริงได้ นั่นก็คือ ความพ้นทุกข์

ส่วนที่ 2 เรียนพุทธศาสนาใน 15 นาที

นับตั้งแต่กาลที่โลกว่างเปล่า เริ่มกลายเป็นมนุษย์โลกขึ้น เมื่อหลายแสนปีมาแล้ว มนุษย์ได้ใช้มันสมองแสวงหาความสุขใส่ตน เป็นลำดับๆ มาทุกๆ ยุค จนในที่สุด เกิดมีผู้สั่งสอนลัทธิแห่งความสุขนั้นต่าง ๆ กัน ตัวผู้สอน เรียกว่า ศาสดา คำสอนที่สอนเรียกว่า ศาสนา ผู้ที่ทำตามคำสอน เรียกว่า ศาสนิก ทุกอย่างค่อยแปรมาสู่ความดียิ่งขึ้นทุกที สำหรับคำสอนขั้นโลกิยะ หรือจรรยา ย่อมสอนมีหลักตรงกันหมดทุกศาสนา หลักอันนั้นว่า จงอย่าทำชั่ว จงทำดี ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ส่วนคำสอนขั้นสูงสุด ที่เกี่ยวกับความสุขทางใจอันยิ่งขึ้นไปนั้น สอนไว้ต่างกัน ศาสนาทั้งหลาย มีจุดหมายอย่างเดียวกัน เป็นแต่สูงต่ำกว่ากัน เท่านั้น

ทุกองค์ศาสดา เว้นจากพระพุทธเจ้า สอนให้ยึดเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งสาวกไม่มี ความรู้ พิสูจน์ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเป็นผู้สร้างโลกและอำนวยสุขแก่สัตว์โลกเป็นที่พึ่งของตน ให้นับถือบูชาสิ่งนั้นโดยแน่นแฟ้น ปราศจากการพิสูจน์ทดลองแต่อย่างใด เริ่มต้นแต่ยุคที่ถือผี ถือไฟ ถือดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดวงดาวต่าง ๆ มาจนถึง ยุคถือพระเป็นเจ้า เช่น พระนารายณ์ และพระพรหมของศาสนาฮินดู พระยโฮวา ของศาสนาคริสเตียนและยิว และ พระอหล่าของอิสลาม ต่างสอนให้มอบความเชื่อในพระเจ้าเหล่านั้นแต่ผู้เดียวว่าเป็นผู้มีอำนาจเหนือสิ่งใดทั้งหมดทั้ง ๆ ที่ไม่ต้องรู้ว่าตัวพระเจ้านั้น เป็นอะไรกันแน่ และผิดจากหลักธรรมดาโดยประการต่างๆ ต่อมา เมื่อสองพันปีเศษมาแล้ว ภายหลังแต่พระเจ้าของศาสนาพราหมณ์ ก่อนแต่พระคริสต์และพระโมหมัด ของชาวยุโรปและอาหรับ พระพุทธเจ้าได้อุบัติบังเกิดขึ้น ทรงสอนการพึ่งตนเองและทรงสอนหลักธรรมทางใจในขั้นสูง ผิดกับศาสนาอื่นทั้งหมด ดังนี้

ทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า ส่วนที่ 2 เรียนพุทธศาสนาใน 15 นาที จัดเรียงลำดับเนื้อหาได้อย่างเป็นระบบ คือ ส่วนที่สองเป็นการกล่าวถึงหลักธรรมสำคัญ ๆ ได้พบกับหลักธรรมที่เป็นแก่นธรรม และสามารถนำมาแก้ปัญหาที่แท้จริงได้ นั่นก็คือ ความพ้นทุกข์ พระพุทธเจ้าของเราท่านจึงมองเห็นชัด ธรรมะของท่านยังใหม่เอี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้าสมัย ไม่เปลี่ยนแปลงที่ไหนทุกวันนี้ยังมีความจริงอยู่ ยังไม่เสื่อม ยังเป็นอยู่อย่างนั้น ไม่ไปที่ไหน ถ้าใครจะรับพิจารณาอย่างนั้น จะได้เกิดความสงบความสบาย ท่านให้อุบายว่า อันนี้ไม่ใช่ตัวเรา อันนี้ไม่ใช่ของเรา แต่เราฟังไม่ได้ ไม่อยากฟัง เพราะเราเข้าใจว่า นี่เป็นตัวเรา เป็นของเรา นี่แหละเป็นเหตุให้ทุกข์เกิดตรงนี้ ให้เราเข้าใจอย่างนี้ จึงนับว่าเรียงลำดับเนื้อหาจากเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดได้อย่างเป็นระบบ ทำให้ผู้อ่านรู้ถึงโครงสร้างและสามารถทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

สารัตถะเนื้อหา

ส่วนที่ 1 ภาวะพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่า “คน” จากเนื้อหาในเล่มหนังสือ “สิ่งที่เรียกว่า คน” ที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้เขียนขึ้นมานี้ จะเห็นได้ว่า ท่านได้เริ่มจากพื้นฐานของธรรมชาติ ธรรมดาในทุก ๆ ชีวิตของคนนั่นเอง นั่นคือ ส่วนที่ 1 ภาวะพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่า “คน”ปรมัตถสภาวธรรมมีมาก รู้เพียงดับทุกข์ได้ก็พอ สิ่งที่เรียกว่า ปรมัตถสภาวธรรมนั้น มีมากจนคำนวณไม่ไหว แล้วก็มากจนไม่ต้องรู้ให้หมดนั่น : รู้แต่เท่าที่จำเป็นที่จะต้องรู้ คือ รู้เท่าไรแล้วดับทุกข์ได้สิ้นเชิง เท่านั้นก็เรียกว่าพอ นอกนั้นไม่ต้องรู้ก็ได้ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า เราสอนเท่ากับปริมาณใบไม้ในกำมือเดียว ในเมื่อเปรียบเทียบกันกับใบไม้ทั้งป่าทั้งดง ทั้งโลก : ก็คิดดูเถอะว่า ใบไม้ทั้งโลกมีสักเท่าไร แล้วใบไม้ในกำมือเดียวนั่น จะน้อยกว่ากันเท่าไร ปรมัตถธรรมที่ทรงนำมาสอน ก็เท่ากับกำมือเดียว ก็พอที่จะดับทุกข์ได้ แล้วมันก็น่าสังเวชที่ว่าใบไม้กำมือเดียวนั้น เราก็ยังไม่มี ยังไม่เข้าถึง ยังไม่ได้รับใบไม้กำมือเดียว ยังมีความทุกข์อยู่ เพราะไม่รู้ในสิ่งที่เรียกว่า ปรมัตถสภาวธรรม ต้องพยายามทนศึกษาเรื่องธาตุ,ขันธ์,เพื่อกำจัดทุกข์ พุทธบริษัทส่วนใหญ่ไม่รู้จักตนเอง แล้วก็ไม่พยายามที่จะรู้จักตนเอง สันดานของคนโง่เป็นอย่างนี้ เพราะว่าเรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องขันธ์ เรื่องอุปาทานขันธ์นั้น คือเรื่องตัวเอง ไม่พยายามที่จะรู้จัก เพราะไม่รู้จักในชั้นแรก ก็เลยไม่รู้ว่าความทุกข์นี่มันเกิดมาจากการไม่รู้จักตัวเองในข้อนี้ เมื่อเราเข้าใจคำว่าปรมัตถสภาวธรรม คือ การรู้จักตัวเอง แล้วแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับตนเองให้ได้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องจิตใจ ธาตุในตัวคนปรุงแต่งขึ้นทำอาการต่าง ๆ สิ่งที่เรียกว่า “คน” นี้ ในบางเวลามันเป็นเพียงธาตุทั้งหลายกอง ๆ กันอยู่ ไม่ได้ทำอะไร ในบางเวลา ในบางเวลาคนนี่ลุกขึ้นมาเป็นอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ เริ่มมีอาการที่จะทำหน้าที่ของมัน ในบางเวลา คน นี้เกิดการจับกลุ่มกันขึ้นมามากกว่านั้นเป็นกลุ่ม ๆ เช่น เป็นกลุ่มรูปขันธ์ก็มี บางเวลาเป็นเวทนาขันธ์ บางเวลาเป็นสัญญาขันธ์ สรุปความว่า คนเราบางเวลาเป็นเพียงสักว่าธาตุกอง ๆ กันอยู่ แต่บางเวลาเป็นสิ่งที่ปรุงแต่งกัน และมีความทุกข์ด้วยไม่สนใจรู้จักตนเอง ไปสนใจแต่เรื่องให้เกิดทุกข์ ให้ทุกคนคิดดูตัวเอง ไม่ต้องเอาคนอื่น คนถูกอวิชชาหุ้มห่อ ถูกตัณหากระชากลากถูไป

ถูกอุปาทานผูกมัดรัดรึง เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนในเรื่องของ อริยสัจ 4 คือ เรื่องความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีที่จะให้ถึงความดับทุกข์นั้น สิ่งทั้งปวง เป็นที่ตกจมที่น่ากลัว สิ่งทั้งปวงในที่นี้ หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รวมทั้ง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ สรุป เหลือเพียง 6 อย่าง หรือ 6 คู่ คือ ตาคู่กับรูป หูคู่กับเสียง จมูกคู่กับกลิ่น เป็นต้น สุขทุกข์มี เพราะความยึดถือในสิ่งที่เป็นแต่ธาตุ เมื่อมีการสัมผัสด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ว เวทนาก็จะเกิดขึ้นตามมา พอมีเวทนาแล้วจะรู้สึกเป็นสุขหรือทุกข์ ก็แล้วแต่เวทนา แล้วจะทุกข์มากขึ้นไปอีก โดยการยึดถือเวทนานั้นเป็นของตน ยึดถือในทุกขเวทนา ก็เป็นทุกข์แบบหนึ่ง ยึดถือในสุขเวทนาก็เป็นทุกข์อีกแบบหนึ่ง เมื่อคนยังโง่ ก็ยึดถือหมดทั้งสุขและทุกข์ ก็เลยได้มีความทุกข์เพราะความยึดถือ จะตกนรกขึ้นสวรรค์ก็อยู่ที่อายตนะ 6 นั่นเอง นรกอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจนั่นเองถ้าว่าจิตทำไว้ดี อะไร ๆ ก็จะเป็นของที่ถูกใจไปได้ ถ้าจัดการผิดก็เป็นนรกทันควันที่นั่น ทั้งนรกสวรรค์ต้องข้ามเสียให้ได้ การรู้ตามที่เป็นจริงว่ารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เกิดจากอายตนะ 2 ฝ่าย เป็นผัสสะเป็นเวทนาแล้วก็เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ พอไปยึดเข้า มันก็ติดอยู่ที่นั่น จมอยู่ที่นั่น พอรู้เท่ามันก็ไม่ติด พอหลุดออกมาได้ ก็ไม่มีทุกข์ อย่าให้ตกลงไปในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็นอันว่าหมดเรื่อง หมดปัญหาของคนเรา “คน”ก็คือปริวรรต ของธาตุ 6 กอง “คนเรา” บางเวลาก็เป็นเพียงธาตุทั้ง 6 กอง ๆ กัน บางเวลาก็ขยับกระดุกกระดิกขึ้นมาเป็นอายตนะ บางเวลาก็ปรุงกันขึ้นเป็นก้อน ๆ กลุ่ม ๆ คือ เป็นขันธ์ บางเวลาก็เกิดเป็นอุปาทานขันธ์ ยึดมั่นเป็นตัวกู ยึดมั่นเป็นของกูคอยดูให้ดีว่า ตัวเองกำลังเป็นอย่างไร ถ้าจิตว่างออกไปจากการยึดถือว่าตัวตนได้ อย่างนั้นก็เป็นโลกุตระ ระดับใดระดับหนึ่ง ระดับโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหันต์ คือ จิตว่าง จากการที่จะไปมีอะไรเป็นตัวเป็นตน หรือเป็นของตน หรือเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือของตน โดยทั่วไป สัตว์โลกตกอยู่ในกามาวจร สัตว์ทั้งหลายที่มีชีวิต ทั้งมนุษย์ สัตว์เดียรัจฉาน และทั้งเทวดานี้ ส่วนมากทั้งหมดนั้นเป็นกามาวจร คือ มีจิตที่เคยชินแต่ที่จะเป็นกาม ตกไปในอารมณ์ที่เป็นกามก็เรียกว่า กามาวจร ปรมัตถสภาวธรรม เป็นอุบายออกเสียได้จากทุกข์ อุบายหรือวิธีที่จะออกเสียได้จากสิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ปรมัตถสภาวธรรม ออกมาได้ ได้ผลเป็นความพ้นทุกข์ ก็เรียกว่า ปรมัตถสภาวธรรม แต่ว่าสิ่งที่ต้องรู้กันจริงๆ คือ เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องขันธ์ เรื่องอุปาทานขันธ์ 4 เรื่องนี้สำคัญที่สุด ถ้าทำให้ไม่ปรุงเป็นความยึดมั่นเป็นอุปาทานขันธ์ นั้นก็คือดับทุกข์ คือ หยุดเสียซึ่งความทุกข์นั่นเองรู้เรื่องธาตุ ปรุงเป็นทุกข์แล้วจะรู้เรื่องอริยสัจง่าย ทำอย่างไรจึงจะทำลายสิ่งที่ทำให้ทุกข์ได้ก็คือ อยู่ให้ถูกต้อง ตามหลักแห่งอริยมรรคมีองค์แปดประการ คือ อยู่โดยมีวิชชา มีปัญญาแล้วจะทำถูกหมด คือ มีสัมมาทิฐิให้ถูกต้องแล้ว ความปรารถนา การพูดจา การงาน การหาเลี้ยงชีพ การพยายาม ความมีสติมีสมาธิถูกหมด เมื่ออยู่อย่างถูกหมดตลอดเวลา มันก็ไม่โง่ที่จะเกิดความปรุงแต่งเป็นอุปาทาน ก็เลยไม่เป็นทุกข์สรุปภาวะของ “คน” ตามโอกาส คน ในโอกาสหนึ่งเป็นเพียงธาตุ หลาย ๆ ธาตุ กองรวม ๆ กันอยู่ บางโอกาสเป็นตัวอายตนะ บางโอกาสเป็นขันธ์ บางโอกาสคือสัตว์ที่ยังมีความทุกข์อยู่เพราะความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ทั้ง 5 นั่นเอง (พุทธทาสภิกขุ, 2005 : 9-55)

ซึ่งในประเด็นนี้ สอดคลองกับ หนังสือ พุทธธรรม, คำสอนของพระพุทธเจ้า มีจุดหมายเพื่อช่วยให้ผู้ปฏิบัติรู้สภาพความจริงของชีวิตที่มีปัญหา คือทุกข์ และกำจัดสาเหตุของปัญหานั้น คือสมุทัย จนถึงภาวะที่หมดปัญหา คือ นิโรธ ซึ่งเป็นแนวคำสอนตามหลักอริยสัจ 4 กล่าวได้ว่าอริยสัจ 4 เป็นหลักคำสอนที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ใช้ในการพัฒนาสังคมโดยกรอบของอริยสัจ 4 เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ปัญหาตามระบบแห่งเหตุผล เป็นระบบวิธีแบบอย่าง ซึ่งวิธีการแก้ปัญหาใด ๆ ก็ตามที่จะมีคุณค่าและสมเหตุผลจะต้องดำเนินไปในแนวเดียวกันเช่นนี้เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เองโดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ไม่ต้องอ้างอำนาจดลบันดาลของตัวการพิเศษเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคนไม่ว่ามนุษย์จะเตลิดออกไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัวกว้างขวางมากมายเพียงใดก็ตามแต่ถ้าเขายังจะต้องมีชีวิตของตนเองที่มีคุณค่าและสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกเหล่านั้นอย่างมีผลดีแล้วเขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป เป็นหลักความจริงกลาง ๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิต หรือเป็นเรื่องของชีวิตเองแท้ๆไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปวิทยาการ หรือดำเนินกิจการใด ๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตน และไม่ว่าศิลปะวิทยาการ หรือกิจการต่าง ๆ นั้นจะเจริญขึ้นเสื่อมลง สูญสลายไปหรือเกิดมีใหม่มาแทนอย่างไร ๆ ก็ตาม หลักความจริงที่เรียกว่าอริยสัจนี้ก็จะคงยืนยงใหม่และใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอดทุกกาล อริยสัจ คือ ความจริงอย่างประเสริฐหรือความจริงของพระอริยะ เป็นความจริงที่ทำคนให้เป็นพระอริยะ เป็นหลักธรรมที่จำเป็นทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังพุทธ - วจนะ ที่ว่าภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์คนเหล่าใดและคนเหล่าใดจะเป็นมิตรอำมาตย์ญาติสาโลหิตก็ตามให้ความสำคัญคำที่ควรรับฟังเธอทั้งหลายพึงชักชวนคนเหล่านั้นให้ตั้งมั่นให้ดำรงอยู่ในการรู้อริยสัจ 4 ประการ ตามความเป็นจริง อริยสัจ เป็นหลักความจริงแห่งชีวิตมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นถึงหลักการแก้ปัญหาชีวิตหรือเป็นวิธีการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ โดยการสืบสาวหาต้นตอของปัญหา เพื่อต้องการรู้ว่าปัญหานั้นมาจากตรงไหนและจะแก้ไขอย่างไรโดยจัดระเบียบวิธีแก้ไว้อย่างเป็นระบบ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2003 : 905-910)

ทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า รู้สึกว่าทั้งท่านได้อธิบายเรื่องภาวะพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่า “คน” ได้ประทับใจและชื่นชมทั้งสองท่าน การที่ทั้งสองท่านได้อธิบายอย่างนี้ก็แสดงให้เห็นว่าทั้งสองท่านเป็นผู้มีภูมิความรู้เกี่ยวกับเรื่องกรรมเป็นอย่างดี ในส่วนมีมุมมองที่แตกต่างกันนั้นคงเป็นเพราะทั้งสองท่านมีองค์ความรู้จากภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองท่านยังสามารถที่จะตีความและเข้าใจ ในเนื้อหาได้ไม่ยาก เพราะเกิดความเข้าใจในธรรมชาติของคนแล้ว เมื่อเกิดความเข้าใจได้ไม่ยาก ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติธรรมและเข้าถึงในสารัตถะธรรมได้โดยง่าย เนื้อหาทั้งหมดที่ท่านเขียนมานั้นย่อมเกิดประโยชน์สูงสุดโดยแท้ และสามารถน้อมนำไปปฏิบัติ เพื่อเข้าสู่ความเข้าใจในส่วนที่สอง ต่อไป

ส่วนที่ 2 เรียนพุทธศาสนาใน 15 นาที เพราะเหตุใด ท่านจึงต้องเขียนบอกว่าเรียนพระพุทธศาสนาใน 15 นาที ครั้งแรกก่อนที่ผู้ศึกษา จะได้เริ่มศึกษาอ่านเนื้อหาในเล่ม ก็มีความเคลือบแคลงใจสงสัยอยู่เช่นกันว่าจะเป็นไปได้อย่างไร เรียนพุทธศาสนาใน 15 นาที เพราะหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีตั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์ เวลาเพียง 15 นาที ไม่มีทางเรียนได้จบครบทุกเนื้อหาแน่นอน แต่เมื่อได้อ่านเนื้อหาโดยละเอียด จึงได้ทราบว่า ท่านสอนเราเฉพาะในหลักธรรมที่เป็นแก่นธรรมจริง ๆ โดยเริ่มจากกฎแห่งกรรม ทำไมถึงต้องเริ่มจากหลักธรรมเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ เพราะถ้าหากคนเรา ไม่มีความเกรงกลัวต่อบาปกรรม ก็จะกระทำทุกสิ่งอย่างตามความต้องการของตนเอง โดยไม่มีความละลายเกรงกลัวต่อบาปกรรมใด ๆ เลย ก็จะส่งผลให้สังคมมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวาย ไม่มีจบสิ้น ต่อมาด้วยหลักอนัตตา คือไม่ใช่ตัวตน ทุกสิ่งคือความว่างเปล่า อย่าได้เข้าไปยึดมั่นถือมั่น อันจะนำมาซึ่งการเกิด อริยสัจ 4 ตามมา และหลักอริยสัจนี่เองที่เป็นหัวใจหลักสำคัญของศาสนาพุทธ ซึ่งแม้กระทั่งนักวิทยาศาสตร์เองก็ยังให้การยอมรับว่าเป็นเหตุเป็นผล และสามารถพิสูจน์ได้ ไม่จำกัดกาล ผู้ศึกษาขอน้อมบูชาและเทิดทูนองค์พ่อพุทธทาสไว้เหนือเศียร และขอยกย่องท่านเป็นพระอริยะสงฆ์บรมครู ที่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาหลักธรรมคำสอนได้อย่างตรงจุดของทุกชีวิตคน นั่นก็คือ ความพ้นทุกข์ และผู้ศึกษาเองก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ปรารถนาความหลุดพ้นนั้นเช่นกัน และจะเดินตามทางที่องค์พ่อพุทธทาสได้สอนไว้ทุกประการ หลักกรรม ทรงสอนเป็นใจความว่า สุขทุกข์ เป็นผลเกิดมาจากเหตุของมันเอง ได้แก่ การกระทำของผู้นั้น ผลเกิดจากการกระทำของผู้ใดผู้นั้นต้องได้รับอย่างแน่นอน และยุติธรรม ไม่มีใครอาจสับเปลี่ยนตัวผู้ทำกับตัวผู้รับ หรือมีอำนาจเหนือกฎอันนี้ได้ นี่เรียกว่า ลัทธิกรรม มีเป็นหลักสั้นๆ ว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน หมุนไปตามอำนาจเก่า ซึ่งในระหว่างนั้นก็ทำกรรมใหม่เพิ่มเข้า อันจะกลายเป็นกรรมเก่าต่อไปตามลำดับ เป็นเหตุและผลของกันและกัน ไม่รู้จักสิ้นสุด คาบเกี่ยวเนื่องกันเหมือนลูกโซ่ไม่ขาดสาย เราเรียกความเกี่ยวพันอันนี้กันว่าสังสารวัฏ หรือสายกรรม มันคาบเกี่ยวกันระหว่างนาทีนี้กับนาทีหน้า หรือชั่วโมงนี้กับชั่วโมงหน้า วันนี้กับวันหน้า เดือนนี้กับเดือนหน้า ปีนี้กับปีหน้า จนถึง ชาตินี้กับชาติหน้า สับสน แทรกแซงกัน จนรู้ได้ยากว่าอันไหนเป็นเหตุของอันไหนกันแน่ จึงคล้ายกับว่า มีใครคอยบันดาลสายกรรมประจำบุคคลหนึ่ง ๆ ย่อมผิดจากของอีกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้น ต่างคนจึงต่างเป็นไปตามแนวกรรมของตนไม่เหมือนกัน กรรมเป็นเหตุสุขและทุกข์ เป็นผลเกิดมาแต่กรรมนั้น ๆ หลักอนัตตา ทรงสอนอีกว่า ไม่มีพระเจ้าผู้สร้างไม่มีสิ่งอันควรเรียกได้ว่า ตัวตน สรรพสิ่งไม่มีผู้ใดสร้าง เกิดขึ้นแปลก ๆ ก็เพราะปัจจัยตามธรรมชาติ ที่จะต้องค่อย ๆ แปรไปตามลำดับ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยไม่อยู่ในอำนาจของใคร เรียกว่า มันเป็นอนัตตา หลักอนัตตานี้ จึงมีแต่ในพุทธศาสนา ไม่มีในศาสนาอื่น อันสอนว่าทุกสิ่งพระเจ้าสร้างขึ้นเป็นตัวตน และอยู่ใต้อำนาจพระเจ้า ผู้เป็นเจ้าแห่งตัวตนทั้งหลายทรงสอนว่า ไม่มีตัวตนซึ่งเที่ยงและยั่งยืน สิ่งหนึ่งย่อมเกี่ยวเนื่องมาแต่อีกสิ่งหนึ่ง และสิ่งนั้นก็เกิด ทยอยมาแต่สิ่งอื่น แม้สิ่งอื่นนั้นก็เกิดทยอยมา แต่สิ่งอื่นอีก ตั้งต้นมานานซึ่งไม่มีใครกำหนดได้ และจะเกิดสืบต่อกันไปข้างหน้า อีกเท่าไรแน่ ก็กำหนดมิได้เหมือนกัน

กฎข้อนี้เป็นไปทำนองเดียวกันทั้งสิ่งที่มีวิญญาณและที่หาวิญญาณมิได้ สำหรับสิ่งที่หาวิญญาณมิได้จักยกไว้ เพราะไม่เกี่ยวกับสุขทุกข์ ส่วนสิ่งที่มีวิญญาณ เช่น มนุษย์ สัตว์เดรัจฉานทั่วไป เป็นสิ่งควรเรียนรู้ เพราะเกี่ยวกับสุขทุกข์ในชีวิต มนุษย์เราเกิดจากการรวมพร้อมแห่งรูปธาตุ (Physical Element) และนามธาตุ (Metal Element) อันมีประจำอยู่ธรรมดาในโลกนี้ เมื่อสองอย่างนี้ยังประชุมกันเข้าไม่ได้อย่างเหมาะส่วน ก็เป็นมนุษย์ขึ้นเช่นเดียวกับพืชพรรณไม้ ที่อาศัยดินฟ้าอากาศและเชื้อในเมล็ดของมันเองงอกงามกลายเป็นต้นไม้ใหญ่โตขึ้นได้ รูปธาตุและนามธาตุนั้น แต่ละอย่างก็ล้วนเกิดมาจาก การรวมพร้อมของพืชอื่นอีกต่อหนึ่ง เกิดสืบต่อกันมาเป็นลำดับจนกว่า จะเหมาะสำหรับผสมกันเข้า ในรูปใหม่เมื่อใด รูปธาตุในกายนี้ เช่น พืชและสัตว์เนื้อซึ่งอาศัยสิ่งอื่น เกิดมาแล้วหลายต่อหลายทอด จนมาเป็นเชื้อบำรุงร่างกายนี้ โดยเป็นเชื้อให้เกิดและบำรุงส่วนเล็กที่สุดของร่างกาย (Cell) ที่สำหรับจะเป็นเนื้อหนัง กระดูก ผม ขน เล็บ ฟัน โลหิต และอื่น ๆ ในร่างกายเรา ธาตุลมอันเกิดขึ้นจากธรรมชาติส่วนอื่น ๆ ก็ได้ ใช้เป็นลมหายใจเข้าไปบำรุงโลหิต ส่วนนามธาตุนั้น ยิ่งละเอียดมาก นามธาตุอาศัยอยู่ได้เฉพาะในรูปธาตุ ที่ได้ปรับปรุงกันไว้เหมาะเจาะแล้ว และมีหน้าที่บังคับรูปธาตุ พร้อมทั้งตนเองให้ตั้งอยู่หรือเป็นไปต่าง ๆ ตลอดเวลาที่เข้ามา เนื่องเป็นอันเดียวกัน ความรู้อันนี้ ทำให้พระองค์ทรงรู้จักโลกดีพอที่จะตีปัญหาที่สองออกได้ รวมใจความสั้น ๆ ได้ว่า สิ่งซึ่งเกิดมาจากสิ่งอื่น ซึ่งไม่เที่ยงถาวร ทั้งอาการที่สืบทอดกันมาก็ไม่ถาวรแล้ว สิ่งนั้นจะเที่ยงถาวรอย่างไรได้ ย่อมกระสับกระส่าย โยกคลอน แปรปรวนไปตามกัน สิ่งที่แปรปรวน ไม่คงที่ ย่อมก่อให้เกิดภาวะชนิดที่ทนได้ยาก คือ ทำให้เจ้าของได้รับความไม่พอใจ เสียใจและเป็นทุกข์ เมื่อเราเข้าไปผูกใจในสิ่งใด สิ่งนั้นก็ไม่เป็นนายบังคับใจเราให้อยาก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว ให้เหี่ยวแห้ง หรือให้อาลัยถึงมันได้ เราจะอยู่เป็นสุข เมื่อใจหลุดพ้นแล้ว ก็เป็นอันว่า ไม่มีอะไรมาทำให้เรากลับเป็นทุกข์ได้อีกจนตลอดชีวิต ความยึดถือหรืออุปาทาน เราจะมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่า สภาพแห่งทุกข์มีอยู่ในโลกนี้จริงแต่บุคคลผู้จะรับทุกข์นั้น หามีไม่ ถ้าหากเขาจะไม่เข้าไปรับเอา ด้วยความเข้าใจผิดว่าสิ่งนั้นเป็นสุขและอยากได้ หรือหวงแหน จนเกิดการยึดมั่นหรือเข้าใจไปว่า ทั้งเขา ทั้งมัน เป็นตัวตน ที่จะอยู่ในอำนาจของตนได้ทุกอย่าง ตามแต่จะปรารถนา น่าสลดใจที่พวกเราพากันสมมติเอาสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ว่างเปล่า” ให้เป็นตัวเป็นตนขึ้น แล้วทำใจตนเองให้ดิ้นรน ก่อความยุ่งยากให้เกิดขึ้นในใจ รัก เกลียด โกรธ กลัว ไปตามฉากแห่งความแปรปรวนของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งที่แท้มันเป็นของ “ ว่างเปล่า” อยู่ตลอดเวลา ตามที่พระองค์ตรัสไว้นั่นเอง คำว่า “ว่างเปล่า” ในที่นี้ คือไม่มีแก่นสาร ตัวตน ที่จะมายืนยันกับเราว่า เอาอย่างนั้นอย่างนี้กันได้ เพราะของทุกอย่างล้วนมีสิ่งอื่นปรุงแต่งค้ำจุนกันมาเป็นทอด ๆ จึงตั้งอยู่ได้ พร้อมกับการค่อย ๆ แปรไป สิ่งที่สิ่งอื่นปรุงแต่ง จึงเป็นของว่างเปล่า ไม่มีน้ำหนัก ไม่มีอิสระแก่ตน ใครจะเอาสัญญามั่นเหมาะกับสิ่งเหล่านั้นอย่างไรได้ ในเมื่อทั้งผู้ถือสัญญาและผู้ให้สัญญา ก็ล้วนแต่ ไม่มีความเป็นใหญ่แก่ตน หรือมีความเป็นตัวเป็นตน ไปตาม ๆ กันทั้งนั้น ผู้ที่ขืนเข้าไปสัญญา หรือยึดมั่นในสัญญา ก็เท่ากับเอาความว่างเปล่าไปผูกพันกับความว่าง จะได้ผลอันพึงใจจากอะไรเล่า ทั้งนี้ ก็เพราะการหลงยึดมั่นของว่าง ขึ้นเป็นตัวตน เราเรียกกันว่า อุปาทาน วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นนั้น

เรียกว่า อุปาทานขันธ์ มี 5 อย่างคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพราะฉะนั้นจึงตรัสรู้ว่า ขันธ์ทั้ง 5 เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น อันเป็นทุกข์หลักอริยสัจ เราจะเรียนรู้หลักความจริงเหล่านี้ ได้จากโรงเรียนคือ ร่างกายเรานี้ ของใครก็ของมัน ต้องอาศัยร่างกายเป็นที่ค้นหาความจริง เป็นครูสอนความจริง เพราะร่างกายนี้มีลักษณะพร้อมทั้งเหตุและผล พอเพียงที่จะให้เราศึกษาหาความรู้ และทำความมั่นใจ ให้แก่เราได้ พระองค์จึงตรัสไว้ว่า ในร่างกายที่ยาววาหนึ่งนี้ อันมีพร้อมทั้งสัญญาและใจ ฉันได้บัญญัติโลก (คือ ความทุกข์) ได้บัญญัติให้โลกสมุทัย (คือ เหตุให้เกิดทุกข์) ได้บัญญัติให้โลกนิโรธ(คือ ความดับ ไม่เหลือแห่ทุกข์) และได้บัญญัติโลกนิโรธคามินีปฏิปทา (คือ การทำเพื่อให้ถึง ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น) ไว้ในที่นี้ ตรัสเรียกสภาพธรรมดา อันเต็มไปด้วยทุกข์ว่า โลก เรียกความอยาก ทะเยอทะยานของสัตว์โลก เพราะความยึดมั่นเข้าใจผิดว่า เหตุให้เกิดโลก เรียก การดับความอยากเสียแล้ว อยู่สงบเป็นสุขใจ เพราะไม่ยึดมั่น และเข้าใจถูกในสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นที่ดับของโลก และทรงเรียกมรรคมีองค์แปดประการว่าเป็นวิธีให้ถึงความดับของโลกนั้น เป็นสิ่งที่สัตว์ทุกคนควรกระทำเป็นหน้าที่ประจำชีวิตของตน เป็นอันว่าหลักใหญ่ของพุทธศาสนา คือ การสอนให้ดับทุกข์ภายในใจ ด้วยการศึกษาหาความจริงในกายตน และหยั่งรู้ไปถึงสิ่งและบุคคล ที่แวดล้อมตนอยู่ตามเป็นจริง ไม่ติดมั่นจนเกิดทุกข์ เพราะเห็นกฎแห่งอนัตตาแล้วมีใจปลอดโปร่งสบาย การไม่ยึดมั่นว่าเป็นตัวตน อันจะก่อให้เกิดการเห็นแก่ตนนั้น เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นหรือแก่โลกทั้งสิ้น คือ ตนเองจะเป็นผู้สงบ เยือกแสนจะเย็น ส่วนผู้อื่นนั้น นอกจาก ไม่ถูกผู้นั้นมาเบียดเบียนแล้ว ยังอาจประพฤติตามเขาจนได้รับความสุขอย่างเดียว ไฟทุกข์ของโลกจะดับสนิท หลักธรรมทั้งหลาย แม้จะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน รวมลงได้ในหลัก คือ ความดับทุกข์ ทั้งสิ้น ความรู้ชนิดนี้ ย่อมนำให้เกิด ความเมตตาสงสารเพื่อนที่กำลังอยู่ในทะเล แห่งสังสารวัฏ ด้วยกันอย่างแรงกล้า เพราะฉะนั้น เมตตา จึงเป็นหลักสำคัญ ในพุทธศาสนา อีกประการหนึ่งหลักโลกิยะและโลกุตตระ โลกิยะ คือ ผู้พ้นจากโลก พระองค์ทรงค้นพบว่า มันคือความทุกข์ทรมานของผู้เข้าใจผิด หลงเข้าไปยึดถือ เป็นของน่าสะอิดสะเอียน และตรงกันข้ามกันกลับเป็นของเบาสบาย สำหรับผู้ไม่หลงยึดถือ หรือสลัดทิ้งเสียได้แล้วนี้เรียกว่า ทรงค้นพบ โลกุตรธรรม เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนา ก็คือ คำสอนให้สลัดความทุกข์ออกทิ้งเสีย ให้พ้นจากความทุกข์อันเป็นของมีประจำอยู่ในโลก โลกุตรธรรมหรือนิพพานที่แท้จริง จะมีแต่ในพุทธศาสนาพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ หลักแห่งพุทธศาสนาแปลกจากศาสนาอื่นทั้งหลาย โดยเป็นศาสนาแห่งวิชาความรู้ ที่ทนต่อการพิสูจน์ของใคร ๆ ได้ทั้งสิ้น ดังที่ตรัสไว้ว่า ธรรมในพุทธศาสนา ย่อมทนต่อการพิสูจน์ได้ คือ ท้าให้ใครพิสูจน์ได้ทุกอย่างจนผู้พิสูจน์พ่ายแพ้ตนเองหมด มานะ กลับใจ ยอมนับถือพุทธศาสนา กล่าวกันว่าพุทธศาสนา เหมือนหรือเข้ากันได้กับวิทยาศาสตร์นั้น มีผู้ตีความกันว่า เพราะพุทธศาสนาแยกสังขารร่างกายออกวิเคราะห์หาความจริงเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์แผนปัจจุบัน แยกธาตุต่าง ๆ ออกหาคุณสมบัติชั้นละเอียด คำกล่าวนั้น ยังไม่เพียงพอกับคุณค่าอันสูงสุดแท้จริงของพุทธศาสนา เพราะถ้ากล่าวเช่นนั้นแล้ว วิชาสรีรศาสตร์หรือแพทย์ศาสตร์อันเกี่ยวกับการแยกร่างกายก็จะกลายเป็นพุทธศาสนาไปส่วนหนึ่งด้วย ที่แท้ควรกล่าวว่าเหมือนกัน

โดยที่หลักวิทยาศาสตร์ ก็ทนต่อการพิสูจน์ ได้ทุกทางจนหมดความสงสัย (พุทธทาสภิกขุ, 2005 : 56-78) ซึ่งในประเด็นนี้ สอดคลองกับหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, กรรมหรือการกระทำทั้งดีและชั่วที่บุคคลได้ทำไว้ทั้งในปัจจุบัน และที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย คือถ้าพูดถึงการกระทำเมื่อไรก็เมื่อนั้นแหละจะเป็นอดีต ปัจจุบันหรืออนาคตก็ตาม การกระทำนั้น ๆ เป็นกรรมทั้งสิ้นพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องกรรมไว้ในหนังสือเรื่อง กรรมของชาวพุทธ “ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง” ว่า ถ้าชาวพุทธตั้งอยู่ในหลักที่ถูกต้องแล้ว ก็จะเชื่อในเรื่องกรรมหวังผลจากกรรม คือ หวังผลจากการกระทำด้วยความเพียรพยายามของตนโดยใช้สติปัญญาพิจารณาตามเหตุตามผล ซึ่งจะทำให้เราสามารถพัฒนาตนเองได้ไม่มัวมาตื่นข่าวมงคล ทำให้ต้องเสียเวลาซึ่งหาประโยชน์อันใดมิได้ เสียเวลาพัฒนาตนเองไปกับการหวังพึ่งปัจจัยจากภายนอก ความเชื่อเรื่องกรรมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากสำหรับความเป็นชาวพุทธ หากเราจะเชื่ออะไรเป็นพิเศษออกไปโดยไม่มีความหนักแน่นในการทำความดี โดยนั่งคอยนอนคอยโชค หวังผลจากการดลบันดาลเท่านั้น ก็เป็นอันว่า ขัดต่อหลักความเชื่อในเรื่องกรรม ซึ่งหมายถึงการกระทำ เมื่อไม่ได้ผลดังที่รอ การคอย ก็คือการสูญเปล่านั่นเอง อาจจะกล่าวได้ว่าควรอยู่กับความเป็นจริงปัจจุบันคนส่วนมากหลงใหลในทางสิ่งที่ทำให้ตนเองเกิดความทุกข์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2000 : 290-295)

ทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า นักปราชญ์ทั้งสองท่านมีการให้เหตุในเรื่องกรรมที่ค่อยข้างจะคล้ายคลึงกันดังนี้ คือ ท่านพุทธทาสภิกขุ จะเน้นไปในทางการส่งผลของกรรม โดยการทำกรรมในนาทีนี้ย่อมส่งผลกรรมถึงนาทีถัดต่อมา ทำชาตินี้ส่งผลถึงชาติหน้า ส่วนท่านพระธรรมปิฎก "กรรมของชาวพุทธ" นี้ก็มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ กฎแห่งกรรมที่ให้ผลแก่ผู้ที่กระทำความดี คือ ไม่เบียดเบียนหรือไม่ละเมิดความเป็นเจ้าของของผู้อื่นให้ได้รับผลกรรมที่ดี กับกฎแห่งกรรมที่มีไว้ลงทัณฑ์ สำหรับผู้ที่กระทำความชั่ว คือ เบียดเบียนหรือละเมิดความเป็นเจ้าของ ของผู้อื่น ให้ได้รับผลกรรมที่ชั่ว แต่สิ่งที่ทั้งสองท่านให้ทัศนะเหมือนกันคือ บุคคลใดก่อกรรมใดไว้ ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นตามเหตุและผล ส่งต่อไปทุกภพชาติ เป็นเครื่องก่อให้เกิดสังสารวัฏเป็นเหตุก่อให้เกิดความทุกข์

สรุป

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ จากการศึกษา ผลงานของหลวงพ่อพุทธทาส ที่ท่านได้บรรยายในโอกาสต่าง ๆ ตามที่สำนักพิมพ์ไพลิน นำมารวบรวมตีพิมพ์ในเล่มเดียวกันโดยใช้ชื่อหนังสือว่า สิ่งที่เรียกว่า “คน” ซึ่งไม่มีใครที่กล้าคิดหรือมีทรรศนะแบบท่านพุทธทาสที่จะเจาะลงลึกถึงแก่นแท้แก่นธรรมในพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติจริง ๆ จึงมีผลกระทบในแง่ของความคิดต่าง จากนักวิชาการศาสนาและผู้ศึกษาธรรมะที่ให้ความสนใจจึงมีการวิจารณ์ตามความรู้และความเข้าใจของตน

จุดที่ควรพิจารณา ตามที่ได้ศึกษา เรื่อง สิ่งที่เรียกว่า “คน” ผู้ศึกษานั้นมีความเห็นด้วยกับท่านพุทธทาสว่า โดยแท้จริงแล้ว สิ่งที่เรียกว่า คน นั้น ไม่มีสิ่งใดที่น่ายึดมั่นถือมั่นเลย

เพราะทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นอนัตตา เป็นความว่างเปล่า เป็นเพียงธาตุ 4 ขันธ์ 5 ที่มากองรวมกัน เพียงชั่วครั้งชั่วคราว เพียงแต่มีผัสสะมากระทบทางอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เกิดอุปาทานขันธ์ คือ ความรู้สึกยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นตัวกูของกู ซึ่งหากมองให้เห็นตามความเป็นจริงแล้ว ไม่มีสิ่งใดน่ายึดมั่นถือมั่นเลย

องค์ความรู้ใหม่

หนังสือเรื่อง “สิ่งที่เรียกว่า คน” ทำให้ได้รับองค์ความรู้ ดังนี้

1) การกระทำตามใจปรารถนาของเราอย่างเต็มที่นั้น อาจไปกระทบหรือคุกคามชีวิตของอีกคนหนึ่งก็เป็นได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นเสรีภาพที่แท้ของคนจึงไม่มี

2) คนต้องอยู่รวมกันในสังคม จำเป็นต้องเคารพในกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนรวม

3) สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่า “คน” จะดำรงอยู่ในโลกและจักรวาลอย่างไรให้สมดุล และเบียดเบียนกันให้น้อยที่สุด ในขณะที่ต้องตกเป็นทาสของของแรงขับภายใน และกฎเกณฑ์ภายนอก เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีอิสระอย่างเต็มที่ แต่มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตัวเองด้วยเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

_____. (2558). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.

_____. (2559). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

_____. (2546). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). พุทธธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พุทธทาสภิกขุ. (2005). การเกิดและการดับของกิเลส. กรุงเทพฯ: บริษัท ไพลิน บุ๊คเน็ต จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิจารณ์หนังสือ : Book Review
ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ

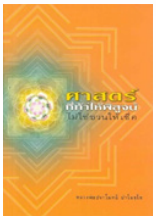

ชื่อผู้เขียน: หลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช

จิรานิตย์ อรรคนิตย์[1] และ จรัส ลีกา[2]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น[1,2]

Jiranit Arkanit[1] and Jaras LeeKa[2]

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus[1,2]

Corresponding Author, E-mail: saisandy2@hotmail.com

****

บทคัดย่อ

บทวิจารณ์หนังสือนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอถึงศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ พบว่าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของวิธีการปฏิบัติด้วยตนเองตามหลักพุทธจริยศาสตร์ 3 ระดับ คือ 1) ศีล เป็นเครื่องมือกำจัดกิเลสชั้นหยาบคือราคะและโทสะที่เกิดจากกายกรรมและวจีกรรมมีหิริและโอตตัปปะเป็นฐานและมีสติเป็นตัวกำกับ 2) สมาธิ เป็นความตั้งมั่นของจิตเป็นเครื่องมือกำจัดกิเลสชั้นกลาง คือ นิวรณ์ที่เกิดจากมโนกรรม และ 3) ปัญญาเป็นเครื่องชำระล้างกิเลสชั้นละเอียดคือมิจฉาทิฏฐิ และการปฏิบัติตามหลักพุทธจริยศาสตร์ 3 ระดับนี้จะทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับผลของการปฏิบัติด้วยตนเอง

คำสำคัญ: ศาสตร์; การพิสูจน์; ความเชื่อ

---

* ได้รับบทความ: 27 ตุลาคม 2564; แก้ไขบทความ: 23 มิถุนายน 2565; ตอบรับตีพิมพ์: 29 มิถุนายน 2565
Received: 27 October 2021; Revised: 23 June 2022; Accepted: 29 June 2022

Abstract

This book review aims to present the method to prove, not just to believe. It was found that the doctrine in Buddhism is to apply the self-practice by following the three levels of Buddhist ethics: 1)Precepts as a tool to eliminate basic defilements which are lust and anger arising from body and verbal acts. These acts are based on moral shame (Hiri) and moral dread (Ottappa) and leaded by Mindfuiness (Sati). 2) Meditation is mind determination to eliminate the medium defilement which is Nivarana arising from mental formation. 3) Wisdom is tool to eliminate the finer defilement which is wrong belief. Practicing these three levels of Buddhist ethics will allow practitioners to receive results for themselves.

Keywords: Science; Proof; Belief

บทนำ

หนังสือเรื่อง “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” เป็นหนังสือบางส่วนจากพระธรรมเทศนาของหลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช พิมพ์ครั้งที่ 1 เดือนมิถุนายน 2560 จำนวนพิมพ์ 10,000 เล่ม จำนวน 95 หน้า จัดพิมพ์โดยมูลนิธิสื่อธรรมหลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช เป็นหนังสือจัดพิมพ์จำหน่ายเพื่อเป็นธรรมทานห้ามพิมพ์จำหน่ายและห้ามคัดลอกหรือตัดตอนไปเผยแพร่ทางสื่อทุกชนิดโดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้เขียน หรือมูลนิธิสื่อธรรมหลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช ผู้สนใจอ่านหรือฟังพระธรรมเทศนา สามารถดาวน์โหลดได้จาก www.dhamma.com ติดต่อมูลนิธิได้ที่ www.facebook.com/LPPramoteMediaFund หรือ โทรศัพท์ 02-012-6999 เหตุผลสำคัญในการเลือกหนังสือเล่มนี้มาวิจารณ์เพราะจากคำนำของหลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช เมตตาสั่งสอนธรรมะมาเป็นระยะเวลาหลายสิบปีไม่ว่าจะเป็นการแสดงธรรม ณ สถานที่ใดเวลาใด ก็จะมีเนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่การเริ่มต้นภาวนาจนถึงการหลุดพ้น และหนังสือเล่มนี้เมื่ออ่านแล้วจะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติ เพราะธรรมะนั้นไม่ว่าจะมองมุมใดล้วนเป็นศาสตร์ที่ต้องพิสูจน์ได้ด้วยตนเองไม่ใช่การฟังจากสิ่งที่เล่าขานกันมาเพื่อชวนให้เชื่อ ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงมีความเหมาะสมต่อผู้อ่านทุกเพศวัยที่สามารถศึกษาธรรมะสั้นๆ ที่มีสำนวนการสื่อภาษาที่เรียบง่ายต่อการเข้าใจ และนำไปสู่วิธีปฏิบัติเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

โครงสร้างหนังสือ

การวิจารณ์หนังสือเรื่อง “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” เป็นหนังสือบางส่วนจากพระธรรมเทศนาของ หลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชโช ซึ่งมีเนื้อหาที่บรรจุอยู่ในเล่มนี้ จำนวน 20 ตอน ซึ่งแต่ละตอนมีเนื้อหาที่สรุปได้ ดังนี้

1. สัตว์นั้นเกิดอยู่ในภพอะไรก็ติดใจอยู่ในภพอันนั้น สรุปได้ว่า สัตว์ที่ยังมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ เพราะอำนาจของวิบากกรรมแต่ถ้ามีจิตปรารถนาเพื่อหลุดพ้นจากภพภูมิเดิมที่เป็นอยู่จะต้องพัฒนาตามขั้นตอน ดังนี้ 1) การฝึกจิตให้เกิดสมาธิในฝ่ายของสมถกรรมฐานจนได้ฌานเพราะด้วยอำนาจของฌานนี้จะทำให้มนุษย์พัฒนาตนไปเกิดในพรหมโลก 2) การเจริญปัญญาด้วยวิธีการของวิปัสสนาภาวนาด้วยพิจารณาเห็นความจริงของรูปนามแล้วยกจิตขึ้นสู่ไตรลักษณ์จนเข้าถึงพระนิพพานด้วยกระบวนการทั้ง 2 นี้ จะทำให้สัตว์ (มนุษย์) พ้นจากภพภูมิเดิมของตน

2. เนื้อแท้ของพุทธศาสนา คือ สัมมาทิฏฐิ สรุปได้ว่า สัมมาทิฏฐิ เป็นมรรคองค์ที่ 1 ในมรรคมีองค์ 8 การจะบรรลุธรรมขั้นสูงจนถึงพระนิพพานจะต้องเริ่มต้นที่การปรับความเห็นของตนให้ตรง ด้วยการทำลายวิปลาส ความเห็นคลาดเคลื่อนต่าง ๆ ออกจากตนเอง เพราะเมื่อมีจิตวิปลาสก็นำไปสู่สัญญาวิปลาส เป็นการจำที่ผิดเพราะอำนาจของอวิชชา ดังนั้นต้องฝึกตนเพื่อเอาปัญญาเป็นตัวล้างความเห็นผิด เอาศีลทำให้กายวาจาเรียบร้อย และเอาสมาธิทำให้จิตใจเรียบร้อย ด้วยเหตุนี้สัมมาทิฏฐิจึงเป็นเนื้อแท้ของพุทธศาสนา

3. ลงมือปฏิบัติจนเห็นผลของการปฏิบัติแล้วเราจะรักพระพุทธเจ้า สรุปได้ว่า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมะปานกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา ไม่ใช่เป็นหลักธรรมที่ยากจนทำอะไรไม่ได้ และก็ไม่ง่ายแบบไม่ต้องทำอะไรก็ได้ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นหลักการที่ต้องลงมือปฏิบัติ พิสูจน์ และรู้ได้ด้วยตนเอง เมื่อผลของการปฏิบัติเกิดแก่ผู้ปฏิบัติจริงก็จะทำให้ผู้นั้นมีความรักในพระพุทธเจ้า

4. โสดาปัตติผล เป็นอนันตริยกรรมฝ่ายดี สรุปได้ว่า พระโสดาบัน เป็นผู้ละสังโยชน์ได้ 3 คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาสและได้ชื่อว่าเป็นผู้เข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพาน ชีวิตหลังความตายจะไม่ไปเกิดในอบายภูมิ จะเป็นผู้มีกระแสจิตตรงต่อพระนิพพานอย่างแน่นอน ด้วยเกณฑ์ 3 ข้อ คือ เอกพีชี เกิดอีก 1 ชาติ จะบรรลุ โกลังโกละ เกิดอีก 2-3 ชาติหรือไม่เกิน 6 ชาติ ก็จะบรรลุ และสัตตักขัตตุปรมะ เกิดอีกไม่เกิน 7 ครั้ง ก็จะบรรลุพระอรหันต์

5. วิธีฝึกความรู้สึกตัว สรุปได้ว่า ความรู้สึกตัวก็คือความไม่หลงไป ไม่เผลอไป ไม่ลืมกาย ไม่ลืมใจ เป็นการฝึกของตนให้อยู่กับปัจจุบัน เพราะถ้าเราไม่ฝึกสติเราก็จะเผลอแต่เรื่องในอดีตจนทำให้จิตเศร้าหมอง และเมื่อจิตเผลอคิดเรื่องอนาคตก็จะทำให้เราเกิดความกังวลหวาดกลัว การฝึกจิตให้ตื่นรู้อยู่กับปัจจุบันจึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้าขาดสติจะทำให้เกิดความเสียแก่ตนเองและผู้อื่น

6. รู้สึกตัวเพื่อตัดชีวิตให้ขาดเป็นท่อนๆ เพื่อให้เห็นว่า จริงๆ ตัวเราไม่มี สรุปได้ว่า เป็นการฝึกตัวเราให้มีสติไม่ยึดติดในความมีตัวตนด้วยการตามรู้สภาวะการเกิดดับของจิต บางครั้งจิตเราจะหลงไปตามอำนาจของกิเลสโดยมีอายตนะเป็นสื่อให้จิตหลงไปตามอารมณ์ที่เสวยนั้น สุขบ้างทุกข์บ้าง แต่จิตที่หลงกับจิตที่ดับนั้นเป็นคนละดวงกัน การที่เราเห็นจิตที่รู้กับจิตที่หลงเป็นคนละดวงกัน เรียกว่า สันตติ คือความสืบเนื่องขาดลงแล้ว การภาวนาจนสันตติขาดคือการทำวิปัสสนาให้แจ้งว่า แม้ร่างกายนี้ก็มีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา แต่เพราะความต่อเนื่องหรือสันตติทำให้เราไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องฝึกสติเพื่อการตามรู้สันตติในกายและจิตตลอดเวลา

7. ถ้ามีสติ จากไม่มีศีลก็มีศีล จากไม่มีสมาธิก็มีสมาธิ จากไม่มีปัญญาก็มีปัญญา สรุปได้ว่า บุคคลที่ละเมิดศีลทางกาย วาจา ที่ถือเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างหยาบเพราะว่าบุคคลนั้นขาดสติ การขาดสติทำให้เป็นคนไม่ปกติด้วยการแสดงออกทางกายและวาจา ในลักษณะที่เป็นอกุศลกรรมเพราะขาดคุณธรรม คือ หิริและโอตตัปปะที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานของศีล บุคคลผู้ที่มีศีลไม่บริสุทธิ์จะทำให้จิตไม่มีสมาธิ จิตที่ไม่มีสมาธิก็จะขาดปัญญา ดังนั้นสติจึงเป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่ต้องมีเพื่อความเจริญงอกงามของ ศีล สมาธิ ปัญญา

8. กรรมฐานที่เหมาะสมของแต่ละคนขึ้นอยู่กับจริตนิสัยและวาสนาบารมี สรุปได้ว่า จริตนิสัยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ พวกทิฏฐิจริตกับพวกตัณหาจริต หมายถึงพวกคิดมากกับพวกโลภมาก พวกคิดมากให้ดูจิตดูธรรม จิตตานุปัสสนา ธรรมานุปัสสนา พวกโลภมากให้ดูกายดูเวทนา กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา อันนี้เป็นเรื่องจริตนิสัย ส่วนวาสนาบารมีเป็นกระบวนที่ได้รับจากการฝึกสมถกรรมฐานที่มีอารมณ์ 40 และการเจริญวิปัสสนากรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 ฝึกฝนจนเกิดสภาวะจิตมีความเข้มแข็งจึงได้ชื่อว่าบารมีแก่กล้า ควรที่จะบรรลุมรรคผลนิพพาน

9. จริตสำหรับการทำสมถะและวิปัสสนา สรุปได้ว่า กรรมฐานในสติปัฏฐาน 4 แยกเป็นกาย เวทนา จิต ธรรม กาย และเวทนานี่กลุ่มหนึ่ง จิตและธรรมเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง จริตนิสัยของคนเราในเวลาทำสมถะกับวิปัสสนานั้น การแยกจริตได้ดังนี้ จริตที่ใช้เวลาเราจะทำสมถะ มี 6 อย่าง คือ 1) ราคจริต 2) โทสจริต 3) โมหจริต 4) พุทธิจริต 5) วิตกจริต 6) สัทธาจริต ส่วนจริตที่ใช้ทำวิปัสสนา เราแยก 2 ส่วน คือ 1) ตัณหาจริต พวกรักสุขรักสบาย รักสวยรักงาม 2) ทิฏฐิจริต

10. วิธีการฝึกและประโยชน์ของสมาธิทั้ง 2 ชนิด สรุปได้ว่า สมาธิที่ถูกต้องมี 2 ชนิด ชนิดแรกทำเพื่อความสงบ ชนิดที่สองเพื่อใช้เจริญปัญญา สมาธิทั้ง 2 ชนิด มีประโยชน์ทั้งคู่ ประโยชน์ของสมาธิเพื่อความสงบนั้นทำให้จิตใจสดชื่นมีเรี่ยวมีแรงและพัฒนามนุษย์ให้เกิดในพรหมโลกเพราะอำนาจฌานที่เกิดสมาธิ ส่วนสมาธิที่ใช้เจริญปัญญาหรือเรียกว่า วิปัสสนา ฉะนั้นทำให้จิตใจฉลาดพิจารณาถึงกฎไตรลักษณ์จะพัฒนามนุษย์ให้บรรลุถึงพระนิพพาน

11. วิธีฝึกให้จิตตั้งมั่น มี 2 วิธี สรุปได้ว่า การฝึกจิตให้ตั้งมั่นมี 2 วิธี คือ 1) สมถกรรมฐานเป็นวิธีการทำให้จิตสงบด้วยการใช้อารมกรรมฐาน 40 เป็นเครื่องทำให้จิตสงบจนได้ฌาน ผลของการได้ฌานจะทำให้บุคคลนั้นเกิดในพรหมโลก 2) วิปัสสนากรรมฐาน ด้วยพิจารณาในสติปัฏฐาน 4 แล้วยกจิตขึ้นสู่ไตรลักษณ์ พิจารณาเห็นสภาวะของความเป็นจริงของสังขารที่เป็นไปตามสภาวะของกฎไตรลักษณ์นั้น

12. ลักษณะของจิตที่ตั้งมั่น สรุปได้ว่า การมีจิตตั้งมั่นเพราะเกิดจากการที่เรามีสมาธิที่ถูกต้องเป็นสัมมาสมาธิด้วยอาการที่สังเกตได้คือ จิตจะมีความตั้งมั่นอยู่กับตัวเอง จิตตั้งมั่นอยู่กับจิต เรียกว่า จิตใจอยู่กับเนื้อกับตัว ถ้าจิตตั้งมั่นด้วยพลังสมถกรรมฐานจิตจะตั้งอยู่ในองค์ฌานด้วยการเพ่งในอารมณ์ของสมถกรรมฐานทั้ง 40 อย่างใดอย่างหนึ่ง และจิตที่ตั้งมั่นด้วยพลังของวิปัสสนาด้วยการเจริญสติให้ตั้งมั่นด้วยการพิจารณาในไตรลักษณ์

13. ฝึกสมาธิสำคัญที่มีสติรู้ทันจิตไม่ใช่ท่าทางร่างกาย สรุปได้ว่า การทำสมาธิไม่จำเป็นที่จะต้องนั่งมือขวาทับมือซ้ายตามรูปแบบที่สอนกันมา การฝึกสมาธิอาจทำได้หลายวิธี เช่น ถ้าไม่ถนัดนั่งก็เดิน ไม่ถนัดเดินก็นั่ง สิ่งสำคัญไม่ใช่อยู่ที่ท่านั่งท่าเดิน สิ่งสำคัญคือ การกำหนดรู้ทันจิต หรือจิตตานุปัสสนา เมื่อจิตคิดก็ตามรู้จิตว่าคิดเรื่องอะไร เป็นกุศลหรืออกุศล ถ้าเป็นกุศลควรทำให้มากเจริญให้มาก แต่ถ้าเป็นอกุศลควรละและระวังจิตไม่ให้อกุศลธรรมเกิดขึ้นอีก

14. ได้สมาธิชนิดที่มีจิตตั้งมั่นมาใช้เจริญปัญญา สรุปได้ว่า การฝึกจิตให้เป็นสมาธิด้วยกระบวนการของสมถกรรมฐานเป็นอุบายเพื่อทำจิตใจให้สงบด้วยวิธีการต่าง ๆ หรือด้วยอารมณ์ของสมถกรรมฐาน 40 อย่าง มีอนุสสติ 10 เป็นต้น ด้วยวิธีการเพ่งหรือภาวนาให้จิตอยู่กับสิ่งนั้นจนได้ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ เมื่อจิตมีสมาธิแน่วแน่แล้วก็ยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาใช้ปัญญาพิจารณาถึงไตรลักษณ์ โดยมีสติเป็นฐานในการตามรู้กาย เวทนา จิต และธรรม และใช้ปัญญาพิจารณาถึงอิฏฐารมณ์ และอนิฏฐารมณ์ต่าง ๆ

15. เมื่อภาวนามากเข้าก็จะเห็นว่า สภาวธรรมต่างๆ เหมือนเล่นละครให้เราดู สรุปได้ว่า เมื่อจิตตั่งมั่นด้วยอำนาจของสมาธิแล้วจะต้องหมั่นในการเจริญภาวนาเพื่อรักษาดุลยภาพของจิตให้คงอยู่ในอัปปนาสมาธิ แล้วยกจิตสู่วิปัสสนาเพื่อพิจารณาสภาวธรรมที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ตามกฎของไตรลักษณ์ เช่น เมื่อทุกข์เกิดขึ้น ทุกตั้งอยู่ ทุกข์ก็ดับไป สุขเกิดขึ้น สุขตั้งอยู่ สุขก็ดับไป

16. ศีล สมาธิ ปัญญา ต้องพร้อม สรุปได้ว่า ศีลเป็นเครื่องชำระล้างราคะและโทสะที่เป็นกิเลสอย่างหยาบ สมาธิ เป็นความตั้งมั่นของจิต ซึ่งเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นเครื่องล้างกิเลสชั้นกลาง คือ นิวรณ์ ความฟุ้งซ่านต่าง ๆ ส่วนปัญญาเป็นเครื่องชำระล้างกิเลสชั้นละเอียดคือมิจฉาทิฏฐิ ปัญญาเหมือนมีดโกน เหมือนมีดผ่าตัด ตัวศีลเหมือนขวาน เหมือนพร้า เหมือนเลื่อย เหมือนสิ่ว สมาธิ เหมือนตะไบ เหมือนกระดาษทราย ตัวปัญญา คมกริบเหมือนมีดผ่าตัด จะเอามีดผ่าตัดไปตัดต้นไม้ไม่ได้ การตัดต้นไม้ที่เป็นของหยาบต้องตัดด้วยมีดและขวาน

17. การพิจารณาไตรลักษณ์เพื่อดูจิตดูนามธรรม สรุปได้ว่า ร่างกายของมนุษย์ทุกคนประกอบด้วยขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เมื่อสรุปตามพระสูตรขันธ์ 5 จะแบ่งเป็น 2 คือ รูปและนาม แต่สรุปตามพระอภิธรรมจะแบ่งเป็น 3 คือ รูป จิต และเจตสิก การพิจารณาขันธ์ 5 ว่าเป็นไปในอำนาจของไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่เพราะมีสันตติหรือความต่อเนื่องจึงไม่เห็นอนิจจัง เพราะมีการเปลี่ยนอิริยาบถจึงปิดบังทุกข์และเพราะมีฆนสัญญาจึงปิดบังอนัตตา ด้วยเหตุดังกล่าวนี้จึงทำให้บุคคลเกิดความทุกข์เพราะการยึดมั่นในขันธ์ 5

18. การภาวนา ถ้าถูกต้องจะต้องง่าย ถ้ารู้สึกยากแสดงว่าผิด สรุปได้ว่า การพิจารณาถึงขันธ์ 5 ที่ประกอบด้วย รูปและนาม ทั้ง 2 สภาวะประกอบกันเป็นตัวมนุษย์ การพิจารณาถึงรูปและนามนี้ว่าเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ทั้งสิ้น เช่น ธรรมดาของกาย (รูป) ก็ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ธรรมดาของจิตก็ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาเช่นกัน ถ้าพิจารณาได้ตามนี้ชื่อว่า เป็นการภาวนาถูกต้อง เป็นสัมมาทิฏฐิ

19. หลักการวางตัวของผู้ปฏิบัติธรรม สรุปได้ว่า การปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรม จะทำให้เรารู้ว่าธรรมะมีจริง ถ้าเราปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวนี้คือ (1) มักน้อย สันโดษ (2) ไม่คลุกคลี (3) ปรารภความเพียร (4) เจริญสติ (5) เจริญสมาธิ (6) เจริญปัญญา (7) ธรรมที่ทำให้ไม่เนิ่นช้า เมื่อปฏิบัติได้ครบบริบูรณ์ทั้ง 7 ข้อนี้ก็จะเข้าถึงวิมุตติ คือ ความหลุดพ้น และสิ่งนี้เป็นข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเอาไว้เป็นหน้าที่ที่พุทธบริษัทจะต้องปฏิบัติตามอย่างไม่ต้องสงสัย

20. ปฏิจจสมุปบาทและอริยสัจ สรุปได้ว่า ปฏิจจสมุปบาท มี 12 ประการ คือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรามรณะ (+ โสกะ ปริเทวะ) เป็นการแสดงวงจรของกิเลส กรรม วิบาก 2 รอบต่อเนื่องกันทั้งสมุทยวาร (สายเกิดทุกข์) และนิโรธวาร (สายดับทุกข์) และมีความคาบเกี่ยวกันระหว่าง อดีต ปัจจุบัน อนาคต ดังนี้ อดีตเหตุ คือ อวิชชา สังขาร ปัจจุบันผล คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ปัจจุบันเหตุ คือตัณหา อุปาทาน ภพ และอนาคตผล คือ ชาติ ชรามรณะ (+ โสกะ ปริเทวะ) และเมื่อพิจารณาตามอริยสัจ 4 สรุปได้ดังนี้ ทุกข์ คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา และชาติ ชรามรณะ โดยมีสมุทัย คือ อวิชชา สังขาร เป็นปัจจัยทำให้เกิด นิโรธ คือ การทำลายอวิชชา และการบรรลุพระนิพพาน ส่วนมรรคหรืออริยมรรค เป็นวิธีการในการเข้าถึงพระนิพพานด้วยกระบวนการของวิปัสสนาที่มีสติปัฏฐาน 4 เป็นฐานแล้วยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาด้วยการพิจารณาไตรลักษณ์พิจารณาถึง กาย เวทนา จิต ธรรม ว่าเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ทั้งสิ้น

ทัศนะวิจารณ์

การวิจารณ์หนังสือเรื่อง “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” เป็นหนังสือบางส่วนจากพระธรรมเทศนาของหลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช ผู้วิจารณ์ได้พบประเด็นที่เป็นจุดเด่น และจุดที่ควรพัฒนา

ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้เพื่อเป็นการเติมเต็มให้กับหนังสือเล่มนี้ จึงนำประเด็นต่าง ๆ ที่พบมาวิจารณ์ดังนี้

1. จุดเด่นของหนังสือ แบ่งเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1) การใช้ภาษา พบว่า หนังสือเรื่อง “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” เป็นหนังสือบางส่วนจากพระธรรมเทศนาของหลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชโช เป็นการใช้ภาษาที่มีสำนวน และลีลาการแสดงธรรมผ่านกระบวนการเขียนที่มีเสน่ห์ ด้วยการตั้งคำถามและให้คำตอบในประเด็นต่างๆ ไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับปัญหาชีวิต และข้อสงสัยเรื่องภพภูมิแก่ผู้อ่าน ด้วยการใช้ภาษาที่ตรงไปตรงมาสามารถเข้าใจได้ทันที และคำตอบนั้นยังแฝงไว้ด้วยแนวคิดทางศาสนาและปรัชญาที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง เพราะสำนวนและลีลาการเทศนาแล้วนำมาถอดความเป็นภาษาเขียนด้วยการใช้ภาษาที่งดงามนี้ จึงทำให้หนังสือเรื่อง “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” เป็นที่นิยมของผู้สนใจเป็นจำนวนมาก

2) การนำเสนอเนื้อหา พบว่า หนังสือเรื่อง “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” มีการวางโครงสร้างและการนำเสนอเนื้อหาที่เริ่มจากปัญหาพื้นฐานของชีวิตไปจนถึงวิธีปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ความจริงด้วยการปฏิบัติในหนังสือ มีจำนวน 20 ตอน ประกอบด้วย 1) สัตว์นั้นเกิดอยู่ในภพอะไรก็ติดใจอยู่ในภพอันนั้น 2) เนื้อแท้ของพุทธศาสนา คือ สัมมาทิฏฐิ 3) ลงมือปฏิบัติจนเห็นผลของการปฏิบัติแล้วเราจะรักพระพุทธเจ้า 4) โสดาปัตติผล เป็นอนันตริยกรรมฝ่ายดี 5) วิธีฝึกความรู้สึกตัว 6) รู้สึกตัวเพื่อตัดชีวิตให้ขาดเป็นท่อน ๆ เพื่อให้เห็นว่าจริง ๆ ตัวเราไม่มี 7) ถ้ามีสติจากไม่มีศีลก็มีศีลจากไม่มีสมาธิก็มีสมาธิจากไม่มีปัญญาก็มีปัญญา 8) กรรมฐานที่เหมาะสมของแต่ละคนขึ้นอยู่กับจริตนิสัยและวาสนาบารมี 9) จริตสำหรับการทำสมถะ และวิปัสสนา 10) วิธีการฝึกและประโยชน์ของสมาธิทั้ง 2 ชนิด 11) วิธีฝึกให้จิตตั้งมั่น มี 2 วิธี 12) ลักษณะของจิตที่ตั้งมั่น 13) ฝึกสมาธิสำคัญที่มีสติรู้ทันจิตไม่ใช่ท่าทางร่างกาย 14) ได้สมาธิชนิดที่มีจิตตั้งมั่นมาใช้เจริญปัญญา 15) เมื่อภาวนามากเข้าก็จะเห็นว่าสภาวธรรมต่าง ๆ เหมือนเล่นละครให้เราดู 16) ศีล สมาธิ ปัญญา ต้องพร้อม 17) การพิจารณาไตรลักษณ์เพื่อดูจิตดูนามธรรม 18) การภาวนาถ้าถูกต้องจะต้องง่ายถ้ารู้สึกยากแสดงว่าผิด 19) หลักการวางตัวของผู้ปฏิบัติธรรม และ 20) ปฏิจจสมุปบาทและอริยสัจ จากการนำเสนอเนื้อหาที่กล่าวมานี้จะพบว่ามีการปูพื้นฐานในเชิงทฤษฎีทั่วไปแล้วนำเสนอถึงวิธีที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ได้ผลจริง อาจกล่าวได้ว่า มีความงามในเบื้องต้น (อาทิกัลยาณัง) งามในท่ามกลาง (มัชเฌนกัลยาณัง) และงามในที่สุด (ปริโยสานกัลยาณัง)

3) อิทธิพลที่มีต่อสังคม พบว่า หนังสือเรื่อง “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” เมื่อผู้อ่าน ๆ แล้วจะเกิดแนวคิดที่ไม่เห็นแก่ตัวด้วยเข้าใจสภาวะแห่งไตรลักษณ์ เมื่อไม่เห็นแก่ตัวก็จะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม สังคมก็จะมีแต่ความสงบสุขและเป็นสังคมแห่งการพึ่งพา และจากข้อความตอนหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือที่ว่าการมีสติจะทำให้บุคคลที่ไม่มีศีลเป็นผู้มีศีลจากคนไม่มีสมาธิก็จะเป็นผู้มีสมาธิจากคนไม่มีปัญญาก็จะเป็นผู้มีปัญญา ถ้าคนในสังคมมีสติเรื่องเลวร้ายต่าง ๆ ก็จะไม่เกิด

ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงมีอิทธิพลต่อสังคมในแง่ที่ถูกนำไปใช้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล เพราะเมื่อปัจเจกบุคคลประพฤติได้แล้วก็จะแพร่ขยายสู่สังคมส่วนรวมและอีกประการหนึ่งหนังสือเล่มนี้สร้างจิตสำนึกให้บุคคลได้ลงมือปฏิบัติไม่ใช่รอคอยโชควาสนา ดังนั้นเราจะเห็นสังคมที่ได้รับการพัฒนาในทางที่ดีอย่างต่อเนื่อง

2. จุดที่ควรพัฒนาของหนังสือ มี 1 ประเด็น ดังนี้

1) ความเป็นวิชาการ หนังสือ “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” เล่มนี้ ได้นำเสนอถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่แฝงด้วยแนวคิดทางพุทธปรัชญา มีการกล่าวอ้างถึงหลักคำสอนในพระไตรปิฎกทั้ง 20 ตอน แต่ผู้เขียนไม่ได้อ้างอิง และบอกถึงแหล่งที่มาของข้อมูลที่นำมาเขียนเพื่อการอธิบายขยายความ เนื้อหาในแต่ละตอน ดังนั้นเพื่อเป็นการเติมเต็มความสมบูรณ์ให้กับหนังสือเล่มนี้จึงควรมีการใส่การอ้างอิงเชิงอรรถและบรรณานุกรม เพื่อง่ายต่อการสืบค้นข้อความบางส่วนที่สร้างข้อสงสัยให้กับผู้อ่าน แต่เมื่อพิจารณาจากคำปรารภจะพบว่า หนังสือเล่มนี้เป็นการถอดเทปจากธรรมเทศนาจึงไม่ประสงค์ในความเป็นหนังสือวิชาการเพียงแต่มีเจตนารมณ์เพื่อการอธิบายธรรมเพื่อความเข้าใจของผู้ฟังในขณะนั้น

สรุป

จากนำเสนอโครงสร้างเนื้อหาของหนังสือ เรื่อง “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” เป็นหนังสือบางส่วนจากพระธรรมเทศนาของ หลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช ซึ่งมีเนื้อหาที่บรรจุอยู่ในเล่มนี้จำนวน 20 ตอน ซึ่งแต่ละตอนมีเนื้อหาที่สรุปเป็นภาพรวมได้ว่า สัตว์นั้นเกิดอยู่ในภพต่าง ๆ เพราะอำนาจกรรมวิบากสามารถพัฒนาตนให้เกิดในภพที่ดีขึ้นด้วยกระบวนการของสัมมาทิฏฐิที่เป็นเนื้อแท้ของพุทธศาสนา ด้วยการลงมือปฏิบัติจนเห็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติและพัฒนาตนให้เป็นอริยบุคคลมีพระโสดาบัน เป็นต้น ด้วยการเจริญสติ ให้อยู่ในปัจจุบันขณะ แล้วพิจารณาถึงไตรลักษณ์ สละความเห็นแก่ตัว สามารถเข้าถึงความไม่มีตัวตน หลักสติปัฏฐานจะทำให้คนไม่มีศีลเป็นผู้มีศีลคนไม่มีสมาธิเป็นผู้มีสมาธิคนไม่มีปัญญาจะเป็นผู้มีปัญญา ด้วยการเลือกกรรมฐานที่เหมาะสมต่อจริตนิสัยและวาสนาบารมีของตน การเจริญสมถะและวิปัสสนาเป็นวิธีการฝึกจิตให้บรรลุประโยชน์ทั้ง 2 ชนิด 1) สมถกรรมฐานเป็นวิธีการทำให้จิตสงบด้วยการใช้อารมกรรมฐาน 40 เป็นเครื่องทำให้จิตสงบจนได้ฌาน ผลของการได้ฌานจะทำให้บุคคลนั้นเกิดในพรหมโลก 2) วิปัสสนากรรมฐาน ด้วยพิจารณาในสติปัฏฐาน 4 แล้วยกจิตขึ้นสู่ไตรลักษณ์ พิจารณาเห็นสภาวะของความเป็นจริงของสังขารที่เป็นไปตามสภาวะของกฎไตรลักษณ์นั้นและการฝึกสมาธิอาจทำได้หลายรูปแบบโดยมีจุดเป้าหมาย คือ การกำหนดรู้ทันจิต เมื่อจิตคิดก็ตามรู้จิตว่าคิดเรื่องอะไร เป็นกุศล หรืออกุศล ถ้าเป็นกุศลควรทำให้มากเจริญให้มาก แต่ถ้าเป็นอกุศลควรละและระวังจิตไม่ให้อกุศลธรรมเกิดขึ้นอีก นอกจากนี้บุคคลผู้ปรารถนาจะบรรลุพระนิพพานจะต้องพิจารณาถึงปฏิจจสมุปบาทที่เป็นการแสดงวงจรของกิเลส กรรม วิบาก แบ่งเป็น 2 สาย คือ สายเกิดทุกข์ (สมุทยวาร)

และสายดับทุกข์ (นิโรธวาร) และปฏิจจสมุปบาทนี้เมื่ออธิบายตามอริยสัจ 4 จะพบว่า สมุทยวาร ได้แก่ ทุกข์ (ผล) มี วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา และชาติ ชรามรณะ ซึ่งเป็นผลที่เกิดมาจากสมุทัย คือ อวิชชาและสังขาร เป็นปัจจัยทำให้เกิดทุกข์ (ผล) นิโรธวาร ได้แก่ นิโรธ การเข้าถึงพระนิพพาน โดยมีมัชฌิมาปฏิปทาเป็นวิธีการ (มรรค) ในการเข้าถึงด้วยกระบวนการของวิปัสสนาคือ การทำลายอวิชชา ตัณหา อุปปาทาน จากวิธีการที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการที่ผู้ปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้นจะเข้าถึงได้ คนอื่นปฏิบัติแทนไม่ได้ เพราะหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์จึงจะบรรลุผล คือ ความหลุดพ้น แม้ว่าจะไม่บรรลุถึงการหลุดพ้น แต่เพราะอำนาจของสมาธิก็จะทำให้ผู้ปฏิบัติตาม เข้าถึงเทวโลกและพรหมโลกด้วยพลังของฌานที่เกิดจากสมาธิ

องค์ความรู้ใหม่

การวิจารณ์หนังสือ “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” ทำให้ได้องค์ความรู้ที่ได้จากการอ่านเนื้อหาและการวิจารณ์หนังสือแล้วนำมาสังเคราะห์เข้าในมิติของปรัชญา ดังนี้

1. อภิปรัชญา พบว่า หนังสือ “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” ทุกตอนของหนังสือจะแฝงด้วยเนื้อหาที่มีลักษณะแนวคิดอภิปรัชญาในกลุ่มของจิตนิยม (Idealism) เป็นส่วนมากจะพบว่าแนวคิดเรื่องจิตนิยมนี้จะปรากฏอยู่ในทุก ๆ ตอนของหนังสือ เป็นการนำเสนอถึงกระบวนการฝึกจิตเพื่อกำจัดกิเลส ตัณหา การพิจารณาไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปปบาท และอริยสัจ 4 เป็นการพัฒนาจิตเพื่อการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร แต่จิตนิยมที่เด่นจะปรากฏในเนื้อหาของหนังสือ ตอนที่ 17 ว่าด้วยเรื่อง การพิจารณาไตรลักษณ์เพื่อดูจิตดูนามธรรม เพราะว่า ร่างกายของมนุษย์ทุกคนประกอบด้วยขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เมื่อสรุปตามพระสูตรขันธ์ 5 จะแบ่งเป็น 2 คือ รูปและนาม แต่สรุปตามพระอภิธรรมจะแบ่งเป็น 3 คือ รูป จิต และเจตสิก การพิจารณาขันธ์ 5 ว่าเป็นไปในอำนาจของไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่เพราะมีสันตติหรือความต่อเนื่องจึงไม่เห็นอนิจจัง เพราะมีการเปลี่ยนอิริยาบถจึงปิดบังทุกข์ และเพราะมีฆนสัญญาจึงปิดบังอนัตตา ด้วยเหตุดังกล่าวนี้จึงทำให้บุคคลเกิดความทุกข์เพราะการยึดมั่นในขันธ์ 5 และ 20) ว่าด้วยเรื่อง ปฏิจจสมุปบาทและอริยสัจ สรุปได้ว่า ปฏิจจสมุปบาทที่เป็นการแสดงวงจรของกิเลส กรรม วิบาก แบ่งเป็น 2 สาย คือ สายเกิดทุกข์ (สมุทยวาร) และสายดับทุกข์ (นิโรธวาร) และปฏิจจสมุปบาทนี้เมื่ออธิบายตามอริยสัจ 4 จะพบว่า สมุทยวาร ได้แก่ ทุกข์ (ผล) มี วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา และชาติ ชรามรณะ ซึ่งเป็นผลที่เกิดมาจากสมุทัยคืออวิชชา และสังขาร เป็นปัจจัยทำให้เกิดทุกข์ (ผล) นิโรธวาร ได้แก่ นิโรธ การเข้าถึงพระนิพพานด้วยการปฏิบัติตามมรรควิธีคือมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อทำลายอวิชชาและสังขาร ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของทุกข์

2. จริยศาสตร์ พบว่า หนังสือ “ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ” แนวคิดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ จะพบในตอนที่ 1) สัตว์นั้นเกิดอยู่ในภพอะไรก็ติดใจอยู่ในภพอันนั้น

การที่สัตว์จะถือกำเนิดในภพภูมิอะไรจะต้องเกิดอดีตกรรมที่ส่งผลให้สัตว์ไปเกิดในภพภูมิด้วยการอำนาจของกรรม เช่น ถ้าประพฤติแต่อกุศลกรรม ๆ นั้นจะให้อกุศลวิบากกรรมนำไปกำเนิดในอบายภูมิ คือ นรก ดิรัจฉาน เปรต อสุกาย เป็นภพภูมิที่มีความลำบากในการดำเนินชีวิต แต่ในทางตรงกันข้ามถ้าประพฤติแต่กุศลกรรม ๆ นั้น จะให้กุศลวิบากกรรมนำไปกำเนิดในสุคติภูมิ มีมนุษยภูมิ เทวภูมิ และพรหมภูมิ (รูปภูมิและอรูปภูมิ) ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจารณ์เห็นว่าเป็นอภิจริยศาสตร์ เพราะเรื่องภพภูมิที่กำเนิดของสัตว์เป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์แต่เกี่ยวกับเรื่องนี้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ก็ไม่ใช่วิธีที่ดีที่สุดที่จะพิสูจน์ให้เห็นความจริงเชิงประจักษ์ เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องของนามธรรมจะใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นรูปธรรมมาตัดสินไม่ได้

เอกสารอ้างอิง

หลวงพ่อปราโมทย์ ปาโมชฺโช. (2560). ศาสตร์ที่ท้าให้พิสูจน์ไม่ใช่ชวนให้เชื่อ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา.

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น
(Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

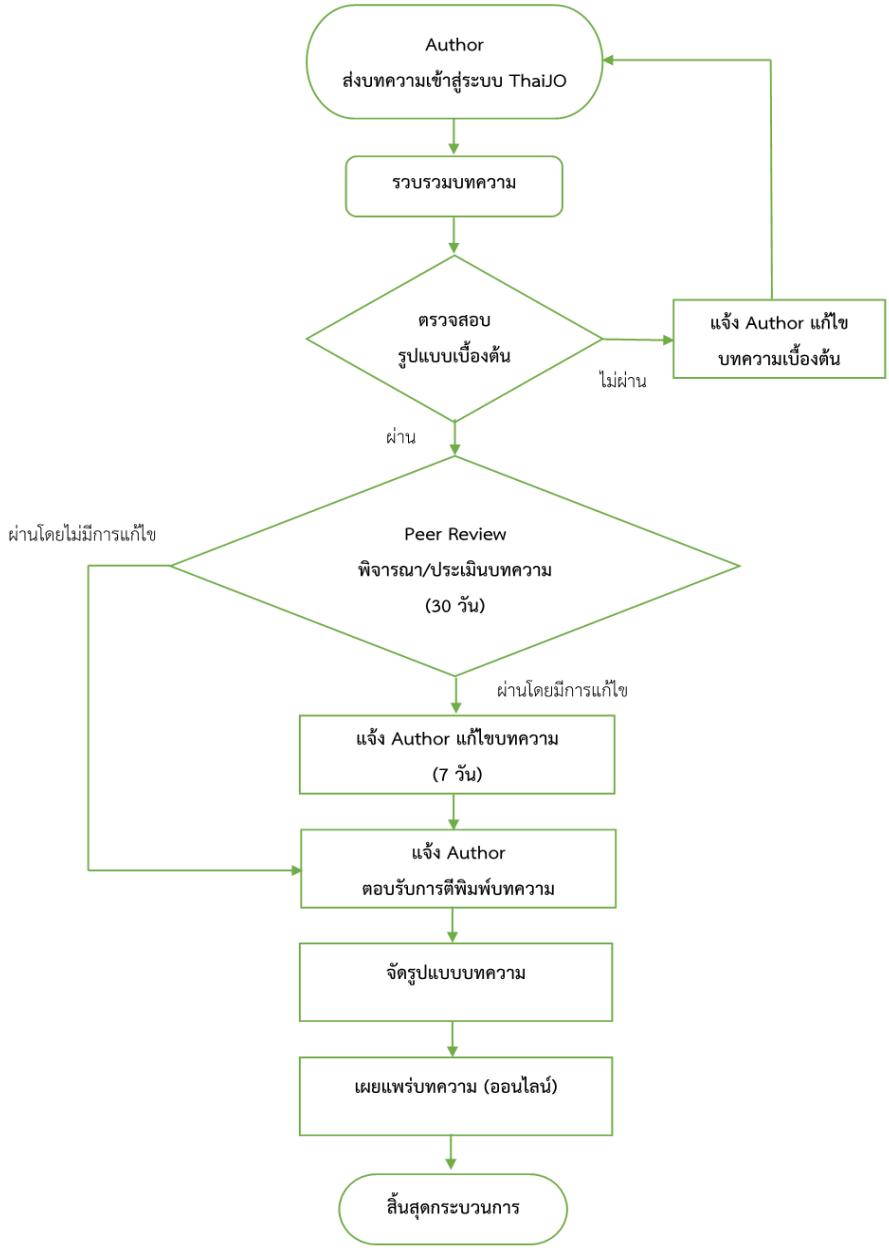

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น ตีพิมพ์บทความประเภทต่างๆ ดังนี้

1.1 บทความพิเศษ (Special Article) บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

1.2 บทความทางวิชาการ (Academic Article) ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการมีความโดดเด่นเพื่อนำเสนอองค์ความรู้ใหม่สู่สังคม

1.3 บทความวิจัย (Research Article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

1.4 บทความปริทรรศน์ (Review Article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้เขียนมาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจารณ์ เปรียบเทียบ

1.5 ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความ ทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจหรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

2. การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น สามารถส่งเข้าในระบบออนไลน์ของวารสารที่ www.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/index

3. การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้เขียนควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

4. รูปแบบการจัดเตรียมบทความ

4.1 สำหรับการจัดเตรียมบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ต้นฉบับเป็นไฟล์ Microsoft Word โดยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 16 point ระยะห่างระหว่างบรรทัด 1 เท่า และการจัดหน้ากระจายแบบไทย (Thai Distributed) โดยตั้งค่าหน้ากระดาษขนาดเอ 4 (A4) (ระยะขอบกระดาษ ด้านบน 4.5 ซม. ด้านล่าง 4.01 ซม., ด้านซ้าย/ขวา 3.81 ซม.) พร้อมใส่หมายเลขหน้ากำกับทางมุมขวาบนทุกหน้า และบทความไม่ควรยาวเกิน 14 หน้ากระดาษ โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

4.2 ชื่อเรื่องภาษาไทย โดยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 20 point, ตัวหนา (Bold) และในส่วนชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ โดยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 18 point, ตัวหนา (Bold)

4.3 ชื่อผู้เขียน, สังกัดหรือหน่วยงาน, และอีเมล์ (กรณีที่มีผู้เขียนมากกว่า 1 คน ให้เรียงจากผู้เขียนบทความ 1 ผู้ร่วม 2,3,4,5 โดยระบุสังกัดหรือหน่วยงาน และระบุเฉพาะอีเมลของผู้เขียนหลัก หรืออีเมลของผู้เขียนร่วมที่สามารถติดต่อได้ท่านใดท่านหนึ่ง)

4.4 บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 350 คำ

4.5 กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ 3 คำ

4.6 การกำหนดหัวข้อ

- หัวข้อหลัก (Heading) ให้กำหนดเป็นอักษรตัวหนา (Bold) และชิดแนวพิมพ์ด้านซ้าย

- หัวข้อรอง (Sub-Heading) ผู้เขียนสามารถเลือกใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งต่อไปนี้ เช่น การย่อหน้า ขีดเส้นใต้หัวข้อย่อย กำกับด้วยตัวเลขหรือตัวอักษรอย่างใดอย่างหนึ่งหรือสลับกันระหว่างตัวอักษรกับตัวเลขก็ได้ แต่ต้องใช้รูปแบบเดียวกันตลอดทั้งบทความ

บทความวิจัยให้เรียงลำดับ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research objectives)

4) วิธีดำเนินการวิจัย (Research methods)

5) ผลการวิจัย (Research results)

6) อภิปรายผลการวิจัย (Discussion of Research Findings)

7) ข้อเสนอแนะ (Suggestions)

8) องค์ความรู้ใหม่ (Originality and Body of Knowledge)

9) เอกสารอ้างอิง (References)

บทความวิชาการให้เรียงลำดับ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อหา (Content)

4) สรุป (Conclusion)

5) องค์ความรู้ใหม่ (Originality and Body of Knowledge)

6) เอกสารอ้างอิง (References)

บทวิจารณ์หนังสือให้เรียงลำดับ ดังนี้

1) ชื่อเรื่องของหนังสือ (Title) ให้ระบุทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2) ชื่อผู้เขียนหนังสือ (Author) ให้ระบุชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษพร้อมระบุสถาบันหรือหน่วยงานที่ผู้เขียนสังกัด

3) ชื่อผู้วิจารณ์ (Name of Reviews) ให้ระบุชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุสถาบันหรือหน่วยงานของที่ผู้วิจารณ์สังกัด

4) เนื้อหาการวิจารณ์ (Reviews Content) ในการเขียนเกี่ยวกับหนังสือวิจารณ์เนื้อเรื่องจะเป็นส่วนแสดงความคิดเห็นและรายละเอียดในการวิจารณ์ โดยนำเสนอเรื่องราวจุดเด่น จุดบกพร่องของเรื่องโดยทำการวิจารณ์หรือวิพากษ์อย่างมีหลักเกณฑ์และเหตุผลตามหลักวิชาการ

5) สรุป (Summarizing) เป็นวิธีการเขียนสรุปความคิดเห็นทั้งหมดที่วิจารณ์รวมถึงให้ข้อคิดหรือข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่าน

6) เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่าง ๆ ที่เป็นรูปแบบเดียวกัน

(ตัวอย่าง)

การเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

ชื่อบทความ (ภาษาไทย 20 pt)

ชื่อบทความ (ภาษาอังกฤษ 18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาไทย 16 pt)
หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาไทย 16 pt)
ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาอังกฤษ 16 pt)
หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาอังกฤษ 16 pt)
E-mail: (16 pt)

****

บทคัดย่อ (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt) ระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....
.....

ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด).....
.....
.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ

Abstract (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย.....
.....
.....

Keywords: 3-5 word

บทนำ (18 pt) (ไม่ควรเกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิด ทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (18 pt)

1. (16 pt).....
2. (16 pt).....
3. (16 pt).....

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการที่ได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูล, การวิเคราะห์ข้อมูล.....
.....
.....

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวุชัตถุประสงค์ทุกข้อ.....
.....
.....
.....

ภาพที่ 1 ชื่อภาพ (ถ้ามี)

ตารางที่ 1 (ชื่อตาราง) (ถ้ามี)

.....

.....

อภิปรายผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่, สอดคล้อกับผลการวิจัยของใคร? สามรถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้ รวมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป.....

.....

.....

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดลพร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับและเข้าใจง่าย.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (ต้องไม่ต่ำกว่า 5 รายการ)

(16 pt) .....

.....

(ตัวอย่าง)

การเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

ชื่อบทความ (ภาษาไทย 20 pt)

ชื่อบทความ (ภาษาอังกฤษ 18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาไทย 16 pt)
หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาไทย 16 pt)
ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาอังกฤษ 16 pt)
หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาอังกฤษ 16 pt)
E-mail: (16 pt)

****

บทคัดย่อ (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt) .....
.....
.....
.....
.....
.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ

Abstract (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย.....
.....
.....

Keywords: 3-5 word

บทนำ (18 pt) (ไม่ควรเกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

สรุป (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (ต้องไม่ต่ำกว่า 5 รายการ)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

(ตัวอย่าง)

การเตรียมต้นฉบับบทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อบทวิจารณ์หนังสือ (ภาษาไทย 20 pt)
ชื่อบทวิจารณ์หนังสือ (ภาษาอังกฤษ 18 pt)

ภาพหน้าปกหนังสือที่ทำการวิจารณ์

ชื่อผู้เขียนหนังสือ (ภาษาไทย 12 pt)
ชื่อผู้เขียนหนังสือ (ภาษาอังกฤษ 12 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาไทย 16 pt)
หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาไทย 16 pt)
ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน (ภาษาอังกฤษ 16 pt)
หน่วยงานต้นสังกัด (ภาษาอังกฤษ 16 pt)
E-mail: (16 pt)

****

บทคัดย่อ (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt) .....

.....

คำสำคัญ: 3-5 คำ

Abstract (18 pt) (ไม่เกิน 300-350 คำ)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย.....

.....

Keywords: 3-5 word

โครงสร้างของหนังสือ (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

เนื้อหาโดยย่อ (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

สรุป (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง

(16 pt) .....

.....

.....

.....

รูปแบบเอกสารอ้างอิงวารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์ และรายการอ้างอิงจะต้องไม่ต่ำกว่า 5 รายการอ้างอิง / 1 บทความ

การอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA 6th (American Psychological Association)

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเรื่อง ใช้วิธีการอ้างอิงระบบนามปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บเปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิงเอกสารอ้างอิงที่ใช้อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

การอ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) คัมภีร์พระไตรปิฎกให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้ามาด้วย ตัวอย่างเช่น “ดูกรภิกษุทั้งหลายจักร 4 ประการนี้ เป็นเครื่องเป็นไปแก่มนุษย์และเทวดาผู้ประกอบเป็นเครื่องที่มนุษย์และเทวดาประกอบแล้วย่อมถึงความเป็นผู้ใหญ่และความไพบูลย์ในโภคะทั้งหลาย ต่อกาลไม่นานนัก” (องฺ.จตุกฺก.21/31/37) เป็นต้น

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อผู้แต่งแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, 2560)

3) ผู้แต่ง 2 คน ให้อ้างชื่อของผู้แต่งทั้ง 2 คน โดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้ง 2 คน แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์เช่น (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 คน ให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรกแล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ศุศราภรณ์ แต่งตั้งลำ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงปีปัจจุบันมากที่สุด

การอ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่ง 1 คน ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และ ปีที่พิมพ์ เช่น (Keown, 2010)

2) ถ้ามีผู้แต่ง 2 คน ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งทั้ง 2 คน โดยใช้เครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลางระหว่างนามสกุลของผู้แต่งทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์เช่น (Hersey & Blanchard, 2010)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 คน ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งคนที่ 1 ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ (Kaiser et al., 2010)

การเขียนเอกสารอ้างอิง

(1) คัมภีร์พระไตรปิฎก

รูปแบบ :

ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก./(ครั้งที่พิมพ์ (ถ้ามี) ใส่พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./สถานที่พิมพ์ :/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ./(ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์/:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

(3) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร,/ปีที่/(ฉบับที่),/เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระธีระพงษ์ นรินฺโท. (2562). คุณค่าการปกครองแบบธรรมาธิปไตยตามนัยพุทธจริยศาสตร์. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น, 6*(4), 47-60.

(4) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์./(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตหรือวิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). /สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง :

สมบูรณ์ ตาสนธิ. (2560). กระบวนการและขั้นตอนบรรลุอริยสัจ 4 ของพระอริยบุคคล. (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(5) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./(วันที่/เดือน/ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์,/น.เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(6) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ :

ชื่อพระราชบัญญัติ./(ปีที่พิมพ์,/วันที่/เดือน)./ราชกิจจานุเบกษา./เล่มที่/ตอนที่/,/หน้า/.

ตัวอย่าง :

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562, 1 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก, หน้า 49.

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2555, 20 มิถุนายน). เรื่องกำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติ และแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจนุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง, หน้า 1.

(7) การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ให้ทำการอ้างอิงในเนื้อหาโดยไม่ต้องลงรายการในเอกสารอ้างอิง

(8) สื่อออนไลน์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./(ปีที่เผยแพร่)./ชื่อเรื่อง./สืบค้นเมื่อ,/จาก/แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ทวีศักดิ์ อุ่นจิตติกุล. (2561). พระพุทธศาสนาเถรวาท จะสืบทอดดำรงอยู่อย่างไร? สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2562, จาก https://www.dailynews.co.th/article/666936

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไประดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่ 593/2562. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2562, จาก http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง- ประกาศ/

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

ธิติวุฒิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 3*(1), 25-31.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺ.โต). (2551). การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562, 1 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก, หน้า 49.

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ). (2555). การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษาอาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?artide_id=1304&art iclegroup_id=274

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมบูรณ์ ตาสนธิ. (2560). กระบวนการและขั้นตอนบรรลุอริยสัจ 4 ของพระอริยบุคคล. (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Kiarash, A. (2007). Human Dignity in Islamic Bioethics. *The Iranian Journal of Allergy, 6*(5), 25-28.

วิธีเรียงบรรณานุกรม การเรียงบรรณานุกรมให้หลักการเดียวกับการเรียงคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หรือ Dictionary ที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป โดยคำที่มีตัวสะกดจัดเรียงไว้ก่อนคำที่มีรูปสระตามลำดับตั้งแต่ กก - กฮ ดังนี้

ก ข ค ฅ ฆ ง จ ฉ ช ซ ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ด ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ฤ ฤๅ ล ฦ ฦๅ ว ศ ษ ส ห ฬ อ ฮ

ส่วนคำที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะตัวเดียวกัน เรียงลำดับตามรูปสระ ดังนี้

อะ อัว อัวะ อา อำ อิ อี อึ อุ อู เอะ เอ เอาะ เอา เอิน เอีย เอียะ เออ เออะ แอ แอะ โอ โอะ ใอ ไอ

อ้างอิงจาก:

http://www.academy.rbru.ac.th/uploadfiles/books/133-2017-08-15-00-48-46.pdf

(คณะทำงานฝ่ายวิชาการ การสัมมนา PULINET วิชาการ ครั้งที่ 3)